

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

७७२

क्रम संख्या

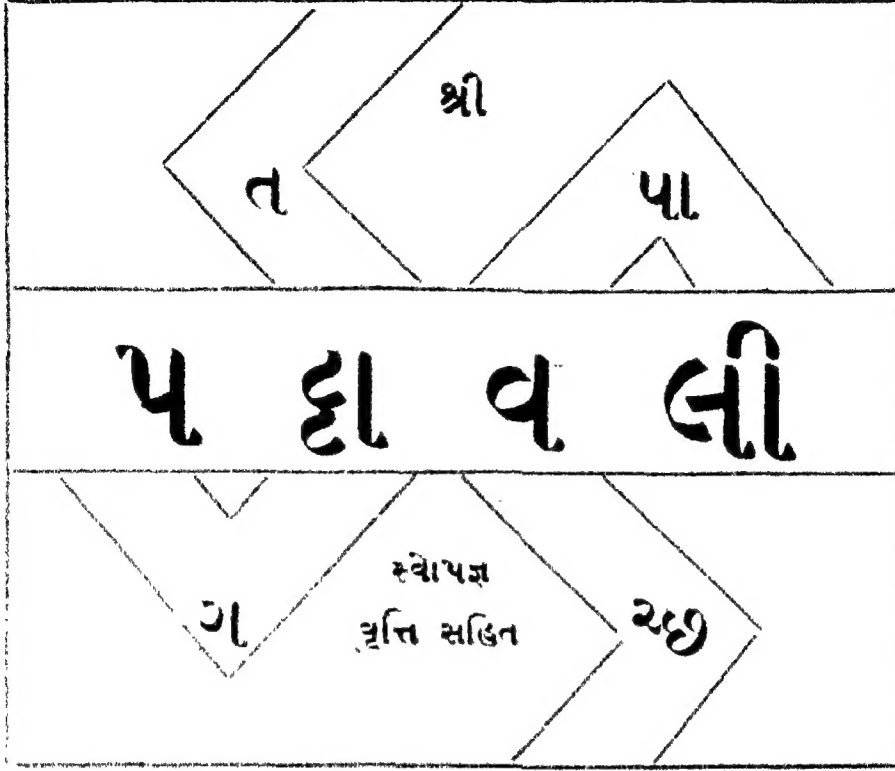
काल नं०

खण्ड

२८३

चरम

ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી વિરચિત

નમો ત્યુ ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ

પ્રથમ વિભાગ

મુલ્ય દોઢ રૂપિયા

સ પા ૬૬

પંન્યાસ શ્રી કલ્યાણવિજયજી મહારાજ

પ્રકાશક :
શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી
જૈન લાઇબ્રેરી-અમદાવાદ.

વીર સંવત્ ૨૪૬૬
વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૬
ક્રિસ્તી સન ૧૯૪૦

પુસ્તકપ્રાપ્તિસ્થાન

(૧) શા ભોગીલાલ સાંકળચંદ
રીયારોડ, મહાવીર જિનમંદિર પાસે
અમદાવાદ.

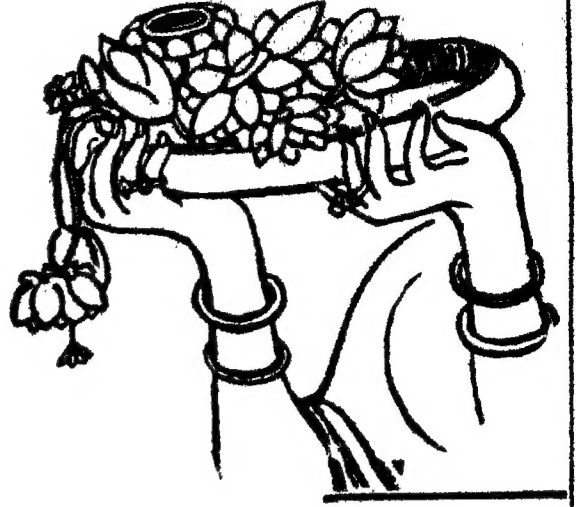
(૨) આનંદ કાર્યાલય
એજન્સી રોડ : ભાવનગર.

પ્રત : ૧૦૦૦
પ્રથમાવૃત્તિ

મુદ્રક :
શ્રી દેવચંદ દામજી
આનંદ પ્રેસ : ભાવનગર.

અ
પ
ણ

યુગ-યુગના અંધારા ઉસેચી જેમણે જ્ઞાન-રવિ
જળાડુળાવ્યો, હિંસાની નાળચૂરમાં ભીસાલી
જનતાને ખચારી લઈ અહિંસાનો આદર્શ
માર્ગ પ્રદર્શ્યો, ત્રિવિધ તાપથી પરિવ્રત
જનસમૂહની પરિવૃત્તિ માટે શાસ્ત્રચંદ્રો રચી
આત્મોત્તરિ અંખતા છવગણને જેઆંચ
ઉપદેશામૃતનું પાન કરાવી સન્માર્ગ આરૂઢ
કયો તે પ્રભાવિક પદ્મધરાના પાદારવિંદમાં.

સા....દ....ર....સ....મ....પં...ણ

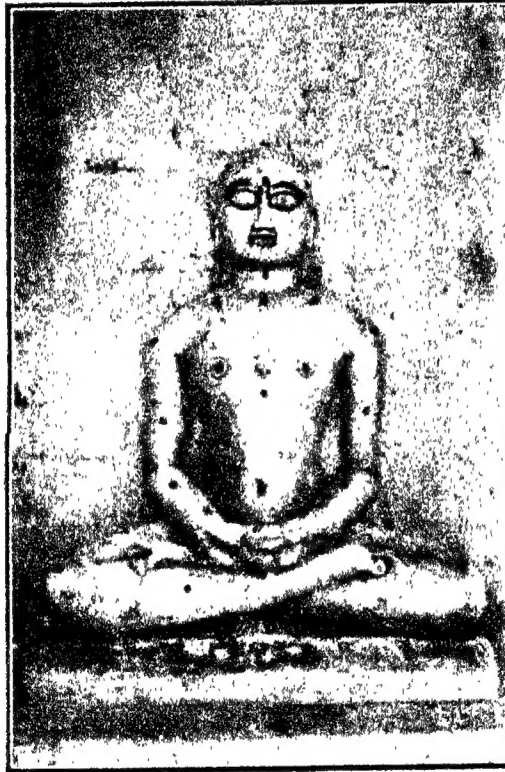

नमः श्रीवर्धमानाय
श्रीमते च सुधर्मणे ।
सर्वानुयोगवृद्धेभ्यो
वाण्ये सर्वविदस्तथा ।

આસન્નોપકારી ચરમ તીર્થપતિ

શ્રી મહાવીર સ્વામી

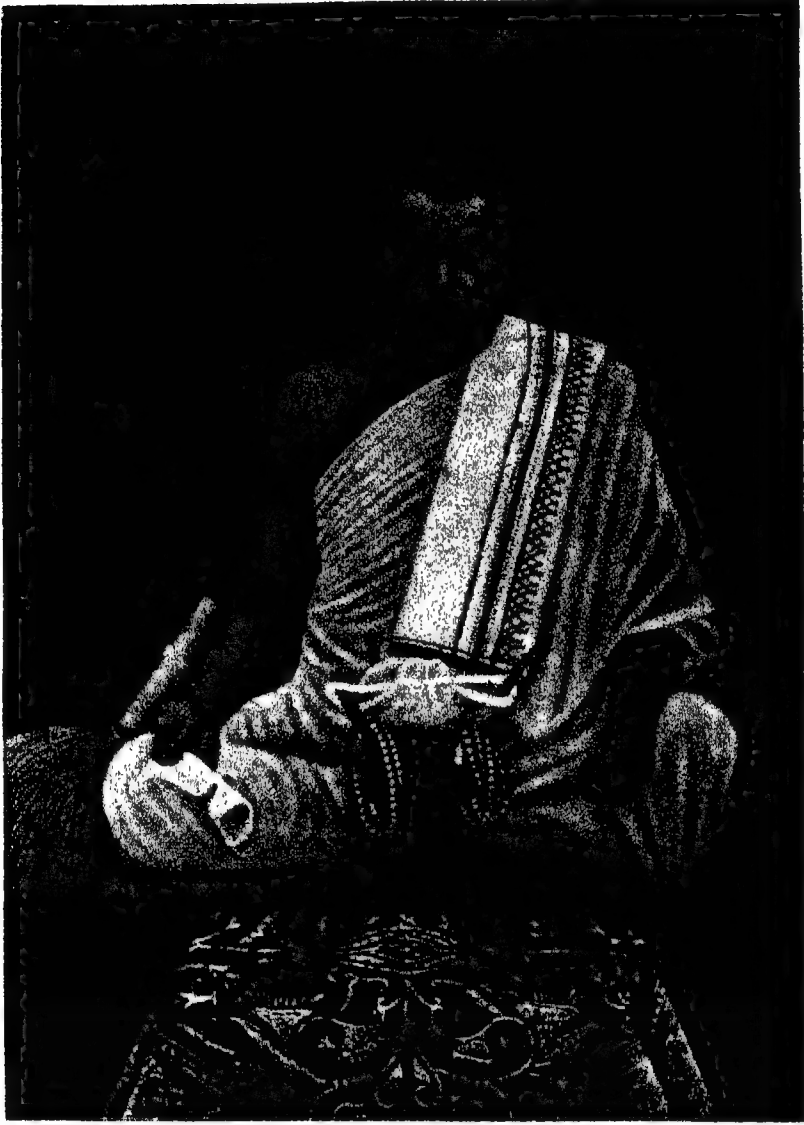
અ.નુ.ક.મ.ણિ.કા

વિષય	પૃષ્ઠ
પ્રાથમિક ક્રમ	
અનુક્રમણિકા	૧
પ્રસ્તાવના	૫
અંથોની સુચિ	૧૮
ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજીનો	
જીવન પરિચય	૧૯
સંપાદકનો સંક્ષિપ્ત પરિચય	૨૭
૧ શ્રી સુખમીરવામી	૩ (નિર્મલ ગ્રંથ)
૨ શ્રી જામૂરવામી	૯
૩ શ્રી પ્રભવસ્વામી	૨૩
૪ શ્રી શંખસુરિ	૨૪
૫ શ્રી યશોભદ્રસ્વામી	૨૫
૬ શ્રી સંસ્કૃતિવિજય	} ૨૮
શ્રી ભદ્રાબદ્રસ્વામી	
૭ શ્રી રત્નભદ્ર	૩૫
૮ શ્રી આર્ય મહાગિરિ	} ૪૦
શ્રી આર્ય સુદરિત	
૯ શ્રી સુરિયતસુરિ	} ૪૬ (કૌટિક ગ્રંથ)
શ્રી સુપ્રતિબદ્ધસુરિ	
ઉમારવાની વાચક	૪૯

વિષય	પૃષ્ઠ
આર્ય સ્વામાચાર્ય	૫૦
૧૦ શ્રી હિરણ્યસુરિ	૫૩
૧૧ શ્રી આર્યહિમસુરિ	૫૩
૧૨ શ્રી સિંહગિરિ	૫૩
આર્ય કાલક	૫૩
આર્ય ખપુટાચાર્ય	૫૫
આર્ય મંગુ	૫૭
શ્રી વૃદ્ધવાદીસુરિ તથા } શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર }	૫૭
શ્રીપાદલિપ્તસુરિ	૬૧
૧૩ શ્રી વજ્રરવામી	૬૩
શ્રી બદ્રચુપ્તાચાર્ય	૬૮
જાનકોદ્ધાર	૬૯
૧૪ શ્રી વજ્રસેનસુરિ	૭૦
શ્રી આર્યરક્ષિતસુરિ	૭૪
દુર્ગાવિકા પુષ્પમિત્ર	૭૬
દિગંબરોત્પત્તિ	૭૭
૧૫ શ્રી ચંદ્રસુરિ	૭૯ (ચંદ્ર-ગચ્છ)
૧૬ શ્રી સામંતભદ્રસુરિ	૭૯ (વનવાસીગચ્છ)
૧૭ શ્રી વૃદ્ધેવસુરિ	૮૧
૧૮ શ્રી પ્રજ્ઞાતનસુરિ	૮૧
૧૯ શ્રી માનદેવસુરિ	૮૨
૨૦ શ્રી માનનુંગસુરિ	૮૨
૨૧ શ્રી વીરસુરિ	૮૩
૨૨ શ્રી વજ્રદેવસુરિ	૮૬
૨૩ શ્રી દેવાનંદસુરિ	૮૬
વૃક્ષર્થીભંગ	૮૬
ઐત્યરિથિતિ	૮૯
સહસ્રોપકા શાખા	૯૦
૨૪ શ્રી નિકમસુરિ	૯૨
૨૫ શ્રી નગસિંહસુરિ	૯૨
૨૬ શ્રી મધુસુરિ	૯૨
૨૭ શ્રી માનદેવસુરિ (બીજા)	૯૨

વિષય	પૃષ્ઠ
યુગપ્રધાન નાગાર્જુન	૯૩
શ્રી હરિભદ્રસુરિ	૯૪
જિનભદ્રગણિ ક્ષમાક્ષમણી	૯૭
૨૮ શ્રી વિષ્ણુપ્રભસુરિ	૯૯
૨૯ શ્રી જયવાનંદસુરિ	૯૯
૩૦ શ્રી રવિપ્રભસુરિ	૯૯
૩૧ શ્રી યશોદેવસુરિ	૯૯
અણુહીણપુરસ્થાપના	૯૯
શ્રી જયપ્રભદ્રીસુરિ	૯૯
૩૨ શ્રી પ્રભુમ્નસુરિ	૧૦૪
૩૩ શ્રી માનદેવસુરિ (ત્રીજા)	૧૦૪
૩૪ શ્રી વિમલચંદ્રસુરિ	૧૦૪
૩૫ શ્રી ઉદ્યોતનસુરિ	૧૦૫ (વડગચ્છ)
૩૬ શ્રી સર્વદેવસુરિ	૧૦૮
કવિ ધનપાળ	૧૦૮
વાદીવેતાન શ્રી શાંતિસુરિ	૧૧૪
૩૭ શ્રી દેવસુરિ	૧૧૭
૩૮ શ્રી સર્વદેવસુરિ (બીજા)	૧૧૭
૩૯ શ્રી યશોભદ્રસુરિ	} ૧૨૧
શ્રી નેમિચંદ્રસુરિ	
શ્રી અભયદેવસુરિ	૧૨૧
શ્રી જિનવલ્લભસુરિ	૧૨૩
૪૦ શ્રી મુનિચંદ્રસુરિ	૧૨૪
વાદી શ્રી દેવસુરિ	૧૨૬
શ્રીમદ્ ભૈમચંદ્રાચાર્ય	૧૩૦
૪૧ શ્રી અગ્નિદેવસુરિ	૧૪૦
ખરતર મતોત્પત્તિ	૧૪૦
અંચળગન્ધોત્પત્તિ	૧૪૪
માધવોર્ણીમીય મત	૧૪૫
આગમિક ગ્રન્થ	૧૪૬
વાદોદ્ધાર (ચૌદમો)	૧૪૬
૪૨ શ્રી વિજયસિંહસુરિ	૧૫૧
૪૩ શ્રી સોમપ્રભસુરિ ને	} ૧૫૧
મણિવન્નસુરિ	

વિષય	પૃષ્ઠ	(તપગચ્છ)
૪૪ શ્રી જગદ્યન્દ્રસુરિ	૧૫૨	
૪૫ શ્રી દેવેન્દ્રસુરિ	૧૬૫	
શ્રી વિજયચન્દ્રસુરિ	૧૬૯	
શ્રી વિદ્યાનન્દસુરિ	૧૭૮	
૪૬ શ્રી કમધૌપસુરિ	૧૬૬	
પેથડ મંત્રી	૧૭૦	
૪૭ શ્રી મોમપ્રભસુરિ (ખીન)	૧૭૬	
૪૮ શ્રી મોમતિલકસુરિ	૧૮૦	
૪૯ શ્રી દેવસુંદરસુરિ	૧૮૧	
શ્રી જ્ઞાનભાગસુરિ	૧૮૮	
શ્રી કાળમંડલસુરિ	૧૮૮	
શ્રી ગુણરત્નસુરિ	૧૮૮	
૫૦ શ્રી મોમસુંદરસુરિ	૧૮૯	
કુલસચ્ચત્રી શ્રી જગદ્યન્દ્રસુરિ	૧૯૦	
શ્રી ભુવનસુંદરસુરિ	૧૯૦	
શ્રી વિજયસુંદરસુરિ	૧૯૮	
૫૧ શ્રી મુનિશ્વરસુરિ	૧૯૪	
૫૨ શ્રી ગુણજીવસુરિ	૧૯૫	
કાકામંત્રાપાત	૧૯૬	
૫૩ શ્રી લક્ષ્મીભાગસુરિ	૨૦૦	
૫૪ શ્રી સુભતિસાધુસુરિ	૨૦૦	
૫૫ શ્રી હેમવિભાગસુરિ	૨૦૦	
કલ્યામતી	૨૦૦	
મીનામતી (વીરમતી)	૨૦૦	
સાયસુંદ મંત્ર	૨૦૦	
૫૬ શ્રી આખુંદિવિભાગસુરિ	૨૦૦	
૫૭ શ્રી વિજયદાનસુરિ	૨૦૦	
૫૮ શ્રી કીર્તિજયસુરિ	૨૦૪	
૫૯ શ્રી વિજયમેનસુરિ	૨૦૪	
નાવવારી	૨૦૫	
શ્રી તપાચન્દ્ર પદાવતીસચ્ચત્ર ૨૦૬		
વિશેષ નામોની અકાગદિ		
અનુક્રમણિકા (૨ વિભાગ) ૨૦૭		

સુવિહિતચામળિ-રૂવતાચલજીહ્વારક-

આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

આનંદ પ્રેસ—ભાવનગર.

પ્ર•સ્તા•વ•ના

ગચ્છોત્પત્તિ

પૂરમાત્મા શ્રી મહાવીરની પાટ-પરંપરાએ થયેલા આચાર્યોથી અનેક ગચ્છો ઉત્પન્ન થયા છે. તે પૈકીના કેટલાક ગચ્છોના ઉત્પાદકો કેાણ હતા અને તે ગચ્છો કયા સમય દરમિયાન ઉદ્ભવ્યા તેનો સંક્ષિપ્ત વૃત્તાંત આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો છે. વિક્રમ સંવતના પાંચમા સૈકાથી તે નવમા સૈકા સુધીના સમર્થ આચાર્યોનો સવિસ્તર હેવાલ ઉપલબ્ધ થઈ શકતો નથી. તેનું મુખ્ય કારણ એ જણાય છે કે તે સમય દરમિયાન ભારતવર્ષમાં ભયંકર યુદ્ધો ખેલાયા છે તેમજ પરદેશી સત્તાઓની સ્વારીઓ પણ ભારતવર્ષ ઉપર ચઢી આવતી હોવાથી જનસમુદાયમાં શાંતિ નહોતી. આ ઉપરાન્ત આપણા સાહિત્યના વિપુલ ગ્રંથોનો વિનાશ થવાથી શ્રેણિબદ્ધ ઇતિહાસ જાળવી શકાયો નથી.

કોઈપણ ધર્મ-સંપ્રદાયમાં મત-મતાંતરો તો રહેવાના જ. મનુષ્ય-સ્વભાવ જ એવા પ્રકારનો છે કે સર્વને એક સરખી મતિ હોતી નથી. ગચ્છમાં મત-મતાંતરો ઉદ્ભવવાના આંતર તેમજ બાહ્ય અનેક કારણો હોય છે. એકલા જૈનધર્મમાં જ આટલા બધા વાડા અને ફાંટા છે એવું કંઈ નથી. વૈદિક, બૌદ્ધ તથા ખ્રીસ્તી આદિ ધર્મ-સંપ્રદાયો તરફ દૃષ્ટિપાત કરશું તો ત્યાં પણ મત-મતાંતરનો મોટો સમૂહ જણાશે.

દરેક તીર્થંકરોના જેટલા ગણધરો હોય તેટલા ગચ્છો-ગચ્છો ઉત્પન્ન થાય છે. ચરમ તીર્થંકરો શ્રી મહાવીર હોવાના અગિયાર ગણધરો હતા. તેમના દ્વારા નવ ગચ્છો ઉત્પન્ન થયા હતા પરંતુ પ્રભુ શ્રી મહાવીરના નિર્વાણ પછી પંચમ ગણધર મુદ્ધમોસ્વામીનું જ છદ્મસ્થપણે અસ્તિત્વ રહેવાનું હોવાથી તેમજ તેમનો જ ગચ્છ ભવિષ્યમાં પ્રવર્તવાનો હોવાથી તેમના નામથી પ્રવર્તેલો “ મુદ્ધમગચ્છ ” વિશેષ પ્રખ્યાતિ પામ્યો અને તેની પરંપરામાં અનેક સમર્થ પ્રભાવિક મુગપ્રધાનો થયા.

જેનોની જાહેજલાલી

પ્રાયે આ અવસર્પિણીના ચોવીશ તીર્થંકરોની જન્મભૂમિ તેમજ વિહારભૂમિ બંગાળ, બિહાર તથા કાશી વિગેરે પ્રાન્તો હતા. પ્રભુ મહાવીરના નિર્વાણ પછીના પાંચશે વર્ષ સુધી બંગાળાદિ પ્રાંતોમાં જેનોની તેમજ જૈન ધર્મની સારી જાહેજલાલી હતી. મહારાજ અશોક, મહામેઘવાહન મહારાજ ખારવેલ અને સમ્રાટ સંપ્રતિના સમયમાં જેનોની સંખ્યા વીશ કરોડ જેટલી હતી. શંકરાચાર્યના પ્રાદુર્ભાવ પહેલાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચારે વર્ણોના મનુષ્યો જૈનધર્મ પાળતા. શ્રી વજ્રસુર, શ્રી ભદ્રબાહુસુરના વિગેરે પ્રખર આચાર્યવર્યોનો વિહાર મોટે ભાગે બંગાળાદિ પ્રાંતોમાં હતો, પરંતુ વિક્રમના પાંચમા સૈકા પછીના જૈનાચાર્યોનો વિહાર મધ્યપ્રાન્ત, મેવાડ, મારવાડ, ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રાદિ પ્રાન્તો સુધી લાંબાયો હતો. અગાઉના આચાર્યોએ સંખ્યાબળ વધારવા જે જહેમત લીધી હતી તેવી જહેમત પાછળના આચાર્યો ઉઠાવી શક્યા નહિ અને પરિણામે સંખ્યાબળ દિવસે દિવસે ઘટતું ગયું. શ્રી બપ્પભટ્ટસૂરના સમયમાં આપણી સંખ્યા છ-સાત કરોડની હતી તે પરમાર્હત કુમારપાળ ને કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્દેવદાસચાર્યના સમયે ઘટીને પાંચ કરોડ આશરે રહી હતી. બાદ વસ્તુપાળ ને તેજપાળના સમયે ચાર કરોડ જેટલી સંખ્યા હતી, પરંતુ પછીથી રામાનુજાચાર્ય અને વલ્લભાચાર્યના અસ્તિત્વથી અને વૈષ્ણવ ધર્માનુયાયી રાજાઓના પ્રાબલ્યથી આપણી સંખ્યા પ્રતિદિન ઘટવા લાગી. તેઓએ જૈન ધર્મ પાળનારાઓને વૈષ્ણવ બનાવવા માંડ્યા જેથી જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરના સમયમાં સંખ્યા ઘટીને બે કરોડની રહેવા પામી. તેમના સમય પછીના ત્રણશે વર્ષમાં કોઈએ સંખ્યાબળ પરત્વે પૂરતું લક્ષ આપ્યું જણાતું નથી એટલે અસ્તવ્યસ્ત દશાને પરિણામે સંખ્યા ઘટતી ઘટતી અત્યારે ખાર લાખ જેવી નિજીવ સંખ્યાએ આવી પહોંચી છે.

ગચ્છ-વર્ણન

આપણામાં ચોરાશી ગચ્છો હોવાની માન્યતા પ્રચલિત છે. કોઈ જણાવે છે કે શ્રીવજ્રસેનસૂરના ચાર શિષ્યો—ચંદ્ર, નાગેન્દ્ર, નિર્વૃત્તિ અને વિદ્યાધર—દ્વારા દરેકના એકવીશ-એકવીશ એમ ચોરાશી ગચ્છો પ્રવર્ત્યા. વળી કેટલાક એમ પણ દર્શાવે છે કે વિ. સં. ૯૬૪માં શ્રી ઉદ્યોતનસૂરના શિષ્યો દ્વારા ચોરાશી ગચ્છો ઉત્પન્ન થયા; પરંતુ ૨૫૯ રીતે ચોરાશી ગચ્છોના સાચા નામો કે શુદ્ધ સ્વરૂપ ઉપલબ્ધ થતું નથી. જેઓની જાણમાં જે જે ગચ્છોની યાદી હતી તેઓએ તે પ્રમાણે વિવિધ રીતે ચોરાશી નામો ગણાવ્યા છે. અહીં ત્રણ પ્રકારના ગચ્છના નામો જણાવવામાં આવ્યા છે. જુદી જુદી પદ્ધતિઓ અને પ્રતિભાઓ પરના શિલાલેખો પરથી ગચ્છોની જે નોંધ થવા પામી છે તેમાં નીચેના ૬૬ જેટલા ગચ્છોનો નામનિર્દેશ થવા પામ્યો છે.

ઉપરના આ નવાણું નામો ' ગચ્છમતપ્રબંધ ' નામના પુસ્તકમાં
શ્રીમદ્ ભુદિસાગરસૂરીશ્વરજીએ જણાવેલ છે.

“ જૈન પ્રબોધ ” માં ચોરાશી ગચ્છના નામ નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યાં છે.

૧ દોવંદનિક	ગચ્છ	૨૬ ભાવડહરા	ગચ્છ	૫૭ વગ્ધેરા	ગચ્છ
૨ ધર્મધોષ	„	૩૦ જાખડીઆ	„	૫૮ ભદ્રેરા	„
૩ સંડેરા	„	૩૧ ઠારંટવાલ	„	૫૯ નાખરિયા	„
૪ કિજરસા	„	૩૨ બ્રાહ્મણીયા	„	૬૦ ખાહડમેરા	„
૫ નાગોરી તપા	„	૩૩ મંડાહડા	„	૬૧ કક્કરિયા	„
૬ મલ્લધારી	„	૩૪ નીખલીયા	„	૬૨ રેકવાલ	„
૭ ખડતપા	„	૩૫ ખેલાહરા	„	૬૩ ખોરસવા	„
૮ ચિત્રવાલ	„	૩૬ ઉછિંતવાલ	„	૬૪ વેગડા	„
૯ ઓશવાલીય તપા	„	૩૭ રૂંદોલિયા	„	૬૫ વીસલપુરા	„
૧૦ નાણાવાલ	„	૩૮ પંથેરવાલ	„	૬૬ સંવાડિયા	„
૧૧ પલ્લિવાડ	„	૩૯ ખેજડિયા	„	૬૭ ધંધુકિયા	„
૧૨ આગમિયા	„	૪૦ વાછિતવાલ	„	૬૮ વિદ્યાધર	„
૧૩ બોઠડીયા	„	૪૧ જીરાઉલીયા	„	૬૯ આયરિયા	„
૧૪ બિજ્જમાલીયા	„	૪૨ જેસલમેરા	„	૭૦ હરસોરા	„
૧૫ નાગેંદ્ર	„	૪૩ લલ્લવાણિયા	„	૭૧ કોટિકગણકુલ	„
૧૬ સેવંતરીયા	„	૪૪ તાતહડ	„	૭૨ વજ્રશાખાભિરુદ્ધ	„
૧૭ ભંડેરા	„	૪૫ છાજહડ	„	૭૩ વાડિયગણ	„
૧૮ જઈલવાલ	„	૪૬ ખંભાતિયા	„	૭૪ ઉડુવાડિયગણ	„
૧૯ વડાખરતર	„	૪૭ શંખવાલિયા	„	૭૫ ઉત્તરવાલસહ	„
૨૦ લહુડાખરતર	„	૪૮ કમલકલશા	„	૭૬ ઉદ્દેહગણ	„
૨૧ બાણસોલિયા	„	૪૯ સોજંતરિયા	„	૭૭ આડોલિય	„
૨૨ વડગચ્છથી વિધિપક્ષ		૫૦ સોજતિયા	„	૭૮ લુણિયા	„
૨૩ તપા ખિરુદ્ધ	ગચ્છ	૫૧ પીપલિયા	„	૭૯ માજવગણાં	„
૨૪ સુરાણા	„	૫૨ ખીમસરા	„	૮૦ ચારણગણ	„
૨૫ વડીપોશાલ	„	૫૩ ચોરવોડીયા	„	૮૧ સાધંપુનમિયા	„
૨૬ ભરૂઆચ્છા	„	૫૪ ભામેચ્છા(પામેચ્છા),	„	૮૨ આંગડિયા	„
૨૭ કતબપુરા	„	૫૫ અંબણીયા	„	૮૩ નીંખજીઆ	„
૨૮ અંખલા	„	૫૬ ગોચલવાલ	„	૮૪ સાચોરા	„

“ જૈન સાહિત્યસંશોધક ” ખડ ત્રીજે, અંક પહેલામાં ચોરાશી ગચ્છોનાં નામ
નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યાં છે.

૧ જોસવાલ	૨૬ ભાવરાજ	૫૭ કપુરસીયા
૨ જુરાવલા	૩૦ પલ્લીવાલ (નાગરાલ)	૫૮ પૂર્ણતલ
૩ વડગચ્છ	૩૧ કૈરંડવાલ	૫૯ રેવધ્યા
૪ પુનમિયા	૩૨ નાગેન્દ્ર	૬૦ ધંધુકા
૫ ગંજેસરા	૩૩ ધર્મધોષ	૬૧ થંભણા
૬ કૈરંટા	૩૪ નાગોરી	૬૨ ચંચલહીયા
૭ આનપુરા	૩૫ ઉછિતવાલ	૬૩ પાલણપુરા
૮ ભરુઅચ્છા	૩૬ નાણાવાલ	૬૪ ગંધારા
૯ ઉઠવીઆ	૩૭ સાંડેરવાલ	૬૫ ગુવેલિયા
૧૦ ગુઢવીઆ	૩૮ મંડોવરા	૬૬ સાધંપુનમીઆ
૧૧ ઉ(ઠ)કાઉઆ	૩૯ સુરાણા	૬૭ ન(મ)ગરકોટિયા
૧૨ બિલ્લમાલ	૪૦ અંભાતી	૬૮ હીસારીયા
૧૩ ભુડાસીયા	૪૧ વડોદરીયા	૬૯ ભટનેરા
૧૪ દાસવિ(રૂ)આ	૪૨ સોપારા	૭૦ જીતહરા (સોરઠીઆ)
૧૫ ગચ્છપાલ	૪૩ માંડલીઆ	૭૧ જગાયન
૧૬ ઘોષવાલ	૪૪ કોઠી(તથે)પુરા	૭૨ ભીમસેન
૧૭ મંગોડી	૪૫ ભંગલા(ડા)	૭૩ આ(તા)ગડીયા
૧૮ બ્રાહ્મણીઆ	૪૬ છાપરીઆ(બાગરાવાલ)	૭૪ કંબોળ
૧૯ ભલોરા	૪૭ બોરસડા	૭૫ સેવંતરીયા
૨૦ બેકડીઆ	૪૮ દિવંદનીક	૭૬ વાઘેરા
૨૧ મુડા(બા)હરા	૪૯ ચિત્રવાલ	૭૭ વા(વ)હેડીઆ
૨૨ ચિતો(ત્રો)ડા	૫૦ વેગડા	૭૮ સિદ્ધપુરા
૨૩ સાચેરા	૫૧ વાગડ	૭૯ ઘોષા(ધે)રા
૨૪ કુચડીઆ	૫૨ વિખહરા	૮૦ નીગમ
૨૫ સિદ્ધાંતીઆ	૫૩ કુતગપુરા	૮૧ સંજના (તી)
૨૬ રામસેનીયા	૫૪ કાછેલિયા	૮૨ બારેબ (બરડેવા)
૨૭ આગમિક	૫૫ રુદ્રોલી (રુદ્રપાલીય)	૮૩ સુ(સુ)રંડવાલ
૨૮ મલધાર	૫૬ મહુ(દેવ)કરા	૮૪ નાગઉલા

ઉપર દર્શાવેલા ગચ્છોના નામો પૈકી કેટલાક નામો અર્થથી મળતા આવે છે. નાણકીય અને નાણાવાલ ગચ્છ એક જ હોય તેમ જણાય છે. તેવી જ રીતે સિદ્ધાન્તિક અને આગમિક ગચ્છ પણ એક હોઈ શકે. ચૈત્યવાસીઓના નિગમાદિક ગચ્છથી પોતાની બુદ્ધી સંજ્ઞા દર્શાવવા માટે આગમવાદીઓએ “સ્વગચ્છ” “આગમિક ગચ્છ” એવું નામ સ્થાપ્યું હોય. વળી “સિદ્ધાન્તી” ગચ્છ એ પણ “સિદ્ધાન્તી” ગચ્છ હોય તેમ સંભવે છે.

તપાગચ્છ અને ખરતરગચ્છમાંથી તેની શાખાફે પશુ કેટલાક નવીન મત-ગચ્છો ઉદ્ભવ્યા છે. વિધિપક્ષ ગચ્છ અને અંચળગચ્છ નાણકીય ગચ્છમાંથી નીકળ્યા હોવાનું મનાય છે; જ્યારે વડગચ્છમાંથી તપગચ્છ અને તે તપગચ્છમાંથી પણ તેર શાખાઓ ઉદ્ભવી છે.

કયા ગચ્છો કયા સમયે અને કોનાથી પ્રચલિત થયા તેની ટૂંકી રૂપરેખા અત્રે દર્શાવવી અસ્થાને તો નહીં જ ગણાય.

નિર્ગ્નથ ગચ્છ—પ્રભુ શ્રી મહાવીરના પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામીથી પ્રવર્ત્યો. આ ગચ્છ આઠમા પટ્ટધર શ્રી આર્યમહાગિરિ અને આર્યસુહસ્તિસૂરિ સુધી ચાલ્યો.

કોટિક ગચ્છ—નવમા પટ્ટધર શ્રી સુસ્થિતસૂરિ અને શ્રી સુપ્રતિબદ્ધસૂરિએ કાકંદી નગરીમાં સૂરિમંત્રને કોટિવાર જાપ કરવાથી નિર્ગ્નથ ગચ્છનું નામ કોટિક સ્થાપન થયું અને તે ચૌદમા પટ્ટધર શ્રી વજ્રસેનસ્વામી પર્યંત ચાલુ રહ્યો.

વનવાસી ગચ્છ—શ્રી મહાવીર દેવની સોળમી પાટે થયેલ શ્રી સામંતભદ્રસૂરિ સ્વગચ્છીય સાધુઓની સાથે વનમાં વાસ કરતા હતા તેથી કોટિક ગચ્છનું વનવાસી ગચ્છ એવું નામ પડ્યું. ઉદ્યોતનસૂરિના સમયમાં તેનું ‘વડગચ્છ’ એવું નામ પડ્યું અને બાદ તે જ ગચ્છનું જગચ્ચંદ્રસૂરિના સમયમાં “તપાગચ્છ” એવું નામ પ્રચલિત થયું.

ઉપકેશ ગચ્છ—પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથના શાસનની પરંપરા ચાલુ જ હતી. તેમની છઠી પાટે થયેલા રત્નપ્રભસૂરિએ ઉપકેશપટ્ટનમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ ઉપરાંત ઓશિયા નગરીના રાજા તેમજ ક્ષત્રિયોને પ્રતિબોધી ઓશવંશની સ્થાપના કરી, તેઓને ઓસવાળ બનાવ્યા. શ્રીમાલી વંશની પણ તેમણે જ સ્થાપના કરી. ઉપકેશ વંશની સ્થાપના કરવાથી તેમના ગચ્છનું નામ પણ ઉપકેશ ગચ્છ પ્રચલિત થયું. આ ગચ્છમાં ધર્મધુરંધર ઘણા આચાર્યો થયા છે.

વજ્રશાખા (વયરીશાખા) ગચ્છ—શ્રીવજ્રસ્વામીથી આ શાખાની શરૂઆત થઈ. એમના સમયમાં ભયંકર દ્વાદશવર્ષીય દુકાળ પડ્યો ત્યારે તેમણે વિધાના બળે સંધનું રક્ષણ કર્યું હતું.

નાગિલ ગચ્છ—નાગિલ નામના આચાર્યથી આ ગચ્છ પ્રગયો. આ ગચ્છમાં શ્રી વિજયસૂરિના શિષ્ય વિમળસૂરિ થયા કે જેમણે પ્રાકૃત ભાષામાં પઉમચરિય (જૈન રામચરિત્ર) નામના અદ્ભુત ગ્રંથનું સર્જન કર્યું છે. વિક્રમ સં. ૫૬ (મ. નિ. સં. ૫૨૬) માં આ ગ્રંથની રચના કરવામાં આવી હતી.

પંડિલશાખા ગચ્છ—આ શાખા કોનાથી પ્રચલિત થઈ તે નિર્ણયિત નથી થતું પરંતુ આ શાખામાં ઘણા પ્રભાવિક આચાર્યો થયા છે. ચંદ્રગચ્છની પંડિલ

શાખાના ભાવદેવસૂરિના શિષ્ય વિજયસિંહસૂરિ થયા. તેમના વીરાચાર્ય નામના શિષ્ય થયા કે જેમણે શુર્જરાધીશ સિદ્ધરાજ જયસિંહ પર સારો પ્રભાવ પાડ્યો હતો.

નિર્વૃત્તિકુળ રાજચૈત્ર ગચ્છ—આ ગચ્છમાં પ્રભાવિક શ્રી ધનેશ્વરસૂરિ થયા કે જેમણે “શત્રુજયમહાત્મ્ય” નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે.

બ્રહ્મદ્વીપ ગચ્છ શ્રી વજ્રસ્વામીના મામા આચાર્યસમિતે કૃષ્ણા નં બેન્ના એ નામની બે નદીઓ વચ્ચે બ્રહ્મદ્વીપમાં વસનારા ૫૦૦ તાપસોને પ્રતિબોધી જૈન ધર્માનુયાયી બનાવ્યા. તે સાધુઓ બ્રહ્મદ્વીપીશાખા નામથી પ્રસિદ્ધ થયા અને તેથી તેમનો ગચ્છ બ્રહ્મદ્વીપગચ્છ એવા નામે પ્રચલિત થયો.

હર્ષપુરીય ગચ્છ—અજમેર પાસેના હર્ષપુર નગરમાં આ ગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ હોય તેમ સંભવે છે. આ ગચ્છમાં શ્રી બખ્ષલટ્ટીસૂરિ શાસનોત્તતિકર થયા. ઉપરાંત મલ્લધારી દેવપ્રભસૂરિના શ્રી તારાચંદ્રસૂરિ નામના શિષ્ય થયા જેમણે જ્યોતિષસાર અને પ્રાકૃતદીપિકા નામના ગ્રંથો અને મુરારી કવિના અનર્ધરાઘવ પર ટીકા તેમજ ન્યાયકહલી પર ટીકા રચી હતી. તેમના શિષ્ય નરેન્દ્રપ્રભે અલંકારમહોદધિ તથા કાકુત્સ્થકેલિ ગ્રંથો રચ્યા હતા. વળી તિલકસૂરિના શિષ્ય રાજશેખરસૂરિએ ન્યાયકહલી પર પંજિકા અને ઐતિહાસિક પ્રબોધામૃત દીર્ઘિકા રચેલ છે.

મલ્લધારી ગચ્છ—આ ગચ્છ કોનાથી શરૂ થયો તે નક્કી થઈ શક્યું નથી પરંતુ આ ગચ્છમાં અતિ વિચક્ષણુ વિદ્વાનો થયા છે. મલ્લધારી હેમચંદ્રે જીવસમાસ, ભવભાવના, ઉપદેશમાલાવૃત્તિ, અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ટીકા, શતકવૃત્તિ, મૂળાવશ્યક પર પાંચ હબરી વૃત્તિ, વિશેષાવશ્યક નામની અઠ્ઠાવીશ હબરી વૃત્તિ વિગેરે અસાધારણ ગ્રંથો રચ્યા છે.

સાંડેરગચ્છ—ઝેરણપુરા પાસે સાંડેરા ગામ છે. ત્યાંના જે આચાર્યો પ્રસિદ્ધિ પામ્યા તે સાંડેરગચ્છીય કહેવાયા. આ ગચ્છ વિક્રમની દશમી સદી પૂર્વે વિદ્યમાન હતો. આ ગચ્છના આચાર્ય શીશોદિયા વંશની સ્થાપના કરી હતી અને તેથી શીશોદિયા ષંઢેરિયા એ કહેવત પ્રચલિત બની છે.

વડગચ્છ—શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિએ આળુની તળાટી પાસે ટેલી નામના ગામમાં વડના વૃક્ષની નીચે શ્રી સર્વદેવસૂરિને (મતાંતરે આઠ આચાર્યોને) સૂરિમંત્ર આપ્યો ત્યારથી વનવાસી ગચ્છ તે વડગચ્છ કહેવાયો. આ ગચ્છના સમર્થ આચાર્યોએ સેંકડો રાત્રીઓને પ્રતિબોધી જૈન શાસનનો ઉદ્યોત કર્યો હતો. શ્રી આઞ્ઞદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રી દેવેન્દ્રગણિ- (શ્રી નેમિચંદ્રસૂરિ) એ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર ટીકા, પ્રવચનસારોદ્ધાર, આખ્યાન-મણિકોષ તથા વીરચરિત્ર ગ્રંથો રચ્યા હતા.

કોરંટ ગચ્છ—કોરંટ નગરના નામ પરથી આ ગચ્છની પ્રસિદ્ધિ થઈ હોય તેમ જણાય છે. વિક્રમના સોળમા સૈકા સુધી આ ગચ્છના આચાર્યો વિદ્યમાન હતા. હાલમાં પ્રાયે જણાતા નથી.

કુચ્ચપુરીયગચ્છ—ચૈત્યવાસી સાધુઓના ગચ્છો પૈકી આ પણ એક ગચ્છ સંભવે છે.

ચૈત્યવાસ મતગચ્છ—ચૈત્યવાસનો સ્થિતિ ઘણી પ્રાચીન હોય તેમ જણાય છે. વનરાજ ચાવડાને આશ્રય આપનાર શ્રી શીલગુણસૂરિ ચૈત્યવાસી હતા. શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિના સમયમાં ચૈત્યવાસીઓનું અતિશય પ્રાબલ્ય હતું.

નાણાવલ્લગચ્છ—આ ગચ્છના આચાર્યો મેવાડ, નાની તથા મોટી મારવાડ અને માળવામાં મોટા ભાગે વિચરતા. આ ગચ્છમાં માનદેવસૂરિ થયા જેમણે ૧૧૧૮માં ક્ષેત્રી પાશ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી અને લઘુશાંતિ સ્તોત્રની રચના કરી છે.

ચૈત્રવાલગચ્છ—ચૈત્રવાલ ગચ્છ અને તપગચ્છના સ્થાપક આચાર્યોને મેળ સારો હતો તેમ જણાય છે. ચૈત્રવાલગચ્છીય શ્રી યશોભદ્ર(દેવપ્રભ)સૂરિની સહાયથી શ્રી જગદ્ગદ્રસૂરિએ વિદ્યાપુરમાં કિયોદ્ધાર કરી તપગચ્છની સ્થાપના કરી હતી.

વિધિપક્ષગચ્છ—શ્રી વિજયગદ્રસૂરિએ વિ. સં. ૧૧૬૬ માં સિદ્ધરાજ જયસિંહના શાસનકાળમાં એકસો સીતેર બોલની પ્રરૂપણા કરી વિધિગચ્છની સ્થાપના કરી અને પોતાનું આચાર્યસ્થિતસૂરિ એવું નામ રાખ્યું. કુમારપાળે આ ગચ્છને આંચલિકા ગચ્છ તરીકે સંબોધ્યો અને ત્યારથી અંચલગચ્છ એવા નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યો.

તપાગચ્છ પટ્ટાવલી(પ્રસ્તુત પુસ્તક)ના કર્તા શ્રી ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય ઉપરની હકીકતથી કંઈક જુદા પડે છે. તેઓ જણાવે છે કે નરસિંહ નામના આચાર્ય જ્યુના નામના ગામમાં હતા ત્યારે નાર્થી નામની એક ધનાઢ્ય અંધ શ્રાવિકા તેમને વંદન કરવા આવતાં મુહૂર્ત લાવવી બૂલી ગઈ. બાદ સૂરિના કહેવાથી તેણે મુહૂર્તના બદલે વસ્ત્રના અંચલા(છેડા)થી વાંધા. પછી તેની સહાયતાથી આંચલિક મતની ઉત્પત્તિ થઈ. આ ગચ્છમાં નૂતન ગ્રંથના પ્રણેતા ઘણા આચાર્યો થયા.

સાર્ધપૂર્ણિમાગચ્છ—પુનમીયા ગચ્છના સાધુઓને કુમારપાળે પોતાના દેશમાંથી હઠપાર કર્યો બાદ કુમારપાળના મૃત્યુ પછી તે જ ગચ્છના સુમતિસિંહસૂરિ પાટણ આવ્યા ને તેમણે પોતાને સાર્ધપૂર્ણિમિયા તરીકે ઓળખાવ્યા.

ખરતરગચ્છ—શ્રી જિનહત્તસૂરિથી આ ગચ્છની સ્થાપના થઈ મનાય છે. આ ગચ્છના શ્રી જિનહત્તસૂરિ, શ્રી જિનકુશળસરિ અને શ્રી જિનવદલભસૂરિ મહાન પ્રભાવિક આચાર્યો ગણાય છે. આ ગચ્છના આચાર્યોએ સારા પ્રમાણમાં નૂતન ગ્રંથો રચ્યા છે.

આગમિક મત—આગમિકો અથવા ત્રણ થોઇવાળા ગચ્છની ઉત્પત્તિ વિ. સં. ૧૨૫૦ માં થયેલી મનાય છે. પુનમીયા ગચ્છના શીલગુણસૂરિ ને દેવભદ્રસૂરિએ સ્વગચ્છ ત્યજી અંચળગચ્છ સ્વીકાર્યો. ત્યારબાદ તેનો પણ ત્યાગ કરી પોતાનો નવીન પંથ કાઢી ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિ ન કરવી વિગેરે નૂતન પ્રક્રિયા કરી.

સ્તવપક્ષગચ્છ—વિક્રમની બારમી સદી સુધી આ પક્ષ હયાત હતો. શ્રી સોમ-પ્રભસૂરિએ જગન્ન્યાંદ્રસૂરિને સ્વપાટે સ્થાપતી વખતે બીજા ગચ્છોની સાથેસાથ આ ગચ્છના નાયકની પણ સંમતિ મેળવી હતી,

રાજગચ્છ—પ્રદ્યુમ્નસૂરિના ગુજરાત, મેવાડ, મારવાડ તથા માળવાના રાજાઓ અનન્ય ભક્ત હતા તેથી તેમના ગચ્છનું નામ રાજગચ્છ પડ્યું. તેમણે દિગંબરી ઓનો વાઢમાં પરાજય કર્યો હતો અને જુદા જુદા ચોરાશી પુસ્તકો લખ્યા હતા.

રૂદ્રપાલીય ગચ્છ—આ ગચ્છ શ્રી જિનશેખરસૂરિથી શરૂ થયો. તેમણે સમ્ય-કૃત્વસંપત્તિકા, શીલતરંગિણી વિગેરે ગ્રંથો રચ્યા છે

વાયટીયગચ્છ—વાયટપુરમાં રહેનારા આચાર્યોથી આ ગચ્છ શરૂ થયો છે. આ ગચ્છના અમરચંદ્રસૂરિએ પદ્માનંદ મહાકાવ્ય, બાલભારત મહાકાવ્ય, કાવ્ય-કલ્પલતા, છંદોરત્નાવલિ અને કલાકલાપ વિગેરે ગ્રંથો રચ્યા છે. તેઓ રાજા વીશળ-દેવના ધર્મગુરુ હતા.

પુનમીયાગચ્છ—શ્રી ચંદ્રપ્રભસૂરિથી આ ગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ. પુનમની પાખી કરવાની માન્યતાને તેમણે પ્રોત્સાહન આપ્યું. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય આ ગચ્છના હતા એમ કહેવાય છે.

તપાગચ્છ—મુનિઓની શિથિલતા દૂર કરવા માટે શ્રી જગન્ન્યાંદ્રસૂરિએ ચૈત્રવાલગચ્છના શ્રી દેવપ્રભસૂરિની સહાયતાથી ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. તેમણે ૧૨૮૫ માં આચાર્યપદવી મળવાની સાથે જ યાવજીવ આચંબિલતપ આરંભ્યો. આ ઉત્કૃષ્ટ તપના પ્રભાવથી રંજિત થઈ ચિતોડના રાજાએ તેમને તપા એવું બિરુદ આપ્યું અને ત્યારથી વડગચ્છનું 'તપાગચ્છ' એવું નામ પ્રવૃત્તિમાં આવ્યું. આ ગચ્છની વડીપોશાળ, લઘુપોશાળ, દેવસુર, અણસુર, સાગર, વિમળ, રત્ન, નાગોરી વિગેરે ઘણી શાખા—પ્રશાખાઓ છે. તપગચ્છનાં તેર પાટિયાં કહેવાય છે

થારાપદ્રીયગચ્છ—થારા ગામના આચાર્ય પરથી આ ગચ્છ અસ્તિત્વમાં આવ્યો હતો. આ ગચ્છમાં વાઢીવેતાલ શાંતિસૂરિ સમર્થ આચાર્ય થયા છે.

કમલાગચ્છ—શ્રી પાર્શ્વનાથસંતાનીય મુનિઓની પરંપરામાં આ ગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ છે. અઘાપિપયંત આ ગચ્છ આણું છે.

વિદ્યાધરગચ્છ—પાદલિખાચાર્ય, વૃદ્ધવાદીસૂરિ ને સમ્રાટ વિક્રમને પ્રતિબોધનાર શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ આ ગચ્છમાં થયેલ છે.

નિવૃત્તિગચ્છ—આ ગચ્છમાં મહાવિદ્વાન દ્રોણાચાર્ય થયા જેમણે અભય-દેવસૂરિરચિત નવાંગી વૃત્તિઓ તપાસી આપી હતી. સૂરાચાર્ય અને ઉપમિતિભવપ્રપંચા કથા જેવા અમૂલ્ય ગ્રંથના રચયિતા શ્રી સિદ્ધર્ષિ આ ગચ્છના હતા.

તપાગચ્છ વૃદ્ધપૌશાલિક—શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિના ગુરુભાઈ વિજયચંદ્ર, કે જેઓ સંસારી અવસ્થામાં મંત્રી વસ્તુપાળના દફતરી હતા, તેમનાથી આ ગચ્છ પ્રવર્ત્યો. દેવેન્દ્રસૂરિ અને વિજયચંદ્ર વચ્ચે વૈમનસ્ય થયું. વિજયચંદ્ર ખંભાત ગયા અને પાછળથી દેવેન્દ્રસૂરિ પણ ખંભાત આવી પહોંચ્યા ને તેમનાથી ભુદા ઉપાશ્રયે રહ્યા. વિજયચંદ્ર ઉતરેલા હતા તે વડીપોશાલના નામે અને દેવેન્દ્રસૂરિનો ઉપાશ્રય લઘુપોશાલના નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો.

તપાગચ્છે વિજયદેવસુર અને અણસુરગચ્છ—વિજયસેનસૂરિના શિષ્ય વિજયદેવસૂરિ ગુરુઆજ્ઞાનો ભંગ કરવા તૈયાર થયા. ગુરુએ આઠ ઉપાધ્યાયોને તેમને સમજાવવા મોકલ્યા છતાં તેઓ સમજ્યા નહિ તેથી વિજયતિલકસૂરિને પટ્ટધર સ્થાપવામાં આંખા પરન્તુ તેઓ અદ્ય સમયમાં સ્વર્ગગમન કરી જવાથી વિજયઆનંદસૂરિને પટ્ટ પર સ્થાપ્યા. આમ વિજયદેવસૂરિનો ગચ્છ દેવસુર ગચ્છ અને વિજય-અણસૂરિનો અણસુર ગચ્છ એમ બે વિભાગ બંધાઈ ગયા.

સાચરગચ્છ—શાંતિદાસ શેઠે રાજસાગરજીને આચાર્યપદવી આપવા માટે વિજયદેવસૂરિને કહ્યું પણ તેઓએ સંમતિ આપી નહિ, એટલે ખંભાતથી તેમની પાસેથી વાસક્ષેપ મગાવી તેમણે પોતે અતુર્વિંધ સંઘ સમક્ષ રાજસાગરને આચાર્ય પદવી આપી. આ ગચ્છને તપગચ્છ સાથે લેશમાત્ર ભેદભાવ કે મતાંતર નથી.

કડવો (કટુકમતી) પંથ—સંવત ૧૫૬૨ માં કડવાશાહ નામના વણિકે પોતાના નામથી પંથ ચલાવ્યો. ‘કોઈપણ શુદ્ધ સાધુ નથી’ એમ કહી ત્રણ થોયની માન્યતા સ્વીકારી.

બીજ (બીજમતી) ગચ્છ—લુકામતમાંથી ભુદા પડી બીજ (વિજય) નામના વેષધારીએ પોતાના નામથી પંથ ચલાવ્યો.

પાર્શ્વચંદ (પાયચંદ) ગચ્છ—નાગપુરીય તપાગચ્છમાંથી નીકળી જઈ ઉપાધ્યાય પાર્શ્વચંદ્રે આ ગચ્છ પોતાના નામથી શરૂ કર્યો. એમણે કેટલીક નવી માન્યતા ચલાવી.

ખરતરગચ્છ વેગડશાખા—સં. ૧૪૨૨ માં શ્રી જિનોદયસૂરિના સમયે ખરતરગચ્છની આ શાખા નીકળી. શ્રી ધર્મવલ્લભ વાચકને પહેલા આચાર્ય પદવી આપવાનું નિર્ણીત થયા બાદ તેમને દોષયુક્ત બાળી અન્ય શિષ્યને આચાર્યપદવી અર્પણ કરી. આથી ધર્મવલ્લભ વાચક ક્રોધિત થયા અને જેસલમેરમાં રહેનાર છાજડ ગોત્રીય

પોતાના સંસાર પક્ષના સ્વજનોને આ વૃત્તાન્ત કહ્યો. તેઓએ તેમના પરના મમત્વ-ભાવને કારણે કહ્યું કે-‘અમો તો તમને જ આચાર્ય માનશું, બીજાને નહિ’ માનીએ.’ આચાર્ય પદ-પ્રદાન પછી ધર્મવલ્લભતું નામ શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ રાખવામાં આવ્યું. તેમનાથી ખરતરગચ્છની ચોથી વેગડ શાખા શરૂ થઈ.

વિક્રમના પંદરમા સૈકા સુધી ઉપર જણાવેલા ગચ્છો પૈકી ઘણા ગચ્છો વિદ્ય-માન હતા પરંતુ હાલ તો તપાગચ્છ, સાગરગચ્છ, અંચળગચ્છ, ખરતરગચ્છ, ત્રિસ્તુતિક સૌધર્મબહત્તપાગચ્છ અને પાયચંદ્રગચ્છ—એટલા ગચ્છો જ વિશેષ ખ્યાતિ ધરાવી રહ્યાં છે.

કેટલાક ગચ્છોમાં સહજ માન્યતાલેદ છે પરંતુ તેની અર્થો આ પુસ્તકમાં અસ્થાને છે. આ ગ્રંથ-રચનાનો ઉદ્દેશ ઐતિહાસિક ગવેષણા કરવા પૂરતો જ છે. એટલે તેમાં ખંડનાત્મક શૈલી નિરુપયોગી અને બીનમહત્વની ગણાય. ઐતિહાસિક તારતમ્ય કાઢવા સુપ્રયાસ કરવા છતાં, વચ્ચેના કેટલાક પટ્ટધરોનો સંપૂર્ણ ઇતિ-હાસ ઉપલબ્ધ થઈ શક્યો નથી, અને કેટલીક હકીકત પરત્વે મતલેદ જોવાય છે; પરંતુ અમો મૂળ લખાણને જ અનુસર્યો છીએ અને કેટલેક સ્થળે કુટનોટ આપી વસ્તુને વિશેષ સ્ફુટ કરી છે.

પાટની સીધી પરંપરાએ જે પટ્ટધરો થયા છે તેને લગતો વૃતાંત સ્કેજ મોટા (સવાઇ) ટાઇપમાં સુદ્રિત કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે અન્ય પ્રભાવિક આચાર્યોની અવાંતર હકીકતો ઝીણા (પૈકા) ટાઇપમાં સુદ્રિત કરવામાં આવી છે. પટ્ટધરો સિવાય અન્ય સૂરિવરો પણ કંઈ કમ ન હતા, તેઓ યુગપ્રધાનની ગરજ સારે તેવા પ્રભાવિક અને શુદ્ધ ચારિત્રપરાયણ હતા. દરેક યુગપ્રધાનને અવલંબીને વિસ્તૃત રૂપમાં લખવામાં આવે તો પાનાઓનાં પાના ભરાય અને ગ્રંથનું કદ પણ મર્યાદામાં ન રહે તેટલા ખાતર પ્રભાવિક વ્યક્તિના જીવનને અનુલક્ષીને લોભિચારૂપ નીવડે એવી હકીકતને જ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. શું જંબૂસ્વામી કે શું ભદ્રબાહુસ્વામી ? શું સ્થૂલભદ્ર કે આર્યસુહસ્તિ ? શું વજ્રસ્વામી કે માનદેવસૂરિ ? શું માનતુંગસૂરિ કે મુનિ-ચંદ્રસૂરિ ? શું સોમપ્રભસૂરિ કે જગચંદ્રસૂરિ ? શું દેવેન્દ્રસૂરિ કે ધર્મધોષસૂરિ ? શું સોમસુંદરસૂરિ કે મુનિસુંદરસૂરિ ? શું કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રસૂરિ કે જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિ ?—આ પ્રભાવિક પુરુષોનાં શાસનોન્નતિનાં કાર્યોને તો સ્વતંત્ર ગ્રંથ જ પૂરતો ન્યાય આપી શકે, પરંતુ અમારો આ પ્રયત્ન ભવિષ્યના લેખકને દીવા-દાંડીની ગરજ સારશે તો પણ અમે કંઈક અંશે કૃતકૃત્ય બનશું.

આ પટ્ટાવલીની પ્રામાણિકતા—

પટ્ટધરોના વૃતાંતને માટે ઉપલબ્ધ અનેક સાધનો પૈકી આ “તપાગચ્છ પટ્ટા-વલીસૂત્ર” પ્રમાણભૂત અને વિરતૃત વિવેચનવાળું મનાય છે. વિ. સં. ૧૯૪૮ ના ચૈત્ર

આ ગ્રંથરચનામાં ઉપયોગમાં લીધેલા પુસ્તકોની યાદી

પ્રભાવક ચરિત્ર-ભાષાંતર
પરિશિષ્ટ પર્વ-ભાષાંતર
ત્રિષષ્ઠિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧૦ મું
ગચ્છમત પ્રબંધ
જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ
બાળ ગ્રંથાવલીની શ્રેણીઓ
ભરતેશ્વર બાહુબલિ વૃત્તિ-ભાષાંતર
વીર વંશાવળી
તત્ત્વાર્થ સૂત્ર
પદ્મરણ્ણ સૂત્ર ભાષાંતર (પ્રતાપકાર)
વીરનિર્વાણ સંવત્ત ઓર જૈન કાલગણના
જૈન ગ્રંથાવલિ
પ્રબંધચિંતામણિ
ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ
ઉપદેશસાર (પ્રતાપકાર)
શાભન મુનિકૃત સ્તુતિચતુર્વિંશતિકા
શ્રીજનઠત્તસૂરિ ચરિત્ર

કવિ ધનપાળ ચરિત્ર
ભોજપ્રબંધ-ભાષાંતર
કુમારપાળ ચરિત્ર
કુમારપાળ રાજના રાસતું રહસ્ય
શત્રુંજય માહાત્મ્ય
શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય (જૈન ઓફિસ)
માંડવગઢનો મંત્રી પેથડકુમાર
ચત્વારઃ કર્મગ્રંથાઃ
વિવેકમંજરી
આણંદવિમળસૂરિ ચરિત્ર
હીરસૌભાગ્ય કાવ્ય
જગદ્ગુરુ કાવ્ય
સૂરીશ્વર ને સમ્રાટ
પદ્માવલી સમુચ્ચય
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ (માસિક)
શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ (, ,)
શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ (, ,) વિગેરે... વિગેરે

ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજીનો જીવનપરિચય.

જન્મ વિ. સં. ૧૫૭૯ : દીક્ષા વિ. સં. ૧૫૯૫

સ્વર્ગવાસ વિ. સં. ૧૬૫૩ : સર્વાયુ વર્ષ ૭૪

મોગલસમ્રાટ અકબરના દરબારમાં અનુપમ આદર-સત્કાર પ્રાપ્ત કરનાર જગદ્ગુરુ શ્રીમદ્ વિજયાદીરસૂરીશ્વરના શાસનકાળ દરમિયાન તપાગચ્છમાં જે અસાધારણ પ્રખર પાંડિતો થઈ ગયા છે તેઓમાં ઉપાધ્યાયશ્રી ધર્મસાગરજીનું નામ પણ મૂકી શકાય તેમ છે. તેઓ વિદ્વાન્ હોવા સાથે સ્વસંપ્રદાયના અતિશય અભિમાની હતા. ખોટી વસ્તુનું મિથ્યા પ્રરૂપણ તેમને પસંદ પડતું નહિ તેથી અને તેમના ઉચ્ચ સ્વભાવને કારણે તેમને વારંવાર બીજાઓ સાથે વાદમાં ઉતરતું પડતું. તેઓ અતિ નીડર હોવાથી કોઈની પણ શહેમાં હાજતા નહિ તેને પરિણામે નવા નવા ઉદ્બોધેલ મત-ગચ્છના ખંડન માટે તેમણે એક પુસ્તકો પણ રચ્યું હતું. વાદવિવાદ કરવાની તેમની શૈલી તેમજ કુશળતા અપૂર્વ હતી અને તેને કારણે તેઓ પોતાના અનેક પ્રશંસકો પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા તેમજ પરાજય પામનાર પક્ષમાં અપ્રીતિના બાજન પણ બન્યા હતા. ઉચ્ચ સ્વભાવ અને નમ્ર સત્ય કહી નાખવાની તમન્નાને કારણે અન્ય મતાવલંબીઓ તો તેમના વિરોધી બને તે સ્વાભાવિક છે પરંતુ તપગચ્છનો કેટલોક સમુદાય પણ તેમનો વિરોધી બન્યો હતો અને તપાગચ્છાધિપતિ શ્રી વિજયદાનસૂરિને તેમના કેટલાક ગ્રંથો (કુમતિમતકુદાલ વિગેરે) જળશરણ કરાવવા પડ્યા હતા.

તેમનો સમય પક્ષાપક્ષીનો અને વાડા-વાડીનો હતો. પોતાના મનમાં આવે તેવી પ્રરૂપણા કરી જુદો ચોકો જમાવવામાં આવતો. ધીમે ધીમે સંગઠનનું બળ તૂટતું ગયું અને નિર્નાયક જેવી પરિસ્થિતિ જન્મી. ખૂદ પ્રવેતાંબર મૂર્તિપૂજકમાંથી જુદા પડી હુકામત, બીજામત વિગેરે નૂતન મતો પ્રગળ્યા. પ્રવેતાંબર સંપ્રદાયમાં પણ ખરતર અને તપાગચ્છ વચ્ચે વિરોધનો વંટોળ વધી પડ્યા. ઉપાધ્યાયશ્રી ધર્મસાગરજીએ તપાગચ્છ જ સાચો અને શુદ્ધ છે અને બાકીના

બીજા ગરછો-મતો વાંધાવાળા છે એમ પ્રતિપાદન કરવા માટે તત્ત્વતરંગિણી, પ્રવચન-પરીક્ષા અને કુમતિમતકુદાલ જેવા ગ્રંથોની રચના કરી. વિ. સં. ૧૬૧૭ માં “અભયદેવસૂરિ ખરતરગરછના ન હતા” એ સંબંધમાં પ્રબળ ને પ્રખર વાદ કરી પોતાનો પક્ષ મજબૂત કર્યો હતો. આ અર્થ પછી તેમના પ્રત્યે પ્રગટ રીતે વિરોધ વધી પડ્યો અને ખળભળી જીઠેલ વાતાવરણને શાન્ત કરવા ગરછનાયક શ્રી વિજયદાન-સૂરિને યોગ્ય પગલાં લેવાં પડ્યાં.

આધુનિક સમયે વિદ્વાન વર્ગ ખંડન-મંડનની દલીલો પ્રત્યે વધુ રસ ધરાવતો નથી તેમજ આવી દૃષ્ટિએ થયેલ ગ્રંથ-રચનાની કિંમત પણ નજીવી ગણે છે, પરંતુ તાર્કિક દૃષ્ટિએ તપાસ કરવામાં આવે તો આપણને ખરેખર સમજાશે કે કેટલીક વખતે ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી જેવી પ્રકૃતિવાળા પુરુષો અને તેમના વિચારો પોતાની આત્માને અને જનસમાજને વિશેષ અનુકૂળ થઈ પડ્યા છે. પાશ્ચિમાત્ય પ્રજાના સહચાર અને સંસર્ગથી આપણામાંથી ધર્માભિમાન ઓસરતું ગયું છે અને તેને પરિણામે આપણે લાગણીશૂન્ય અને ધર્માભિમાન વિનાના બન્યા છીએ.

ઉપા. શ્રી ધર્મસાગરજી જાતે ઓસવાલ હતા અને લાડોલ તેમનું નિવાસસ્થાન હતું. તેમણે પોતાના મોસાળ મહેસાણામાં વિ. સં. ૧૫૬૫માં સોળ વર્ષની વયે પવિત્ર ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. શ્રી વિજયદાનસૂરિ પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યા બાદ શ્રી વિજયહીરસૂરિજીની સાથે ન્યાયનો અભ્યાસ કરવા દેવગિરિ ગયા હતા. તેમની પ્રજ્ઞા અતિ પ્રકૃષ્ટ હતી તેથી ધીમે ધીમે આગળ વધી તેમણે સ્વગુરુ પાસેથી ઉપાધ્યાય પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી. તેમના જીવનનો કડિંગદ્ધ ઇતિહાસ મળતો નથી પરંતુ “ખરતર તપા ચર્યા”* નામની એક ત્રુટક પ્રતને આધારે કેટલાક જીવનપ્રસંગો અહીં આજેખવામાં આવે છે.

પંચાસ હીરહર્ષ અને પં. રાજવિમળ ગણિએ આવીને શ્રીપૂજ્યને વાંધા ત્યારે તેમણે પૂછ્યું કે ‘ધર્મસાગર કેમ આવ્યા નથી ?’ પં. રાજવિમળે કહ્યું કે ‘પાછળથી આવશે’ આ પ્રમાણે સાંભળી હીરહર્ષે કાગળ લખીને ધર્મસાગરને તેડાવ્યા. ધર્મ-સાગર વિહાર શરૂ કરી નાડલાઈથી પાંચ ગાઉ છેટે નાવી પહોંચ્યા. પં. ધર્મસાગર અને પં. સિંહવિમળ આગળ ચાલ્યા ત્યારે એક દુર્ગા બોલી. તેને શુભ શુકન માની બંને પંડિતો આગળ વધ્યા તેવામાં એક ભિલ્લ બોલ્યો કે ‘હે સંતપુરુષ ! આ દુર્ગા એમ કહે છે કે જે મોટો યતિ-સાધુ છે તેને શુરુ મોટી પદવી આપી નવાજશે અને જે નાનો છે તેનો તિરસ્કાર કરશે.’ આ પ્રમાણે સાંભળી તેઓ બંનેએ વિહાર આલુ રાખ્યો અને નાડલાઈ આવી શ્રીપૂજ્યને વાંધા બાદ તેઓ બંને ખામણા કરવા બિભા થયા ત્યારે

*આત્માનંદ પ્રકાશ, પુ. ૧૫મું. કાર્તિક માસના ચોથા અંકમાં પ્રગટ થયેલ છે. તેના સંપાદક શ્રી જિનવિજયજી છે.

ધર્મસાગરને ખામણા કરાવ્યા પછી સિંહવિમળને કરાવ્યા નહિ એટલે સંઘની અને ધર્મસાગરની વિનતિથી તેમને પણ ખામણા કરાવ્યા. પછી વાજતેગાજતે દેરાસર પધાર્યા અને તે દિવસે પુણ્ય નક્ષત્ર બાળી શ્રીપૂજ્યે ધર્મસાગર, હીરહર્ષ તેમજ રાજવિમળને ઉપાધ્યાય પદવી આપી.

બાદ સંઘની વિનતિથી કેાઇને આચાર્યપદ આપવાનો પ્રશ્ન શ્રીપૂજ્યજી પાસે આવ્યો ત્યારે તેમણે ઉપાધ્યાય ધર્મસાગરની સલાહ માગી. ધર્મસાગરે હીરહર્ષ(હીરવિજય-સૂરિ)નું નામ સૂચવ્યું એટલે રાજવિમળને ધર્મસાગર પ્રતિ રોષ ઉપજ્યો. શ્રીપૂજ્યને પ્રેમ રાજવિમળ પર હતો પરંતુ ધર્મસાગરની સલાહથી હીરહર્ષને શીરોહીમાં આચાર્યપદ અર્પણ કરવામાં આવ્યું.

x x x x x

એકદા બહોળા કુટુંબપરિવારવાળો વડીપોસાલનો શ્રાવક ધનજી મનજી શ્રીપૂજ્ય, વિજયહીરસૂરિ તથા ઉપાં ધર્મસાગર પાસે આવી બેઠો ને પ્રશ્ન કર્યો કે- “ શ્રી જિનમંદિરમાં સત્તર બેઠે પૂજા કરતા વચમાં જે સંગીત (પૂજા) ગાઇએ છીએ તેમાં તીર્થંકરની આશાતના નથી થતી ? ગુરુ કરતાં તીર્થંકર મોટા છે અને તેથી ઓછુપાત્ર ગુરુને વાંઢવાથી તેમની આશાતના ન થાય ? ” આ પ્રશ્ન સાંભળી ઉપાં શ્રી ધર્મસાગરે તેને પૂછ્યું કે- “ આ તમારો સંદેહ તમારા ગુરુએ ભાંગ્યો કે નહિ ? ” ત્યારે ધનજીએ કહ્યું કે- “ મારા ગુરુએ શાસ્ત્રાનુસારે કંઈ પણ જવાબ ન દીધો. વળી ઘણી પોશાલમાં જઈ આવ્યો પણ કેાઈએ થંકા દૂર ન કરી ત્યારે તમારી પાસે આવ્યો છું.” બાદ ઉપાધ્યાયશ્રીએ પૂછ્યું કે ‘તમે જિનમંદિરમાં ગુરુને વાંઢો, પૂજો કે સ્તવો ખરા ?’ ત્યારે તેણે ના કહી એટલે “ જાવંત કેવિ સાહુ”નો પાઠ બતાવી ઉપાધ્યાયશ્રીએ જણાવ્યું કે- “ તમે તો ના કહો છો પણ ઉપરોક્ત સૂત્રદ્વારા નમસ્કાર તો કરો છો.” પછી સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવાથી તે શ્રાવક ધનજી ધર્મસાગરજીનો પરમ રાગી બન્યો અને પોસાલનો ત્યાગ કરી ઉપાશ્રમે આવવા લાગ્યો.

x x x

એક વાર શ્રી વિજયદાનસૂરિ પાસે કેાઈએક કડવામતીનો શ્રાવક આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે- ‘જે યતિ હોય તે તો સ્મશાનભૂમિ, ઉદ્યાન અથવા તો શૂન્ય ઘરમાં રહે, પરંતુ વસતીના મધ્ય ભાગમાં ન વસે.’ એ સાંભળી પાસે બેઠેલા ધર્મસાગરજીએ કહ્યું કે- ‘હિ દેવાનુપ્રિય ! યતિને ખારણા વિગેરે હોય તેવા સ્થાનમાં રહેવાનું આગમમાં ફરમાન કયું છે.’ ત્યારે તે શ્રાવક બોલ્યો કે- ‘ જો તેવો પાઠ હોય તો દેખાડો. તેવો પાઠ મળશે તો હું મારું મંતવ્ય ફેરવીશ.’ એટલે ઉપાધ્યાયજીએ જ્ઞાતાધર્મકથા-સૂત્રમાંથી મેઘકુમારનો વૃત્તાંત બતાવ્યો. તેમાં મેઘકુમારે ખારણા પાસે સંધારો ક્યાંનું લખાણ હતું. બાદ ઉપાધ્યાયજીએ તેને સમજાવ્યો કે- ‘જો યતિઓએ અરણ્યમાં જ રહેવાનું ફરમાન હોય તો ખારણું ક્યાંથી સંભવી શકે ?’ આવા આગમપાઠથી કડવામતી શ્રાવક

પ્રતિબોધ પાડ્યો અને સ્વગચ્છનો ત્યાગ કરી તપગચ્છનો અનુયાયી બન્યો. બાદ તેણે રાધનપુર જઈ પોતાના સમસ્ત સ્વજનવર્ગને સમજાવ્યો અને રાધનપુરના સંઘે પણ ચાતુર્માસ માટે ઉપાધ્યાયજીને પ્રાર્થના કરી. ત્યાંના ચાતુર્માસને પરિણામે કડવામતીના અનુયાયી ઘણા કુટુંબો તપગચ્છની આમ્નાયમાં આવ્યા.

x

x

x

બીકાનેરમાં ‘દેવો’ નામનો ખરતર ગચ્છનો મુખ્ય શ્રાવક હતો. તે નિત્યાનિત્યની ચર્ચામાં ઘણો પ્રવીણ હતો. તેણે ઘણા યતિઓ સાથે ચર્ચા કરી પણ કોઈ તેનો પ્રતીકાર કરી શક્યું નહિ. પછી તે નાગોરી લુંકાગચ્છની પ્રરૂપણા કરવા લાગ્યો. આ મતનું એવું વિધાન છે કે—‘કેવળી કંઈ જાણે અને કંઈ ન પણ જાણે.’ આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરતાં કરતાં તેણે અહીંસા જેટલા પોતાના અનુયાયી બનાવ્યા. બાદ તેણે તપગચ્છના કોઈ કોઈ સાધુ સાથે ચર્ચા શરૂ કરી પણ કોઈ જવાબ આપી શક્યું નહિ ત્યારે બીકાનેરના તપગચ્છના સંઘે શ્રી વિજયદાનસૂરિને લખી જણાવ્યું કે “આપણા ગચ્છ-માંથી જે દેવાને જવાબ દેવામાં નહિ આવે તો શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ તેના મિથ્યા મતમાં બળતા જશે, માટે આ બાબતમાં યોગ્ય કરશો.” આ ઉપરથી વિજયદાનસૂરિએ ધર્મસાગરને તોડાવ્યા અને તેમને બીકાનેર મોકલ્યા. ઉપાધ્યાયજી પુષ્કળ પુસ્તકના સંગ્રહ સાથે પ્રયાણ કરી દેવાને વાઢમાં નિરુત્તર કર્યો અને તપગચ્છના જય જયકાર વર્તાવ્યો.

x

x

x

બાદ વિહાર કરીને તેઓ કુછેર ગામ પધાર્યા. ત્યાં ખરતરગચ્છની એક સાધ્વીએ આવી ઉપાધ્યાયજીને વાંદીને ખામણા કર્યો ત્યારે ધર્મસાગરજીએ તેને પૂછ્યું કે ‘તમારી સાથે કોણ યતિ-સાધુ છે?’ અટલે સાધ્વી બોલી કે—‘અમારા ગચ્છની સાધ્વી યતિ સંગાથે વિહાર કરતાં નથી. સાથે માત્ર એક ભોજકને રાખે છે.’ આ પ્રમાણે સાંભળી ઉપાધ્યાયજીએ વિચાર્યું કે વ્યવહાર સૂત્રવૃત્તિ તેમજ ઠાણાંગસૂત્રવૃત્તિમાં સાધ્વીને સાધુ સંગાથે વિહાર કરવાનું કહ્યું છે તે પ્રમાણે આ સાધ્વીઓ કરતાં નથી માટે ખરતર ગચ્છની સમાચારી તપાસવી પડશે. પછી સમાચારી જેવા માંડી તો ત્રણ સો ને સાઠ બોલનો ફેર જણાયો. સિદ્ધાંત કરતા આટલા બધા ભિન્નતા જાણી તેમણે શુરમહારાજ શ્રી વિજયદાનસૂરિને લખી જણાવ્યું ત્યારે તેમને પ્રત્યુત્તર મળ્યો કે ‘સર્વમત-ગચ્છોની સમાચારી તપાસો.’ આ આજ્ઞા પ્રમાણે તેમણે ધુનમીયા પ્રમુખ અન્ય ગચ્છીય સમાચારી તપાસવા માંડી તો સર્વ જિનાગમથી વિરુદ્ધતાળી જણાણી.

x

x

x

પછી તેઓ ત્યાંથી મેડતે પધાર્યા. ત્યાંના સંઘે અપૂર્વ સામૈયું કર્યું. ચાતુર્માસ પણ ત્યાં જ કર્યું. આ ગામમાં ઓસવાલ જ્ઞાતિનો મુખ્ય શ્રાવક કહ્યાણુ સોનાની કટારી

બાંધી, કીમતી વસ્ત્ર પહેરી, માથે માત્ર ફાળિયું બાંધીને જ પ્રતિદિન વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવતો હશેનાં પ્રતિક્રમણ કરતો અને પાળીને દિવસે પોસહ પણ કરતો. એકદા તે મધ્યાહ્ને વાંદવા આવ્યો ત્યારે ઉપાધ્યાયજીએ તેને પૂછ્યું કે ‘તમે માથે પાઘડી કેમ બાંધતા નથી. શું તમારે કોઈ પણ જાતનો અભિગ્રહ છે ?’ ગુરુના આ પ્રશ્નથી તેણે જણાવ્યું કે ‘રાજા શ્રીમાલ દેવની રાજસભામાં મેં પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે મંત્રી સહસ્રમલને માર્યા પછી જ માથે પાઘડી બાંધું.’ ગુરુએ પૂછ્યું કે ‘આવી પ્રતિજ્ઞા ક્યાંને કેટલા વર્ષ થયાં ?’ ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે ‘પચીસ વર્ષ.’ આ ઉપરથી ઉપાધ્યાયજીએ જણ્યું કે શ્રાવક કલ્યાણ મહાકોપી જણાય છે. પછી તેને ઘણા દાખલા-દષ્ટાન્તોપૂર્વક ક્રોધનો ત્યાગ કરવા સમજાવ્યો છતાં પણ તે કોઈ રીતે સમજ્યો નહિ.

એકદા પ્રહરરાત્રિ વ્યતીત થઈ ત્યારે મંત્રી સહસ્રમલ રાજસભામાંથી પરવારીને ઉપાશ્રયે આવ્યો. સર્વે સાધુઓએ સંધારો કર્યો હતો અને ઉપાધ્યાયજી કોઈ શિષ્યને શાસ્ત્રપાઠ શિખવી રહ્યા હતા. કમાડ ઉઘાડીને મંત્રીએ પ્રવેશ કરી ગુરુને વાંદ્યા. બાદ ગુરુએ તેમને જણાવ્યું કે ‘તમારે માથે દુશ્મન છે તો તમે મોટી રાત્રિએ એકલા કેમ જાવ-આવ કરો છો ?’ ત્યારે મંત્રીએ પૂછ્યું કે-‘મારે કોણ દુશ્મન છે ?’ ત્યારે તેમણે કલ્યાણની વાત કહી સંભળાવી. દેવાનુયોગે કલ્યાણ તે દિવસે પડિલ્લમણું કરીને ઉપાશ્રયમાં જ સૂતો હતો. તે આ વાત સાંભળતાં જાગી ઊઠ્યો અને ગુરુને ઠપકો આપી પોતાને ઘરે ચાલ્યો ગયો. સવારે દ્રક્ત જિનમંદિરે દશન કરી જમવા બેઠો ત્યારે તેની સ્ત્રીએ પૂછ્યું કે-‘ઉપાધ્યાયજીને વાંદી આવ્યા ?’ છતાં તેણે કંઈ જવાબ ન આપ્યો એટલે આગ્રહ કરતાં તેણે રાત્રિનો બધો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો ત્યારે તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે-‘સાધુપુરુષ સાથે રાગદ્વેષ ન કરીએ.’ એવી રીતે તેને ઘણી રીતે સમજાવવામાં આવ્યો પણ ટેકીલો કલ્યાણ એકનો બે ન થયો. હવે તેણે ઉપાશ્રયે આવવું જ બંધ કર્યું. સામાયિક, પ્રતિક્રમણ વિગેરે ધાર્મિક ક્રિયા ઘરે જ કરવા માંડી. સંઘ પણ વિનતિ કરવા આવી ગયો છતાં તે કોઈ રીતે ન માન્યો. તેને પ્રતિબોધવા ઉપાધ્યાયજીએ વિમલસાગર ગણિને મોકલ્યા તો પણ તેણે પોતાનો નિશ્ચય ન જ ફેરવ્યો.

કલ્યાણ શ્રીમંત અને ગણનાપાત્ર વ્યક્તિ જેવો હોવાથી આ પ્રસંગનો લાભ લેવા પુનમીયા, ખરતર, અંચલીયા, હુંકા વિગેરે દશ મતના શ્રાવકો કલ્યાણ પાસે ગયા અને જણાવ્યું કે ‘ઉપાધ્યાય ઉગ્ર સ્વભાવના છે. તમારે અને તેને મેળ જાણ્યો નહિ પણ અમારા ઉપાશ્રયે પધારો. અમારું અને તમારું કલ્પસૂત્ર એક જ છે. વિગેરે વિગેરે’ આ વચન સાંભળી કલ્યાણે રોષપૂર્વક જવાબ આપ્યો કે “વાણીયો મહાજનથી રીસાણો હોય તો પણ ઢેઠની શ્રેણીમાં જઈને ન બેસે તેમ તમે ઉત્સૂત્રભાષી હોવાથી મહાવીરશાસનના દુશ્મન છો. તમારા મુખથી કલ્પ-સૂત્ર સાંભળું તો મારો સંસાર વિશેષ વધે.” આ વાત ઉપાધ્યાયજીના કાને આવી

અને તેમને કલ્યાણની ધર્મદૃઢતા માટે અતીવ માન ઉપજ્યું. તેમણે વિચાર્યું કે મહાવીરના આવા દૃઢ ભક્તને ખમાવ્યા વિના સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કરવું ઉચિત નહીં એટલે સંવત્સરીને દિવસે ચૈત્યપરિપાટી કર્યા પછી સાંજના સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ માટે વિમલસાગરને બલામણ કરીને તેઓ કલ્યાણના ગૃહે આવ્યા. કલ્યાણે, તેની સ્ત્રી અને ચાર પુત્રો સાથે પોસહ કર્યો હતો. તેની સ્ત્રીએ ગુરુઆગમન જાણ્યું એટલે ગુરુને તેહી લાવવા દાસીને હુકમ કર્યો, પુત્રની ચારે વહુઓ પણ આવી પહોંચી; પરંતુ કલ્યાણે તો દાદરો ને કમાડ ઈઈ દીધાં. ખાદ ઘણી મથામણ પછી ચારે પુત્રો તેમ જ કુટુંબીઓ કલ્યાણને ઉપાસીને ગુરુ સમક્ષ લાવ્યા; છતાં પણ તેણે ગુરુને ન વાંધા કે ન તેમના પ્રત્યે નજર સરખી પણ કરી.

ઉપાધ્યાયજીએ તો ઉપદેશ આપવો શરૂ કર્યો. સમતા રસના સિંચનથી આખરે કલ્યાણ પીગળ્યો અને બધા સાથે ઉપાશ્રયે આવ્યો. દેવ વાંદી પડિશ્ક્રમણ કર્યું. ક્ષમાપનાના અવસરે ઉપાધ્યાયજીએ સર્વ સંઘની સમક્ષ કલ્યાણને ખમાવ્યો. તેણે પણ ગુરુને ખમાવ્યા. આ પ્રસંગે કલ્યાણને એક બીજો વિચાર રુક્યો કે—‘તપાગચ્છના ઉપાધ્યાયજી જેવા મને ખમાવે છે અને તેના વિના સંવત્સરી પ્રતિક્રમણની સફળતા માનતા નથી તો પછી મારે સહસ્રમલ સાથે શા માટે વેર રાખવું?’ આમ વિચારી ઉલટથી તેણે સહસ્રમલને પણ ખમાવ્યો અને વળતે દિવસે ખંને એક બાણમાં બેસી સાથે જમ્યા.

ધીમે ધીમે આ વાત શ્રીમાલદેવને કાને ગઈ. તેને ઉપાધ્યાયજીની શક્તિ માટે માન ઉપજ્યું અને તેમને રજમહેલમાં બોલાવી ધર્મગોષ્ઠી કરી. રાજા ઉપાધ્યાયની વાગ્ધારાથી આશ્ચર્ય પામ્યો અને ધર્મહિતનાં કાર્યો કર્યાં. પછી વાજતેગાજતે ઉપાધ્યાયજી ઉપાશ્રયે પધાયો.

x

x

x

ઉપાધ્યાયજીએ “શ્રી કૃષ્ણમદેવપદામ્બુજયામલમ્” એ પ્રમાણેનું અઠાવીશ કાવ્યવાળું સ્તોત્ર બતાવ્યું. પછી કેટલાક શ્રાવકને તે શીખવ્યું. કોઈ શ્રાવકે કોઈ એક મહાત્માને તે બતાવ્યું ત્યારે તે જોઈને તેઓ બોલ્યા કે—‘ઉપાધ્યાયજી તર્કશાસ્ત્ર બણ્યા છે પણ વ્યાકરણ બણ્યા જણાતા નથી. સ્તોત્રમાં વ્યાકરણદોષ છે.’ શ્રાવકે આવીને તે વાત ઉપાધ્યાયજીને જણાવી. ઉપાધ્યાયજીએ તે સ્તોત્ર પર વૃત્તિ રચીને તે પ્રત તે મહાત્મા પર મોકલાવી આપી, જે વાંચીને ઉપાધ્યાયજીની વિદ્વત્તા માટે તે મહાત્મા પુરુષને અતીવ માન ઉપજ્યું.

x

x

x

ખરતરગચ્છના ધનરાજ નામના સાધુએ પહેલાં હા કહ્યા પછી ધર્મસાગર સાથે

વાદ કરવાની ના કહી એટલે અરતરગચ્છીય શ્રાવકોએ તેને કહ્યું કે—‘તું’ અમારો તેડાવ્યો. અહીં આવી હવે ના કેમ પાડે છે ?’ ત્યારે ધનરાજે કહ્યું કે ‘હું’ અહીં ઉપાધ્યાયજી સાથે ચર્ચા કરી શકીશ નહિ. જેસલમેર તેમજ બીકાનેરમાં આપણાં ગ્રંથભંડારો છે ત્યાં આપણી કારી ફાવશે.’ એમ કહીને તે પાટણ તરફ ચાલ્યો. ઉપાધ્યાયજીને આ સમાચાર મળતાં તેમણે વિમળસાગરને પાછળ મોકલ્યા ને સાથે સૂચના આપી કે ‘આણુ દઇને પણ તે ધનરાજને પાટણમાં જ રોકી રાખો. હું પાછળ આવું છું.’ ધનરાજ, કેાઈ રીતે વાદમાં જીતી શકે તેમ નહોતો તેથી તેણે પ્રપંચથી કામ લેવાનું વિચાર્યું. તેણે પોસાલમાં જઈને સર્વ મહાત્માને કહ્યું કે—‘હું’ તમને જેસલમેરની કાંબળી આપીશ. ઉપાધ્યાયજી સાથે મારે અભયદેવસૂરિ સંબંધી ચર્ચા થવાની છે તો તમે મારો પક્ષ કરશો.’ બધાએ હા બાણી એટલે ધનરાજે ઉપાધ્યાયજીને કહેવરાવ્યું કે—‘આપણે અભયદેવસૂરિ સંબંધી ચર્ચા કરશું.’ જવાબમાં ઉપાધ્યાયજીએ કહેવરાવ્યું કે—‘અમે પણ એ માટે જ અહીં પાટણ આવ્યા છીએ. જો અભયદેવસૂરિ અરતર સાબિત થાય તો અરતરની સમાચારી સાચી, નહિં તો જૂઠી સમજવી.’

ઉપાધ્યાયજીએ પાટણમાં વડીપોસાલનો અને લઘુપોસાલનો ભંડાર જોયો. વડી-પોસાલમાંથી “ઉત્સુતકુંઢકુદાલ” નામનો ગ્રંથ મળી આવ્યો અને તેમાં પુનમીઆ, અરતર, અંચળીઆ, સાધંપુનમીઆ, આગમીઆ—એ પાંચે નૂતન પંથોનો મૂળ વૃત્તાંત નીકળ્યો. તે ગ્રંથ લખાવી લીધો અને પાટણના સંઘની પાસે તે વાંચી સંભળાવ્યો. આ હકીકત સાંભળી અરતરો ગુસ્સે થયા અને ઉપાધ્યાયજીને ફજેત કરવા એક પ્રપંચ રચ્યો. ખંભાતમાં રહેલ શ્રી વિજયદાનસૂરિ પર તેમણે એક છૂપો પત્ર લખ્યો ને તેમાં જણાવ્યું કે—“અમે તમને વાંદીએ છીએ, પૂજાએ છીએ. અરતરગચ્છ ને તપાગચ્છ તો જિનશાસનની ડાબી-જમણી આંખ છે. ‘અભયદેવસૂરિ અરતર છે’ એવું જો તમે લખી આપો તો આપણો પરસ્પર કલેશભાવ મટી જાય.” આ છૂપા પ્રપંચની વાત ધર્મસાગરજીના કાને આવી એટલે તેમણે પણ સંઘવી શિવા પ્રમુખ શ્રાવકગણને બોલાવી હકીકત સમજાવી એક પત્ર લખીને જલ્દીથી વિજય-દાનસૂરિ પ્રત્યે રવાના કર્યો. તેમાં તેમણે લખ્યું કે—‘મેં શ્રીમાન્ મુનિસુંદરસૂરિ પ્રમુખ પદ્મધરોના ગ્રંથ તપાસ્યા છે અને તેમાં જણાવ્યું છે કે અભયદેવસૂરિ અરતર નથી, માટે તમે વિચારીને અરતરગચ્છના શ્રાવકોને કબૂલાત લખી આપજો.’

અરતરે મોકલાવેલ પત્ર પહેલો પહોંચ્યો. અરતરોએ ગુરુની અતીવ પ્રશંસા કરીને પૂછ્યું કે—‘હે ગુરુદેવ ! અભયદેવસૂરિ કયા ગચ્છમાં થયા ?’ વિજયદાનસૂરિએ કહ્યું કે—‘લોકોક્ષિત તો અરતરની છે.’ એટલે તેઓ બોલ્યા કે : ‘ગુરુદેવ ! એટલું આપ લખી આપો.’ હીરવિજયસૂરિએ પણ લખી આપવામાં સંમતિ આપી પણ ગુરુદેવે કહ્યું કે—‘હમણા હું ધ્યાનમાં બેસું છું, પછી લખી આપીશ.’ અરતરો પાછા

મધ્યાહ્ને આઠ્યા અને લખી આપવા જણાવ્યું તે સમયે ઉદયકરણ પાસદત્ત પ્રમુખ શ્રેષ્ઠીઓએ વિજયદાનસૂરિને પૂછ્યું કે-‘ પાટણથી ઉપાધ્યાયજીનો કાગળ આવ્યો છે ? ’ ગુરુએ કહ્યું કે-‘ કંઈ સમાચાર નથી. ’ એટલે શ્રાવકોએ કહ્યું-‘ ઉપાધ્યાયજીનો પત્ર આવવા દો, પછી વિચારીને જવાબ આપજો. ’ સાંજે ઉપાધ્યાયજીનો પત્ર આવ્યો અને તેમાં સર્વ વસ્તુ વિગતવાર જણાવી હતી. તે પત્ર વાંચતાં જ વિજયદાનસૂરિને ખરતરોનો પ્રથમ સમજાયો ને પોતાને જણાયું કે પોતે કબૂલાત લખી આપી હતો તો મોટી ભૂલ જ થાત. સવારે ખરતરો આવ્યા ત્યારે ‘અભયદેવસૂરિ ખરતર હતા’ એ પ્રમાણે લખી આપવાની ચોખ્ખી ના પાડી. બાદ પાટણમાં આ બાબત વાદ-વિવાદ ચાલતાં ઉપાધ્યાયજીનો વિજય થયો હતો.

x

x

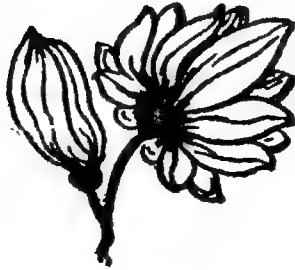
x

ઉપાધ્યાયજીનો શિષ્ય સમુદાય પણ વિપુળ હતો. તેમનામાં વાદવિવાદ કરવાની શક્તિ ઉપરાંત ગ્રંથ-રચનાની પણ અપૂર્વ વિદ્વત્તાવાળી શક્તિ હતી અને તેને પરિણામે તેમણે નીચેનાં ગ્રંથો રચ્યાં હતા.

ઔષ્ઠિકમતોત્સૂત્ર દીપિકા,
પ્રવચન પરીક્ષા યાને
કુપક્ષકૌશિકાદિત્ય સમૃત્તિ
કલ્પસૂત્રકિરણાવલી
પર્યુષણ શતક
વર્ધમાનદ્વાત્રિશિકા

તત્ત્વતરંગિણી વૃત્તિ
ઈર્ષાપથિકા પદત્રિશિકા
જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞાપિત દીકા
તપાગચ્છ પદાવલી (પ્રસ્તુત પુસ્તક)
સર્વજ્ઞશતક સમૃત્તિ

તેઓ વિ. સં. ૧૬૫૩ માં ખંભાત નગરમાં કાર્તિક શુદ્ધિ નવમીને દિવસે શાસનની અવિરત સેવા બજાવી સ્વર્ગવાસી થયા.

સં પા દ ક નો સં ક્ષિ મ પ રિ ચ ય.

જન્મ વિ. સં. ૧૯૫૦ ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ રાધનપુર
દીક્ષા વિ. સં. ૧૯૬૯ મહા વદિ ૧૦ થરથર
વડી દીક્ષા વિ. સં. ૧૯૬૯ વૈશાખ શુદ્ધિ ૩ વીરમગામ
ગણિપદ વિ. સં. ૧૯૮૭ કાર્તિક વદિ ૫ કપડવંજ
પંન્યાસપદ વિ. સં. ૧૯૮૭ કાર્તિક વદિ ૮ કપડવંજ

રાધનપુર એ જૈનપુરી કહેવાય છે. ધાર્મિક ક્રિયારુચિ તથા શ્રદ્ધાસંપન્ન શહેર તરીકે રાધનપુર સૈકાઓથી પ્રસિદ્ધિ પામેલ છે. આ ઉપરાંત એક સખાવતી શહેર તરીકે પણ તે હાલમાં જનતાની જીભે રમી રહ્યું છે. રાધનપુરે જેમ સખાવતી ગૃહસ્થો જન્માવ્યા છે તેમ ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં સુંદર કાર્ય કરી શકે તેવા અધ્યાત્મપરાયણ આત્માઓ પણ પ્રગટાવ્યાં છે પંન્યાસ શ્રી કદયાણુવિજયજી મહારાજ પણ આ જ રાધનપુરના વતની હતા.

સંવત્ ૧૯૫૦ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ (મહાવીર જયંતિદિન) ના રોજ તેમને જન્મ થયેલ. પિતાશ્રીનું નામ ભુધરભાઈ અને માતાજીનું નામ હસ્તુભાઈ હતું. તેમનું સંસારીપણાનું નામ કાનજીભાઈ હતું. કાનજીભાઈની છ વર્ષની ઉંમરે તેમને વહાલસોયા માતાપિતાનો વિયોગ થયો અને તેમના ઉછેરનો ભાર તેમના કાકા નાગરદાસ પર આવી પડ્યો. યોગ્ય વય થતાં તેઓ અમદાવાદ ગયા અને શેઠ મનસુખભાઈ ભગુભાઈની સ્કૂલમાં વ્યાવહારિક તેમજ ધાર્મિક કેળવણી લેવી શરૂ કરી. ધાર્મિક શિક્ષક બાલાભાઈ કુકલભાઈને કાનજીભાઈ સરળ સ્વભાવી અને આત્મપરાયણ વૃત્તિવાળા જણાયા એટલે પૂર્ણ પ્રેમથી ધાર્મિક અભ્યાસ કરાવ્યો અને કર્મઅંત્ય સુધીનું જ્ઞાન આપ્યું. તેમના કુટુંબ પરિવારમાં સામાન્ય રીતે ધાર્મિક સંસ્કાર ઓછા હતા પરંતુ પૂર્વ પુન્યાનુયોગે કાનજીભાઈ બાલવયથી જ ધર્માનુરાગી બન્યા હતા. પ્રતિદિન પૂજા, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ અને પર્વદિવસે પૌષધ એ તેમને માટે નિત્ય.

કર્મ જેવાં થઈ ગયાં હતાં. આ ઉપરાન્ત સાતે વ્યસન તેમજ અલક્ષ્યભક્ષણ-
નો તેમણે ત્યાગ કર્યો હતો.

કાનજીભાઈની યોગ્ય વય થતાં તેમને લગ્ન-ગ્રંથીથી જોડવા તેમના
સ્વજન સંબંધીઓ પ્રયાસ કરવા લાગ્યા પરન્તુ કાનજીભાઈને તો સંસાર પ્રત્યે
નિર્વેદ પ્રગળ્યો હતો. આગમાભ્યાસને કારણે તેમને સંસાર સારરહિત સમજાયો
હતો એટલે સંસારની અસારતાવાળી જન્મભ્રમમાં ફસાવા કરતાં સંયમી જીવન
ગુજારી મનુષ્યજીવનની સાર્થકતા સાધવાનું તેમણે પસંદ કર્યું. દુનિયાના ત્રિવિધ
(આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ) તાપથી ન્યારા જ રહેવાનો નિર્ણય કરેલો હોવાથી તેમણે
વિવાહસંબંધનો ઈન્કાર કર્યો અને સંયમીજીવન જીવવાની શરૂઆત કરી.
ધીમે ધીમે સાધુજીવનને લગતો અનુભવ પ્રાપ્ત કરી તેઓએ સં. ૧૯૬૯ ના
માહ વદિ ૧૦ ને રોજ ઓગષ્ટીશ વર્ષની વયે અમદાવાદ પાસેના થરથર
નામના ગામમાં આચાર્યશ્રી વિજયહર્ષસૂરીશ્વરજી પાસે ભાગવતી દીક્ષા
અંગીકાર કરી. બાદ તેમને ૧૯૬૯ વૈશાખ શુદ્ધ ૩ (અક્ષયતૃતીયા) ના
રોજ વીરમગામખાતે વડીદીક્ષા આપવામાં આવી અને કુદ્યાણુવિજયજી
નામ રાખવામાં આવ્યું. જાને પ્રસંગોમાં તેમના કુટુંબીઓએ ઉલટપૂર્વક
ભાગ લીધો હતો.

સંયમી જીવન સ્વીકાર્યા બાદ તેઓ શ્રુતાભ્યાસમાં રક્ત બન્યા અને ધીમે
ધીમે વ્યાકરણ, કાવ્ય, સાહિત્ય તેમજ ન્યાયમાં પ્રવીણ થયા. તેઓ કવિ પણ
છે ને તેમનાં રચેલાં સ્તવન-સજ્જાય વિગેરે પ્રગટ પણ થઈ ચૂક્યાં છે. વ્યાખ્યાન-
શૈલી પણ રોચક અને રમણીય છે. દીક્ષા સ્વીકાર્યા બાદ ગુરુકુલવાસ તરીકે
તેઓશ્રી આ. શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજીની સેવામાં રહ્યા. તેમનો જ્ઞાના-
ભ્યાસ અને યોગ્ય પાત્રતા જોઈ સં. ૧૯૮૭ માં કપડવંજ મુકામે તેમને
ગણિ અને પંન્યાસ પદ અર્પણ કરવામાં આવ્યાં.

ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતાં તેમણે જૈન શાસનની પ્રભાવના કરવા સાથે
જનહિત સાધ્યું. તેમની વૈરાગ્યવાદિની દેશનાને પરિણામે ઘણા ભવ્ય જીવો
પ્રતિબોધ પામ્યા અને પરિણામે તેમને મુનિરાજ શ્રી જશવિજયજી, મુનિરાજ
શ્રી દુર્લભવિજયજી, મુનિરાજ શ્રી કુશળવિજયજી અને મુનિરાજ શ્રી
કુસુદવિજયજી એ નામના સરલસ્વભાવી અને ક્રિયાપાત્ર શિષ્યોની પ્રાપ્તિ થઈ.

તેઓશ્રી સરલસ્વભાવી અને અત્યંત ક્રિયારુચિ છે. સાથોસાથ
દીર્ઘ તપસ્વી પણ છે. જ્ઞાન એ જ અજ્ઞાન-તિમિરનો નાશ કરવામાં સૂર્ય સમાન
છે એમ સમજીને તેઓ આવા સાહિત્યદ્વારા સદ્જ્ઞાનનો ફેલાવો કરી રહ્યા છે.

ॐ अर्हं नमः ।

आचार्य श्रीविजयनीतिसूरीश्वरेभ्यो नमः ।

महोपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिरचितं

श्रीतपागच्छपद्मावली सूत्रम्

[स्वोपज्ञया वृत्त्या समलंकृतम्]

सिरिमंतो सुहृद्देव, गुरुपरिवाडीह आगओ संतो ।

पज्जोसवणाकप्पो, वाइज्जइ तेण तं वुच्छं ॥ १ ॥

गाथार्थः—भडाभंगणइप, छड्ढौडिक तेम ज पारडौडिक सुअना
डारणुइप, गुरुपरंपराथी आदये आवतो श्री पथुपथु डदप (आचार)
वंधाय छे तेथी तेने डुं डडीश. १.

व्याख्या—सिरिमंतोति, यत्तदोर्नित्याभिसंबंधात् येन कारणेन श्रीमान् सश्रीकः श्रियां
मंत्रो वा पर्युषणाकल्पो गुरुपरिपाट्या समागतः सन् वाच्यते । उपलक्षणात् श्रूयते च । किं
लक्षणः ? शुभहेतुः स्वर्गपवर्गकारणं । तेन कारणेनाहं तां गुरुपरिपाटीं वक्ष्ये इत्यन्वयः । श्रीमानिति
विशेषणं तीर्थकरचरित्रस्थविरावलीनामकीर्तनपुरस्सरं साध्वाचारप्रतिपादनेन सर्वेष्वपि मंगलमूतेषु
श्रुतेषु सश्रीकत्वमस्यैवेति ख्यापनपरमिति । गुरुपरिपाट्यागत इति च विशेषणं । गुरुपरि-
पाट्यागतयोगाद्यनुष्ठानविधिनैव वाच्यमानः । एगमाचित्ता जिणसासणम्मि, पभावणापूअपरायणा जे ।
इत्यादि विधिना च श्रूयमाणः, शुभहेतुर्मोक्षफलहेतुर्नान्यथेति ज्ञापनपरमिति गाथार्थः ॥ १ ॥

વ્યાખ્યાન્યાર્થઃ—યત્ અને તત્ શબ્દનો પારસ્પરિક કાયમી સંબંધ હોવાને ક્ષીધિ, જ કારણથી મહામંગળરૂપ અથવા મોક્ષલક્ષ્મીના હેતુરૂપ, ગુરુપરંપરાથી ચાલ્યો આવતો શ્રી પર્યુષણ કલ્પ—સાધુના આચાર—વિચાર વંચાય છે, ઉપલક્ષણથી સંભળાય પણ છે; તે પર્યુષણ કલ્પ કયા લક્ષણવાળો—ફળવાળો છે ? તેો સ્વર્ગ યાવત્ મોક્ષ ફળને આપનારો છે તે કારણથી હું તે ગુરુપરંપરાને કહીશ, એ અન્યથા સમજવો. શ્રી તીર્થંકર-મહારાજના ચરિત્રો, સ્થવિર સાધુઓની શ્રેણીના કીર્તન—ગુણગાન સાથે સાધુજીવનને લગતા આચાર (સમાચારી) કહેવાવડે કરીને સમગ્ર મંગળરૂપ સિદ્ધાંતોમાં આ પર્યુષણ કલ્પનું ઉત્કૃષ્ટપાત્રું—મહામંગલિકપાત્રું છે એમ સૂચવવા માટે જ શ્રીમાન્ એ વિશેષણ આપવામાં આવ્યું છે. ગુરુપરંપરાથી ચાલી આવતી યોગોદ્વલ્લનાદિ ક્રિયારૂપ વિધિપૂર્વક જ આ શ્રી પર્યુષણ કલ્પ વંચાય છે એમ દર્શાવવા માટે ગુરુપરિપાઠ્યાગતઃ એ વિશેષણ મૂકવામાં આવ્યું છે. (યોગોદ્વલ્લન વિં ક્રિયા કર્યા વિના શ્રી પર્યુષણ કલ્પ વાંચવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી) તે કલ્પ સંભળવાને અધિકારી કોણ ? ઉત્તર—જૈન શાસનમાં એકાગ્ર—દ્રઢ ચિત્તવાળા, ધર્મની પ્રભાવના તેમજ તેના આદર—સત્કારાદિમાં તત્પર એવા શ્રાવકો. આ પ્રમાણે વિધિપૂર્વક વંચાયું, સંભળાયું સતું જ શુભ હેતુ એટલે મોક્ષફળના કારણરૂપ થાય છે. એમાં બીજો કોઈ હેતુ નથી. ૧.

ગુરુપરિવાડીમૂલં, તિત્થચરો વહ્નમાણનામેણં ।

તત્પટ્ટોદયપદ્મો, સુહૃદ્મનામેણ (૧) ગણસામી ॥ ૨ ॥

—શ્રી વર્ધમાનતીર્થંકરઃ । ૧ તત્પટ્ટે શ્રીસુધર્માસ્વામી ।

ગાથાર્થઃ—ગુરુની પરંપરાના મૂળ—આદિ કારણરૂપ શ્રી વર્ધમાનસ્વામી નામના તીર્થંકર થયા. તેમની પાટે શ્રી સુધર્માસ્વામી નામના ગણધર પ્રથમ પટ્ટધર થયા. ૨.

વ્યાખ્યા—ગુરુપરિવાડિત્તિ, ગુરુપરિપાઠ્યા મૂલમાર્ગ કારણ વર્ધમાનનામ્ના તીર્થંકરઃ । તીર્થંકરો હિ આચાર્યપરિપાઠ્યા ઉત્પત્તિહેતવો ભવંતિ ન પુનસ્તદંતર્ગતાઃ । તેષાં સ્વયમેવ તીર્થ-પ્રવર્તનેન કસ્યાપિ પટ્ટધરત્વાભાવાત ॥

૧—તસ્માત્ શ્રીમહાવીરસ્ય પટ્ટે ઉદયે ચ પ્રથમઃ શ્રીસુધર્માસ્વામી પંચમો ગણધરઃ । સ ચ કિં લક્ષણો ? ગણસ્વામી યત્ત્વેકાદશાનામપિ ગણધરપદસ્થાપનાવસરે શ્રીવીરેણ શ્રીસુધર્માસ્વામિનં પુરસ્કૃત્ય ગણોડનુજ્ઞાતઃ દુષ્પ્રસન્નં યાવત્ શ્રીસુધર્માસ્વામ્યપત્યાનામેવ પ્રવર્તનાત્ ॥ તત્પટ્ટોદયે-

પ્રથમ ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામી

આનંદ પ્રેસ-ભાવનગર.

ત્યત્રોદયપદં પ્રથમોદયસ્યાપિ પ્રથમાચાર્યઃ શ્રીસુધર્મેતિ સૂચકં ॥ સ ચ પંચાશદ વર્ષાણિ (૧૦) ગૃહસ્થપર્યાયે, ત્રિંશદ વર્ષાણિ (૩૦) વીરસેવાયાં, વીરે નિર્ણતે વા દ્વાદશવર્ષાણિ (૧૨) છાદ્રસ્થ્યે, અષ્ટૌ (૮) વર્ષાણિ કેવલિપર્યાયે ચેતિ સર્વાયુઃ શતમેકં (૧૦૦) પરિપાલ્ય શ્રીવીરગદ વિંશત્યા (૨૦) વર્ષેઃ સિદ્ધિં ગતઃ ॥ શ્રીવીરજ્ઞાનોત્પત્તેશ્ચતુર્દશ (૧૪) વર્ષે જમાલિનામા પ્રથમો નિહ્વઃ । ચોડશ (૧૬) વર્ષે તિષ્ઠ્યગુપ્તનામા દ્વિતીયો નિહ્વઃ ॥ ૨ ॥

વ્યાખ્યાન્યાર્થઃ—ગુરુપરંપરાના મૂળ કારણરૂપ શ્રી વર્ધમાન નામના છેલ્લા તીર્થંકર છે. તીર્થંકર મહારાજાઓ જ ગુરુપરંપરાના ઉદ્ભવ-કારણરૂપ હોય છે, પણ ગુરુપરંપરામાં તેમની ગણના કરાતી નથી. પોતે જ તીર્થ (ચતુર્વિધ સંધઃ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા) પ્રવર્તાવનાર હોવાથી તેઓને પટ્ટધરપણું—કાઠની પાટે આવવાપણું હોતું નથી.

શ્રી મહાવીરસ્વામીની પાટે પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામી પ્રથમ પટ્ટધર થયા. તે કેવા લક્ષણવાળા હતા ? અગ્યાર ગણધરમહારાજાઓને ગણધરપદ આરોપણુ અવસરે શ્રીસુધર્માસ્વામીની શિષ્યપરંપરા ચાલવાની હોઇને, શ્રીસુધર્માસ્વામીને ઉદ્દેશીને શ્રી વીર પરમાત્માએ તેમને દુષ્પ્રસભસૂરિ સુધી ગણની અનુજ્ઞા આપી. એટલે કે તેમને ગણાધીશ બનાવવામાં આવ્યા. વળી પહેલા ઉદયના પ્રથમ પટ્ટધર શ્રી સુધર્માસ્વામી થયા તે સુચવવા માટે જ તત્પટ્ટોદય શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો છે. તેઓ ૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમમાં, ૩૦ વર્ષ વીરપરમાત્માની સેવામાં, વીર પ્રભુના નિર્વાણ્યાદ ૧૨ વર્ષ છાદ્રસ્થપણામાં અને ૮ વર્ષ કેવળજ્ઞાની તરીકે એવી રીતે કુલ ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય પાળીને શ્રીવીર પ્રભુ પછી ૨૦ વર્ષે મોક્ષે ગયા.

શ્રી વીર પ્રભુને કેવળજ્ઞાન થયા પછી ૧૪ વર્ષે જમાલિ નામનો પહેલો અને ૧૬ વર્ષે તિષ્ઠ્યગુપ્ત નામનો બીજો નિહ્વ થયો. ૨.

૧ શ્રી સુધર્માસ્વામી

૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમ : ૫૦ વર્ષ ચારિત્રપર્યાય. તેમાં ૩૦ વર્ષ વીરસેવા : ૧૨ વર્ષ છાદ્રસ્થ : ૮ વર્ષ કેવળી : સર્વાયુ ૧૦૦ વર્ષ : જાત્ર અગ્નિવૈશ્યાયન : નિર્વાણ મ. સં. ૨૦

ચરમ જિનપતિ શ્રી મહાવીરસ્વામીની પાટે પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામી બિરાજ્યા. શ્રી મહાવીરસ્વામીના અગ્યાર ગણધરો પૈકી નવ ગણધર મહારાજાઓ તો ભગવાનના નિર્વાણસમય પૂર્વે જ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયા હતા અને ગૌતમસ્વામી તરત જ કેવળજ્ઞાન પામવાના હતા તેથી તેઓશ્રીએ પોતપોતાના ગચ્છનો ભાર શ્રી સુધર્માસ્વામીને સોંપ્યો હતો.

શ્રી સુધર્માસ્વામી અગ્નિવૈશ્યાયન ગોત્રના હતા. માતાનું નામ ભદ્રિકા અને પિતાનું નામ ધર્મિભક્ત હતું. તેમનો જન્મ કોણાક નામના ગામમાં થયો હતો.

તેઓ વેદાદિ શાસ્ત્ર-સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ કરી વેદના પારગામી બન્યા હતા. શ્રી ગૌતમાદિ અગ્યારે વિપ્રકુમારો પોતપોતાને અજ્ઞેય માનતા હતા. તેમનું જ્ઞાન અતુલ હતું, છતાં સાચી દિશા સૂઝી ન હતી. તે સમય ક્રાંતિનો હતો. અંધશ્રદ્ધાના ઓઠા તળે સર્વ પ્રજા ત્રાસી ગઈ હતી. યજ્ઞ-યાગાદિમાં કરાતા હોમ-પ્રાણીહિંસાને પુન્ય મનાવવામાં આવતું !

એક સમયે સોમિલ નામના બ્રાહ્મણે યજ્ઞ નિમિત્તે તેઓને નિમંત્ર્યા. તે સમયે બન્યું એવું કે ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામી ત્યાંની નજીકની ભૂમિમાં જ સમવસરેલા હતા એટલે તેમને વંદન કરવા નિમિત્તે સંખ્યાબંધ દેવો આવ્યા. દેવતાઓને આવતા જોઈ શ્રી ગૌતમે પોતાના સાથીદારોને યજ્ઞ-કર્મનો પ્રભાવ જણાવતાં સગર્વ કહ્યું કે-જુઓ ! દેવતાઓ પ્રસન્ન થઈને આપણા યજ્ઞમાં ભાગ લેવા આવે છે. ખરી પરિસ્થિતિ તો જુદી જ હતી તેથી ચંડાળના ગૃહના ત્યાગની માફક દેવતાઓ તે યજ્ઞ-કુંડનો ત્યાગ કરીને સમવસરણુભૂમિ પ્રતિ ચાલ્યા. આથી ગૌતમસ્વામી(ઈંદ્રભૂતિ)ને ધણો ઉદ્વેગ થયો અને મહાવીરસ્વામીને-ઈંદ્રજાળિયાને જીતી લેવાની બુદ્ધિથી સમવસરણુ તરફ ચાલ્યા. પણ ત્યાં જતાં જ વાતાવરણ જુદું જ બાસ્તુ. ભગવાને તેમની શંકાનું સમાધાન કર્યું અને પ્રાંતે તેમની પાસે ચરિત્ર ગ્રહણ કરી આત્મા ઉજ્જવળ બનાવ્યો. એક પછી એક એમ અગ્યારે વિપ્રકુમારોને પ્રતિબોધ પમાડી ભગવાને તેઓને જૈન શાસનના સ્થાપ બનાવ્યા.

શ્રી સુધર્માસ્વામીને મનમાં એવી શંકા હતી કે-‘ આ જીવ જેવો આ ભવમાં છે તેવો જ પરભવમાં થાય છે, કારણ કે સંસારમાં કારણને મળતું જ કાર્ય થાય છે. શાળીબીજ વાવીને કંઈ ચવાંકુર લણી શકાય નહિ.’

પરંતુ ભગવાને તેમની કુકલ્પનાનું સરસરીતે સમાધાન કર્યું. સંસારમાં મનુષ્ય સર-જાતા, મૃદુતાવડે મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધે તો મનુષ્યપણે જન્મે છે જ્યારે માયા-કપટ-દંભ વિગેરે ખરાબ કર્મો કરી પશુનું આયુષ્ય બાંધે તો પશુપણે પણ ઉત્પન્ન થાય છે. જીવની જુદી જુદી સ્થિતિમાં ઉત્પત્તિ કર્માધીન જ છે, અને તેથી સંસારભરમાં વિવિધ જાતિના મનુષ્યો-પ્રાણીઓ આપણને દેખાય છે. ‘કારણને મળતું જ કાર્ય થાય છે’ એ કહેવું યુક્તિસંગત નથી, કારણ કે શૃંગ વિગેરેમાંથી શર પ્રસુખ બ્રિગી નીકળે છે. આવા પ્રકારના ઉત્તમ બોધથી તેઓએ પોતાના પાંચ સો શિષ્યોના પરિવાર સાથે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી.

શ્રી સુધર્માસ્વામી જૈન શાસનના સમર્થ જ્યોતિર્ધર બન્યા. અવિરત વિહારથી અને અમૃત સરખી દેશનાથી તેમણે અનેક ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ્યા. જેમ અંદ્ર-કિરણથી અંદ્રકાંત મંત્રિ દ્રવે છે તેમ શ્રી સુધર્માસ્વામીની વાગ્ધારાથી પ્રાણીઓ સંવેગ-

રંગથી દ્રવતા-ભીંજતા. અહિંસાના અંચળા નીચે પોષાતી તત્કાલીન હિંસા નિવારવા તેમણે ભગીરથ પ્રત્યનો કર્યા હતા.

પચાસ વરસ ગૃહસ્થાશ્રમમાં, ત્રીશ વરસ વીર પ્રભુની સેવામાં, વીર નિર્વાણ બાદ બાર વરસ સુધી છદ્મસ્થપણામાં એટલે કે ગચ્છનો ભાર વહન કરવામાં અને આઠ વર્ષ કેવળજ્ઞાની તરીકે એમ કુલ એક સો વર્ષનું આયુષ્ય પાળીને શ્રી વીર પરમાત્મા પછી વીશ વર્ષે મોક્ષે ગયા.

અત્રે એક વસ્તુ જણાવવી ઉપયોગી થઈ પડશે. કેાઈને શંકા થાય કે શ્રી મહાવીર પ્રભુએ ગૌતમસ્વામીને બદલે શ્રી સુધર્માસ્વામીને ગચ્છ-ભાર કેમ સોંપ્યો ? ઉત્તર-પ્રભુએ જ્ઞાનથી જોયું હતું કે ગૌતમસ્વામીની પાટપરંપરા ઠેઠ સુધી ચાલવાની નથી, પણ શ્રીસુધર્માસ્વામીની પાટપરંપરા પાંચમા આરાના છેડા સુધી ચાલશે. આવા જ કારણને લઈને ભગવંતે શ્રી સુધર્માસ્વામીને પાટ સોંપી. ભવિષ્યની પાટની વ્યવસ્થા તીર્થંકરે કરે છે. જેની પાટ અખંડ ચાલવાની હોય તેમને જ ગચ્છ-ભાર સોંપાય છે. શ્રી સુધર્માસ્વામીએ પોતાની પછી શ્રી જંબૂસ્વામીને પાટ સોંપી.

શ્રી સુધર્માસ્વામીએ પ્રવર્તાવેલા ગચ્છતું નામ નિર્ગ્રંથ ગચ્છ પડ્યું અને તે આઠ પાટ સુધી ચાલ્યું.

બીઓ જંબૂ (૨) તદ્દઓ, પમવો (૩) સિજ્જંમવો (૪) ચત્થો અ ।

પંચમઓ જસમહો (૫), છટ્ટો સંભૂય-મહગુરુ (૬) ॥૩॥

૨-તત્પદ્દે શ્રીજંબૂસ્વામી । ૩-તત્પદ્દે શ્રીપ્રમવસ્વામી ।

૪-તત્પદ્દે શ્રીશર્યંભવસ્વામી । ૫-તત્પદ્દે શ્રીયશોભદ્રસ્વામી ।

૬-તત્પદ્દે શ્રીસંભૂતિવિજયશ્રીમદ્રબાહુસ્વામિનો ।

ગાથાર્થ:—બીજા જંબૂસ્વામી, ત્રાજા પ્રભવસ્વામી, ચોથા શર્યંભવસૂરિ, પાંચમા યશોભદ્રસ્વામી અને છઠ્ઠા સંભૂતિવિજય તથા ભદ્રબાહુસ્વામી થયા. ૩.

વ્યાખ્યા—૨-બીઓ જંબૂતિ, શ્રીસુધર્મસ્વામિપદ્દે દ્વિતીય: શ્રીજંબૂસ્વામી । સ ચ નવ-નવતિકોટિસંયુક્તા અષ્ટૌ કન્યકા: પરિત્યજ્ય શ્રીસુધર્મસ્વામ્યંતિકે પ્રવ્રજિત: । સ ચ ષોડશ (૧૬) વર્ષાણિ ગૃહસ્થપર્યાયે, વિંશતિ (૨૦) વર્ષાણિ વ્રતપર્યાયે, ચતુશ્રત્વારિંશદવર્ષાણિ (૪૪) યુગપ્રધાન-પર્યાયે ચેતિ સર્વાયુરશીતિ (૮૦) વર્ષાણિ પરિપાલ્ય શ્રીવીરાત્ ચતુ:ષષ્ટિ (૬૪) વર્ષે: સિદ્ધ: ।

અત્ર કવિ:—

મત્કૃતે જંબુના ત્યક્તા, નવોદા નવકન્યકા: ।

તન્મન્યે મુક્તિવધ્વાન્યો, ન વૃતો ભારતો નર: ॥ ૧ ॥

चित्तं न नीतं वनिताविकारै--वित्तं न नीतं चतुरैश्च चौरैः ।

यद्देहगेहे द्वितयं निशीथे, जंबूकुमाराय नमोऽस्तु तस्मै ॥ २ ॥

मण १ परमोहि २ पुलाण ३, आहार ४ खवग ५ उवसमे ६ कप्पे ।

संजमतिग ८ केवल ९ सि-ज्जणा य १० जंबुम्मि वुच्छिण्णा ॥ ३ ॥

३-तईओत्ति, श्रीजंबूस्वामिपट्टे तृतीयः श्रीप्रभवस्वामी । स च त्रिंशद (३०) वर्षाणि गृहस्थपर्याये, चतुश्चत्वारिंशत् (४४) वर्षाणि व्रतपर्याये, एकादश (११) वर्षाणि युगप्रधानपर्याये चेति सर्वायुः पंचाशीति (८५) वर्षाणि परिपाल्य, श्रीवीरात् पंचसप्तति (७५) वर्षातिक्रमे स्वर्गभागिति ॥ छ ॥

४-सिज्जंभवोत्ति, श्री प्रभवस्वामिप्रहितसाधुमुखात् “ अहो कष्टमहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते परम् ” इत्यादि वचसा यज्जस्तंभादधः श्रीशांतिनाथबिंबदर्शनादवाप्तधर्मा प्रव्रज्य, क्रमेण मनकनाम्नः स्वसुतस्य निमित्तं दशवैकालिकं कृतवान् ।

यतः—कृतं विकालवेलायां, दशाध्ययनगर्भितम् ।

दशवैकालिकमिति--नाम्ना शास्त्रं बभूव तत ॥ १ ॥

अतः परं भविष्यति, प्राणिनो ह्यल्पमेधमः ।

कृतार्थास्ते मन एवतु, भवतु त्वत्प्रसादतः ॥ २ ॥

श्रुतांभोजस्य किंजल्कं, दशवैकालिकं ह्यदः ।

आचम्याचम्य मोदन्ता-मनगारमधुव्रताः ॥ ३ ॥

इति संघोपरोधेन, श्रीशय्यंभवमूरिभिः ।

दशवैकालिको ग्रंथो, न संवत्रे महात्मभिः ॥ ४ ॥

स चाष्टाविंशति (२८) वर्षाणि गृहस्थपर्याये, एकादश (११) व्रते, त्रयोविंशति (२३) युग० चेति सर्वायुर्द्विषष्टि (६२) वर्षाणि परिपाल्य श्रीवीरादष्टनवति (९८) वर्षातिक्रमे स्वर्गभाक् ॥ छ ॥

५-पंचमओत्ति, श्रीशय्यंभवस्वामिपट्टे पंचम श्रीयशोभद्रस्वामी । स च द्वाविंशति (२२) वर्षाणि गृहे, चतुर्दश (१४) व्रते, पञ्चाशत् (५०) वर्षाणि युग० सर्वायुः षडशीति (८६) वर्षाणि परिपाल्य श्रीवीरादष्टचत्वारिंशदधिके शते (१४८) ऽतिक्रांते स्वर्गभाक् ॥ छ ॥

६-छट्ठा संभूयति, श्रीयशोभद्रस्वामिपट्टे षष्ठौ पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् संभूतेति श्रीसंभूतिविजयः, भवति श्रीभद्रबाहुस्वामीन्युभावपि षष्ठपदधरावित्यर्थः । तत्र श्रीसंभूतिविजयो

દ્વિચત્વારિંશત (૪૨) વ૦ ગૃહે, ચત્વારિંશત (૪૦) વ્રતે, અષ્ટૌ (૮) યુગ૦ ચેતિ સર્વાયુર્નવતિ (૯૦) વર્ષાણિ પરિપાલ્ય સ્વર્ગમાક્ ॥

શ્રીમદ્રાહુસ્વામી તુ શ્રીઆવશ્યકાદિનિયુક્તિવિધાતા । વ્યંતરીમૂતવરાહમિહિરક્તસંઘોપદ્રવ-
નિવારકોપસર્ગેહસ્તવનેન પ્રવચનસ્ય મહોપકારં કૃત્વા પ્રચ્ચત્વારિંશત (૪૯) ગૃહે, સપ્તદશ
(૧૭) વ્રતે, ચતુર્દશ (૧૪) યુગપ્ર૦ ચેતિ સર્વાયુઃ ષટ્સમતિ (૭૬) પરિપાલ્ય
શ્રીવીરાત્ સપ્તત્યધિકશત (૧૭૦) વર્ષે સ્વર્ગમાક્ ॥ છ ॥ ૩ ॥

વ્યાખ્યાર્થ:—શ્રી સુધર્માસ્વામીની પાટે જંબૂસ્વામી બીજ પદ્મધર થયા. નવાણું કરેડ દ્રવ્ય સાથે આઠ કન્યાઓને ત્યજી દધને શ્રી સુધર્માસ્વામી પાસે તેમણે દીક્ષા લીધી. ૧૬ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં, ૨૦ વર્ષ ચારિત્રપાલનમાં અને ૪૪ વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે એમ કુલ ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને શ્રી વીર પરમાત્મા પછી ૬૪ મા વર્ષે મોક્ષે ગયા.

અહીંયા કવિ કહે છે કે:—

તરતની જ પરણેલી મનોહર એવી કન્યાઓનો જંબૂકુમારે મારી ખાતર જ ત્યાગ કર્યો છે એમ વિચારીને મુક્તિરૂપી સ્ત્રીએ ત્યારપછી ભરતક્ષેત્રનો કાઠ બીજો પુરુષ પસંદ કર્યો નહીં એમ હું (કવિ) માનું છું (કહેવાની મતલબ એ છે કે આ અવસર્પિણી કાળમાં જંબૂકુમાર પછી ભરતક્ષેત્રમાંથી કાઠ જીવ મોક્ષે ગયેલ નથી) ૧.

સ્ત્રીઓના હાવભાવથી જનું ચિત્ત ચલાયમાન થયું નથી અને કુશળ ચોરોવડે પણ જનું ધન ચોરાયું નથી તેમજ કાળી રાત્રિએ પણ જના શરીર અને ઘરમાં ઉપરની બંને વસ્તુ ટકી રહી છે તેવા પ્રભાવશાળી શ્રી જંબૂકુમારને નમસ્કાર થાઓ ! ૨.

જંબૂસ્વામીના નિર્વાણ બાદ (૧) મનઃપર્યવ જ્ઞાન, (૨) પરમાવધિ જ્ઞાન, (૩) પુલાકલબ્ધિ, (૪) આહારક શરીરની લબ્ધિ, (૫) ક્ષપકશ્રેણી (૬) ઉપશમ-શ્રેણી, (૭) જિનકલ્પ, (૮) ત્રણ ચારિત્ર, (પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાયને યથાખ્યાત) (૯) કેવળજ્ઞાન તથા (૧૦) સિદ્ધિપદ એ દશ વસ્તુ નાશ પામી. ૩.

શ્રી જંબૂસ્વામીની પાટે શ્રી પ્રભવસ્વામી આવ્યા. ત્રીશ વર્ષ ગૃહસ્થાવસ્થામાં, ચુમ્માલીશ વર્ષ ચારિત્રપર્યાયમાં અને અગ્યાર વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે એવી રીતે ૮૫ વર્ષનું સંપૂર્ણ આયુષ્ય પાળીને શ્રી વીરપ્રભુ પછી પચોતેર વર્ષ બાદ સ્વર્ગે ગયા.

ચોથા પદ્ધત્ર શ્રી શય્યંભવસૂરિ થયા. પ્રભવસ્વામીએ મોકલેલ સાધુના મુખદ્વારા “અરે! કષ્ટ છે, અરે! કષ્ટ છે કે ઉત્કૃષ્ટ એવું તત્ત્વ જાણવામાં આવતું નથી.” એ પ્રમાણે સાંભળીને યજ્ઞના થાંભલાની નીચેથી મળી આવેલ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની મૂર્તિના દર્શનથી ધર્મ પામેલા તેઓએ દીક્ષા સ્વીકારીને અનુક્રમે મનક નામના પોતાના પુત્રના કારણે દશવૈકાલિક નામનું સૂત્ર રચ્યું.

ચોગ્ય—ઉચિત સમયે કરાયેલું, દશ અધ્યયનવાળું તે સૂત્ર દશવૈકાલિક એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયું. ૧. “હવે પછી ભવિષ્યકાળમાં પ્રાણીઓ અદ્વપ-મંદ બુદ્ધિવાળા થશે, આપની કૃપાથી તે પ્રાણીઓ મનક મુનિની જમ કૃતકૃત્ય થાઓ. ૨. શાસ્ત્ર-સિદ્ધાંતરૂપી કમળોની ઢેસરા તુલ્ય આ દશવૈકાલિક સૂત્ર છે, તેનું પાન કરીકરીને સાધુઓરૂપી ભમરાઓ ખુશી થાઓ. ૩.” આવા પ્રકારના શ્રી સંઘના આગ્રહથી મહાત્મા-પુરુષ શ્રી શય્યંભવસૂરિવડે દશવૈકાલિક નામનો ગ્રંથ પાછો ખેંચાયો નહિ. (રહેવા દીધો)

તેઓ અઠ્ઠાવીશ વર્ષ ગૃહસ્થાવસ્થામાં, અગિયાર વર્ષ ચારિત્રપર્યાયમાં, ત્રેવીશ વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે એમ બાસઠ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને શ્રીવીર પરમાત્મા પછી અઠ્ઠાણીમે વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

શય્યંભવસૂરિની પાટે પાંચમા પદ્ધત્ર તરીકે શ્રી યશોભદ્રસ્વામી આવ્યા. બાવીશ વર્ષ ગૃહસ્થાવસ્થામાં, ચૌદ વર્ષ ચારિત્રપર્યાયમાં અને પચાસ વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે એમ બધું મળીને છયાશી વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને શ્રીવીર ભગવાન પછી ૧૪૮ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

પદ્મના એક અંશમાં પદ્મના સમુદાયનો ઉપચાર હોવાને કારણે સંસ્મેતેતિ એટલે શ્રી સંભૂતિવિજય અને મહત્તિ એટલે ભદ્રબાહુસ્વામી અને છઠ્ઠા પદ્ધત્ર તરીકે આવ્યા. શ્રી સંભૂતિવિજય એંતાલીશ વર્ષ ગૃહસ્થાવસ્થામાં, ચાલીશ વર્ષ ચારિત્રપર્યાયમાં અને આઠ વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે એમ તેનું વર્ષનું આયુષ્ય પાળીને સ્વર્ગે ગયા.

ભદ્રબાહુસ્વામી શ્રી આવશ્યકનિર્ચુક્તિ વિગેરેના રચનાર છે. વ્યંતર થયેલા વરાહમિહિરવડે કરાયેલ સંઘના ઉપદ્રવનો પ્રતિકાર કરવા માટે શ્રીઉવસગ્ગહરં સ્તવન રચવાવડે શાસન ઉપર મહાઉપકાર કરીને ૪૫ વર્ષ ગૃહસ્થાવસ્થામાં, ૧૭ વર્ષ ચારિત્રપર્યાયમાં અને ૧૪ વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે એવી રીતે ૭૬ વર્ષનું બધું આયુષ્ય ભોગવી શ્રી વીરપરમાત્મા પછી ૧૭૦ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા. ૩.

૨ શ્રી જંબુસ્વામી

૧૬ વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમ : ૬૪ વર્ષ ચારિત્રપર્યાય : તેમાં-૨૦ વર્ષ સામાન્ય વ્રતપર્યાય :

૪૪ વર્ષ કેવળીપર્યાય : સર્વાયુ ૮૦ વર્ષ : નિર્વાણ મ. સં. ૬૪ : ગોત્ર કાશ્યપ :

રાજગૃહી નગરીમાં શ્રેણિક રાજ રાજ્ય કરતો હતો. રાજગૃહી એ રાજધાનીનું નગર હોવાથી તેની શોભા અપાર હતી. ક્રય-વિક્રય અને અવરજવરના વાહનોદ્વારા વેપારી લતાઓ ગાજી ઊઠતા. ઋષભદત્ત શ્રેષ્ઠી તવંગર ગણાતા. રાજ શ્રેણિકની સભામાં પણ તેનું સારું માન સચવાતું. તેમને ધારિણી નામની પ્રિયા હતી. તેમનો પરસ્પરનો સ્નેહ નખ-માંસ જેવો હતો. ધન, ધાન્ય, નોકર-ચાકર વગેરે હોવા છતાં તેમના સુખમાં એક ઊણપ હતી.-અને તે સંતાનની. ધારિણીનું ચિત્ત તેને અંગે ઉઠાસ રહેતું. દિવસે દિવસે તેની ઝંખના ચિંતાનો વિષય થઈ પડી. ઋષભદત્ત શેઠના ખ્યાલમાં આ બધું આવવાથી પ્રિયાનો ચિંતાભાર હળવો કરવા માટે તેણે વૈભારગિરિ પર જવાનું નક્કી કર્યું.

વૈભારગિરિના આનંદોદ્યાનમાં ફરતાં ફરતાં જુહી જુહી તરેહના ફળ, ફૂલ તથા વૃક્ષા નિહાળી તેઓ આનંદ પામ્યા. વનની શોભા ઊડીને આંખે વળગે તેવી હતી. નિર્દોષ પક્ષીઓનો કિલકલાટ પણ શ્રવણ-મધુર હતો. એવામાં ત્યાં અચાનક સિદ્ધપુત્ર યશોમિત્ર નીકળ્યા. શ્રેષ્ઠીએ તેના આવાગમનનું કારણ પૂછ્યું. જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે-નજીકમાં જ શ્રી સુધર્માસ્વામી સમવસર્યા છે તેમને વાંઢવા નિમિત્તે હું જાઉં છું. શેઠ-શેઠાણીએ પણ સાથે આવવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી અને તેઓ સર્વે ત્યાં જઈને દેશના સાંભળવા બેઠા.

અંદ્રમાંથી બીજું શું ઝરે ? તેમ શ્રી સુધર્માસ્વામીની દેશનાથી સૌને અમૃત પીવા જેટલી તૃપ્તિ થઈ. દેશનાંતે યશોમિત્રે જંબુવૃક્ષનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. શ્રી સુધર્માસ્વામીએ તેનું યથાસ્થિત સ્વરૂપ કહી સંભળાવ્યું. ધારિણીને મનમાં ઉત્કંઠા વધવા લાગી. તેણે પણ પ્રશ્ન કર્યો. ‘ ભગવન્ ! મારે પુત્ર થશે કે નહિ ? ’ પ્રશ્ન સાવધ હતો. હિતકર હોવા છતાં સાવધ પ્રશ્નનો જવાબ આપવો ઉચિત નહિ તેમ જાણી સુધર્માસ્વામી મૌન રહ્યા; પરંતુ યશોમિત્રે પોતાના જ્યોતિષ જ્ઞાનના બળથી જાણીને કહ્યું કે-‘ દેવી ! તમારે પુત્ર થશે. ’ તે સાંભળી શેઠ-શેઠાણી બંને હર્ષિત થયા અને ગણધર મહારાજને નમીને ઘર તરફ પાછા ફર્યા. ધારિણીની ધર્મકાર્યમાં વિશેષ પ્રીતિ થઈ.

ભાગ્યયોગે જંબુસ્વામીનો જીવ પાંચમા દેવલોકમાંથી ચ્યવીને ધારિણીના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયો. ગર્ભના પ્રભાવથી તેને ધર્મપ્રભાવના, અઠ્ઠાઈ મહોત્સવો વિગેરે ધાર્મિક કાર્યો કરવાના ડોહલા ઉદ્ભવવા લાગ્યા, જે શ્રેષ્ઠીએ પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચીને પૂરા કર્યા. એકઠા

દેવી ધારિણીએ ઋષભદત્ત શ્રેષ્ઠીને સ્વપ્નની વાત જણાવી. શ્રેષ્ઠીએ યશોમિત્રના વચન પર શ્રદ્ધા રાખવાનું જણાવ્યું. ધીમે ધીમે ગભાં વધવા લાગ્યો અને સાથે સાથે ધારિણીની ધમ્ પ્રત્યેની અભિકૃષ્ણિ પણ વધુ વેગવાળી બની.

સમય પરિપક્વ થયે સિંહ સ્વપ્નથી સૂચિત જંબુકુમારનો જન્મ થયો. પોતાની સાથે લક્ષ્મીને જ ન લાગ્યા હોય તેમ તેમના જન્મ પછી ઋષભદત્ત શેઠની ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ ઉભરાવા લાગી. જન્મ સમયે ઋષભદત્તે યાચકજનોને ઇચ્છિત દાન આપીને સંતોષ્યા અને ધમ્ ઉત્તેજનના અનેક કાર્યો કર્યાં.

જંબુકુમાર ધીમે ધીમે બાલ્યકાળ વટાવીને યુવાવસ્થામાં દાખલ થયા. તેમના સુખની કાંતિ ચંદ્રને પણ શરમાવે તેવી શોભવા લાગી. જંબુકુમારના વેવિશાળના કહેણે આવવા લાગ્યા.

તે જ નગરના કેટલાક શ્રેષ્ઠીઓ એકદા ઋષભદત્ત શેઠને ત્યાં આવ્યા અને પોતા-પોતાની પુત્રીઓ સાથે જંબુકુમારનો સંબંધ જોડવા વિનંતિ કરી. ઋષભદત્ત પોતાના પુત્રને વિવાહિત થયેલા જોવાને ઘણા જ ઉત્સુક હતા. તેમણે તેમની વિનંતિ સ્વીકારી અને સસુદ્રપ્રિયની સસુદ્રશ્રી, સસુદ્રદત્તની પદ્મશ્રી, સાગરદત્તની પદ્મસેના તથા કુબેર-દત્તની કુબેરસેના નામની કન્યાઓ સાથે સંબંધ જોડવામાં આવ્યો. આ ચારે કન્યાઓ જંબુસ્વામીના દેવભવની (વિદ્યુન્માલી) દેવીઓ હતી. આ ઉપરાંત કુબેરસેનની નભાસેના, શ્રમણદત્તની કનકશ્રી, વસુપેશ્વની કનકવતી તથા વસુપાલિતની જયશ્રી નામની કન્યાઓ સાથે પણ વેવિશાળ કયું. આમ દેવાંગના સમ રૂપવાળી આઠ કન્યાઓ સાથે જંબુકુમારનો વિવાહસંબંધ થવાનું નક્કી થયું.

એકદા વિહાર કરતાં કરતાં અને ભવ્ય પ્રાણીઓને પ્રતિબોધ પમાડતા શ્રી સુધર્મા-સ્વામી રાજગૃહી નગરી નજીક સમવસ્યાં. જંબુકુમારને તેમના આગમનની વધામણી મળી. વરસાદના આગમનથી જેમ આતક હર્ષિત થાય તેમ જંબુકુમારને અતિ હર્ષ થયો.

શાંતરસનિધાનનો બીજો શો ઉપદેશ હોય ? સુધર્માસ્વામીની દેશના સાંભળી હળુકર્મી જંબુકુમારનો આત્મા વૈરાગ્યવાસિત થયો. તેમને સંસારની ઘટમાળનો-વિચિત્રતાનો ખ્યાલ આવ્યો. તેમનો સુપ્રસ આત્મા જાગૃત બન્યો. તેમણે શ્રી સુધર્મા-સ્વામીને પ્રાર્થના કરી ‘સ્વામિન્ ! માતા-પિતાની રજા લઈ આવું ત્યાં સુધી આપ અત્રે જ સ્થિરતા કરશો.’

વાયુ જેવી ગતિવાળા અશ્વ-રથમાં બેસીને જંબુકુમાર નગર પ્રતિ ચાલ્યા. નગરના દરવાજા નજીક આવતાં લોકોની મોટી ઠડુ જોઈ. લશ્કરી સૈનિક, હથેળ, પાયદળ વિગેરેનો એટલો ખંધો સમૂહ ભેગો થયો હતો કે તલમાત્ર જગ્યા ન મળે. જંબુકુમારને ખંધો સમૂહ વિખરાઈ જાય ત્યાં સુધી રાહ જોવી પાલવે તેમ ન હતું. તરત જ તેમણે બીજા દરવાજાનો રસ્તો લીધો.

પણ આ શું ? કિલ્લાના દરવાજે પહોંચતાં જ કાનના પડલો ફાડી નાખે તેવો મોટો પ્રધોષ કરતો એક ગોળો જંબૂકુમારની સાનિધ્યમાંથી જ પસાર થઈ ગયો. લશ્કરી તાલીમ લેતાં સૈનિક-સમૂહમાંથી તે આવ્યો હતો. જંબૂકુમારના ચિત્તમાં એક વિચારનું વમળ આવ્યું અને પસાર થઈ ગયું. તેમની ભાવના વધુ જોશીલી બની. તરત જ તે ત્યાંથી પાછો ફર્યો. સુધર્માસ્વામી પાસે આવી આજીવન ધ્રુવચર્ય પાળવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી.

ઘરે આવીને માત-પિતા સમક્ષ પોતાનો દીક્ષાનો અભિલાષ જણાવ્યો. અચાનક વજ તૂટી પડે તેટલી વેદના માત-પિતાને થઈ. તેઓએ તેમને ઘણા પ્રકારે સમજાવ્યો. વિશેષમાં જણાવ્યું કે તું જ એકમાત્ર અમારી આશાસ્પ વૃક્ષ છે, તારા ઉપર તો અમે એ કેટલાયે મનોરથના મહેલ બાંધ્યા છે તેને તું આમ અકાળે તોડી નાખ નહિ. ચારિત્ર લેવાની વાત કરવી અને ચારિત્ર પાળવું તે બંને ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુઓ છે. ચારિત્ર બાંડાની ધાર સમુદ્ર છે. તારી જેવા કોમળ કાયાવાળા માટે દુષ્કર છે. આ પ્રકારની અનેક યુક્તિ-પ્રયુક્તિઓદ્વારા ઘણો સમજાવ્યો પણ રેતીમાંથી તેલ કાઢવાના શ્રમની માફક સર્વ નિષ્ફળ ગયું. ચોળ મજાઠના રંગ જેવો સંવેગ રંગ જેને લાગ્યો હોય તે સંસાર-પંથમાં રાચે ખરો ? છેવટે માત-પિતાએ એક માગણી મૂકી કે-‘તું આઠ કન્યાઓ સાથે વિવાહિત થઈને પછી દીક્ષા સ્વીકારજે. વિવાહ સંબંધો જે અમારો ઉત્સાહ છે તે તું પૂર્ણ કર.’ જંબૂકુમારને નિરુપાયે તે હકીકત સ્વીકારવી પડી.

ઋષભદત્ત શેઠને વિચાર આવ્યો કે-‘જંબૂકુમાર તો પરણીને તરત જ દીક્ષા લેનાર છે માટે તે વસ્તુસ્થિતિના સમાચાર તેના સાસરિયા પક્ષને જણાવવા.’ સમાચાર કહેવ-રાવ્યા બાદ તે સર્વે એકઠા થઈને વિચારવા લાગ્યા કે ‘હવે આપણે કરવું શું ?’ આપણે વેવિશાળ તો કરી ચકયા છીએ અને જંબૂકુમાર તો લગ્ન પછી તરત જ દીક્ષા અંગીકાર કરનાર છે. પુત્રીઓના ભવિષ્યને માટે શું કરવું તે તેઓની મોટી ચિંતાનો વિષય થઈ પડ્યો.

આ સમાચાર કુટુંબમાં ફેલાતાં કન્યાઓએ પોતપોતાના પિતાઓને કહ્યું-‘તમારે બીજો વિચાર જ કરવાનો નથી. અમે સર્વ મનથી પણ જંબૂકુમારને વરી ચૂકેલી છીએ. રાખનો તથા સાધુનો એક જ બોલ હોય છે અને કન્યાદાન પણ એક જ વાર થાય છે.’

ઘડિયા લગ્ન લેવાયા. વિવાહને લગતું સર્વ કાર્ય સુંદર રીતે આટોપવામાં આવ્યું. ધારિણીનો હર્ષ માતો ન હતો. લગ્ન સમયે જોટલી બધી પહેરામણી થઈ કે સોનાનો એક પર્વત ઊભો કરી શકાય. કુળને યોગ્ય રત્ન કિંમતો પતાવીને વિકાર રહિત જંબૂકુમાર પોતાની પરિણીત સ્ત્રીઓ સાથે શયનગૃહમાં આવ્યા.

જંબૂકુમારના લગ્નની વાત દિગ-દિગંતમાં ફેલાઈ ગઈ હતી. સૌકોઈ પોતપોતાને યોગ્ય લાભ મેળવવા મથી રહ્યા હતા. પ્રભવ નામના ચોરોના નાયકને સ્વેચ્છિત કાર્ય માટે આ તક સુંદર લાગી. પ્રભવને બે વિદ્યા : (૧) અવસ્થાપિની (૨) તાલોદ્ધાટિની આવડતી હતી, જેને પરિણામે તે અજબ મનાતો હતો. તે પાંચ સો ચોરનો ઉપરી હતો.

મધ્યરાત્રિના તે પાંચ સો ચોર જંબુકુમારના મહેલમાં ઢાખલ થયા. જંબુકુમાર અને તેની આઠ સ્ત્રીઓ સ્વેચ્છિત વાર્તાલાપમાં મગ્ન હતાં. પ્રભવે પોતાની વિદ્યાનો ઉપયોગ કર્યો તેની જંબુસ્વામી ઉપર અસર થઈ નહીં પરંતુ સ્ત્રીઓની આંખ ઘેરાવા લાગી. ચોરોએ પોતપોતાને કાંઈ તેમ ધનના પોટલા ખાંધવા માંડ્યા.

ગાંસડા તૈયાર કરીને ઉપાડીને જ્યાં ચાલવા જાય છે ત્યાં તેો બધા ચોરો સ્થંભી ગયા. પ્રભવે આસપાસ જોયું તો ક્રૂર એક જંબુકુમારને જાગતા જોયા. તેને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. બે હાથ જોડી વિનંતિ કરી કે-‘ મહાનુભાવ ! તમારી શક્તિ અપાર છે. મને તમારી સ્થંભની વિદ્યા શીખવો, બદલામાં હું મારી બંને વિદ્યા તમને આપું.’ જવાબમાં જંબુકુમારે જણાવ્યું કે-‘ ભદ્ર ! મારી પાસે કોઈ વિદ્યા કે જાદુ નથી. ક્રૂર ધર્મ જ જીવતો-જાગતો પ્રભાવિક છે. તેના ચમત્કારથી જ તમે સૌ સ્થંભી ગયા છો. આવતી કાલે હું દીક્ષા લેનાર છું. મને ધનનો મોહ નથી, પણ તમે આજે ચોરી કરીને ધન લઈ જાઓ તો કાલે લોકો કહેશે કે ધન ચોરાઈ ગયું તેથી હવે દીક્ષા લેવા નીકળ્યા ! આવો ખોટો આક્ષેપ ન આવે તેટલા માટે મેં મહાચમત્કારી ગુણગર્ભિત શ્રી નવકારમંત્રનું સ્મરણ કર્યું અને તેના પ્રતાપે જ તમે સૌ સ્થિર થઈ ગયા છો.’

દીક્ષાની વાત સાંભળી પ્રભવ તો આલો જ બની ગયો. આટલી બધી ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ, એકનો એક પુત્ર, લાડમાં ઉછરેલો, માન-પ્રતિષ્ઠા-આખરુ સૌ કાંઈ છતાં કેવી અજબ ભાવના ! પ્રભવનો આત્મા વધુ જાગૃત બન્યો. તેણે ધર્મ જાણવાની જિજ્ઞાસા દર્શાવી.

મધુબિંદુની કથા દ્વારા જંબુકુમારે સંસારનું સ્વરૂપ આખેફૂળ રીતે વર્ણવી બતાવ્યું. પ્રભવે પોતાની વિદ્યા સંહરી લેવાથી સ્ત્રીઓ પણ સચેત બની ગઈ હતી.

સ્ત્રીઓએ નક્કી કર્યું હતું કે જંબુકુમારને કોઈપણ હિસાબે સંસારમાં જ આસક્ત રાખવા તેથી તેઓએ કથા દ્વારા ઘણા પ્રયત્નો કરી જોયા; પણ સિંહને શિયાળની ખીક શી ? જંબુકુમાર તથા તેમની સ્ત્રીઓનો તે વાર્તાલાપ ઘણો જ રસપ્રદ અને ખોદ-દાયક હોવાથી દૂંકમાં આપવો ઉચિત ગણાશે.

બક ખેડૂતની કથા

પહેલી સસુદ્રશ્રીએ જંબુકુમારને કહ્યું-નાથ ! પેલા ખેડૂતની માફક પાછળથી પસ્તાવું ન પડે તે ધ્યાનમાં રાખશો.

સુસીમ ગામમાં બક નામનો ખેડૂત રહેતો હતો. વર્ષાકાળમાં તેણે પોતાના ખેતરમાં કંચુ અને કોદરા વાવ્યા. વરસાદ સારો થવાથી તેનું ખેતર સારું પલ્લવિત થયું. ભાગ્યથોગે તેને મહેમાન તરીકે બહારગામ જવાનું થયું. જમણમાં તેને ગોળ અને માંડા મળ્યા. હમેશાં કોદરા ખાનારને આ લોજન અમૃત સમાન લાગ્યું.

આવું લોજન કેમ મળે તેવો તેણે પ્રશ્ન પૂછ્યો. જવાબમાં તેને કહેવામાં આવ્યું કે ઘડિયું વાવેતર કરીને, તેને લણીને, તેનો લોટ કરવો, પછી તેને શેકવો વિગેરે. પોતાને ગામ આવીને તેણે પોતાનું આખું ખેતર વગરવિચાર્યું લણી નાખ્યું. તેના પુત્રોએ તેને બોલો સમજાવ્યો. કેડમાંનું છોકરું નાશ પામે ત્યાં ગર્ભમાં રહેલા છોકરાની આશા શી ? છતાં તેણે માન્યું નહિ અને બધી જમીન દડે રમવા જેવી કરી મૂકી. પછી તેણે કૂવો ખોદાવવા માંડ્યો પણ પાણી તો શું કિન્તુ કાઢવ પણ ન નીકળ્યો. આવી રીતે કંચુ કે કોદરાનો નાશ કર્યો અને ઘડિયું કે શેરડી થઈ નહિ. તેના ખેતરની જમીન જ એવી હતી કે તેમાં ઘડિયું કે શેરડી થઈ શકે જ નહિ. તેવી રીતે તમે પણ બેઠ તરફથી સ્થાનજ્ઞ ન થાઓ તેનો વિચાર કરશો.

કાગડાની કથા

જવાબમાં જંબૂકુમારે કહ્યું કે-કાગડાની જેમ હું રાગી નથી કે જેથી વિનાશ પામું. નર્મદા નદીને કાંઠે વિંદ્ય નામના જંગલમાં એક હાથી હતો. તેના અવસાન બાદ કુતરા, શિયાળ વિગેરે તેનું માંસ ખાવા લાગ્યા. એક કાગડો શુદ્ધાના વિવરમાં દાખલ થઈ અંદર રહેવા લાગ્યો અને સુખપૂર્વક શરીરના માંસને ખાવા લાગ્યો. એકદા સૂર્યના પ્રચંડ તાપથી રંધ્ર (કાણ) પૂરાઈ ગયું જેથી કાગડો અંદર રહી જવા પામ્યો. એકદા અતીવ વરસાદથી હાથીનું શરીર તણાણું અને નદીદ્વારા સમુદ્રમાં દાખલ થઈ ગયું. પાણીના મારાથી તે રંધ્ર આદ્ર્ બન્યું-ઉઘડ્યું અને કાગડો બહાર નીકળ્યો પણ ચોતરફ વિશાળ સમુદ્ર હોવાથી તે કાંઠે આવી શક્યો નહિ અને પ્રાંતે મરણને પ્રાપ્ત થયો.

વાનરની કથા

પછી પદ્મશ્રી નામની બીજી સ્ત્રી બોલી કે-બધુ પ્રાપ્ત કરવાનો લોભ કરશે તો વાનરની જેમ પસ્તાશે.

વાનર-વાનરીની એક ભેડી હતી. કૂદકો મારતા અચાનક પડી જવાથી તીર્થ-ભૂમિના પ્રભાવથી વાનર મનુષ્ય થઈ ગયો. આ ભેડ વાનરી પણ તેવી જ રીતે મનુષ્યણી થઈ. હવે વાનરને દેવ થવાનો લોભ થવાથી તેણે તેવી જ રીતે ફરી વાર પડવાનું જણાવ્યું. વાનરીએ ના પાડી છતાં તેણે તેમ કયું જેથી ફરીને તે મનુષ્ય મટી વાનર બની ગયો. રાજપુરુષો એ વાનરી-સ્ત્રીને પકડીને રાજ સમક્ષ લઈ ગયા. રાજાએ તેને પોતાની રાણી બનાવી. વાનરને નટ લોકોએ પકડ્યો અને તે જ રાજા પાસે નાચ કરાવવા લાવ્યા. રાણીને ભેડને વાનરને પૂર્વ સ્મરણ તાળું થયું પણ તે અફળ હતું. તેમ તમને પણ પાછળથી પસ્તાવાનો સમય ન આવે તે વિચારજો.

અંગારકારકની કથા

જવાબમાં જંબૂકુમારે જણાવ્યું કે-અંગારકારક(કોલસા પાડનાર)ની જેવો હું નથી કે જેથી તૃપ્તિ જ ન પામું.

એક અંગારકારક અરણ્યમાં ગયો. સાથે તેણે પુષ્કળ પાણી લીધું. અગ્નિના તાપથી તેમ જ સૂર્યના પ્રચંડ તડકાથી તે અત્યંત તરસ્યો થયો. બધું પાણી પી ગયો. છતાં તેની તૃષ્ણા શાંત ન થઈ. છેવટે તે મૂર્છા ખાઈને એક ઝાડ નીચે પડી ગયો. ત્યાં તેને એક સ્વપ્ન આવ્યું. સ્વપ્નમાં તે વાવ, કૂવા, તળાવ વિગેરે જળાશયોનું પાણી પી ગયો છતાં તૃપ્તિ ન થઈ. થોડીક વારે ભગૃત થયા પછી તે એક કૂવાને કાંઠે આવ્યો. ત્યાં આગળ હાથની અંજલીમાં પણ ન આવી શકે તેવું કાદવમિશ્રિત થોડું પાણી હતું, તેને તે જીભવડે ચાટવા લાગ્યો, પણ દાહજ્વરવાળાની માફક તેને જરા પણ તૃપ્તિ ન થઈ; હું તેના જેવો મૂર્ખ નથી માટે હે પ્રિયા ! તમે મને શકવાનો નકામો પ્રયાસ કરો છો.

નૂપુરપંડિતાની કથા

ત્યારબાદ પદ્મસેના બોલી કે નાથ ! પ્રાણીઓના પરિણામ કર્મને આધીન છે માટે પુણ્યાનુયોગે પ્રાપ્ત થયેલ ભોગ ભોગવો. સંસારમાં પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ કરનારા તો નૂપુરપંડિતા ને ગોમાયુ જેવા ઘણા છે.

રાજગૃહી નગરીરમાં દેવદત્ત નામનો સોની રહેતો હતો. તેને દેવદિત્ત નામનો પુત્ર હતો. તેને દુર્ગિલા નામની ભાર્યો હતી. સખીઓ સાથે એકઠા તે તળાવમાં ન્હાવા ગઈ. તેને સ્નાન કરતી જોઈ એક દુઃશીલ યુવક કામવિવશ થયો. દુર્ગિલા પણ તેના રૂપથી તેના પર આસક્ત થઈ. તે યુવકે એક તાપસીની મદદ લીધી. તે તાપસી બે વાર દુર્ગિલા પાસે ગઈ અને ઉપલા ડોળથી તેને ધૂતકારી નાખી; પણ દુર્ગિલાના સાંકેતિક સંદેશાથી તે યુવક અંદરનું રહસ્ય સમજી ગયો. નક્કી કરેલા સમયે રાત્રિના મધ્ય ભાગે તેઓ પરસ્પર એકઠા થયા અને દુર્ગિલાના મહેલની નજીકના જ અશોક-વનમાં ગયા. પરસ્પરના વાર્તાલાપથી અને મૈથુનની વિવિધ ક્રીડાથી થાકીને એકમેક થઈને સૂઈ ગયા. આ અવસરે દેવદત્ત શરીરચિંતા માટે ઊભો થયો. અશોકવનમાં તેણે પોતાની પુત્રવધૂને અને પરપુરુષને સાથે સૂતેલા જોયા. સાથે સૂતેલ પરપુરુષ જ છે કે કેમ ? તે નક્કી કરવા માટે પાછો વળીને તે પોતાના પુત્રને એકલો સૂતેલો જોઈ આવ્યો. તે પુત્રની સ્ત્રી દુરાચારિણી છે તેવી ખાત્રી પુત્રને આપવા માટે તેણે પોતાની પુત્રવધૂના પગમાંથી ઝાંઝર કાઢી લીધું અને પાછો સ્વસ્થાને સૂઈ ગયો.

આ બાબત હલનચલનથી અને ઝાંઝર કાઢવાના અવાજથી દુર્ગિલા ભગી ઊઠી. તેને વસ્તુસ્થિતિ સમજાઈ ગઈ પણ તે કાંઈ કાર્ય-પોચી નહોતી. અબળા ગણાતી સ્ત્રી-ભતિ કેવી પ્રબળા બની શકે છે તેના નમૂનારૂપ તે હતી. તેણે સાસરાને બનાવવાની યુક્તિ ગોતી કાઢી. પોતાના ભરને જગાડીને રવાના કરી દીધો અને પોતાના પતિ પાસે આવીને કપટથી સૂઈ ગઈ. થોડીવારે પતિને જગાડીને કહ્યું-સ્વામિન્ ! અહિં બહુ ઉકળાટ થતો હોવાથી આપણે અશોકવનમાં જઈએ, જે ઠંડાણે પરપુરુષ સાથે

સૂતી હતી તે જ જગ્યાએ પતિને ગાઢ આલિંગન દઈને સૂઈ ગઈ. ધૂતીને ઊંઘ આવે તેમ હતું જ નહિ છતાં ડાળ કર્યો અને થોડી વારે પોતાના પતિને જગાડીને કહ્યું કે- 'સ્વામી ! તમારા કુળમાં આ શો રિવાજ ? તમારી સાથે હું મર્યાદા રહિત સૂતી હતી તેવામાં તમારા પિતાશ્રી મારા પગમાંથી નૂપુર કાઢી ગયા. સસરાએ પુત્રવધૂનો સ્પર્શ કરવો ઉચિત છે ?' દેવદિન્ને કહ્યું-પ્રિયે ! હું સવારે તારી દેખતાં જ ઠપકો આપીશ. દુર્ગિલાએ કહ્યું-સ્વામી ! એ મને પરપુરુષ સાથે સૂતેલી કહેશે માટે તમે અવશ્ય મધ્યમ રહેશો. સવારે દેવદિન્ને પિતાને ઠપકો આપ્યો ત્યારે દેવદત્તે બધી હકીકત કહી સાંભળાવી. દેવદિન્ને બોલ્યો-પિતાશ્રી ! તમે મને પણ લજવ્યો. હું જ તે વખતે મારી પ્રિયા સાથે સૂતો હતો. આ સાંભળી દેવદત્તને ઘણી જ વિમાસણ થઈ પડી. છેવટે યક્ષ સમક્ષ પોતપોતાની સત્યતાની ખાત્રી કરાવી આપવાનું દુર્ગિલા અને દેવદત્ત બંનેને કબૂલ થયું.

શોભન નામના યક્ષનો એવો પ્રભાવ હતો કે અસત્યવાદી મનુષ્યો તેની જંઘામાંથી બહાર નીકળી શકે નહિ. દુર્ગિલાને પોતાનું બોદું કૃત્ય સાચું કરી બતાવવું હતું. તે કેવી રીતે પાર પડે તે માટે તેણે મગજને ખૂબ કસ્યો. છેવટે તેણે એક સુંદર યુક્તિ ગોતી કાઢી. પોતાના પરપુરુષને ગાંઠો થઈને રસ્તામાં પોતાનો સ્પર્શ કરી જવાનું કહેણ મોકલ્યું. પેલો પરપુરુષ પણ આબેદૂબ ગાંઠો થઈને રસ્તામાં દુર્ગિલાના ગળે વળગી પડ્યો. પોરજનોએ તેને દૂર કર્યો. દુર્ગિલા યક્ષના મંદિરમાં ગઈ અને બોલી:

‘એક મારો પતિ દેવદિન્ને અને બીજો ગાંઠો પુરુષ એ સિવાય બીજો કોઈ પણ પુરુષ મારા અંગને અડક્યો ન હોય તો હે યક્ષ ! મને તું સતી સિદ્ધ કર.’ યક્ષ શું કરવું ? તે વિચારમાં રહ્યો ત્યાં તો દુર્ગિલા પસાર થઈ ગઈ. ત્યારથી તેનું નામ નૂપુરપંડિતા કહેવાણું.

દેવદત્તનો બોટો પરાભવ થવાથી તેની નિદ્રા ઊડી ગઈ. તેને નિદ્રા રહિત જાણીને રાજાએ તેને અંતઃપુરનો રક્ષક બનાવ્યો. અંતઃપુરમાંની એક રાણી હાથીના મહાવત સાથે પ્રેમમાં પડેલી. તે વારંવાર જોયા કરે કે રક્ષક સૂઈ ગયો છે કે નહિ ? તેને વારંવાર જોઈ જતી જોઈને દેવદત્ત બોટી આંગેા મીચીને તમાસો જોવા પડી રહ્યો. દેવદત્તને સૂતેલો જાણીને તે બહાર નીકળી. રાણી થોડી મોડી થઈ તેથી મહાવતે ખીજાઈને હાથીને બાંધવાની સાંકળવડે તેને મારી, અચાવમાં રાણીએ અંતઃપુરના નવા રક્ષકની વાત કરી તેથી મહાવતના મનનું સમાધાન થયું. છેલ્લો પહોર બાકી રહ્યો ત્યારે રાણી પાછી ફરી. રાણી જેવાનું આવું દુઃશીલ જોઈને દેવદત્તને વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે બીજી સ્ત્રીઓની તો વાત જ શી કરવી ? પોતાના પુત્રવધૂની દુઃશીલની ચિંતા નાશ પામી તેથી તેને ગાઢ ઊંઘ આવી ગઈ.

સવાર થઈ છતાં દેવદત્ત જાગ્યો નહિ. સેવકોએ રાજાને વાત કરી. રાજાને તેમાં કંઈ રહસ્ય જણાયું. દેવદત્તને જગાડીને પૂછ્યું તો રાત્રિનો બધો હેવાલ સવિસ્તર

કહી બતાવ્યો. રાજાએ તે વાતની તપાસ કરી અને રાજાએ ખંનેને હાથી પર બેસાડીને પડતા મૂકવાની આજ્ઞા કરી.

નગરજનોની વિનવિધી તેમજ મહાવતની કુશળતાથી છેવટે રાજાએ તે ખંનેને દેશનિકાલની સજા ફરમાવી. નાસતાં-નાસતાં તે ખંને એક ગામમાં આવ્યા. દેવાલયમાં રાત્રિવાસો રહ્યા. રાત્રિના એક ચોર પશુ નાસીને ત્યાં ભરાઈ ગયો. અંધારામાં ચોરથી રાણીને સ્પર્શ થઈ ગયો તેથી રાણી તેના પર રાગવાળી બની અને તેને બચાવવાનું માથે લીધું. સવાર પડતાં જ મહાવતને તેણે ચોર ઠરાવીને કોટવાળને સોંપી દીધો. મહાવતને શૂળીએ ચઢાવવાનો હુકમ થયો.

મહાવતને ઘણી જ તૃષ્ણા લાગી. પશુ રાજાના બચથી કોઈએ તેને પાણી પાત્રું નહિ. ત્યાંથી પસાર થતાં જિનદાસ નામના શ્રાવકે તેને પાણી લાવી આપવાનું કહી નમોઽર્હદ્ભ્યઃ નો જાપ કરવાનું કહ્યું. જેટલામાં જિનદાસ પાણી લઈને આવે છે તેટલામાં તો મહાવતનો શુભ નીકળી ગયો. મરતી વખતના શુભ અધ્યવસાયને લીધે તે વ્યંતર દેવ થયો.

આ બાબુ પેલી કુલટા રાણી ચોર સાથે એકલી નીકળી પડી. વચમાં મોટી નદી આવી. ચોરે કહ્યું-પ્રિયા! વસ્ત્ર અને આભરણના ભારવાળી તને ઉપાડીને હું નદી તરી શકીશ નહીં, માટે પ્રથમ તારા સર્વ વસ્ત્ર અને આભરણ ઉતારી દે જેથી સામે કાંઠે મૂકી આવી પછી તને લઈ જઈ. સામે કાંઠે જઈને ચોર તો રવાના થઈ ગયો. તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે જેણે પોતાના ભરથારને મરાવી નાખ્યો તે મારી શી વલે ન કરે? રાણીએ ઘણી ખૂંમો પાડી પણ સિંહને ઢેખીને હરણીયા નાશી જાય તેમ તે ચોર નાશી ગયો.

છેવટે વ્યંતર થયેલા મહાવતે તે રાણીને પ્રતિબોધ પમાડી જૈન ધર્મમાં સ્થિર કરી.

વિદ્યુન્માલીની કથા.

જવાબમાં જંબૂકુમારે કહ્યું કે વિદ્યુન્માલીની જેમ હું વિષયાસક્ત નથી કે જેથી પરાભવ પામું.

મેઘરથ અને વિદ્યુન્માલી નામના બે વિદ્યાધર બાઈ વિદ્યાસિદ્ધિ માટે પૃથ્વી પર આવ્યા. નીચ કુળની કન્યા સાથે લગ્ન કરી એક વર્ષ ધ્રુવચર્યા પાળે તો વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય. ચાંડાળનો વેશ ધારણ કરી ખંને ચાંડાળ કન્યા પરણ્યા. વિદ્યુન્માલી ચાંડાળ સ્ત્રીમાં આસક્ત થઈ ગયો અને વિદ્યાસાધન કર્યું નહિ. વર્ષાન્તે મેઘરથે તેને કહ્યું-ચાલ બાઈ! આપણે સ્વદેશ પાછા ફરીએ. વિદ્યુન્માલીએ કહ્યું કે-બાઈ! તે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે તેથી તું આપણે નગર પાછો જા. મેં પ્રમાદથી વિદ્યા સાધી નથી અને વળી મારી સ્ત્રી ગર્ભવતી છે માટે આવતે વર્ષ મને તેડવા આવજે. જ્યારે ફરી મેઘરથ તેડવા આવ્યો.

ત્યારે પણ વિદ્યુન્માલી જવાને અશક્ત હતો, કારણ કે તેની સ્ત્રી ફરીથી ગર્ભવતી થઈ હતી. ત્રીજી વાર મેઘરથ તેડવા માટે આવ્યો. છતાં વિદ્યુન્માલી એટલો બધો આસક્ત થઈ ગયો હતો કે તેણે જવાની ઇચ્છા જ ન કરી. હે સ્ત્રીઓ ! હું તો ઉત્તમોત્તમ સુખનો અર્થો હોવાથી આ વિષયસુખના તુચ્છ લોભમાં નહિં લપટાઉં.

શંખધમકની કથા

ત્યારખાદ કનકસેનાએ બોલતાં જણાવ્યું કે-શંખધમકની જેમ બહુ આશ્ચર્ય રાખશે તો પરિણામે દુઃખી થશે.

શાલિગ્રામમાં એક ખેડૂત રહેતો. તે શંખ વગાડીને દૂર-દૂરથી આવતા પશુ-પંખીને ભગાડી મૂકતો. કેટલાક ચોરો ગાયનું ધણુ લઈ જતા હતા તેમણે શંખનો અવાજ સાંભળીને વિચાર્યું કે-નગરલોકો ધણુને પાછું વાળવાના ઇરાદાથી પાછળ આવતા લાગે છે. આથી ચોર લોકો ધણુ મૂકી નાશી ગયા. સવારે ખેડૂતે ધણી વિનાનું ધણુ દીડું તેથી તે ગોધન ગામના લોકોને સોંપ્યું અને પોતાની પ્રભાવિકતા જણાવતાં કહ્યું કે-‘દેવતાએ રાજી થઈને મને ગાયનું ધણુ આપ્યું છે માટે તે તમો સહુ સ્વીકારો.’

ખીજે વર્ષે તે જ ચોરો તેના ક્ષેત્ર નજીક આવ્યા અને પહેલા જેવો શંખધ્વનિ સંભળાયો. ફરી વાર આવી જાતના શબ્દથી ચોરોને શંકા ગઈ કે આ ગામલોકોનો અવાજ નથી, માત્ર ક્ષેત્રનું રક્ષણ કરનાર શંખધમકનો અવાજ છે. પછી તેઓ સર્વે ખેતરમાં ફાળેલ થયા અને ખેડૂતને ખૂબ માર મારીને નાશી ગયા. ખીજે દિવસે સવારે ગોવાળોએ આવીને પૂછતાં તે ખેડૂતે કહ્યું કે-‘ધમવું ખરું પણ અતિ ધમવાથી ઉપાજેલ યશ પણ નાશ પામ્યો.’ માટે હે પ્રાણવદ્ભા ! કોઈ વસ્તુ અતિ સારી નહિ.

વાનરની કથા

જંબૂકુમારે વળતા જવાખમાં જણાવ્યું કે-વાનરની માફક બંધનથી હું અજાણ્યો નથી જેથી બુદ્ધિ રહિત થઈને તમારામાં મગ્ન બનું.

એક વાનર યૂથનો રાજા હતો, પણ વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે તેનું પૂર્વનું બળ ક્ષીણ થયું હતું. એકદા કોઈ યુવાન વાનર સાથે લડતાં હારીને તે નાશી ગયો. સખત અપાઝખીને કારણે તે અત્યંત તૃષાતુર થયો. ફરતાં ફરતાં તેણે શિલારસ જોયો. તેને જળ માનીને તેણે તેમાં પોતાનું સુખ નાખ્યું પણ તે ચોંટી ગયું. સુખને બહાર કાઢવા બે હાથ નાખ્યા, પછી બે પગ નાખ્યા; પણ તે સર્વ એક પછી એક ચોંટી ગયાં અને છેવટે તે મરણ પામ્યો.

બુદ્ધિ ને સિદ્ધિની કથા

નભ:સેનાએ કહ્યું કે-સ્વામિન્! આટલી બધી ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ પામ્યા છતાં અધિક ધર્યો છો તો વૃદ્ધ સ્ત્રીની જેમ દુ:ખી થશો.

કેાઇ એક ગામમાં બુદ્ધિ અને સિદ્ધિ નામની બે વૃદ્ધ બહેનપણીઓ રહેતી. ગામની બહાર લોળક નામના યક્ષતું મંદિર હતું. બુદ્ધિ હમેશાં ત્યાં જતી અને દેવાલય સાફ-સુક્ર કરીને પૂજાપૂર્વક નૈવેદ્ય ધરતી. એકદા યક્ષ તુષ્ટમાન થવાથી તેણે કહ્યું કે-‘તને મારા ચરણ-કગળમાંથી હમેશાં એક સોનામહોર મળશે.’ હમેશાં સોનામહોર મળવાથી થોડા સમયમાં તો બુદ્ધિની ગૃહ-સંપદા ફરી ગઈ. ઝુંપડીને બદલે જરૂબાવાળો મહેલ થયો. આ બેઠને સિદ્ધિને ઈર્ષ્યા આવી. તેણે કપટથી બુદ્ધિ પાસેથી ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાનું કારણ બાણી લીધું. પછી સિદ્ધિએ યક્ષની આરાધના કરી તેને પ્રસન્ન થયો અને બુદ્ધિ કરતાં બમણી સંપત્તિ મેળવી. આમ બેઠ બુદ્ધિએ પણ યક્ષની મહેરબાની સંપાદન કરી સિદ્ધિ કરતાં બમણી સાદ્યબી પ્રાપ્ત કરી. આથી સિદ્ધિએ વિચાર્યું કે-‘હું માગીશ તેની કરતાં બુદ્ધિ બમણું માગશે માટે એવો ઉપાય કરું કે જેથી બુદ્ધિને હાનિ જ થાય.’ તેણે યક્ષને પ્રસન્ન કરી પોતાને એક આંખે કાણી કરવા કહ્યું. સિદ્ધિને યક્ષે કાંઈક આપ્યું છે એમ માનીને બુદ્ધિએ સેવાભક્તિ કરીને સિદ્ધિને જે આપ્યું હોય તેથી બમણું માગ્યું અને તત્કાળ તેના બંને આંખ ફૂટી ગઈ. આમ જે અતિશય લોભ કરવા બળ્ય છે તે પ્રાંતે દુ:ખી બને છે.

બતિવંત અશ્વની કથા

જંબુકુમારે જણાવ્યું કે-હું બતિવંત અશ્વની માફક ઉન્માર્ગગામી નથી કે જેથી મને હાનિ થાય.

જિતશત્રુ રાજાને જિનદાસ નામનો વિશ્વાસપાત્ર શ્રાવક-શ્રેષ્ઠી હતો. શુભ લક્ષણવાળા વછેરાઓ તે ગામમાં આવ્યા હતા તેમાંથી એક સારો વછેરો પસંદ કરીને રક્ષણ માટે તેણે જિનદાસ શ્રેષ્ઠીને સોંપ્યો. આ અશ્વ એવો લક્ષણવંતો હતો કે જેથી ચૈત્રી રાજાઓ પણ વશ થતા. જિનદાસ તેનું ચતનાપૂર્વક જતન કરતો. પાણી પાવા માટે પણ પોતે જ જતો અને રસ્તામાં જિનચૈત્ય આવતું ત્યાં પ્રદક્ષિણા કરવાનું ન ચૂકતો.

વિરોધી રાજાઓ અશ્વનું હરણ કરવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા ત્યારે કેાઈ એક મંત્રીએ તે કામ પાર પાડવાની હામ ભીડી. તેણે કપટી શ્રાવકનો વેશ પહેર્યો અને જિનદાસ શ્રેષ્ઠીનો મહંમાન થઈને રહ્યો. પ્રસંગવશાત્ પુણ્યકાર્ય પ્રસંગે જિનદાસને એકાદ દિવસ માટે બહારગામ જવાનું થયું. જિનદાસે તે કપટી શ્રાવકને ઘરની સાર-સંભાળ બળાવી. તે કપટી શ્રાવકે અશ્વને ઉપાડી જવાના ઘણાં ચત્નો કર્યાં પણ તે તો હમેશના રિવાજ મુજબના માગંથી એક તસુ પણ આગળ ચાલ્યો નહીં. છેવટે તે મંત્રી-કપટી

શ્રાવક નાશી ગયો. જિનદાસ ઘરે આવ્યો ત્યારે અશ્વને થાકેલો, દુર્બળ અને પરસેવાથી મલિન જોયો. સેવકના મુખથી સર્વ વૃતાંત જાણી તેને પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આવ્યો; માટે હે સ્ત્રીઓ ! હું કદી પણ ઉન્માર્ગગામી થઈશ નહિં.

ગ્રામકૂટના પુત્રની કથા

પછી કનકશ્રી હાસ્ય સહિત બોલી કે-સ્વામી ! ગ્રામકૂટના પુત્રની જેમ તમે જડ-મૂર્ખ ન થાઓ.

એક ગામેતી મરણ પામવાથી તેની સ્ત્રીએ પુત્રને કહ્યું કે -‘તું નિરંકુશ છે. આજીવિકા માટે યત્ન કરતો નથી તો આપણો નિર્વાહ કેમ થશે ?’ પુત્રે કહ્યું કે-‘હું જાતમહેનત કરી તારું ભરણપોષણ કરીશ.’

એક વાર ગામડીયાઓની સભામાં તે બેઠો હતો તેવામાં એક કુંભારનેા ગધેડો બંધન તોડાવીને નાઠો. કુંભારે જાંચા હાથ કરીને ખૂમ મારી કે-‘જે કોઈ બળવાન હોય તે મારા ગદ્ગદને પકડી લ્યે.’ પૈસાનો લાભ થશે તેમ વિચારી ગામેતીના પુત્રે તે ગધેડાને પુંછડાથી પકડ્યો. લોકોએ તેને વાર્યો છતાં તેણે પકડ્યું તે પકડ્યું; છોડ્યું નહીં. છેવટે ગધેડાના પ્રહારથી તેના દાંત પડી ગયા અને પૃથ્વી પર પડી ગયો. અક્ષલ વિનાના આગ્રહથી તે જેમ દુઃખી થયો તેમ તમે પણ હે નાથ ! દુઃખી થશો.

સોલ્લકની કથા

જ'બૂકુમારે કહ્યું કે-પોતાના કાર્યમાં ઘેલો થયેલા સોલ્લક જેવો હું નથી કે મારે પાછળથી પસ્તાવો કરવો પડે.

કોઈ એક રાજાને ઉત્તમ ઘોડી હતી. સોલ્લક નામના કુશળ પુરુષને નોકર રાખી રાજાએ તેને ઘોડીની સારવાર માટે રોક્યો. તે ઘોડી માટે જે સ્વાદિષ્ટ ભોજન મળતું તેમાંથી થોડું જ ઘોડીને આપતો અને બાકીનું પોતે આરોગી જતો. આ પ્રમાણેની વંચના-ઠગાઈથી મરીને તે તિર્યચ ગતિમાં ઘણા ભવ ભટક્યો.

ભાગ્યયોગે તે ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરમાં સોમદત્ત બ્રાહ્મણની સોમશ્રીની કુક્ષીમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. ઘોડીનો જીવ પણ મરણ પામીને તે જ નગરની કામ-પતાકા ગણિકાની પુત્રી થઈ. તે બ્રાહ્મણપુત્ર અને ગણિકાપુત્રી બંને યુવાવસ્થા પામ્યા. ગણિકાપુત્રીના રૂપ-સૌંદર્યથી ગામના શ્રેષ્ઠીપુત્રો તેના પર અસક્ત થયા, તે બ્રાહ્મણ-પુત્ર પણ તેના પર પ્રીતિવાળો થયો; પરંતુ તે નિર્ધન હોઈને વેશ્યાના તિરસ્કાર, અપમાનાદિ સિવાય કશું પામતો ન હતો. તેને ઘરમાંથી બહાર કાઢી મૂકે તો પણ જતો ન હતો. હું તેવો નથી કે તમારા તિરસ્કાર સહન કરવા પડે તેવું કૃત્ય કરું.

માસાહસ પક્ષીની કથા

ત્યારબાદ કુમળાવતી બોલી-સ્વામી ! માસાહસ પક્ષીની માફક સાહસિક ન થાઓ. કોઈ એક મોટા સાર્થ-કાફલાની સાથે એક પુરુષ ચાલ્યો. કોઈ એક જંગલમાં કાફલાએ પડાવ નાખ્યો. તે વખતે તે પુરુષ એકલો જંગલમાં કાષ લેવા નીકળ્યો. તે વખતે તેણે એક આશ્ચર્ય જોયું. સૂતેલા સિંહના મુખમાંથી દાંતમાં વળગેલા માંસના કકડા લઇને એક પક્ષી વારંવાર ઝાડ પર ચઢી જતો હતો અને મોઢેથી ‘મા સાહસ, મા સાહસ’ એટલે ‘સાહસ કરવું નહિ’ એમ બોલતો હતો. આથી વિસ્મય પામેલા તે પુરુષે કહ્યું કે-તારા બોલવા મુજબ તારું આચરણ નથી. તું બોલે છે કે ‘સાહસ કરવું નહિ’ અને પાછો સિંહના મુખમાંથી માંસના લોચા દે છે. છેવટે તે પક્ષી સિંહથી જ વિનાશ પામ્યો.

ત્રણ મિત્રની કથા.

જવાબમાં જંબૂકુમારે જણાવ્યું કે-‘હું ત્રણ મિત્રની વાત બરાબર જાણું છું, તેથી તમારી વાગ્-જાળમાં ફસાઈશ નહિ.

સોમદત્ત નામના પુરોહિતને સહમિત્ર, પર્વમિત્ર ને પ્રણામમિત્ર એમ ત્રણ પ્રકારના મિત્રો હતા. એકઠા તે પુરોહિત રાજાના અપરાધમાં આવ્યો તેથી ભય પામીને રાત્રિના જ સહમિત્રને ઘરે ગયો અને પોતાને તેને ઘરે ગુમપણે રાખવા વિનંતિ કરી. આ સાંભળી તેણે કહ્યું કે ‘રાજા ન કોપે ત્યાં સુધી જ તારી સાથે મિત્રાઈ હતી. તારા એકલાની ખાતર હું મારા આખા કુટુંબનો નાશ નહિં કરું.’

બાદ તે પર્વમિત્રને ઘરે ગયો અને બધી બિના કહી સંભળાવી. તેણે આશ્વાસન આપ્યું પણ તેનું રક્ષણ કરવાની પોતાની અશક્તિ દર્શાવી.

આશાભગ્ન થયેલો તે પછી પ્રણામમિત્રને ત્યાં ગયો. તેણે તેનો આદર-સત્કાર કર્યો અને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. તેણે રાજાના કોપ સંબંધીની બધી હકીકત કહી સંભળાવી. પ્રણામમિત્રે તરત જ ખબા ઉપર બાણના ભાંયાં ચડાવ્યા અને ઘનુષ લીધું. પુરોહિતને આગળ કરીને તેને ઈચ્છિત સ્થાને મૂકી આવ્યો. પછી રાજાને સમજાવી તેનો ગુન્હો માફ કરાવ્યો. પ્રણામમિત્ર તે ધર્મ સમજવો. પહેલા બે મિત્ર શરીરને સ્વજનરૂપ સમજવા. તમે તો પહેલા બે મિત્રની માફક સ્વાર્થની જ સગી છો માટે હું તમારી જાળમાં ફસાઈશ નહિ.

નાગશ્રીની કથા

છેવટે છેલ્લી સ્ત્રી જયશ્રી બોલી કે-‘નાથ ! તમે ખોટા-ખોટા કથાનકો વડે અમને છેતરો છો.’

કથાપ્રિય રાજાને અવનવી કથા સાંભળવાનો શોખ હતો. એકઠા કોઈ ગરીબ બ્રાહ્મણનો વારો આવ્યો. તે બ્રાહ્મણ બિંબ માગી આજીવિકા ચલાવતો અને પદવીમાં

તે મૂર્ખશિરોમણિ કહેવાતો. રાજના કથા કહેવાના હુકમથી તે ચિંતાચરત બન્યો. પણ તેની પુત્રી નાગશ્રી ઘણી જ ચાલાક હતી. તેણે રાજ પાસે જવાનું કબૂલ્યું. પછી સ્નાન વિગેરે ક્રિયા કર્યા પછી તે રાજ પાસે ગઈ ને વાત કહેવી શરૂ કરી.

‘આ જ નગરમાં નાગશર્મા નામનો પ્રાદ્યુષ ભિખ માગીને આજીવિકા ચલાવે છે. હું તેની નાગશ્રી નામની પુત્રી છું. મારું અદ્દ નામના પ્રાદ્યુષ સાથે વેવિશાળ કયું. લગ્નપ્રસંગને કારણે મારા માત-પિતા બહારગામ ગયા. તે જ દિવસે અચાનક અદ્દ મારા ઘરે આવ્યો. મેં તેનું ઠીક સ્વાગત કર્યું. સૂર્ય વિગેરેના ડરને લીધે ભોંય પર ન સૂઈ શકવાથી નિર્વિકાર ચિત્તે હું પણ તે જ ખાટલામાં તેની સાથે સૂઈ ગઈ. મારા અંગરૂપશથી તેને કામવિકાર ઉત્પન્ન થયો પણ શરમને લીધે તેને રોકવાથી, ચૂળ ઉત્પન્ન થવાથી તે તરત જ મૃત્યુ પામ્યો. હું આ બનાવથી ગભરાઈ ગઈ. છેવટ તેના શરીરના કકડા કરીને ભૂમિમાં દાટી દીધા અને ઉપર ગારનું લીંપણ વિગેરે કરી પુષ્પ, ધૂપ, ગંધથી ઘરને સુવાસિત કર્યું. હે રાજ ! આજે જ મારા માળાપ બહારગામથી ઘરે આવ્યા છે.’

આ સાંભળી રાજ બોલ્યો : ‘કુમારી ! તેં જે વાર્તા કહી તે સત્ય છે ?’ નાગશ્રી બોલી : ‘ તમે હંમેશા જે વાર્તાઓ સાંભળો છો તે સત્ય હોય તો આ પણ સત્ય બાબતી. ’ નાગશ્રીએ બોલી વાત કહીને રાજને છેતર્યો-ભોળવ્યો તેમ તમે પણ અમને કલ્પિત કથાનકો વડે છેતરી રહ્યા છો.

લલિતાંગની કથા

આ સાંભળી જંબૂકુમાર બોલ્યા કે-લલિતાંગની માફક હું વિષયમાં આસક્ત નથી કે જેથી નરકની ખાણ સમી તમારામાં લુપ્ત થાઉં.

શતાયુધ નામના રાજને લલિતા નામની રાણી હતી. એકદા ગૃહસ્થપુત્ર લલિતાંગ તેની નજરે પડ્યો અને તે તેનામાં લુપ્ત બની. રાણીની ચિત્તાકૃતિ જોઈ દાસી તેનો ભાવ જાણી ગઈ અને કોઈ પથ્ય હિસાબે બન્નેનો સંયોગ કરાવી આપવાનું માથે લીધું.

કૌમુદી ઉત્સવ સમયે રાજ અશ્વ બેલાવવા નગર બહાર ગયો તે વખતે રાણીએ દાસીદ્વારા લલિતાંગને બોલાવ્યો. અંતઃપુરના રક્ષકોએ મનમાં વિચાર્યું કે-પરપુરુષનો પ્રવેશ થયો છે માટે ઉપાય કરવો જોઈએ. તેવામાં રાજ પણ આવી પહોંચ્યો અને સેવકોએ તેને તે હકીકતથી વાકેફ કર્યો. રાજએ મંદ પગલે મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો તેવામાં પેલી દાસીએ ઇશારતદ્વારા રાણીને ચેતવણી આપી. ભયથી રાણીએ લલિતાંગને ખાળકૂવામાં સંતાડ્યો. તેના પરની દયાને લીધે દાસી તથા રાણી હંમેશા ખાળકૂવામાં એકું નાખતી. વર્ષાઋતુ આવી ત્યારે તે ખાળકૂવામાં અતિશય પાણી ભરાવાથી તે તણાયો અને

ગામ બહાર ખાઈને કાંઠે નીકળ્યો. અચાનક તેની ધાત્રી ત્યાં આવી ચડવાથી તેને યુક્તપણે ઉપાડીને ઘરે લઈ ગઈ અને તેને સચેતન કર્યો.

હવે રાણી ફરી વાર લલિતાંગને બોલાવે તો તે ત્યાં જાય ખરો ?

શ્રીઓ બોલી : ' ખાળકૂવામાં અનુભવેલા દુઃખને કારણે ન જ જાય. '

જંબૂકુમારે કહ્યું : ' ત્યારે હું તમારા વિષે આસક્ત કેમ બનું ? '

આ પ્રમાણેની વાર્તા-કથાના પ્રસંગથી જંબૂકુમારનો દ્રઢ નિશ્ચય જણાઈ આવ્યો. એક એકથી ચઢે તેવા ઉત્તમ ઉપનય-દષ્ટાંતોદ્ધારા તેની આઠે શ્રીઓ પ્રતિબોધ પામી. ચોર-સમુદાય પણ દ્રવિત બન્યો. તેમને પોતાના ધંધા તેમજ પૂર્વના દુષ્કૃત્ય પરત્વે પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો. સંસારની વિષમતા અને કર્મરાજની શાસન-દોરી જોઈને તેઓને પણ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. સૌ કોઈએ સાથે ભાગવતી દીક્ષા સ્વીકારવાનો નિશ્ચય કર્યો.

પ્રાતઃકાળે જંબૂકુમારે માતા-પિતાને પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો. તેમના માતા-પિતાને પણ ચારિત્ર ઉદયમાં આવ્યું. સાથે સાથે આઠે કન્યાના માતા-પિતાને પણ સંયમ અહણ કરવાની આકાંક્ષા ઉદ્ભવી. શ્રી સુધર્માસ્વામી પાસે પરબ જણાવ્યે (૫૦૦ પ્રભવાદિ ચોરસમુદાય, ૨૪ આઠ કન્યા ને તેના માતા-પિતા, ૩ જંબૂકુમાર અને તેના માતા-પિતા) પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારી. તે વખતનો ભવ્ય પ્રસંગ સૌ કોઈને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરતો.

અગ્નિના સંયોગથી જેમ સુવર્ણ વધુ તેજસ્વી બને તેમ તપસ્યાથી જંબૂકુમારનું સુખકમળ દેદીપ્યમાન બન્યું. આગમ અભ્યાસમાં આગળ વધીને તેઓ શ્રતધર બન્યા. તેમની શાસન-ભક્તિ અને અપૂર્વ શક્તિ નીહાળીએ શ્રી સુધર્માસ્વામીએ તેમને પોતાની પાટ પર સ્થાપ્યા. તેઓ કેવળજ્ઞાન પામી કુલ ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય પાળીને મોક્ષે ગયા. તેમના પછી આ ભરતક્ષેત્રમાંથી અવસિર્ષિણી કાળમાં કોઈ મોક્ષે ગયેલ નથી. જંબૂકુમારે શ્રી પ્રભવસ્વામીને પોતાની પાટપરંપરા સોંપી.

જંબૂસ્વામીના નિર્વાણ બાદ નીચેની દશ વસ્તુઓ વિચ્છેદ પામી. (૧) મનઃ-પર્યવ જ્ઞાન, (૨) પરમાવધિ જ્ઞાન, (૩) પુલાક લખિધ, (૪) આહારક શરીરની લખિધ, (૫) ક્ષપકશ્રેણિ, (૬) ઉપશમશ્રેણિ, (૭) જિનકલ્પ, (૮) ત્રણ ચારિત્ર, (૯) કેવળજ્ઞાન અને (૧૦) સિદ્ધિપદ.*

ધન્ય હો તેવા મહાત્મા શ્રી જંબૂસ્વામીને !

* કેટલાક સ્થળે નીચે પ્રમાણે પણ દશ વસ્તુઓ ગણાવવામાં આવી છે : (૧) મનઃપર્યવજ્ઞાન (૨) પરમાવધિ જ્ઞાન (૩) આહારક શરીરની લખિધ (૪) પુલાક લખિધ (૫) જિનકલ્પ (૬) ક્ષપકશ્રેણી (૭) ઉપશમશ્રેણી (૮) સુક્ષ્મસંપરાય (૯) પરિહારવિશુદ્ધિ અને (૧૦) યથાખ્યાત ચારિત્ર.

૩ શ્રી પ્રભવસ્વામી

ચૃહસ્થાવાસ ૩૦ વર્ષ : ચારિત્રપર્યાય ૫૫ વર્ષ : તેમાં સામાન્યવ્રતપર્યાય ૪૪ વર્ષ :
યુગપ્રધાન ૧૧ વર્ષ : આયુષ્ય ૮૫ વર્ષ : સ્વર્ગગમન મ. સં. ૭૫ વર્ષ : ગોત્ર કાત્યાયન :

જયપુરના વિંદ્ય રાજાને બે પુત્ર હતા : પ્રભવ ને *પ્રભુ. કોઈ કારણથી રાજ્ય-
ગાદીનો હક્ક પ્રભવનો હોવા છતાં, પ્રભુને સોંપાયો. પ્રભવનું સ્વમાન ધવાયું અને નારાજ
થઈને તે દેશાંતર ચાલ્યો ગયો. શરૂમાં તેમણે લૂંટ-ફાટ અને ચોરીનો ધંધો શરૂ કર્યો.
ધીમે ધીમે તેના સાગ્રીતો વધતા ગયા અને તે ૫૦૦ ચોરોનો સ્વામી બન્યો.

પ્રભવના નામથી રડતાં છોકરા પણ છાના રહી જતાં. પ્રભવ અજેય્ય ગણાતો.
તેને (૧) તાલોદ્ધાટિની અને (૨) અસ્વાપિની એમ બે વિદ્યા આવડતી જેના
પ્રભાવે તે ગમે તેવા તાળા ઉઘાડી શકે અને બીજી વિદ્યાને પ્રભાવે તે સૌ કોઈને
નિદ્રાધીન બનાવી શકે.

જંબૂસ્વામીના લગ્ન પ્રસંગે તેના સાથીદારોએ આ પ્રસંગનો સંપૂર્ણ લાભ લેવા
ઇચ્છા દર્શાવી. તેમને હેતુ પુષ્કળ ધન મેળવવાનો હતો પણ કુદરત તેમને માટે જુદો જ ઘાટ
ઘડી રહી હતી. સાંસારિક ધન મેળવવાને બદલે તેમને વૈરાગ્યરૂપી ધન સાંપડ્યું. હળુ-
કર્મી જીવને એ રીતે કુદરત પણ મદદકર્તા બને છે. જંબૂસ્વામીના ઘરમાં દાખલ
થઈને ધનના પોટલા બાંધ્યા તો ખરા; પણ અંતે જંબૂસ્વામીના પ્રભાવથી તેઓ સ્થંભી
ગયા. પછી જંબૂસ્વામી અને તેઓની સ્ત્રીઓનો પરસ્પર વાર્તાલાપ સાંભળી તેમને
પોતાના ધંધા-કૃત્ય માટે પસ્તાવો થયો. “કર્મ સૂરા સો ધર્મ સૂરા” ની કહેવત
ચરિતાર્થ કરી બતાવી અને પોતાના ચોરસમુદાય સહિત જંબૂસ્વામી સાથે
પરમપાવની દીક્ષા સ્વીકારી.

ધીમે ધીમે તેણે પોતાનું વ્યક્તિત્વ ગળકાવ્યું અને સંયમની સાધનામાં આગળ
વધતા ગયા. પરિષદોથી લેશ માત્ર ડર્યા વિના તેને કર્મ અપાવવાના સાધનરૂપ ગણી
હસ્તે મોંઝે તેનો સત્કાર કરતા. અતિદુષ્કર તપસ્યાને કારણે તેમજ ગુરુચરણની
ભાવપૂર્વક સેવાથી તે ચૌદ પૂર્વધારી બન્યા. પોતાનો ગણધર કોણ થશે ? એવો પ્રશ્ન
ઉદ્ભવતાં તેમણે જ્ઞાનનો ઉપયોગ લીધો. સ્વ-ગચ્છમાં કોઈ સમર્થ ન જણાતાં તેમણે
અન્ય દર્શન પ્રતિ દષ્ટિ દોડાવી. શરયંભવ નામના વિપ્રને સમર્થ જાણી તેમને પ્રતિ-
બોધી પોતાની પાટ પર સ્થાપન કર્યા. કુલ પંચાશી વર્ષનું આયુષ્ય પાળી શ્રી
મહાવીરસ્વામી પછી પંચોતેરમે વર્ષે સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

* શ્રી. સ્વે. કૉન્ક. હેરોલ્ડના જૈન ઇતિહાસ-સાહિત્ય અંક, પુ. ૧૧, અંક ૭-૬માં તપગચ્છની
પટ્ટાવલીના ભાષાંતરમાં વિનયધર એવું નામ જણાવેલ છે.

૪. શ્રી શય્યંભવસૂરિ

ગૃહસ્થવાસ ૨૮ વર્ષઃ ચારિત્રપર્યાય ૩૪ વર્ષઃ તેમાં સામાન્ય વ્રતપર્યાય ૧૨ વર્ષઃ
યુગપ્રધાન ૨૩ વર્ષઃ સર્વાયુ ૬૨ વર્ષઃ સ્વર્ગગમન મ. સં. ૬૮ વર્ષઃ ગોત્ર વાત્સ્યઃ*

રાજગૃહી નગરીમાં શ્રી શય્યંભવસૂરિને જન્મ થયો હતો. તેઓ ધર્મે બ્રાહ્મણ હતા અને યજ્ઞ-યાગાદિ ક્રિયામાં રક્ત રહેતા. તેને જ પરમ તત્ત્વ માનતા. જીવને જ્યાં સુધી સાચી વસ્તુસ્થિતિનું જ્ઞાન ન થાય ત્યાં સુધી ખોટી—બ્રામક વસ્તુને જ સાચા સ્વરૂપે માને તે સ્વાભાવિક જ છે.

પણ કુદરત તેમને અજ્ઞાન-સાગરમાં અટવાયા કરવા દે તેમ ન હતી. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો નાશ થતાં જેમ જ્ઞાનોદય થાય તેમ તેમને માટે પણ તેવો સમય નજીક આવી રહ્યો હતો. તેઓ આસન્નભવ્ય હતા.

યોગનિદ્રામાં રહેલા શ્રી પ્રભવસ્વામીને અર્ધરાત્રિ વ્યતીત થયે અચાનક વિચાર સ્ફૂર્યો કે—‘મારો પદ્મધર કોણ થશે?’ વસ્તુની જાણ ખાતર તેમણે જ્ઞાનનો ઉપયોગ દીધો પણ પોતાના ગચ્છમાં કે સંઘમાં કોઈ સમર્થ વ્યક્તિ તેમની જ્ઞાન-નજરમાં ન ચડી. પછી તેમણે અન્ય દર્શન પ્રતિ જ્ઞાનોપયોગ દીધો; કારણ કે કાદામાંથી પણ કમળ લેવું જોઈએ. છેવટે તેમણે શય્યંભવને પોતાની પાટ દીધાવનાર અતે આર્દ્રત ધર્મરૂપી કમળને પ્રકુલ્લિત કરનાર જાણ્યા. તેમને પ્રતિબોધ કરવા માટે તેઓ ત્યાંથી વિહાર કરી રાજગૃહી નગરીએ આવ્યા.

તે સમયે નગરમાં યજ્ઞનું કાર્ય ચાલી રહ્યું હતું. યજ્ઞસ્તાંભ આગળ બકરાને હોમવા માટે બાંધવામાં આવેલ હતો અને વેદિકામાં અગ્નિ પ્રજ્વળી રહ્યો હતો. શય્યંભવ યજ્ઞવાડાના દ્વાર આગળ બેઠો હતો.

પ્રભવસ્વામીએ પોતાના બે ચાલાક મુનિઓને તૈયાર કર્યા અને કહ્યું કે—‘તમારે ભિક્ષાના અર્થાં થઈ યજ્ઞશાળામાં જવું અને ભિક્ષા ન આપે તો પણ પાછા વળતાં આ પ્રમાણે બોલવું : “અહો! બહુ ખેદની વાત છે કે આટલાટલું કષ્ટ કર્યો છતાં તત્ત્વ તો કંઈ જણાતું નથી.” પ્રભવસ્વામીની યુક્તિ બરાબર બર આવી. મુનિરાજે તો તે પ્રકારે બોલીને ચાલ્યા ગયા, પણ તેના વચનોએ શય્યંભવનો વિચાર-તરંગ ઉછાળ્યો. તેને સમજાયું કે ઉપશમપ્રધાન સાધુઓ મૃષાવાદ સેવે નહિ. તેણે તરતજ ઉપાધ્યાયને સાચા તત્ત્વની પીછાણ પૂછી. પહેલાં તો ઉપાધ્યાયે વેદ અને વેદોપદેશિત ક્રિયા જ સત્ય તત્ત્વ છે એમ જણાવ્યું; પણ શય્યંભવને કોઈ રીતે સંતોષ ન થયો.

* વત્સ, વક્ષસ એવાં નામ પણ જણાવવામાં આવેલ છે.

હું તેમની પાસે દીક્ષા લઉં.' શમ્યંભવસૂરિએ તેને પોતાનો જ પુત્ર બાણી કહ્યું—'વત્સ ! તારા પિતાને હું બાણું છું. તે મારા મિત્ર છે. તે અને હું શરીરથી અભિન્ન છીએ માટે તું મારી સાથે ચાલ, પિતા અને કાકામાં શો ભેદ રાખવો ?' ઉપાશ્રયે આવી તેને દીક્ષા આપી.

એકદા મનકના આયુષ માટે ઉપયોગ આપતાં છ મહિનાતું ટૂંકું જ આયુષ જણાયું. આથી શમ્યંભવસૂરિ વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ બાળકને શ્રુતધર શી રીતે બનાવી શકાય ? 'દશપૂર્વી અથવા ચૌદપૂર્વી કોઈ કારણસર શ્રુતના સારનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે' એમ પૂર્વ મહાપુરુષો કહી ગયા છે એમ વિચારીને તેમણે સિધ્ધાંતમાંથી સાર ઉદ્ધરીને દશવૈકાલિક નામનું શ્રુતસ્કંધ રચ્યું. વિકાળ વેળાએ બાણી શકાય તેમજ દશ અધ્યયનવાળું હોવાથી તેનું દશવૈકાલિક એવું નામ ઉચિત જ હતું. તેના દશ અધ્યયનો નીચે પ્રમાણે છે:—

૧. દુમપુષ્પિક—તેમાં ધર્મની પ્રશંસા—સ્તુતિ છે. દુમના પુષ્પમાંથી જામર રસ ચૂંટી લે છે છતાં પુષ્પને ઈજા થતી નથી તેવી રીતે શ્રમણ—સાધુ વર્તે.
૨. આમણ્યપૂર્વિક—ધર્મ તરફ રુચિ છતાં અભિનવ પ્રવર્જિતને અધૃતિથી સંમોહ ન થાય માટે ધૈર્ય રાખવું તે સંબંધેનો આમાં અધિકાર છે.
૩. ક્ષુદ્ધિકાચાર કથા—ધૃતિ આચારમાં જોઈએ તેથી આચારકથા ક્ષુદ્ધિકા—નાની નાની આ અધ્યયનમાં કહેવામાં આવી છે.
૪. ષડ્ભુવનિકા—ઉક્ત આચાર છ ભુવ કાયગોચર હોવો જોઈએ તે સંબંધીના વર્ણન વિષે આ અધ્યયન છે.
૫. પિંડૈષણા—ઢેહ સ્વસ્થ હોય તો ધર્મ પાળી શકાય અને આહાર વિના ઢેહ સ્વસ્થ રહેતો નથી માટે સાવધ અને નિરવધ એ બે પ્રકારમાંથી નિરવધ આહાર ગ્રાહ્ય છે એમ વિવેચનપૂર્વક બતાવ્યું છે. આમાં બે ઉદ્દેશક છે.
૬. મહાચારકથા—(ધર્મ, અર્થ, કામાધ્યયન)—ગોચરી જતાં મહાજન સમક્ષ સ્વાચાર નથી કહી શકાતો પણ આલયમાં ગુરુ કહે છે તેથી મહાજનને યોગ્ય એવી નાની નહિ પણ મોટી આચારકથા વર્ણવવામાં આવી છે.
૭. વચનવિશુદ્ધિ—તે કથા આલયમાં હોવા છતાં ગુરુમહારાજે નિરવધ વચનથી કહેવી ઘટે.
૮. આચારપ્રણિધિ—નિરવધ વચન આચારમાં પ્રણિહિતને માટે થાય છે.
૯. વિનય—આચારમાં પ્રણિહિત—દત્તચિત્ત હોય તે ચથાયોગ્ય વિનયસંપન્ન થાય છે. આમાં ચાર ઉદ્દેશક છે.
૧૦. સમિશ્ન—ઉપરના નવે અધ્યયનના અર્થમાં જે બ્યવસ્થિત થાય છે તે સમ્યક્ મિશ્ન થાય છે.

ઉપરના દશે અધ્યયનમાં સાધુ-ક્રિયામાર્ગનું સુદર રીતે આલેખન કરવામાં આવ્યું છે. આ દશવૈકલિક ઉપર શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ નિયુક્તિ રચી છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે-ચોથું અધ્યયન આત્મપ્રવાદ પૂર્વમાંથી, પાંચમું કર્મપ્રવાદ પૂર્વમાંથી, સાતમું સત્યપ્રવાદ પૂર્વમાંથી અને બાકીના અધ્યયન પ્રત્યાખ્યાન પૂર્વની ત્રીણ વસ્તુમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલ છે.

શ્રી શય્યંભવસૂરિ દશવૈકલિક સૂત્ર મનક મુનિને જણાવવા લાગ્યા. છ માસને અંતે મનક મુનિ કાળ કરીને સ્વર્ગે ગયા. મનક મુનિના અવસાનથી શ્રી શય્યંભવસૂરિના નેત્રમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. આ જોઈ યશોભદ્રાદિ શિષ્યો આશ્ચર્ય પામ્યા. ગુરુમહારાજની આવી ચેષ્ટા જોઈ તેઓએ વિજ્ઞપ્તિ કરી કારણ પૂછ્યું. જવાબમાં ગુરુએ પૂર્વનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. આ સાંભળી શિષ્યગણે કહ્યું કે-‘આપે અત્યાર સુધી પિતા-પુત્રનો સંબંધ અમને કેમ જણાવ્યો નહિ ? ગુરુપુત્રનું પણ ગુરુની જેમ માન રાખવું.’ એ કહેવત અનુસાર અમે પણ યથોચિત વિનય જાળવત.’ ગુરુશ્રીએ કહ્યું કે- ‘તપોવૃદ્ધ એવા તમારી વૈયાવચ્ચથી જ તેને ઉત્તમ ગતિ મળી છે. મારા પુત્ર તરીકેના સંબંધ તમારા જાણવામાં આવ્યો હોત તો તમે તેની પાસે ઉપાસના ન કરાવત અને મનક મુનિ પણ પોતાનો સ્વાર્થ ભૂલી જાત. મનક મુનિને શ્રુતધર બનાવવા માટે મેં દશવૈકલિક સૂત્ર બનાવ્યું હતું. હવે તેને યથાસ્થાને ગોઠવી તેનું સંવરણ કરી લઉં છું.’

આ પ્રમાણે સાંભળીને યશોભદ્રાદિક મુનિઓએ શ્રીસંઘને વાત જણાવી અને શ્રી સંઘની સાગ્રહ વિનંતિથી શ્રી શય્યંભવસૂરિએ દશવૈકલિક સૂત્રનું સંવરણ ન કર્યું.

તેમણે પોતાની પાટ પર શ્રી યશોભદ્રસ્વામીને સ્થાપન કર્યા અને સમાધિમરણ પામી સ્વર્ગસ્થ થયા.

૫. શ્રી યશોભદ્રસ્વામી

ગૃહસ્થવાસ ૨૨ વર્ષ : ચારિત્રપર્યાય ૬૪ વર્ષ :-તેમાં સામાન્ય વ્રતપર્યાય ૧૪ વર્ષ : યુગપ્રધાન ૫૦ વર્ષ : સર્વાયુ ૮૬ વર્ષ : સ્વર્ગગમન મ. સં. ૧૪૮ : ગોત્ર તુંગીયાયન :

શ્રી યશોભદ્રસ્વામી પાટલીપુરના વતની હતા. જન્મે બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિના હતા. શ્રી શય્યંભવસૂરિ પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળી તેઓ વૈરાગ્યવાસિત બનીને દીક્ષિત થયા. વિનયપૂર્વક ગુરુ પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતાં તેમની ઉપદેશશક્તિ ખીલી ઊઠી, તેમણે પોતાના ઉત્તમ ચારિત્રપાલનથી તેમજ ઉચ્ચ તપશ્ચર્યાથી જનસમાજ પર સારો પ્રભાવ પાડ્યો હતો. તેમના બુદ્ધિબળથી આકર્ષાઈ શ્રી શય્યંભવસૂરિએ તેમને પોતાના પદ પર સ્થાપન કર્યા. તેઓ ચોદપૂર્વધારી બન્યા હતા. સંભૂતિવિજય નામના ચોદ પૂર્વધર શિષ્યને પાટ સોંપી તેઓ સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

૬. શ્રી સંભૂતિવિજય અને શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી

સંભૂતિવિજય

શુદ્ધસ્થવાસ ૪૨ વર્ષ: ચારિત્રપર્યાય ૪૮ વર્ષ:-તેમાં ૪૦ વર્ષ સામાન્યવ્રતપર્યાય:

૮ વષ યુગપ્રધાન: સર્વાયુ ૯૦ વર્ષ: ગોત્ર માદર: સ્વર્ગગમન મ. સં. ૧૫૬ :

શ્રી સંભૂતિવિજય અને શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી બંને ગુરુભાઈ હતા. યશોભદ્રસ્વામીની પાટે પહેલા સંભૂતિવિજય આવ્યા. તેઓશ્રી સ્થૂલભદ્ર જેવા સમર્થ શીલશાળી પુરુષના દીક્ષાગુરુ હતા. તેઓ સ્વભાવે અતિ શાંત હતા. તેમની મુખમુદ્રા જ શાંતરસનું પાન કરાવતી ન હોય તેમ પાપી પુરુષ પણ તેમની આગળ વિનમ્ર બની જતા. અડતાલીશ વર્ષ પર્યાંત નિરતિચાર ચારિત્ર પાળી તેમણે ૪૦ શિષ્યો બનાવ્યા, જેમાં નીચેના બાર તો સ્થવિર હતા.

૧. નંદનભદ્ર, ૨. ઉપનંદ, ૩. તીશભદ્ર, ૪. યશોભદ્ર, ૫. ગણિભદ્ર, ૬. પૂર્ણભદ્ર
૮. સ્થૂળભદ્ર ૯. ઋજુમતિ, ૧૦. જંબુ, ૧૧ દીર્ઘભદ્ર અને ૧૨ પાંડુભદ્ર. સ્થવિર શબ્દ આચાર્યપદવાચક છે.

આઠ વર્ષ સુધી શાસનનાયક રહ્યા પછી મહાવીર સંવત ૧૫૬માં તેઓ સ્વર્ગે સીધાવ્યા. તેમના પછી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પટધર બન્યા.

શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી

શુદ્ધસ્થવાસ ૪૫ વર્ષ: ચારિત્રપર્યાય ૩૧ વર્ષ:-તેમાં ૧૭ વર્ષ સામાન્ય વ્રતપર્યાય:

યુગપ્રધાન ૧૪ વર્ષ: સર્વાયુ ૭૬ વર્ષ: સ્વર્ગગમન મ. સં. ૧૭૦ : ગોત્ર પ્રાચીન:

દક્ષિણમાં આવેલ પ્રતિષ્ઠાનપુરમાં તેમનો જન્મ થયેલો. તેઓ બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિના હતા. તેમને વરાહમિહિર નામનો ભાઈ હતો. વિદ્યા મેળવવાનો અત્યંત ઉત્સાહ હોવાથી ખંતથી તેમણે ધર્મશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર, તર્કશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, જ્યોતિષ વિગેરેનો અભ્યાસ કર્યો. તેઓ એક સારા વિદ્વાનની પંક્તિમાં ગણાયા હાજ્યા. ધીમે ધીમે તેની કીર્તિ ફેલાતી ગઈ અને જ્યોતિષ સંબંધેનું તેમનું જ્ઞાન અપૂર્વ મનાવા લાગ્યું.

ભાગ્યયોગે તેમને શ્રી યશોભદ્રસ્વામીનો સંયોગ થયો. સોના આગળ કશીર પ્રીકું હાજે તેમ તેમના અગ્રાધ જ્ઞાન આગળ તેઓ ઝાંખા દેખાવા લાગ્યા. સાથે સાથે તેને ધર્મના સાચા સ્વરૂપની પણ જાણ થઈ. તેમણે યશોભદ્રસ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. અતુળ બુદ્ધિબળથી તેઓ ચૌદપૂર્વધારી બન્યા હતા. પહેલાં કરતાં જ્યોતિષવિદ્યામાં પણ તેઓ વધુ પ્રવીણ બન્યા. તેનો ભાઈ વરાહમિહિર પણ જૈન દીક્ષાધારી થયો હતો. ગુરુએ ભદ્રબાહુની શક્તિ ને બુદ્ધિમત્તા જોઈ તેને આચાર્ય પદવી આપી તેથી વરાહમિહિરને ઇર્ષ્યા ઉપજી. તેણે ચારિત્રનો ત્યાગ કર્યો.

તે પણ જ્યોતિષવિદ્યાનું ઠીક જ્ઞાન ધરાવતો, તેથી તે વડે જ પોતાનો નિર્વાહ ચલાવવા લાગ્યો. જેમ જેમ તેની પ્રતિષ્ઠા વધતી ગઈ તેમ તેમ તે જૈન સાધુઓ પ્રત્યે વધુ દ્વેષી બનતો ગયો. અને નિરંતર જૈન શ્રમણોની નિંદા કરવા લાગ્યો.

વરાહમિહિરે પોતાનો પ્રભાવ ફેલાવવા અનેક કૃત પ્રયત્નો કર્યા. વરાહમિહિરની વાત જનતાએ સાચી માની અને તેની પ્રતિષ્ઠા વધતી ગઈ. છેવટે તેને નંદરાજની સભામાં પુરોહિતનું માનવંતુ સ્થાન મળ્યું અને સાથે જ જૈનધર્મ પરની ઇર્ષ્યા પણ વધી.

નંદરાજને ત્યાં લાંબે સમયે એક પુત્ર જન્મ્યો. વરાહમિહિરે આ પુત્રની જન્મ-પત્રિકા બનાવી અને પુત્રનું સો વર્ષનું આયુષ્ય જણાવ્યું. રાજા બહો હર્ષિત થયો. વૃદ્ધાવસ્થાએ પુત્રજન્મ અને દીર્ઘ આયુષ્ય, આથી લોકો પણ ભાત-ભાતની ભેટ-સોગાદો લઈ ખુશાલી પ્રદર્શિત કરવા આવવા લાગ્યા. વરાહમિહિરને પોતાના વેરનો બદલો લેવાનો અવસર મળી ગયો. તેણે રાજાના કાન ભંભેર્યા કે-‘મહારાજ ! આપના કુંવરના જન્મથી બધા રાજ થયા ને આપની પાસે આવી ગયા, પણ પેલા જૈનપ્રાધુ ભદ્રબાહુ નથી આવ્યા તેનું કારણ તો જાણો.’ રાજાએ શકડાળ મંત્રીને વાત કરી. શકડાળે ગુરુમહારાજને વાત કરી. વિચક્ષણ ગુરુજી બધી વસ્તુ પામી ગયા. રાજાના કાન ભંભેરાયાની ગંધ પણ આવી ગઈ. તેમણે શાંત ચિત્તે કહેવરાવ્યું કે ‘નકામું બે વાર શામાટે આવવું જવું પડે ? એ પુત્ર સાતમે દિવસે બિલાડીના મુખથી મૃત્યુ પામશે ત્યારે દિલાસો દેવા આવીશ.’ મંત્રીએ જઈને રાજાને વાત કરી. રાજા આ સંદેશો સાંભળી ચોંકી ઊઠ્યો. વરાહમિહિર અને ભદ્રબાહુના જુદા જુદા કથનથી તે ચિંતાતુર બન્યો. ભદ્રબાહુના વચનને મિથ્યા બનાવવા માટે તેણે સખ્ત ચોક્કી પહેરો મૂકી દીધો અને આખા શહેરમાંથી બિલાડીઓને હાંકી કઢાવી. એક તો લાંબે વખતે પુત્ર સાંપડ્યો અને તેમાંય વળી રાજબીજ. તેના રક્ષણ માટે શી કમીના રખાય ? પણ વિદ્યાતાના લેખ કે કર્મની ક્રિયાઓ કોઈથી ભુલાઈ છે ? બરાબર સાતમે દિવસે ધારમાતા બારણામાં બેઠીબેઠી પુત્રને ધરાવતી હતી ત્યાં જ બારણાનો આગ-ળીયો પુત્રના શિર પર પડ્યો ને તરત જ પુત્ર મરણ પામ્યો. ભદ્રબાહુસ્વામી રાજાનો શોક નિવારવા રાજમહેલમાં ગયા. રાજાને શાંતિ આપી ધીરજ પમાડી. સંસારની ચિત્ર-વિચિત્ર ઘટના ઠહી આશ્વાસન આપ્યું. રાજાને ઉત્તમ ઉપદેશથી કંઈક શાંતિ મળી. રાજાએ કહ્યું કે-‘તમારા ભવિષ્ય કથન મુજબ પુત્ર મરણ પામ્યો બરાબર પણ બિલાડીના મોઢાથી મરણ પામશે એમ જણાવ્યું હતું તે સત્ય ન થયું.’ સૂરિજીએ આગળીયો મંગાવી બતાવ્યું તો તેના પર બિલાડીનું મોઢું કોનરાવેલ હતું.

આ પ્રમાણે ઘટના બનવાથી વરાહમિહિર તો ઝંખવાણો પડી ગયો. તેની બધી શેખી ઊડી ગઈ. ગરુડની ગતિ આગળ ચકલી થું કરી શકે ? તેને જ્યોતિષ શ્રેય પર ઘૂણા ઉપાડ. જ્યોતિષના બધા પુસ્તકો પાણીમાં બોળી દેવા તે તૈયાર થયે

પણુ ભદ્રબાહુસ્વામીએ તેને તેમ કરતાં વાચ્યો, છતાં સૂરિજી પ્રત્યેનો દ્વેષ તેના અંતર-માંથી ન જ ખસ્યો.

કર્મસંયોગે વરાહમિહિર મરણ પામી વ્યંતર થયો. પૂર્વભવનું વેર સંભારી તેણે શ્રી સંઘમાં મરકીનો ઉપદ્રવ કર્યો. આ અણુધારી પીડાથી જનસમાજ ત્રાસી ગયો. શ્રી સંઘે શાંતિ ઉપભવવા માટે ભદ્રબાહુસ્વામીને આગ્રહભરી વિશ્વસિ કરી. શ્રી સંઘની વિનંતિથી તેમણે ઉવસગ્ગહરં નામનું સાત ગાથાનું સ્તોત્ર બનાવ્યું જે સાંભળવા, ભણવા અને ગણવાથી મરકીનો ઉપદ્રવ શાંત થતો. આ સ્તોત્રમાં એટલો બધો પ્રભાવ હતો કે તેના ભણવાથી ધરણેંદ્રને પ્રત્યક્ષ આવવું પડતું. પછી તો લોકો નિરંતર નજીવા કારણ સર પણુ ધરણેંદ્રને બોલાવવા લાગ્યા. આખરે ધરણેંદ્રની વિનંતિથી છેલ્લી બે ગાથા ગુરુમહારાજે બંડારી મૂકી તેથી હાલમાં પાંચ ગાથા ઉપલબ્ધ છે. ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્રમાં ચમત્કાર જ ભર્યો છે. જોડા ઉતરીને વાંચવા-વિચારવામાં આવે તો તેનું ખરું રહસ્ય સમજાઈ શકે. શ્રી પાર્શ્વપ્રભુ, તેમનો પાર્શ્વ નામનો યક્ષ, પદ્માવતી દેવી અને ધરણેંદ્રની દ્વિઅર્થી સ્તુતિ કરવામાં આવી છે. અર્થ જાણવાના જિજ્ઞાસુને મોટી ટીકા જોવાથી તેનો લાભ મળશે.

નવમા નંદને મારી ગાદીએ બેસનાર ચંદ્રગુપ્ત પર પણુ ભદ્રબાહુસ્વામીની વિક્રાંતની ઘણી જ સારી અસર થઈ. એક વખત ચંદ્રગુપ્ત ભરનિદ્રામાં સૂતો હતો ત્યારે તેને સોળ સ્વપ્ન આવ્યાં એ સર્વેનો શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ સ્પષ્ટતાથી ખુલાસો કર્યો, જે સાંભળી આગામી કાળનું દુઃખભયું માહાત્મ્ય જાણી રાજા ચંદ્રગુપ્તને બહુ દુઃખ થયું અને કેટલાકના માનવા પ્રમાણે તેણે પોતાના પુત્રને રાજ સોંપી દીક્ષા લીધી.

ભદ્રબાહુસ્વામીએ જાણ્યું કે બાર વર્ષનો ભયંકર દુકાળ પડશે. એટલે તેઓ મહાપ્રાણુ-ધ્યાનને આરંભ કરવા નેપાળ દેશમાં ગયા. દુકાળથી અન્ન પાણીના સાંસા પડવા લાગ્યા. સાધુઓ દક્ષિણ દેશમાં ચાલ્યા ગયા. પણુ દુકાળનું એક માહું પરિણામ એ આવ્યું કે સાધુઓ આગમ પાઠ વિસરી ગયા. પેટ પૂરતો આહાર ન મળે ત્યાં સ્વાધ્યાય તો શી રીતે કરે ? વિદ્યાને જે વારંવાર યાદ કરવામાં ન આવે તો તે ભુલાઈ જાય. છેવટે પાટલીપુત્રમાં સંઘ ભેગો થયો અને જેને જે જે સૂત્રો યાદ હતા તે બધા એકઠા કરવા લાગ્યા. અગિયાર અંગો તો પ્રાપ્ત થઈ શક્યા પણુ બારમું દષ્ટિવાદ બાકી રહ્યું. બધા મૂંઝાવા લાગ્યા. છેવટે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી ઉપર નજર ઠરી. તેમને તેડી લાવવા સંઘે બે સાધુઓને મોકલ્યા. ગુરુશ્રીએ કહેરાવ્યું કે 'તેઓએ મહાપ્રાણુધ્યાન શરૂ કરેલ હોવાથી આવી શકશે નહિ' સાધુઓએ આવી સંઘને વાત કરી. સંઘને આમાં પોતાનું સ્વમાન ને પ્રતિષ્ઠાની હાનિ જણાઈ. ભદ્રબાહુસ્વામી સમર્થ હતા છતાં તેમને બોધપાઠ

આપવાનો નિશ્ચય કર્યો. સંઘમાં કેટલું સામર્થ્ય છે તે સિદ્ધ કરી બતાવવાની જિજ્ઞાસા ઉદ્ભવી. સંઘે બીજા બે સાધુઓને તૈયાર કર્યા ને જણાવ્યું કે તમારે ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે જઈ તેમને પૂછવું કે ‘સંઘની આજ્ઞા ન માને તેને શી શિક્ષા ?’ તેઓ ‘સંઘબહાર’ એમ કહે તો તમારે જણાવી દેવું કે સંઘે આપને એ શિક્ષા ફરમાવી છે. પેલા સાધુઓએ જઈને તે જ પ્રમાણે જણાવ્યું એટલે જવાબમાં શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ કહ્યું કે-‘સંઘની આજ્ઞા મારે શિરોમાન્ય છે પણ શ્રી સંઘે મારા ઉપર કૃપા કરવી અને વિદ્વાન સાધુઓને મારી પાસે ભણવા મોકલવા. હું તેમને હંમેશા સાત વાચના આપીશ.’ પછી શ્રી સંઘે સાધુઓને ત્યાં અભ્યાસ કરવા મોકલ્યા. તે વખતના સંઘમાં આટલી શક્તિ હતી !

તેઓશ્રી શ્રીસ્થૂળભદ્રના વિદ્યાગુરુ હતા. તેમણે સ્થૂળભદ્રને ૧૪ પૂર્વમાંથી દશ પૂર્વની અર્થ સહિત ને ચાર પૂર્વની મૂળ માત્ર વાચના આપી હતી. તેઓ સમર્થ વિદ્વાન હતા. વ્યવહાર સૂત્ર, દશાશ્રુતસ્કંધ તથા બૃહત્કદંપ તેમણે પોતે રચેલ છે. આ ઉપરાંત, દશ આગમે (૧) આવશ્યક, (૨) દશવૈકારિક, (૩) ઉત્તરાધ્યયન, (૪) આચારાંગ, (૫) સૂત્રકૃતાંગ, (૬) દશાશ્રુતસ્કંધ, (૭) બૃહત્કદંપ, (૮) વ્યવહાર સૂત્ર, (૯) સૂર્યપ્રશ્નસિ અને (૧૦) ઋષિભાષિત પર નિયુક્તિઓ રચી છે. વિશેષમાં ઓઘનિયુક્તિ અને પિંડનિયુક્તિ પણ તેમની જ રચના મનાય છે જ્યારે સંસકૃતનિયુક્તિ માટે નિશ્ચિત મત બંધાણું નથી.

પવિત્ર પર્વાધિરાજ પર્યુષણમાં વંચાતું કદંપસૂત્ર પણ તેઓએ જ દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્રમાંથી બુદ્ધ પાડી બનાવ્યું છે.

શ્રી સ્થૂળભદ્રે પોતાની ખેડેનો યજ્ઞા વિગેરે સાધ્વીપણે વંદન કરવા આવતાં ચમત્કાર બતાવવાની બુદ્ધિથી સિંહનું રૂપ કર્યું. આ હકીકત શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના જન્મવામાં આવતાં તેમણે દશ પર્વ પછી વાંચના આપવી બંધ કરી. શ્રી સંઘે અન્ય સમર્થ સાધુઓને પૂર્વ શીખવવાનું જણાવ્યું ત્યારે ભદ્રબાહુસ્વામીએ કહ્યું કે ‘સ્થૂળભદ્ર જેવાને જ્ઞાનનો અપયો થયો તો બીજાની તો શી વાત ?’ છેવટે શ્રી સંઘના આગ્રહથી છેલ્લા ચાર પૂર્વની મૂળથી વાંચના આપી, તે પણ હવે પછી બીજાને ન ભણાવવાની શરતે આપી. શ્રી મહાવીર પરમાત્માના નિર્વાણ પછી શ્રી ગૌતમસ્વામી, સુધર્માસ્વામી ને જંબૂસ્વામી ત્રણ કેવળી થયા અને પ્રભવસ્વામી, શયંભવસૂરિ, યશોભદ્રસૂરિ, સંભૂતિ-વિજય, ભદ્રબાહુસ્વામી ને સ્થૂળભદ્ર-એ છ ચૌદપૂર્વી-શ્રુતકેવળી થયા. ત્યારપછી દશ પૂર્વના જ્ઞાની આચાર્યો થયા. એમ ક્રમે ક્રમે પૂર્વનું જ્ઞાન ઘટતું ગયું.

શાસન પર મહદ્ર ઉપકાર કરી તેઓ સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

सिरिथूलभद्र सत्तम ७, अट्टमगा महागिरी-सुहृत्थी ८ अ ।

सुद्विअ-सुप्पडिबद्ध, कोडिअकाकंदिगा नवमा ९ ॥ ४ ॥

७-तत्पट्टे श्रीथूलभद्रस्वामी ।

८-तत्पट्टे श्रीआर्यमहागिरि-श्रीआर्यसुहृत्तिनौ ।

९-श्रीआर्यसुहृत्तिपट्टे श्रीसुस्थितसुप्रतिबद्धौ ।

गाथार्थः—सातमा श्री स्थूलभद्र, आठमा श्री आर्यमहागिरि तथा श्री आर्यसुहृत्तिनूरि अने नवमा पट्टधर कोटिक-काकंदीवाणा श्री आर्य-सुस्थितनूरि तथा सुप्रतिबद्ध थया.

व्याख्या—७—सिरिथूलभद्रति, श्रीसंप्रतिविजय-भद्रबाहुस्वामिनोः सप्तमपट्टः श्रीस्थूल-भद्रस्वामी कोशाप्रतिबोधजनितयशोधवलीकृताखिलजगत् सर्वजनप्रसिद्धः । चतुर्दशपूर्वविदां पश्चिमः । क्वचिच्चत्वार्यन्त्यानि पूर्वाणि सूत्रतोऽधीतवानित्यपि । स च त्रिशत् ३० गृहे, चतुर्विंशति २४ व्रते, पंचत्वारिंशत् ४५ युगप्रधाने, सर्वायुर्नवनवति ९९ वर्षाणि परिपाल्य श्रीवीरात् पंचदशाधिकशतद्वये २१९ वर्षे स्वर्गभाक् । अत्र कविः—

श्रीनेमितोऽपि शकटालमुतं विचार्य, मन्यामहे वयममुं भटमेकमेव ।

देवोऽद्रिदुर्गमधिरुह्य जिघाय मोहं, यन्मोहनालयमयं तु वशी प्रविश्य ॥ १ ॥

श्रीवीरनिर्वाणात् चतुर्दशाधिकवर्षशतद्वये २१४ आषाढाऽऽचार्यात् अव्यक्तनामा तृतीयो निहवः ॥ छ ॥

८—अट्टमगति, श्रीस्थूलभद्रपट्टेऽष्टमौ पट्टधरौ श्रीआर्यमहागिरिः श्रीसुहृत्ती चेत्युभावपि गुरुप्रातरौ । तत्र श्रीआर्यमहागिरिर्जिनकल्पिकतुलनामारूढो, जिनकल्पिककल्पः । त्रिशत् ३० गृहे, चत्वारिंशत् ४० व्रते, त्रिशत् ३० युगं सर्वायुः शत १०० वर्षं परिपाल्य स्वर्गभाक् ॥

द्वितीयेनाऽऽर्यसुहृत्तिना पूर्वभवे द्रमकीभूतोऽपि संप्रतिजीवः प्रव्राज्य त्रिखंडाधिपतित्वं प्रापितः । येन संप्रतिना त्रिखंडमितापि मही जिनप्रासादमंडिता विहिता, साधुवेषधारिनिजवंठ-पुरुषप्रेषणेनाऽनार्यदेशेऽपि साधुविहारः कारितः ॥ स च आर्यसुहृत्ती त्रिशत् ३० गृहे, चतुर्विंशति २४ व्रते, षट्चत्वारिंशत् ४६ युगं सर्वायुः शतमेकं १०० परिपाल्य श्रीवीरात् एक नवत्य-धिकशतद्वये २९१ स्वर्गभाक् ।

યદપિ શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્ય પંચદશાધિકશતદ્વય ૨૧૬ વર્ષે સ્વર્ગો ગુર્વાવસ્યનુસારેણોક્તઃ । શ્રીમહાગિરિ—સુહસ્તિનૌ તુ ત્રિંશત્ ૩૦ વર્ષગૃહસ્થપર્યાયાવપિ શત ૧૦૦ વર્ષજીવિનૌ દુષ્ણમા-સંઘસ્તોત્રયંત્રકાનુસારેણોક્તૌ ॥ તથા ચ સતિ શ્રીઆર્યસુહસ્તિઃ શ્રીસ્થૂલભદ્રદીક્ષિતો ન સંપદ્યેત, તથાપિ ગૃહસ્થપર્યાયવર્ષાણિ ન્યૂનાનિ વ્રતવર્ષાણિ ચાધિકાનીતિ વિભાવ્ય ઘટનીયમિતિ ॥

તથા શ્રીસુહસ્તિદીક્ષિતાઽવંતિસુકુમાલમૃતિસ્થાને તત્સુતેન દેવકુલં કારિતં તસ્ય ચ “ મહાકાલ ” ઇતિ નામ સંજાતં ।

શ્રીવીરનિર્વાણાત્ વિશત્યધિકવર્ષશતદ્વયે ૨૨૦ અશ્વમિત્રાત્ સામુચ્છેદિકનામા ચતુર્થો નિહ્નવઃ । તથા અષ્ટવિંશત્યધિકશતદ્વયે ૨૨૮ ગંગનામા દ્વિક્રિયઃ પંચમો નિહ્નવઃ ॥ છ ॥

૯—સુદ્વિઅત્તિ, શ્રીસુહસ્તિનઃ પટ્ટે નવમૌ શ્રીસુસ્થિત—સુપ્રતિબદ્ધૌ, કોટિક—કાકંદિકૌ । કોટિશઃ સૂરિમંત્રજાપાત્ કોટયંશસૂરિમંત્રધારિત્વાદ્વા । તામ્યાં કૌટિકનામ્ના ગચ્છોઽમૃત્, અયં ભાવઃ—શ્રીસુધર્મસ્વામિનોઽષ્ટૌ સૂરીન્ યાવત્ નિર્ગ્રંથાઃ સાધવોઽનગારા ઇત્યાદિ સામાન્યાર્થાભિધા-યિન્યાઠ્યાઽસીત્ નવમે ચ તત્પટ્ટે કૌટિકા ઇતિ વિશેષાર્થાબ્બોધકં દ્વિતીયં નામ પ્રાદુર્ભૂતં ॥

શ્રીઆર્યમહાગિરેસ્તુ શિષ્યૌ બહુલ—બલિસ્સહૌ યમલભ્રાતરૌ, તસ્ય બલિસ્સહસ્ય શિષ્યઃ સ્વાતિઃ તત્ત્વાર્થાદયો ગ્રંથાસ્તુ તત્કૃતા એવ સંભાવ્યંતે ।

તચ્છિષ્યઃ શ્યામાચાર્યઃ પ્રજ્ઞાપનાકૃત્ । શ્રીવીરાત્ ષટ્સપ્તત્યધિકશતત્રયે ૩૭૬ સ્વર્ગભાક્ ॥ તચ્છિષ્યઃ સાંકિલ્યો જીતમર્યાદાકૃદિતિ નંદિસ્થવિરાવલ્યામુક્તમસ્તિ । પરં સા પટ્ટપરંપરાઽન્યેતિ બોધ્યં ॥ ૪ ॥

વ્યાખ્યાનાર્થઃ—શ્રી સંભૂતિવિજય તથા ભદ્રાહુસ્વામીની પાટે સાતમા પદ્ધર તરીકે કાશ્યા નામની વેશ્યાને પ્રતિબોધ પમાડવાથી ઉત્પન્ન થયેલ કીર્તિવડે જણે આપું જગત ઉન્નવળ કર્યું તેવા અને સર્વ જનસમૂહમાં પ્રખ્યાતિ પામેલા શ્રી સ્થૂળભદ્ર આવીયા. તેઓ છેલ્લા ચૌદપૂર્વધારી થયા એટલે કે તેમના પછી કોઈ ચૌદપૂર્વધારી થયેલ નથી. કટલેક સ્થળે એવો પણ ઉલ્લેખ છે કે છેલ્લા ચાર પૂર્વ માત્ર મૂળથી જ ભણ્યા હતા. તેઓ ત્રીશ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં, ચૌવીશ વર્ષ સામાન્યવ્રતપર્યાયમાં, પીસ્તાળીશ વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે એવી રીતે નવાણુ વર્ષનું સંપૂર્ણ આયુષ્ય પાળીને શ્રીવીર પરમાત્મા પછી ૨૧૫ વર્ષે સ્વર્ગગામી થયા. અહીં કવિ કહે છે કે—

શ્રીનેમિનાથ ભગવાન કરતાં પણ શકડાલસુત-સ્થૂલભદ્રને અમે અદ્વિતીય સુભટ-બહાદુર માનીએ છીએ; ક્રમક્રમેમિપ્રભુએતો પર્વતના કિલ્લા (ગિરનાર) ઉપર ચઢીને મોહને જીત્યો; અ્યારે શ્રી સ્થૂળભદ્રે તો કામદેવના ધરમાં પ્રવેશ કરીને તેને વશ કર્યો-જીત્યો.

શ્રી વીરનિર્વાણ પછી ૨૧૪ વર્ષ વ્યતીત થયે આષાઢાભૂતિ નામના આચાર્યથી અવ્યક્ત નામનો ત્રીજો નિહ્નવ થયો.

શ્રી સ્થૂલભદ્ર પછી આઠમી પાટે શ્રી આર્યમહાગિરિ તથા આર્ય શ્રીસુહસ્તિસૂરિ-બંને ગુરુભાઈ આવ્યા. શ્રી આર્યમહાગિરિ જિનકલ્પીની જવા આચરણવાળા જિનકલ્પી થયા. તેઓ ત્રીશ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં, ૪૦ વર્ષ સામાન્ય વ્રતપર્યાયમાં, ત્રીશ વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે-એવી રીતે એક સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને સ્વર્ગવાસી બન્યા.

બીજા શ્રી સુહસ્તિસૂરિએ સંપ્રતિ મહારાજના પૂર્વ ભવના ગરીબ અવસ્થાના જીવને દીક્ષા આપીને ત્રણ ખંડનો સ્વામી બનાવ્યો. તે સંપ્રતિ મહારાજએ ત્રણ ખંડ-પ્રમાણ પૃથ્વી જિનમંદિરોથી શોભાવી તેમજ અનાર્ય દેશોમાં પણ સાધુના વેશવાળા પોતાના વંઠ-બહુરૂપી પુરુષોને મોકલીને સાધુવિહાર સુગમ કરાવ્યો. તે શ્રીઆર્યસુહસ્તિસૂરિ ત્રીશ વર્ષ ધરમાં, ૨૪ વર્ષ સામાન્યવ્રતપર્યાયમાં, ૪૬ વર્ષ યુગપ્રધાન પદે-એવી રીતે એક સો વર્ષનું આયુષ્ય પાળીને શ્રી વીર પરમાત્મા પછી બસો એકાણુમે વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

ગુર્વાવલીના આધારે વીર પરમાત્મા પછી ૨૧૫ વર્ષે શ્રી સ્થૂલભદ્ર સ્વર્ગવાસી થયા એમ જણાવ્યું છે. દુષમાસંઘસ્તોત્રચંત્રના આધારે શ્રી આર્યમહાગિરિ તથા શ્રી આર્ય-સુહસ્તિસૂરિનો ગૃહસ્થપર્યાય ત્રીશ વર્ષનો છતાં આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું જણાવવામાં આવ્યું છે. જે આર્યસુહસ્તિને શ્રી સ્થૂલભદ્રના હસ્તદીક્ષિત ન માનીએ તો ગૃહસ્થપર્યાયના વર્ષો ઓછા અને ચારિત્રપર્યાયના વર્ષો વધારે એમ સમજીને મેળ બેસારવો જોઈએ.

શ્રી આર્યસુહસ્તિસૂરિવડે દીક્ષિત થયેલા શ્રીઅવંતિસુકુમાળના મૃત્યુસ્થાને તેના પુત્રે દેવવિમાન સરણું જિનમંદિર કરાવ્યું અને તેનું “મહાકાળ” એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું.

શ્રી વીર નિર્વાણ પછી ૨૨૦ વર્ષે અશ્વમિત્રથી સામુચ્છેદિક નામનો ચોથો નિહ્નવ તથા ૨૨૮ વર્ષે ગંધ નામનો સમકાળે બે ક્રિયામાં ઉપયોગ માનનારો પાંચમો નિહ્નવ થયો.

શ્રી આર્યસુહસ્તિસૂરિની પાટે નવમા પદ્ધતર તરીકે કૌટિક-કાકંદિક શ્રી સુસ્થિતસૂરિ અને સુપ્રતિપદ્ધસૂરિ આવ્યા. સૂરિમંત્રનો કોડ વખત બપ ઝરવાથી અથવા કોડના અંશ ભાગમાં સૂરિમંત્ર અવધારવાથી તે બને દ્વારા કૌટિક નામના ગચ્છની સ્થાપના થઈ. શ્રી સુધર્માસ્વામીથી આઠ પાટ સુધી ચાલતા ગચ્છનું નિર્ગથ એવું સામાન્ય નામ હતું પણ નવમા પદ્ધતર પછી કૌટિક એવું વિશેષ અર્થ જણાવનારું બીજું નામ થયું.

શ્રી આર્યમહાગિરિના બહુલ અને બલિસ્સહ નામના બેડીયા જન્મેલા બે ભાઈઓ શિષ્ય થયા હતા. તે બલિસ્સહના શિષ્ય ઉમાસ્વાતિ નામના થયા અને તત્ત્વાર્થ સૂત્ર વિગેરે અનેક ગ્રંથો તેમના રચેલા મનાય છે.

તે ઉમાસ્વાતિના શિષ્ય શ્યામાચાર્ય થયા જમણે પ્રજ્ઞાપના (પત્રવણા) સૂત્ર બનાવ્યું. તેઓશ્રી વીરનિર્વાણ પછી ૩૭૬ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા. તેમના શિષ્ય શ્રી સાંડિલ્ય નામના થયા જેણે જીતમર્યાદા બનાવ્યું, આવો ઉલ્લેખ નંદિસ્થવિરાવલીમાં છે; પણ આ પદ્ધતર પરા બીજી જાણવી.

૭. શ્રી સ્થૂળભદ્ર

શુદ્ધસ્થવાસ ૩૦ વર્ષ: ચારિત્રપર્યાય ૬૮ વર્ષ:—તેમાં સામાન્ય વ્રતપર્યાય ૨૪ વર્ષ:

યુગપ્રધાન ૪૫ વર્ષ: સર્વાયુ ૬૮ વર્ષ: સ્વર્ગગમન મ. સં. ૨૧૫ વર્ષ: ગોત્ર ગૌતમ:

સમગ્ર ભારતવર્ષ ઉપર તે સમયે રાજા નવમા નંદની આણુ વર્તતી હતી. રાજધાનીનું શહેર પાટલીપુત્ર શોભા-સૌંદર્યમાં માબા મૂકતું હતું. રાજાને બુદ્ધિનિધાન શકડાલ નામનો મુખ્ય મંત્રી હતો. શકડાળને લક્ષ્મીવતી નામની સ્ત્રી અને સ્થૂળભદ્ર તથા શ્રીયક નામના બે પુત્રરત્ન તેમજ યક્ષા, યક્ષદત્તા, ભૂતા, ભૂતદત્તા, સેણા, વેણા અને રેણા એ નામના સાત પુત્રીરત્ન હતાં.

શકડાલ બુદ્ધિનિધાન હોવા સાથે સમયજ્ઞ હોવાથી રાજાના જમણા હાથ સમાન ગણાતો. તેની સલાહ વગર રાજાનું કોઈ પણ કાર્ય થતું નહિ. સિંહના દીકરા શૂરવીર જ હોય તેમ સ્થૂળભદ્ર તેમજ શ્રીયક પણ કંઈ કમ ન હતા. શ્રીયકને તો રાજાએ પોતાનો ખાસ અંગરક્ષક નીમ્યો હતો.

x

x

x

રૂપરૂપના અંબાર જેવી કૌશા નામની વેશ્યા તે નગરને શોભાવી રહી હતી. પાટલીપુત્રમાંના કૌશાના નિવાસે શહેરની કીર્તિ દિગ્દિગંતમાં ફેલાવી મૂકી હતી. વેશ્યાના

સુખદર્શનનો લાભ લેવા દૂર દેશાવરથી પથિકો આવતા. પ્રાચીન સમયમાં ડહાપણનો ઇન્જરો વેશ્યાઓને જ ફાળે મનાતો. નૃત્ય કે સંગીતમાં તેની હરિકાઈ કરવાને કોઈ ઉદ્યુક્ત બનતું નહિ. તેની નજર માત્રથી ભલભલા મુનિઓના માનભંગ થતાં. ભલભલા રાજકુમારો અને કોટયાધિપતિઓના પુત્રો તેને ત્યાં શિક્ષણ અને ડહાપણ મેળવવા આવતા. તેની એવી છાપ હતી કે ત્યાં શિક્ષણ લીધા વિનાનો મનુષ્ય વ્યવહારકુશળ ગણાતો નહિ. તે નાચમાં તો એવી પ્રવીણ ગણાતી કે તેનો નાચ જોયા પછી પણ માણસોને પોતાની ખુદ્દિ પર વિશ્વાસ આવતાં વખત લાગે. વેશ્યાની કુશળતા સાથે તેનું રૂપ પણ સુંદર હતું. તે જ્યારે કબરી (અંખોડો) છૂટો મૂકતી ત્યારે તેના વાળ સર્પરાજનું ભાન કરાવતા. તેના હાથ કમળના ડોડા સમાન હતા. તેના નેત્ર આગળ હરિણો અંખવાણા પડતા.

શકડાલે પણ પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્ર સ્થૂળભદ્રને ત્યાં મોકલ્યો. કોશા વેશ્યા ગોખમાંથી જુએ છે. તો અઢાર વર્ષનો કલેયો કુંવર પોતાના મહેલ તરફ આવી રહ્યો છે. તેનો ચહેરો અને રૂઆળ તેના હૃદયની આરપાર નીકળી ગયા. પાસે બેઠેલ દાસીને સ્થૂળભદ્રને તેડી લાવવા આજ્ઞા કરી. દાસીએ આવી વિનંતિ કરી પણ સ્થૂળભદ્રે કહ્યું કે ' તારી બાઈ જાતે તેડવા આવે તો હું આવું.' તેની પ્રતિભા જોઈ કોશા આવી અને માન સહિત તેડી ગઈ.

સ્થૂળભદ્ર કળા શીખવા માટે આવેલ હતા. પિતાએ તેને માટે જોઈએ તેટલા દ્રવ્યની સમ્પત્તિ કરી હતી. ધીમેધીમે કળા શીખતાં તે કોશાના પ્રેમમાં પડ્યા. ' ખીરનું લોજન મળ્યા પછી કોદવાનું લોજન કોણ કરે ? કોશાએ પણ બીજા સાથે પ્રેમ કરવો છોડી દીધો. સ્થૂળભદ્ર તેમજ કોશાને જળ-મત્સ્ય જેવી પ્રીત બંધાણી. સ્થૂળભદ્ર કોશાને જ જુએ ને કોશા સ્થૂળભદ્રને જ દેખે. કોશાનું ભુવન એટલે લોગવિલાસનો હરિયો. તેમાં જે રૂપો તે બહાર નીકળે જ નહિ. દિવસો ઉપર દિવસો વીતતાં ગયાં. સ્થૂળભદ્રને કોશા-ગૃહે આવ્યાને બાર વર્ષ વીતી ગયા.

x

x

x

હવે તે જ પાટલીપુત્ર નગરમાં વરરુચિ નામનો વિપ્ર રહેતો હતો. પણ તે મિથ્યાદષ્ટિ હતો. તે કવિ હોવા સાથે વાદી અને વૈયાકરણી પણ ગણાતો. તે હમેશાં નંદરાજના દરબારમાં આવીને એક સો આઠ નૂતન શ્લોક રચીને રાજાના મનનું રંજન કરવા લાગ્યો, પરંતુ શકડાલ મંત્રી તે મિથ્યાદષ્ટિ હોવાથી તેની પ્રશંસા કરતો નહિ, એટલે રાજા તુષ્ટમાન થઈને તેને દાન પણ આપતો નહિ. આથી વરરુચિ શકડાલ મંત્રીની બાર્યા પાસે ગયો અને તેને વિશ્વસિ કરી કે મંત્રી પોતાની પ્રશંસા કરે તો મને આજીવિકા મળે. મંત્રી-પત્નીએ શકડાળને તે પ્રાક્ષણની પ્રશંસા કરવા આમ્રહ કર્યો. અંધ, બાળક, સ્ત્રી અને મૂર્ખનો આમ્રહ દ્વરતિક્રમ્ય હોય છે. બીજે દિવસે શકડાળે પ્રશંસા કરી તેથી રાજાએ પ્રસન્ન થઈને તેને એક સો આઠ દીનાર ઇનામ તરીકે અપાવ્યા. આ પ્રમાણે હમેશાં બનવા લાગ્યું.

તેના મનમાં જવલંત રૂપ લીધું અને તેની નિદ્રા પણ જીડી ગઈ. તેણે વિચાર્યું કે જો શકડાળે મારો પ્રયત્ન ન પકડી પાડ્યો હોત તો લોકોમાં મારી કેટલી પ્રતિષ્ઠા જામત? લોકો કહેત કે-વરુચિની કાવ્ય-ચમત્કૃતિથી પ્રસન્ન થઈ ગંગામૈયા પણ સોનામહેરોની ભેટ આપે છે; પણ શકડાળના પ્રયત્નથી મારી આ મનોભાવના આકાશ-પુષ્પ જેવી બની.

શ્રીયકના લગ્નની તૈયારી ચાલી રહી હતી. વરુચિને વેર વાળવાનો આ અવસર સરસ લાગ્યો. નંદરાજ શત્રુપ્રિય હતો અને તેથી રાજા પોતાના ઘેર પધારે ત્યારે ભેટ આપવા માટે શકડાળ મંત્રી શત્રો તૈયાર કરાવી રહ્યો હતો. આ પ્રસંગનો વરુચિએ લાભ લીધો. તેણે શેરીમાં ફરતા નાના નાના છોકરાઓને એકઠા કર્યાં અને થોડી થોડી મીઠાઈ, ચણા વિગેરે બહેંચી નીચેની મતલબનું ગાવાનું શીખવ્યું. નાના બાળકો પણ લાલચે-લાલચે હંમેશા તે પ્રમાણે બોલવા લાગ્યા.

न वेत्ति राजा यदसौ, शकडालः करिष्यति ।

व्यापाद्य नंदं तद्राज्ये, श्रीयकं स्थापयिष्यति ॥

કોઈ વાત જાણે નહિ, કરે શકડાલ શું કાજ ?

નંદરાય મારી કરી, શ્રીયકને દેશે રાજ.

ફરવા જતાં રાજાએ એકઠા આ સાંભળ્યું. રાજા, વાજા ને વાંદરા તેનો શો વિશ્વાસ હોઈ શકે? નંદરાજને બેઠમ આપ્યો. તેણે પોતાના સેવકને તપાસ કરવા મોકલ્યો અને તેણે ત્યાંની વસ્તુસ્થિતિ રાજાને નિવેદન કરી.

બીજે દિવસે મંત્રીએ આવીને પ્રણામ કર્યો એટલે રાજા ક્રોધથી વિમુખ થઈને બેઠો. શકડાળને સમાચાર મળ્યા કે રાજા રીસે ભરાણો છે અને આખા કુટુંબનો નાશ કરવા ઇચ્છે છે. તેણે ઘરે આવી શ્રીયકને બધી વાત સમજાવી અને વધુમાં ફરમાવ્યું કે-‘કાલે જ્યારે રાજાને હું મસ્તક નમાવું ત્યારે તારે મારો શિરચ્છેદ કરવો.’ આ સાંભળી શ્રીયક અવાદ્ધ થઈ ગયો. તેનું આખું શરીર કંપી જઈયું. પિતાને તેણે કહ્યું કે-‘ચંડાળ પણ આવું કુકૃત્ય ન કરે, તો મારાથી તો કેમ જ થઈ શકે?’ શકડાલે તેને સમજાવ્યો કે ‘હું તો હવે ખરું પાન જ છું, બે-ચાર વર્ષમાં મરવાનો તો છું જ, પણ મારા એકના ભોગે આપણા આખા કુટુંબનો બચાવ થઈ જશે. વળી હું ગળામાં કાતિલ ઝેર રાખીશ એટલે મને વધુ ઠુંખ પણ નહિં થાય.’

બીજે દિવસે જેવો શકડાળે નમસ્કાર કર્યો કે શ્રીયકે મ્યાનમાંથી તલવાર કાઢી તેનો શિરચ્છેદ કર્યો. આ જોઈ નંદરાજ બોલી જઈયો: ‘અરે! અરે શ્રીયક! તે’ આ અઘટિત શું કર્યું?’ શ્રીયકે જણાવ્યું કે-‘મારા પિતા રાજદ્રોહી બન્યા છે એમ આપના

જાણવામાં આવ્યું તેથી મેં તેમનો વધ કર્યો. 'શ્રીચક્રની સ્વામીભક્તિ જોઈ રાજા બહુ પ્રસન્ન થયો અને પિતાની જગ્યા સંભાળી લેવા સૂચવ્યું. શ્રીચક્રે કહ્યું કે- 'મારે સ્થૂલભદ્ર નામના મોટા ભાઈ છે તે આ જગ્યાને લાયક છે.' રાજાએ કહ્યું કે- 'તારા મોટા ભાઈ કેમ કોઈ દિવસ જણાતા નથી ?' શ્રીચક્રે કહ્યું કે- 'મહારાજ ! તે કોશા વેશ્યાને ત્યાં રહે છે અને ત્યાં લોગ લોગવતા તેને બાર વર્ષ થયા છે.' રાજાએ સ્થૂલભદ્રને તેડવા સૈનિક મોકલ્યા.

સ્થૂલભદ્ર આવ્યા. રાજાએ તેમને પ્રધાનપદ લેવા કહ્યું. તેણે વિચાર કર્યા પછી જવાબ જણાવવા કહ્યું. રાજાએ રજા આપી એટલે અશોકવાડીમાં જઈ વિચાર કરવા લાગ્યા. અહો ! પ્રધાનપદ કેવું ! આ પ્રધાનપદને લીધે જ મારા પિતાનું ક્રમે તે મૃત્યુ નીપજ્યું. પ્રધાનપદ લેવું એટલે રાજા તથા પ્રજા બંનેને રીઝવવા. કાર્યભાર પણ એટલો બધો કે આત્માનો વિચાર કરવાની પુરસદ જ નહિ.

સ્થૂલભદ્રને સંસારની ઘટમાળનો અનુભવ થયો. તેમનો સુપુત્ર આત્મા જાગૃત બન્યો. પિતાના મૃત્યુથી અને વિચારને પરિણામે તેઓ સાચા વૈરાગ્યરંગથી રંગાયા. રાજાની સભામાં જઈ, આશીર્વાદ આપી તેઓ ચાલી નીકળ્યા.

પંચમુષ્ટિ લોચ કરી શ્રી સંભૂતિવિજય નામના આચાર્ય પાસે દીક્ષા સ્વીકારી. બુદ્ધિની તીવ્રતાથી અદ્યપસમયમાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ સાથે મન પર તેઓએ અફલુત અંકુશ કેળવ્યો.

x

x

x

ચોમાસું નજીક આવ્યું. સાધુના આચાર પ્રમાણે ચાતુર્માસમાં એક સ્થાને રહેવું જોઈએ. જુદા જુદા સાધુઓ જુદે જુદે સ્થળે જવા માટે શુરુની આજ્ઞા માગવા લાગ્યા. એક સાધુએ સિંહની શુક્ર પાસે, બીજાએ સર્પના રાફડા આગળ, ત્રીજાએ કૂવાના ભારવટિયા પર કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં રહેવાની આજ્ઞા માગી. સ્થૂલભદ્રે પણ કોશાગૃહે રંગભૂમિમાં રહેવાની પરવાનગી માગી. દરેકને લાભ થવાનું જ્ઞાનથી જાણી શુરુએ સંમતિ આપી.

સ્થૂલભદ્રના દીક્ષિત થયાના સમાચાર સાંભળી કોશા ખિન્ન થઈ હતી. તે દિવસથી તેનું મન બેચેન જેવું લાગતું હતું. તેની માતા અક્ષાએ પોતાનો વેશ્યા-વહેવાર સમજાવ્યો, પણ સત્ય પ્રેમના રંગે રંગાયેલી કોશાના મન પર તેની અસર થઈ નહિ.

સ્થૂલભદ્રને પોતાના આચાર તરફ આવતા જોઈ કોશા રાજી-રાજી થઈ ગઈ. સ્થૂલભદ્રે આવી, ધર્મલાભ આપી તેના રંગબુવનમાં ઉતરવાની આજ્ઞા માગી. કોશાએ કહ્યું- 'પ્રિયતમ !

કેશા વેશ્યા—મને વિરહતણી કાણુ જાય, વરસ સમાણી રે;
ઘણી મોહતણી લૂ વાય, વલોન્થ પાણી રે.

સ્થૂળભદ્ર—હારા મોહજનક રસ ખોલે, યોગ ન છૂટે રે;
માજરી તલપને તોલે, શીકું ન તૂટે રે.

x

x

x

x

કેશા વેશ્યા—વીતરાગ શું જાણે, રાગ-રંગનીવાતે રે?
આવો દેખાડું રાગનો લાગ, પૂનમની રાતે રે.

સ્થૂળભદ્ર—શબ્દગાર તણ અણગાર, અમે નિર્લોભી રે;
નવકલ્પી કરશું વિહાર, મેલી તને ઊભી રે.

ચોમાસુ પૂર્ણ થયે સ્થૂળભદ્ર ગુરુ સમીપે આવ્યા. પેલા ત્રણ શિષ્યો પણ અભિશ્રદ્ધ પૂર્ણ થયે ત્યાં આવ્યા. તે ત્રણેને તમે “કુબ્જર” કયું તેમ અને સ્થૂળભદ્રને “અતિ કુબ્જર” કયું તેમ ગુરુમહારાજે કહ્યું. આથી પેલા ત્રણ સાધુઓને શ્રી સ્થૂળભદ્ર પ્રત્યે અદેખાઈ ઊપણ અને મનમાં વિચાર્યું કે એ શકડાલ મંત્રીનો પુત્ર છે તેથી ગુરુએ તેને બહુમાન આપ્યું ! વેશ્યાને ત્યાં સુખપૂર્વક ચોમાસુ કયું તેમાં કયું પરાક્રમ કયું ? ખરું કદ તો અમે જ સહન કયું છે. તેઓએ આવતું ચાતુર્માસ વેશ્યાને ત્યાં કરવાનો નિર્ણય કરી મહાકંઠે આઠ મહિના પસાર કર્યા.

બીજું ચોમાસુ નજીક આવ્યું એટલે સિંહગુફાવાસી મુનિ વેશ્યાને ત્યાં ચાતુર્માસ ગાળવા માટે ગુરુમહારાજની આજ્ઞા લેવા આવ્યા. ગુરુએ નિષેધ કર્યો છતાં હઠામુઠથી તેમણે કેશાને ત્યાં જવાતું નક્કી કર્યું. કેશાને ત્યાં આવી તેની રંગભૂમિ (ચિત્રશાળા) ચોમાસું રહેવા માટે માગી, ત્યાં સ્થિરવાસ રહ્યા. કેશા સમજી ગઈ કે સ્થૂળભદ્ર સાથેની ઇર્ષ્યાને લીધે તેઓ અહીં આવ્યા જણાય છે તેથી તેણે છ રસયુક્ત લોજન જમાડવા માંડ્યું અને હાવભાવ તથા નૃત્ય કરવું શરૂ કર્યું. વેશ્યાના વિલાસ અને શૃંગારથી મુનિ દ્વેષ પામ્યા, અગ્નિથી કેણુ ન બળે ? લક્ષ્મી જોઈને કેણુ ન મોહે ?

મુનિને કામાતુર થયેલ જોઈને વેશ્યાએ કહ્યું કે—‘અમારે તો દ્રવ્ય જોઈએ.’ મુનિએ કહ્યું કે—‘અમારી પાસે દ્રવ્ય ક્યાંથી હોય ?’ વેશ્યાએ કહ્યું : ‘નેપાળ દેશમાં જઈ રતન કંબળ લઈ આવો.’ ચોમાસુ હોવા છતાં મુનિ નેપાળ દેશ ગયા અને ત્યાંના રાજાને રીઝવીને રતનકંબળ લઈને પાછા ફર્યા. રસ્તામાં ચોરોની પહીમાં આવતાં ચોરોએ તેમને પકડ્યા અને છેવટે મહામુશીબતે તે રતનકંબળ લઈને વેશ્યાને ઘરે આવ્યા. વેશ્યાએ

નાહીને કંબળવતી શરીર લૂંછી તેને ખાળમાં ફેંકી દીધી. આ જોઇને મુનિ બોલ્યા: ‘ અરે ! અરે ! આવી અમૂલ્ય રત્નકંબળ તું ખાળમાં કેમ ફેંકી દે છે ? ’ વેશ્યાની યુક્તિ બરાબર બર આવી. વેશ્યાએ આ બધી યોજના મુનિશ્રીને સાચું બાન કરાવવા જ ચોજી હતી. તે બોલી કે-‘તમારો આ ઉત્તમ મનુષ્ય ભવ, તેમાં ય વળી શુદ્ધ ચારિત્ર છતાં તેને પણ તમે મળ-મૂત્રથી ભરેલી એવી મારા વિષે ફેંકી દેતાં કેમ શરમાતા નથી ? ’ આ સાંભળી સાધુ પતિતાવસ્થાથી ઉગરી ગયા. તેણે વેશ્યાનો આભાર માન્યો અને શુરુ પાસે આવી, આલોચણા લઇ, તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા.

x

x

x

x

હવે એકલા બાર વર્ષનો ભયંકર દુકાળ પડ્યો. ક્ષુધાથી પીડાતા સાધુઓ સિદ્ધાંત ભૂલી ગયા. છેવટે પાટલીપુત્રમાં શ્રી સંઘ એકઠો મળ્યો અને જેને જેને જેટલું જેટલું યાદ હોય તેનો સંગ્રહ કરવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે અગ્યાર અંગ પૂર્ણ થયા પણ ખારમું-દ્રષ્ટિ-વાદ નામનું અંગ અપૂર્ણ રહ્યું. શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી તે વખતે નેપાળ દેશમાં હતા. તેમને બોલાવવા બે સાધુઓને મોકલ્યા અને વસ્તુસ્થિતિ જણાવી. તેઓ મહાપ્રાણુધ્યાન સિદ્ધ કરતા હોવાથી આવવાની ના પાડી. શ્રી સંઘને જોડું લાગ્યું અને કહેવરાવ્યું કે ‘ શ્રી સંઘની આજ્ઞાનો જે ભંગ કરે તેને શી શિક્ષા ? ’ ફરી વાર સાધુઓ ત્યાં ગયા અને સંઘની કહેલી વાત જણાવી. આથી ભદ્રબાહુસ્વામીએ કહેવરાવ્યું કે ‘ શ્રી સંઘે મારા પર કૃપા કરવી અને બુદ્ધિશાળી શિષ્યોને મારી પાસે અધ્યયન કરવા મોકલવા. હું તેમને દરરોજ સાત વાચના આપીશ. ’ આ ઉપરથી સંઘે સ્થૂલભદ્ર વગેરે ધણા બુદ્ધિશાળી સાધુઓને નેપાળ દેશમાં મોકલ્યા, પણ ધ્યાન ચાલુ હોવાથી બહુ ઓછો વખત મળવાથી તેઓ થોડો અભ્યાસ કરાવી શકતા. આ ઉપરથી બીજા સાધુઓ કંટાળ્યા ને પાછા ફર્યા. છેવટે શ્રીસ્થૂલભદ્ર એકલા જ રહ્યા અને તેમણે અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો.

સંભુતિવિજયના કાળઘમ પછી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી નેપાળથી પાછા ફર્યા અને સંઘનું સુકાન હાથમાં લીધું. સ્થૂલભદ્રની સાતે બહેનોએ પણ દીક્ષા લીધી હતી. તેઓએ સ્થૂલભદ્રને વંદન કરવા નિમિત્તે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે આવી આજ્ઞા માગી ને સ્થૂલભદ્ર ક્યાં છે તેમ પૂછ્યું. શુરુમહારાજે કહ્યું કે ‘ પાસેની ગુફામાં જાઓ, ત્યાં છે. ’ સ્થૂલભદ્રે વિચાર્યું કે ‘ મારી બહેનોને કંઈક અમત્કાર બતાવું ’ તેથી વિદ્યાનો પ્રભાવ બતાવવા સિંહનું રૂપ ધારણ કર્યું. બહેનોએ આવીને જોયું તો સ્થૂલભદ્રને બદલે સિંહ દીઠો. તેઓ હેબતાઈ ગઈ અને શુરુમહારાજને જઈને વાત કરી. શુરુમહારાજે જ્ઞાનથી તે વસ્તુ જાણી લીધી અને ફરી વાર આજ્ઞા કરી કે ‘ જાઓ, સ્થૂલભદ્ર ત્યાં જ છે. ’ સ્થૂલભદ્ર ને બહેનો મળ્યા અને અરસપરસ સુખશાતા પૂછી, પણ આ બનાવનું પરિણામ સુંદર ન આવ્યું. બાકી રહેલ શાસ્ત્રનો પાઠ લેવા માટે સ્થૂલભદ્ર શુરુમહારાજ સમીપ આવ્યા

ત્યારે ભદ્રબાહુસ્વામીએ કહ્યું કે 'તમને હવે શાસ્ત્ર શીખવવા યોગ્ય રહ્યા નથી. પૂર્વા-
ભ્યાસથી પ્રાપ્ત થયેલ શક્તિનો તમે હરુપયોગ કર્યો છે.' સ્થૂલભદ્રને પોતાની ભૂલ યાદ
આવી, પશ્ચાત્તાપ કર્યો પણ ભદ્રબાહુસ્વામીએ ના જ પાડી. છેવટે શ્રી સંઘની વિનંતિ
અને આશ્રહ થતાં છેલ્લાં ચાર પૂર્વ માત્ર મૂળ જ શીખવ્યા; અર્થ આપ્યો નહિ.

સ્થૂલભદ્રના સ્વર્ગવાસ પછી (૧) છેલ્લાં ચાર પૂર્વ, (૨) પ્રથમ વજ્રઋષભનારાચ
સંહનન, (૩) પ્રથમ સમચતુરસ સંસ્થાન અને (૪) મહાપ્રાણુધ્યાન વિચ્છેદ પામ્યા.

છેવટે ભદ્રબાહુસ્વામીએ પોતાની પાટ પર સ્થૂલભદ્રને સ્થાપન કર્યો અને તેઓ નવાણું
વર્ષની ઉન્નમર થતાં અણુસણુ કરી કાળધર્મ પામ્યા. કહેવાય છે કે—

શાંતિનાથ ભગવાન કરતાં બીજો કોઈ દાની નથી,
દશાણુભદ્ર રાજા કરતાં બીજો કોઈ માની નથી;
શાલિભદ્ર વધારે કોઈ ભોગી નથી,
સ્થૂલભદ્ર કરતાં વધારે કોઈ યોગી નથી.

૮. શ્રી આર્યમહાગિરિ ને શ્રી આર્યસુહસ્તિસૂરિ

શ્રી આર્યમહાગિરિ

શૃહસ્થાવાસ ૨૦ વર્ષ; ચારિત્રપર્યાય ૯૦ વર્ષ; તેમાં સામાન્ય વ્રતપર્યાય ૪૦ વર્ષ;
યુગપ્રધાન ૩૦ વર્ષ; સર્વાયુ ૧૦૦ વર્ષ; સ્વર્ગગમન મ. સં. ૨૪૫ વર્ષ; ગોત્ર એલાપત્ય;

શ્રી આર્યસુહસ્તિસૂરિ

શૃહસ્થાવાસ ૩૦ વર્ષ; ચારિત્રપર્યાય ૯૦ વર્ષ; તેમાં સામાન્ય વ્રતપર્યાય ૨૪ વર્ષ;
યુગપ્રધાન ૪૬ વર્ષ; સર્વાયુ ૧૦૦ વર્ષ; સ્વર્ગગમન મ. સં. ૨૯૧ વર્ષ; ગોત્ર વાંશષ્ઠ;

શ્રી સ્થૂલભદ્રે તેઓ જાનેને બાહ્યાવસ્થાથી જ યક્ષા નામની આર્યા(સાધ્વી)ને
સોંપ્યા હતા. આર્યા યક્ષાએ તેઓને માતાની જેમ ઉછેર્યો હતા તેથી મહાગિરિ અને
સુહસ્તિના નામની અગાઉ આર્ય શબ્દ જોડવામાં આવેલ છે.

સતત અભ્યાસ, મનન અને પરિશીલનથી તેઓ જાને દશ પૂર્વધર બનીને પૃથ્વીતળ
પર વિહાર કરવા લાગ્યા. શ્રી આર્યમહાગિરિએ પોતાના ઉપદેશ-સામર્થ્યથી અનેક ભવ્ય
જીવોને પ્રતિબોધ્યા અને દીક્ષા આપી. પાછળથી તેમની ઇચ્છા જિનકલ્પની તુલના
કરવાની થઈ. જો કે જિનકલ્પીપણું તો વિચ્છેદ ગયું હતું છતાં ગરુડમાં રહીને તેઓ
એકાકી વિચરવા લાગ્યા. તેઓ ફક્ત વાચના આપવાનું કર્તવ્ય બજાવતા અને એ રીતે
ગરુડનો ભાર આર્યસુહસ્તિ ઉપર આવી પડ્યો.

એકદા બંને આચાર્ય પાટલીપુત્ર નગરે પધાર્યા. આચાર્યસુહસ્તિએ વસુભૂતિ નામના શ્રેષ્ઠીને પ્રતિબોધ પમાડી જીવાજીવાદિ નવ તત્ત્વોનો જ્ઞાતા બનાવ્યો. પછી તે શ્રેષ્ઠીએ ઘરે જઈ પોતાના કુટુંબને ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવવા માંડ્યું. પણ તેઓ અહીં બુદ્ધિવાળા હોઈને સમજ્યા નહિ. એટલે વસુભૂતિ પાછો આવીને ગુરુને પોતાના ગૃહે તેડી ગયો અને આચાર્યસુહસ્તિ કુટુંબીજનને ઉપદેશ દેવા લાગ્યા. એવામાં આચાર્યમહાગિરિ પણ તે જ ઘરે ભિક્ષાર્થે આવી પહોંચ્યા. આચાર્યસુહસ્તિ જિભા થઈ ગયા અને તેમને વિનયથી વંદન કર્યું. આથી આશ્ચર્ય પામી શ્રેષ્ઠીએ તેનું કારણ પૂછ્યું. તેથી ગુરુએ જણાવ્યું કે- ‘તે મહાતપસ્વી મારા ગુરુ છે. તેઓ સદા ત્યાગ કરવા લાયક તુચ્છ ભક્તપાનાદિકની જ ભિક્ષા લે છે. જો કદાપિ તેવી ભિક્ષા ન મળે તો ઉપવાસી રહે છે.’ આચાર્યસુહસ્તિના જવા પછી વસુભૂતિએ પોતાના સ્વજનોને કહ્યું કે- “આવા મુનિ જ્યારે ભિક્ષા માટે આવે ત્યારે આ ત્યાજ્ય ભક્તપાનાદિક છે એવો દેખાવ કરીને દાન આપવું. આવા પ્રકારના દાનથી તમને મહાફળ પ્રાપ્ત થશે.”

ભાગ્યથેગે આચાર્યમહાગિરિ વળતે જ દિવસે ત્યાં જ ભિક્ષાર્થે પધાર્યા. વસુભૂતિના સૂચવ્યા મુજબ સ્વજનો અન્નપાનાદિકને કૃત્રિમ રીતે ત્યાજ્ય જણાવી વહોરાવવા લાગ્યા. પણ જ્ઞાનથી તે સર્વ અશુદ્ધ જાણી આહાર લીધા વિના જ આચાર્યમહાગિરિ વસતીમાં પાછા ફર્યા. ઉપાશ્રયે આવી આચાર્યમહાગિરિએ આચાર્યસુહસ્તિને જણાવ્યું કે- ‘તમારા ઉપદેશથી તેઓએ મને ભિક્ષા આપવા કૃત્રિમ તૈયારી કરી; માટે હવે પછી ભવિષ્યમાં તમારે આમ ન કરવું.’ આ સાંભળી વિનયવંત સુહસ્તિસૂરિએ તેમના ચરણમાં પડી માફી માગી.

જીવંતસ્વામીની રથયાત્રાના મહોત્સવ પ્રસંગે બંને આચાર્યવર્યો અવંતી નગરીએ પધાર્યા. સંપ્રતિ નામનો રાજા ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. રથયાત્રાનો વરઘોડો શહેરમાં ફરતો ફરતો રાજાના મહેલ આગળથી પસાર થયો. ગવાક્ષમાં બેઠેલા રાજાએ દૂરથી આચાર્યસુહસ્તિને જોયા અને જોતાં જ તેને વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે ‘આવા શાંતાત્મા પુણ્યભૂતિને મેં ક્યાંક જોયા છે.’ વારંવારના વિચાર પછી તે રાજાને મૂંઝાં આવી ગઈ. મંત્રી વગેરેએ શીતળ જળનો ઉપચાર કરી તેને સચેતન કર્યો. જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું અને પોતાના પૂર્વભવના ઉપગારી મુનિના ચરણમાં જઈને મસ્તક નમાવ્યું.

પરસ્પર વાર્તાલાપ ચાલતાં સંપ્રતિએ ગુરુમહારાજને પ્રશ્ન કર્યો- ‘હે ભગવન ! આપે મને જોળખ્યો ?’ જ્ઞાનોપયોગથી સર્વ હકીકત જાણી ગુરુમહારાજે જણાવ્યું કે- ‘હે મહાતુ-ભાવ ! એકદા વિહાર કરતાં કરતાં અમે કૌશાંબી નગરીમાં આવ્યા. બાદ ભયંકર દુકાળ પડ્યો. સામાન્ય જનતાને અન્નના દર્શન પણ દુર્લભ થઈ પડ્યા, છતાં અમારી પ્રત્યેના ભક્તિભાવ અને શ્રદ્ધાથી લોકો અમને અન્નપાનાદિક આપવામાં અધિક ઉત્સાહી

રહેવા લાગ્યા. કેટલાક સાધુઓ ભિક્ષાને માટે એક શ્રેણીને ત્યાં ગયા. તે સાધુઓની પછંવાડે એક રંક આવ્યો અને લોજનની માગણી કરવા લાગ્યો. તે ઘણા દિવસને ક્ષુધાતુર હતો અને તેવી વિષમ સ્થિતિમાં કોઈ તેના પર દયા લાવે તેમ ન હતું. સાધુઓએ કહ્યું કે-‘લોજન આપવાની વાત તો અમારા ગુરુમહારાજ જાણે.’ એટલે તે રંક સાધુઓની પાછળ પાછળ વસતીમાં આવ્યો અને મારી સમક્ષ લોજનની દીન-ભાવે માગણી કરી. ઉપયોગ આપતાં મને જણાયું કે-આ રંક ભવાંતરમાં જૈન પ્રવચનને ઉપકારી થશે તેથી કહ્યું કે તું દીક્ષા લે તો તને યથેષ્ટ લોજન મળે. રંકે વિચાર્યું કે ક્ષુધાનું કષ્ટ ભોગવવા કરતાં ચારિત્રનું કષ્ટ સારું તેથી તેણે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી

સ્વાદિષ્ટ લોજન અને તે પણ ઘણા દિવસને અંતરે મળેલ હોવાથી તેણે આકંઠ ખાધું. સ્વાસોસ્વાસ રોકાતાં તે જ રાત્રિએ તે મરણ પામ્યો. એક જ દિવસનું ચારિત્ર પાળવાથી ત્યાંથી મરણ પામીને તું અવંતિપતિ કુલાણુનો પુત્ર થયો છે.’

પૂર્વભવનો વૃત્તાંત જાણી સંપ્રતિ રાજા હર્ષિત થયા. પરમ ઉપકારી ગુરુને પ્રણામ કરીને તેણે વિજ્ઞપ્તિ કરી કે-‘મહારાજ! આપ મારા તારણકાર છો. આપે મને ભાગવતી દીક્ષા આપી ન હોત તો આજે મારી આવી વૈભવશાળી જિંદગી ન હોત. ચારિત્રરૂપી પ્રવહણ આપી આપે મને તાર્યો છે, માટે આપ કહે તે કરવા હું તૈયાર છું.’ ગુરુમહારાજે જણાવ્યું કે-‘હૈ રાજા! સ્વર્ગ અને મોક્ષના કારણભૂત એવા જિનધર્મનું અવલંબન દયો કે જેથી આ ભયંકર ભવાટવીમાંથી જલદી નિસ્તાર પમાય.’ ખાદ ગુરુ-મહારાજે તેમને જિનધર્મનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું જેને પરિણામે તે શુદ્ધ શ્રાવક થયો અને ખાર મતો અંગીકાર કર્યા.

પરોક્ષ રૂળની કામનાથી આપણે સેવા, સાધન અને ભક્તિ કરીએ છીએ. ધર્મ-કરણી કરવા પાછળ આપણે આંતરિક હેતુ તેનાથી સારો લાભ પ્રાપ્ત કરવાને હોય છે. સંપ્રતિ મહારાજને તો એ રૂળ પ્રત્યક્ષ જ થયું હતું. એક દિવસના ચારિત્રના પાલનથી આટલી ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ અને માનવંત પદવી મળી હતી તેથી તેમની જિન-ધર્મ ઉપર અતૂટ અને અચળ શ્રદ્ધા બંધાણી. તે ત્રણે કાળ જિનપૂજા કરવા ઉપરાંત સાધર્મીવાત્સલ્ય કરતો. તેણે સાતે ક્ષેત્રોને પુષ્ટ બનાવ્યા. ધીમે ધીમે તેણે સ્વભુજ-બલથી ત્રણ ખંડ સાધ્યા. આઠ હજાર રાજાઓ તેની સેવા કરતા અને તેનું સૈન્ય પચાશ હજાર હસ્તિ, એક કોડ અશ્વો, સાત કોડ સેવકો અને નવ કોડ રથો પ્રમાણ હતું.

સમુદ્રની ભરતીની માફક તેમનો ધર્મરંગ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. સવા લાખ નૂતન જિનમંદિરો કરાવી ભરતખંડની પૃથ્વીને મંડિત-શોભિત કરી. સવા કોડ જિન-બિંબો કરાવ્યા. હાલમાં ઉપલબ્ધ થતાં ઘણાંખરાં બિંબો સંપ્રતિ મહારાજના સમયના

હોય છે. ૩૬૦૦૦ મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો, જેમાં શકુનિકાવિહાર(ભૂશુકચ્છ-ભરુચ)નો જીર્ણોદ્ધાર મુખ્ય છે. તેમને એવો નિયમ હતો કે એક પ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર થયાના સમાચાર આવે ત્યાર પછી જ દંતશુદ્ધિ કરવી.

આ ઉપરાંત બીજી દિશામાં પણ તેમની પરોપકારપરાયણતા કમ ન હતી. સાત સો દાનશાળા, બે હજાર ધર્મશાળા, અગ્યાર હજાર વાવ અને કૂવા કરાવીને જનસમાજને પણ સુખભાગી બનાવ્યો હતો.

માલતીના કૂલ ઉપર મોહિતો પ્રાણી બાવળના ઝાડથી ન રીઝે, ચાતક પક્ષી ખાખોચીયાના જળથી તૃપ્તિ ન પામે, સંપ્રતિ મહારાજને પણ આખી પૃથ્વી જૈન-મથ જ બનાવવી હતી. પવિત્ર ધર્મના ફેલાવા માટે તેઓ અહર્નિશ ઝંખતા રાખતા.

કેટલોક અવસર વીત્યા બાદ આચંસુહસ્તિ કરતાં કરતાં પુનઃ અવંતીમાં પધાર્યા. સંઘે ચૈત્યોત્સવ યોજ્યો. ચૈત્યોત્સવની પછવાડે રથયાત્રા મહોત્સવ તો જોઈએ જ. અશ્વને બદલે પ્રભુના રથને શ્રાવકો જ ખેંચતા. કરતો કરતો રથ સંપ્રતિના મહેલ પાસે આવ્યો. આ અનુ-પમ પ્રસંગે પોતાના તમામ સામંતોને રાજ્યે આમંત્ર્યા હતા. પોતે તેમજ પોતાના સામંતવર્ગ પાસે અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરાવી અને સામંતોને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે-‘તમે જે મારા ખરેખરા ભક્ત હો તો જિન ધર્મનું શરણ સ્વીકારી શ્રમભોગપામક બનો!’ સામંતોએ તે આજ્ઞા સહર્ષ ગિરોમાન્ય કરી અને પોતપોતાના દેશ તરફ ઉપડી ગયા. આને પરિણામે જૈન ધર્મની કીર્તિ ફેલાવા સાથે અન્ય ક્ષેત્રોમાં સાધુવિહાર વધુ સુકર બન્યો.

હસ્તિને ધામના એક પુજારી શું તૃપ્તિ થાય? એકદા મધ્યરાત્રિએ વિચાર કરતાં કરતાં સંપ્રતિને અનાયૈ દેશોમાં સાધુવિહાર કરાવી ધર્મ પ્રવર્તાવવાની ઇચ્છા ઉદ્ભવી. તેમણે લઈ જનોને ચતિવેષ પહેરાવી અનાયૈ દેશમાં મોકલ્યા અને સાથે આજ્ઞા આપી કે ‘તમારે માત્ર ખેંતાલીશ દોષ રહિત આહાર લઈ બદલામાં ધર્મોપદેશ અને લોકોને મુનિ ભાગ કેવો હોય ? તે કેવા આહાર પાણી લેય તે સમજાવવું.’

અનાયૈ લોકો પણ પોતાના સ્વામીના ગુરુ આવ્યા સમજી તેઓનું બહુમાન કરવા લાગ્યા, પણ તેઓ તો શુદ્ધ આહાર સિવાય કશું લેતા નહિ. થોડોક સમય વીત્યા બાદ અનાયૈ લોકો પણ સાધ્વાચારથી પરિચિત બની ગયા અને તેમનામાં સંસ્કારના બીજ રોપાયા. આ પ્રમાણે અનાયૈને પણ કુશળ બનાવીને પછી સંપ્રતિએ એકદા આચંસુહસ્તિને પૂછ્યું કે-‘ભગવન્ ! સાધુઓ અનાયૈ દેશોમાં કેમ વિચરતા નથી ?’ ગુરુએ કહ્યું કે-‘અનાયૈ અસંસ્કારી અને જડ હોવાથી ત્યાં જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર એ રત્ન-ત્રયની વૃદ્ધિ ન થાય.’ સંપ્રતિએ કહ્યું કે-‘મહારાજ ! એક વાર વિહાર કરાવી આપ તે લોકોની ચતુરાઈ તો જુઓ.’ રાજના આગ્રહથી ગુરુએ કેટલાક ઉત્તમ સાધુઓને અનાયૈ દેશમાં મોકલ્યા અને તેઓ પણ ત્યાંના લોકોના વર્તન અને વહેવારથી આશ્ચર્ય પામ્યા.

પાછા આવી ગુરુમહારાજને વાત કરતાં ગુરુમહારાજને પણ સંપ્રતિની બુદ્ધિમત્તા અને ધર્મપ્રેમ પરત્વે માન ઉપજ્યું.

પોતાના પૂર્વભવના રંક જીવનને અનુલક્ષીને જે સંપ્રતિએ દાનશાળાઓ શરૂ કરાવી હતી તેમાં પ્રાંતે જે બાકી રહેતું હતું તે ભોજનશાળાના ઉપરી અને રસોઈઆ પ્રમુખ સેવક-વર્ગ લઈ જતો. સંપ્રતિએ તેમને કહ્યું કે તે આહાર તમારે સાધુ મુનિરાજને વહોરાવવો અને તેના બદલામાં હું તમને વધુ દ્રવ્ય આપીશ. આ પ્રમાણે તેઓ અવશિષ્ટ અન્ન-પાન સાધુઓને વહોરાવવા લાગ્યા અને સાધુઓ પણ નિર્દોષ જાણીને તે લેવા લાગ્યા. આર્યસુહસ્તિ તો તે દોષયુક્ત આહારને જાણતા હતા છતાં શિષ્યો પરના અનુરાગને કારણે કંઈ કહેતા નહિ. આર્યમહાગિરિ મહારાજને આ વાતની ખબર પડતાં તેમણે આર્યસુહસ્તિને પૂછ્યું કે-‘રાજપિંડ કેમ બહણુ કરો છો ?’ આર્યસુહસ્તિએ કહ્યું કે-‘યથા રાજા તથા પ્રજા’ આવો માયાયુક્ત જવાબ સાંભળી મહાગિરિ કોપાયમાન થયા અને કહ્યું કે-‘અનેપણીય આહાર આપણાથી લઈ શકાય નહિ. જળ પણ નિર્દોષ વાપરનારા સાધુઓએ સામાચારી પ્રમાણે જ વર્તવું જોઈએ. તમારો માર્ગ વિભિન્ન થવાથી મારે તમારી સાથે સંબંધ રાખવો ચુકત નથી.’ આ પ્રમાણે સાંભળતાં આર્યસુહસ્તિસૂરિ ભયભીત બની બાળક જેમ ધ્રુજવા લાગ્યા અને કહ્યું કે-‘સ્વામિન્ ! આ મારો મહાન્ અપરાધ છે. આપ ફરી એક વાર માફ કરો.’ આ સાંભળી આર્યમહાગિરિજીએ કહ્યું કે-‘તેમાં તમારો દોષ નથી. ચરમ જિનપતિ શ્રી મહાવીર ભગવંતે જ કહ્યું છે કે સ્થૂળભદ્ર મુનિ પછી મારા શિષ્યસંતાનમાં સમાચારીની યથાર્થતા ઓછી થઈ જશે અને આપણે શ્રી સ્થૂળભદ્રની પાઠે આવેલા હોઈને ભગવંતના તે વચનો સત્ય ઠરે છે.’ પછી જીવંતસ્વામીને વાંદીને આર્યમહાગિરિ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

એકદા પુનઃ વિહાર કરતાં કરતાં આર્યસુહસ્તિસૂરિ ઉજ્જયનીમાં પધાર્યા. પોતે નગર બહાર રહી પોતાના બે સાધુઓને વસતિ માગવા મોકલ્યા. સાધુઓએ જઈ ભદ્રા નામની શેઠાણી પાસે વસતિની માગણી કરી. શેઠાણીએ સહયોગ વાહનકુટી (તબેલો) કાઢી આપ્યો અને આર્યસુહસ્તિ સપરિવાર ત્યાં રહ્યા.

એકદા સંધ્યા સમયે આર્યસુહસ્તિ નલિનીગુહમ નામના શ્રેષ્ઠ અધ્યયનનું પુનરાવર્તન કરતા હતા તે મહેલમાં સાતમે માળે વિલાસ કરતાં શેઠાણીના પુત્ર અવંતિસુકુમાળે સાંભળ્યું. તે જેમ જેમ સાંભળતો ગયો તેમ તેમ તે ઊંડા વિચારમાં ગરકાવ થવા લાગ્યો. તે પ્રાસાદ પરથી ઉતરી ગુરુમહારાજ પાસે આવ્યો અને કહ્યું કે ‘આપ જેનું પુનરાવર્તન કરી રહ્યા છો તેવું મેં કંઈક અનુભવ્યું છે.’ ઊંડાપોંડ કરતાં તેમને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેણે જણાવ્યું કે-‘પૂર્વે હું નલિનીગુહમ વિમાનમાં દેવ તરીકે હતો. ત્યાંથી અશ્વીને હું અહીં ઉત્પન્ન થયો છું અને પુનઃ ત્યાં જ જવા ઇચ્છું છું તો

કૃપા કરી મને તેનો ઉપાય બતાવો. ' ગુરુમહારાજે દીક્ષા લેવાનું કહ્યું. ભદ્રા માતા પાસે જઈ વાત કરતાં તેઓ ગળગળા થઈ ગયા. એકનો એક પુત્ર અને બત્રીશ બત્રીશ સ્ત્રીઓના ભોગવિલાસમાં ઉછરેલો. ધન્ય ધાન્ય તો અખૂટ હતા તેમજ પુત્રે તડકો-છાંચડો પણ દેખેલ નહિ. ભદ્રા માતાએ તેને ઘણો સમજાવ્યો કે ચારિત્રની વાત કરવી સુકર છે પણ તે લઈને યથાયોગ્ય પાળવું તે દુકર છે. મીણના દાંતે લોઢાના ચણા ચાવવા જેવું છે એમ કહીએ તો પણ ચાલે. પણ દંઢનિશ્ચયી અવંતિસુકુમાળને કશી અસર ન થઈ. તેમણે દીક્ષા લીધી પણ ચિરકાળ પર્યાંત ચારિત્ર વહન કરી દુષ્કર તપ તપવાને અશક્ત હોવાથી અણુશણુ કરવાની ઈચ્છાથી ગુરુની રજા લઈ તેઓ ચાલી નીકળ્યા. કંથેરીના વનમાં જતાં તેમના સુકુમાર પગમાં કાંટો વાગ્યો. લોહી નીકળ્યું પણ તેઓ તો આગળ જઈ કાયેત્સર્ગ ધ્યાનમાં સ્થિર રહ્યા. લોહીની ગંધથી એક તરત વિંચાયેલી ભૂખી શિયાળણી બચ્ચા સહિત ત્યાં આવી પહોંચી. ધીમે ધીમે તે અવંતિસુકુમાલના પગ કરડવા લાગી. લોહી મીઠું લાગતું ગયું તેમ તેમ તે ભૂખી શિયાળણી ક્રમશઃ અવંતિસુકુમાળના આખા દેહનું ભક્ષણ કરી ગઈ. આ અસદ્ધ વેદના સહન કરતો પવિત્ર આત્મા ઉચ્ચ કક્ષાએ ચઢવા લાગ્યો. તેમને તો મનવાંછિત સિદ્ધ થતું જણાયું. જરા પણ સમલના વગર તેમનું ધ્યાન વિશેષ નિર્મળ બનતું ગયું અને પ્રાંતે કાળ કરીને તેઓ નલિનીગુદમ વિમાનમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા.

વળતે દિવસે ભદ્રા માતા તથા સકલ સ્ત્રીઓ તેમને વંદન કરવાના આશયથી ગુરુમહારાજ પાસે આવી. ગુરુમહારાજે કંથેરીના વનમાં જવા કહ્યું. જમીને જુએ છે તો ફક્ત લોહી ખરડાયેલા હાડકા આમતેમ વેરાયલા છૂટા પડેલા. આ દૃશ્યથી ભદ્રા માતાને મૂર્ચ્છા આવી ગઈ. ગુરુમહારાજ સમક્ષ આવી હકીકત પૂછતાં, વસ્તુની જાણ થતાં તે સર્વેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેથી એક ગર્ભવતી સ્ત્રી સિવાયની બાકીની એકત્રીશ સ્ત્રીઓ તેમજ ભદ્રા માતાએ દીક્ષા અંગીકાર કરી. ગર્ભવતી સ્ત્રીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો અને તેણે પોતાના પિતાના મૃત્યુસ્થાને તેની ચાદગીરીમાં મહાકાલ નામનો મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો.

શ્રી આર્યમહાગિરિ છેવટે અણુશણુ કરી દેવલોકે ગયા.

શ્રી આર્યમહાગિરિના મુખ્ય આઠ શિષ્યો થયા. તેમાં સ્થવિર બહુલ અને બલિસ્સહ મુખ્ય હતા. બલિસહથી ઉત્તરબલિસ્સહ ગચ્છ નીકળ્યો. બલિસ્સહના મુખ્ય શિષ્ય ઉમાસ્વાતિ વાચક થયા કે જેમણે તત્ત્વાર્થસૂત્રાદિ પાંચ સો ગ્રંથો રચ્યા છે. તેમના શિષ્ય શ્યામાચાર્ય થયા કે જેમણે પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર રચ્યું છે. તે શ્રી શ્યામાચાર્ય સુપ્રતિબદ્ધસૂરિના સમકાલીન હતા.

શ્રી આર્યસુહસ્તિસૂરિ પણ સ્વર્ગે સિધાવ્યા.

આ સમયમાં શ્રી વીરનિર્વાણ પછી ૨૨૦ વર્ષે સામુદ્ધેદિક નામનો ચોથો નિહ્વ અને ૨૨૮ વર્ષે મંગ નામનો બે ક્રિયા માનનારો પાંચમો નિહ્વ થયો.

૯. શ્રી સુસ્થિતસૂરિ અને શ્રી સુપ્રતિબદ્ધસૂરિ

શ્રી સુસ્થિતસૂરિ

ગૃહસ્થાવાસ ૩૧ વર્ષઃ ચારિત્રપર્યાય ૬૫ વર્ષઃ—તેમાં સામાન્ય વ્રતપર્યાય ૧૭ વર્ષઃ
યુગપ્રધાન ૪૮ વર્ષઃ સર્વાયુ ૯૬ વર્ષઃ સ્વર્ગગમન મ. સં. ૩૩૯: જોત્ર વ્યાપ્તાપત્ય:

શ્રી સુસ્થિતસૂરિ અને શ્રી સુપ્રતિબદ્ધસૂરિ બંને ગુરુભાઈ હતા. શ્રી સુસ્થિતસૂરિ
પટ્ટધર અને શ્રી સુપ્રતિબદ્ધસૂરિ ગચ્છની સારસંભાળ રાખનાર હતા તેથી બંનેના
નામ એક સાથે જોડવામાં આવ્યા છે. સુસ્થિતસૂરિનો જન્મ કાકંદી નગરીમાં થયો હતો.

શ્રી આર્યસુહસ્તિસૂરિ પાસે દીક્ષા સ્વીકાર્યા બાદ શાસ્ત્રાભ્યાસ પરત્વેનું તેમનું
વર્યસ્વ વિસ્તૃત બન્યું. કાકંદી નગરીમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીકથિત સૂરિમંત્રનો કોટી (કોડ) વાર
ભાપ કરવાથી શ્રી સંઘે અતિ હર્ષિત થઈ તેમના ગચ્છનું કોટિક એવું બીજું નામ
સ્થાપન કર્યું. શ્રી સુધર્માસ્વામીથી આરંભીને આઠ પાટ સુધી નિર્ગ્રંથ ગચ્છ કહેવાતો
હતો તે હવેથી કોટિક ગચ્છ એવે નામે પ્રચલિત થયો. શાસન પર મહદ્ ઉપકાર
કરી પ્રાંતે તેઓ સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

શ્રી સુપ્રતિબદ્ધસૂરિ સંબંધે વિશેષ હકીકત ઉપલબ્ધ થતી નથી.

ઉમાસ્વાતિ વાચક

શ્રી ઉમાસ્વાતિ જન્મે બ્રાહ્મણ હતા અને તેમનો કુળપરંપરાનો ધર્મ શૈવ હતો. તેમનો જન્મ
ન્યઝોધિકામાં થયો હતો. તેમને જૈન ધર્મનો સ્વીકાર અને ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરવાનું નિમિત્ત
જિનપડિમા હતું. માતાનું નામ ઉમા અને પિતાનું નામ સ્વાતિ હોવાથી ઉમાસ્વાતિ એવું નામ રાખ-
વામાં આવેલ. તેમનું ગૌત્ર કૌભીયણ હતું. વાચક શબ્દ પૂર્વધરસૂચક છે.

શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકવર્ચ સંસ્કૃત ભાષાના અતિશય નિષ્ણાત હોઈને તે ભાષા પર પ્રબળ કાબૂ
ધરાવનાર હતા. તેને કારણે જ આગમિક જ્ઞાનનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરી તાત્ત્વિક સર્વ વિષયનું
તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં સંક્ષિપ્ત અવતરણ કર્યું છે. આ તત્ત્વાર્થ સૂત્ર કુસુમપુર-પટનામાં રચ્યું. તેમને સંસ્કૃત
ભાષામાં પ્રધાન સંપ્રદિતા-આઘ લેખક માનવામાં આવે છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
તેમને “ સંપ્રહકાર ” તરીકે ઉચ્ચતમ સ્થાન અર્પે છે.

ઉમાસ્વાતિને દિગંબરો તેમજ શ્વેતાંબરો બંને પોતપોતાની આમ્નાયના માને છે. દિગંબરો
તેમને કુંદકુંદાચાર્યના શિષ્ય માને છે પણ તત્ત્વાર્થ સૂત્રની પ્રશસ્તિના શ્લોકો ઉપરથી તે વસ્તુ સિદ્ધ થતી
નથી, છતાં એટલું કહી શકાય છે કે તત્ત્વાર્થસૂત્ર સર્વગ્રાહ્ય હતું અને તે ઉપર બંને સંપ્રદાય-શીરકાઓના
આચાર્યવર્ગોએ ટીકાઓ રચી છે.

ઉમાસ્વાતિ વાચકને પંચશત (૫૦૦) ગ્રંથના પ્રણેતા માનવામાં આવે છે. તેમના રચેલા બધા

ગ્રંથો ઉપલબ્ધ થતાં નથી; પણ તત્ત્વાર્થાધિભસૂત્ર, પ્રશમરતિ પ્રકરણ, જ્ઞાન્મુદ્રીપસમાસ પ્રકરણ, શ્રાવક-પ્રગુપ્તિ, પૂજાપ્રકરણ અને ક્ષેત્રવિચાર વિગેરે પ્રાપ્ય છે.

શ્રી જિનપ્રભસૂરિકૃત વિવિધ તીર્થકલ્પ તેમજ પ્રશમરતિની શ્રી હારિભદ્રીય ટીકામાં, અન્ય ગ્રંથોના કતાં તરીકે સાબિતી મળે છે. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, શ્રી હાથ્યાંગ સૂત્ર અને પંચાશકની ટીકામાં ઉમાસ્વાતિજ્ઞના રચેલા ગ્રંથોના અવતરણો આપવામાં આવ્યા છે.

આર્થ શ્યામાચાર્ય

આર્થ શ્યામાચાર્યે પ્રગાપના સૂત્રની રચના કરી છે. તે ચોથા અંગ સમવાયાંગનું ઉપાંગ કહેવાય છે. અંગોમાં જેમ ભગવતી વિસ્તૃત છે તેમ ઉપાંગમાં પત્રવણા મોટું છે. તેમાં ૩૬ પદો છે અને આસ કરીને દ્રવ્યાનુયોગનો જ વિષય છે. આ સૂત્રની રચના ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિના પ્રશ્ન અને અમણ્ય ભગવંત મહાવીરના ઉત્તરરૂપ છે. આ પ્રગાપના સૂત્ર ઉપર યાકિનીમહત્તરાસનુ હરિભદ્રસૂરિ અને મહાયગિરિજ્ઞની ટીકા છે.

આર્થ શ્યામાચાર્ય એ ઉમાસ્વાતિ વાચકવરના વિદ્વાન શિષ્ય હતા. શ્યામાચાર્યના શિષ્ય સાંડિલ્ય થયા જેમણે જિતમર્યાદા બનાવ્યું. તેઓ મહાવીર નિર્વાણ પછી ૪૭૬ મે વર્ષે ૨૪૪વાસી થયા.

સિરિદ્દદિન્નસૂરી દસમો ૧૦ ફકારસો અ દિન્નગુરુ ૧૧ ।

બારસમો સીદ્ધગિરી ૧૨, તેરસમો વચરસામિગુરુ ૧૩ ॥ ૬ ॥

૧૦—તત્પદે શ્રીદ્દદિન્નસૂરિઃ ।

૧૧—તત્પદે શ્રીદિન્નસૂરિઃ ।

૧૨—તત્પદે શ્રીસિદ્ધગિરિઃ ।

૧૩—તત્પદે શ્રીવજ્રસ્વામી ।

માથાર્થઃ—દશમા શ્રી દ્વિદ્દદિન્નસૂરિ, અગ્યારમા દિન્નસૂરિ, બારમા શ્રી સિદ્ધગિરિ અને તેરમા પદ્ધર તરીકે શ્રી વજ્રસ્વામી થયા.

વ્યાખ્યા—૧૦—સિરિ દ્વિદ્દદિન્ન, શ્રીસુસ્થિત—સુપ્રતિબદ્ધયોઃ પદે દશમઃ શ્રીદ્દદિન્નસૂરિઃ । અત્રાંતરે શ્રીવીર૦ ત્રિપંચાશદધિકચતુઃશતવર્ષાતિક્રમે ૪૬૩ ગર્દભિદ્ધોચ્છેદી કાલકસૂરિઃ । શ્રીવીરાત્ ત્રિપંચાશદધિકચતુઃશતવર્ષાતિક્રમે ૪૬૩ મૃગુકચ્છે આર્યસ્વપુટાઽઽચાર્ય્યં હિતિ પટ્ટાવલ્યાં । પ્રમાવકચરિત્રે તુ ચતુરશીત્યધિકચતુઃશત૪૮૪વર્ષે આર્યસ્વપુટાચાર્ય્યઃ । સપ્તષષ્ઠ્યધિકચતુઃશત-૪૬૭વર્ષે આર્યમંગુઃ । વૃદ્ધવાદી પાદલિપ્તશ્ચ તથા સિદ્ધસેનદિવાકરો, યેનોજ્જયિન્યાં મહાકાલપ્રાસાદ-રુદ્રલિંગસ્ફોટનં વિધાય કલ્યાણમંદિરસ્તવેન શ્રીપાર્શ્વનાથર્ચિત્ત્વં પ્રકટીકૃત્તં, શ્રીવિક્રમાદિત્યશ્ચ પ્રતિ-બોધિતસ્તદ્રાજ્યં તુ શ્રીવીર૦ સપ્તતિવર્ષશતચતુષ્ટયે ૪૭૦ સંજાતં । તાનિ વર્ષાણિ ચૈવમ્—

જં રયણિ કાલગઓ, અરિહા તિત્યંકરો મહાવીરો ।

તં રયણિ અવણિવર્હ, અહિસિત્તો પાલઓ રાયા ॥ ૧ ॥

સટ્ટી પાલયરણ્ણો ૬૦, પળવળ્ણસયં તુ હોઈ નંદાણં ૧૧૧ ।

અટ્ટસયં મુરિયાણં ૧૦૮, તીસ ચ્ચિઅ પૂસમિત્તસ્સ ૩૦ ॥ ૨ ॥

બલમિત્ત-માણુમિત્ત, સટ્ટી ૬૦ વરિસાણિ ચત્ત નહવાણે ૪૦ ।

તહ ગદ્ધમિહ્ધરજ્જં, તેરસ ૨૩ વરિસ સગસ્સ ચડ (વરિસા) ૪॥૩॥

૧૧-इकारसोत्ति-श्रीइन्द्रदिनसूरिपट्टे एकादशः श्रीदिनसूरिः ।

૧૨-बारममोत्ति-श्रीदिनसूरिपट्टे द्वादशः श्रीसिंहगिरिः ।

૧૩-તેરસમોત્તિ-શ્રીસિંહગિરિપટ્ટે ત્રયોદશઃ શ્રીવજ્રસ્વામી । યો બાલ્યાદપિ જાતિ-
સ્મૃતિભાગ, નભોગમનવિચયા સંઘરક્ષાકૃત્, દક્ષિણસ્યાં બૌદ્ધરાજ્યે જિનેન્દ્રપૂજાનિમિત્તં પુષ્પાધ્યાનયનેન
પ્રવચનપ્રભાવનાકૃત્ દેવાભિવંદિતો દશપૂર્વવિદામપશ્ચિમો વજ્રશાસ્ત્રોત્પત્તિમૂલં । તથા સ મગવાન્
ષળ્ણવત્યધિકચતુઃશત૪૯૬વર્ષાતે જાતઃ સન્ અટ્ટી ૮ વર્ષાણિ ગૃહે, ચતુશ્રત્વારિંશત્ ૪૪૪વર્ષાણિ
વ્રતે, ષટ્ત્રિંશત્ ૩૬૬વર્ષાણિ યુગપ્રધાનપદે સર્વાયુરપ્તાશીતિ ૮૮૮વર્ષાણિ પરિપાલ્ય શ્રીવીરાત્
ચતુરશીત્યધિકપંચશત ૯૮૪૪વર્ષાન્તે સ્વર્ગભાક્ । શ્રીવજ્રસ્વામિનો દશપૂર્વ-ચતુર્થસંહનન-
સંસ્થાનાનાં વ્યુચ્છેદઃ ।

ચતુષ્કુલસમુત્પત્તિ-પિતામહમહં વિભું । દશપૂર્વનિર્ધિ વંદે, વજ્રસ્વામિમુનીશ્વરં ॥ ૧ ॥

અત્ર શ્રીઆર્યસુહસ્તિશ્રીવજ્રસ્વામિનોરંતરાલે ૧ શ્રી ગુણસુંદરસૂરિઃ, ૨ શ્રીકાલિકા-
ચાર્યઃ, ૩ શ્રીસ્કંદિલાચાર્યઃ, ૪ શ્રીરેવતીમિત્રસૂરિઃ, ૫ શ્રીધર્મસૂરિઃ, ૬ શ્રીભદ્રગુપ્તાચાર્યઃ,
૭ શ્રીગુપ્તાચાર્યશ્રેતિ ક્રમેણ યુગપ્રધાનસપ્તકં બભૂવ । તત્ર શ્રીવીરાત્ ત્રયસ્ત્રિંશદધિકપંચશત ૯૩૩
વર્ષે શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરિણા શ્રીભદ્રગુપ્તાચાર્યો નિર્યામિતઃ સ્વર્ગભાગિતિ પટ્ટાવલ્યાં દૃશ્યતે, પરં દુષ્પમા-
સંઘસ્તવચંત્રકાનુસારેણ ચતુશ્રત્વારિંશદધિકપંચશત ૯૪૪૪વર્ષાતિક્રમે શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરિણાં દીક્ષા
વિજ્ઞાયતે તથા ચોક્તસંવત્સરે નિર્યાપણં ન સંભવતીત્યેતદ્ બહુશ્રુતગમ્યં ।

તથાષ્ટત્વારિંશદધિકપંચશતવર્ષાન્તે ૯૪૮ ત્રિરાશિકજિત્ શ્રીગુપ્તસૂરિઃ સ્વર્ગભાક્ ।
તથા શ્રીવીરાત્ સપાદપંચશત ૯૨૫વર્ષે શ્રીશત્રુંજયોચ્છેદઃ સત્ત્યધિકપંચશત ૯૭૦વર્ષે* જાવ-
ડચુદ્ધાર ઇતિ ॥ ૧ ॥

* નવાશુ પ્રકારી પૂળમાં વિ. સંવત ૧૦૮માં જાવડશાહે ઉદ્ધાર કર્યો એવો ઉલ્લેખ છે.
વીરનિર્વાણ પછી ૪૭૦ વર્ષે વિ. સંવત્સર પ્રવર્ત્યો એટલે એ હિસાબે ગણ્યતાં ૫૭૮ વર્ષ થવા જોઈએ.

વ્યાખ્યાન્યાર્થ:—શ્રી સુસ્થિતસરિ તથા સુપ્રતિબદ્ધસૂરિની પાટે શ્રી ઇંદ્રદિન-
સૂરિ દશમા પદ્ધર થયા. આ સમય દરમિયાન શ્રી વીર પરમાત્માના નિર્વાણ
પછી ૪૫૩ વર્ષે ગર્દભીલ રાજનો નાશ કરનાર કાલકાચાર્ય થયા. શ્રી વીર-
નિર્વાણ પછી ૪૫૩ વર્ષે ભગૃકચ્છ—ભર્યમાં આર્ય અપુટાચાર્ય થયા એમ
પદ્માવલીમાં જણાવેલ છે; જ્યારે પ્રભાવક ચરિત્રમાં ૪૮૪ વર્ષે થયાનો ઉલ્લેખ
છે. ૪૬૭ વર્ષ વ્યતીત થયે આર્ય મંગુ થયા. આ ઉપરાંત વૃદ્ધવાદીસૂરિ,
પાદસિમ્પસૂરિ તથા શ્રી સિદ્ધસેનદીવાકર થયા કે જમણે ઉજ્જયની
નગરીમાં મહાકાળ નામના પ્રાસાદમાં કલ્યાણમંદિર સ્તવની રચના કરીને
શિવલિંગને તોડીને શ્રી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા પ્રકટ કરી, તેમજ વિક્રમાદિત્ય
રાજને પ્રતિબોધ પમાડ્યો કે જેનું રાજ્ય વીરનિર્વાણ પછી ૪૭૦ મે વર્ષે
થયું. તે ૪૭૦ વર્ષોની ગણતરી નીચે મુજબ છે:—

જે રાત્રિએ અરિહંત ભગવાન મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા તે રાત્રિએ પાલક
નામના રાજનો અભિષેક કરાયો.

૬૦ વર્ષ પાલક રાજ, ૧૫૫ વર્ષ નવ નંદ, ૧૦૮ વર્ષ મૌર્યવંશનું
રાજ્ય, ૩૦ વર્ષ પૃષ્ઠમિત્રનું રાજ્ય, બળમિત્ર તથા લાનુમિત્રના ૬૦ વર્ષ,
નહપાણ—નરવાહન રાજના ૪૦ વર્ષ, ગર્દભીલનું રાજ્ય ૧૩ વર્ષ તથા શકતા
૪ વર્ષ મળી કુલ ૪૭૦ વર્ષ.

શ્રી ઇંદ્રદિનસૂરિની પાટે અચ્યારમા પદ્ધર શ્રી દિનસરિ થયા.

શ્રી દિનસૂરિની પાટે બારમા પદ્ધર શ્રી સિંહગિરિ થયા.

શ્રી સિંહગિરિની પાટે તેરમા પદ્ધર શ્રી વજ્રસ્વામી થયા, જે બાહ્યા-
વસ્થાથી જ અતિસ્મરણજ્ઞાનવાળા, આકાશગામિની વિધાવડે શ્રી સંધની
રક્ષા કરનારા, દક્ષિણ દિશામાં બૌદ્ધરાજ્યમાં શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા
માટે ફક્ત લાવવાવડે કરીને શાસનની પ્રભાવતા કરવાવાળા, દેવોથી વંદાયેલા,
છેલ્લા દશપૂર્વી તેમજ વજ્રશાખાના ઉત્પાદક હતા. તેઓ શ્રી વીરનિર્વાણ પછી ૪૬૬
વર્ષે જન્મ્યા અને ૮ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં, ૪૪ વર્ષ સામાન્ય વ્રતપ્રર્યાયમાં,
૩૬ વર્ષ યુગપ્રધાન તરીકે એવી રીતે ૮૮ વર્ષનું આયુષ્ય પાળીને વીરપ્રભુ પછી
૫૮૪ વર્ષે સ્વર્ગવાસી થયા. શ્રી વજ્રસ્વામી પછી (૧) દશ પૂર્વ, (૨) ચોથું
સંધયણ અને (૩) ચોથું સંસ્થાન વિચ્છેદ પામ્યું.

ચાર કુળની ઉત્પત્તિના પિતામહ-દાદા, શ્રેષ્ઠ અને દશ પૂર્વના ભંડાર એવા વજ્રસ્વામી મુનિશ્રેષ્ઠને હું વાંદુ છું.

શ્રી આર્યસુહસ્તિ અને વજ્રસ્વામીના અંતરાળમાં-વચગાળેના સમયમાં (૧) શ્રી ગુણસુંદર સૂરિ, (૨) શ્રી કાલકાચાર્ય, (૩) શ્રી સ્કંદિલાચાર્ય, (૪) શ્રી રેવતીમિત્ર સૂરિ, (૫) શ્રી ધર્મસૂરિ, (૬) શ્રી ભદ્રગુપ્તાચાર્ય અને (૭) શ્રી ગુપ્તાચાર્ય એમ સાત યુગપ્રધાનો થયા. શ્રી વીર નિર્વાણ પછી ૫૩૩ વર્ષે શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિથી સંલેખના કરાયેલા શ્રી ભદ્રગુપ્તાચાર્ય સ્વર્ગે સંચર્યા એમ પદાવલીમાં ઉલ્લેખ છે પરંતુ દુષ્પ્રમાસંધસ્તવચંતના અનુસારે ૫૪૪ વર્ષે શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિની દીક્ષા થઈ હોય તો ઉપર જણાવેલો એટલે કે ૫૩૩ વર્ષનો ઉલ્લેખ બંધબેસતો થઈ શકે નહિ, આથી તે વસ્તુ બહુશ્રુતગમ્ય જણાવી.

શ્રી વીરનિર્વાણ પછી ૫૪૮ વર્ષે ત્રિરાશિકમત(જીવ, અજીવ ને નોજીવ)ને જીતનારા શ્રી ગુપ્તાચાર્ય સ્વર્ગવાસી થયા. તથા ૫૨૫ વર્ષે શ્રી શત્રુંજયનો છેદ થયો એટલે યાત્રા બંધ થઈ ગઈ અને ૫૭૦ વર્ષે જાવડશાહે તે તીર્થનો ઉદ્ધાર શ્રી વજ્રસ્વામીની સહાયથી કર્યો.

૧૦ શ્રી ઈંદ્રદિનસૂરિ, ૧૧ શ્રી આર્યદિનસૂરિ, ૧૨ શ્રી સિંહગિરિ

ગોત્ર કૌશિક :

ગોત્ર ગોતમ :

ગોત્ર કૌશિક :

ઉક્ત ત્રણે પદ્ધતિના સમયમાં વિશેષ જણવા લાયક હકીકત મળતી નથી. ઈંદ્રદિન-સૂરિના સમયમાં બીજા કાલકાચાર્ય થયા. આ ઉપરાંત આર્ય ખપુટાચાર્ય, આર્ય મંચુ, વૃદ્ધવાદીસૂરિ, પાદલિપ્તાચાર્ય તથા સિદ્ધસેનદિવાકર સૂરિ પણ આસપાસના અરસામાં થયા છે. શ્રી સિંહગિરિ મહાસમર્થ જ્ઞાની હતા. વજ્રસ્વામીના તેઓ ગુરુ હતા. તેઓને ભતિસ્મરણ જ્ઞાન હતું એમ કહેવાય છે.

આર્ય કાલક

ધારાવાસ નગરના રાજા વીરસિંહ અને સુરસુંદરીના તેઓ પુત્ર હતા. તેમને સરસ્વતી નામની બહેન હતી. અશ્વ ખેલાવવા નગર બહાર જતાં તેમને ગુણાકરસૂરિનો મેળાપ થયો. ગુરુએ પણ યોગ્ય પાત્ર જાણી રત્નત્રયીનો ઉપદેશ આપી સાચું તત્ત્વ સમજાવ્યું. સાચા તત્ત્વની પ્રતીત થતાં તેમણે ગુરુમહારાજને દીક્ષા આપવાની વિનંતિ કરી. ગુરુએ માત-પિતાની અનુમતિ લાવવા જણાવ્યું. રાજા મેળવી તેમણે પોતાની બહેન સરસ્વતી સાથે કુમારાવસ્થામાં જ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. કાળકેમે બુદ્ધિ-આપદ્મથી અને પ્રજ્ઞાતિશયથી કાલક મુનિ સર્વ શાસ્ત્ર શીખી ગયા તેથી ગુરુએ તેમને પોતાના પદે નિયુક્ત કર્યા.

અન્યો. તેની કાષ્ઠપણ્ય યુક્તિ-પ્રયુક્તિ કાવી નહીં અને છેવટે કાષ્ઠથી ધમધમતા તે ઔદાચાર્યે અણુશણ્ય કયું. મરીને તે યક્ષ થયો.

પૂર્વના વૈરભાવને કારણે તે યક્ષ સાધુઓ તેમજ શ્રાવકસંઘને પરિતાપ પમાડી ઉપસર્ગ કરવા લાગ્યો. શ્રી સંઘે તે ઉપદ્રવ નિવારવા માટે પ્રાર્થના કરવા બે મુનિઓને આર્થ અપુટાચાર્ય પાસે મોકલ્યા. તેમણે પોતાના શિષ્ય ભુવનને બોલાવી એક ખોપરી આપી અને સાથે સાથે સૂચના પણ કરી કે આ ખોપરીને કદી ઉઘાડીને જોઈશ નહિ. બાદ તેઓ ત્યાંથી વિહાર કરી ગુડશાસ્ત્ર નગરે આવ્યા.

આર્થ અપુટાચાર્ય યક્ષમંદિરમાં જઈ તેના કાન પર પગ મૂકીને સૂઈ ગયા. યક્ષનો પૂજારી આવતાં ચમક્યો. તેણે રાજનને નિવેદન કયું. રાજ કાષ્ઠથી ધમધમી ઉઠ્યો. રાજએ પોતાના સેવકોને મોકલી તેમને બહાર કાઢવા સૂચના આપી પણ આચાર્ય તો ચોતરફ વસ્ત્ર લપેટી સૂતા હોવાથી જાગ્યા નહિ. સેવકોએ જઈને તે વૃતાંત રાજને જણાવ્યો. તેથી રાજએ એમને પથ્થર અને લાકડીવતી મારવાની આજ્ઞા કરી. હુકમનો અમલ થતાં જ અંતઃપુરમાં કોલાહલ જાગ્યો અને કંચુકીઓ (પ્રતિહારીઓ) રાજ સમક્ષ જઈ કહેવા લાગ્યા કે કાષ્ઠ અદ્રષ્ટ પુરુષ લાકડી અને પથ્થરોના પ્રહારોથી રાણીઓને હેરાન-હેરાન કરે છે. આ હકીકત સાંભળી રાજને આચાર્ય કાષ્ઠ વિદ્યાસિદ્ધ પુરુષ લાગ્યા. ‘ચમત્કાર ત્યાં નમસ્કાર’ એ ન્યાયે રાજ સૂરિ પાસે આવ્યો અને નમ્ર તેમજ મધુર વચનથી શાંત કર્યા એટલે આચાર્ય પણ કપટ-નાટક બતાવતા જાગ્યા. રાજએ તેમને પ્રણામ કર્યો.

બાદ આચાર્ય પુંગવે યક્ષને કહ્યું કે-‘હે યક્ષ ! મારી સાથે ચાલ.’ અને ખરેખર સૌના આશ્ચર્ય વચ્ચે યક્ષની સાથેસાથ બીજા દેવમૂર્તિઓ પણ ચાલી. વળી એક હજાર પુરુષો ચલાવી શકે એવી પથ્થરની બે કુંડી ત્યાં પડી હતી તેને પણ સાથે ચલાવી. આવી અદ્ભુત શક્તિથી રાજ અને લોકો પણ જૈન ધર્મ પરત્વે વિશેષ પ્રીતિવાળા થયા. છેવટે રાજની વિનિતિથી યક્ષને પોતાના સ્થાને મોકલ્યો અને બે કુંડીઓ ત્યાં જ રહેવા દીધી.

આ અરસામાં જ ભરુચથી બે મુનિઓ આવ્યા અને જણાવ્યું કે ‘ભુવને બળાત્કારથી ખોપરી ઉઘાડી તેમાંથી પત્ર વાંચી પાઠસિદ્ધ આકૃષ્ટિ મહાવિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે. આને કારણે તે અભિમાની થઈ ગયો છે અને મૃદ્ધિપૂર્વક આહારનો સ્વાદ લે છે. સ્થવિરોએ તેને શિખામણ આપી ત્યારે તે ઔદસાધુઓ પાસે આવ્યો ગયો છે અને આકાશમાર્ગે પાત્રો મોકલાવે છે, શ્રાવકના ઘરથી આહારપૂર્ણ પાત્રો ભરાઈને આવે છે. આથી શ્રાવકો પણ તેના પ્રત્યે આદર બતાવવા લાગ્યા છે તો હે પ્રભો ! આપ શાસનની થતી હીલના અટકાવો.’ ગુરુએ ગુડશસ્ત્રનગરથી વિહાર કરી, ભરુચ આવી માર્ગમાં અદ્રસ્ય શિલા ચિકુર્વી જેથી આકાશમાર્ગે જતાં બધા પાત્રો તેની સાથે અથડાઈને ભાંગીને લુપ્તો થઈ ગયા. આ જોઈને ભુવને પોતાના ગુરુમહારાજનું આગમન જાણ્યું. તે પોતે નાસી ગયો. પછી મહારાજે ઔદના મંદિરમાં જઈ બુદ્ધપ્રતિમા પાસે પોતાને વંદન કરાવ્યું.

આર્થ અપુટાચાર્યના મહેન્દ્ર નામના શિષ્ય પણ પ્રભાવિક અને સિદ્ધપ્રાપ્ત વિદ્યામાં નિષ્ણાત હતા.

આ આર્થ અપુટાચાર્યે જૈનશાસનનો ધણો મહિમા વધાર્યો. તેઓ વીરનિર્વાણ પછી ૪૫૩ વર્ષે થયા એવો પદ્મવલીનો ઉલ્લેખ છે જ્યારે પ્રભાવકચરિત્રકાર તેઓ વીરનિર્વાણ પછી ૪૮૪ વર્ષે થયા એવો નિર્દેશ કરે છે.

આ સમયે વીર વિક્રમની હાક દશે દિશામાં વાગી રહી હતી. સેંકડો પંડિતો તેની સલાને શોભાવતા. દેવર્ષિ નામે તેનો સમર્થ પુરોહિત હતો. તેને સિદ્ધસેન નામે ચતુર અને શક્તિશાળી પુત્ર હતો. તે સિદ્ધસેન સાથે વાદ કરતાં મોટા મોટા પંડિતો પણ હારી ગયા હતા, તેથી તેને એમ થયું કે મારી જેવો જગતમાં અન્ય પંડિત નથી. તેને વિદ્યાની ખુમારી ચડી. પોતાનું મહત્ત્વ દર્શાવવા તેણે પેટે પાટા બાંધ્યા, ખભે લાંબી નીસરણી ભરાવી, બીજે ખભે જળ ભરાવી, એક હાથમાં કાદાળી અને બીજા હાથમાં ખડનો પૂજા લીધો. અને તેવી વિચિત્ર રીતિમાં તે કર્ણાટક દેશ તરફ આવ્યો. રાગને તેના આવા વિચિત્ર વેશનું કારણ પૂછ્યું. જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે-‘હું એટલી બધી વિદ્યા ભણ્યો છું કે તેના બોળથી મારું પેટ ઢાટી ન જાય તે હેતુથી પેટે પાટા બાંધું છું, કોષ વિદ્યાન વાદ કરતા હારવાના ભયથી કદાચ જોયે ચઢી જાય તો નીસરણીથી નીચે પાડું, કદી જળમાં ડૂબકી મારે તો જળથી ખેંચી કાઢું, પૃથ્વીમાં પેસી જાય તો કાદાળીથી બહાર કાઢું અને જો હારી જાય તો પૂજામાંથી ધામનું તરણું કાઢી દાંતે લેવાયું.’

કર્ણાટકના પંડિતો તેની સાથે વાદ કરવા શક્તિમાન થયા નહિ. પછી તો સિદ્ધસેન મહારાષ્ટ્ર, મગધ, કાશ્મીર, ગૌડ વિગેરે દેશોમાં ફરી વળ્યો પણ તેની સાથે હોડ કરવા કોઈ શક્તિમાન ન થયું.

જગતમાં અભિમાન કોઈનું રહ્યું છે? કૌશાંબીની સલામાં તેના માથાનો માનવી મળ્યો. તેણે કહ્યું કે-‘વાદ કરવાની ઇચ્છા હોય તો નરકેસરી પાસે જાઓ. હજી સુધી તો તમે બકરા સાથે જ બાથ બાંધી છે પણ તે નરસિંહની બોડમાં તમે હાથ નાખ્યો નથી. મચ્છિધરને માથેથી મચ્છિ લેવો અને તેમને જીતવા એ બરોબર છે. તેની સાથે વાદ કર્યો નથી ત્યાં સુધી તમે ડુલણજીની સાફક કુલાઓ છો.’

પોતાનું માનભંગ થતું જોઈ સિદ્ધસેનને કોષ વ્યાખ્યા. તેનું અભિમાન ઘવાયું. તેની આંખ અગ્નિ વરસાવતી હોય તેવી થઈ ગઈ. તેણે તરત જ પોતાના પ્રતિસ્પર્ધીને તે નરસિંહ કોણ છે? એવા પ્રશ્ન કરી અને વૃદ્ધવાદીને હરાવવાની પ્રતિજ્ઞા કરી તે ભરત્ર્ય આવવા નીકળ્યો.

ભરત્ર્ય આવી તેણે વૃદ્ધવાદીની બાનમી મેળવી તો તે દિવસે જ વિદાર કરી ગયાના સમાચાર મળ્યા. સિદ્ધસેન મનમાં હરખાયો કે મારી બહીકથી તે વિદાર કરી ગયા લાગે છે! પણ હું એમને ક્યાં છોડું એમ છું. તેણે તરત જ પછવાડે ચાલવા માંડ્યું. આગળ જતાં વૃદ્ધવાદીનો ભેટો થયો. ગુરુએ તેને ઉપદેશ દેવા માંડ્યો પણ સિદ્ધસેને ચીડાઈને કહ્યું કે-‘હું ઉપદેશ સાંભળવા નથી આવ્યો, મારે તો તમારી સાથે વાદ કરવો છે. હું વાદીવિજેતા સિદ્ધસેન છું, જેના નામમાત્રથી, સિંહજનનાથી મૂંગલાઓ નાસે તેમ, વાદીઓ સંતાર્ધ જાય છે. હું આપને પણ છોડું તેમ નથી. કાં તો હાર કબૂલ કરો અગર મને જીતી સ્વશિષ્ય બનાવો.’

વિચક્ષણ વૃદ્ધવાદી સમજી ગયા કે સિદ્ધસેનને વિદ્યાનું અજીણ થયું છે. તેમની મુખાકૃતિ જોઈ તો માલુમ પડ્યું કે તે જ્ઞાનપ્રભાવક માણસ છે. સૂરિએ શાંત ચિત્તે કહ્યું કે-‘ભાઈ! વાદ કરવાની મારી ના નથી, પણ ન્યાય તોળનાર તો કોષ જોઈશે ને? મોટે પંચ નક્કો કર.’ સિદ્ધસેનથી ધીરજ રાખી શકાય તેમ ન હતું. તેણે ગોવાળોને પંચ નીમ્યા અને પોતાનો પૂર્વપક્ષ ઉપાડ્યો. તેણે વ્યાકરણ શાસ્ત્ર, ન્યાય, મીમાંસા અને વેદાંત ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં જોરદાર પૂર્વપક્ષ કર્યો.

પછી વૃદ્ધવાદી સૂરિએ વિચાર્યું કે ગોવાળો આગળ સંસ્કૃત બોલવું એટલે ભેંસ આગળ ભાગવત

વાંચવું. આથી સમયને ઓળખી તેમણે તેઓ સમજી શકે તેવી સરળ ભાષામાં મળનો રાગ કાઢીને ગરબો ગાયો. આ સાંભળી ગોવાળો ખુશખુશ થઇ ગયા અને વૃદ્ધવાદી જીત્યાની જાહેરાત કરી.

પ્રતિજ્ઞાથી બંધાયેલ સિદ્ધસેને કહ્યું કે-‘મને આપનો શિષ્ય બનાવો.’ ગુરુ બોલ્યા:- ‘સિદ્ધસેન ! આ કાંઈ વાદ ન કહેવાય, ગોવાળોને પાંડિત્યની શી કિંમત ? આપણે રાજસભામાં જઈ વાદ કરીએ.’ પણ સિદ્ધસેન અભિમાની હોવા સાથે એકવચની પણ હતો. તેણે કહ્યું કે-‘ગુરુજી ! તમે સમય ઓળખી શકો છો, આપ જીત્યા છો માટે મને હવે વિનાવિલંબે શિષ્ય બનાવો.’ છતાં ગુરુ તેને લઈ ભરૂચ આવ્યા અને રાજસભામાં ફરી વાદવિવાદ થતાં તેની હાર થઇ. ગુરુએ તેમને દીક્ષા આપી કુમુદચંદ્ર નામ રાખ્યું.

જાણે પૂર્વપરિચિત હોય તેમ કુમુદચંદ્રે અલ્પ સમયમાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી લીધો. તેની અપૂર્વ શક્તિથી રંજિત થઇ ગુરુએ તેમને “ સર્વજ્ઞપુત્ર ”નું બિરુદ આપ્યું. કેટલાક સમય પછી તેમને આચાર્ય બનાવ્યા અને કુમુદચંદ્ર નામ બદલી સિદ્ધસેનસૂરિ એવું નામ રાખ્યું.

એકદા વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ વિક્રમાદિત્યની રાજધાની ઉજ્જયની નગરીમાં આવ્યા. લોકો “ સર્વજ્ઞપુત્રની જય ” એમ કહી તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. રાજ ઈતરધર્મી હતો. જૈન શાસનના સૂરિની આવી પ્રશંસા થતી જોઈ રાગને સ્વાભાવિક છૂંચાં ઉપજી તેથી સત્ય વસ્તુ જાણવા તેણે મનથી નમસ્કાર કર્યો. સિદ્ધસેને તેનો અભિપ્રાય જાણી કીચે સ્વરે ‘ ધર્મલાભ ’ આપ્યો. રાજાએ તેનું કારણ પૂછતાં કહ્યું કે- ‘ આ તમારા માનસિક નમસ્કારનું ફળ છે. ’ રાજ આશ્ચર્યચકિત બની ગયો અને કોડ સૈન્યોનાં દાન આપવા રાજપુરુષને આદેશ આપ્યો.

સૂરિજીએ કહ્યું કે- ‘ અમારે ત્યાગીઓને દાનની જરૂર નથી, જે મનુષ્યો દેવાથી દુઃખી થતા હોય તેને ઋણમુક્ત કરો. ’ ગુરુઆજ્ઞાથી રાજાએ સત્ત્વળ દાન એવા દેવાદારોને આપી ઋણમુક્ત કર્યા અને પોતાનો સંવત્સર પ્રવર્તાવ્યો, જે અઘાપિ પર્યંત ચાલુ જ છે.

સૂરિજી વિહાર કરતાં કરતાં ચિત્રકૂટ (ચિતોડ) પધાયા. ત્યાં તેમની દષ્ટિ ચૈત્ય પાસે ઊભા કરેલા એક સ્થંભ પર પડી. તેમને આ સ્થંભ જોઈ આશ્ચર્ય થયું. તે સ્થંભ ઔપધિઓનો બનાવેલો હતો. સૂરિજીએ ઔપધિઓ સુંઘી સુંઘીને પરીક્ષા કરવા માંડી અને પછી પોતે અનેક ઔપધિઓનો એક લેપ નૈયાર કરાવ્યો, તે લેપ સ્થંભના મુખ ઉપર ચોપડતાં મુખ-દ્વાર ઉઘડયું, એટલે અંદર હાથ નાખી એક પુસ્તક લીધું. તેનું પ્રથમ પાનું વાંચતા બે વિદ્યાઓ જોઈ. સૂરિએ શાંતચિત્તે તે અવધારી લીધી. તે સુવર્ણસિદ્ધિ અને સરસવી નામની બે વિદ્યા હતી. પહેલીના પ્રભાવથી લોહાનું સુવર્ણ બને અને બીજીથી મંત્રોદ્ધાર મરસવ પાણીમાં નાખતા હથિયારબંધ ઘોડેસ્વાર નીપજે. પણ જેવું બીજું પાનું ફેરવવા ગયા કે તરત આકાશવાણી થઇ કે ‘ બસ કરો ’ એટલે સૂરિએ પુસ્તક પાછું મૂકી દીધું. થાંભલો બીડાઇ ગયો.

કેટલાક સમયના આંતરા પછી તેઓ કર્માપુર નગરે આવ્યા. ત્યાંનો રાજા દેવપાળ પણ સૂરિજીના સમાગમથી તેમની પ્રત્યે પ્રીતિવાળો થયો. એવામાં પાડોશનો રાજા વિજયવર્મા મોટું લશ્કર લઇ ચડી આવ્યો. દેવપાળ તેને જીતી શકે તેવી સ્થિતિમાં ન હતો. તેણે સૂરિજીને વાત કરી. સૂરિએ બંને વિદ્યાના પ્રતાપે અઢળક દ્રવ્ય અને મોટું ઘોડેસ્વાર સૈન્ય નીપજાવ્યું. શત્રુરાજાને સમાચાર મળતાં તે તો પલાયન જ થઇ ગયો. આ પ્રસંગથી દેવપાળ રાજા સૂરિજીનો અનન્ય ભક્ત બન્યો અને જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પ્રજાસમૂહને બોલાવી રાજાએ સિદ્ધસેનસૂરિને “ દિવાકર ”ની માનવંતી પદવી

આપી. રાજ્યે વિચાર્યું કે આવા પ્રત્યાવિક ગુરુ વારંવાર મળતા નથી તેથી તેણે આગ્રહ કરી ગુરુને ત્યાં જ રાખ્યા અને પ્રતિદિન દરબારમાં આવવા માટે પાલખી મોકલવા માંડી. આટલું બધું માન મળવાથી સિદ્ધસેનને સહજ ગર્વ થયો. આચાર-ક્રિયામાં પણ કંઈક શિથિલ થયા. પોતાનો પરિગ્રહત્યાગ-મય ધર્મ સ્મૃતિપટમાંથી ભૂંસાઈ ગયો.

સિદ્ધસેનસૂરિના આવા આદર્શાદી વૈભવ તેમજ ચારિત્રપાલનમાં સખલના ગુરુ વૃદ્ધવાદીના જાણવામાં આવ્યા, તેમણે સમર્થ શિષ્યને પાછો સાચા રથાને લાવવા વિચાર કર્યો. વિદ્યાર કરી, ત્યાં આવી યોગ્ય સમયે પાલખી ઉપાડનાર સેવકો સાથે ભળી ગયા. એક માણસને દૂર ખસેડી તેને રથાને પોતે પાલખી ઉપાડી, પણ વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે તેમનો ખંભો ઊંચોનીચો થવા લાગ્યો. આ જોઈ સિદ્ધસેન બોલી ઊઠ્યાઃ મુંઝિમારમરાકાંતઃ સ્કંધઃ કિં તવ વાચતિ ? । ઉનાવળને કારણે સિદ્ધસેનથી વાચતે રૂપને બદલે વાચતિ બોલાઈ ગયું. ગુરુ ભૂલ સમજી ગયા અને પ્રત્યુત્તરમાં બોલ્યાઃ ન તથા વાચતે સ્કંધઃ યથા વાચતિ વાચતે । જડપાતોડ જવાબ સાંભળી સિદ્ધસેન વિચારમાં પડી ગયા. પોતાના ગુરુ હોવાનો સંદેહ આવ્યો. પાલખી ઊભી રખાવી નીચે ઉતરી ગુરુના પગમાં પડ્યા, શરમને અંગે વધુ કશું ન બોલી શક્યા પણ પ્રાયશ્ચિત્તની માગણી કરી. ગુરુ જગતના જીવોનું કલ્યાણ કરવાનું કહી પ્રયાણ કરી ગયા.

ગુરુ ઉપદેશથી પુનઃ પ્રતિભોધ પામેલા શ્રી સિદ્ધસેન ગામોગામ વિચારવા લાગ્યા. એક દિવસ તેઓ ભરુચ પધાર્યા. ત્યાં તેમને વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે તીર્થંકર ભગવંતોએ ઉપદેશો આપ્યા અને ગાળુધરોએ ગૂંથેલા શાસ્ત્રો અર્ધભાગથી ભાષામાં છે. આ પ્રાકૃત ભાષા તો બાળકને સમજવા જેવી છે. તેને બદલે હું તેને મધુર સંસ્કૃત ભાષામાં ફેરવી નાખું તો આગમનું કેટલું મદત્વ રહે ? આમ વિચારી તેમણે એ વાત ગુરુમહારાજને જણાવી કે ‘નમોઽર્હત્ ૦’ની જેમ હું અગ્યાર અંગ ત્રિગેરે સૂત્રો સંસ્કૃતમાં બનાવું ? ગુરુએ તે સંબંધમાં નાપસંદગી દર્શાવી અને વધુમાં જણાવ્યું કે આવી વિચારણા માત્રથી તમે આગમો અને તીર્થંકરોની આશાતના કરી છો; તેથી તમારે દશમું પારાંચિક પ્રાયશ્ચિત કરવું પડશે. એ પ્રાયશ્ચિતને કારણે આર વરસ સુધી ગચ્છનો ત્યાગ કરી, ગુપ્ત જૈનલિંગે રહી દુસ્તર તપ કરવો અને તે દરમિયાનમાં શાસનની અદ્ભુત પ્રભાવના કરી, સમર્થ અદ્યાર રાજ્યને પ્રતિભોધ પમાડી ફરી દીક્ષા ગ્રહણ કરવી. આ સાંભળી તેઓ ગુપ્ત વેશે નીકળી પડ્યા. કેટલાક વર્ષ વીત્યા બાદ તેઓ પાછા ઉજ્જયિનીમાં આવ્યા. પછી રાજદારે જઈ જણાવ્યું કે ‘કોઈ એક ભિક્ષુ-સાધુ મળવા આવેલ છે. તે આવે કે જાય ?’ ગુણી પ્રત્યે પક્ષપાત ધરાવનાર રાજ્યે તેમને બોલાવ્યા અને સિદ્ધસેન રાજ્યની સ્તુતિરૂપે શ્લોકો બોલવા શરૂ કર્યા.

હે રાજ્ય ! હમેશાં તું સર્વ વસ્તુને આપે છે એવી તારી સ્તુતિ વિદ્વાનો કરે છે તે મિથ્યા છે કારણ કે તેં કોઈ દિવસ શત્રુને પુંડ આપી નથી તેમજ પરસ્ત્રીને હૃદય સોંપ્યું નથી. (૧)

હે રાજ્ય ! સરસ્વતી રૂપી સ્ત્રીને તેં જહાલી ગણી મુખમાં રાખી છે અને લક્ષ્મીને કર-કમળમાં બેસારી છે તેથી તારી કાર્તિરૂપી સ્ત્રી સપત્નીઓનું સુખ જોઈ તારા પર કોપાયમાન થઇને દેશાંતરમાં ફરે છે. (૨)

હે રાજ્ય ! આવી અપૂર્વ ધનુર્વિદ્યા તું ક્યાં શીખ્યો ? જે ધનુર્વિદ્યાના બળથી માર્ગશ્રોધ (બાણોનો સમૂહ) સામે ન જતાં તારા તરફ આવે છે અને ખેંચવાની ગુણ (પશુ) સામે જાય છે.

નવ પુત્રો થશે.' આ સાંભળી પ્રતિમા બોલી કે- 'મહારાજ! મારો પ્રથમ પુત્ર આપને અર્પણ કરું છું કારણ કે તે મારાથી દૂર રહે તેમાં મને શો લાભ ?'

સમય વ્યતીત થતાં શેઠાણીએ ગર્ભ ધારણ કર્યો. દિવસો પૂર્ણ થતાં સુલક્ષણયુક્ત પુત્ર જન્મ્યો અને પ્રતિમાએ આવીને ગુરુમહારાજને ચરણે ધર્યો. ગુરુમહારાજે તેની સારસંભાળ લેવાની સૂચના સાથે તેને પાછો સોંપ્યો. પુત્રનું નામ નાગેન્દ્ર રાખવામાં આવ્યું. લાલનપાલન કરાતો તે પુત્ર આઠ વર્ષનો થયો એટલે ગુરુમહારાજે તેને પોતાની પાસે રાખ્યો.

નાગહરિનસૂરિ ને સંગમસિંહ નામે ગુરુભાષ હતા. આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી તેમણે તેમને દીક્ષા આપી અને મંડન નામના ગણિને અધ્યયન માટે તે આજ્ઞાસાધુ સોંપ્યો. તેમની પ્રજ્ઞા ધણી તીવ્ર હતી. અન્ય મુનિરાજોને આપવામાં આવતો પાઠ પણ તે અવધારી લેતા તો સ્વઅધ્યયનની તો વાત જ શી ? એક વર્ષમાં વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્ય આદિમાં તેઓ પ્રખર પંડિત થયા.

એક દિવસે ગુરુમહારાજે તે આજ્ઞાસાધુને કાંજ લાવવા માટે મોકલ્યા. લાવીને જો સ્ત્રીએ કાંજ વહોરાવેલ તેનું શૂંભારયુક્ત વિવેચન ગુરુમહારાજને જણાવ્યું. પછી ગુરુમહારાજે તેમને પોતાના સ્થાન પર નિયુક્ત કર્યા અને “પાદલિપ્ત” એવું નામ આપી આકાશગામિની વિદ્યા શીખવી.

શાસનની પ્રભાવના વિસ્તારવા માટે ગુરુએ તેમને મથુરા મોકલ્યા. ત્યાંથી પાટલીપુર ગયા કે જ્યાં સુરંડ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એ સમયે કાંધ કુશળ પુરુષે ગોળાકાર ગુંથેલ તંતુઓ મેળવીને તેનો પ્રાંત ભાગ ગોપવી દીધેલ એવો દડો બેટ કર્યો. રાજાએ પ્રજાની પરીક્ષા માટે તે દડો પાદલિપ્તસૂરિ પાસે મોકલાવ્યો. પુષ્પિના પ્રભાવથી તેને મીઠાથી મેળવેલ જોઈ, ઉજળું જળમાં નાખી તંતુનો પ્રાંત ભાગ મેળવ્યો અને તેને છૂટો કરીને રાજા પાસે મોકલ્યો. રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો. વધુ પરીક્ષા માટે રાજાએ વૃક્ષની એડ યષ્ટિકા અને આજ્ઞુ બરાબર પાલીસ કરાવી તેનું મૂળ અને અમ્ર ભાગ જાણવાના હેતુથી મોકલી એટલે ગુરુમહારાજે તેને જળમાં નખાવી. મૂળ વગ્નદાર હોવાથી પાછળ રહ્યું અને આગલો ભાગ આગળ ચાલ્યો એમ વિકાગ કરી રાજાને પાછી મોકલાવી. વળી જેનાં સાંધા જાણવામાં ન આવે તેવી ડાબલી મોકલતાં ઉજળું જળમાં નાખી, તે ઉઘાડી રાજાને પાછી મોકલી.

રાજાએ તો પરીક્ષા કરી પણ રાજાના મંત્રીઓ કેવા વિચક્ષણ છે તે તપાસવા માટે પાદલિપ્ત-આર્યે તંતુઓથી ગુંથેલ અને માંસની પેશી સમાન ગોળા તુંપડું રાજસભામાં મોકલ્યું પણ કાંધ તેને છૂટું કરી શક્યું નહીં. પછી ગુરુએ સ્વશક્તિથી તે કરી બતાવ્યું.

એકદા રાજાને શિરોવેદના ઉપડી. ગુરુએ સ્વશક્તિથી તે શાંત કરી. આથી રાજાનું મન ગુરુ તરફ સ્વિશેષ આકર્ષાયું. પછી કેટલાક સ્થળે વિહાર કરી તેઓ લાટ દેશમાં આવેલ ઐંકારપુરમાં આવ્યા.

પુષ્પિપ્રગલ્ભતા વિશેષ હોવા છતાં ઉમ્મર નાની હોવાથી એકદા આજ્ઞા સાથે તેઓ આજો-ચિત રમત રમતા હતા ત્યાં તેમના માદાત્મ્યથી અમતકાર પામેલા કેટલાક શ્રાવકો વંદન નિમિત્તે આવ્યા અને તેમને જ પૂછ્યું કે ‘યુગપ્રધાન પાદલિપ્તસૂરિનો ઉપાશ્રય ક્યાં છે ?’ તેમને જવાબ આપી અન્ય દ્વારથી અંદર આવી પોતે એક ઉન્નત આસન પર બેઠા. એટલે તે શ્રાવકો આઘ્યા તો જે આગમુનિ કીડા કરતા હતા તે જ પાટ પર બેઠેલા જોવામાં આવ્યા. પછી ગુરુએ તેમને દેશના આપી, શ્રાવકો આશ્ચર્ય

પામ્યા. પછી અંદર અંદર વાત કરી નીરધાર કર્યો કે બાળકને બાળકીડા માટે આચાર્યે અવકાશ આપવો જોઈએ. સારપછી તેમણે વાદ કરવા માટે આવેલ સર્વ વાદીઓને પણ જીત્યા.

જુદે જુદે સ્થળે વિહાર કરતાં તેમણે શાસનદંડીઓને પરાભવ પમાડ્યો. પાટલીપુરના બ્રાહ્મણો તેમના પર મત્સર ધરવા લાગ્યા એટલે શ્રી સંઘની વિનંતિથી આકાશમાર્ગે ગુરુ ત્યાં આવ્યા. તે જાણીને બ્રાહ્મણો પલાયન થઈ ગયા.

પાદક્ષિણસરિ પગે લેપ કરી હંમેશા પાંચ તીર્થોની યાત્રા કરી આવતાં, તે ઔષધીઓને જાણવાની ઇચ્છાથી નાગાજીન નામના શિષ્ય તેમના ચરણનું પ્રક્ષાલન કરી તેને સુધતા, તપાસતા અને એવી રીતે તેમણે ૧૦૭ ઔષધીઓ જાણી લીધી. પછી તેઓ તેનો લેપ કરીને જીડવા મધ્યા પશુ કુકડાની માદક જોડે જીડી નીચે પડવા લાગ્યા. આ વાત ગુરુના જાણવામાં આવી એટલે તેમણે સમર્થ જાણી તે વિદ્યા શીખવી. પછી ગુરુ પ્રત્યેના બહુમાનને કારણે તે નાગાજીને શત્રુજનની તળેટીમાં પાદક્ષિણ (પાલીતાણા) નામે નગર વસાવ્યું.

પાદક્ષિણાચાર્યે નિર્વાણકલિકા નામે શાસ્ત્ર અને પ્રશ્નપ્રકાશ નામે જ્યોતિષશાસ્ત્ર બતાવ્યું. પોતાનું આયુષ્ય નજીક આવ્યું જાણી તેઓ વિમળાચળ પર આવ્યા અને બીજા દિવસ સુધી ધ્યાન-મગ્ન રહી, કાળધર્મ પામી બીજા દેવલોકે દેવતા થયા.

૧૩ શ્રી વજ્રસ્વામી

ગૃહસ્થાવાસ ૮ વર્ષ: ચારિત્રપર્યાય ૮૦ વર્ષ:- તેમાં સામાન્ય વ્રતપર્યાય ૪૪ વર્ષ :
યુગપ્રધાન ૩૬ વર્ષ: સર્વાયુ ૮૮ વર્ષ: સ્વર્ગગમન મ. સં. પટ્ટઃ ગોત્ર ગૌતમ:

અવંતી દેશમાં તુંબવન નામના નગરમાં ધન નામનો શ્રેષ્ઠી હતો. ધનગિરિ નામનો તેનો સુવિવેકવાન પુત્ર હતો. પડિત જનના સંસર્ગથી બાલ્યવયથી જ તેનું મન વૈરાગ્યથી ભરપૂર બન્યું હતું. પુત્રની યોગ્ય ઉમ્મર થતાં ધન શ્રેષ્ઠી પુત્રવધૂ માટે તપાસ કરવા લાગ્યા ત્યારે ધનગિરિએ પોતાની નામરજી દર્શાવી. તે જ નગરમાં ધનપાલ નામના વ્યવહારીઆને આર્યસમિત નામે પુત્ર અને સુનંદા નામે પુત્રી હતા. ધનપાલે ધનગિરિને પોતાની પુત્રી ખૂબ આગ્રહપૂર્વક પરણાવી. ગૃહવાસના વિનશ્વર ભોગોમાં વિરક્ત બનીને આર્યસમિતે દીક્ષા સ્વીકારી.

સુનંદા અને ધનગિરિનો ગૃહસંસાર સુખપૂર્વક ચાલતાં થોડા સમય પછી સુનંદા ગર્ભવતી બની. તિર્યંગજન્મક દેવ (જે દેવે શ્રી ગૌતમસ્વામી પાસે અષ્ટાપદ પર્વત પર પુંડરીક અધ્યયન સાંભળ્યું હતું.) ચ્યવીને તેના ગર્ભમાં અવતર્યો. પોતાની સ્ત્રીને ગર્ભવતી જોઈને ધનગિરિએ કહ્યું કે- ‘ હે પ્રિયે ! તારું તથા તારા ગર્ભનું કલ્યાણ થાયો. હું તો હવે તારા ભાઈ આર્યસમિતે જેમની પાસે દીક્ષા લીધી છે તે શ્રી સિંહગિરિ પાસે જઈને ચારિત્ર અંગીકાર કરીશ. ’ સુનંદાએ ઘણા કાલાવાલા અને આજીજી કરી છતાં જેને સિદ્ધાંત-રૂપી અમૃતરસનું પાન કરવાની આઠાંક્ષા ઉદ્ભવી હોય તે બીજા કશામાં રાગે ખરો ?

સમય પૂર્ણ થતાં સુનંદાએ પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. તે સમયે પાસે રહેલી સખી-ઓએ કહ્યું કે-‘ હે બહાલા ! તારા પિતાએ જે આરિત્ર ન અંગીકાર કર્યું હોત તો તારો જન્મમહોત્સવ બહુ સારો કરત.’ આ શબ્દો સાંભળતાં જ બાળક ચમક્યું. તે વિશેષ ઊંડાપોંડ કરવા લાગ્યું જેથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. પાતાનો પૂર્વ દેવલવ સ્મૃતિપટમાં આવ્યો. પછી જેણે ક્ષીરલોજન કર્યું હોય તે કાઢવાના લોજનમાં આસક્ત બને ? તેને પણ વૈરાગ્ય ભાવના-દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ પણ સમયની સાનુકૂળતા ન હતી. તેમણે બાલોચિત રુદન શરૂ કર્યું. એમ ધારીને કે રોચા વિના માતા મારો ત્યાગ કરશે નહિ. અચાનક રુદનથી સુનંદા તેનું મીઠા શબ્દોથી રંજન કરવા લાગી પણ જે બાણી જોઈને રુદન કરતું હોય તે સમજે ? કપટનિદ્રાથી જાગતો સૂતો હોય તે કેમ બોલે ? મોટા અવાજના રુદનથી સુનંદા કંટાળી ગઈ. ધીમે ધીમે કાળ જતાં છ મહિના તેને છ વર્ષ જેવડા લાગ્યા.

આયંસમિત અને ધનગિરિ પ્રમુખ સાધુઓ સહિત શ્રી સિંહગિરિ વિહાર કરતાં કરતાં આ જ નગરમાં પધાર્યાં. ગોચરીસમયે ધનગિરિએ ગુરુની આજ્ઞા માગી. ગુરુએ જ્ઞાનાતિશયથી બાણી કહ્યું કે-‘ ભદ્ર ! જે ગોચરી મળે તે લાવજે. સચિત્ત-અચિત્તનો વિચાર ન કરીશ.’ ભાગ્યયોગે ફરતાં ફરતાં તેઓ સુનંદાના ઘરે જ આવ્યા. સુનંદા પૂરેપૂરી કંટાળી ગઈ હતી. તેને આ અવસર ઠીક લાગ્યો. તેણે ધનગિરિને કહ્યું કે-‘ તમારા પુત્રથી તો હું કંટાળી ગઈ છું મારે હવે તમે જ તેને પાળો-પોષો.’ એમ કહીને પુત્રને વહોરાવી દીધો. ધનગિરિ ગુરુ સમક્ષ આવ્યા. બાળકના ભારથી ધનગિરિનો હાથ નમી જતો હતો તે જોઈને ગુરુએ કહ્યું કે આ બાળક વજ્ર જેવો થશે અને ત્યારથી તેમનું **વજ્રસ્વામી** એવું નામ પડ્યું. ગુરુએ લાલનપાલન માટે તેને સાધ્વી-ઓને સોંપ્યો. સાધ્વીઓએ શય્યાતરીઓ(ઉપાશ્રય આપનાર શ્રાવિકા)ને સોંપ્યો.

સ્તનપાનથી પોષણ પામતા વજ્રસ્વામી ત્રણ વર્ષના થયા. સાધ્વીઓ અગિયાર અંગના આવૃત્તિ કરતી તેને અવધારવાથી વજ્રસ્વામી પણ અગિયાર અંગના જ્ઞાતા થઈ ગયા.

વિહાર કરતાં કરતાં ધનગિરિ પ્રમુખ સાધુઓ પાછા તે જ નગરમાં આવ્યા. પુત્રને આપી દીધા પછી સુનંદાના પશ્ચાત્તાપનો પાર ન રહ્યો. આ અવસરનો લાભ લેવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. સાધુ સન્મુખ આવી તેણે પાતાનો પુત્ર પાછો માગ્યો. સંઘ આગળ વાત મુકાણી અને છેવટે રાજ પાસે ફરિયાદ જતાં એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું કે બાળક જેની પાસે બંધ તેણે તેનો કળ્પે રાખવો. રાજસભા ભરાઈ. સુનંદાએ તરેહતરેહના રમકડા, લોજન બતાવી લલચાવવા પ્રયત્ન કર્યો પણ વજ્રસ્વામીએ તેના તરફ નજર સરખી પણ ન કરી. ગર્જદ્રની સવારી કરનાર શું ગર્દભથી રાચે ? છેવટે ધનગિરિએ રજોહરણ બતાવતાં તે તેની પાસે ગયા. એટલે સુનંદાએ પણ વૈરાગ્ય પામી સિંહગિરિ પાસે દીક્ષા સ્વીકારી.

એકઠા ગુરુ સાથે બિહાર કરતા હતા તેવામાં વરસાદ વરસવા લાગ્યો. સર્વ સાધુઓએ યજ્ઞમંડપમાં વસતિ લીધી. આ સમયે વજ્રસ્વામીનો મિત્ર દેવ તેમની પરીક્ષા કરવા આવ્યો. તેણે સાર્થવાહનું રૂપ લઈ ગુરુમહારાજને વહોરવા માટે પધારવા વિનંતિ કરી. ગુરુએ જોયું તો વરસાદ બંધ પડ્યો હતો. તેમણે વજ્રસ્વામીને ગોચરી લેવા માટે મોકલ્યા. રસ્તામાં દેવે સૂક્ષ્મ દેડકીઓ વિકુર્વા, જેથી વજ્રસ્વામી એક પછુંકૂટી(ગુંપડી)માં ઊભા રહ્યા. બાદ સાર્થવાહનના સ્થાનકે જઈ જોયું તો વહોરાવનારના પગ ભૂમિને અડતા ન હતા, નેત્ર નિમેષ રહિત હતા, જે કોળાનો પાક વહોરાવાતો હતો તેની ઉત્પત્તિનો સમય ન હતો. આ જોઈને વજ્રસ્વામીએ કહ્યું કે:- ‘અમને દેવપિંડ કદાપે નહિ.’ વજ્રસ્વામીની આવી અજબ આતુરી જોઈ દેવે પ્રગટ થઈ તેમને વૈદ્યિયલબ્ધિ આપી. એવી જ રીતે બીજે પ્રસંગે ધૃતનું દાન વહોરાવતા તે પશુ દેવ છે એમ જાણીને આહાર ગ્રહણ કયો નહિ જેથી દેવે પ્રસન્ન થઈને તેમને આકાશગામિની વિદ્યા આપી.

ગુરુમહારાજ સ્થંડિલભૂમિ ગયા હતા અને અન્ય સાધુઓ ગોચરીએ મથા હતા તે સમયે વજ્રસ્વામી બધા સાધુઓના ઉપકરણોને કમબદ્ધ ગોઠવી પોતે વચ્ચે બેઠા અને મોટે સ્વરે અગિયાર અંગની વાચના આપવા લાગ્યા. એવામાં ગુરુમહારાજ વસ-તિની નજીક આવ્યા અને મેઘ જેવો ગંભીર ધ્વનિ સાંભળ્યો. છિદ્રમાંથી જોતાં વજ્ર-મુનિનું ઉક્ત આચરણ જોઈ મનમાં બહુ જ હર્ષિત થયા. પછી બાલમુનિ ફોલ ન પામે માટે મોટે અવાજે નિસીદીનો ઉચ્ચાર કર્યો, જે સાંભળી વજ્રસ્વામીએ તરત જ બધા ઉપકરણો યથાસ્થાને ગોઠવી, બહાર આવી ગુરુની ચરણરજ દ્રર કરી.

વજ્રસ્વામીની આવી શક્તિ અને વિનય જોઈ, વૈયાવૃત્યાદિકમાં આ બાલમુનિની અવજ્ઞા ન થાય ને તેમની શક્તિ પ્રગટે એમ વિચારી પોતાના શિષ્યોને કહ્યું કે ‘અમે આસપાસ ગામડામાં વિચરીએ છીએ, થોડા દિવસમાં પાછા આવશું.’ આ સાંભળી શિષ્યોએ કહ્યું કે-‘અમે સર્વ સાથે આવશું.’ ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે ‘નાના ગામડામાં બધા સાધુઓએ સાથે વિચરવું યોગ્ય નથી, કારણ કે તેથી આધાકર્માદિક દોષો લાગે.’ પછી શિષ્યોએ પૂછ્યું કે-‘અમને વાચના કેણુ આપશે ?’ ગુરુએ ‘વજ્ર વાચના આપશે’ એમ કહ્યું. એ સમયે ગુરુએ કહેલું અન્યથા ન હોય એમ વિચારી શિષ્યો કંઈ બોલ્યા નહિ. પ્રભાતે વજ્રસ્વામીએ એવી સરસ રીતે વાચના આપી કે મંદબુદ્ધિવાળા પશુ સહે-લાઈથી સમજી શકે. શિષ્યોને તો એમ જ લાગ્યું કે ગુરુ પોતે પાછા આવ્યા કે શું ? કેટલાક સમય પછી ગુરુ પાછા ફર્યા ત્યારે શિષ્યોએ વજ્રસ્વામીની ઘણી પ્રશંસા કરી અને કહ્યું કે ‘હવેથી હમેશાં અમને વજ્રસ્વામી જ વાચના આપે.’

વજ્રસ્વામીનો ભાગ્યેદય જાણીને ગુરુમહારાજે તેમને સર્વ શાસ્ત્રમાં પ્રવિષ્ટ કરી જણાવ્યું કે ‘હવે તમે અવંતીનગરીમાં ભદ્રશુપ્તસૂરિ છે તેમની પાસે જઈ દશ પૂર્વનો ક્રયાસ કરી આવો. તેમની જેવો કોઈ દશ પૂર્વનો જ્ઞાતા અત્યારે નથી.’ ગુરુની

આજ્ઞા લઈ વજ્જસ્વામી ઉજ્જયિની તરફ આજ્ઞા. રાત્રિ પછી જતાં નગર બહાર રાતવાસો રહ્યા. અહીં ભદ્રગુપ્તસૂરિને રાત્રિના સ્વપ્ન આવ્યું કે—‘તેમના હાથમાંથી દૂધનું ભરેલું પાત્ર કોઈએ લીધું અને પીને પ્રમોદ પામ્યું.’ સવારના પોતાના શિષ્યોને સ્વપ્નની હકીકત કહી સંભળાવે છે ત્યાં તો વજ્જસ્વામી પધાયો. વિનયપૂર્વક વંદન કરી પોતાના આગમનનું કારણ કહ્યું. ભદ્રગુપ્તસૂરિએ પણ તેમની આકૃતિ તથા લક્ષણ જોઈને તેમને અભ્યાસ કરાવી પુનઃ શુરુ પાસે પાછા મોકલ્યા. શુરુએ તેમને આચાર્યપદ આપી ગમ્મનો ભાર સોંપ્યો.

એકદા વજ્જસ્વામી વિહાર કરતાં કરતાં પાટલીપુત્ર નગરે આવ્યા. ઉદ્યાનમાં પોતાનું કદરૂપું રૂપ બતાવી દેશના દીધી. નગરજનો ટીકા કરવા લાગ્યા કે ‘દેશનાને અનુરૂપ રૂપ નથી.’ બીજે દિવસે સુંદર રૂપથી ધર્મોપદેશ આપ્યો તેથી નગરજનો વિસ્મય પામ્યા. સાધ્વીઓના મુખથી વજ્જસ્વામીની અલૌકિક શક્તિ અને પ્રભાવ સંભળી તે નગરની ધનશ્રેષ્ઠીની રૂક્મિણી નામની કન્યા તેમના પ્રત્યે રાગવતી બની અને પોતાના પિતાને જણાવ્યું કે ‘મારે પરણવું તો વજ્જસ્વામી સાથે, નહિં તો મારે અગ્નિનું શરણુ છે.’ આથી ધનશ્રેષ્ઠીએ વજ્જસ્વામી પાસે આવી વિનંતિ કરી કહ્યું કે—‘કન્યાદાનમાં હું એક કરોડ રત્નો આપીશ માટે મહેરબાની કરી મારી આજ્ઞા સ્વીકારો.’ વજ્જસ્વામીએ જણાવ્યું કે—‘શ્રેષ્ઠી ! તમે ભોળા માણસ લાગો છો. પોતે સંસારમાં રૂબેલા હોઈ અન્યને પણ તેવા બતાવવા ઇચ્છો છો. ભોગવિદ્યાસો તો હસ્તિના કર્ણની માફક ચપળ ને ચંચળ છે, માટે જો તારી પુત્રી મારા પ્રત્યે આસક્ત મનવાળી થઈ હોય—મારા પડછાયાને અનુસરવા માગતી હોય તો સંયમ ગ્રહણ કરે. સાચો ને સીધો માર્ગ તો એ છે.’ આવી રીતે શુક્તિ-પ્રયુક્તિદ્વારા સમજાવી રૂક્મિણીને દીક્ષા આપી સાધ્વીસંઘમાં જોડી.

અન્યદા તે પ્રદેશમાં ભયંકર દુકાળ પડ્યો. સત્યરાચર પ્રાણીઓ ઘણા દુઃખી થવા લાગ્યા. શ્રી સંઘ પણ ત્રાસી બિચારો. ધનવંત લોકોને એટલી બીક પેદી કે ધરના ખારણા પણ ઉઘાડે નહિં. ભિક્ષુક લોકો જો કોઈ ચીજ નજરે દેખતાં તો ધાંધલ મચાવીને પણ ઉપાડી જતા. સાધુ-સમુદાયમાં પણ ભૂખમરાએ પોતાનું શાસન પ્રવર્તીવ્યું. આ આકૃતમાંથી બચાવવા શ્રી સંઘે વજ્જસ્વામીને પ્રાર્થના કરી. વજ્જસ્વામીએ વિચાર્યું કે—‘છત્તી શક્તિએ જે સંઘ-સંકટનું નિવારણ ન કરે તે ફળંતિએ ભય, તેથી તેણે સંઘને આશ્વાસન આપ્યું. પછી પોતાની શક્તિના પ્રભાવથી તેમણે એક પટ વિકુચ્યો અને તે ઉપર શ્રી સંઘને બેસાડી મહાપુર નગરમાં ઉતાર્યો. મહાપુર નગરમાં બૌદ્ધસામ્રાજ્ય વર્તીતું હતું. તે લોકો જૈન ધર્મની નિંદા અને ઈર્ષ્યા કરવા લાગ્યા. ધીમે ધીમે રાજાના કાનમાં પણ ઝેર રેડાયું. બૌદ્ધોએ જૈન ધર્મને હલકો પાડવાની તરફીળ રચી. પર્યુપણના મહોત્સવ દરમિયાન પ્રભુ-પૂજા માટે એક પણ ફૂલ ન મળે માટે માળીઓને દમદાટી આપી. શ્રી સંઘનું મન કચવાયું. પર્યુપણ જેવા પવિત્ર દિવસમાં પ્રભુની અંગરચનામાં પુષ્પ વિના ખામી જ જણાય. સંઘે વજ્જસ્વામીને હકીકત જણાવી શાસનની પ્રભાવના કરવા કહ્યું.

વજ્રસ્વામી તરત જ આકાશમાર્ગે માહેશ્વરી નગરી ગયા. ત્યાં પોતાના પિતાનો તડિત નામનો માળી મિત્ર રહેતો હતો. તેણે વજ્રસ્વામીને જોઈને વંદન કયું અને આગમનનું કારણ પૂછ્યું. વજ્રસ્વામીએ વસ્તુસ્થિતિ સમજાવી કૂલની ચાચના કરી. તેણે વીશ લાખ પુણ્યો અર્પણ કર્યા. ત્યાંથી હુદ્રહિમવંત પર્વત પર લક્ષ્મીદેવી પાસે ગયા અને ત્યાંથી પણ તેમનું સહસ્રપત્ર કમળ જિનપૂજા માટે લાવ્યા. આ ચમત્કાર જોઈ ખોદ્દ લોકો ઝંખવાણા પડી ગયા અને રાજા પણ જૈનધર્માવલંબી બન્યો.

એકદા વજ્રસ્વામીને શ્લેષ્મ રોગ થયો તેથી સુંઠનો કટકો ઉપયોગમાં લીધો. તેમાંથી થોડો વાપરી બાકીનો સાંજે વાપરવા કાનના ભાગ પર રાખ્યો. દેવયોગે તેની વિસ્મૃતિ થઈ ગઈ. સાંજે પડિલેહણ કરતાં મુહુર્તપતિથી તે કકડો નીચે પડ્યો. આથી વજ્રસ્વામીને જણાયું કે પોતાનું આયુષ્ય ટૂંકું છે. આટલા પ્રમાદસેવનથી તેમને પોતાને બહુ લાગી આવ્યું અને અનશન કરવાનો વિચાર કર્યો.

વળી પાછો ખીજો ભયંકર બારવર્ષીય દુકાળ પડ્યો. વજ્રસેને (વજ્રસ્વામીના મુખ્ય શિષ્ય) પોતાના શિષ્યોને કહ્યું કે-‘વિદ્યાબળથી અન્ન ઉત્પન્ન કરી હું તમારું પોષણ કરીશ.’ પણ શિષ્યોએ જણાવ્યું કે-‘જે અસૂઝતો આહાર ગ્રહણ કરે તે અચારિત્રી જાણવો અને ચારિત્ર વિનાની બધી ક્રિયા નિરર્થક છે માટે અમારે અન્ન ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા નથી.’ આ પ્રમાણે વજ્રસેનને કહીને પાંચ સો શિષ્યો વજ્રસ્વામી પાસે આવ્યા. વજ્રસ્વામી પણ, વજ્રસેન તેમજ એક હુલ્લક-બાળસાધુને છોડીને, અનશન કરવાની ઇચ્છાથી એક પર્વત પર ગયા. પેલા હુલ્લક સાધુને પોતાને છેતરીને ગયાની ખબર પડી તેથી ગુરુમહારાજને અપ્રીતિ ન થાય તેમ સમજી તે પર્વતની તળેટીમાં જ પાદપોષગમન અણુશણ કયું. અગ્નિ આગળ ઘૂત યોગળી બાય તેમ તે હુલ્લક સાધુનું શરીર તપ્ત શિલા આગળ યોગળી ગયું. વજ્રસ્વામીએ તે વ્યતિકર પોતાના શિષ્યોને કહી સંભળાવ્યો. સૌ સાધુઓ અલગ અલગ નિર્જીવ ભૂમિ પર બેસી ગયા. એ સમયે કોઈ મિથ્યાત્વી દેવ વજ્રસ્વામીને ચળાયમાન કરવા આવ્યો, પણ બાળકની બાથમાં સચુદ આવે ? ક્ષેત્રદેવની અપ્રીતિ જોઈ વજ્રસ્વામી વિગેરે બીજા શિખરે જઈ, કાઉસગ્ગ કરી, અણુશણ કરી સ્વર્ગે સંચર્યા. વજ્રસ્વામીના સ્વર્ગગમન વખતે સ્નેહને કારણે ઇંદ્ર ત્યાં આવ્યા અને પોતાનો રથ ચોતરફ ફેરવી ગહન વન તેમજ વૃક્ષોને સમાન કર્યા તેથી તે પર્વતનું રથાવર્ત એવું નામ પડ્યું. આ તીર્થ સંભવતઃ દક્ષિણ ભાગવામાં વિદિશા- (બેસા) ની પાસે હતું.

શ્રી વજ્રસ્વામીએ કટોકટીના સમયે સ્વશક્તિ બતાવી શાસનપ્રભાવના કરી હતી. તેમનું બાહ્યકાળથી જ ચારિત્રગ્રહણ અને ઉચ્ચ વિદ્યાબ્યાસંગતા તેમના ઉત્કૃષ્ટ જીવનના પ્રતીક રૂપ છે. તેમના સ્વર્ગગમન પછી (૧) દશ પૂર્વ (૨) ચોથું સંહનન અને (૩) ચોથું સંસ્થાન એ ત્રણ વસ્તુઓ વિચ્છેદ પામી. વજ્રસ્વામીથી વજ્રશાખા શરૂ થઈ.

વજ્રસ્વામીએ કોઈ અન્યો, પ્રકરણોની રચના કરી હોય તેવો ઉદ્દેશ નથી. વજ્રસ્વામી સંખ્યા મહારવનો ઉદ્દેશ મહાનિશીથ સૂત્રના ત્રીજા અધ્યાયમાં મળે છે જેનો સાર એ છે કે પૂર્વે પંચમંગલ મહાશ્રુતસ્કંધ (પંચ નમસ્કારસૂત્ર) પૃથક્ સૂત્ર હતું, તેની ઉપર ઘણી નિયુક્તિઓ, ભાષ્યો, ચૂષ્ટિઓ હતી પણ કાળપ્રભાવથી તેનો હાસ થતો ગયો. પછી શ્રી વજ્રસ્વામીએ પંચમંગલ મહાશ્રુતસ્કંધને મૂળ સૂત્રોમાં લખ્યું. એમ જણાય છે કે નવકાર મંત્ર પૂર્વે સ્વતંત્ર સૂત્ર હતું, પરંતુ વજ્રસ્વામીએ સૂત્રોના આરંભમાં ગોઠવ્યા પછી આજ પર્વત તે સૂત્રોના આરંભ-મંગળ તરીકે સૂત્રોની સાથે જ જોડાએલ છે.

વજ્રસ્વામીનો સમય સંયમપ્રધાન હતો. દુષ્કાળ જેવા સંકટના સમયમાં વિદ્યાપિંડ અહણ કરવાને બદલે અણુશણ પસંદ કર્યું હતું. સાથે સાથે તે સમયમાં મૂર્તિપૂજનું પણ બહુ મહત્ત્વ હતું બદલે છેલ્લી હદે પહોંચેલું હતું એમ ગણી શકાય છે. વજ્રસ્વામી જેવા પુણ્ય નિમિત્તે કમર કસે તે બતાવે છે કે ચૈત્યપૂજા ધર્મનું એક મહાન અંગ બનાવું હતું, અને તેથી જ તેમને મળેલી બંને શક્તિઓનો તેમણે ઉપયોગ કર્યો હતો.

ભદ્રગુપ્તાચાર્ય

ભદ્રગુપ્તાચાર્ય વજ્રસ્વામીના વિદ્યાગુરુ હતા. જ્યારે સીંહગિરિને વજ્રસ્વામીની પૂરેપૂરી હાથકાત જણાઈ ત્યારે તેમણે તેમને અવંતી નગરીમાં જઈ ભદ્રગુપ્તાચાર્ય પાસે શેષ શ્રુતનો અભ્યાસ કરવા આજ્ઞા આપી. આ બાળુ ભદ્રગુપ્તાચાર્યને સ્વમ આવ્યું કે-‘કોઈ અતિથિ આવીને મારું દૂધથી ભરેલું પાત્ર પી ગયો.’ આ સ્વમની હકીકત સ્વશિષ્યોને જણાવી ગુરુમહારાજે કહ્યું કે ‘સમસ્ત દસ પૂર્વનો અભ્યાસ કરનાર કોઈ શખ્સ મારી પાસે આવશે.’ આમ શુરુ ભદ્રગુપ્તાચાર્ય બોલતા હતા તેવામાં તો વજ્રસ્વામી તેમને વંદન કરી વિનયથી ઊભા રહ્યા. તેમની પ્રતિભા અને બળ્ય લલાટ જોઈ ભદ્રગુપ્તાચાર્યે તેમને સમગ્ર શ્રુતનો અભ્યાસ કરાવીને પાછા ગુરુ પાસે મોકલ્યા.

ભદ્રગુપ્તાચાર્યના અંતસમયની આરાધના આર્યરક્ષિતસૂરિએ કરાવી હતી. વિશેષ અભ્યાસ માટે જ્યારે આર્યરક્ષિતસૂરિ તોશલીપુત્ર આચાર્યની આજ્ઞાથી વજ્રસ્વામી પાસે આવ્યા ત્યારે તેઓ વજ્રસ્વામીના વિદ્યા-ગુરુ ભદ્રગુપ્તાચાર્યને મળ્યા અને યોગ્ય વ્યક્તિ જાણી ભદ્રગુપ્તાચાર્યે કહ્યું કે-‘આર્યરક્ષિત ! મારી આ અંતિમ અવસ્થામાં તું મારો સહાયક થા.’ આર્યરક્ષિતે તે કળૂક ક્યું અને એવી સરસ ઉપાસના કરી કે ભદ્રગુપ્તાચાર્યને તેમની પ્રશંસા કરતાં કહેવું પડ્યું કે ‘વત્સ ! તારા વૈયાવચ્ચથી હું હુધા તૃપાનો ભેદ પણ જાણુતો નથી. જાણે આ ભોકમાં જ મને દેવભોક પ્રાપ્ત થયેલ હોય એમ હું માનું છું.’ પછી વધુમાં સૂચના આપતાં જણાવ્યું કે-‘વજ્રસ્વામી પાસે તારે અભ્યાસ કરવો પરંતુ અલગ ઉપાશ્રયમાં આહાર-પાણી તથા શયન કરવું; કારણ કે જે કોઈ તેમની સાથે આહાર કરશે અને એક રાત્રિ પણ સાથે શયન કરશે તેનો તેમની સાથે જ કાળધર્મ થશે.’

આર્યરક્ષિતસૂરિએ ભદ્રગુપ્તાચાર્યની પર્યાપાસના કરી તે સંખ્યા હકીકતને અંગે પડકારસી અને દુષ્પ્રધારાચરતત્વચંત્રમાં મતભેદ છે.

ભદ્રગુપ્તાચાર્ય કાળ કરી સ્વર્ગે સીધાબ્યા.

જાવડશાહે કરેલ શત્રુજયોદ્ધાર

કાંપિત્યપુરમાં જાવડ નામે શ્રેષ્ઠ વસતો હતો. તેને જાવડા નામની ધર્મપરાયણ સ્ત્રી હતી જાગ્યેજો ચંચળા લક્ષ્મીએ જાવડના ગૃહાંગણનો લાજ કયો છતાં તેની ધર્મપ્રજ્ઞામાં જરા પણ જિજ્ઞાસ ન આવી. ધર્મ પ્રત્યેનું તેનું સત્ત્વ પ્રતિદિન વૃદ્ધિગત થવા લાગ્યું. પછી જાવડાએ એકદા સ્વગૃહે આવેલા બે મુનિવરોને પોતાને દ્રવ્યપ્રાપ્તિ ક્યારે થશે તેવો પ્રશ્ન પૂછ્યો. મુનિવરોએ કહ્યું કે—‘આજે એક જાતિવંત ઘોડો વેચાવા આવશે તે ખરીદી લેજો. તેનાથી તમને વિપુલ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થશે.’ કામધેનુ જેવી ઘોડો જાવડશાહે ખરીદી અને અમુક સમય વીત્યા બાદ તે ઘોડોએ એક અશ્વરત્નને જન્મ આપ્યો. સર્વ લક્ષણ યુક્ત તે અશ્વની જગતમાં કોઈ જોડ ન હતી. તેની ખ્યાતિ સાંભળી તપન નામના રાજાએ તે અશ્વકિશોર ત્રણ લાખ રૂપિયામાં વેચાતો લીધો. પછી તો જાવડે ધણી ઘોડો ખરીદી અને તેના જાગ્યપ્રજાવથી દરેક ઘોડોએ ઉત્તમ ઉત્તમ અશ્વોને જન્મ આપ્યો. પછી તેણે વિક્રમ રાજાને એક વર્ણી ધણી ઉત્તમ ઘોડા ભેટ કર્યા જેને પરિણામે ખુશી થઈને વિક્રમ રાજાએ જાવડને મધુમતી (હાલનું મહુવા) વિગેરે બાર ગામોનું આધિપત્ય આપ્યું.

જાગ્યદેવી જોર કરે ત્યારે કશી વાતની કમીના નથી રહેતી. મધુમતીમાં જાવડે પ્રવેશ કર્યો કે બીજી બાજુ સગર્ભા જાવડે, પૂર્વ દિશા જેમ સૂચને પ્રસવે તેમ તેજસ્વી પુત્રરત્નનો જન્મ આપ્યો. મહામહોત્સવ કરી, જાવડે તેનું ગોત્રને ઉચિત જાવડ એવું નામ પાડ્યું.

આ સમયે કાળપ્રભાવે શત્રુજયનો અધિષ્ઠાયક કપર્દી ચક્ષુ મિથ્યાત્વી થઈ ગયો હતો. શત્રુજયની આસપાસ પચાસ યોજન સુધી બધું ઉજ્જડ થઈ ગયું હતું. કોઈ યાત્રાએ જઈ શકતું નહિ. કપર્દી મનુષ્ય-લક્ષણ કરતો અને તેના રુધિર, ચામ, હાડ, માંસ વિગેરેથી તીર્થોધિરાજની અતીવ આશાતના થતી. તેના ડરને લીધે કોઈ ત્યાં ફરકી શકતું નહોતું. એટલે તીર્થ પર ત્રણ વિગેરે પણ વધી ગયું. આવી સ્થિતિમાં કોઈ પ્રભાવિક આચાર્ય, તીર્થોદ્ધાર કરી, નવા ચક્ષુનું સ્થાપન કરે તો જ યાત્રા સંભવિત બની શકે તેમ હતું.

જાવડના મૃત્યુ પછી જાવડ લોકોનું સારી રીતે પાલન કરવા લાગ્યો. આ અરસામાં મુમલ ભોંકા સૌરાષ્ટ્ર પર ચડી આવ્યા અને ધન, ધાન્ય વિગેરે લૂંટી મનુષ્યોને પોતાના દેશમાં લઈ ગયા. અનાય દેશમાં પણ આર્ય જાવડે સ્વધર્મ સાચવી રાખ્યો. એકદા અનાય દેશમાં વિચરતા સાધુઓનો જાવડને સમાગમ થયો અને તેમના મુખથી ‘પોતે શત્રુજયનો ઉદ્ધાર કરનાર થશે’ એમ જાણી, ધરે જઈ, ચક્રેશ્વરી દેવીનું ‘જ્યાન ધર્યું’. એક માસના તપને અંતે દેવીએ સંતુષ્ટ થઈ કહ્યું કે—‘અહીંથી તક્ષ-શિલાનગરીએ જઈ, અહીં ત પ્રતિમાનું ભિંબ લઈ, શત્રુજય તરફ આસજો, દેવીની આજ્ઞાનુસાર મધુમતી નગરીએ પહોંચતાં જ તેમણે ચીન વિગેરે દેશમાં અગાઉ મોકલેલા વહાણો સુવર્ણપ્રાપ્તિ સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યા. વજ્રસ્વામી પણ વિચરતા વિચરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. સોનું ને સુગંધ મળવા જેવી વસ્તુસ્થિતિ થઈ. જાવડે શત્રુજયોદ્ધાર માટે સહાયક થવા વજ્રસ્વામીને વિનંતિ કરી. જાગ્યેજો તે જ સમયે વજ્રસ્વામી (કેટલાકના મત મુજબ વજ્રસેન)નો પ્રતિભોષેલ મનુષ્ય મરણ પામી ચક્ષુપણે ઉત્પન્ન થયેલ તે વંદન નિમિત્તે ત્યાં આવ્યો.

વજ્રસ્વામીએ શાસનોત્થતિ માટે શત્રુજયોદ્ધારમાં તે ચક્ષુને મદદ કરવા સૂચવ્યું અને જાવડ સહિત પ્રયાણ શરૂ કર્યું. પૂર્વના મિથ્યાત્વી કપર્દી ચક્ષુ ત્રાસ આપવામાં અને નવનવા વિદ્વો વધારવામાં કશી પણ

શ્રીવજ્રસ્વામિવચસા સોપારકે ગત્વા જિનદત્તગૃહે ઈશ્વરીનામ્યા તદ્ માર્યયા લક્ષપાકમોજ્યે વિષનિક્ષેપ-
વિધાનચિંતનશ્રાવણે સતિ પ્રાતઃ સુકાલો ભાવીત્યુક્ત્યા [ક્ત્વા], વિંશનિવાર્ય ૧ નાગેંદ્ર, ૨ ચંદ્ર,
૩ નિર્વૃત્તિ, ૪ વિજ્ઞાપરાણ્યાન્ ચતુરઃ સકુટુંબાનિમ્યપુત્રાન્ પ્રબ્રાજિતવાન્ । તેમ્યશ્ચ સ્વસ્વનામાંકિતાનિ
ચત્વારિ કુલાનિ સંજાતાનીતિ । સ ચ શ્રીવજ્રસેનો નવ ૯ વર્ષાણિ ગૃહે, ષોડશાધિકશત ૧૧૬
વ્રતે, ત્રીણિ ૩ વર્ષાણિ યુગપ્રધાનપદે સર્વાયુઃ સાષ્ટાવિંશતિશતં ૧૨૮ પરિપાસ્ય શ્રીવીરાત્
વિંશત્યધિકષટ્શત ૬૨૦ વર્ષાતિ સ્વર્ગમાગ્ ॥

અત્ર શ્રીવજ્રસ્વામિશ્રીવજ્રસેનયોરંતરાલકાલે શ્રીમદાર્યરક્ષિતસૂરિઃ શ્રીતુર્બલિકાપુષ્પ-
(મિત્ર)શ્રેતિ ક્રમેણ યુગપ્રધાનદ્વયં સંજાતં । તત્ર શ્રીમદાર્યરક્ષિતસૂરિઃ સપ્તનવત્યધિક-
પંચશત ૧૯૭ વર્ષાતિ સ્વર્ગમાગિતિ પટ્ટાવસ્થાદૌ દૃશ્યતે, પરમાવશ્યકવૃત્ત્યાદૌ શ્રીમદાર્યરક્ષિતસૂરિણાં
સ્વર્ગગમનાનંતરં ચતુરશીત્યધિકપંચશત ૧૮૪ વર્ષાન્તે સપ્તમનિહ્વોત્પત્તિરુક્તાસ્તિ । તન્નૈતદ્
બહુશ્રુતગમ્યમિતિ । નવાઽધિકષટ્શત ૬૦૯ વર્ષાન્તે દિગંબરોત્પત્તિઃ ।

૧૫—ચંદ્રસૂરિત્તિ,—શ્રીવજ્રસેનપટ્ટે પંચદશઃ શ્રીચંદ્રસૂરિઃ તસ્માચ્ચન્દ્રગચ્છત્ત્વમિતિ તૃતીયં
નામ પ્રાદુર્ભૂતં । તસ્માચ્ચ ક્રમેણાઽનેકગણહેતવોઽનેકે સૂરયો બભૂવાંસઃ ।

૧૬—સામન્તમદ્દત્તિ—શ્રીચંદ્રસૂરિપટ્ટે ષોડશઃ શ્રીસામંતમદ્દસૂરિઃ । સ ચ પૂર્વગતશ્રુતવિશારદો
વૈરાગ્યનિર્ધિર્નિમમતયા દેવકુલ્વનાદિશ્વઽવસ્થાનાત્ લોકે વનવાસીત્યુક્તસ્તસ્માચ્ચતુર્થં નામ વનવા-
સીતિ પ્રાદુર્ભૂતં ॥ ૬ ॥ ૬ ॥

વ્યાખ્યાન્યાર્થઃ—શ્રી વજ્રસ્વામીની પાટે શ્રી વજ્રસેનસૂરિ ચૌદમા પદ્ધર થયા. તેઓએ દુકાળના સમયે જિનદત્ત શ્રેષ્ઠીના ધરમાં તેની ઇશ્વરી નામની સ્ત્રીવડે લક્ષપાક (લાખ દ્રવ્ય ખર્ચાને તૈયાર થયેલું) ભોજનમાં ઝેર નાખવાનો પ્રસંગ સાંભળવામાં આવતાં જ શ્રી વજ્રસ્વામીની આજ્ઞાથી સોપારક નગરે જઈને “આવતી કાલે સુકાળ થશે” એમ કહીને, ઝેરનું નિવારણ કરીને નાગેંદ્ર ૧, ચંદ્ર ૨, નિર્વૃત્તિ ૩ અને અને વિદ્યાધર ૪ એ નામના ચાર શ્રેષ્ઠીપુત્રોને સપરિવાર દીક્ષા આપી. તે ચારે દ્વારા તેમના નામના ચાર જુદા જુદા ગચ્છો થયા. શ્રી વજ્રસેન નવ વર્ષ ધરમાં, એક સો સાળ વર્ષ ચારિત્રપર્યાયમાં, ત્રણ વર્ષ યુગપ્રધાન પદે એમ એક સો અઠ્ઠાવીશ વર્ષનું આયુષ્ય પાળીને શ્રી વીર પરમાત્મા પછી ૬૨૦ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

શ્રી વજ્રસ્વામી અને શ્રી વજ્રસેનસૂરિના વચગાળામાં શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ અને તુર્બલિકા પુષ્પમિત્ર નામના બે યુગપ્રધાનો થયા. આર્યરક્ષિતસૂરિ વીર

પછી ૫૮૭ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા એવું પદાવલીમાં કથન છે જ્યારે આવશ્યકસૂત્રવૃત્તિમાં આર્ય-
રક્ષિતસૂરિના સ્વર્ગગમન પછી ૫૮૪ વર્ષે સાતમા નિહનવની ઉત્પત્તિ થઈ એવો ઉલ્લેખ
છે. આ વિવાદાસ્પદ વસ્તુને નિર્ણય બહુશ્રુત બણે. ૬૦૯ વર્ષે દિગંબરોત્પત્તિ થઈ.

શ્રીવજ્રસેનની પાટે પંદરમા પદ્ધત્ર શ્રીચંદ્રસૂરિ થયા. તેમનાથી “ચંદ્ર મચ્છ”
એવું ત્રીજું નામ શરૂ થયું. તે ગચ્છમાં જુદા જુદા અનેક ગણેના કારણજાત અનેક
પ્રભાવિક સૂરીશ્વરો થયા.

શ્રી ચંદ્રસૂરિની પાટે શ્રી સામંતભદ્રસૂરિ થયા. તેઓ પૂર્વના જ્ઞાનમાં વિચક્ષણ,
વૈરાગ્યના સમુદ્ર-ભંડાર અને નિર્મોહપણને કારણે દેવકુળ, વન વિગેરે સ્થાનોમાં રહેતા
હોવાથી તેમને લોકો વનવાસી કહેવા લાગ્યા અને તેમનાથીજ “વનવાસી મચ્છ”
એવું ચોથું નામ શરૂ થયું.

૧૪ શ્રી વજ્રસેનસૂરિ

ગૃહસ્થપર્યાય ૯ વર્ષ; ચારિત્રપર્યાય ૧૧૯ વર્ષ;—તેમાં સામાન્ય વ્રતપર્યાય ૧૧૬
વર્ષ; યુગપ્રધાન ૩ વર્ષ; સર્વાયુ ૧૨૮ વર્ષ; સ્વર્ગમન મ. સં. ૬૨૦ વર્ષ; ગોત્રકોશિક *

શ્રી વજ્રસેનસૂરિ વિચરતા વિચરતા સોપારક નગરે આવ્યા. તે વળતે બચંકર
ડુકાળ ચાલુ હતો. દ્રવ્ય-સંપત્તિ પુષ્કળ હોવા છતાં લોકોને અન્નનાં સાસાં પડતાં. તેજ
નગરમાં જિનદત્ત શેઠને ઇશ્વરી નામની પ્રિયા હતી. તેને નાજેંદ્ર, નિર્વૃત્તિ, ચંદ્ર ને
વિદ્યાધર નામના ચાર પુત્રો હતા. દુર્ભિક્ષના દુઃખથી કંટાળી તેઓ લક્ષપાક
(લાખ દ્રવ્યના અર્થથી નિષ્પન્ન થયેલ) લોજનમાં ઝેર લેળવવા તૈયાર થયા હતા. સમર્થ
જ્ઞાની વજ્રસ્વામીએ વજ્રસેન મુનીશ્વરને જણાવ્યું હતું કે જ્યારે લક્ષપાક લોજનમાં
ઝેર લેળવાતું બેવાશે તેને વળતેજ દિવસે સુકાળ થશે. બાગ્યયોગે વજ્રસેન
ઇશ્વરીના ગૃહ તરફજ ચાલ્યા. ચિંતામણિ રત્ન સમા સાધુને સ્વગૃહે આવતા જોઈ
શેઠાણીએ તેમનું બહુમાન કર્યું. ડુકાળના દુઃખથી કંટાળેલ તેણીએ પોતાની સ્થિતિ
સમજાવી, લોજનમાં ઝેર લેળવી મૃત્યુનું શરણ સ્વીકારવાનો નિરધાર પણ કહી સંભ-
ળાવ્યો. ગુરુએ શાંતિ રાખવા સમજાવ્યું અને વળતે દિવસે સુકાળ થશે તેમ કહ્યું.
તેમના કથનની સાબિતીરૂપેજ ન હોય તેમ બીજે દિવસે ખાન્યથી જરેલા વહાણો સોપારક
નગરે લાંગર્યાં. આવો ચમત્કાર જોઈ ઇશ્વરી શ્રાવિકા ચિંતવવા લાગી કે મિથ્યા
સમજણથી ઝેરમિશ્રિત અન્ન ખાધું હોત તો અવશ્ય મરણ નીપજત, તો શામાટે
હવે પ્રગટપ્રભાવી જિનધર્મની દીક્ષા લઈ સ્વજીવન સફળ ન કરવું? એમ

* અન્યત્ર ભારદ્વાજ પણ કહેલ છે.

વિચારી પોતાના પુત્રો સાથે દીક્ષા લીધી. તે ચારે પુત્રો કંઈક ન્યૂન દશ પૂર્વધારી થયા અને તેમના નામથી જુદા જુદા ચાર કુળો નીકળ્યા. એમ કહેવાય છે કે દરેકે એકવીસ-એકવીસ આચાર્યો કર્યા અને તેમનાથી ચોરાશી ગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ. નિર્વૃત્તિ કુળનો તરત જ વિચ્છેદ થયો જ્યારે બાકીના ત્રણે કુળો દીર્ઘ સમય આદ્યા અને તેમાં પ્રભાવિક અનેક મહાત્મા પુરુષો પ્રગટ્યા.

કપદી યક્ષની ઉત્પત્તિ *

વિહાર કરતાં કરતાં વજ્રસેનસૂરિ સોરઠ દેશમાં મધુમતી (મહુવા) નગરીએ આવ્યા. ત્યાં xકપદી નામે વણકર રહેતો હતો. તેને આડી અને કુહાડી નામની બે સ્ત્રીઓ હતી. કપદી અપેય અને અભક્ષ્ય ભોજનમાં આસક્ત રહેતો તેથી એકદા તેની બંને સ્ત્રીઓએ તેને શિક્ષા કરી. તે નગર બહાર આવ્યો ગયો. તેને દુઃખીયો દેખી બહિર્ભૂમિ જતાં ગુરુએ તેને કોમળ વચનથી આશ્વાસન આપ્યું એટલે કપદી પણ બે હાથ જોડી ગુરુ સમક્ષ બિલો રહ્યો. જ્ઞાન-દષ્ટિથી જોતાં ગુરુને તે સુલભબોધી અને અદ્ય આયુષ્યવાળો જણાયો એટલે તેને ઉપદેશ આપી ધર્મ સમજાવ્યો. કપદીએ કહ્યું: ‘પ્રભુ! મને પચ્ચખખાણ કરાવો.’ ગુરુએ કહ્યું: ‘નમો અરિહંતાણં પદ બોલી, એક સ્થાનકે બેસી કડના દોરાની ગાંઠ છોડી જમવું અને પાછી ગાંઠ વાળી દેવી એવો નિયમ ગ્રહણ કરો.’ ભાગ્યયોગે તે દિવસે તેને સર્પની ગરલયુક્ત માંસભોજન મળ્યું, જે ખાવાથી તે મરણ પામ્યો અને વ્યંતર થયો. તેના મરણની વાત તેની સ્ત્રીઓના જાણવામાં આવતાં તેઓએ રાજા પાસે ફરિયાદ કરી કે-‘આ મહાત્મા પુરુષે અમારા ધણીને “કંઈક” શીખવી મારી નાખ્યો છે, રાજાએ વજ્રસેનનં ચોકીમાં બેસાડ્યા. આ બાબત વ્યંતર થયેલા કપદીએ જ્ઞાનથી જોયું તો પોતાના ઉપકારી ગુરુને સંકટમાં સપડાયેલા જોયા એટલે તરત જ તે શહેર પ્રમાણ શિલા વિકુવીં બધા લોકોને કહ્યું કે-‘આ ગુરુ મહાઉપકારી છે. તમે સર્વે તેની માફી માગો; નહિંતર આ શિલાપાતથી ગામના ભૂંછે ભૂંછા થઈ જશે.’ રાજા વિગેરે ભય પામ્યા અને ગુરુનું બહુમાન કરી ઉપાશ્રયે મોકલ્યા. કપદી યક્ષે પણ ગુરુને નમસ્કાર કરી કહ્યું કે-‘હૈ પ્રભો! પૂર્વભવમાં મેં અતિપાપ કર્યાં છે તો તેની નિર્વૃત્તિ કરો.’ ગુરુએ પવિત્ર તીર્થધિરાજ સિદ્ધાચળના સહાયક થવા સૂચવ્યું અને કપદી તે વચન સ્વીકારી શ્રી સિદ્ધગિરિનો સહાયક થયો.

કપદી યક્ષ સાથે વજ્રસ્વામીનો વૃતાંત પણ જોડાયેલો છે. આ જ કપદી યક્ષ ભવડશાહને શત્રુજયોદ્ધારમાં સહાય કરી હતી.

* આ હકીકત શ્રી. જૈન શ્વે. કો. હેરોલ્ડની તપાગચ્છ પટ્ટાવલીમાંથી લીધી છે.

x શત્રુજય મહાત્મ્યમાં તીર્થમાન નગરના રાજા સુકર્માનો પુત્ર કહેલ છે.

૧૫ શ્રી ચંદ્રસૂરિ

ગૃહસ્થવાસ ૩૭ વર્ષ : પ્રતપર્યાય ૩૦ વર્ષ :—તેમાં સામાન્ય પ્રતપર્યાય ૭ વર્ષ : યુગપ્રધાન
૨૩ વર્ષ : સર્વાયુ ૬૭ વર્ષ : સ્વર્ગગમન મ. સં. ૬૪૩ વર્ષ : ગાત્ર સદ્લહડઃ* :

સોપારક નગરમાં જિનહત્ત શેઠને ઇશ્વરી નામની પત્નીથી નાગેંદ્ર, નિર્વૃત્તિ, ચંદ્ર અને વિદ્યાધર એ નામના ચાર પુત્રો થયા હતા. વજ્રસ્વામીના સમયમાં બીજે બાર-વર્ષીય હુકાળ પડ્યો. દાંતને અને અન્નને વેર હોય તેવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ. લક્ષાધિપતિ-એને પણ કાલ કેવી જાગશે તેની ચિંતા થતી તો સામાન્ય ગરીબસમૂહનું તો પૂછવું જ શું ? વજ્રસેન મુનિ સોપારક નગરે આવી ઇશ્વરી શેઠાણીને ગૃહે જોયરી માટે પધાર્યા. આ સમયે ઇશ્વરી શેઠાણી લક્ષ દ્રવ્યથી ભેળવેલ ભોજનમાં કાતિલ જેર નાખીને મરવાના નિશ્ચય પર આવી હતી. વજ્રસેને તેમને તેમ કરતાં નિવારી અને જણાવ્યું કે—“શુભ્યે મને જણાવ્યું છે કે લક્ષ દ્રવ્યના ભોજનમાં જ્યારે જેર ભેળવાતું બેઠશ તેને વળતે દિવસે સુકાળ થશે’ માટે ધીરજ રાખો અને આવું અનુચિત કાર્ય ન કરો.” શુભવચનના સાક્ષીભૂત જ ન હોય તેમ વળતે દિવસે જ બંદરમાં ધાન્યથી ભરેલા વહાણો આવી ચડ્યા. સર્વત્ર સુકાળ થયો. આથી ઇશ્વરી વિગેરે આખા ઘરને જૈન ધર્મ પર અતુલ શ્રદ્ધા બંધાઈ અને પોતાના ચારે પુત્રો સાથે દીક્ષા લીધી. ચારે પુત્રોના નામથી બુદ્ધા બુદ્ધા ચાર ગણુની ઉત્પત્તિ થઈ. ચંદ્ર વધારે પ્રતાપી તેમજ બીજા ત્રણની અપેક્ષાએ ચંદ્રગચ્છનું વિશેષ આયુષ્ય જાણી ચંદ્રસૂરિને વજ્રસેન મુનિએ પોતાના પટ પર સ્થાપન કર્યો. ચંદ્રસૂરિ કંઈક ન્યૂન દશ પૂર્વધારી થયા. તેમનાથી નિર્ઞેય ગચ્છનું ત્રીજું નામ ચંદ્ર-ગચ્છ શરૂ થયું. તે ગચ્છમાં ઘણા સમય અને પ્રભાવિક આચાર્યો થયા છે. અત્યારે પણ દીક્ષા સમયે ચંદ્રકુલનું નામ લેવામાં આવે છે.

સાડત્રીશ વર્ષનું સંયમ પાળી તેઓ વીર નિર્વાણ પછી ૬૪૩ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

૧૬ શ્રી સામંતભદ્રસૂરિ

તેઓ પૂર્વગત શ્રુતના જ્ઞાની હતા. અભ્યાસની સાથેસાથ તેમનું ચારિત્ર પાલન અસ્ખલિત હતું. તદ્દન નિર્મોહીપણે તેઓ વિચરતા અને મોટે ભાગે વાડી, વન, જંગલ કે યક્ષના મંદિરમાં રહેતા. તેઓ નિર્ઞેયગૃહમણિ હતા. તેમનો વૈરાગ્ય-રંગ અજબ હતો. તેમના વનમાં રહીને અપૂર્વ ચારિત્રપાલનથી રંજિત થયેલા હોકે તેમને “વનવાસી” જ કહેતા. અને તેમનાથી નિર્ઞેય ગચ્છનું “વનવાસી ગચ્છ” એવું ચોથું નામ પ્રચલિત થયું.

*તપાગચ્છ પટ્ટાવલી, શ્રી જૈન પ્રવેતાંચર કોન્ફરન્સ હેરોલ્ડ પુ. ૧૧, અંક ૭-૯ પૃ. ૩૮૫ ના આધારે.

આપ્તમીમાંસા નામનો ન્યાયનો મહાન્ અંથ આ આચાર્યે રચ્યો છે. આ ઉપરાંત યુક્ત્યનુશાસન, સ્વયંભૂ સ્તોત્ર, જિનસ્તુતિશતક વિગેરે અથો રચ્યા છે. આપ્તમીમાંસાનો અંથ તો પોતાના શિષ્ય વૃદ્ધદેવસૂરિની જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે બનાવ્યો હતો.

આમના સમય અગાઉ જૈન શાસનમાં શ્વેતાંબર ને દિગંબર બે પક્ષ પડી ગયા હતા. તે બંને વચ્ચે ઐક્ય કરવા તેમણે ઘણો જ પ્રયત્ન કર્યો પણ ઐક્ય ન સધાયું. દિગંબરો પણ તેમને સારું માન આપે છે.

દિગંબરો તેમને પોતાની આમ્નાયના મનાવવા પ્રયત્ન કરે છે પણ એ સંબંધમાં કશું પ્રમાણભૂત સાધન નથી મળતું.

સત્તરસ વૃદ્ધદેવો ૧૭, સૂરી પજ્જોઅળો અઢારસમો ૧૮ ।

एगुणवीसइ इमो सुरी सिरिमाणदेवगुरु १९ ॥ ७ ॥

तत्पट्टे श्रीवृद्धदेवसूरिः ।

तत्पट्टे श्रीप्रद्योतनसूरिः ।

तत्पट्टे श्रीमानदेवसूरिः ।

ગાથાર્થ:—સત્તરમા પટ્ટધર વૃદ્ધદેવસૂરિ થયા, તેમના માટે અઢારમા પ્રદ્યોતનસૂરિ અને ઓગણીશમા માનદેવસૂરિ થયા. ૭,

વ્યાખ્યા—૧૭ સત્તરત્તિ—શ્રીસામંતભદ્રસૂરિપટ્ટે સપ્તદશઃ શ્રીવૃદ્ધદેવસૂરિઃ । વૃદ્ધો દેવસૂરિરિતિ સ્થાતઃ । શ્રીવીરાત્ પંચનવત્યધિક ૧૧૧ (૬૧૧) વર્ષાતિક્રમે કોરંટકે નાહડમંત્રિ-નિર્માપિતપ્રાસાદે પ્રતિષ્ઠાકૃત્ ।

શ્રીજઞ્ઞગસૂરિણા ચ સપ્તત્યધિકષદશતવર્ષે ૬૭૦ સત્યપુરે નાહડનિર્મિતપ્રાસાદે શ્રી-મહાવીરઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ ।

૧૮—સૂરિપજ્જોઅળત્તિ—શ્રોવૃદ્ધદેવસૂરિપટ્ટેઽષ્ટાદશઃ શ્રીપ્રદ્યોતનસૂરિઃ ।

૧૯—एगुणत્તિ—શ્રીપ્રદ્યોતનસૂરિપટ્ટે एकोनविंशतितमः श्रीमानदेवसूरिः । સૂરિપદસ્થાપનાઽવસરે યત્કંધયોરુપરિ સરસ્વતીલક્ષ્મ્યૌ સાક્ષાદ વીક્ષ્ય ચરિત્રાદસ્ય ધ્રંશો ભાવીતિ વિચારણયા વિષણ્ણચિત્તં ગુરું વિજ્ઞાય યેન ભક્તકુલમિક્ષાઃ સર્વાશ્ચ વિકૃતયસ્ત્યક્તાઃ । તત્તપસા નડુલપુરે ૧ પદ્મા, ૨ જયા, ૩ વિજયા, ૪ અપરાજિતાઽમિષાનાભિઃ દેવીભિઃ પર્યુષામમાનં દૃષ્ટ્વા કથં નારીભિઃ પરિકરિતોઽયં સૂરિરિતિ શંકાપરાયણઃ કશ્ચિત્ મુગ્ધસ્તાભિરેવ શિક્ષિત ઇતિ ॥ ૭ ॥

વ્યાખ્યાયાર્થ:—શ્રી સામંતભદ્રસૂરિની પાટે સત્તરમા વૃદ્ધદેવસૂરિ થયા. તેઓનું મૂળ નામ તો દેવસૂરિ હતું પણ તેઓ વૃદ્ધ હોવાથી વૃદ્ધદેવસૂરિ એવા નામથી પ્રખ્યાતિ પામ્યા. તેમણે શ્રી વીર નિર્વાણ પછી ૫૯૫ (૬૯૫) વર્ષે કોરંટક નામના નગરમાં નાહડ મંત્રીએ બંધાવેલા જિનમંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

વીર નિર્વાણ પછી ૬૭૦ વર્ષે શ્રી જ્ઞજ્ઞગસૂરિએ નાહડ મંત્રીએ સત્યપુર નગરમાં બંધાવેલા મંદિરમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

વૃદ્ધદેવસૂરિની પાટે અઢારમા પદ્ધર પ્રદ્યોતનસૂરિ થયા.

શ્રી પ્રદ્યોતનસૂરિની પાટે માનદેવસૂરિ ઓગણીશમા પદ્ધર થયા. માનદેવસૂરિને જ્યારે સૂરિપદ આપવામાં આવ્યું ત્યારે તેમના ખભા ઉપર સરસ્વતી તેમજ લક્ષ્મી બને દેવીઓને પ્રત્યક્ષ જોઈને ગુરુએ વિચાર્યું કે—આમના ચારિત્રમાં ભંગ પડશે તેથી તેઓને વિષાદ થયો, જે જોઈને માનદેવસૂરિએ ભાવિક શ્રાવકાના ધરની ભિક્ષા તેમજ હ્રંચ વિગયનો ત્યાગ કર્યો. આવી ઉત્કૃષ્ટ તપશ્ચર્યાને કારણે પદ્મા,* જ્યા, વિજયા તથા અપરાજિતા એ નામની ચાર દેવીઓ તેમના સાનિધ્યમાં રહેતી. એકદા નાહડ નગરમાં આ ચાર દેવી સાહત બેઠેલા સૂરિ માટે કોઈ એક શ્રાવકને શંકા થઈ કે સ્ત્રી—સંસર્ગી આ સૂરિ પવિત્ર કયાંથી હોય ? આ શંકાશીલ શખ્સને પછી તે દેવીઓએ શિક્ષા કરી હતી.

૧૭ શ્રી વૃદ્ધદેવસૂરિ ને ૧૮ પ્રદ્યોતનસૂરિ

કોરંટક (હાલના શિવગંજ પાસેના કોરટા) નગરમાં નાહડ મંત્રી અને તેનો ભાઈ સાલિંગ રહેતા હતા. દેવસૂરિના ઉપદેશથી તેઓ પ્રતિબોધ પામ્યા અને જન ધર્મ પર શ્રદ્ધા બંધાણી. આસો શુદ્ધિ નવમી આવતાં નાહડ મંત્રીએ ગુરુને પોતાની ગોત્રદેવી ચંડિકાને એક પાઠાનું બલિદાન આપવાનું છે તે હકીકત જણાવી સલાહ માગી. ગુરુએ તેમને તે હિંસક કાર્યથી નિવૃત્ત થવા કહ્યું અને પોતે ઘટતો ઉપાય કરશે તેમ સમજાવી ધીરજ આપી.

તે રાત્રિએ ગુરુએ સ્વશક્તિથી ગોત્રદેવી આમુંડાને બોલાવી અને કહ્યું કે—‘તું તારા પૂર્વભવનો વિચાર કર. આજું અઘટિત કાર્ય કરવું તને યોગ્ય નથી. પૂર્વભવમાં તું ધનસાર શ્રેષ્ઠીની સ્ત્રી અને પરમ શ્રાવિકા હતી. પાંચમના ઉપવાસને કારણે તું નવા વસ્ત્ર પહેરી,

* લક્ષ્મીશાંતિમાં અજિતા નામ જણાવ્યું છે.

પોતાના પુત્રને છેતરીને દેવમંદિરે જવા લાગી. તને જતી જોઈ તારો પુત્ર પણ 'મા-મા' કરતો તારી પાછળ ચાલ્યો. તે સમયે તારા નવા વસ્ત્રના અવાજથી એક પાઠો ભડક્યો અને તેણે તારા પુત્રને પાડી નાખ્યો. ભાગ્યથોગે અચાનક તે મૃત્યુ પામ્યો. પુત્રની આ હશા જોઈ તું પણ હૃદય બંધ પડવાથી મૃત્યુ પામી આમુંડા નામની દેવી થઈ. પૂર્વ-ભવના વૈરને કારણે બીજા પાડાઓને મારી નાંખવા તે શું તને યોગ્ય છે? માટે કયા ધારણ કર અને તારા પૂર્વભવનું ચરિત્ર સંભારી આવા પાપકાર્યથી પાછી વળ.' આમ સમ-જાવવા છતાં તેણીએ કહ્યું કે 'હું' જીવવધનો ત્યાગ કરી શકીશ નહિ.' ત્યારે શુરુએ નાહડ મંત્રીને આવા પાપકાર્યથી મુક્ત કરવા કહ્યું અને તે તેણે કબૂલ કર્યું. પછી શુરુ ઉપદેશથી નાહડ મંત્રીએ ૭૨ જિનાલયો કરાવ્યા અને વૃદ્ધદેવસૂરિએ કોરંટક નગરમાં વીર નિર્વાણ પછી ૫૯૫ (૬૯૫) વર્ષે તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. તેઓનું નામ તો દેવસૂરિ હતું પણ વૃદ્ધ હોવાને કારણે વૃદ્ધદેવસૂરિ નામથી પ્રખ્યાતિ પામ્યા.

પ્રભાવક ચરિત્રમાં માનદેવસૂરિ પ્રબંધમાં આ વૃદ્ધદેવસૂરિને પહેલાં ચૈત્યવાસી જણાવ્યા છે. તેઓ એક ચૈત્યની વ્યવસ્થા કરતા હતા પણ સર્વદેવસૂરિએ તેમને પ્રતિબોધ પમાડ્યો એટલે તેઓએ ચૈત્યનો વહીવટ મૂકી દીધો.

આ વૃતાંત જો સત્ય હોય તો તે ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે વિક્રમના બીજા સૈકામાં પણ ચૈત્યવાસ હતો. જો કે પટ્ટાવળીઓમાં તો વીર સંવત ૮૮૨ (વિક્રમ સંવત ૪૧૨) માં ચૈત્યવાસના પ્રાદુર્ભાવનું લખાણ છે, પરંતુ એનો અર્થ એ માનવામાં આવે છે કે તે સમયે ચૈત્યવાસીઓ પૂરજોશમાં આવ્યા હશે અને સુવિહિત સાધુઓ કરતાં ચૈત્યવાસી સાધુઓની સંખ્યા વધી ગઈ હશે.

તેઓએ પ્રદ્યોતનસૂરિને પોતાના પદે સ્થાપન કર્યા.

પ્રદ્યોતનસૂરિ સંખંધી વિશેષ વૃતાંત મળતો નથી. વીરવંશાવલીમાં એવો ઉલ્લેખ મળે છે કે તેઓએ અજમેરમાં ઋષભપ્રભુના િંખની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, તેમજ સુવર્ણગિરિમાં ધનપતિ નામના ગૃહસ્થે જે યશવસહી બનાવી હતી તેમાં વીરપ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

આ સિવાય જાને પટ્ટધરો માટે વિશેષ હકીકત ઉપલબ્ધ થતી નથી.

૧૯ શ્રી માનદેવસૂરિ

નાડોલ નગરમાં **ધનેશ્વર*** નામે પ્રખ્યાત એકી રહેતો હતો. તેને **ધારિણી** નામે પત્ની અને **માનદેવ** નામે કાંતિમાન પુત્ર હતો. પ્રદ્યોતનસૂરિ વિહાર કરતાં કરતાં

* કોઇ સ્થળે જિનહત એવું નામ પણ જણાવ્યું છે.

તે નગરમાં પધાર્યા અને તેમની ઉપદેશધારા સાંભળી, વર્ષોથી જેમ આતક તૃપ્તિ પામે તેમ માનદેવને અપૂર્વ આહ્વાદ થયો. સંસારની અસારતાનો અનુભવ થયો અને તેમની સુષુપ્ત આંતરિક જિમ્મિઓ ઝલ્લઝલ્લી ઊઠી. આત્મિક શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવવાને તેનું હૃદય તીવ્રતા અનુભવવા લાગ્યું.

સમય વિચારી તેમણે ગુરુમહારાજને પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરાવવા પ્રાર્થના કરી. માત-પિતાએ પણ મહાસુફેલીથી આજ્ઞા આપી. શુભ મુહૂર્તે દીક્ષા સ્વીકારી, તેઓ કેવ તપ આચરવા લાગ્યા. તીવ્ર સ્મરણશક્તિશાલીને શું અસાધ્ય હોય ? અદ્ય સમયમાં અગિયાર અંગનો અભ્યાસ કરી તેઓ જીદ અને મૂળસૂત્રોના પણ જ્ઞાતા થયા. શિષ્યને સમર્થ થયો જાણી ગુરુએ તેમને સૂરિપદે સ્થાપન કર્યો. સૂરિપદપ્રદાન સમયે ગુરુમહારાજે માનદેવના ખમા ઉપર સરસ્વતી તથા લક્ષ્મી નામની બે દેવીઓને સાક્ષાત્ જોઈ તેથી તેમનું મન કંઈક ખિન્ન થયું. તેમણે વિચાર્યું કે-‘આના પ્રભાવથી માનદેવ નિરતિચાર ચારિત્ર પાલી શકશે નહિ અને તેમનો ચારિત્રભંગ થશે.’ ચાલાક શિષ્ય ગુરુની મનોવેદના કળી ગયા અને ગુરુની મન-શાંતિ માટે નિયમ કર્યો કે-‘પોતે ભાવિક શ્રાવકના ઘરનો આહાર વહોરશે નહિ અને બધી વિકૃતિ-વિગયનો હચેશને માટે ત્યાગ કરશે.’

માનદેવસૂરિના તપથી તેમજ અખંડ વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યપાલનથી જ્યા, વિજ્યા, અપરાજિતા અને પદ્મા એ નામની ચાર દેવીઓ તેમની સાનિધ્યમાં રહેતી અને પ્રતિદિન વંદન કરવા આવતી. ધીમે ધીમે માનદેવસૂરિનો યશ જગતભરમાં પ્રસરી ગયો.

આ સમયે તક્ષશિલા નગરી જૈનોનું મહાધામ ગણાતી. પાંચ સો જેટલા ચૈત્યો તે નગરીને મંડિત કરી રહ્યા હતા. અચાનક દેવયોગે તે નગરીમાં મહામારીનો ઉપદ્રવ થયો. લોકો અકાળે મૃત્યુ પામવા લાગ્યા. વૈદ્ય કે ઔષધનો કોઈ પણ ઉપચાર કામ ન આવ્યો. જ્યાં જુઓ ત્યાં આકંઠ અને કદપાંત જ નજરે પડતો. સ્મશાનભૂમિ શોષાથી ઉભરાવા લાગી અને દુર્ગંધીનો તો કોઈ હિસાબ ન રહ્યો.

આવા ભીષણ પ્રસંગે કેટલાક સુજ્ઞ શ્રાવકો ચૈત્યમાં એકઠા થયા અને વિચારવા લાગ્યા કે-‘શું કપરી યક્ષ, અંબા દેવી, બ્રહ્મશાંતિ કે યક્ષરાજ કોઈ આપણો બચાવ નહીં કરે ?’ આ પ્રમાણે કોઈ ઉપાય નહીં સૂઝવાથી તેઓ નિરાશામાં ડૂબતા જતા હતા તેવામાં શાસનદેવીએ પ્રગટ થઈને કહ્યું કે-‘મ્હેરછોના પ્રચંડ વ્યંતરોએ બધા દેવ-દેવીઓને ફર કર્યો છે તેથી તેઓથી તમારું રક્ષણ કઈ રીતે થઈ શકે ? વળી આજથી ત્રણ વર્ષ પછી તુર્કીઓના હાથથી આ નગરીનું પતન થવાનું છે, છતાં એક ઉપાય હું તમને સૂચવું છું તેનો તમે અમલ કરો તો શ્રી સંઘની રક્ષા થાય. નાટોલ નગરમાં માનદેવસૂરિ છે તેમના ચરણનું જળ છાંટવાથી ઉપદ્રવ શાંત થશે. આ ઉપદ્રવ શાંત થતાં તમારે આ નગરીનો ત્યાગ કરી અન્યત્ર આશ્રય લેવું.’

પછી શાસનદેવી અદૃશ્ય થતાં બધા શ્રાવકોએ એકમત થઈ વીરહત્ત નામના શ્રાવકને નાટોલ નગરે માનદેવસૂરિ પાસે મોકલ્યો. વિનાંતિપત્ર લઈ વીરહત્તે નાટોલ નગરે જઈ ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કર્યો. આ સમયે માનદેવસૂરિ પર્યાકાસન લગાવી, નાસિકાના અગ્રભાગ ઉપર દૃષ્ટિ સ્થાપી ધ્યાનમગ્ન થયેલા હતા. નિઃશ્વસુજળ જાણી અને વિજ્યા નામની દેવી વંદન કરવા આવી હતી તે પણ એક ખૂણામાં બેઠી હતી. ઉપરનું દૃશ્ય જોતાં જ વીરહત્ત ચમક્યો. તેનું મન શંકાશીલ બન્યું. તે વિચારવા લાગ્યો કે- ‘એક તો મધ્યાહ્નકાળ, એકાંત અને આ સ્ત્રીઓની હાજરી ! ખરેખર શાસનદેવીએ અમને છેતર્યા છે. મને આવેલો જોઈને જ શુરુએ કપટ ધ્યાન ધર્યું લાગે છે.’ તે બહાર બેઠો અને શુરુએ ધ્યાન પાડ્યું ત્યારે અવજ્ઞાપૂર્વક-અવિનયી રીતે વંદન કર્યું. તેના આવા વર્તનથી દેવીએને રોષ ઉત્પન્ન થયો ને તેને ત્યાં જ શિક્ષા કરી ખાંધી લીધો. પછી શુરુએ તેને બંધનમુક્ત કરાવ્યો. એટલે દેવીઓએ કહ્યું- ‘હે પાપી ! પવિત્ર આચરણ-વાળા માનદેવસૂરિ માટે ખોટો વિકલ્પ કરતાં તને લજ્જા ન આવી ? અમે દેવીઓ છીએ તે પણ તું જાણી શકતો નથી. અમારી દૃષ્ટિ નિમિષ રહિત છે, અમારા પગ પૃથ્વીને અડતા નથી અને અમારી ફૂલની માળા કરમાયા વિનાની છે તે પણ તારા ખ્યાલમાં આવતું નથી ?’ આવા વચન સાંભળી શરમીઠા બનેલ વીરહત્તે પોતાના આગમનનું કારણ કહી સંભળાવ્યું અને પોતાના અનુચિત વર્તન માટે પણ પશ્ચાત્તાપ જાહેર કર્યો.

પછી શુરુમહારાજે જણાવ્યું કે- ‘મને સંઘની આજ્ઞા પ્રમાણ છે તેથી હું અહીં રહીને પણ તમારો ઉપદ્રવ શાંત કરવા પ્રયત્ન કરીશ. અહીંના સંઘની આજ્ઞા વિના હું ત્યાં આવી શકીશ નહિ, તો અહીંના સંઘમાં આ દેવીઓ મુખ્ય છે અને તેમની તક્ષશિલા નગરીએ આવવા માટે અનુમતિ નથી માટે પૂર્વે કમઠે પ્રકાશિત કરેલા અને આ દેવીઓએ બતાવેલા શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના મંત્રથી સંયુક્ત શ્રી શાંતિસ્તવ (લઘુ શાંતિ) નામનું શ્રેષ્ઠ સ્તવન લઈને તું સ્વસ્થાને જા અને તેના અધ્યયનથી સર્વ ઉપદ્રવ શાંત થઈ જશે.’ વીરહત્ત તે શાંતિસ્તવ લઈને સ્વનગરી-તક્ષશિલા ગયો અને તેના સ્મરણ-જપથી મરકીને ઉપદ્રવ શાંત થઈ ગયો. વ્યંતરના ઉપદ્રવની શાંતિ માટે “તિજયપહુત્ત” નામનું સ્તોત્ર પણ એમણે જ રચ્યું હતું. આ ઉપરાંત જૈનો વધારવા માટે પણ તેઓએ સારો પ્રયત્ન કર્યો હતો. વીરવંશાવળીકાર જણાવે છે કે- ‘તેમણે ઉચ્ચ નાગર (તક્ષ-શિલાનો એક ભાગ), ડેરા ગાજીખાન, ડેરાબેલ વગેરે સ્થળોમાં વિચરી, સોદા કુમારોને પ્રતિબોધી આસવાલ બનાવ્યા હતા.’

ત્રણ વર્ષ પછી તુર્કીઓએ તે મહાનગરી તક્ષશિલા ભાંગી નાખી. અત્યારે પણ ખોદકામ કરતાં ભગ્ન તક્ષશિલામાંથી પીત્તળ તેમ જ પાષાણના જિનચિંત્રો મળી આવે છે. શાસનની અનેક રીતે પ્રભાવના કરી, પોતાના પદ પર માનતુંગસૂરિને સ્થાપી, ગિરનાર પર્વત ઉપર જિનકલ્પ સદૃશ સંલેખનાપૂર્વક મૃત્યુ પામી તેઓ સ્વર્ગભોક્તા થયા.

સિરિમાણતુંગસૂરી ૨૦, વીસદ્વિમો ઇગવીસ સિરિવીરો ૨૧ ।

બાવીસો જયદેવો ૨૨, દેવાણંદો ય તેવીસો ૨૩ ॥ ૮ ॥

તત્પદ્ધે શ્રીમાનતુંગસૂરિઃ ।

તત્પદ્ધે શ્રીવીરસૂરિઃ ।

તત્પદ્ધે શ્રીજયદેવસૂરિઃ ।

તત્પદ્ધે શ્રીદેવાનંદસૂરિઃ ।

ગાથાર્થઃ—તેમની પાટે વીશમા પદ્ધર માનતુંગસૂરિ થયા. બાદ શ્રી વીરસૂરિ, તેમની પાટે જયદેવસૂરિ અને ત્રેવીશમા પદ્ધર શ્રી દેવાનંદ-સૂરિ થયા. ૮.

વ્યાખ્યા—૨૦ સિરિમાણતુંગત્તિ—શ્રીમાનદેવસૂરિપદ્ધે વિશતિતમઃ શ્રીમાનતુંગસૂરિઃ । યેન ભક્તામરસ્તવનં કૃત્વા બાળ—મયૂરપંડિતવિદ્યાચમત્કૃતોઽપિ ક્ષિતિપતિઃ પ્રતિબોધિતઃ । મયહર-સ્તવનકરણેન ચ નાગરાજો વશીકૃતઃ । ભક્તિભરેત્યાદિ સ્તવનાનિ ચ કૃતાનિ । શ્રીપ્રભાવકચરિત્રે પ્રથમં માનતુંગચરિત્રમુક્તં, પશ્ચાન્ન શ્રીદેવસૂરિશિષ્યશ્રીપ્રદ્યોતનસૂરિશિષ્યશ્રીમાનદેવસૂરિપ્રબંધાઃ ઉક્તાઃ, પરં તત્ર નાઽઽશંકા યતસ્તત્રાઽન્યેઽપિ પ્રબંધા વ્યસ્તતયોક્તા દૃશ્યન્તે ।

૨૧ ઇગવીસત્તિ—શ્રીમાનતુંગસૂરિપદ્ધે એકવિંશતિતમઃ શ્રીવીરસૂરિઃ । સ ચ શ્રીવીરાત્ સપ્તતિસપ્તશત ૭૭૦ વર્ષે, વિક્રમતઃ ત્રિશતી ૩૦૦ વર્ષે નાગપુરે શ્રીનમિપ્રતિષ્ઠાકૃતા યદુક્તમ્—

નાગપુરે નમિભવન—પ્રતિષ્ઠયા મહિતપાણિસૌભાગ્યઃ ।

અભવદ વીરાચાર્ય—સ્ત્રિભિઃ શતૈઃ સાધિકૈ રાજઃ ॥ ૧ ॥

૨૨ બાવીસત્તિ—શ્રીવીરસૂરિપદ્ધે દ્વાવિશતિતમઃ શ્રીજયદેવસૂરિઃ ॥ ૭ ॥

૨૩ દેવાણંદોત્તિ—શ્રીજયદેવસૂરિપદ્ધે ત્રયોવિંશતિતમઃ શ્રીદેવાનંદસૂરિઃ । અત્રાંતરે શ્રીવીરાત્ પંચચત્વારિશદધિકાષ્ટશત ૮૪૫ વર્ષાતિક્રમે વલ્લભીમઙ્ગઃ । દ્વયશીત્યધિકાષ્ટશત ૮૮૨ વર્ષાતિક્રમે ચૈત્યસ્થિતિઃ । ષડશીત્યધિકાષ્ટશત ૮૮૬ વર્ષાતિક્રમે બ્રહ્મદ્વીપિકાઃ ॥ ૮ ॥

વ્યાખ્યાર્થઃ—માનદેવસૂરિની પાટે વીશમા પદ્ધર માનતુંગસૂરિ થયા. તેમણે ભક્તામર સ્તોત્રની રચના કરીને બાળ તથા મયૂર નામના પંડિતોથી આશ્ચર્ય પામેલા રાજાને પ્રતિબોધ કર્યો. “મયહરસ્તવ” (નમિજીણ) રચીને નાગરાજને પણ વશ કર્યો. આ ઉપરાંત બીજા “ભક્તિભર” વિગેરે સ્તવનો પણ રચ્યા. પ્રભાવકચરિત્રમાં પહેલા માનતુંગસૂરિનું

અને પછી (વૃદ્ધ) દેવસૂરિના શિષ્ય પ્રધોતનસૂરિના શિષ્ય માનદેવસૂરિનું વૃત્તાંત કહેલું છે, પરંતુ આ વિષયમાં શંકા કરવા જેવું નથી કારણ કે પ્રભાવક ચરિત્રમાં એવી રીતે ઘણા પ્રબંધો જુદી જુદી રીતે—અનુક્રમ વગર આપવામાં આવ્યા છે.

માનતુંગસૂરિની પાટે એકવીશમા પદ્ધર વીરસૂરિ થયા જમણે વીર સંવત ૭૭૦ વર્ષે એટલે કે વિક્રમ સંવત્ ૩૦૦માં નાગપુર નગરમાં શ્રી નમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી. એ માટે કહેવાય છે કે—

નાગપુરમાં નમિનાથ જિનેશ્વરની પ્રતિષ્ઠા કરવાવડે અત્યંત સૌભાગ્યશાલી શ્રી વીરાચાર્ય વિક્રમની પછી ત્રણ સો વર્ષે થયા.

વીરસૂરિ પછી જયદેવસૂરિ આવીશમા પદ્ધર થયા.

જયદેવસૂરિની પાટે દેવાનંદસૂરિ ત્રેવીશમા પદ્ધર થયા. આ દરમિયાનમાં શ્રી વીર નિર્વાણ પછી ૮૪૫ વર્ષે વલ્લભીનો ભંગ થયો, ૮૮૨ વર્ષે ચૈત્યવાસ શરૂ થયો અને ૮૮૬ વર્ષે બ્રહ્મદીપિકા રાખ્યા શરૂ થઈ.

૨૦ શ્રી માનતુંગસૂરિ

વારાણસી નગરીમાં હર્ષદેવ નામનો રાજા હતો. તે જ નગરમાં ધનદેવ નામે સુર શ્રેષ્ઠ વસતો હતો. તેને માનતુંગ નામે સત્યશીલવાળો પુત્ર હતો.

માનતુંગ ભાગ્યથોગે દિગંબરાચાર્યોના સહવાસમાં આવ્યો. સંસર્ગ વધતાં વીત-રાગપ્રણીત ધર્મ પર શ્રદ્ધા જન્મી અને પોતાની દીક્ષાની અભિલાષા જાહેર કરી. માત-પિતાની અનુસૂતિ લઈ ચારુકીર્તિ નામના મુનીશ્વર પાસે દીક્ષા લીધી. તેમનું મહાકીર્તિ એવું નામ રાખવામાં આવ્યું. સ્ત્રીને મોક્ષ ન હોય, કેવળી આહાર ન કરે વિગેરે દિગંબરીય માન્યતાઓ જાણી. ક્રમશઃ બત્રીશ આગમોના તે જ્ઞાતા થયા અને જળ-કમંડળ રાખવા લાગ્યા. મયૂરપીચ્છાનો ગુચ્છ પણ તે સાથે રાખતા.

તે જ નગરમાં લક્ષ્મીધર નામે માનતુંગનો બનેલી રહેતો હતો. તે પૂણ્ય આસ્તિક અને પ્રવેતાંબર આભનાયનો હતો. એકદા વગર નિમંત્રણે મહાકીર્તિ તેમને ત્યાં વહોરવા ગયા. નિરંતર કમંડળમાં જળ ભરી રાખવાથી સંમૂર્ચિત પૂરા ઉત્પન્ન થયા હતા. તેમની બહેનના લક્ષ બહાર આ વસ્તુ ન ગઈ. તેણે પોતાના ભાઈને સન્માર્ગે ચડાવવાનો

* કેટલાક વિદ્વાનો બકામર સ્તોત્ર વિગેરેના કતૌ તરીકે આ માનતુંગસૂરિને સ્વીકારતા નથી. તેઓ તો વિક્રમની સાતમી શતાબ્દિમાં થયેલ માનતુંગસૂરિની કૃતિ માને છે, તે મતાંતર જણાવે.

યોગ્ય પ્રસંગ જોયો. પોતાના ભાઈને સમજાવતાં તેણે કહ્યું કે:- ‘ભાઈ ! સર્વ વ્રતમાં જીવ-
દયા એ જ સારવસ્તુ છે અને આ તમારા પ્રમાદથી બેઈદ્રિય જીવો વિનાશ પામે છે.
વસ્ત્ર રાખવામાં તમને પરિશ્રદ્ધ નહે છે અને ત્રાંખાનું કમંડળ એ પરિશ્રદ્ધ નહિ તો
ખીજું શું છે ?’ પછી તેણે શ્રવેતાંબરાચાર્યના ક્રિયાકલાપ વિગેરે વિધિ વિસ્તારથી
સમજાવી જે સાંભળતાં જ મહાકીર્તિએ કહ્યું કે- ‘એવા મહાત્માનો યોગ ક્યારે થાય ?’
તેની બહેને જણાવ્યું કે- ‘તેઓ હાલમાં મધ્ય પ્રદેશમાંથી આવવાના છે. તેમની સાથે
હું તમારો મેળાપ કરાવી આપીશ.’ પછી મહાકીર્તિને આદરસત્કારથી તેણે ભોજન કરાવ્યું.

બાદ જિનસિંહસૂરિ* ત્યાં પધાર્યા અને સદ્ગુરુસમાગમ થતાં જ મહાકીર્તિને
સત્ય તત્ત્વની પ્રતીતિ થઈ. તેમણે તેની પાસે ફરી શ્રવેતાંબરી દીક્ષા લીધી. સમ્યગ્
તપાસધન કરતાં તેમણે અંગ-ઉપાંગો પણ જાણી લીધા.

તે જ નગરમાં રાજમાન્ય મયૂર નામનો પંડિત રહેતો હતો. તેને એક પંડિતા
અને વિચક્ષણ પુત્રી હતી. તેને યોગ્ય વર માટે તપાસ કરતાં તેણે પ્રાણ પણ નિર્ધન
ખાણુ નામના કવિ સાથે લગ્નસંબંધ યોજ્યો હતો. પછી પોતાની લાગવગથી તેને રાજમાં
નોકરી અપાવી એટલે તેનો સંસાર સુખપૂર્વક ચાલવા લાગ્યો. એકદા ખાણુને પોતાની
પત્ની સાથે ગૃહકલેશ થયો એટલે તેની સ્ત્રી પિતૃગૃહે ચાલી ગઈ. ખાણુ શ્વસુરગૃહે જઈ
તેને મનાવવા લાગ્યો છતાં તે હઠામહી સમજી નહીં. છેવટે તેને એક પ્રલોક સંભળાવી
રંજિત કરવા પ્રયાસ કર્યો અને તેમાં “સુમ્ત્ર” શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છતાં પણ તે માની
નહિ. મયૂર પંડિત જે પાસેના ઓરડામાં વાદ-વિવાદ સાંભળતો હતો તેને આ વિખ-
વાદથી કંટાળો ઉપજ્યો અને આવેશમાં તે બોલી બોલ્યો કે- “સુમ્ત્ર”ને બદલે “ચંદી”
શબ્દનો પ્રયોગ કરો.’ આ સાંભળી ખાણુપત્ની લજવાઈ ગઈ. મર્યાદાને અનુચિત પોતાના
પિતાનું વાક્ય સાંભળી તેને અતિશય રોષ ઉત્પન્ન થયો તેથી તેણે શાપ આપ્યો કે- ‘તમે
રસલુપ્ત કોઢીયા થાઓ.’ આમ કહીને તે પોતાના પતિને ઘરે ચાલી ગઈ.

પોતાને કોઢયુક્ત બોધને મયૂરને ઘણો પશ્ચાત્તાપ થયો. તેણે રાજસભામાં જવું
બંધ કર્યું, પણ રાજને સમાચાર મળ્યા વગર રહે ? તેણે માણસ મોકલી મયૂરને
સભામાં બોલાવ્યો. રાજા માન્ય કર્યા સિવાય છૂટકો નહોતો. શરમીંદા ચહેરે તે
સભામાં હાજર થયો. જે સભામાં તેનું બહુમાન થતું તે જ સભા તેને ખાવા ધાતી
હોય તેમ જણાયું. પાછા સ્વગૃહે આવી તેણે નિશ્ચય કર્યો કે માનહાનિ જેવી સ્થિતિમાં
જીવવા કરતાં દેવારાધન કરી પુનઃ નિરોગી શરીર પ્રાપ્ત કરવું. પછી સૂર્યદેવની આરા-
ધના કરી અને તેમણે તેના સત્ત્વથી પ્રસન્ન થઈ તેને સુવર્ણ સરીખા દેહવાળો બના-
વ્યો. પછી રાજસભામાં આવી તેણે સ્વવૃત્તાંત સંભળાવ્યું તેથી રાજાએ તેની પ્રશંસા કરી.
આ સાંભળીને ખાણુ કહ્યું કે- ‘સ્વામિન્ ! દેવનો પ્રભાવ પ્રગટ જ છે તેમાં તેની આપ શું

* પ્રભાવક ચરિત્રમાં આ નામ આપ્યું છે, પણ ખરી રીતે માનદેવસૂરિ બોધએ.

પ્રશંસા કરે છે ?' રાજાએ કહ્યું કે- 'ગુણી ગુણિષુ મત્સરી' એ ઉક્તિ મુજબ તમે તેની ઇર્ષ્યા કરો છો.' આથી બાણને ચાનક ચડી ને તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે- 'મારા હાથ-પગ કાપીને મને ચંડિકાદેવીના મંદિરની પાછળ મૂકો. ત્યાંથી હું મારા હાથ-પગ સહિત રાજસભામાં આવીશ.' મયૂરે અનુકંપા બતાવી રાજાને તેવું કૃત્ય ન કરવા વિનંતિ કરી પણ રાજાને તેનો પ્રભાવ જોવો હતો, તેથી બાણનું વચન માન્ય કર્યું. બાણે પણ ચંડિકા દેવીની એવી સરસ પ્રાર્થના કરી કે દેવીએ પ્રસન્ન થઈ તેને હાથ-પગ પાછા આપ્યાં.

રાજાએ તેનું સારી રીતે સન્માન કર્યું પણ તેઓ એક બીજા પરસ્પરની ઇર્ષ્યા કરવાનું તજ્જતા નહિ તેથી એકદા રાજાએ કાશ્મીર નગરે જઈ જય-પરાજયનો નિર્ણય કરી લાવવાનું કહ્યું. બંને જણ કબૂલ થયા. બંનેએ કાશ્મીર થઈ, દુષ્કર તપ કરી, દેવીને પ્રસન્ન કરી. તેમની પરીક્ષા માટે દેવીએ એક સમસ્યા પૂછી કે-શતચંદ્રં નમસ્તલમ્ । આ સમસ્યાની પૂર્તિ તો બંનેએ કરી પણ બાણે શીઘ્રતાથી કરી તેથી બાણનો જય થયો. પછી તેઓ સ્વનગરે આવ્યા અને બંનેનો રાજાએ યોગ્ય આદરસત્કાર કર્યો.

એકદા વાતચીત ચાલતાં રાજાએ પોતાના અમાત્યને કહ્યું કે- 'બ્રાહ્મણો અદ્વિતીય ને અજ્યેય છે, બીજા દર્શનમાં આવો કોઈ પ્રતાપી પુરુષ જણાતો નથી.' આ સાંભળી પ્રધાને માનતુંગસૂરિની અદ્ભુત શક્તિના વખાણ કર્યા. રાજાએ પ્રધાનને તેમને બોલાવી લાવવા કહ્યું. પ્રધાનની પ્રાર્થનાથી માનતુંગસૂરિ સભામાં પધાર્યા. એટલે રાજાએ બાણ-મયૂરની શક્તિનું વર્ણન કરી કહ્યું કે- 'આપનામાં એવી કોઈ શક્તિ હોય તો અમત્કાર બતાવો.' એટલે ગુરુમહારાજે જણાવ્યું કે- 'અમારે ધન, ધાન્ય કે પુત્ર-પરિવારની ચિંતા નથી કે જેને માટે રાજાને રીઝવીએ, પરંતુ શાસનપ્રભાવના કરવી એ અમારું કર્તવ્ય છે.' આથી રાજાએ આદેશ આપ્યો કે- 'મુનિગજને પગથી માથા સુધી બેડી નાખો અને એક અંધારા આવાસમાં પૂરો.' હુકમ સાંભળતાં જ સેવકોએ હોખડની ચુમ્માલીશ સાંકળવતી ગુરુને બાંધ્યા અને એક તમાવ્યાપી ચોરડામાં પૂરી તાળું દીધું.

પ્રભાવિક માનતુંગસૂરિને મન આ નજીવી વસ્તુ હતી.

એકાગ્ર મનથી તેમણે ભક્તામર સ્તોત્રની શરૂઆત કરી. એક એક શ્લોક બોલતા ગયા અને એક એક બેડી તૂટતી ગઈ. એમ ચુમ્માલીશમા શ્લોકે બધી બેડી તૂટી ગઈ અને દ્વાર સ્વયમેવ ઊઘડી ગયાં. સૂરિએ રાજસભામાં આવી રાજાને આશીર્વાદ આપ્યો. રાજાએ તેમની પૂર્ણ પ્રશંસા કરી. વધુમાં જણાવ્યું કે- 'બાણ-મયૂરમાં વિદ્યા છે પણ તેમને અભિમાન અને સાથે અદેખાઈ-ઇર્ષ્યા પણ છે, આપ નિષ્કલંક છો. આપ જેવા મહાત્મા પુરુષના દર્શનથી હું કૃતાર્થ થયો છું.' ગુરુ તેમને જિનધર્મમાં સ્થિર થવાનું કહી આદ્યા ગયા. માનતુંગસૂરિરચિત ભક્તામર સ્તોત્ર અઘાપિ પર્યંત પ્રચલિત છે.

પૂર્વકર્મના પ્રાબલ્યે ગુરુને ઉન્માદ-રોગ થઈ આવ્યો. તેમણે ધરણેંદ્રનું સ્મરણ કરી અનશન માટે પૂછ્યું ત્યારે ધરણેંદ્રે કહ્યું કે—‘આપનું આયુષ્ય હજી બાકી છે અને હજી આપ અનેકને ઉપકારક થવાના છો માટે હાલ અનશનનો વિચાર ત્યજી દો.’ પછી ધરણેંદ્રે તેમને ૧૮ અક્ષરનો મંત્ર આપ્યો જેના સ્મરણમાત્રથી અનેક પ્રકારના રોગો નાશ પામે છે. તે મંત્રાક્ષરોના અનુસારે સૂરિજીએ “ભયહર (નમિગિણ)” સ્તવન બનાવ્યું જે અદ્યાપિ પર્યંત પ્રખ્યાત છે. તેમના પ્રભાવથી માનતુંગસૂરિની કાયા પુનઃ સુવર્ણ સદૃશ થઈ ગઈ. પછી પૃથ્વીતળ પર વિચરી, લબ્ય જીવોનો ઉપદેશી, સંખ્યાબંધ સદ્ગુણી શિષ્યો નીપજાવી, પ્રાંતે અનશન કરી તેઓ સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

૨૧ વીરસૂરિ ૨૨ જયદેવસૂરિ ૨૩ દેવાનંદસૂરિ

વીરસૂરિએ વીરસંવત્ ૭૭૦* એટલે કે વિક્રમ સંવત્ ૩૦૦ માં નાગપુરને વિષે નમિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી અને પોતાના પ્રભાવથી દ્વિગંતમાં સ્વ-કીર્તિ ફેલાવી હતી. પ્રભાવક ચરિત્રમાં બે વીરસૂરિના વૃતાંતો છે, પણ તે આ પદ્ધતિથી બુદ્ધ સમજવા.

વીરસૂરિની પાટે જયદેવસૂરિ આવ્યા. તેમના સંબંધે પણ માહિતીપૂર્ણ હકીકત મળતી નથી. વીરવંશાવળીકાર જણાવે છે કે—‘આ જયદેવસૂરિએ રણતભમરના ગિરિશૃંગ પર પદ્મપ્રભુ અને પદ્માવતી દેવીની મૂર્તિ સ્થાપી હતી તેમજ થલેચી- (મરુધર)માં વિહાર કરી સ્વોપદેશશક્તિથી ભાટી ક્ષત્રિયોને જૈન બનાવ્યા હતા.

જયદેવસૂરિની પાટે દેવાનંદસૂરિ આવ્યા તેમના વૃતાંતનો પણ અભાવ છે. તેમના સમયમાં ત્રણ મહત્ત્વની બીના બની (૧) વીરનિર્વાણ ૮૪૫માં વલ્લભીનો ભંગ થયો. (૨) વીરનિર્વાણ ૮૮૨ વર્ષે ચૈત્યસ્થિતિ થઈ અને (૩) ૮૮૬ વર્ષે વ્રહ્મદીપિકા શાખા પ્રગટી.

વલ્લભીભંગ

વલ્લભીપુરનો ત્રણ વાર ભંગ થયો છે. ભંગ એટલે સર્વથા નાશ નહિ. પહેલો ભંગ વી. નિ. ૮૪૫ એટલે કે વિ. સં. ૪૭૫માં થયો. ગીજનીના તુર્કી લોકોએ વલ્લભીપુર પર આક્રમણ કરી તેનો પ્રથમ ભંગ કર્યો. તે વિષય સમયમાં જૈનમૂર્તિઓને ભિદ્ધમાલ વિગેરે સ્થળે લઈ જવામાં આવી હતી. આ સમયે ગંધર્વવાદિવેતાલ શાંતિસૂરિએ સંઘની રક્ષા કરી હતી.

ચૈત્યસ્થિતિ

જૈન સાધુઓના કડક આચારને કારણે કેટલાક સાધુઓ શિથિલ બનવા લાગ્યા અને પરિણામે તેઓ ચૈત્યવાસી થઈને રહેવા લાગ્યા. એમ જણાય છે કે ધીમે ધીમે ચૈત્યવાસીના અસર થવા લાગી હશે, પરંતુ વીરનિર્વાણ ૮૮૨ પછી તે પ્રગટપણે અને પુરજોશમાં જણાય છે. શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ અને તે સમયના બીજા કેટલાક સમર્થ આચાર્યોએ આ વધતા જતા શિથિલાચાર તરફ અંગુલિ-

* ૮૭૦ જોઈએ.

નિર્દેશ કરી તેનો સચળપણે સામનો કર્યો. ચૈત્યવાસને કારણે શિથિલાચારીઓ ચૈત્ય કે મઠમાં રહેતાં, મંદિરના દ્રવ્યનો પોતાની જાત માટે ઉપયોગ કરતા, નિમિત્તો જોઈ આપતાં, રંગેલા કે સુવાસિત વસ્ત્રો પહેરતાં, સાધ્વીઓએ વહોરેલું ખાતા, ધનનો સંચય કરતા, કેશ વધારતા, મિષ્ટાહાર કરતા, સચિત્ત પાણી તથા ફળ—ફૂલ વાપરતા, જિનપ્રતિમા વેચતા ઇત્યાદિ શાસનની હીલના થાય અગર તો સાધ્વા-ચારથી વિપરીત હોય તેવી રીતે વર્તતાં.

*બ્રહ્મદ્વીપિકા શાખાની ઉત્પત્તિ

આર્યસમિતસૂરિ (વજ્રવામીના મામા) વિહાર કરતાં કરતાં આબીર દેશમાં આવ્યા. ભાં અચળપુરની નજીક કૃષ્ણા ને પૂણી નામની બે નદીઓ હતી. તે બેની વચ્ચે એક સુંદર બ્રહ્મ નામનો બેટ હતો. દેવશર્મા નામનો તપસ્વી અને તેના ૪૯૯ શિષ્યો તે બેટ પર રહી બ્રહ્મજ્ઞાન મેળવવા મથતા હતા. તે પૈકીનો એક તપસ્વી સ્વમહિમા વધારવા પગે ઔષધીનો દોષ કરી જળથી છત્તોછલ ભરેલી નદીના પાણી પરથી ચાલી અચળપુરમાં આવતો. આ જોઈ કોઈકે તેની પ્રશંસા કરવા સાથે જોજનાદિ માટે નિમંત્રવા લાગ્યા. જૈન શાસનમાં આવા કોઈ ચમત્કારી પુરુષ હશે કે કેમ ? તે વાત ચર્ચાતી હતી તેવામાં આર્યસમિતસૂરિ ત્યાં આવી ચઢ્યા. કલ્પનાથી તપસ્વીનું ચેષ્ટિત જાણી પોતાના ભક્ત શ્રાવક પાસે તે તપસ્વીને જમવા માટે આમંત્રણ અપાવ્યું. જમવાના અવસરે બિના પાણીથી તે તપસ્વીના બંને પગે બરાબર ધોવારાવવામાં આવ્યા એટલે દોષ નાબૂદ થયો. જમીને નદીતટે આવતાં તપસ્વી મુંઝાયો, છતાં આજરુ બચાવવા તેણે જળ પર ચાલવા માંડ્યું. જરા આંધે જતાં તે ખૂંકે ખૂંકે થવા લાગ્યો એટલે શુરુએ મંત્રવાસિત વાસક્ષેપ નદીમાં નાખી, માર્ગ કરી આપી, તેને ડૂબતો બચાવી લીધો. આ પ્રસંગથી તે તપસ્વી વિશ્વજો થઈ ગયો અને આર્યસમિતની શક્તિ માટે વિસ્મય ફેલાયું. પછી શુરુએ બ્રહ્મદ્વીપમાં જઈ, ૫૦૦ તાપસોને પ્રતિબોધ પમાડી જૈનધર્માનુરાગી બનાવ્યા. તેઓ બ્રહ્મ દ્વીપમાં રહેનારા હોવાથી તેમનાથી ‘બ્રહ્મદ્વીપિકા’ નામની શાખા નીકળી.

ચતુર્વીસો સિરિવિક્રમ ૨૪, નરસિંહો પંચવીસ ૨૫ છઠ્ઠીસો ।

સૂરિસમુદ્ધ ૨૬ સત્તા-વીસો સિરિમાણદેવગુરુ ૨૭ । ૧ ॥

૨૪ તત્પદ્મે શ્રીવિક્રમસૂરિઃ ।

૨૫ તત્પદ્મે શ્રીનરસિંહસૂરિઃ ।

૨૬ તત્પદ્મે શ્રીસમુદ્રસૂરિઃ ।

૨૭ તત્પદ્મે શ્રીમાનદેવસૂરિઃ ।

ગાથાર્થઃ—ચોવીશમા શ્રીવિક્રમસૂરિ, પચીશમા શ્રીનરસિંહસૂરિ, છવીશમા શ્રીસમુદ્રસૂરિ અને સત્તાવીશમા પદ્મધર શ્રીમાનદેવસૂરિ (બીજા) થયા. ૯

વ્યાખ્યા—૨૪ ચતુર્વીસોત્તિ—શ્રીદેવાનંદસૂરિપદ્મે ચતુર્વિંશતિતમઃ શ્રીવિક્રમસૂરિઃ ।

૨૫ નરસિંહોત્તિ—શ્રીવિક્રમસૂરિપદ્મે પંચવિંશતિતમઃ શ્રીનરસિંહસૂરિઃ । યતઃ—

*આર્યસમિતસૂરિને સમય વિચારતાં આ શાખાની ઉત્પત્તિ વી. નિ. સં. ૫૫૦થી ૬૧૦ લગભગમાં થવા સંભવ છે છતાં અહીં વી. નિ. સં. ૮૮૬ આપવામાં આવ્યો છે તે મતાંતર જાણવો,

નરસિંહસૂરિરાસીદતોઽસ્થિલગ્રંથપારગો યેન ।

યક્ષો નરસિંહપુરે, માંસરતિં ત્યાજિતઃ સ્વગિરા ॥ ૧ ॥

૨૬ છઠ્ઠીસોત્તિ—શ્રીનરસિંહસૂરિપટ્ટે ષડ્વિંશતિતમઃ શ્રીસમુદ્રસૂરિઃ ।

સ્ત્રોમાણરાજકુલજોઽપિ સમુદ્રસૂરિ—ર્ગચ્છં શશાસ કિલ યઃ પ્રવળપ્રમાણી ।

જિત્વા તથા ક્ષણકાન્ યશં વિતેને, નાગહૃદે ભુજગનાથનમસ્ય તીર્થે ॥ ૧ ॥

૨૭ સત્તાવીસોત્તિ—શ્રીસમુદ્રસૂરિપટ્ટે સપ્તવિંશતિતમઃ શ્રીમાનદેવસૂરિઃ ।

વિદ્યાસમુદ્રહરિભદ્રમુનીંદ્રમિત્રં, સૂરિર્ભૂવ પુનરેવ હિ માનદેવઃ ।

માંદ્યાત્પ્રપાતમપિ યોઽનઘમૂરિમિત્રં, લેખેઽવિકામુલ્લગિરા તપસોઽજ્યંતે ॥ ૧ ॥

શ્રીવીરાત્—વર્ષસહસ્રે ૧૦૦૦ ગતે સત્યમિત્રે પૂર્વવ્યવચ્છેદઃ ।

અત્ર ચ શ્રીનાગહસ્તી ૧, રેવતીમિત્ર ૨, બ્રહ્મદ્વીપો ૩, નાગાર્જુનો ૪, ભૂતદિલ્લઃ ૫, શ્રીકાલક્રમૂરિશ્ચેતિ ૬ ષડ્યુગપ્રધાના યથાક્રમે શ્રીવજ્રસેનસત્યમિત્રયોરંતરાલકાલવર્તિનો બોધ્યાઃ।
અપુ ચ યુગપ્રધાનશક્રાભિવંદિતપ્રથમાનુયોગસૂત્રણાસૂત્રધારકલ્પશ્રીકાલકાચાર્યેઃ શ્રીવીરાત્
ત્રિનવત્યધિકનવશત ૯૯૩ વર્ષાતિક્રમે પંચમીતશ્ચતુર્થ્યા પર્યુષણાપર્વાઽઽનીતમિતિ । શ્રીવીરાત્
પંચપંચાશદધિકસહસ્ર ૧૦૫૫૦૦ વર્ષે, વિ० પંચશીત્યધિકપંચશતવર્ષે ૫૮૫ યાકિનીસૂનુઃ શ્રી-
હરિભદ્રસૂરિઃ સ્વર્ગેભાક્ । પંચદશાધિકૈકાદશશત ૧૧૧૫ વર્ષે શ્રીજિનભદ્રગણિયુગપ્રધાનઃ ।
અયં ચ જિનભદ્રિયધ્યાનશતકાદેર્હરિભદ્રમૂરિભિર્વૃત્તિકરણાદ્વિત્ત્વમિતિ પટ્ટાવલ્યાં, પરં તસ્ય ચતુ-
રુત્તરશતવર્ષાગુપ્તકૃત્વેન શ્રીહરિભદ્રમૂરિકાલેઽપિ સંભવાન્નાઽઽશંકાવકાશમિતિ ॥

વ્યાખ્યાનઃ—દેવાનંદસૂરિની પાટે ચોવીશમા પટ્ટધર શ્રીવિક્રમસૂરિ થયા.

વિક્રમસૂરિની પાટે પચીશમા પટ્ટધર નરસિંહસૂરિ થયા. આ નરસિંહસૂરિ સમસ્ત સિદ્ધાંતના પારગામી હતા કે જ્યાંએ નરસિંહપુર નગરમાં પોતાની વાણીશકિત દ્વારા—ઉપદેશશૈલીથી યક્ષને માંસભોજનનો ત્યાગ કરાવ્યો હતો.

નરસિંહસૂરિની પાટે શ્રી સમુદ્રસૂરિ છવીશમા પટ્ટધર થયા.

આ સમુદ્રસૂરિના સંબંધમાં કહેવાય છે કે —

ખોમાણ રાજકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા ને ચતુરશિરોમણિ શ્રી સમુદ્રસૂરિએ ગચ્છ પર ખરેખર અદ્ભુત શાસન કર્યું. વળી ધરણેંદ્રને પણ નમન કરવા યોગ્ય શ્રી નાગહૃદ તીર્થમાં દિગંબરેને જીતીને પોતાનો યશ વિસ્તાર્યો.

શ્રી સમુદ્રસૂરિને પદે સત્તાવીશમા શ્રીમાનદેવસૂરિ (બીજા) થયા. આ બીજા માનદેવસૂરિ સંબંધે કથન છે કે-

વિદ્યાસમુદ્ર શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરના મિત્ર માનદેવસૂરિ નામે આચાર્યપ્રવર થયા કે જમણે મંદતાને લીધે બૂલાઈ ગયેલ નિર્મળ-નિષ્પાપ સૂરિમંત્ર પોતાની તપશક્તિવડે ઉજ્જયંત-ગિરનાર પર્વત પર અંબિકાદેવીના મુખથી સાંભળ્યો-પ્રાપ્ત કર્યો.

વીર પરમાત્મા પછી ૧૦૦૦ વર્ષે સત્યમિત્ર થયા અને ત્યારપછી પૂર્વજ્ઞાનનો વિચ્છેદ થયો.

શ્રી વજ્રસેન અને સત્યમિત્રના વચગાળાના સમય દરમિયાન ૧ નાગહસ્તી, ૨ રેવતીમિત્ર, ૩ શ્રદ્ધાદ્વીપ, ૪ નાગાન્તુન, ૫ ભૂતદિન અને ૬ કાલકાચાર્ય-એ નામના અનુ-ક્રમે છ યુગપ્રધાનો થયા. આ માંહેના મંદ્રથી વંદાયેલા અને અનુયોગની રચના કરવામાં (ચારે અનુયોગ છૂટા પાડવામાં) સૂત્રધાર સરીખા શ્રીકાલિકાચાર્યે શ્રી વીરપરમાત્મા પછી ૬૬૩ વર્ષે પાંચમીને બદલે ચોથે પર્યુષણ પર્વ કર્યું. વીર નિર્વાણ ૧૦૫૫ વર્ષે અટલે કે વિક્રમ સંવત્ ૫૮૫ વર્ષે ચાકિનીમહત્તરાસૂતુ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ સ્વર્ગવાસી થયા. વી. નિ. સં. ૧૧૧૫ વર્ષે શ્રી જિનભદ્રગણિ યુગપ્રધાન સ્વર્ગવાસી બન્યા. આ જ જિનભદ્રગણિ-રચિત ધ્યાનશતક વિગેરે ગ્રંથો પર વૃત્તિ કરનાર હરિભદ્રસરિ આ હરિભદ્રસરિથી ભિન્ન (બીજા) જાણવા એમ પદ્માવલીમાં ઉલ્લેખ છે, પરંતુ તે જિનભદ્રગણિનું ૧૦૪ વર્ષનું આયુષ્ય હોવાને કારણે શ્રી હરિભદ્રસૂરિના સમયે તેમની સંભાવના માટે આશંકાને અવકાશ નથી.

૨૪ શ્રી વિક્રમસૂરિ, ૨૫ શ્રી નરસિંહસૂરિ,

૨૬ શ્રીસમુદ્રસૂરિ અને ૨૭ શ્રી માનદેવસૂરિ(બીજા)

દેવાનંદસૂરિની પાટે શ્રી વિક્રમસૂરિ થયા. તેમનું વિહારક્ષેત્ર બહુધા ગુજરાત હતું. સરસ્વતી નદીના કિનારા પર આવેલ ખરસડી ગામમાં એ માસના ચોવિહારા ઉપવાસ કર્યો જેને પરિણામે સરસ્વતી દેવીએ પ્રસન્ન થઈને ગુરુને પ્રણામ કર્યો અને ગુરુના પ્રતાપને કારણે ઘણા વર્ષોથી સૂકાયેલ પીપળાનું ઝાડ નવપલ્લવિત કર્યું. નવા જૈનો વધારવાનું કાર્ય પણ સૂરિશ્ચએ ઠીક-ઠીક કર્યું છે. ધાજધાર ક્ષેત્રમાં વિચરી ત્યાંના પરમાર ક્ષત્રીઓને જૈનધર્માનુરાગી બનાવ્યા. તેમનું શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન અગાધ હતું.

તેમની પાટે શ્રી નરસિંહસૂરિ થયા. તેઓ પ્રભાવિક હતા અને તેમની ઉપદેશશક્તિ પ્રતાપી હતી. નરસિંહપુરમાં માંસાહારી યક્ષને પ્રતિબોધી પાડાનો ભોગ લેતો બંધ કર્યો. બોમાણ રાજકુળને પ્રતિબોધી જૈનધર્મપરાયણ બનાવ્યું અને તે જ કુળના સમુદ્ર-કુમારને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી, જે પાછળથી તેમના પદ્મધર થયા.

સમુદ્રસૂરિ પણ શુરુ જેવા જ પ્રતાપી નીવડ્યા. એક તો ક્ષત્રિય તેજ અને બીજી તપશક્તિ : અણુહીલપત્તન, બાહડમેર, કોટડા વિગેરે શહેર-નગરોમાં વિચરી શાસન-પ્રભાવના કરી આમુંડા નામની દેવીને પ્રતિજ્ઞાથી પોતાનો પરચો બતાવ્યો. આ સમયે દિગંબરોનું જોર વધતું જતું હતું. સમુદ્રસૂરિએ દિગંબર પંડિતને (આચાર્યને) વાદમાં જીતી પોતાની કીર્તિ ફેલાવવા સાથે શ્વેતાંબર સંપ્રદાયને પુષ્ટ કર્યો. નાગહૃદ નામનું તીર્થ દિગંબરો પોતાનું કરવા માંગતા હતા તે આ આચાર્યની વાદશક્તિથી શ્વેતાંબર સંપ્રદાયનું જ રહ્યું.

તેમની પાટે શ્રી માનદેવસૂરિ (બીજા) થયા. તેઓ પણ અતિવ શક્તિશાળી હતા. એકદા પોતાના શરીરની અસ્વસ્થતાને અંગે સૂરિમંત્ર ભૂલી ગયા. પોતાને પશ્ચાત્તાપ થયો. શરીર સ્વસ્થ થતાં ગિરનાર પર્વતે આવી, જે મહિનાના ચોવિહારા ઉપવાસ કર્યા જેને પરિણામે અંબિકા દેવીએ આવી તપસ્યા કરવાનું કારણ પૂછ્યું. શુરુમુખથી કારણ સાંભળી અંબિકાએ વિજયાદેવીને પૂછી માનદેવસૂરિને સૂરિમંત્ર આપ્યો. તેઓ ચાકિની-મહત્તરાસૂનુ હરિભદ્રસૂરિના મિત્ર હતા.

યુગપ્રધાન નાગાજીન

નાગાજીનની અધ્યક્ષતામાં વલ્લભી વાચના થઈ અને તેને કારણે નાગાજીન સવિશેષ પ્રખ્યાતિ પામ્યા. વલ્લભી વાચનાને નાગાજીની 'વાચના' પણ કહેવામાં આવે છે. " વાચના " એ પારિભાષિક શબ્દ છે અને તેનો અર્થ થાય છે—“ ભણાવવું ” તે. " વાચનાઓ તો સેંકડો થઈ ગઈ છે પણ મહત્તરની ઉલ્લેખનીય વાચના ત્રણ ગણાય છે. (૧) પાટલીપુત્રી વાચના જે વીરનિર્વાણ પછી ૧૬૦ વર્ષે મદ્રબાહુરવામીના સમયે થઈ (૨) માથુરી વાચના જે સ્કંદિલાચાર્યના પ્રમુખપણામાં થઈ અને (૩) વલ્લભીવાચના જે નાગાજીનની અધ્યક્ષતામાં થઈ. બીજી માથુરી વાચના અને ત્રીજી વલ્લભી વાચનાનો સમય એક જ છે.

ભયંકર દુષ્કાળને કારણે શ્રુત-પરંપરા છિન્નભિન્ન થઈ ગઈ. સમર્થ આચાર્ય પરલોકવાસી થયા અને દુષ્કાળને અંગે રહ્યુંસહ્યું જ્ઞાન વિરમ્યું થવા લાગ્યું. ગમ્મનાયકોની જ્ઞાનને સુરક્ષિત રાખવાની ચિંતા વધી પડી. દુષ્કાળનો પંજો પણ જેવો તેવો ન હતો. ક્ષુધાતૃપ્તિના અભાવમાં નવું જ્ઞાન મેળવવા માટે તો શું પણ પુનરાવર્તનનો પણ અભાવ જણાવવા લાગ્યો. છેવટે દુષ્કાળની નિવૃત્તિ પછી એક તરફ મથુરામાં આચાર્ય સ્કંદિલસૂરિએ અને વલ્લભીપુરમાં નાગાજીને ઉપવ્રમ્બ શ્રુત વ્યવસ્થિત કરવા માંડ્યું. આ બંને સમર્થ વિદ્વાન આચાર્યો સમકાલીન હતા છતાં દુર્ભાગ્યને કારણે પોતપોતાની વાચના પછી એકત્રિત થઈ શક્યા નહિ એટલે બંને વાચનાઓમાં થોડો મતભેદ રહી જવા પાડ્યો છે. પાછળથી દેવદિગણિ ક્ષમાત્રમણે આગમેને પુનઃકાર્ક કરવાના સમયે મતભેદ દાળતા અને એક જ વાચનાને વ્યાપક બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો. સ્કંદિલાચાર્યની વાચના પ્રમાણે સિદ્ધાંત-પુસ્તકો લખાયા અને મતભેદ કે પાઠભેદવાળો નાગાજીની વાચનાનો વિષય ટીકામાં લેવામાં આવ્યો, જેનો ઉલ્લેખ આજના ટીકાગ્રંથોમાં મળે છે. વી. નિ. ૮૯૬ માં નાગાજીન સ્વર્ગવાસી થયા. તેઓ એક પુરંધર આચાર્ય ગણી શકાય.

શ્રી હરિભદ્રસૂરિ

ચિત્તોડગઢના રાજા જિતારીના એ માનનીય પુરોહિત હતા. વેદાંતના પારખામી અને શક્તિશાળી હોવાથી તેમને અભિમાન સ્પર્શ્યું હતું. તેમની સાથે હોડ કરે તેવો પુરુષ તેની નજરે પડતો નહિ એટલે તેમણે અભિમાનસૂચક ચિહ્નો ધારણા કર્યાં હતાં. અતિશય જ્ઞાનને કારણે પોતાનું પેદ ન ફાટી જાય તેટલા ખાતર કડે રેશમી વસ્ત્ર વીંટી રાખતા. સમસ્ત જંબૂદ્વીપમાં મારા જેવો વિદ્વાન વાદી નથી એમ સમજી હાથમાં જંબુડાની ડાળખી રાખતા. કાદાળી, ખડ ને જળ પણ સાથે રાખતા. આટલું છતાં એમણે મનમાં પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે જે કોઈનું વચન હું સમજી શકું નહિ તેમનો શિષ્ય થઇને રહું.

એકદા તેઓ પોતાની વિચારશ્રેણીમાં વિચરી રહ્યા હતા તેવામાં રાજદરબારથી અગત્યના કાર્ય માટે પ્રતિહારી આવ્યો. પુરોહિતજી તૈયાર થયા અને સુખાસનમાં બેસી ચાલ્યા. રસ્તે ચાલતાં ઘેંઘાટ વધ્યો. ધીમે ધીમે દોડાદોડ ને નાસભાગ થવા લાગી. રાજાનો હાથી ગાંડો બન્યો હતો અને ઝાડને ઉખેડી નાખતો, ઘર-મકાન તોડીફોડી નાખતો સામેથી ચાલ્યો આવતો હતો. પુરોહિતજી પણ જીવ બચાવવા સુખાસનમાંથી નીચે ઉતર્યા અને પાસેના ભવ્ય મકાનમાં દાખલ થઈ ગયા.

પણ આ શું ? તે મકાન તો જેનોનું વિશાળ જિનભવન હતું. ભગવંતની મૂર્તિ જોઇ પુરોહિતજીને મસ્કરી સૂત્રી. નિંદાના કંઈક વિચારવમળ પણ તેમના મગજમાંથી પસાર થઇ ગયા. જેનો માટે તિરસ્કાર હતો, પણ અત્યારે કરે શું ? મહામહેનતે થોડો સમય પસાર કર્યો અને હાથી પસાર થઇ જવાના સમાચાર મળતાં સુખાસનમાં બેસી રાજદરબારે ગયા. એક બાજુ પુરોહિતજીને જૈનધર્મ પ્રત્યે તિરસ્કાર વધતો જતો હતો ને બીજી બાજુ વિધિનું નિર્માણ અનેરું હતું.

એકદા પુરોહિતજી રાજસભાનું કાર્ય પૂર્ણ કરી મધ્ય રાત્રિએ ઘર તરફ પાછા વળતા હતા. ઉપાશ્રય નજીક આવતાં કંઈક અવાજ સંભળાવા લાગ્યો. તે સાંભળવા બિમા રહેતાં નીચેનો શ્લોક સંભળાયો. બોલનાર એક જૈન સાધ્વી યાકિનીમહત્તરા હતા.

ચક્રીદુર્ગ હરિપણગં, ચક્રીણ કેસવો ચક્રી ।

કેસવ ચક્રી કેસવ દુ, ચક્રો કેસવ ચક્રો ય ॥

એક, બે, ત્રણ, ચાર વાર એનો એ જ શ્લોક સાંભળ્યો, છતાં અર્થ ન બેઠો. પુરોહિતજી મુંઝાયા. એમનું અભિમાન ધવાતું હોય તેમ જણાયું. શ્લોકાર્થ સમજવા બહુ બહુ વિચાર કર્યો, પણ પરિણામમાં નિરાશા જ સાંપડી.

છેવટે અર્થ સમજવા માટે સાધ્વીજી પાસે ગયા ને પૂછ્યું: “ માતાજી ! તમે આ ચક્ર-ચક્ર શું કર્યા કરો છો ? ” સાધ્વીજીએ શાંત ચિત્તથી કહ્યું કે: “ ભાઈ ! નવા નિશાળીયાને તો બધો ચક્રચક્રાટ જ લાગે. પુરોહિતજી વિચારમાં ગરકાવ થઇ ગયા. પોતાની પ્રતિજ્ઞા યાદ આવી. સાધ્વીજીને પોતાને શિષ્ય બનાવવા માટે પ્રાર્થના કરી. સાધ્વીજીએ પ્રત્યુત્તરમાં જણાવ્યું કે “ પુરુષોને શિષ્ય બનાવવાનો કે અર્થ સમજાવવાનો અમારો અધિકાર નથી. ” પુરોહિતજીએ સ્વપ્રતિજ્ઞા સંભળાવી એટલે સાધ્વીજીએ તેમને આચાર્ય જિનભદ્ર સમક્ષ લઈ ગયા. ગુરુએ શ્લોકાર્થ સમજાવ્યો. હરિભદ્રે દીક્ષા લીધી અને પુરોહિત હરિભદ્રને સ્થાને મુનિશ્રી હરિભદ્ર બન્યા.

પતંગને અનુકૂળ પવન ! પછી શી ખામી રહે ? જ્ઞાની હરિભદ્રે અદ્ય સમયમાં જૈન શાસ્ત્રો સમજી લીધા. ગુરુએ યોગ્ય પાત્ર સમજી ગમ્મતો બધો ભાર તેમના શિર નાખ્યો.

હરિભદ્રને હંસ ને પરમહંસ નામના બે લાણેજ હતા. યુદ્ધકળામાં નિપુણ હતા. તેઓ પણ તેમના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય રંગે-રંગાયા અને તેમના શિષ્ય બન્યા. થોડા સમયમાં તેઓ દર્શનશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, સાહિત્ય વગેરેનો અભ્યાસ કરી સમર્થ વેત્તા બન્યા. મોરના ઇંડાને ચિતરવા ન પડે !

તે સમયે પૂર્વ દેશમાં બૌદ્ધધર્મની પૂર્ણ જહોજલાલી હતી. તેમના મોટા મોટા વિદ્યાપીઠો અને ગુરુકુળો હતા. રાજ્યાશ્રય પણ ઠીક હતો અને તેને કારણે તે ધર્મ વિશેષ ફાલતોફાલતો હતો. હંસ તથા પરમહંસને ત્યાં જઈ અભ્યાસ કરવાની તમન્ના થઈ. ગુરુને તે વાત જણાવી. નિમિત્તના બળે લાભ કરતાં હાનિ વિશેષ જાણી હરિભદ્રસૂરિએ જવાની ના પાડી, છતાં ગુરુવચનની અવગણના કરી તેઓ બંને પૂર્વ દિશા તરફ ચાલી નીકળ્યા.

વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ મોટા દેશમાં પહોંચ્યાં. જૈન મુનિવેશે વિદ્યાપીઠમાં પ્રવેશ ન મળે એટલે તેઓએ લિક્ષુનો વેશ ધારણ કર્યો. ચંકાર યુદ્ધિ હોવાથી તેમણે અલ્પ સમયમાં અભ્યાસ કરી લીધો અને ખંડનને થોડા દલીલો લખવા માંડી. કેટલીક સખલનાઓ પાના પર ઉતારી, તેવામાં દૈવયોગે પવનના જોરે તે બે પાના ઊડી ગયા અને કુલપતિના હાથમાં આવ્યા. વાંચતાં જ તે વિસ્મય પામ્યો. તેને જૈન શ્રમણની ગંધ આવી, પણ ૧૫૦૦૦-૫૬૨ હજાર વિદ્યાર્થીગણમાંથી શોધી કાઢવા કઈ રીતે? છેવટે એક યુક્તિ બજાવી. જમવાના પ્રવેશ દ્વાર પર એક જૈનમૂર્તિ ચીતરાવીને સર્વેને તે ઉપર પગ મૂકી જવા સૂચવ્યું. હંસ અને પરમહંસ બંને મુંઝાયા. જીવના જોખમે પણ ઈષ્ટ દેવની આશાતના ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એક પછી એક બધા આવતા ને જતા હતા. પોતાનો વારો આવતા મૂર્તિના ચિત્રમાં પેટ પર ત્રણ આડા ભીભા લીંટા કર્યા અને તે રીતે જૈનમૂર્તિને સ્થાને બૌદ્ધમૂર્તિ કરીને, પગ મૂકીને ચાલ્યા. ચંકાર ખાતમી-દારોએ આ પ્રસંગ નોંધી લીધો, ને કુલપતિને સમાચાર આપ્યા. હંસ ને પરમહંસ પણ હવે સમજી ગયા હતા કે ધડી ધડીએ મોત નજીક આવે છે. પ્રસંગ શોધી તેઓ નાસી છૂટ્યા, પણ પછવાડે રાજલશ્કર છૂટ્યું. હંસ ને પરમહંસ શ્વાસભર દોડ્યા જાય, પણ લશ્કરને બોટો થતાં કેટલી વાર? છેવટે હંસે પરમહંસને પાડોશના સૂરપાળ રાજા પાસે પહોંચી જવા સૂચવ્યું ને પોતે લડવા તૈયાર થયો. હંસ સહસ્રયોધી હતો. એકલો એક હજાર યોદ્ધાને પૂરો પડે તેવો હતો, પણ લશ્કરમાં ૧૪૪૪ યોદ્ધાઓ હતા. સમગ્ર લશ્કરની સામે હંસની કેટલી તાકાત ! તેનું શરીર બાણોથી વીંધાઈ બાણણી જેવું થઈ ગયું. લડતાં લડતાં તેનો દેહ ધરતી પર ઢળી પડ્યો.

પરમહંસ સૂરપાળ પાસે પહોંચી ગયો ને બધી વસ્તુસ્થિતિ સમજાવી. બૌદ્ધોનું લશ્કર સૂરપાળ પાસે ગયું અને પરમહંસને સોંપવા જણાવ્યું. સૂરપાળે જીવના જોખમે પણ સોંપવા ના પાડી. છેવટે વાટાઘાટ ચાલતાં પરસ્પર વાદ કરવાનું ઠરાવ્યું. ગુરુકૃપાથી પરમહંસની ફતેહ થઈ. ત્યાંથી તે ગુરુ હરિભદ્ર સમક્ષ આવવા નીકળ્યો. રસ્તામાં તેને પકડવા માટે દુશ્મનોએ અનેક પ્રયત્નો કર્યા પણ તે બધા નિરર્થક નીવડ્યા.

શિષ્યને જોતાં જ ગુરુને ઉમળકા આવ્યો. છાતી સરસો ચાંપ્યો, પણ વીતક વાત સાંભળતા ગયા તેમ તેમ તેમનો ક્રોધ માઝા મૂકતો ગયો. પરમહંસે અવિનયની માફી માગીને વાત કરતાં પ્રાંતે તે પણ ઢળી પડ્યો. આ બનાવથી તો ગુરુની આંખો ફાટી ગઈ. બૌદ્ધોની વૈરવૃત્તિ માટે તિરસ્કાર ને ધૂણા વહૂટી અને તેનો બદલો લેવાનો મક્કમ નિરધાર કર્યો.

તેઓ તરતજ વિહાર કરી સૂરપાળ રાજા પાસે આવી પહોંચ્યા. તેની પરાક્રમશીલતા માટે

ધન્યવાદ આપી બૌધ્ધો સાથે વાદ કરવાનું જણાવ્યું. સૂરપાળે બૌધ્ધોના પરિબળ અને શક્તિનું જાન કરાવી તેની સામે પગલાં ન લેવાનું નમ્ર વાણીથી સૂચવ્યું. છતાં ગુરુએ પોતાના વચનનું સમર્થન કરવાથી સૂરપાળ રાજ્યએ ગુરુ આગ્રહથી ફક્ત મોકલ્યો અને જે હારે તે બિજાતા તેલની કડાઈમાં બળી મરે તેમ નક્કી થયું.

શાસ્ત્રાર્થ શરૂ થયો. ગમે તેટલું તપાવે છતાં સોનાને આંચ આવે ? લાંબા સમયના વાદને અંતે હરિભદ્ર-સૂરિજીનો વિજય થયો અને કુલપતિ બિજાતા તેલની કડાઈમાં પડી બળી મૃત્યુ. પછી તો વાદ આગળ ચાલ્યો. એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ ને છ જણા કડાઈમાં તળાઈ ચૂક્યા. હાહાકાર મચી ગયો. હરિભદ્રસૂરિજીને એક જ ધૂન હતી. તે સમયે હિતાહિતનો વિચાર કરવાનો અવકાશ નહોતો. તેમના મનમાં તો ૧૪૪૪ રમ્યા કરતા હતા. તેમના જીવનનો અંત તે જ પોતાનો સંતોષ હતો.

એ જ સમયે બે સાધુ સભામાં હાજર થયા. તેમના હાથમાં એક પત્ર હતો. પત્ર હરિભદ્રસૂરિજીના નામનો હતો. પત્ર વાંચતાં જ તેઓનું માનસિક વાતાવરણ પલટાઈ ગયું. પત્ર ગુરુ શ્રી જિનભટ્ટનો હતો. કાગળમાંના ત્રણ શ્લોકોએ સૂરિજીના જીવનની દિશા બદલી નાખી. પુરોહિતમાંથી મહાત્મા થનાર હરિભદ્ર હવે તો પૂરા સમતાશીલ બન્યા.

વાદ અધૂરો મૂકી હરિભદ્ર ગુરુ સમક્ષ આવ્યા. ગુરુએ યોગ્ય શબ્દોમાં શાંતિન આપી ભવિત-વ્યતીને મહત્વ આપ્યું. હરિભદ્રસૂરિજીને અત્યંત પશ્ચાત્તાપ થયો અને થયેલ ગંભીર ભૂલ માટે પ્રાયશ્ચિત માગ્યું. ગુરુએ ૧૪૪૪ ને મૃત્યુ પમાડવાના નિરધાર બદલ ૧૪૪૪ ગ્રંથોની રચના કરવા કહ્યું.

હરિભદ્રસૂરિજીની દિશા તદ્દન પરિવર્તન પામી રહી હતી. ધાર્મિક જનૂન સિવાય સ્વતંત્ર ગ્રંથ-રચના થવા માંડી. ન્યાય, વ્યાકરણ, યોગ, ધર્મ, નીતિ, આચાર વિગેરે વિષયોને સ્પર્શતાં ૧૪૪૦ ગ્રંથો રચ્યા. છેલ્લા ચાર બાકી રહ્યા અને તેને અંગે “સંસારદાવા” ની સ્તુતિ સંસ્કૃત તેમજ પ્રાકૃતમાં રચી. એ અદ્ભુત સ્તુતિની ત્રણ કડી પૂરી કરી ત્યાં તો તેમના શ્વાસોશ્વાસ ગણ્યાના લાગ્યા. ચોથા ચરણની એક રચીને બાકીનું કામ શ્રી સંધને સોંપી તેઓ સ્વર્ગે સીધાગયા.

હરિભદ્રસૂરિના સમયમાં ચૈત્યવાસીઓએ લિંગ મૂળ નાખ્યા હતા. હરિભદ્રસૂરિએ તેમની સામે જબરી ઝુંબેશ ચલાવી અને પેટભરા પાખંડીઓને પ્રકાશમાં આણ્યા. પોતાના અષ્ટક, પંચશક, પંચાશક આદિ ગ્રંથોમાં નિષ્પક્ષપાતપણે તેમણે સત્ય વસ્તુ સમજાવી છે.

જેનાગમે પ્રાકૃત બાષામાં હતા, તેની ચૂર્ણિઓ પ્રાકૃતમાં જ લખાતી હતી; પરંતુ હરિભદ્રસૂરિએ સંસ્કૃતમાં ટીકાઓ લખી. એમ મનાય છે કે હરિભદ્ર પૂર્વેની કોઈ ટીકા સંસ્કૃતમાં લખાયેલી મળતી નથી. આ ઉપરાંત યોગને અંગે પણ હરિભદ્રસૂરિએ સારી જહંમત ઉઠાવી છે. યોગને લગતાં યોગ-બિંદુ, યોગદષ્ટિસમુચ્ચય, યોગવિંશિકા, યોગશતક વિગેરે પુસ્તકો લખી નવીન જ દષ્ટિબિંદુ આપ્યું છે. તેમની રચેલી સમરાષ્ટ્રચક્ર પણ એક અપૂર્વ અને પ્રતિભાસંપન્ન પુસ્તક છે.

હરિભદ્રસૂરિએ *૧૪૪૪ ગ્રંથો રચ્યા છે, પરંતુ વર્તમાન કાળે બધા ઉપલબ્ધ નથી. અત્યારે પ્રાપ્ત થતાં ગ્રંથોમાં વધુ પ્રસિદ્ધ અને પ્રૌઢ ગ્રંથો નીચેના છે.

* કોઈ કોઈ એમ કહે છે કે ૧૪૪૪ ગ્રંથો નહિ પણ ૧૪૪૪ પ્રકરણો લખ્યા છે. દાખલા તરીકે પંચશક ગ્રંથ, તો તે એક ન ગણાતાં સોળ ગણાય, પંચાશક એટલે પાંચ વિગેરે.

- ૧ અનેકાંતવાદ પ્રવેશ
- ૩ અનુયોગદ્વાર વૃત્તિ
- ૫ આવશ્યક સૂત્ર વૃત્તિ
- ૭ દશવૈકાલિક વૃત્તિ
- ૯ ધર્મખિંદુ પ્રકરણ
- ૧૧ નંદીસૂત્ર લઘુવૃત્તિ
- ૧૩ પંચવસ્તુ પ્રકરણ
- ૧૫ પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર પ્રદેશવ્યાખ્યા
- ૧૭ યોગખિંદુ
- ૧૯ લોકતત્ત્વનિર્ણય
- ૨૧ પદ્ધત્શાનસમુચ્ચય
- ૨૩ સમરાધિપ્ય કહા
- ૨૫ શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય
- ૨૭ કથાકોશ
- ૨૯ જંબુદ્વીપ સંગ્રહણી
- ૩૧ જ્ઞાનાદિત્ય પ્રકરણ
- ૩૩ કર્મસ્તવ વૃત્તિ
- ૩૫ ન્યાયવિનિશ્ચય
- ૩૭ પંચસંગ્રહ ટીકા
- ૩૯ પ્રતિષ્ઠાકંદપ
- ૪૧ વ્યાકરણકંદપ
- ૪૩ ક્ષમાવહ્નીબીજ

- ૨ અનેકાંતજયપતાકા
- ૪ અષ્ટક પ્રકરણો
- ૬ ઉપદેશ પદ પ્રકરણ
- ૮ ન્યાયપ્રવેશ વૃત્તિ
- ૧૦ ધર્મરત્ન પ્રકરણ
- ૧૨ પંચાશક પ્રકરણો
- ૧૪ પંચસૂત્ર પ્રકરણ
- ૧૬ યોગદ્વિષ્ણુસમુચ્ચય
- ૧૮ લક્ષિતવિસ્તાર
- ૨૦ વિંશતિવિંશતિકા પ્રકરણ
- ૨૨ દ્વિજવદનચપેટા
- ૨૪ સંબોધ પ્રકરણ
- ૨૬ સંબોધસત્તિકા પ્રકરણ
- ૨૮ જંબુદ્વીપ પ્રજ્ઞાસિ વૃત્તિ
- ૩૦ જ્ઞાનપંચક વિવરણ
- ૩૨ ધૂતખ્યાન
- ૩૪ પંચલિંગી
- ૩૬ ન્યાયાવતાર વૃત્તિ
- ૩૮ પંચસ્થાનક
- ૪૦ યતિદિનકૃત્ય
- ૪૨ લોકખિન્દુ
- ૪૪ સમકિત પચ્ચીરી

૪૫ વીરસ્તવ વિગેરે વિગેરે

જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ

જિનભદ્રગણીના જીવનચરિત્ર સંબંધે વિશેષ હકીકત નથી મળતી, પણ તેમની સાહિત્ય-કૃતિઓ તેમને મહત્વનું સ્થાન અર્પે છે. પંડિતોના બે પ્રકાર હોય છે: એક આગમપ્રધાન ને બીજો તર્કપ્રધાન. જિનભદ્રગણી આગમપ્રધાન આચાર્ય હતા.

તેમની સવિશેષ ખ્યાતિ તો “ લક્ષ્યકાર ” તરીકે છે. એમના સમયમાં આગમોના બૃહદ્ધર્મ ને રહસ્યની રપષ્ટતા માટે તે સર્વસમ્મત સમર્થ પુરુષ ગણાતા. તેમણે—

વિશેષાવશ્યક લાખ્ય મૂળ ને ટીકા યુક્ત.

બૃહત્સંગ્રહણી ૪૦૦ થી ૫૦૦ ગાથાપ્રમાણ.

બૃહત્ ક્ષેત્રસમાસ.

વિશેષણુવતી ૪૦૦ ગાથાપ્રમાણ (પ્રકરણનો અંશ)

જીતકંદપ સૂત્ર.

ખ્યાનસતક. વિગેરે પુસ્તકો રચ્યા છે.

યાકિનીમહારાસુનુ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ તેમના સમકાલીન હતા. તેમણે ધ્યાનશતક ૫૨ ટીકા રચી છે. આ કારણે કેટલાક જિનભદ્રગણિ ક્ષમાક્ષમણ પછી હરિભદ્રસૂરિ થયા તેમ માને છે, પરંતુ જિનભદ્ર-મણિનું ૧૦૪ વર્ષનું આયુષ્ય હોવાને આગે આ શંકાને અવકાશ રહેતો નથી. હરિભદ્રસૂરિ તેમના સમકાલીન જ હતા.

જિનભદ્રગણિ આગમપરંપરાના મહાનન્દસૂરિ હતા, અને સિદ્ધસેન દિવાકરના વિચારોને વિમત-વાર પ્રતિષ્ઠે પછી તેમણે વિશેષાવશ્યકમાં કયો છે. શેષકની સાથેસાથ તેઓ ઉત્કૃષ્ટ વ્યાખ્યાતા પણ હતા, અને શ્રીમદ્ દેવમંદ્રાચાર્ય જેવાએ પણ સ્વકૃતિમાં તેમની પ્રશંસા કરી છે.

અઢાવીસો વિબુદ્ધો ૨૮, ઇચ્છુણતીસે ગુરુ જયાણંદો ૨૯ ।

તીસો રવિપ્પદ્ધો ૩૦ ઇગ-તીસો જસદેવસૂરિવરો ૩૧ ॥ ૧૦ ॥

૨૮-તત્પદ્ધે શ્રીવિબુધપ્રભસૂરિઃ ।

૨૯-તત્પદ્ધે શ્રીજયાનંદસૂરિઃ ।

૩૦-તત્પદ્ધે શ્રીરવિપ્રભસૂરિઃ ।

૩૧-તત્પદ્ધે શ્રીયશોદેવસૂરિઃ ।

ગાથાર્થઃ—તેમની પાઠે અઢાવીશમા વિબુધપ્રભસૂરિ, ઓગણત્રીશમા શ્રી જયાનંદસૂરિ, ત્રીશમા શ્રી રવિપ્રભસૂરિ અને એકત્રીશમા પદ્ધર શ્રી યશોદેવસૂરિ થયા.

વ્યાખ્યા—૨૮ અઢાવીસોત્તિ—શ્રીમાનદેવસૂરિપદ્ધેષ્ટાવિંશતિત્તમઃ શ્રીવિબુધપ્રભસૂરિઃ ।

૨૯ ઇચ્છુણતીસોત્તિ—શ્રીવિબુધપ્રભસૂરિપદ્ધે એકોત્રિંશત્તમઃ શ્રીજયાનંદસૂરિઃ ।

૩૦ તીસો રવિત્તિ—શ્રીજયાનંદસૂરિપદ્ધે ત્રિંશત્તમઃ શ્રીરવિપ્રભસૂરિઃ । સ ચ શ્રીવીરાત્ સમત્યધિકૈકાદશશત ૧૧૭૦ વર્ષે, વિં સમશતવર્ષે ૭૦૦ નકુલપુરે શ્રીનેમિનાથપ્રાસાદપ્રતિષ્ઠા-કૃત્ । શ્રીવીં નવત્યધિકૈકાદશશત ૧૧૯૦ વર્ષે શ્રીઉમાસ્વાતિયુગપ્રધાનઃ ।

૩૧ ઇગતીસોત્તિ—શ્રીરવિપ્રભસૂરિપદ્ધે એકત્રિંશત્તમઃ શ્રીયશોદેવસૂરિઃ । અત્ર ચ શ્રીવીરાત્ દ્વિસમત્યધિકદ્વાદશશતવર્ષે ૧૨૭૨, વિં દ્વ્યુત્તરાષ્ટશતવર્ષે ૮૦૨ અણહિલપુરપચ્ચનસ્થાપના વનરાજેન કૃતા । શ્રીવીરં સમત્યધિકદ્વાદશશતવર્ષે ૧૨૭૦, વિં અષ્ટશતવર્ષે ૮૦૦ ભાદ્રશુક્લતૃતીયાયાં ચંપમદ્વૈર્જન્મ, યેનામરાજા પ્રતિનોધિતઃ । સ ચ શ્રીવીં પંચષષ્ટ્યધિકત્રયો-દશશતવર્ષે ૧૩૬૫, વિં પંચનવત્યધિકાષ્ટશતવર્ષે ૮૯૫ ભાદ્રશુક્લષષ્ટ્યાં સ્વર્ગભાગ્ ।

વ્યાખ્યાર્થઃ—માનદેવસૂરિની પાઠે અઢાવીશમા શ્રીવિબુધપ્રભસૂરિ થયા.

વિબુધપ્રભસૂરિના પદ્ધે ઓગણત્રીશમા પદ્ધર શ્રી જયાનંદસૂરિ થયા.

જ્ઞાનંદસૂરિની પાટે ત્રીજામા શ્રી રવિપ્રભસૂરિ થયા. તેમણે વી. નિ. સં. ૧૧૭૦ એટલે કે વિ. સં. ૭૦૦ માં નાડોલ નગરમાં શ્રી નેમિનાથ પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી. વી. નિ. ૧૧૮૦ વર્ષે શ્રી ઉમાસ્વાતિ યુગપ્રધાન થયા.

રવિપ્રભસૂરિની પાટે એકત્રીશમા શ્રીયશોદેવસૂરિ થયા. શ્રી વીર નિર્વાણ પછી ૧૨૭૨ વર્ષે એટલે વિ. સં. ૮૦૨ માં વનરાજે અણહીલ્લપુરપાટણની સ્થાપના કરી. વી. નિ. સં. ૧૨૭૦ એટલે વિ. સં. ૮૦૦ વર્ષે ભાદરવા શુદ્ધ ત્રીજના દિવસે અપ્પભટ્ટી સૂરિનો જન્મ થયો ને તેમણે કનોજના રાજા આમને પ્રતિબોધ પમાડ્યો. તેઓ વિ. સં. ૮૮૫ ના ભાદરવા શુદ્ધ છઠ્ઠે દિને સ્વર્ગવાસી થયા.

૨૮ શ્રી વિષ્ણુધનસૂરિ, ૨૯ શ્રી જ્ઞાનંદસૂરિ,

૩૦ શ્રી રવિપ્રભસૂરિ અને ૩૧ શ્રી યશોદેવસૂરિ

આ ચાર પદ્ધતિના સંબંધમાં વિશેષ વૃતાંત લખ્ય નથી.

જ્ઞાનંદસૂરિ પ્રખર ઉપદેશદાતા હતા. તેમણે સંપ્રતિ મહારાજાના બનાવેલા ૬૦૦ મંદિરોનો પ્રાગ્વાટ મંત્રી સામંતદ્વારા જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. આ ઉપરાંત સિદ્ધાંતને સુરક્ષિત રાખવા ભંડારોની ગોઠવણ કરાવી.

રવિપ્રભસૂરિએ વીર નિર્વાણ ૧૧૭૦ માં નાડોલ નગરમાં શ્રી નેમિનાથ જિનની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

યશોદેવસૂરિ નાગર પ્રાધ્ન્ય હતા. તેમણે પણ જૈન શાસનનો સારો ઉદ્યોત કર્યો.

અણહીલ્લપુર સ્થાપના

આવડા વંશના પરાક્રમી રાજા વનરાજે પંચાસરથી આવી વિ. સં. ૮૦૨ માં અણહીલ્લપુર પાટણની સ્થાપના કરી. વનરાજની આલ્યાવસ્થામાં શીલગુણસૂરિએ* આશ્રમ આપી પોષણ કર્યું હતું. તેને પરિણામે તે જૈન ધર્માનુયાયી બન્યો હતો. પાટણના પંચાસરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરનાર વનરાજ હતા. અણહીલ્લપુરની સ્થાપનામાં અને રાજ્યકારભાર ચલાવવામાં વનરાજને જોતોનો સારો સહયોગ હતો અને રાજ્યના પ્રધાન મંત્રી જેવાં મહારવના હોદ્દા પર જોતોની જ અધિકારીઓ તરીકે નીમણુંકો થઈ હતી.

શ્રી અપ્પભટ્ટીસૂરિ

તેમનું મૂળ નામ તો સૂરપાળ હતું. પંચાલ દેશના કુંબ નામના ગામમાં તેમના પિતા અપ્પ અને માતા ભટ્ટી રહેતાં હતાં. પુત્ર પરાક્રમી હતો. આલ્યાવસ્થા છતાં તેની બુદ્ધિ તીવ્ર હતી. ૭ વર્ષની ઉંમરે પિતા સાથે રીસામણ થતાં તે ઘર છોડીને ચાલી નીકળ્યો. બાદ તે મોઢેરા નામના ગામમાં આવ્યો. તે સમયે તે ગામમાં સિદ્ધસેન નામના આચાર્ય બિરાજતા હતા તેની આગળ આવ્યો ને સ્વદ્વર્તત જણાવ્યો.

* દેહલાકના મત પ્રમાણે દેવચંદ્રસૂરિ.

છ વર્ષના બાળકમાં આટલું શરાતન જોઇ સૂરિને તેને માટે સહભાવ ઉપજ્યો. તેમને એમ થયું કે સૂરપાળની શક્તિ ખીલવવામાં આવે તો તે શાસનનો સ્થંભ થાય, તેથી તેમણે તેને પૂછ્યું કે-‘તું અમારી સાથે રહીશ ?’ સૂરપાળે હા પાડી, ને બીજા દિવસથી શાસ્ત્રાભ્યાસ શરૂ કર્યું. સૂરિજી તો તેની સ્મરણશક્તિ જોઇ દિગ્ધ થઇ ગયા. સૂરપાળ દિવસના એક હજાર શ્લોક મુખપાઠે કરતો.

યોગ્ય ઉંમર થઇ એટલે ગુરુને દીક્ષા આપવાની ઇચ્છા થઇ અને માતાપિતાની સંમતિ માટે કુંબ ગામ આવ્યા. પહેલા તો પિતાએ આનાકાની કરી પણ છેવટે પોતાનું નામ રહે તે શરતે દીક્ષા આપવાનું સ્વીકાર્યું. ગુરુએ દીક્ષા આપી ભદ્રકીર્તિ એવું નામ રાખ્યું પણ માતાપિતાના નામથી સંયુક્ત ‘અપ્પભટ્ટી’ એવું નામ પ્રચલિત થયું.

અપ્પભટ્ટીની શક્તિ જાણી ગુરુએ તેમને સારસ્વત મંત્ર આપ્યો. તે મંત્રના જપથી સરસ્વતી અર્ધ રાત્રિએ હાજર થઈ, પ્રસન્ન થઇ, વર આપીને વિદાય થઇ.

અપ્પભટ્ટી એકદા સ્થંડિલ ભૂમિએ ગયા, તેવામાં વૃષ્ટિ થવાથી એક દેવકુળમાં સ્થિર રહ્યા. તેવામાં એક પુરુષ ત્યાં આવ્યો.

તે કાન્યકુબ્જ(કનોજ)ના રાજા યશોવર્માનો આમ નામનો પુત્ર હતો. પિતાથી રીસાઇને તે પર્મટને નીકળ્યો હતો. તે પુરુષે તે દેવકુળમાં એક પ્રસરિત જોઇ અને તેની વ્યાખ્યા અપ્પભટ્ટીને પૂછી. તેમણે તેની સરસ વ્યાખ્યા કહી સંભળાવી જે સાંભળી આમ અતિ પ્રમોદ પામ્યો. પછી વૃષ્ટિ બંધ થતાં ગુરુ સાથે તે ઉપાશ્રયે આવ્યો. ગુરુને તેના લક્ષણ ઉપરથી તે પરાક્રમી પુરુષ જણાયો. વિશેષ વિચાર કરતાં તેનો પૂર્વનો પ્રસંગ યાદ આવ્યો. ન્યારે આમ બાલ્યકાળમાં હતો ત્યારે તેના પિતાએ તેનો તેની માતા સાથે ત્યાગ કર્યો હતો. તેની માતા વનમાં પારણું બાંધી તેને હીચોળી રહી હતી ત્યારે તે વૃક્ષની છાયા તદ્દન સ્થિર થઇ ગઈ હતી. ગુરુએ એ પ્રસંગ નજરોત્તર નીહાળ્યો હતો અને તેમણે નિશ્ચય કર્યો કે તે બાળક તે બીજે કાઇ નહિ પણ આ આમ જ હોવો જોઇએ. અપ્પભટ્ટીએ તેને પોતાની પાસે રાખ્યો ને અનેક જાતનું જ્ઞાન આપતું શરૂ કર્યું. ગુરુવાત્સલ્યથી રાજા થઇ આમે કહ્યું કે-‘મને રાજ્ય મળશે ત્યારે આપને અર્પણ કરીશ.’ ગુરુ મૌન રહ્યા.

કેટલાક સમય બાદ યશોવર્માએ આમને તેડવા માણસ મોકલ્યા પણ સ્વમાની આમ ન ગયો. છેવટે યશોવર્મા મરણ પથારીએ પડ્યો અને પોતાના પ્રધાનને તેડવા મોકલ્યો ત્યારે ગુરુના આગ્રહથી આમ કનોજ ગયો અને તેનો પિતા મૃત્યુ પામતા રાજ્ય હસ્તગત કર્યું. પિતાની અંતિમ અવસ્થામાં પોતે સેવા ન કરી શક્યો તે વિચારથી તે ઉદાસીન રહેવા લાગ્યો. તે ઉદાસી અવસ્થામાં શાંતવન આપવા માટે તેમણે પોતાના હિતકારી અપ્પભટ્ટીને બોલાવવા નિશ્ચય કરી દૂત મોકલ્યો.

તે સમયે બ્રાહ્મણો અને જૈનો વચ્ચેનું વૈમનસ્ય ઓછું ન હતું. કનોજની સભામાં બ્રાહ્મણ પંડિતોનું પરિબળ હતું. અપ્પભટ્ટીની ઉમ્મર નાની હતી છતાં તેની શક્તિ અને શાસનના ઉદ્ધોતનો વિચાર કરીને ગુરુએ આગ્રા આપી. રાજાએ મોટા આડંબરપૂર્વક સન્માન કર્યું અને રાજસભામાં સિંહાસન સમક્ષ લઈ જઇ તે સ્વીકારવા પ્રાર્થના કરી.

ગુરુએ જણાવ્યું કે-‘જે આચાર્ય હોય તે સિંહાસનને લાયક ગણાય. કું તો સામાન્ય સાધુ છું.’ આ ઉપરથી આમ રાજાએ સિદ્ધસેન સૂરિને વિનંતિ કરી કે-‘તમે અપ્પભટ્ટીને આચાર્ય પદ આપો.’ આ સમયે અપ્પભટ્ટીની ઉમ્મર ફક્ત અગ્યાર વર્ષની હતી છતાં તેની શક્તિ અને

સામર્થ્યની વિચારણા કરી આશ્ચર્ય પદ પ્રદાન કર્યું. ફરી અપ્પભટ્ટી કોનો પધાર્થ અને રાજ્યે સિંહાસન સ્વીકારવાની વાત જણાવી. અપ્પભટ્ટીસૂરિએ પોતાનો પૂરોપૂરો નિઃસ્પૃહ ભાવ બતાવી જોઈ સાધ્વાચારની ઝાંખી કરાવી.

રાજ્ય નિઃસ્પૃહતાની અવધિ જાણી વિશેષ પ્રેમવાળો બન્યો. ગુરુસંસર્ગ વધતાં ગુરુએ તેને નીતિના માર્ગ સમજાવી પ્રજાહિતના કાર્યમાં જોડ્યો. આમ રાજ્ય પર ઉપદેશો સચોટ અસર કરી તેથી તેણે એક સો આઠ કુટ જિંચો જિનપ્રાસાદ કરી મહાવીર પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરી.

આમ રાજ્યને સમસ્યાનો સારો શોખ હતો. એકદા પોતાની ઓને ખેડ પામતી જોઈને રાજ્યએ સલામાં પૂછ્યું કે—

પામે હજી પરિતાપ કમળમુખી પ્રમાદથી

જુદા જુદા વિદ્વાનોએ એની પૂર્તિ માટે બીજું ચરણ બનાવ્યું, પણ કોઈ સફળ ન નીવડ્યું ત્યારે અપ્પભટ્ટીએ તે પૂરું કર્યું કે—

ઢાંકયું એનું અંગ વહેલા ઊઠી સવારથી

અન્ય સમયે આવી જ કોઈ સમસ્યાપૂર્તિ ગુરુમહારાજે કરી જેથી આમ રાજ્યને સંશય ઉત્પન્ન થયો કે મારા અંતઃપુરને લગતી ખાનગી હકોક્ત ગુરુમહારાજ ક્યાંથી જાણે ? દ્રેષી અને વિદ્વન-સંતોષીઓએ આ તકનો લાભ લઈ રાજ્યના કાનમાં વિષ રેડ્યું. રાજ્યના સ્વભાવમાં ફેરફાર જણાતાં ગુરુમહારાજ વસ્તુસ્થિતિ સમજી ગયા. ‘જ્યાં અપ્રીતિ થાય ત્યાં રહેવું નહીં’ એમ સમજીને ગુરુ ઉપાશ્રયને બારણે એક શ્લોક લખીને વિહાર કરી ગયા. આમ રાજ્ય ઉપાશ્રયે આવતાં શ્લોક વાંચી ધણો જ દુઃખી થયો. ગુરુની તપાસ માટે તેણે પ્રયત્ન શરૂ કરી દીધા.

અપ્પભટ્ટી ત્યાંથી વિહાર કરી ઝોડ (અંગાળ) દેશમાં આવ્યા. ત્યાંના રાજ્ય ધર્મરાજ્યએ આમ રાજ્ય કરતાં પણ ચડિયાતું સામૈયું કર્યું. ધર્મરાજ આમરાજ્યનો કટો વૈરી હતો એટલે ગુરુ પાસેથી વચન લઈ લીધું કે— ‘આમ રાજ્ય જાતે જ તેડવા આવે તો જવું, નહિંતર નહિ.’ ગુરુએ તે કબૂલ કર્યું.

આ બાજુ આમ રાજ્યને ગુરુ વગર એન પડતું નથી-પૂર્વ રંગ આવતો નથી. એકદા વનમાં જતાં એક સર્પને કપડામાં વીંટાળી ધરે લાવ્યો અને તેની એક સમસ્યા ઉપજાવી કાઢી પૂછ્યું કે—

શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, કૃષિ, વિદ્યા બીજું પણ જેથી જીવે

આની પૂર્તિ કોઈ કરી શક્યું નહિ એટલે રાજ્યએ લાખ ટકાનું ધનમાં આપવાનું જાહેર કર્યું. આ પ્રસંગનો લાભ લેવાનું એક જુગારીએ નક્કી કર્યું અને તપાસ કરતાં કરતાં તે અપ્પભટ્ટીસૂરિ પાસે ઝોડ દેશ પહોંચ્યો. પ્રજામ કરી સમસ્યાપૂર્તિ કરવા જણાવ્યું. ગુરુએ સ્વશક્તિથી જણાવ્યું કે—

મહી દહ પળો પંથ કૃષ્ણ ભુજંગ મુખશું

જુગારીએ આવીને સમસ્યા પૂરી એટલે રાજ્યએ સાચી હકીકત જણાવવા આમ્રદથી પૂછ્યું એટલે તેણે અપ્પભટ્ટીસૂરિ સંજોગો વાત જણાવી. રાજ્ય આશ્ચર્ય પામ્યો. તેણે વિચાર્યું કે આટલે બધે દૂર હોવા છતાં ગુરુ સર્પની વાત જાણી શક્યા તો પછી મારા અંતઃપુરની વાત જ્ઞાનશક્તિથી જાણે તેમાં નચાઈ જ શી ? તેમના પ્રત્યેનો ચંકાશીલ ભાવ દૂર થયો અને તેનો વિરહ હવે વધુ ને વધુ પીડાકારી જણાવા લાગ્યો.

તેણે પોતાના પ્રધાન પુરુષને ગુરુને તેડવા મોકલ્યા. ગુરુએ ધર્મરાજ સાથે કરેલી પોતાની સરત જણાવી. આમ રાજાને ધર્મરાજની સભામાં જવામાં જોખમ હતું, પણ ગુરુમકિતને કારણે તે જોખમ વહોરવા પણ પોતે તૈયાર થયો. વેશ પલટાવી ધર્મરાજની સભામાં તે દાખલ થયો. ગુરુએ તેને આવતો જોઈ કહ્યું કે-‘આમ આવો.’ બીજા સમજ્યા કે ગુરુએ જાણ બતાવવા આમ કહ્યું. પછી તેણે રાજાના હાથમાં પત્ર મૂક્યો એટલે રાજાએ પૂછ્યું કે-‘આમ રાજા કેવો છે ?’ ત્યારે તેણે કહ્યું કે ‘બરાબર મારી જેવો’ તેના હાથમાં બીજો હતો, એટલે રાજાએ પૂછ્યું કે-‘આ શું છે ?’ એટલે તેણે જવાબ આપ્યો કે ‘બીજો રા’ એનો અર્થ એ થયો કે બીજો રા એટલે બીજો રાજા. આવી રીતે આમ રાજાએ અને ગુરુમહારાજે સાંકેતિક ભાષામાં વાત કરી લીધી પણ એણે ધર્મરાજ સમજ્યો નહિ.

બીજે દિવસે ગુરુએ ધર્મરાજ પાસે વિહાર કરવાની પરવાનગી માગી. રાજાએ પોતાની શરતની વાત કરી એટલે ગુરુએ ઘટસ્ફોટ કર્યો. બરાબર તે જ સમયે રાજાની વારાંમના આવી અને રાત્રિએ પોતાને ત્યાં રહેલ આમરાજનું બેટ મળેલ કડું રાજાને અર્પણ કર્યું. આથી ધર્મરાજને ગુરુના કથન પર વિશ્વાસ જન્મ્યો. પછી વિહાર કરી અપ્પભટ્ટી કોનો જ આવ્યા અને આમને આનંદ થયો.

આ સમયે શંકરાચાર્ય અને બૌદ્ધ વર્ધનકુંજર સ્વ-સ્વ ધર્મની પુષ્ટિ માટે કમર કરી કાર્ય કરી રહ્યા હતા. વર્ધનકુંજરને ધર્મરાજનો બેટો થઈ ગયો. વર્ધનકુંજર જેવો પ્રખર વક્તા મળે એટલે પછી પૂછ્યું જ શું ? આમરાજ પોતાની સભામાં ગુપ્ત રીતે આવ્યો ત્યારે વેર ન લઈ શકાયું તેથી તેણે વર્ધનકુંજરનો ઉપયોગ કરવાનું નક્કી કર્યું. આમરાજને કહેવરાવ્યું કે વર્ધનકુંજર સાથે વાદ કરાવો અને જેનો વાદી હારી જાય તેણે પોતાનું રાજ્ય હારી જવું. અપ્પભટ્ટી અને વર્ધનકુંજરનો છ માસ સુધી વાદ થયો અને આખરે અપ્પભટ્ટી જીત્યા. ધર્મરાજ રાજ્ય હારી ગયા, પણ અપ્પભટ્ટીની સલાહથી આમ-રાજાએ તેમને રાજ્ય પાછું સોંપ્યું અને હંમેશના મિત્રો બન્યા. પછી ધર્મરાજે જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો.

ગુરુના સત્ત્વની પરીક્ષા કરવા આમરાજાએ પોતાની વેશ્યાને સમજાવીને રાત્રે ઉપાશ્રયમાં મોકલી. શ્રાવકોના ગયા પછી તે પ્રગટ થઈ પણ ગુરુના તપનેજ આમળ તેનું કશું ચાલ્યું નહિ. અંતે નાસીપાસ થઈને તે ચાલી ગઈ.

આમ રાજા વિદ્વાન હતા છતાં કોઈ કોઈ વાર તે ભૂલ કરી એસતા. એક દિવસ તેના નગરમાં માતંગીની ટોળી આવી. તેણે રાજા સમક્ષ પોતાની કળા બતાવવા માંડી. તેમાં એક રૂપવાન અને સુંદર ગાત્રવાળી માતંગીને જોઈને આમ મોહિત થયો. રાજાને ના પાડવા કોણ સમર્થ થાય ? વાત ગુરુ પાસે આવી. મહેલના બારવટીયા પર એક શ્લોક લખી નાખ્યો, જે વાંચતાં જ રાજાની આંખ બિલકી ગઈ. અક્ષર એળખ્યા ને તેની સાન ઠેકાણે આવી ગઈ.

એકલા આમરાજાએ ગુરુની ખૂબ પ્રશંસા કરી. આથી ગુરુને અભિમાન તો ન ચડ્યું પણ નમ્રતાથી જણાવ્યું કે ‘મારા કરતાં પણ ચડે તેવા મારા ગુરુજાઈ નન્નસૂરિ અને ગોવિંદાચાર્ય છે.’ રાજાને તેની ખાત્રી કરવાનું મન થયું અને મોઢેરા ગામ આવ્યો. બરાબર આ જ દિવસે નન્નસૂરિએ કામચાત્રની વાત ચર્ચી અને તે એટલી હદ સુધી કે એડેલા ભોંકોની વૃત્તિ બદલાઈ જવા લાગી. આમરાજાને થયું કે નન્નસૂરિ ભોલપટ હોવા જોઈએ; નહીં તો આ વિષયનું આટલું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ક્યાંથી હોય ? એટલે તેમને વંદન કર્યા સિવાય તે આશ્ચર્ય થયો. તેના ગયા પછી ગોવિંદાચાર્યને શંકા થઈ કે તે આમ રાજા જ હોવો જોઈએ. કોનો તપાસ કરાવી ને સમાચાર કહેવરાવ્યા. અપ.

ભટ્ટીસૂરિને થયું કે રાજા નમસ્કાર કર્યા સિવાય પાછો આવ્યો તે ઠીક ન થયું. રાજાને સમજાવવા ને તેની શંકા દૂર કરાવવા માટે તેમણે એક યુક્તિ રચી.

રાજાનો હરબાર ભરાયો હતો તેવામાં જે નટોએ આવી નાટક કરવાની પરવાનગી માગી. પછી તે એવું સરસ નાટક બજાવ્યું કે વીરરક્ષણ વર્ણન આવતાં ‘મારો મારો’ નો પોકાર શરૂ થયો. સભામાંના યોધા બીભા થઈ ગયા. એ સમયે પોતાનો વેશ બદલી બંને નટો નમ્મસૂરિ અને ગોવિંદાચાર્યના રૂપમાં હાજર થઈ ગયા. રાજાએ તેનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે બંનેએ ‘કદી નહિ અનુભવેલા વિષયમાં પણ જ્ઞાનબળે રસ જમાવી શકીએ છીએ તેની ખાતરી કરવા આ પ્રસંગ યોજાવો પડ્યો. રાજાને મોઢે-રાનો પ્રસંગ યાદ આવ્યો; ને ગુરુચરણમાં નમી પડ્યો.

આમ રાજાએ પોતાની પાછલી અવસ્થામાં ગિરનારનો મહિમા સાંભળી પ્રતિજ્ઞા કરી કે નેમિજિનના દર્શન સિવાય આહાર ગ્રહણ કરવો નહિ. મહાન સંઘ સાથે સૂરિજી સહિત આમ રાજા ગિરનાર તરફ ચાલ્યો. ગિરનાર તીર્થ કઈ નજીક ન હતું. ખંભાત આવતાં રાજાથી ભૂખે ન રહેવાયું. બાકુળતા ખૂબ વધી ગઈ, પણ પ્રતિજ્ઞા ન મૂકાઈ. છેવટે સૂરિજીની મંત્રશક્તિથી અગ્નિકા દેવીએ હાજર થઈ ગિરનારજી પરના નેમિજિન ચિંતને લાવી દર્શન કરાવ્યા પછી જ રાજાએ આહાર ગ્રહણ કર્યો. પછી શત્રુંજયની યાત્રા કરી ગિરનારજી આવ્યા. આ સમયે ગિરનારજીનું તીર્થ દિગંબરોના કબજામાં હતું. તેમણે યાત્રા કરવા જવા દેવાની ના પાડી. આખરાણને આથી લાગી આવ્યું. તેણે તે સમયે હાજર રહેલા અગિયાર દિગંબર રાજાને લડવા માટે આમંત્રણ આપ્યું, પણ અપ્પભટ્ટી સૂરિએ તેને નિવારી કહેવરાવ્યું કે આપણે વાગ્યુદ્ધ કરી નિર્ણય પાંધીએ. પછી બંને પક્ષની કન્યાઓને બોલાવી કહ્યું કે જે નેમિનાથની ગાથા પહેલા બોલે તેનું તીર્થ મળ્યું. દિગંબર કન્યા ન બોલી શકી જ્યારે શ્વેતાંબરી કન્યા ઉજ્જિતસેલસિંહરં વાળી ગાથા બોલી ગઈ. આ પ્રમાણે આચાર્યે વિજય પ્રાપ્ત કરી તીર્થયાત્રા આનંદપૂર્વક કરી.

અપ્પભટ્ટીસૂરિનો જન્મ વિક્રમ સંવત ૮૦૦ના ભાદરવા શુદ્ધિ અને રોજ થયો હતો અને સ્વર્ગવાસ ૮૬૫ના ભાદરવા શુદ્ધિ ૬ ને દિવસે થયો. એટલે ૬૫ વર્ષની ઉંમરે અણુશય સ્વીકારી તેમણે સ્વર્ગગમન કર્યું. બાલ્યવયમાંથી ચારિત્ર ગ્રહણ કરી, ઉત્તમ સંયમ પાળી તેમણે શાસનશાલામાં ધણો જ વધારો કર્યો હતો.

અપ્પભટ્ટીએ વિદ્વાનોના હિતાર્થે તારાગણ આદિ બાવન પ્રબંધોની રચના કરી છે, પણ અત્યારે અપ્પભટ્ટીકૃત ચતુર્વિંશતિ જિન સ્તુતિ અને સરસ્વતી સ્તોત્ર સિવાય કંઈ ઉપલબ્ધ થતું નથી.

અપ્પભટ્ટીને વાદકુંજરકેશરી, બ્રહ્મચારી, ગજવર અને રાજપૂજિત વિગેરે બિરુદો મળ્યા હતા.

મત્તીસો પાણ્ણવો ૩૨, તેત્તીસો ઘાણદેવ જુમપવરો ૩૩ ।

ચત્તીસિ ચિમ્મલચંદો ૩૪, પપ્પતીસૂઝોબળો સૂરી ૩૫ ॥ ૧૧ ॥

૩૨ તત્પદે શ્રીમ્મદ્ધુન્નસૂરિઃ ।

૩૩ તત્પદે શ્રીમ્મનદેવસૂરિઃ ।

૩૪ તત્પદે શ્રીચિમ્મલચન્દ્રસૂરિઃ ।

૩૫ તત્પદે શ્રીચોત્તનસૂરિઃ ।

હતી. તેઓ સમજતા કે જ્ઞાન વગરની એકલી ક્રિયા પાંગળી છે અને તે કારણથી તેમણે અગ્યાર જ્ઞાન-ભંડાર લખાવ્યા. તીર્થભૂમિના પવિત્ર વાતાવરણ પરત્વે તેમને અતિશય પ્રેમ હતો. જુદી જુદી મળી તેમણે શ્રી સમ્મેતશિખરની સાત વખત યાત્રા કરી હતી. તેમનું આયુષ્ય અદ્ય હતું, છતાં પણ તેમણે શાસ્ત્રપ્રભાવના સારી કરી હતી.

તેમની પાટે માનદેવસૂરિ થયા. માનદેવસૂરિ એ નામના આ ત્રીજા પદ્ધર છે. તેમણે શ્રાવક-શ્રાવિકા માટે ઉપધાન તપનું વિધાન કર્યું. તેઓ પણ અદ્ય આયુષ્ય ભોગવી સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

તેમના પદે શ્રી વિમલચંદ્રસૂરિ થયા. તેમણે પદ્માવલી દેવીની સહાયથી ચિત્ર-કૂટ (ચીતોડ) પર્વત પર સુવર્ણસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી. કેટલાકો એમ પણ કહે છે કે દેવીસહાયથી તેઓએ વાદમાં પ્રતિસ્પર્ધીઓને હરાવ્યા હતા.

ઉપરોક્ત ત્રણે પદ્ધરો સંખ્યા વિશેષ વૃતાંત લખ્ય નથી.

૩૫ શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિ

ઉદ્યોતનસૂરિનું વિહારક્ષેત્ર બહુધા પૂર્વપ્રદેશ હતો. તેમને તીર્થ પ્રત્યે અતીવ ભક્તિભાવ હતો, તેથી જ તેમણે શ્રી સમ્મેતશિખર ગિરિની પાંચ વાર યાત્રા કરી હતી. તીર્થના પવિત્ર રજકણોનો પ્રભાવ અચિંતનીય છે. ભારેકર્મી જીવો પણ તીર્થ-સ્પર્શન-થી પોતાના આત્માને પવિત્ર બનાવી શકે છે, તો પ્રભાવિક પુરુષની તો વાત જ શી ? તેઓ પૂર્વપ્રદેશમાં વિચરી રહ્યા હતા તેવામાં આખૂતીર્થનો મહિમા સાંભળી તેની યાત્રાએ નીકળ્યા. વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ આખૂની તળેટીમાં આવેલ ટેલી નામના ગામની સીમમાં વિશાળ વડાની છાયામાં બેઠા. ત્યાં શ્રી સર્વાનુભૂતિ નામનો યક્ષ પ્રત્યક્ષ થયો અને ગુરુમહારાજને જણાવ્યું કે-‘અત્યારે શુભ ઘટિકા છે માટે પરંપરાના મહોદયને માટે કોઈ શિષ્યને આચાર્યપદે સ્થાપન કરો.’ આ સાંભળી ગુરુએ શ્રી સર્વ-દેવસૂરિ પ્રમુખ આઠ સાધુઓને સૂરિપદ પ્રદાન કર્યું. કેટલાકો એમ જણાવે છે કે શ્રી સર્વદેવસૂરિ એકને જ આચાર્ય બનાવ્યા. વડાની નીચે સૂરિપદવી આપવાથી નિર્જાત ગમ્મનું “વટગચ્છ” એવું પાંચમું નામ પ્રચલિત થયું. “વટગચ્છ”નું અપર નામ “બૃહદ્ ગચ્છ” પણ જણાવવામાં આવે છે.

આ ઉદ્યોતનસૂરિનું બીજું નામ દાક્ષિણ્યાંકસૂરિ કે દાક્ષિણ્યધંસૂરિ અથવા દાક્ષિણ્ય-ચિહ્નસૂરિ હતું. તેમણે હીરેવીના મુખથી કથા સાંભળી, તેને પ્રથિત કરી, પ્રાકૃત ભાષામાં ૧૩૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ કુવલયમાળા નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. આ કથા પ્રાકૃત સાહિત્યમાં એક અમૂલ્ય રત્ન સમાન છે. તેમના જીવનને લગતો વિશેષ વૃતાંત મળતો નથી,

પરંતુ કુવલયમાળામાં જે ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ઉપરથી એવું અનુમાન થાય છે કે તેઓ ક્ષત્રિયતનુજ હતા ને જાળાદિપુર(હાલનું આલોર)માં ઉક્ત કથાની પૂર્ણાહુતિ કરી હતી. ઉદ્યોતનસૂરિ હરિભદ્રસૂરિને પોતાના ન્યાયશાસ્ત્રના અધ્યાપક તરીકે જણાવે છે.

ઉદ્યોતનસૂરિ એક સમર્થ પ્રભાવક પદ્ધતર હતા. તેઓ હમેશાં એકબક્ત (એકાસક્ત) કરતા. તેઓ મેઢપાટના ધ્રુવલ નામના નગરમાં સમાધિપૂર્વક મૃત્યુ પામ્યા.

સિરિસવ્વદેવસૂરી છત્તીસો ૩૬, દેવસૂરિ સગતીસો ૩૭ ।

અહતીસદ્મો સૂરિ પુણોવિ, સિરિસવ્વદેવગુરુ ૩૮ ॥ ૧૨ ॥

૩૬ તત્પદ્દે શ્રીસર્વદેવસૂરિઃ ।

૩૭ તત્પદ્દે શ્રીદેવસૂરિઃ ।

૩૮ તત્પદ્દે શ્રીસર્વદેવસૂરિઃ ।

ગાથાર્થઃ—ઉદ્યોતનસૂરિની પાટે છત્રીશમા શ્રી સર્વદેવસૂરિ, સાડત્રીશમા શ્રી દેવસૂરિ અને આડત્રીશમા પદ્ધતર તરીકે શ્રી સર્વદેવસૂરિ (ખીજ) થયા. ૧૨.

વ્યાખ્યા—૩૬ સિરિસવ્વત્તિ—શ્રીઉદ્યોતનસૂરિપદ્દે ષટ્ત્રિંશત્તમઃ શ્રીસર્વદેવસૂરિઃ । કેચિત્ શ્રીપ્રથમ્નસૂરિમુપધાનગ્રંથપ્રણેતૃશ્રીમાનદેવસૂરિ ચ પદ્ધતરતયા ન મન્યન્તે તદભિપ્રાયેણ ચતુસ્ત્રિંશત્તમ ઇતિ । સ ચ ગૌતમવત્ સુશિષ્યલઙ્ઘિમાન । વિ० દશાધિકદશશતવર્ષે ૧૦૧૦ રામ-સૈન્યપુરે શ્રીચંદ્રપ્રમપ્રતિષ્ઠાકૃત્ । ચંદ્રાવત્યાં નિર્માપિતોત્તુંગપ્રાસાદં કુંકુળમંત્રિણં સ્વગિરા પ્રતિબોધ્ય માત્રાજયત્ । યતુક્તં—

ચરિત્રશુદ્ધિ વિધિવિજ્ઞાનાગમા—દ્વિધાય મહ્યાનમિતઃ પ્રબોધયન્ ।

ચકાર જૈનેશ્વરશાસનોન્નતિ યઃ, શિષ્યલઙ્ઘ્યામિનવો નુ ગૌતમઃ ॥ ૧ ॥

નૃપાદદશાગ્રે શરદાં સહસ્રે ૧૦૧૦, યો રામસૈન્યાહૂવપુરે ચકાર ।

નામેયચૈત્યેઽષ્ટમતીર્થરાજ—વિવપ્રતિષ્ઠાં વિધિવત્ સદર્ચ્યઃ ॥ ૨ ॥

ચંદ્રાવતીભૂપતિનેત્રકલ્પં, શ્રીકુંકુળં મંત્રિણમુચ્ચક્ત્ત્વિં ।

નિર્માપિતોત્તુંગવિશાલચૈત્યં, યોઽદીક્ષયત્ બુદ્ધગિરા પ્રબોધ્ય ॥ ૩ ॥

તથા વિ० ઈકોનત્રિંશદધિકદશશત ૧૦૨૯ વર્ષે ધનપાલેન દેશીનામમાલા કૃતા । વિ० ષણ્ણવત્યધિકસહસ્ર ૧૦૯૬ વર્ષે શ્રીઉત્તરાધ્યયનટીકાકૃત્ ચિરાપદ્મગચ્છીયવાદિવેતાલ-શ્રીશાંતિસૂરિઃ સ્વર્ગમાક્ર ॥

૩૭ દેવસૂરિતિ—શ્રીસર્વદેવસૂરિપદ્મે સપ્તત્રિંશત્તમઃ શ્રીદેવસૂરિઃ ॥ રૂપશ્રીરિતિ મૂળપદ્મ-
વિરુદ્ધધારી ॥

૩૮ અહતીસદ્મોત્તિ—શ્રીદેવસૂરિપદ્મેષ્ટત્રિંશત્તમઃ પુનઃ શ્રીસર્વદેવસૂરિઃ યો યશોભદ્ર-
નેમિચંદ્રાદીનષ્ઠૌ સૂરીન્ કૃતવાન્ ॥ છ ॥ ૧૨ ॥

અર્થઃ—શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિની પાટે છત્રીશમા પદ્ધર શ્રી સર્વદેવસૂરિ થયા. ઠટલાકો શ્રી પ્રધુમ્નસૂરિ તથા ઉપધાનઅંથના રચયિતા શ્રી માનદેવસૂરિ (ત્રીજા) ને પદ્ધર તરીકે માનતા નથી એ ગણત્રીએ શ્રી સર્વદેવસૂરિ ચોત્રીશમા પદ્ધર મનાય છે. તેઓશ્રી ગૌતમસ્વામીની પેઠે સત્સિષ્યોની લખ્ધિવાળા હતા. વિક્રમ સંવત્ ૧૦૧૦ માં રામસૈન્યપુરને વિષે તેઓએ ચંદ્રપ્રભસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. આ ઉપરાંત ચંદ્રાવતી નામની નગરીમાં મહાન જિનાલય અંધાવનાર કુંકુણ નામના મંત્રીશ્વરને સ્વોપદેશથી પ્રતિબોધીને દીક્ષા આપી હતી. આ માટે કહેવામાં આવે છે કે—

જૈનાગમેમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે વિધિપુરઃસર ચારિત્રશુદ્ધિ કરીને ચોતરફ—સર્વત્ર લબ્ય પ્રાણીઓને પ્રબોધતા—ઉપદેશ આપતા ખરેખર જે અધિક શિષ્યોને લીધે નવીન ગૌતમસ્વામી સરખા હતા તેમણે (સર્વદેવસૂરિએ) જૈન ધર્મની ઉન્નતિ કરી.

વિક્રમ સંવત્ ૧૦૧૦ માં રામસૈન્યપુર નામના નગરને વિષે શ્રી ઋષભદેવસ્વામીના પ્રાસાદમાં આઠમા શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીની સન્મુખે પૂજનિક શ્રી સર્વદેવસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

ચંદ્રાવતી નગરીના રાજના નેત્ર સમાન, ઉત્કૃષ્ટ ઋદ્ધિશાળી, અત્યંત ઉત્તુંગ—જેના મંદિરના વિધાતા કુંકુણ નામના મંત્રીને પોતાની જ્ઞાનશક્તિ—બુદ્ધિપ્રલાવથી પ્રતિબોધ પમાડીને શ્રી સર્વદેવસૂરિએ દીક્ષા આપી હતી.

વિક્રમ સંવત્ ૧૦૨૯ વર્ષે ધનપાલ નામના કવિએ દેશીનામમાળા રચી. વિ. સં. ૧૦૯૬ વર્ષે શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સત્રની દીકા કરનાર ચિરાપદ્રગચ્છીય વાદિકેતાલ શ્રી શાંતિસૂરિ સ્વર્ગવાસી થયા.

શ્રી સર્વદેવસૂરિની પાટે રાજ્યે જમને “ રૂપશ્રી ” એવું બિરુદ આપ્યું હતું તેવા શ્રી દેવસૂરિ સાડત્રીશમા પદ્ધર થયા.

શ્રી દેવસૂરિની પાટે આડત્રીશમા પદ્ધર શ્રી સર્વદેવસૂરિ (બીજા) થયા જમણે યશોભદ્ર, નેમિચંદ્ર આદિ આઠ શિષ્યોને સૂરિપદ આપ્યું. ૧૨.

૩૬ શ્રી સર્વદેવસૂરિ

ઉદ્યોતનસૂરિની પાટે શ્રી સર્વદેવસૂરિ આઠ્યા. તેઓ ઉચ્ચ તપસ્વી હોવા સાથે તેમની ઉપદેશ શક્તિ પણ પ્રાભાવિક હતી. તેઓ નવીન ગૌતમસ્વામી કહેવાતા એટલે કે ગૌતમસ્વામી જેમ લઘ્વિસંપન્ન હતા તેમ શ્રી સર્વદેવસૂરિ પણ સુશિષ્યોની લઘ્વિવાળા હતા. સર્વાનુભૂતિ યક્ષના કથનાનુસારે ઉદ્યોતનસૂરિએ તેમને પટ્ટના સંરક્ષક તરીકે નીમ્યા હતા.

એકદા તેઓ વિહાર કરતાં કરતાં ભરુચ નગરે આઠ્યા. સમર્થ આચાર્યને શોભે તેવું સર્વે સન્માન કર્યું. “રાજા હાન દે ને બંડારીનું પેટ ફાટે” તેમ તે નગરનો રહેવાસી કાન્હડીઓ નામનો યોગી આ સત્કાર-સમારંભ જોઈ ન શક્યો. તેને ગુરુના આવા બહુમાન પ્રત્યે ઇતરાજી ઉપજી. કેઈપણ ભોગે ગુરુને હલકા પાડવાનો તેણે મનમાં મનસૂઝો કર્યો. તે યોગી વશીકરણ વિદ્યા જાણતો હતો અને તેના પ્રભાવે તેણે સર્પોનો સારા જેવો સંગ્રહ કર્યો હતો. ઉચ્ચ ઝેરવાળા સર્પોને પણ તેણે પોતાના કાળુમાં રાખ્યા હતા. લોકો તેની આવી શક્તિ જોઈ તેનું બહુમાન કરતાં. પછી ઉપાશ્રયે આવી, ચોરાશી સાપનો કરંડીઓ સાથે લાવી વાદ કરવા બેઠો. ગુરુએ પોતાના જમણા હાથની કનિષ્ઠ અંગુલીથી પોતાના દેહ ફરતી વલયાકારે ત્રણ રેખા કરી. યોગીએ સર્પોને છૂટા મૂક્યા પણ આ આશ્ચર્ય શું ? સર્પો રેખા સુધી જાય ને ત્યાંથી પાછા વળે. આગળ વધી ગુરુના દેહ સુધી જઈ શકે નહિ. છેવટે કંટાળીને સર્પો કરંડીયામાં આવી બેઠા. આથી કાન્હડીઆનો ક્રોધ વિશેષ પ્રજ્વલિત થયો. પોતાના હાથ હેઠા પડતા હોય તેમ તેને લાગ્યું. છેવટના ઉપાય તરીકે તેણે મહાવિષવાળો સિંદુરીયો સર્પ કાઢ્યો તે પણ રેખા સુધી જઈ પાછો ફર્યો. આ સમયે ચોસઠ જોગિણીમાંહેની “કુરુતુલ્લા” નામની યોગિણી જે ઉપાશ્રય પાસેના પીપળાના ઝાડ પર રહેતી હતી તે ગુરુના ઉચ્ચ તપથી આકર્ષાઈને ત્યાં આવી ને સિંદુરીયા સર્પની હાઠ બાંધ કરી દીધી. કેઈ પણ જાતની કરી ન ફાવવાથી છેવટે યોગી ગુરુને નમી, માફી માગી સ્વસ્થાને આહ્વેય ગયો.

વિ. સં. ૧૦૧૦માં રામસૈન્યપુરમાં ત્રણજનિન પ્રાસાદમાં તેમણે ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ ઉપરાંત ચંદ્રાવતીના રાજાના જમણા હાથ સમા કુંકુણ નામના મંત્રીને પ્રતિષ્ઠા પમાડીને તેને પણ દીક્ષા આપી. એમ કહેવાય છે કે સર્વદેવસૂરિના સદુપદેશથી સત્તાવીશ જિનપ્રાસાદ થયા.

કવિ ધનપાળ

મધ્ય દેશના સંકાશ્ય નામના ગામમાં સર્વદેવ નામે દિગ્વિજેતા રહેતો હતો. તેને ધનપાળ ને શોભન નામના બે પુત્રો હતા. બંને બાઈઓ બાળપણથી જ બુદ્ધિસાળી હતા. સર્વદેવના પિતા દેવર્ષિ રાજમાન્ય પુરુષ હતા.

ઋષભચરિત્રનું “તિલકમંજરી” એવું અપરનામ શા માટે રાખવામાં આવ્યું? તે પ્રશ્નને લગતા ખુલાસામાં જણાવવામાં આવે છે કે—જ્યારે ધનપાળ ઋષભચરિત્રની રચના કરતા હતા ત્યારે તેની પુત્રી તિલકમંજરી હંમેશા તે ઔરડામાં જતી અને લખાણ વાંચી લેતી. તેની પ્રસા એટલી ઉત્કૃષ્ટ હતી કે એક વાર વાંચતાં જ લખાણ માફ રહી જતું. જ્યારે રાજા ભોળે તે ગ્રંથ બાળી નાખ્યો ત્યારે તિલકમંજરીએ તે પોતાના પિતાને કહી સંભળાવ્યો અને તેની યાદગીરી નિમિત્તે ધનપાળે તે ગ્રંથનું “તિલકમંજરી” એવું અપરનામ રાખ્યું. સુગંધુની વાસવદત્તા, બાણુની કાદંબરી, દંડીનું દશકુમાર ચરિત ને સોદધની ઉદયચંદ્રીનું સાહિત્યસંપ્રદાયમાં જેવું અનુપમ સ્થાન છે તેવું જ અનુપમ સ્થાન ધનપાળની “તિલકમંજરી” માટે છે. છતાં એક વિશિષ્ટતા એ છે કે તેમાં શ્લોકકાવિન્ય કે પદ્યપ્રાયુષ નથી. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે પણ તિલકમંજરીના પદ્યો ઉચ્ચ કોટિનાં માન્યા છે અને પોતાના “કાવ્યાનુશાસન”માં ‘શ્લેષ’ના ઉદાહરણ તરીકે તેમજ છંદોનુશાસનમાં ‘માત્રા’ નામક છંદના ઉદાહરણ તરીકે તિલકમંજરીમાંથી કાવ્યો ચૂંટી કાઢ્યાં છે.

ધનપાળ મુંજના સમયે પણ રાજમાન્ય પંડિત ગણાતો ને તેને ‘સરસ્વતી’ નું મિત્રદ આપ્યું હતું. ધનપાળ પહેલાં તો વૈદિક ધર્માવલંબી હતો પણ પાછળથી જૈન યત્નવાદી ધર્મપરિવર્તનને કારણે રાજા ભોળ સાથે ધણી વખત ચર્ચા થતી અને તેને પરિણામે ધનપાળ યુક્તિયુક્ત જવાબ આપી રાજાને નિરુત્તર કરતો.

ધનપાળની જૈન ધર્મ પર કેટલી અનુપમ દૃઢતા હતી તે જણાવવા માટે ધણી દાખલાઓ પૈકી એક જ બસ થશે.

ધનપાળના દ્રેષી બ્રાહ્મણોએ રાજાના કાન જાંભેરી કે—‘પુરોહિત ધનપાળ જિનેશ્વર ભગવંત સિવાય અન્ય દેવને નમસ્કાર કરતો નથી.’ તેની ખાત્રી માટે પ્રસંગ જોઈ રાજાએ ચંદન, પુષ્પાદિ સામગ્રી આપી ધનપાળને હુકમ કર્યો કે—“આ સામગ્રીઓવડે તમે દેવપૂજા કરી આવો.” આગ્રા આપ્યા પછી રાજાએ તપાસ માટે પાછળ ગુપ્તચરો પણ મોકલ્યા.

રાજાગ્રા થતાં ધનપાળ તરત જ દેવીના મંદિરમાં ગયો, પણ ત્યાંથી ભયભીત થઈને, તરત જ નીકળીને શિવના સ્થાનકમાં ગયો. ત્યાંથી નીકળીને વિષ્ણુના મંદિરમાં ગયો ને ત્યાં પોતાના હિતરીય વચ્ચે વિષ્ણુ-લક્ષ્મીની મૂર્તિ આડો પડડો મૂકીને બહાર નીકળી શ્રી ઋષભદેવના મંદિરમાં ગયો. ત્યાં બરાબર અચ્ચા-પૂજા કરી રાજસભામાં પાછો આવ્યો. ગુપ્તચરોએ રાજાને બધી હકીકતથી વાકેફ કર્યો. ધનપાળ આવતા રાજાએ પૂછ્યું કે—“તમે દેવપૂજા બરાબર કરી?” ધનપાળે જવાબ આપ્યો કે—“હા મહારાજ! દેવપૂજા સારી રીતે કરી.” એટલે રાજાએ પુનઃ પૂછ્યું કે—“તમે ભવાની દેવીના મંદિરમાંથી આકુળબાકુળ થઈને એકદમ કેમ બહાર નીકળી ગયા?”

ધનપાળ—હે સ્વામિન! દેવીના હાથમાં ત્રિશુળ હતું, લલાટ ભાગે બકુટી ચડાવેલી હતી અને વળી તે મહિષનું મર્દન કરતી હતી તેથી ભયભીત થઈને હું બહાર નીકળી ગયો. મેં માન્યું કે દેવીને અત્યારે યુદ્ધનો અવસર છે—અચ્ચા કરવાનો અવસર નથી માટે મેં તેમની પૂજા કરી નહિ.

રાજા—પછી મહાદેવની પૂજા કેમ ન કરી?

ધનપાળે કહ્યું કે—

અકંઠસ્ય કંઠે કર્થં પુષ્પમાલા ?
વિના નાસિકાયાઃ કર્થં ધૂપગંધઃ ?
અકર્ણસ્ય કર્ણે કર્થં ગીતનાદઃ ?
અપાદસ્ય પાદે કર્થં મે પ્રણામઃ ?

જેને કંઠ ન હોય તેને પુષ્પમાળા ક્યાં પહેરાવવી ? જેને નાસિકા ન હોય તેને સુગંધ કેમ આપવી ? જેને કાન ન હોય તેમને સંગીત કેમ સંભળાવવું ? અને જેને ચરણ ન હોય તેમને પ્રણામ કેમ કરવા ? આમ વિચારીને ભિંગણ શરૂ કરની મેં પૂજા ન કરી.

રાજા—ત્યાર પછી તમે વિષ્ણુની પૂજા ન કરી અને વસ્ત્રોને પડદો કરીને કેમ નીકળી ગયા ?

ધનપાળ—રાજેન્દ્ર, વિષ્ણુ પોતાની સ્ત્રીને લઇને ખેડા હતા, તેથી મને વિચાર આવ્યો કે વિષ્ણુ અત્યારે એકાંતમાં છે માટે આ અર્ચાનો અવસર નથી. વળી ચોટામાં જતાં લોકો આ જુઓ તે યોગ્ય નહીં એમ વિચારી મેં વસ્ત્રોને પડદો કર્યો.

રાજા—તો તમે મારી આજ્ઞા વિના ઋષભદેવની પૂજા કેમ કરી ?

ધનપાળ—આપે દેવની પૂજા માટે આદેશ કર્યો હતો. દેવ તરીકેના નીચેના બધા ગુણો ઋષભદેવમાં હતા તેથી મેં તેમની ભક્તિપૂર્વક પૂજા કરી.

પ્રશમરસનિમગ્નં દૃષ્ટિયુગ્મં પ્રસન્નં,
વદનકમલમંકઃ કાર્મિનીસંગશૂન્યઃ ।
કરયુગમપિ યત્તે શસ્ત્રસંબંધવંચ્યં,
તર્વાસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેષ ॥

અર્થાત્—જેમના બંને હોયન સમતા રસમાં નિમગ્ન છે, જેમનું મુખકમળ સદા પ્રસન્ન રહે છે, જેમનો ઉત્સર્ગ (ખોળો) સ્ત્રીના સંસર્ગથી રહિત છે અને જેમના હસ્તમાં કોઇ પણ જાતનું શસ્ત્ર નથી એવા હે પ્રભુ ! તમે એક જ વીતરાગ—રાગ દ્વેષ વિનાના—છો.

આવા યુક્તિપૂર્ણ વચનથી રાજાને દ્વેષને બદલે બિલકો પ્રેમ પ્રગળ્યો. આવી રીતે ધણી પ્રસન્ન થઈને રાજાએ તેની પરીક્ષા કરી હતી અને તે બધી કસોટીઓમાંથી, સોનું જેમ અગ્નિમાંથી શુદ્ધ થઈને બહાર આવે તેમ ધનપાળનું વ્યક્તિત્વ અળકી બિઠતું. બોલ રાજાએ તેમને ‘સિદ્ધસારસ્વત-કવીશ્વર’ ને ‘‘કુર્યાલ (દાદી મહાવાળો) સરસ્વતી’’ એવાં બિરુદો આપ્યાં હતાં.

ધનપાળ નામના બીજા કવિ પણ થયા છે ને તેમણે અપભ્રંશ ભાષામાં ‘ભવિષ્યત્કહા’ નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે.

વાદીવેતાલ શ્રી શાન્તિસૂરિ

અમુહીદલપુર પાટણની પશ્ચિમે ઉનાયુ નામના ગામમાં ધનદેવ નામે એકીને ધનશ્રી નામની સ્ત્રીથી સ્ત્રીમ નામનો પુત્ર થયો હતો. વિદ્યાળ લલાટ અને આજ્ઞાનુ કુળથી તે વિશેષ સોજતો હતો. તેના હાથ તથા પગમાં છત્ર, ખવજ, પદ્મ આદિ લાંછનો (ચિહ્નો) હતા. ધીરાપદ્મગચ્છના આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિને પોતાના મગ્ગને બાર ઉપાડે તેવો યોગ્ય પુરુષ સ્ત્રીમ જણાયો તેથી વાંછિતની સિદ્ધિ અર્થે વિહાર કરી તેઓ ઉનાયુ આવ્યા. ધનદેવ એકીના ઘરે જઈ સ્ત્રીમની શાસનોત્તમિ માટે મામણી

એટલે તેમને મળવાની આકાંક્ષાથી તે પાટણ આવ્યો. ઉપાશ્રયે જઈ જોયું તો ગુરુ, ખસ થઈ હોવાથી, આ પ્રસંગે જીવું વસ્ત્ર પહેરી ઔષધ ચોપડતા હતા. તેમનો એવો પહેરવેશ જોતાં ધર્મનો છૂપો રહેલો ગર્વ હિલ્છળી આવ્યો અને વાદ કરવાની વૃત્તિ જાગી. તેની દૃષ્ટિમાં શાન્તિસૂરિ સામાન્ય વાદી જણાયા. તેને રાહ જોવા જેટલી પશુ ધીરજ ન રહી ને કુંચી લગાડવાના હિંદ્રમાંથી પ્રશ્ન કર્યો કે-તું કોણુ છે ?

ગુરુ—દેવ.

વાદી—દેવ કોણુ ?

ગુરુ—હું.

વાદી—હું કોણુ ?

ગુરુ—તું જ્ઞાન.

વાદી—જ્ઞાન કોણુ ?

ગુરુ—તું.

વાદી—તું કોણુ ?

ગુરુ—દેવ.

ગુરુએ પ્રથમ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો. એ પ્રમાણે અનંતાનંતની જેમ પ્રશ્નપરંપરાનું ચક્ર ચાલ્યું. અંતે “ ધર્મ ” થાકી ગયો અને જેને સામાન્ય વ્યક્તિ માનતો હતો તેના અમાધ જ્ઞાન માટે માન ઉપજ્યું. એટલે દ્વાર ઉઘડતાં જ તે ગુરુચરણમાં આઘોટી પડ્યો. ગુરુએ એવી જ રીતે દ્રાવીડ દેશના વાદીને પણ જીતી લીધો.

ગુરુ ત્યાંથી વિહાર કરી હારાપ્રદપુરમાં આવ્યા. ત્યાં વ્યાખ્યાન અવસરે નાગિણી દેવી નૃત્ય કરવા આવી. ગુરુએ બેસી જતા માટે તેણીના પદ પર વાસક્ષેપ નાખ્યો. દેવી હંમેશા આવવા લાગીને એમ નિરંતર થવા લાગ્યું એવામાં વિચિત્રતાથી એક દિવસ વાસક્ષેપ નાખવો ગુરુ બૂલી ગયા તેમ આસન પશુ ન મોકલ્યું તેથી તે દેવી અહર જ રહી. પછી રાત્રે ગુરુ ધ્યાનમાં બેઠા ત્યારે ઉપાલંબ દેવા માટે તે દેવી ત્યાં આવી ને જણાવ્યું કે- ‘ આપના વાસક્ષેપના અભાવે જોયા રહેતા મારા પગે હવે પીડા થાય છે. આવા શ્રુતજ્ઞાની છતાં આપને વિરમરણ થયું માટે આપનું છ મહિના જેટલું આયુષ્ય શેષ જણાય છે તેથી મચ્છળી વ્યવસ્થા કરી પરલોક સાધન કરો. ’ એમ કહી દેવી અંતર્ધીન થઈ ગઈ.

પછી ગુરુ યશ નામના શ્રાવકના સેઠાઈ નામના પુત્રની સાથે રૈવતાચક્ર તરફ ચાલ્યા ને ત્યાં નેમિનાથ પ્રભુનું ધ્યાન લગાવી, અનશન સ્વીકારી ૧૦૯૬ ના જેઠ શુદ્ધિ નવમીએ સ્વર્ગપ્રયાણ કર્યું. તેમણે ઉત્તરાશ્વયન સૂત્ર પર ટીકા રચી છે, જેની સહાયથી વાદીદેવસૂરિએ દિગંબરાચાર્ય કુમુદચંદ્રને વાદમાં પરાસ્ત કર્યો હતો. આ ટીકાને ‘ પાંચ ટીકા ’ કહેવામાં આવે છે, કારણ કે તેમાં પ્રાકૃત અતિ વિશેષ છે.

આ ઉપરાંત ધનપાળની તિલકમંજરી કથા ઉપર એક સુંદર ટિપ્પણ લખ્યું છે જે પાટણના જાંડરમાં આજે પણ વિદ્યમાન છે. ધર્મશાસ્ત્ર, જીવવિચાર પ્રકરણ ને ચૈત્યવન્દન મહાભાષ્ય નામના ગ્રંથો આ જ શાન્તિસૂરિની કૃતિ હોય તેમ મનાય છે. કેટલાકે મોટી શાન્તિના રચયિતા તરીકે આ જ વાદીવેતાલ શાન્તિસૂરિને સ્વીકારે છે.

૩૭ શ્રી દેવસૂરિ ને ૩૮ શ્રી સર્વદેવસૂરિ (ખીળ)

શ્રી સર્વદેવસૂરિની પાટે દેવસૂરિ આઠ્યા. તેમણે હાહારના રાજા કુણ્ડિસિંહને પ્રતિબોધ પમાડ્યો હતો અને તે રાજાએ તેમને “ રૂપશ્રી ” એવું બિરુદ આપ્યું હતું. તેમના ઉપદેશથી ગોપ નામના શ્રાવકે નવ બિનમંદિર કરાવ્યા. તેમનું વિહારક્ષેત્ર વિસ્તૃત હતું. માળવામાં જઈ પોરુ ગૃહસ્થાને પ્રતિબોધી તેમને પોરવાડ જૈન બનાવ્યા હતા.

શ્રી સર્વદેવસૂરિના સંબંધમાં વિશેષ વૃત્તાંત મળેલ નથી. તેમણે યશોભદ્ર, નેમિચંદ્ર વિગેરે આઠ શિષ્યોને સૂરિપદ આપ્યું હતું.

एगुणचालीसहमो, जसभदो नेमिचंद्रगुरुबंधू ३९ ।

ચાલીસો મુનિચંદો ૪૦, એગુઆલીસો અજિઅદેવો ૪૧ ॥ ૧૩ ॥

तत्पट्टे श्रीयशोभद्रसूरि—श्रीनेमिचंद्रसूरी ।

तत्पट्टे श्रीमुनिचंद्रसूरिः ।

तत्पट्टे श्रीअजितदेवसूरिः ।

ગાથાર્થઃ—શ્રી સર્વદેવસૂરિ(ખીળ)ની પાટે ઓગણચાલીશમા શ્રી યશોભદ્રસૂરિ તેમજ શ્રી નેમિચંદ્રસૂરિ, ચાલીશમા શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ અને એકતાલીશમા શ્રી અજિતદેવસૂરિ પદ્ધર થયા. ૧૩.

व्याख्या—३९ एगुणत्ति—श्रीसर्वदेवसूरिपट्टे एकोनचत्वारिंशत्तमौ श्रीयशोभद्र—नेमिचंद्रौ द्वौ सूरी गुरुभ्रातरौ । वि० पंचत्रिंशदधिकैकादशशत ११३५ वर्षे, केचित् एकोनचत्वारिंशदधिकैकादशशत ११३९ वर्षे नवांगवृत्तिकृतश्रीअभयदेवसूरिः स्वर्गभाक् । तथा कूर्चपुरगच्छीय चैत्यवासी जिनेश्वरसूरिशिष्यो जिनवल्लभश्चित्रकूटे षट्कल्याणकप्ररूपणया निजमतं प्ररूपितवान् ।

૪૦ ચાલીસોત્તિ—શ્રીયશોભદ્રસૂરિ—શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિપટ્ટે ચત્વારિંશત્તમઃ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિઃ । સ ભગવાન્ યાવજ્જીવમેકસૌવીરપાયી, પ્રત્યાહ્યાતસર્વવિકૃતિકઃ । શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃતાડનેકાંતપતા-કાઘનેકગ્રંથપાઞ્ચકોપદેશપદવૃત્ત્યાદિવિધાનેન તાર્કિકશિરોમણિતયા રવ્યાતિભાક્ । યદુક્તમ્—

સૌવીરપાયીતિ તદેકવારિ—પાનાદ્વિધિજો વિરુદં બમાર ।

જિનાગમાંમોનિધિઘૌતબુદ્ધિર્યઃ શુદ્ધચારિત્રિષુ જઙ્ઘરેશ્વઃ ॥ ૧ ॥

સંવિજ્ઞમૌર્ભિર્વિકૃતીશ્ચ સર્વા—સ્તત્યાન દેહેડ્યમ્મઃ સદા યઃ ।

વિદ્વદ્દિનેયામિવૃતઃ પ્રભાવ—પ્રમાણૌર્ધેઃ ફિલ ગૌતમામઃ ॥ ૨ ॥

हरिभद्रसूरिरचिताः, श्रीमदनेकांतजयपताकायाः ।

ग्रंथनगा विबुधानामप्यधुना दुर्गमा येऽत्र ॥ ३ ॥

सत्पञ्जिकादिपद्या-विरचना या भगवता कृता येन ।

मंदधियामपि सुगमास्ते सर्वे विश्वहितबुध्या ॥ ४ ॥

अष्टहयेश (११७८) मितान्दे विक्रमकालाद्विवं गतो भगवान् ।

श्रीमुनिचंद्रमुनीन्द्रो, दत्तु भद्राणि संघाय ॥ ५ ॥

अनेन चानंदसूरिप्रभृतयोऽनेके निजबांधवाः प्रव्राज्य सूरिकृताः ।

अयं च श्रीमुनिचंद्रसूरिः श्रीनेमिचंद्रसूरिगुरुभ्रातृश्रीविनयचंद्रोपाध्यायस्य शिष्यः श्रीनेमि-
चंद्रसूरिभिरेव गणनायकतया स्थापितः । यदुक्तं—

गुरुबंधुविनयचंद्राध्यापकशिष्यं स नेमिचंद्रगुरुः ।

यं गणनायककार्षीत्, स जयति मुनिचंद्रसूरिरिति ॥ १ ॥

अत्र च एकोनषष्ठ्यधिकैकादशशत ११९९ वर्षे पौर्णिमीयकमतोत्पत्तिः, तत्प्रतिबोधाय
च मुनिचंद्रसूरिभिः पाक्षिकसप्ततिका कृतेति ।

तथा श्रीमुनिचंद्रसूरिशिष्याः श्रीअजितदेवसूरि—वादिश्रीदेवसूरिप्रभृतयः । तत्र वादिश्री-
देवसूरिभिः श्रीमदणहिल्लपुरपत्तने जयसिंहदेवराजस्याऽनेकविद्वज्जनकलितायां सभायां चतुरशीति-
वादलब्धजययशसं दिगंबरचक्रवर्तिनं वादलिप्सुं कुमुदचंद्राचार्यं वादे निर्जित्य श्रीपत्तने दिगंबर-
प्रवेशो निवारितोऽद्यापि प्रतीतः । तथा वि० चतुरधिकद्वादशशत १२०४ वर्षे फलवर्धिग्रामे चैत्य-
बिंबयोः प्रतिष्ठा कृता । तत्तीर्थं तु संप्रत्यपि प्रसिद्धं । तथा आरासणे च नेमिनाथप्रतिष्ठा कृता ।
चतुरशीतिसहस्र ८४००० प्रमाणः स्याद्वादरत्नाकरनामा प्रमाणग्रंथः कृतः । येम्यश्च यन्नाभ्येव
ख्यातिमत् चतुर्विंशतिसूरिशिष्यं बभूव । एषां च वि० चतुस्त्रिंशदधिके एकादशशत ११३४ वर्षे
जन्म, द्विपंचाशदधिके ११९२ दीक्षा, चतुःसप्तत्यधिके ११७४ सूरिपदं, षड्विंशत्यधिकद्वादशशत
१२२६ वर्षे श्रावणवदिसप्तम्यां ७ गुरौ स्वर्गः ।

तत्समये श्रीदेवचंद्रसूरिशिष्यस्त्रिकोटिग्रंथकर्ता कलिकालसर्वज्ञख्यातिमान् श्रीहेमचंद्रसूरिः,
तस्य वि० पंचचत्वारिंशदधिके एकादशशत ११४५ वर्षे कार्तिकशुद्धिपूर्णिमायां १९ जन्म,
पंचाशदधिके ११५० व्रतं, षट्षष्ठ्यधिके ११६६ सूरिपदं, एकोनत्रिंशदधिकद्वादशशत १२२९
वर्षे स्वर्गः ॥

૪૧ એગુઆલીસોત્તિ—શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિપદે એકચત્વારિંશત્તમઃ શ્રીઅજિતદેવસૂરિઃ । તત્સમયે
 વિ० ચતુરધિકદ્વાદશશત ૧૧૦૪ વર્ષે સુરતરોત્પત્તિઃ । તથા વિ० ત્રયોદશાધિકે દ્વાદશશત ૧૨૧૩
 વર્ષે આંચલિકમતોત્પત્તિઃ । વિ० ષટ્ત્રિંશદધિકે ૧૨૩૬ વર્ષે સાર્ધપૌર્ણિમીયકોત્પત્તિઃ । વિ०
 પંચાશદધિકે ૧૨૬૦ આગમિકમતોત્પત્તિઃ । શ્રીવીરાત્ દિનવત્યધિકષોડશશત ૧૬૯૨ વર્ષે
 બાહડોદ્ધારઃ ॥ છ ॥ ૧૩ ॥

વ્યાખ્યાર્થઃ—શ્રી સર્વદેવસૂરિની પાટે ઓગણચાલીશમા પદ્ધર તરીકે શ્રી
 યશોભદ્રસૂરિ ને નેમિચંદ્રસૂરિ નામના બે ગુરુભાઈ આવ્યા. વિક્રમ સંવત ૧૧૩૫ ને કેટ-
 લાકના મને વિ. સં. ૧૧૩૯ વર્ષે નવાંગવૃત્તિકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ સ્વર્ગવાસી થયા.
 તેમજ કૂચપુર ગચ્છના ચૈત્યવાસી જિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય શ્રી જિનવલ્લભસૂરિએ
 ચિત્રકૂટ (ચિતોડ) માં છ કલ્યાણકુની પ્રરૂપણાવાળો પોતાનો મત પ્રચલિત કર્યો.

શ્રીયશોભદ્ર તેમજ નેમિચંદ્રસૂરિની પાટે ચાલીશમા પદ્ધર શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ
 થયા. તેમણે જિંદગી પર્યંત ફક્ત કાંજી જ પીવાનું રાખી સર્વ વિગયોનો ત્યાગ કર્યો
 હતો. શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિએ રચેલ અનેકાંતજયપતાકા આદિ અનેક અંથો પર પંજિકા
 અને ઉપદેશપદ પર વૃત્તિ રચીને “ તાર્કિકશિરોમણિ ” તરીકે ખ્યાતિ મેળવી હતી.
 તેમના માટે કહેવાય છે કે—

જિનાગમરૂપી સમુદ્રથી નિર્મળ બુદ્ધિવાળા ને શુદ્ધ સંયમી જનોમાં પણ પ્રતિષ્ઠા
 પ્રાપ્ત કરનાર તેમજ વિધિને જાણનારા તેમણે (મુનિચંદ્રસૂરિએ) ફક્ત કાંજી માત્રના
 પાનથી “ સૌવીરપાચી ” એવું બિરુદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. ૧.

સાધુ પુરુષમાં શિરોમણિ, વિદ્વાન્ શિષ્યોથી વીંટાયેલા, પ્રભાવ તેમજ કાંતિના
 સમૂહવડે કરીને ખરેખર ગૌતમસ્વામી સરખા ને સ્વશરીરાદિને વિષે પણ નિર્મોહી તે શ્રી
 મુનિચંદ્રસૂરિએ સર્વ વિગયોનો ત્યાગ કર્યો હતો. ૨.

હરિભદ્રસરિ મહારાજવડે અનેકાંતજયપતાકા આદિ ગૂઢ અંથો રચાયા કે જે
 અઘાપિ વિદ્વદ્સમૂહને દુર્બોધ છે, તેવા દુર્ગમ્ય અંથો પર વિશ્વકલ્યાણની લાવનાથી
 પંજિકા વિગેરે રચના પૂજ્ય શ્રી મુનિચંદ્રસરિએ કરી કે જથી તે સર્વ અંથો સમજવા
 સહેલ બન્યા છે. ૩-૪.

વિ० સં. ૧૧૭૮ માં મુનિચંદ્ર મુનીશ્વર કાળધર્મ પામ્યા તે મુનિચંદ્ર મુનિશ્રેષ્ઠ
 શ્રી સંધનું કલ્યાણ કરો ! ૫.

આ જ મુનિયંદ્રસૂરિએ આનંદસૂરિ આદિ પોતાના બાંધવોને પ્રતિબોધી, દીક્ષા આપીને આચાર્ય બનાવ્યા હતા.

નેમિયંદ્રસૂરિના ગુરુભાઈ શ્રી વિનયચંદ્ર ઉપાધ્યાયના મુનિયંદ્રસૂરિ શિષ્ય હતા. તેમને નેમિયંદ્રસૂરિએ પોતે જ પોતાના પટ્ટધર તરીકે સ્થાપન કર્યા. કહ્યું છે કે—નેમિયંદ્રસૂરિએ પોતાના ગુરુભાઈ વિનયચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્યને ગણાધીશ—પટ્ટધર બનાવ્યા તે શ્રી મુનિયંદ્રસૂરિ જયવંત વર્તો.

વિ. સં. ૧૧૫૯ વર્ષે પુનમીઆ ગચ્છની ઉત્પત્તિ થઈ અને તેના પ્રતિબોધને માટે શ્રી મુનિયંદ્રસૂરિએ પાક્ષિક સમતિકાની રચના કરી.

આ મુનિયંદ્રસૂરિને અજિતદેવસૂરિ, વાદી દેવસૂરિ વિગેરે અનેક શિષ્યો હતા. તેમાં વાદી શ્રી દેવસૂરિએ અણહીલપુર પાટણમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહની અનેક વિદ્વાન પુરુષોથી શોભતી સભામાં ચોરાશી વાદ જીતીને જણે કીર્તિ મેળવી હતી તેવા અને વાદ કરવાની જિજ્ઞાસાવાળા દિગંબરચક્રવર્તી કુમુદ્યંદ્રાચાર્યને વાદમાં હરાવીને પાટણ નગરમાં દિગંબરોનો પ્રવેશ બંધ કરાવ્યો હતો તે હકીકત અધ્યાપિ પ્રસિદ્ધ છે. વળી વિ. સં. ૧૨૦૪માં ફલવર્ધિ(ફલોધી)માં જિનાલય તેમજ પ્રતિમા બંનેની પ્રતિષ્ઠા કરી, તે તીર્થ અધ્યાપિ પ્રસિદ્ધ જ છે. તેમજ આરાસણ નગરમાં શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી. તેમણે ૮૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ સ્યાદ્વાદરત્નાકર નામનો પ્રમાણબૃત ગ્રંથ બનાવ્યો. તેમનાથી પોતપોતાના નામથી પ્રસિદ્ધ ચોવીસ સૂરિઓની શાખા શરૂ થઈ. આ વાદી દેવસૂરિનો ૧૧૩૪ વર્ષે જન્મ, ૧૧૫૨ માં દીક્ષા, ૧૧૭૪ માં આચાર્ય પદ અને ૧૨૨૬ માં વર્ષમાં શ્રાવણ વદિ સાતમના સ્વર્ગવાસ થયો હતો.

આ સમયે દેવચંદ્રસૂરિના શિષ્ય ત્રણ કરોડ ગ્રંથ (શ્લોકના) રચયિતા કલિકાલ-સર્વજ્ઞ એવા બિરુદથી પ્રસિદ્ધ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રાચાર્ય થયા. તેઓનો ૧૧૪૫ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ ના રોજ જન્મ, ૧૧૫૦ માં દીક્ષા, ૧૧૬૬ માં આચાર્ય પદ ને ૧૨૨૬ માં સ્વર્ગવાસ થયો હતો.

શ્રી મુનિયંદ્રસૂરિની પાંચે એકતાલીશમા અજિતદેવસૂરિ પટ્ટધર થયા. વિ. સં. ૧૨૦૪ માં અરતર મતની તથા ૧૨૧૩ વર્ષે આંચલિક મતની, ૧૨૩૬ વર્ષમાં સાર્ધ-પુનમીઆ અને ૧૨૫૦ વર્ષે આગમિક મતની ઉત્પત્તિ થઈ. વીર સં. ૧૬૯૨ માં* (વિ. સં. ૧૨૨૨) બાહરે ચંત્રજયનો ઉદ્ધાર કર્યો.

* પ્રબંધ ચિંતામણિમાં ૧૬૮૧ વર્ષ જણાવેલ છે જ્યારે પં. શ્રી વીરવિજયજી મહારાજે પોતાના પૂજમાં ૧૬૮૭ વર્ષનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૭ કલ્યાણક પ્રક્રમક શ્રી જિનવલ્લભસૂરિ

જોજરાળની ધારા નગરીમાં લક્ષ્મીપતિ નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તે અતિચિન્તકાર કરવામાં એકો હતો. એકદા શ્રીધર ને શ્રીપતિ નામના બે બ્રાહ્મણો તેને ઘેર આવી ચઢ્યા. તેને જ્ઞાતોપપૂર્વક બિક્ષા આપી. પછી તો તે હમેશાં બિક્ષાર્થે ત્યાં જ આવવા લાગ્યા. તે શ્રેષ્ઠીના ધરની સન્મુખ ભીંત પર વીચ લાખ ટકા ખર્ચાને લેખ લખાતો હતો તે બન્ને દિને હમેશાં વાંચતા અને પ્રજાપ્રકૃષ્ટતાથી તે તેમને માદ રહી જતું. દેવયોગે તે નગરીમાં અગ્નિપ્રકાપ થયો એટલે બીજાની સાથે સાથે લક્ષ્મીપતિ શ્રેષ્ઠીનું ગૃહ પણ બળી મરું. શેઠને પોતાનું ઘર બળી ગયાનો જોટલો સંતાપ થતો હતો તે કરતાં વિશેષ સંતાપ તે લેખ બળી જવાથી થતો હતો તેથી શેઠને ચિંતામસ્ત સ્થિતિમાં જોઈને તે દિનેજે તેનું કારણ પૂછ્યું, એટલે શેઠે પોતાનું મનદુઃખ કહી સંભળાવ્યું. તે દિનેજે શેઠને આસ્વાસન આપ્યું અને તે આખો લેખ સ્વયુદ્ધિબળથી કહી બતાવ્યો. આથી શેઠને અતિવ હર્ષ થયો. ને તેનો બહુમાન-પૂર્વક વિશેષ સત્કાર કર્યો. શેઠે મનમાં વિચાર્યું કે જો આ બંને દિને જેની દીક્ષા સ્વીકારે તો શાસનની જરૂર ઉત્પત્તિ થાય.

એવામાં શ્રી વર્હમાનસૂરિ વિહાર કરતાં કરતાં ત્યાં આવી ચઢ્યા. તે બંને બ્રાહ્મણો મુક્ત લક્ષ્મીપતિ શેઠ તેમને વંદન કરવા ગયો. વંદન બાદ થોડા સ્થાને બેઠા પછી ગુરુએ તે બંને દિવની આકૃતિ જોઈ જણાવ્યું કે-“આ બંને શ્રદ્ધ લક્ષણવાળા છે તેથી સ્વપરને હિતકારી થશે.” જાગ્યાનુયોગે તે બંનેને પણ દીક્ષા લેવાનો અભિલાષ થયો. ગુરુએ દીક્ષા આપી તેમને શાસ્ત્રાભ્યાસ શરૂ કરાવ્યું. શાસ્ત્રમાં સારી રીતે વિચક્ષણતા પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેમને આચાર્યપદે સ્થાપન કર્યો અને શ્રીધરનું જિનેશ્વરસૂરિ ને શ્રીપતિનું બુદ્ધિસાગરસૂરિ નામ રાખ્યું. શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિશ્વરે ‘બુદ્ધિસાગર’ નામનું આઠ હજાર શ્લોકપ્રમાણ નવું વ્યાકરણ રચ્યું છે.

જિનેશ્વરસૂરિને જિનવલ્લભ નામના શિષ્ય હતા. જિનેશ્વરસૂરિ ચૈત્યવાસી થયા. એક દિવસ ગુરુની પાસે શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રનું અભ્યાસ કરતાં સાધુઓનો મથાસ્થિત આચાર જણવામાં આવ્યો. તેથી તેમણે ગુરુને તેમના શિષિલાચાર માટે પૂછ્યું ત્યારે ગુરુએ પોતાનો કમોદય જણાવ્યો. જિનવલ્લભસૂરિને સત્ય વસ્તુ જણવાની ભૂખ જાગી એટલે પછી સ્વગુરુની રજા લઈ શ્રી અભય-દેવસૂરિ પાસે ગયા અને શાસ્ત્રનું વિશેષ અભ્યાસ શરૂ કર્યું. ધીમે ધીમે સકલ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી તેઓ ગીતાર્થ થયા.

પ્રભાવક ચરિત્રકાર દુર્ચ્ચાપુરમંછીય જિનેશ્વરસૂરિને ચૈત્યવાસી નહિ પણ ચૈત્યવાસી મતને પરાસ્ત કરનાર માને છે. વીરવંશાવળીકાર પણ તેમજ માને છે. વિશેષમાં તે જણાવે છે કે-દુર્લભરાજની સભામાં ચૈત્યવાસી ને તેમની વચ્ચે વાદ થતાં તેમણે પ્રતિપક્ષીઓને પરાજય પમાડ્યો એટલે દુર્લભ-રાજે કહ્યું કે-“આ આચાર્ય “ખરું” જોડ્યા” ત્યારથી જિનેશ્વરસૂરિ ‘ખરતર’ કહેવાયા ને તેમની પરંપરા ખરતર મંછીય કહેવાણી. જો આ ઘટના સત્ય હોય તો ખરતર મંછી ૧૨૦૪ માં નહિ પણ તેથી પહેલા શરૂ થયો હોવો જોઈએ, ને તેના આલેખાપક શ્રી જિનહત્તસૂરિ નહિ પણ શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ જ માની શકાય. નવાંબી ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ પણ શ્રી જિનેશ્વરસૂરિના જ શિષ્ય હતા અને તેથી તેમને પણ ‘ખરતર’ ગણી શકાય છતાં તેમના કોઈ પણ મંથની પ્રશસ્તિમાં તેમણે તેવો ઉલ્લેખ કર્યોનું જણાવામાં નથી. પદ્મવલી વિજેરેમાં ૧૨૦૪ માં શ્રી જિનહત્તસૂરિથી “ખરતર” મંછીની

ઉત્પત્તિ જાણવી છે, એટલે આ વસ્તુ વિચારણીય છે. જાગૃત્વસૂરિના કહેવાથી દેવભદ્રાચાર્યે શ્રી જિન-વક્ત્રસૂરિને આચાર્ય પદની આપી હતી તેથી તેઓ શ્રી જાગૃત્વસૂરિની પાટે આવ્યા.

આ સમયે મેઘપાટાદિમાં પ્રાયઃ ચૈલવાસનું વિશેષ જોર હતું તેથી તેમણે તે વિભાગમાં વિહાર શરૂ કર્યો અને અનેક ભવ્યોને ઉપદેશી સહ માર્ગે લાવ્યા.

જિનવક્ત્રસૂરિએ ચિત્તેક નગરની ચંડિકાદેવીને પ્રતિભેદી જીવહિંસા છોડાવી હતી તેમજ અનેક વાદી-ઓને જીત્યા હતા. તથા કસેના પાંચ કલ્યાણક હોય છે તે મુજબ મહાવીરરાખીના પાંચ (અવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળચરણ ને મોક્ષ) કલ્યાણક પ્રચલિત હતા તેને બદલે જિનવક્ત્રસૂરિએ મહાવીર પ્રજાના મનોર-હરણને છડું કલ્યાણક પ્રરંધુ અને પોતાની માન્યતાના પ્રચાર માટે બન્યું કહ્યું. હજી હજાર વામડી ભેગાને તેમજ ચિત્તોડના અન્ય રહેવાસીઓને પોતાના રાખી તેમજ ભક્ત બનાવ્યા. તેઓ ચૈત્યવાસના કદર વિશેષી હતા અને પોતે જે જે ચૈત્યો બંધાવ્યા તેને ‘વિધિચૈત્ય’ નામ આપી ચાત્યવિકલ્પ કાર્યો કરવાનો નિષેધ કર્યો. નાગપુર (નાગોર)માં નેમિજિનાશય ને નરવરપુરમાં વિધિચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

તેમણે સૂક્ષ્માર્થસિદ્ધાન્તવિચારસાર, પિંડવિશુદ્ધિ પ્રકરણ, અંધપદ્ધત્ત, ધર્મસિક્ષા, પ્રશ્નોત્તર-શતક, કુંજારશતક, આગ્રમિક વસ્તુ વિચારસાર, પોષધવિધિ પ્રકરણ, પ્રતિકમણ સામાચારી, સ્વપ્નાદિક વિચાર વિગેરે ગ્રંથો રચ્યાં છે અને શ્રી જિનચંદ્રસૂરિકૃત અંબેરગણના પોતે શોધી આપી હતી. તેઓ સં. ૧૧૬૭માં સ્વમંદિરની રચના, શ્રી જિનવક્ત્રસૂરિની પાટે શ્રી જિનવક્ત્રસૂરિ થયા, જે બધા પ્રમાણક હતા. તે ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાં “હાદા ગુરુ” ના નામે પૂજ્ય છે.

૪૦ શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ

મુનિચંદ્રસૂરિ વિનયચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય હતા. નેમિચંદ્રસૂરિને તેમનામાં ગત્ત અંભાળવા માટે પૂરતી યોગ્યતા જણાણી તેથી પોતાના ગુરુજાતાના તે શિષ્યને પોતાના પદ પર સ્થાપન કર્યો. તેઓએ બાળપણે અંધમ સ્વીકારી અખંડ પ્રહારચર્ય પાળ્યું હતું. તેઓની પ્રજ્ઞા-બુદ્ધિ અતિ તીવ્ર હતી અને કહિને તેમજ દુર્બોધ અર્થો તેઓ સહેલાઈથી સમજી શકતા હતા. તેઓ “ તાકિકેશિરોમણિ ” કહેવાતા અને તેની જાણે સાક્ષી ન આપતા હોય તેમ તેમણે અનેક ગ્રંથો પર વૃત્તિ-ટીકા રચી છે.

વાદીવેતાશ્ચ શાંતિસૂરિ તેમની સ્મરણશક્તિથી અતિ આશ્ચર્ય પામ્યા હતા અને પછી તે તેમણે તેમને પોતાની જાસે રાખી વિશેષ શાસ્ત્રાધ્યયન કરાવ્યું હતું. નડુલ-પુરથી વિહાર કરી ચત્તપરિપાટી કરવાની ઇચ્છાથી શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ અણહીલપુર ખાટણ આવી પહોંચ્યા. ઉપાશ્રમે આવી આચાર્ય શ્રી શાંતિસૂરિને વંદન કરી તેમની નજીક બેઠા. આચાર્યશ્રી આ સમયે પોતાના બત્રીસ શિષ્યોને પ્રમાણશાસ્ત્ર બાણી રજા હતા. મુનિચંદ્રસૂરિએ ઘોડા દિવસની દિશરતા કરી અને હંમેશા ઝોકામ ધ્યાન રાખી વાચના શ્રવણ કરવા લાગ્યા.

પ્રમાણશાસ્ત્રનો વિષય મુજબ ને સરજ ન હતો. ફક્ત પ્રમેય ગુરુએ વારંવાર

સમજાવ્યા છતાં શિષ્યો તે અવધારી શક્યા નહિ એટલે ગુરુ ગ્લાનિ પામ્યા ને બોલ્યા કે—‘ આ તો ભરમમાં ધી નાખવા જેવું થયું. ’ એટલે પ્રસંગ જોઈ મુનિચંદ્રસૂરિએ પૂછ્યું કે—‘ મહારાજ ! જે કોઈ પુસ્તક લઈને આપની આગળ બેસે છે તે જ જવાબ આપી શકે કે સર્વથા અલક્ષિત ને બહારથી આવેલ હોય તે પણ જવાબ આપી શકે. ’ ગુરુને આ પ્રશ્ન સાંભળી વિસ્મય થયો અને જવાબ માટે રબા આપી એટલે મુનિચંદ્રસૂરિએ બધા દિવસોનું અનુક્રમવાર વ્યાખ્યાન કહી સંભળાવ્યું. તેમની આવી રમરમુ-શક્તિથી રંજિત થઈ શાંતિસૂરિએ તેમને પ્રમાણશાસ્ત્રોનો વિશેષ અભ્યાસ કરાવ્યો.

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિ મહારાજે રચેલા અંથો પૈકી વિદ્વાનોને પણ સમજવા મુશ્કેલ પડે તેવા અનેકાંતજ્યપતાકા, ઉપદેશપદ વિગેરે અંથો પર મુનિચંદ્રસૂરિએ વૃત્તિ રચીને તેને મુગમ ને સમજી શકાય તેવા બનાવ્યા. તેઓ પોતાના હેઠપરત્વે તદ્દન નિર્મોહી હતા ને આજીવન ક્રૂપા “ સૌખીરપાથી ” (કાંઈ માત્રની છૂટ) રહ્યા હતા. તેમની આજ્ઞામાં પાંચસો જેટલા શ્રમણો અને અનેક સાધ્વીયો હતી. તેમણે બુદ્ધરાત, લાટ દેશ, નાગપુર આદિ તરફ વિહાર કર્યો હતો, પરંતુ પાટણમાં વિશેષ રહ્યા હશે તેમ જણાય છે.

આ મુનિચંદ્રસૂરિના ગુરુભાઈ ચંદ્રપ્રભો સં. ૧૧૪૯માં ‘ પૂષ્પિમા મત ’ની ઉત્પત્તિ કરી એટલે કે પુનમને દિવસે પાખી કરવાનું પ્રચલિત કર્યું, જે મત અત્યારે તો નષ્ટપ્રાય થઈ ગયો છે. આ ચંદ્રપ્રભસૂરિએ કશંનશુદ્ધિ તથા પ્રમેયરત્નકોશની રચના કરી હતી. આ મતના અનુયાયીને પ્રતિબોધવા માટે શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ “ પાક્ષિક સંપ્રતિકા ” ની રચના કરી છે.

તેમણે આનંદસૂરિ વિગેરે પોતાના ભાઈઓને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી હતી. વાઢી દેવસૂરિ તેમજ અજિતદેવસૂરિ આદિ તેમના ધણા પ્રભાવક શિષ્યો હતા. તેઓ વિ. સં. ૧૧૭૮ માં સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

તેમણે (૧) ચિરંતનાઆચાર્યવિરચિત દેવેન્દ્ર નરકેન્દ્ર પ્રકરણ પર વૃત્તિ, (૨) સૂક્ષ્માર્થ સાષ્ટશતક પર ચૂર્ણી, (૩) હરિભદ્રસૂરિવિરચિત અનેકાંતજ્યપતાકા પર વૃત્તિ (૪) હરિભદ્રીય ઉપદેશપદ પર વૃત્તિ (૫) લલિત વિસ્તારા પર પંખિકા (૬) ધર્મખિંદુ પર વૃત્તિ અને (૭) કર્મપ્રકૃતિ પર ટિપ્પન-આમ સાત ટીકાઓ રચી છે. આ ઉપરાંત નૈષધકાવ્ય પર ૧૨૦૦ પ્રલોકપ્રમાણ ટીકા રચ્યાનો ઉલ્લેખ સાંપડે છે.

તેમના વીશ સ્વતંત્ર પણ દૂંકા દૂંકા અંથોની યાદી નીચે મુજબ છે.

૧-અંગુલ સમ્પતિ

૨-આવરણક પાક્ષિક સમ્પતિ

૩-વનરપતિ સંપ્રતિકા

૪-આજ્ઞા કોષ

૫-અનુશાસનાંકુશકુલક
૮-ઉપદેશપંચાશિકા
૧૧-પ્રાભાતિક સ્તુતિ (સંસ્કૃત)
૧૩-રત્નત્રય કુલક
૧૫-સમ્યક્ત્વોત્પાદ વિધિ
૧૭-હિતોપદેશ કુલક
૧૯-મંડળવિચાર કુલક

૬-૭ ઉપદેશામૃત કુલક પહેલું તથા બીજું
૮-૧૦-ધર્મોપદેશ કુલક પહેલું તથા બીજું
૧૨-માધોપદેશ પંચાશિકા
૧૪-શોકહર ઉપદેશક કુલક
૧૬-સામાન્ય ગુણોપદેશ કુલક
૧૮-કાલશતક
૨૦-દ્વાદશ વર્ગ

વાહી શ્રી દેવસૂરિ

મહાહતઃ નગરમાં પ્રાગ્વાટ વંશીય વીરનામ નામે ગૃહસ્થ રહેતો હતો. તેમને જિનદેવી નામે ગુણુશાળી પત્ની હતી. તેણીએ એકદા રાત્રે સ્વપ્નામાં ચંદ્રમાને સ્વમુખમાં પ્રવેશ કરતો જોયો એટલે પ્રભાતે તેનું દુળ શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિને પૂછ્યું ત્યારે ગુરુએ જણાવ્યું કે-‘જગતને પ્રકાશ આપનાર ભાગ્યશાળી જીવ તારા મર્મમાં દાખલ થયો છે.’ વિ. સં. ૧૧૪૩માં યોગ્ય અવસરે પુત્રજન્મ થતાં તેનું પૂર્ણચંદ્ર એવું નામ રાખવામાં આવ્યું.

એકદા તે નગરમાં મહામારીનો ઉપદ્રવ થયો તેથી બધા લોકો ત્રાસી ઊઠ્યા. આજીવિકાના પોષણ માટે વિચાર કરીને વીરનામ પણ પોતાના પરિવાર સાથે ત્યાંથી નીકળીને બ્રહ્મચર્ય નગરે આવ્યો. મુનિચંદ્રસૂરિ પણ વિહાર કરતાં કરતાં તે જ નગરમાં આવી ચઢ્યા. ગુરુના કહેવાથી અન્ય શ્રાવકોએ વીરનામને આશ્રય આપ્યો. પૂર્ણચંદ્ર આઠ વર્ષનો થયો હતો અને માતૃપિતાના પરિપાલન માટે મસાલાની ફેરી કરવા લાગ્યો. એકદા એક શ્રેષ્ઠીના મકાનમાં પ્રવેશ કરી જોયું તો તે ગૃહપતિ દ્રવ્યને અંગારા ને કાંકરોરૂપ માનીને ત્યજી દેતો હતો. દુર્ભાગ્યને કારણે તે ગૃહસ્થ દ્રવ્યને યથાર્થ રૂપે જોઈ શકતો ન હતો. આ વિચિત્રતા જોઈ પૂર્ણચંદ્રે કહ્યું કે-‘અરે! અરે!! મનુષ્યને સંજીવિની ઔષધિ સમાન આ દ્રવ્ય-સમૃદ્ધ તમે શા માટે ફેંકી છો છો?’ પૂર્ણચંદ્રના આ પ્રમાણે બોલવાથી તે ગૃહસ્થને વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે-‘આ બાળક પુણ્યશાળી લાગે છે.’ તેના પ્રભાવથી જરૂર મને દ્રવ્ય સત્ય રૂપમાં પ્રાપ્ત થશે. એટલે તેણે કહ્યું કે-‘તારા હાથનો સ્પર્શ કરીને તું આ દ્રવ્ય મને પાછું આપ.’ તેણે તેમ કરતાં તેના સ્પર્શથી તે બધું દ્રવ્ય યથાસ્થિત રૂપે તે ગૃહસ્થના જોવામાં આવ્યું, એટલે તેણે તે બધું દ્રવ્ય ઘરમાં દાટી દીધું અને પૂર્ણચંદ્રને એક સોનામહોર બક્ષીસ આપી. ઘરે આવી પૂર્ણચંદ્રે પિતાને બધી હકીકત જણાવી. પિતાએ તે વૃતાંત ગુરુને નિવેદન કર્યો. ગુરુ ધડીબર તો વિચારમગ્ન બની ગયા. વિચારણાને અંતે તેને પૂર્ણચંદ્ર પુરુષોત્તમ જણાયો. તેની પ્રભા ગુરુના મનને આકર્ષવા લાગી. પ્રસંગ જોઈ તેમણે વીરનામ પાસે તેની માગણી કરી. વીરનામે પોતાની આજીવિકાનો આધારસ્થંભ જતાં પોતાની કેવી મુશ્કેલીભરી સ્થિતિ થશે તે વાત જણાવી, એટલે ગુરુએ તેને તે બાબત નિશ્ચિત રહેવા જણાવ્યું. તેની માતાની પણ રજા લઇને ગુરુએ પૂર્ણચંદ્રને દીક્ષા આપી અને તેનું રામચંદ્ર નામ રાખ્યું.

પોતાનો સહોદર હોય તેમ સરસ્વતી પણ પ્રેમપૂર્વક આવીને તેની જિજ્ઞાસાને વસવા લાગી. અરૂપ

જમયમાં તક, લક્ષણ, પ્રમાણ ને સાહિત્યવિદ્યામાં તે પારંગતી થઈ ગયો. લલકલા વિદ્વાનો અને વાહીઓ પણ તેમની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. જેમ જેમ તેમની ખ્યાતિ પ્રસરતી ગઈ તેમ તેમ તેમને જીતવા માટે વાહીઓ પણ હોડ બંધવા લાગ્યા. તેને પરિણામે ધવલકપુર, કાસ્તીર, સત્યપુર, ચિત્રકૂટ, ગોપગિરિ, ધારા અને ભૃગુક્ષેત્રમાં જુદા જુદા વાહીઓને પરાસ્ત કર્યા. રામચંદ્રની આવી અદ્ભુત શક્તિથી સંતોષ પામી ગુરુએ તેમને આચાર્યપદે સ્થાપન કર્યા અને દેવસૂરિ નામ રચાવ્યું.

પછી ગુરુએ સાંથી ધવલકપુર પ્રતિ વિહાર કર્યો. તે નગરમાં ઉદય નામના શ્રાવકે શ્રી સીમધર સ્વામીનું બિંબ કરાવ્યું હતું. તેની કોઈ સહયુગ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવવાનો નિશ્ચય કરી, ત્રણ ઉપવાસ કરી શાસ્ત્રનદેવીની આરાધના કરી. શાસ્ત્રનદેવીએ દેવસૂરિના હસ્તે પ્રતિષ્ઠા કરાવવાનું કહ્યું અને ઉદયની પ્રાર્થનાથી સ્મરિણએ નિર્વિઘ્નપણે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સાંથી નાગપુર (નાગેર) તરફ વિહાર કરવાની ભાવનાથી આખૂ પર્વત પાસે આવ્યા અને શિબે તથા શ્રાવકોના આગ્રહથી ગિરિ પર ચઢવા લાગ્યા. સાથે અંબાદેવીના પ્રાસાદનો મંત્રી પણ ચઢતો હતો તેને અચાનક સર્પ-ડંશ થયો. ઝેર ચડવાથી મૂર્છા આવી ગઈ. ગુરુએ પોતાના પાદોદક- (પગધોવણ)નો છંટકાવ કરાવતાં તરત જ ઝેર જીતરી ગયું. પછી યાત્રા કરી. અંબાદેવીની સ્તુતિ કરી, તેથી સંતુષ્ટ થયેલી દેવીએ જણાવ્યું કે-“ તમારા ગુરુનું આયુષ્ય માત્ર આઠ મહિના બાકી છે. તમે પાછા અણ્ણહીલપુર-પાટણ જાઓ. ” દેવસૂરિ સાંથી પાછા ગુરુ પાસે આવ્યા ને દેવીકથિત હકીકત કહી સંભળાવી.

એવામાં ધણા વાહીઓને જીતવાથી મત્ત થયેલો દેવભોધિ નામનો વાહી અણ્ણહીલપુર-પાટણમાં આવી ગયો. તે પોતાની બરોબરી કરી શકે તેવા કોઈ વાહી જોતા ન હતો. તેણે આવતાંની સાથે જ રાજદ્વાર પર એક નીચેનો દુર્બોધ શ્લોક લટકાવ્યો.

एकस्त्रिचिच्चतुःपञ्च-वर्णमेकमनेनकाः । देवबोधे मयि कुद्वे, वर्णमेकमनेनकाः ॥

શ્લોકનો અર્થ ધણો કુદર્ષિત હતો. વિચક્ષણ વિદ્વાન વિના કોઈ તેનો હેતુ સમજીવી શકે એમ ન હતું. કોઈ શ્લોકાર્થ ન કહી બતાવે તો વિદ્વાન વર્ગની સાથેસાથ રાજ્યની પ્રતિષ્ઠા પણ ચાલી જાય, તેથી કોઈ પણ ઉપાય સૂચવવા માટે રાજ્યએ અંબાદેવીની આરાધના કરી. દેવીએ દેવસૂરિનું નામ સૂચવ્યું. રાજ્યએ આમંત્રણ આપ્યું અને શ્લોકાર્થ કરવા વિનંતિ કરી. ગિરિનદીનો પ્રવાહ જેમ પથ્થરને ભેદી નાખે તેમ દેવસૂરિએ તેનો નીચે પ્રમાણે અર્થ કહી બતાવ્યો.

એક પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને માનનારા ચાર્વાક.

પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન-એ બે પ્રમાણ માનનારા જૈન અને વૈશેષિક.

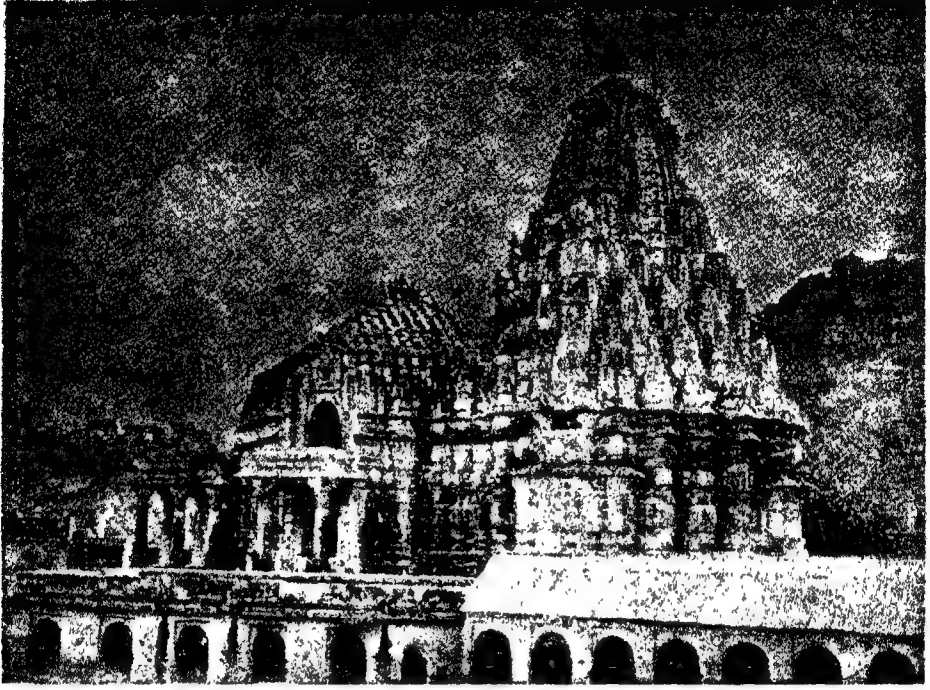
પ્રત્યક્ષ, આગમ અને અનુમાન-એ ત્રણ પ્રમાણને માનનારા સ્તંધ્યો.

પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, આગમ અને ઉપમાન-એ ચાર પ્રમાણને માનનારા નૈયાયિકો.

પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, આગમ, ઉપમાન અને અર્થોપત્તિ-એ પાંચ પ્રમાણને માનનારા પ્રભાકર.

પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, આગમ, ઉપમાન, અર્થોપત્તિ અને અભાવ-એ છ પ્રમાણ માનનારા મીમાંસક.

એ છએ પ્રમાણવાદીઓને ઈચ્છનાર હું દેવભોધિ ક્રોધાયમાન થતાં વિષ્ણુ, બ્રહ્મા અને સૂર્ય પણ

પરમાર્જન સારારાજ કુમારપાળ તારંગાજી પર અંધાવેલ
શ્રી અજિતનાથ જિનેન્દ્રનું ગગનચુંબી ભવ્ય જિનાલય

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રાચાર્ય વ્યતે પરમાર્જુન મહારાજ કુમારપાલ

૧ વ્યાકરણ વિષય

	શ્લોકસંખ્યા	શ્લોકસંખ્યા
સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસન લઘુવૃત્તિ	૬૦૦૦	ધાતુપાઠ અને વૃત્તિ ...
" ખૂલ્લૈવૃત્તિ	૧૮૦૦૦	ધાતુપારાયણ અને વૃત્તિ ૫૬૦૦
" ખૂલ્લૈન્યાસ (અપૂર્ણ)	૮૪૦૦૦	લિંગાનુશાસન વૃત્તિ અને વિવરણ ૩૬૮૪
" પ્રાકૃત વ્યાકરણ વૃત્તિ	૨૨૦૦	ઊષ્ણદિ સૂત્ર વૃત્તિ ...
આલભાષા વ્યાકરણ સૂત્રવૃત્તિ (અપ્રકાશિત)		

૨ કાવ્ય ગ્રંથો

ત્રિપદિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર (પર્વ ૧૦) ૩૨૦૦૦	પરિશિષ્ટ પર્વ	૩૫૦૦
હેમવિભ્રમસૂત્ર વૃત્તિ યુક્ત	... સંસ્કૃત દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય	૨૮૨૮
પ્રાકૃત દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય	૧૫૦૦ સંપતસંધાન મહાકાવ્ય	(અપ્રાપ્ય)

૩ કોષ

નિઘંટુ કોષ અને શેષ	૩૯૬ એકાર્થકોશ (અભિધાનચિંતામણિ)	
શેષ નામમાળા	... સ્વોપજ્ઞ ટીકા	૧૦૦૦૦
અનેકાર્થ કોશ (અનેકાર્થ સંગ્રહ)	૧૮૨૮ દેશ્યકોશ (દેશીનામમાલા)	
	સ્વોપજ્ઞ ટીકા	૩૫૦૦

૪ ન્યાય ગ્રંથો

પ્રમાણભીમાંસા સ્વોપજ્ઞ (અપૂર્ણ) ૨૫૦૦	દ્વિજવહન ચપેટા	...
અન્યયોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિંશિકા	૩૨ હેમવાદાનુશાસન	...
અયોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિંશિકા	૩૨	

૫ યોગ ગ્રંથ

યોગશાસ્ત્ર, સ્વોપજ્ઞ ટીકા સહિત	૧૨૫૭૦
--------------------------------	-------

૬ રાજનીતિ

અર્હુત્તીતિ	...
-------------	-----

૭ અલંકાર ગ્રંથ

કાવ્યાનુશાસન સ્વોપજ્ઞ અલંકાર	
ચૂડામણિ વૃત્તિ અને વિવેકસહિત	૬૮૦૦

૮ સ્તુતિ ગ્રંથ

વીતરાગ સ્તવ	૧૨૮ અર્હુતસહજનામસમુદ્ધય	...
મહાદેવ સ્તોત્ર	૪૪૧	

પ્રભાવિક આચાર્યશ્રી જિનદત્તચૂરીશ્વરજી

આનંદ પ્રેસ-ભાવનગર.

મંત્રીશ્વર તરત જ શત્રુજયગિરિ પર આવ્યા ને સલાટોને ઝેકઠા કરી મંદિરમાં ફાટ પડી જવાનું કારણ પૂછ્યું. એટલે મુખ્ય સલાટે જણાવ્યું કે—‘હે મંત્રીશ્વર ! આ મંદિરમાં પવન ભરાઈ રહે છે તે બહાર નીકળી શકતો નથી એટલે અંદરની ભમતી વગરનું મંદિર કરવામાં આવે તો પવનને હરકત થાય નહિં અને મંદિર અવિચળ ટકી રહે. પણ સાથેસાથ આપને જણાવવું જોઈએ કે—શિવપશાઓ એવો નિયમ છે કે ભમતી વગરનું મંદિર કરાવનારની વંશવૃદ્ધિ થતી નથી.’

પરંતુ બાહડને વિશેષ વિચારવાપણું હતું જ નહિં. પોતાની વંશવૃદ્ધિ કરતાં પણ મંદિરનું અવિચળ રથાન તેમને વિશેષ વહાલું હતું. વળી પિતાની પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવું હતું એટલે કારીગરોને ભમતી વગરનું મંદિર બાંધવાનો આદેશ આપી દીધો. કારીગરો એક દિલથી કામ કરવા મંડી પડ્યા અને બે કોડ અને સત્તાણુ લાખ રૂપિઆના ખર્ચે નૂતન જિનમંદિર તૈયાર કર્યું. પછી બાહડે કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય સહિત સકળ સંધને આમંત્રી, વિ. સં. ૧૨૧૩માં મહોત્સવપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરી.

એક કામ પૂર્ણ થતા ગિરનારની પાજ બાંધાવવા માટે ગિરનાર પર્વતે આવ્યા પણ શું કરવું અને ક્યાંથી પાજ બાંધાવવી તે નિશ્ચિત ન થવાથી અક્રમની તપસ્યા કરી, અંખિકા દેવીની આરાધના કરી. દેવીએ આવી જણાવ્યું કે—‘જ્યાં હું અક્ષત વેરું તે રસ્તે પાજ બાંધવી.’ પછી ત્રેસઠ લાખ રૂપિઆના ખર્ચે તે કામ પણ પૂર્ણ કરાવ્યું. પોતાની શેષ જિંદગીમાં વિશેષ ધર્મોપાધન કરીને બાહડ મૃત્યુ પામ્યો. કુમારપાળ પણ બાહડ તરફ અતિવ માનની નજરે જોતો.

બાયાલુ વિજયસીંહો ૪૨, તેઆલા હુંતિ ઇગગુરુમાયા ।

સોમપ્પહ-મળિરયળા ૪૩, ચડઆલોસો અ જગચંદો ૪૪ ॥ ૧૪ ॥

તત્પદે શ્રીવિજયસિંહસૂરિઃ ।

તત્પદે શ્રીસોમપ્રભસૂરિઃ શ્રીમળિરત્નસૂરિશ્ચ ।

તત્પદે શ્રીજગન્નદ્રસૂરિઃ ।

ગાથાર્થઃ—બેતાલીશમા શ્રી વિજયસિંહસૂરિ, તેની પાટે તેતાલીશમા શ્રીસોમપ્રભસૂરિ ને મળિરત્નસૂરિ થયા. તેમની પાટે ચુમાલીશમા પદ્મધર શ્રીજગન્નદ્રસૂરિ થયા. ૧૪.

વ્યાખ્યા—૪૨ બાયાલુત્તિ—શ્રીઅજિતદેવસૂરિપદે દ્વિચત્વારિંશત્તમઃ શ્રીવિજયસિંહસૂરિઃ, શિવેકમંજરીશુદ્ધિકૃત્ ।

યસ્ય પ્રથમઃ શિષ્યઃ, શતાર્થિતયા વિખ્યાતઃ ।

શ્રીસોમપ્રભસૂરિઃ દ્વિતીયસ્તુ મળિરત્નસૂરિઃ ॥ ૧ ॥

૪૩ તેઆલુત્તિ—શ્રીવિજયસિંહસૂરિપદે ત્રયશ્ચત્વારિંશત્તમૌ શ્રીસોમપ્રભસૂરિ—શ્રીમળિરત્નસૂરિ ॥

* શત્રુજયનું આજનું મુખ્ય જિનાલય આ જ બાહડ મંત્રીનું ઘરાણું છે.

૪૨ શ્રી વિજયસિંહસૂરિ

શ્રી અજિતદેવસૂરિની પાટે શ્રી વિજયસિંહસૂરિ ખેંતાલીશમા પદ્ધર થયા. તેમણે આવક કવિ આસહરચિત “વિવેકમંજરી” ઉપર વિવેકમંજરી વૃત્તિ કરનાર બાલચંદ્રને તેનો પ્રથમ શોધી આપ્યો હતો. આ આસહ કવિને પોતાના “રાજડ” નામના પુત્રના બાળવયમાં જ થયેલ અવસાનથી અતિશય ખેદ થયો હતો અને શ્રી “કલિકાલગીતમ” અભયદેવસૂરિએ તેમને શાંત્વન અર્થે બોધ આપી ધર્મમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત કર્યો હતો. તેમના એ બોધવાક્યોને અનુસરીને તેણે “વિવેકમંજરી” ની રચના કરી હતી. આસહને “કવિસભાશૃંગાર” એવું બિરુદ પ્રાપ્ત થયું હતું.

વિજયસિંહસૂરિના શિષ્યો પૈકી શ્રી સોમપ્રભસૂરિ તથા મહિરત્નસૂરિ સમર્થ હતા તેથી તે બંને ગુરુભાઈઓને પોતાને પદે સ્થાપન કર્યાં. તેમાં સોમપ્રભસૂરિ વિશેષ વિચક્ષણ હતા અને તેઓએ “શતાથી” નામનો પ્રથમ રચ્યો છે જેમાં એક ક્ષોધના સો અર્થ કરેલા છે.

વિજયસિંહસૂરિને લગતો વિશેષ વૃત્તાંત મળતો નથી.

૪૩ શ્રી સોમપ્રભસૂરિ ને મહિરત્નસૂરિ

શ્રી વિજયસિંહસૂરિએ પોતાની પાટે બંને ગુરુભાઈઓને સ્થાપ્યા હતા. શ્રી સોમપ્રભસૂરિ પ્રાગ્વાટ (પોરવાડ) જાતિના વૈશ્ય હતા. તેમના પિતાનું નામ સર્વદેવ ને પિતામહનું નામ જિનદેવ હતું. જિનદેવે કોઈક રાજાના મંત્રી તરીકે કાર્ય બજાવ્યું હતું અને સારી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હતી. શ્રી વિજયસિંહસૂરિનો યોગ થતાં સોમપ્રભે કુમારાવસ્થામાં જ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. તેમની બુદ્ધિ ઘણી તીવ્ર હતી એટલે સમગ્ર શાસ્ત્રનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ કરી તેમણે આચાર્ય પદવી પ્રાપ્ત કરી. તેઓમાં તકશાસ્ત્રની પદ્ધતા, કાવ્યની વિચક્ષણતા અને વ્યાખ્યાનશૈલી અદ્ભુત હતી.

તેઓએ (૧) સુમતિ ચરિત્ર (૨) સૂક્તિમુક્તાવલી-સિંદુર પ્રકર (સોમશતક પછી કહેવાય છે) (૩) શતાથી અને (૪) કુમારપાળપ્રતિબોધ-આ નામની ચાર કૃતિઓ રચેલી છે. શતાથી કાવ્ય માત્ર વસંતતિલકા છંદ રૂપે છે. તેના બુદ્ધા બુદ્ધા સો અર્થો કરવામાં આવ્યા છે અને પોતે જ તેના પર ટીકા રચી છે. કુમારપાળપ્રતિબોધ પ્રથમ શ્રીપાળ કવિના પુત્ર સિદ્ધપાળની વસંતીમાં રહીને વિ. સં. ૧૨૪૧માં પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો હતો. તેઓ શ્રીમાલ નગરમાં સ્વર્ગવાસી થયા.

મહિરત્નસૂરિને કોઈ મુનિરત્નસૂરિના નામથી પણ જોળખાવે છે. તેમણે કોઈ પ્રથમ રચ્યો સંભવતો નથી, પણ નવતત્ત્વ પ્રકરણના કતા તરીકેનું માન તેઓને મળે છે. તેઓ ચિરાપદ્ર નગરમાં સ્વર્ગવાસી થયા.

* કેટલાકો એમ માને છે કે “વિવેકમંજરી”ના શુદ્ધિકૃત-સંશોધક આ વિજયસિંહસૂરિ નથી પરંતુ નાગેન્દ્રમચ્છના શ્રી વિજયસેનસૂરિ છે. જુઓ પિટસન ડબ્લે રિપોર્ટ, પૃ. ૧૦૩

૪૪ શ્રી જગચંદ્રસૂરિ

શ્રી સોમપ્રભસૂરિ ને શ્રી મણિરત્નસૂરિની પાટે શ્રી જગચંદ્રસૂરિ આવ્યા. તેમણે સ્વગચ્છની ક્રિયા-શિથિલતા દેખી ગુરુની આજ્ઞાનુસાર ચૈત્રગચ્છીય શ્રી દેવભદ્ર ઉપાધ્યાયની સહાયથી ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. આ કાર્ય માટે તેમણે અસાધારણ ત્યાગવૃત્તિ ને આગમોક્ત શુદ્ધ ક્રિયા સ્વીકારી. કેટલાકો એમ પણ જણાવે છે કે-દિગંબરોનો વારંવાર પરાજય થવા છતાં તેઓની વાદ કરવાની ઇચ્છા જીવંત હતી અને તેથી આઘાટપુર- (ઉદયપુર પાસેનું હાલનું આહાડ)માં બત્રીશ દિગંબર આચાર્યોની સાથે વાદ કર્યો અને જીત મેળવી તેથી મેવાડના રાજા જૈત્રસિંહે તેમને હીરલા જગચંદ્રસૂરિ એવું બિરુદ આપ્યું હતું. શાસ્ત્રના અગાધ જ્ઞાન સાથે તેઓ ઉત્કૃષ્ટ તપસ્વી પણ હતા. તેમણે જીવજીવ આચંબિલની તપશ્ચર્યા શરૂ કરી અને તે તપ કરતાં કરતાં બાર વર્ષ વ્યતીત થયા ત્યારે તે જ રાજાએ તેમને “તપા” (ખરેખરા તપસ્વી) એવું બીજું બિરુદ આપ્યું અને ત્યારથી એટલે વિ. સં.૧૨૮૫થી નિર્ગ્રંથ ગચ્છનું છઠું નામ “તપા ગચ્છ” પડ્યું જે અદ્યાપિ પર્યંત ચાલુ જ છે. તપાગચ્છે જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરવામાં મહત્વનો ફાળો આપ્યો છે તે તે ગચ્છમાં થનારા પ્રતાપી પદ્ધરોને આભારી છે. જગચંદ્રસૂરિ વિહાર કરી જ્યારે ગુજરાતમાં આવ્યા ત્યારે વસ્તુપાળે તેમને અતિવ સન્માન આપ્યું અને સાથે સાથે સારી સહાયતા પણ કરી જેને પરિણામે ગુજરાતમાં અત્યારે પણ તપગચ્છનો પ્રભાવ સૌથી વિશેષ છે. તેમના જ શિષ્ય શ્રી વિજયચંદ્ર જેઓ સંસારાવસ્થામાં વસ્તુપાળ મંત્રીના ગૃહના હિસાબી (મહેતા) હતા તેમનાથી “વૃદ્ધપૌશાલિક તપગચ્છ” ને દેવેન્દ્રસૂરિથી “લઘુપૌશાલિક તપગચ્છ”ની ઉત્પત્તિ થઈ હતી. વિજયચંદ્રસૂરિ પાછળથી શિથિલાચારી બન્યા હતા જ્યારે દેવેન્દ્રસૂરિએ શુદ્ધ ક્રિયાના પાલનપૂર્વક પદ્ધર બનીને જૈન શાસનનો સારો ઉદ્યોત કર્યો હતો. ઉગ્ર તપશ્ચર્યા, નિર્મળ બુદ્ધિ, અસાધારણ વિદ્વત્તા અને વિશુદ્ધ આસ્તિક્યથી વિભૂષિત શ્રી જગચંદ્રસૂરિ અદ્ભુત વ્યક્તિ હતા.

દેવિંદો પળયાલો ૪૬, છાયાલીસો અ ધમ્મઘોસગુરુ ૪૬ ।

સોમપ્પહ સગચત્તો ૪૭, અહચત્તો સોમતિલગગુરુ ૪૮ ॥ ૧૬ ॥

તત્પદ્દે શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિઃ ।

તત્પદ્દે શ્રીધર્મઘોષસૂરિઃ ।

તત્પદ્દે શ્રીસોમપ્રભસૂરિઃ ।

તત્પદ્દે શ્રીસોમતિલકસૂરિઃ ।

ગાથાર્થઃ—પીસતાલીસમા પદ્ધર શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ, છેંતાલીસમા શ્રી ધર્મઘોષસૂરિ, સુડતાલીસમા શ્રી સોમપ્રભસૂરિ (બીજા) અને અડતાલીસમા પદ્ધર તરીકે શ્રી સોમતિલકસૂરિ થયા. ૧૫.

व्याख्या—४५ देविदोति—श्रीजगच्चंद्रसूरिपदे पंचचत्वारिंशत्तमः श्रीदेवेन्द्रसूरिः । स च मालवके उज्जयिन्यां जिनभद्रनाम्नो महाम्यस्य वीरधवलनाम्नस्तत्सुतस्य पाणिग्रहणनिमित्तं महोत्सवे जायमाने वीरधवलकुमारं प्रतिबोध्य, वि० द्व्युत्तरत्रयोदशशत १३०२ वर्षे प्राब्राजयत् ॥ तदनु तदभ्रातरमपि प्रब्राज्य चिरकालं मालवके एव विहृतवान् । ततो गुर्जरधरित्र्यां श्रीदेवेन्द्रसूरयः श्रोस्तंभतीर्थे समायाताः ॥

तत्र पूर्वे श्रीविजयचन्द्रसूरयः १-गीतार्थानां पृथक् पृथक् वस्त्रपुटलिकादानं, २-नित्य-विकृत्यनुज्ञा, ३-चीवरक्षालनानुज्ञा, ४-फलशाकग्रहणं, ५-साधु-साध्वीनां निर्विकृतिकप्रत्याख्याने निर्विकृतिकग्रहणं, ६-आर्थिकसमानीताऽशनादिभोगानुज्ञा, ७-प्रत्यहं द्विविधप्रत्याख्यानं, ८-गृह-स्थावर्जननिमित्तं प्रतिक्रमणकरणानुज्ञा, ९-संविभागदिने तदगृहे गीतार्थेन गंतव्यं, १०-लेपसंनि-ध्यभावः, ११-तत्कालेनोष्णोदकग्रहणं इत्यादिना क्रियाशैथिल्यरुचीन् कतिचिन् मुनीन् स्वायत्ती-कृत्य सदोषत्वात् श्रीजगच्चंद्रसूरिभिः परित्यक्तायामपि विशालायां पौषधशालायां लोकाग्रहात् द्वादशवर्षाणि स्थितवन्तः । प्रब्रज्यादिककृत्यम् गुर्वाज्ञामंतरेणैव कृतवन्तश्च ।

श्रीविजयचंद्रसूरिव्यतिकरस्त्वेवं—

मंत्रिवस्तुपालगृहे विजयचंद्राख्यो लेख्यकर्मकृत् मंत्र्याऽऽसीत् । कचनाऽपराधे कारागारे प्रक्षिप्तः । श्रीदेवभद्रोपाध्यायैः प्रब्रज्याग्रहणप्रतिज्ञया विमोच्य प्रवाजितः । स च सप्रज्ञो बहुश्रुतीभूतो मंत्रिवस्तुपालेन नाऽयं साभिमानी सूरिपदयोभ्य इत्येवं वार्यमाणैरपि श्रीजगच्चंद्रसूरिभिः श्रीदेवभद्रोपाध्यायानुरोधात् श्रीदेवेन्द्रसूरीणां सहायो भविष्यतीति विचिंत्य च सूरीकृतः । बहुकालं च श्रीदेवेन्द्रसूरिषु विनयवानेवासीत् ।

मालवदेशात्समागतानां श्रीदेवेन्द्रसूरीणां तदा वंदनार्थमपि नाऽऽयातः गुरुभिर्ज्ञापितं कथ-मेकस्यां वसतौ द्वादशवर्षाणि स्थितिमिति श्रुत्वा “ निर्म्मम—निरहंकारा ” इत्यादि प्रत्युत्तरं प्रेषितवान् ॥ संविज्ञास्तु न तं प्रत्याश्रिताः । श्रीदेवेन्द्रसूरयस्तु पूर्वमनेकसंविज्ञसाधुपरिकरिता “ उपाश्रय ” एव स्थितवन्तः ॥ लोकेष्व वृद्धशालायां स्थितत्वात् श्रीविजयचंद्रसमुदायस्य “ वृद्धशा-लिक ” इत्युक्तं । तदवशात् श्रीदेवेन्द्रसूरिनिश्रितसमुदायस्य “ लघुशालिक ” इति ख्यातिः ।

स्तंभतीर्थे च चतुष्पथस्थितकुमारपालविहारे धर्मदेशनायामष्टादशशत १८०० मुखवस्त्रि-काभिर्मंत्रिवस्तुपालः चतुर्वेदादिनिर्णयदातृत्वेन स्वसमयपरसमयविदां श्रीदेवेन्द्रसूरीणां वन्दनकदा-नेन बहुमानं चकार । श्रीगुरवस्तु विजयचंद्रमुपेक्ष्य विहरमाणाः क्रमेण पारुहणपुरे समायाताः ।

तत्र चानेकजनतान्विताः शीकरीयुक्तसुखासनगामिनश्चतुरशीतिरिभ्या धर्मश्रोतारः । प्रल्हादनविहारे प्रत्यहं मूढकप्रमाणा अक्षताः, क्रयविक्रयादौ नियतांशग्रहणात्, षोडशमणप्रमाणानि पूगीफलानि चायान्ति । प्रत्यहं पंचशतीवीशलप्रियाणां भोगः । एवं व्यक्तिकरे सति श्रीसंघेन विज्ञप्ता गुरुवः यदत्र गणाधिपतिस्थापनेन पूर्यतामस्मन्मनोरथः । गुरुभिस्तु तथाविधमौचित्यं विचार्य प्रल्हादन-विहारे वि० त्रयोविंशत्यधिके त्रयोदशशते १३२३ वर्षे, क्वचिच्चतुरधिके १३०४ श्रीविद्यानन्द-सूरिनाम्ना वीरधवलस्य सूरिपददानं । तदनुजस्य च भीमसिंहस्य धर्मकीर्तिनाम्नोपाध्यायपदमपि तदानीमेव संभाव्यते । सूरिपददानावसरे सौवर्णकपिशीर्षके प्रल्हादनविहारे मंडपात् कुंकुमवृष्टिः । सर्वोऽपि जनो महाविस्मयं प्राप्तः, श्राद्धैश्च महानुत्सवश्रवके । तैश्च श्रीविद्यानन्दसूरिभिर्विद्यानन्दा-भिर्धं व्याकरणं कृतं । यदुक्तम्—

विद्यानन्दाभिर्धं येन, कृतं व्याकरणं नवम् ।

भाति सर्वोत्तमं स्वल्प-सूत्रं बह्वर्थसंग्रहं ॥

पश्चात् श्रीविद्यानन्दसूरीन् धरित्र्यामाऽऽज्ञाप्य, पुनरपि श्रीगुरवो मालवके विहृतवन्तः । तत्कृताश्च ग्रंथास्त्वेते—

२-श्राद्धदिनकृत्यसूत्र-वृत्ति, २-नव्यकर्मग्रंथपंचकसूत्र-वृत्ति, २-सिद्धपंचाशिकासूत्र-वृत्ति, १-धर्मरत्नवृत्तिः, २-(१) सुदर्शनचरित्रं, ३ त्रीणि भाष्यानि, “ सिरिउसहवद्धमाण ” प्रभृतिस्तबादयश्च । केचित्तु श्रावकदिनकृत्यसूत्रमित्याहुः ॥ विक्रमात् सप्तविंशत्यधिकत्रयोदशशत-१३२७ वर्षे मालवक एव देवेन्द्रसूरयः स्वर्गं जग्मुः ॥

दैवयोगात् विद्यापुरे श्रीविद्यानन्दसूरयोऽपि त्रयोदशदिनांतरिताः स्वर्गभाजः । अतः षड्भि-र्मासैः सगोत्रसूरिणा श्रीविद्यानन्दसूरिबांधवानां श्रीधर्मकीर्त्युपाध्यायानां श्रीधर्मघोषसूरिरितिनाम्ना सूरिपदं दत्तं ॥

श्रीगुरुभ्यो विजयचंद्रसूरिपृथग्भवने कं गुरुं सेवेऽहमिति संशयानस्य सौवर्णिकसंग्रामपूर्वजस्य निशि स्वप्ने देवतया श्रीदेवेन्द्रसूरीणामन्वयो भव्यो भविष्यतीति तमेव सेवस्वेति ज्ञापितं ॥

श्रीगुरूणां स्वर्गगमनं श्रुत्वा संघाधिपतिना भीमेन द्वादशवर्षाणि बान्धवं त्यक्तं ॥छ॥

४६ छायालीसोत्ति-श्रीदेवेन्द्रसूरिपट्टे षट्चत्वारिंशत्तमः श्रीधर्मघोषसूरिः । येन मंडपा-चले सा० पृथ्वीधरः पंचमव्रते लक्षप्रमाणं परिग्रहं नियमयन् ज्ञानातिशयात्तदंगमवगम्य प्रति-षेधितः । स च मंडपाचलाधिपस्य सर्वलोकाभिमतं प्राधान्यं प्राप्तः, ततो धनेन धनदोषमः जातः । पश्चात्तेन चतुरशीति(८४)र्जिनप्रासादाः सप्त च ज्ञानकोशाः कारिताः । श्रीशत्रुंजये च एक-

विंशतिषटीप्रमाणसुवर्णव्ययेन रैमयः श्रीकृष्णभक्षमासादः कारितः । केचिच्च तत्र षट्-
पञ्चाशत्सुवर्णषटीव्ययेनेन्द्रमालायां (लं यो) परिहितवानिति वदन्ति ।

तथा धरित्र्यां केनचित्साधर्मिकेण ब्रह्मचारिवेषदानावसरे महर्षिकत्वात् पृथ्वीधरस्यापि
तद्वेषः प्रामृतीकृतः, स च तमेव वेषमादाय ततःप्रभृति द्वात्रिंशदवर्षीयोऽपि ३२ ब्रह्मचार्यश्च ॥

तस्य च पुत्र सा० झांझगनाम्ना एक एवासीत् । येन श्रीशत्रुंजयोद्भयनगिर्योः शिखरे
द्वादशयोजनप्रमाणः सुवर्णरूप्यमय एक एव ध्वजः समारोपितः । कर्पूरकृते राजासारंगदेवः
करयोजनं कारितः ।

येन च मंडपाचले जीर्णटंकानां द्विसप्तत्या क्वचित् षट्त्रिंशता सहस्रैर्गुरूणां
प्रवेशोत्सवश्चक्रे ।

देवपतने च शिष्याभ्यर्चनया मंत्रमयस्तुतिविधानतो येषां रत्नाकरस्तरंगै रत्नदौकनं चकार ।
तथा तत्रैव ये स्वध्यानप्रभावात्प्रत्यक्षीभूतनवीनोत्पन्नरूपर्दियक्षेण वज्रस्वामिमाहात्म्याच्छत्रुंजया-
न्निष्काशितं जीर्णरूपर्दिराजं मिथ्यात्वमुत्सर्प्यतं प्रतिबोध्य श्रीजैनबिंबाधिष्ठायकं व्यधुरिति । एकदा
काभिश्चिद् दुष्टस्त्रीभिः साधूनां विहारिता कार्मणोपेता बटका भूषीटे यैस्त्याजिताः संतः प्रभाते
पाषाणा अभवन् । तदनु चाभिमंत्र्याऽर्पितपट्टकासनास्ताः स्तंभिताः सत्यः कृपया मुक्ता इति । तथा
विद्यापुरे पक्षांतरीयतथाविधस्त्रीभिर्गुरूणां व्याख्यानरसे मात्सर्यात् स्वरभंगाय कण्ठे केशगुच्छके
कृते यैर्विज्ञातस्वरूपास्ताः प्राग्वत् स्तंभिताः संत्योऽतःपरं भवद्गणे न वयमुपद्रोष्याम इति
वाग्दानपुरःसरं संघामहान्मुक्ता इति ।

उज्जयिन्यां च योगिभयात् साध्वस्थिते गुरव आगता योगिना साधवः प्रोक्ताः “अत्रागतैः
स्थिरैः स्थेयं ? ” साधुभिरुक्तं “ स्थिताः स्मः किं करिष्यसि ? ” तेन साधूनां दन्ता दर्शिताः,
साधुभिस्तु कफोर्णिर्दर्शिता । साधुभिर्गत्वा गुरूणां विज्ञप्तं । तेन शालायामुन्दरवृन्दं
विकुर्वितं । साधवो भीता गुरुभिर्घटमुखं वस्त्रेणाऽऽच्छाद्य तथा जप्तं यथा राटिं कुर्वन् स योगी आगत्य
पादयोर्बैष्णवः ॥

कचनपुरे निश्यभिमंत्रितद्वारदानं, एकदा अनभिमंत्रितद्वारदाने शाकिनीभिः पट्टिरुत्या-
टिता स्तंभितास्ता वाग्दाने च मुक्ताः ।

यैरेकदा सर्पदंशे रात्रौ विषेणांतरांतरामूर्च्छमुपगतैरुपायविधुरं संघं प्रत्यूचे “ प्राचीनप्रतोल्यां
कस्यचित्पुंसो मस्तके काष्ठभारिकामध्ये विषापहारिणी लता समेष्यति, सा च धृष्य दंशे देया ”

इत्येवं प्रोक्ते संघेन च तथा विहिते तथा प्रगुणीभूय ततः प्रभृति यावज्जीवं षडपि विकृतयस्स्थिता, आहारस्तु तेषां सदा युगंधर्या एव ।

तत्कृता ग्रंथास्त्वेवं—संघाचारभाष्यवृत्तिः, सुअधम्मेतिस्तवः, कायस्थितिभवस्थितिस्तवौ, चतुर्विंशतिजिनस्तवाः, सस्ताशर्मैयादिस्तोत्रं, देवेन्द्रैरनिशं ० इति श्लेषस्तोत्रं, यूयं यूवां त्वमिति श्लेषस्तुतयः, जय वृषभेत्यादिस्तुत्याद्याः ।

तत्र जय वृषभेत्यादिस्तुतिकरणव्यतिकरस्त्वेवं—एकेन मंत्रिणाऽष्टयमकं काव्यमुक्त्वा प्रोचे—‘इदृगृकाव्यमधुना केनाऽपि कर्तुं न शक्यं ।’ गुरुभिरुचेऽनास्तिर्नास्ति । तेनोक्तं तं कविं दर्शयत । तैरुक्तं ज्ञास्यते । ततो जय वृषभस्तुतयो अष्टयमका एकया निशा निष्पाद्य भित्तिलिखिता दर्शिताः । स च चमत्कृतः प्रतिबोधितश्च । ते च वि० सप्तपंचाशदधिकत्रयोदशशत-१३९७ वर्षे दिवं गताः ।

४७ सोमप्रहृति—श्रीधर्मघोषसूरिपट्टे सप्तचत्वारिंशत्तमः श्रीसोमप्रभसूरिः । ‘नमिऊण भणइ’ एवमित्याधाराधनासूत्रकृत् । तस्य च वि० दशाधिकत्रयोदशशत १३१० वर्षे जन्म, एकविंशत्यधिके १३२१ व्रतं, द्वात्रिंशदधिके १३३२ सूरिपदं, कण्ठगतैकादशांगसूत्रार्थो गुरुभिर्दीयमानायां मंत्रपुस्तिकायां यच्छ्रुतचारित्रं मंत्रपुस्तिकां वेत्युक्त्वा न मंत्रपुस्तिकां गृहीतवान् । अपरस्य योग्यस्याऽभावात् सा जलमात्कृता ।

येन श्रीसोमप्रभसूरिणा जलकुंकुणदेशेऽपकायविराधनाभयात् मरीं शुद्धजलदौर्लभ्यात् साधूनां बिहारः प्रतिषिद्धः ॥

तथा भीमपत्न्यां कार्तिके द्वये प्रथम एव कार्तिके एकादशाऽन्यपक्षीयाऽऽचार्याऽविज्ञातं भाविनं भगं विज्ञाय चतुर्मासीं प्रतिक्रम्य विहृतवन्तः, पश्चात्तद्भंगोऽभवत् । ते चाऽऽचार्या अकृतगुरुवचना भगमन्येऽपतन्निति ।

तत्कृता ग्रंथाम्नु—सविस्तरयतिजीनकल्पभूत्रं, यत्राग्निलेत्यादिस्तुतयः, जिनेन येनेति-स्तुतयः, श्रीमद्वर्मेत्यादयश्च ॥

तच्छिष्याः—१ श्रीविमलप्रभसूरि २ श्रीपरमानंदसूरि ३ श्रीपद्मतिलकसूरि ४ श्रीसोमतिलकसूरय इति ।

यस्मिन् वर्षे श्रीधर्मघोषसूरयो दिवं गताः तस्मिन्नेव वर्षे १३९७ श्रीसोमप्रभसूरिभिः श्रीविमलप्रभसूरिणां पदं ददे । ते च स्तोकं जीविता । ततः स्वायुर्ज्ञात्वा त्रिसप्तत्यधिकत्रयो-दशशत १३७३ वर्षे श्रीपरमानंदसूरि—श्रीसोमतिलकसूरीणां सूरिपदं दत्त्वा, मासत्रयेण वि०

પુત્રને તેના લગ્નસમયના મહોત્સવ સમયે જ પ્રતિબોધ પમાડીને વિ. સં. ૧૩૦૨ માં દીક્ષા આપી હતી. ત્યારબાદ તેના (વીરધવલના) નાના ભાઇને પણ પ્રતિબોધ પમાડીને માલવ દેશમાં લાંબો વખત વિચર્યા હતા. ત્યારબાદ તેઓ ગુર્જર દેશમાં શ્રી ખંભાત નગરે પધાર્યા.

(૧) ગીતાર્થો પૃથક્-પૃથક્ (જુદી જુદી) વસ્ત્રની પોટલી રાખી શકે (૨) નિરંતર-હમેશાં વિગય ખાવાની છૂટ (૩) હમેશાં વસ્ત્ર ધોવાની આજ્ઞા (૪) ગોચરીમાં ક્ષણ ને શાક લેવાની અનુજ્ઞા (૫) નીવીના પ્રત્યાખ્યાનમાં સાધુ-સાધ્વીઓને વિગય-ધૃતની છૂટ (૬) આર્યા-સાધ્વીએ આણેલ અશન વિગેરેનો ઉપભોગ કરવાની સાધુને છૂટ (૭) પ્રતિ-દિન બે પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન (૮) ગૃહસ્થોની સાથે પ્રતિક્રમણ કરવાની અનુમતિ (૯) સંવિભાગને દિવસે ગીતાર્થોએ ગૃહસ્થને ઘેર જવું (૧૦) લેપની સંનિધિ રાખવી-પાસે રાખવો અને (૧૧) તત્કાળનું ઉષ્ણોદક (ગરમ પાણી) સ્વીકારવું-ઝહણ કરવું. આવા આવા પ્રકારની છૂટને કારણે ક્રિયામાં શિથિલ થયેલા કેટલાક મુનિઓને પોતાને સ્વાધીન બતાવવાથી દોષભાગી બનવા છતાં અને શ્રી જગચંદ્રસૂરિવડે ત્યાગ-બહિષ્કૃત કરાયેલા હોવા છતાં પણ શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિ નામના આચાર્ય લોકાના આગ્રહને કારણે વિશાળ (મોટી) પૌષ્ઠશાળા(ઉપાશ્રય)માં બાર વર્ષ સુધી રહ્યા. વળી ગુરુમહારાજની અનુમતિ-આજ્ઞા વિના પણ તેમણે દીક્ષા-પ્રદાન આદિ કાર્યો કર્યાં.

તે શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિનો વૃત્તાંત આ પ્રમાણે છે:—

મંત્રી વસ્તુપાળના આવાસ-ગૃહમાં વિજયચંદ્ર નામના હિસાબી (નામુંઠામું રાખનાર દફતરી) હતા. કોઈ એક અપરાધને કારણે તેને કારાગૃહ-કેદખાનામાં પૂરવામાં આવ્યા. પછી શ્રી દેવભદ્ર નામના ઉપાધ્યાયે દીક્ષા ઝહણ કરવાના નિયમપૂર્વક તેમને કેદખાનામાંથી છોડાવી દીક્ષા આપી.

તેઓ વિચક્ષણ અને શાસ્ત્રના પારગામી થવા છતાં અભિમાની હોવાને કારણે મંત્રીશ્રી વસ્તુપાળે સૂરિપદ આપવાની ના પાડ્યા છતાં પણ દેવભદ્ર ઉપાધ્યાયના આગ્રહથી ‘દેવેન્દ્રસૂરિના સહાયક થશે’ એમ વિચારીને જગચંદ્રસૂરિએ તેમને આચાર્ય પદ આપ્યું. તેઓ દીર્ઘ સમય પર્યંત શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ પ્રત્યે વિનયશીલ રહ્યા.

પરંતુ જ્યારે દેવેન્દ્રસૂરિ માલવ દેશથી પાછા ફર્યા ત્યારે તેઓ તેમને વંદન કરવા આવ્યા નહિ એટલે દેવેન્દ્રસૂરિએ કહેવરાવ્યું કે—એક જ વસતિ-ઉપાશ્રયમાં બાર વર્ષ સુધી તમે કેમ સ્થિરતા કરી ? ત્યારે તેના પ્રત્યુત્તરમાં તેમણે જણાવ્યું કે—‘મમતા વગરના ને

નિરભિમાની ” અમને કાંઈ પણ દોષ નથી. સંવિજ્ઞ સાધુઓએ તેમનો (શ્રી વિજયચંદ્રનો) નવોન માર્ગ સ્વીકાર્યો નહિ. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ તો અનેક સંવિજ્ઞ સાધુઓથી પરિવરેલા ઉપાશ્રયમાં જ રહ્યા એટલે લોકોએ મોટી શાળા—ઉપાશ્રયમાં રહેનાર શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિના સમુદાયને “ વૃદ્ધ પૌશાલિક ” અને શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ મહારાજના સમુદાયને, લઘુશાળામાં રહેનાર હોવાથી, “ લઘુ પૌશાલિક ” એવું ઉપનામ આપ્યું અથવા તેમના સમુદાયની તેવા નામથી પ્રસિદ્ધિ થઈ.

સ્તંભતીર્થ—ખંભાતના ચૌટામાં રહેલ શ્રી “કુમારપાળવિહાર” નામના જિનમંદિરમાં ચાર વેદોનો નિર્ણય કરવામાં ચતુર અને સ્વસમય ને પરસમય (શાસ્ત્ર) જાણવામાં વિચક્ષણ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિને ૧૮૦૦ મુખ્યવસ્ત્રિકાવાળા (લકત શ્રાવકો) થી પરિવરેલા મંત્રી શ્રી વસ્તુપાલે નમન કરીને બહુમાન આપ્યું. બાદ વિજયચંદ્રની ઉપેક્ષા કરીને દેવેન્દ્રસૂરિ વિહાર કરતાં કરતાં પાલણપુર નગરે આવ્યા. ત્યાં અનેક મનુષ્યોથી પરિવરેલા અને મોરપીંછના છત્રયુક્ત સુખાસનમાં બેસનારા ચોરાશી શ્રેષ્ઠીઓ તેમની વ્યાખ્યાનસલાના સાંભળનારા—શ્રોતા હતા—વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવતા હતા. તે નગરના “ પ્રદહાદન વિહાર ” નામના જિનમંદિરમાં હંમેશની બોલીના ચડાવાના એક મૂટક (મુંઢો) પ્રમાણુ અક્ષત—ચોખ્ખા અને સોજ મણુ સોપારી આવતા હતા. તેમજ હંમેશાં વિશળદેવ મહારાજની પાંચસોં સ્ત્રીઓ નૈવેદ્ય ધરતી. આ પ્રમાણે જૈન શાસનની ઉન્નતિ હોવાથી સઘે ગુરુમહારાજને વિનંતિ કરી કે— ‘ કોઈ (શિષ્ય) ને પણ આચાર્ય પદવી આપવાવડે કરીને અમારા મનોરથ પૂર્ણ કરો. ’ એટલે ગુરુએ પણ યોગ્ય સમય જાણીને પ્રદહાદન વિહારમાં જ વિ. સં. ૧૩૨૩ માં, કોઈકના મતે ૧૩૦૪ માં, વીરધવલ મુનિને વિદ્યાનંદસૂરિ એવા નામથી આચાર્ય પદવી આપી. તેના નાના બંધુ ભીમસિંહને પણ તે જ સમયે ‘ધર્મકીર્તિ’ એવા નામથી ઉપાધ્યાય પદવી આપવામાં આવી હોય તેમ પણ સંભવે છે. આ સૂરિપદ આપવાના સમયે સુવર્ણમય કાંગરાવાળા પ્રદહાદનવિહારમાં મંડપમાંથી કંકુની વૃષ્ટિ થઈ હતી. આથી બધા લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા અને શ્રાવકોએ મહોત્સવ કર્યો. તે શ્રી વિદ્યાનંદસૂરિએ પોતાના નામનું વિદ્યાનંદ નામનું વ્યાકરણ રચ્યું. જ માટે કહેવાય છે કે—

જેનાથી થોડા સત્રોવાળું અને અતિ અર્થસંગ્રહવાળું “વિદ્યાનંદ” નામનું નવું વ્યાકરણ રચાયું તે (શ્રી વિદ્યાનંદસૂરિ) સૌથી શ્રેષ્ઠ લાગે છે—શોભે છે.

બાદ શ્રી વિદ્યાનંદસૂરિને પૃથ્વી પર વિચરવાની આજ્ઞા આપીને શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ ફરીથી પાછા માલવદેશમાં વિચરવા લાગ્યા. તેમના કરેલા અથોની યાદી નીચે મુજબ છે.

શ્રાદ્ધદિનકૃત્યસૂત્ર ને વૃત્તિ પાંચ નવ્ય કર્મગ્રંથ સૂત્ર ને વૃત્તિ
શ્રી સિદ્ધપંચાશિકા સૂત્ર ને વૃત્તિ ધર્મરત્ન વૃત્તિ
સુદર્શન ચરિત્ર ત્રણ ભાષ્ય

સિરિસહવદ્ધમાળ પ્રમુખ સ્તવો

કટલાકો શ્રાવકદિનકૃત્ય સૂત્રને પણ તેમની કૃતિ માને છે. વિ. સં. ૧૩૨૭ માં માલવ દેશમાં જ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

ભાગ્યવશાત્ શ્રી વિદ્યાપુર(વીજપુર)માં શ્રી વિદ્યાનંદસૂરિ પણ (દેવેન્દ્રસૂરિના સ્વર્ગગમન બાદ) તેર દિવસના આંતરે સ્વર્ગે સીધાવ્યા. આથી છ માસ વીત્યા પછી સ્વર્ગચ્છીય સૂરિવરોએ શ્રી વિદ્યાનંદસૂરિના અંધુ ધર્મકીર્તિ ઉપાધ્યાયને “શ્રી ધર્મધોષસૂરિ” એવા નામથી આચાર્યપદવી અર્પણ કરી.

ગુરુમહારાજથી શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિના બુદ્ધા પડવા પછી “હવે હું કયા ગુરુની ઉપાસના કરું ?” એવી રીતે શંકાશીલ થયેલા શ્રી સંગ્રામ સોનીના પૂર્વજને રાત્રે સ્વપ્નમાં આવીને દેવીએ કહ્યું કે—“શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિની પરંપરા ભવિષ્યમાં ઉન્નતિશીલ થશે માટે તેની જ તું સેવા કરજે.”

દેવેન્દ્રસૂરિનું સ્વર્ગગમન સાંભળીને (તાઆવતી નગરીના) સંઘના અગ્રણી સ્ત્રીમ નામના શ્રાવકે બાર વર્ષ સુધી ધાન્યનો ત્યાગ કર્યો હતો.

શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિની પાટે છેંતાલીશમા પદ્ધત્ર શ્રી ધર્મધોષસૂરિ થયા કે જમણે મંડપાયલ(માંડવગઢ)માં પાંચમા વ્રત(પરિગ્રહ પરિમણ)ને અંગે લક્ષ દ્રવ્યનો નિયમ સ્વીકારતા શાહ પૃથ્વીધર (પેથડમંત્રી)ને પોતાના જ્ઞાનથી વ્રતનો ભંગ બહાણે નિષેધ કર્યો હતો. તે પૃથ્વીધર માંડવગઢના રાજાનો લોકપ્રિય મંત્રી થયો અને ધન-સંપત્તિમાં કુબેર સમાન સમૃદ્ધિશાળી થયો હતો. પછી તે પેથડમંત્રીએ ચોરાશી જિનમંદિરો કરાવ્યા અને સાત જ્ઞાન-ભંડારો કર્યા. શ્રી શત્રુંજય પર્વત પર એકવીશ ધટ્ટી પ્રમાણુ સોનાનો ખર્ચ કરીને રૂપામય શ્રી ઋષભજિન પ્રાસાદ બનાવરાવ્યો. આ બાબતમાં કટલાકો એમ પણ કહે છે કે છપ્પન ધટ્ટી પ્રમાણુ સુવર્ણનો વ્યય કરીને દંદ્રિમાળ-તીર્થમાળ પહેરી હતી.

આ ઉપરાંત બ્રહ્મચારીઓ(ચતુર્થ વ્રતધારી)ને વેષ આપવાના અવસરે કોઇ એક સાધર્મી બંધુએ મહાધનાદ્ય બહુને પૃથ્વીધરને પણ તે વેષ ભેટ-મોકલાવ્યો. તેણે તે સ્વીકારીને ત્યારથી એટલે કે પોતાની બત્રીસ વર્ષની યુવાનવયે જ બ્રહ્મચર્ય વ્રત ધારણ કર્યું.

તેને ઝાંઝણુ નામનો એક જ પુત્ર હતો, જેણે શ્રી શત્રુંજયના શિખરથી ગિરનાર પર્વતના શિખર સુધી બાર યોજન પ્રમાણ સોના તથા રૂપાની એક ધ્વજ ચઢાવી હતી. આ ઉપરાંત તેણે રાજ સારંગદેવ પાસે કાપૂર નિમિત્તે તેના બંને હાથ બેડાવ્યા હતા—બેગા કરાવ્યા હતા.

તેણે મંડપાયણમાં બોંતેર હજાર, કોઇકના મતે છત્રીસ હજાર, રૂપિયા ખર્ચાને ગુરુ(શ્રી ધર્મધોષસૂરિ)નો પ્રવેશોત્સવ કર્યો હતો.

ધર્મધોષસૂરિએ પોતાના શિષ્યની પ્રાર્થનાથી દેવપુર(પ્રભાસપાટણ)માં મંત્ર-ગર્ભિત સ્તુતિની રચના કરીને સમુદ્રના તરંગો—મોજાઓ ભારફત રત્નો (જિનમંદિરમાં) ભેટ કરાવ્યા હતા. તેમજ તે દેવપત્તનમાં જ પોતાના ધ્યાનના પ્રભાવથી પ્રગટ થયેલા નવીન કપડીં ચક્ષુદ્વારા વજ્રસ્વામીના માહાત્મ્યથી શત્રુંજય પર્વત પરથી દૂર કરાયેલા અને મિથ્યાત્વને વધારતા ખૂના કપડીં પક્ષને પ્રતિબોધ પમાડીને—સમભવીને શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતના બિંબનો અધિષ્ઠાયક બનાવ્યો હતો. વળી કોઇ એક વખતે કટલીક શ્રીઓએ સાધુઓને ગોચરીમાં કામણ કરેલા વડા વહોરાવ્યા તેની ખબર પડવાથી ગુરુ-આજ્ઞાથી ભૂમિ પર પરહવતાં પ્રભાતે પત્યર જેવા બની ગયા. ત્યારબાદ (ગુરુદ્વારા) મંત્રીને અપાયેલા આસન પર બેઠેલી તેઓ (શ્રીઓ) ત્યાં ને ત્યાં જ સ્તંભિત થઇ ગઇ. પછી ઘ્યાલાવીને ગુરુએ તેઓને છોડી મૂકી. તેવી જ રીતે વિદ્યાપુરમાં પણ અન્ય મતવાળી કટલીક શ્રીઓએ ઈર્ષ્યાને લીધે વ્યાખ્યાનરસમાં સ્વરનો ભંગ થાય તેટલા માટે પોતાની મંત્ર-શક્તિદ્વારા ગુરુના ગળામાં વાળનો ગુચ્છો ઉત્પન્ન કર્યો, જે બહુને ગુરુએ તેને પહેલાની શ્રીઓની માફક સ્તંભિત કરી દીધી એટલે “હવે પછી આપના ગચ્છને કઢી પણ ઉપદ્રવ નહીં કરીએ” એવી સૂક્ષ્મતા આપ્યા બાદ શ્રી સંઘના આગ્રહથી તેઓને મુક્ત કરી.

હજારોની નગરીમાં એક યોગીના બચને કારણે સાધુઓ સ્થિરતા કરી શકતા નહિ, છતાં પણ ધર્મધોષસૂરિ પોતાના શિષ્યો સાથે ત્યાં ગયા એટલે તે યોગીએ સાધુઓને પૂછ્યું કે—“અહીં આવેલા તમારે શું સ્થિરતા કરવી છે ?” સાધુઓએ કહ્યું કે—“સ્થિરતા કરવી છે. તું શું કરીશ ?” તેથી તે યોગીએ સાધુઓને પોતાના હાંત કેખાડયા એટલે સાધુઓએ તેને પોતાની કોણી કેખાડી. ત્યારપછી સાધુઓએ જઈને તે સર્વ વાત ગુરુ-

મહારાજને જણાવી. પછી ચોગીએ ઉપાશ્રયમાં ઉદરોનો સમૂહ વિકુચ્યો. આ દેખાવથી સાધુએ ભયભીત થવા લાગ્યા ત્યારે ગુરુએ એક ઘડાના મુખને વચ્ચે લંબીને એવો મંત્રજાપ જપવા માંડ્યો કે તરત જ પોઠાર પાડતો તે ચોગી ત્યાં આવીને ગુરુચરણમાં આગોટી પડ્યો.

કોઈએક નગરમાં રાત્રિએ ઉપાશ્રયના દરવાજા મંત્રીને બંધ કરવાનો રિવાજ હતો. કોઈ એક વખત તે દરવાજા મંત્રી વિના દઈ દેવાથી શાકિનીઓએ આવીને ગુરુની પાટ ઉપાડી એટલે ગુરુએ તેઓને ત્યાં ને ત્યાં જ સ્થિત કરી દીધી અને કદી આવું નહીં કરવાની કખૂલાત પછી જ મુક્ત કરી.

એકદા રાત્રિમાં ગુરુને સર્પદંશ થવાથી ઝેરની અસરથી વચ્ચે-વચ્ચે ખૂંચ્યા પામતા તેમને ઉપાય કરવામાં નિષ્ફળ નીવડેલા શ્રી સંઘે ઉપાય પૂછ્યો એટલે તેમણે કહ્યું કે—“(નગરના) જૂના દરવાજા કોઈએક પુરુષના મસ્તક પર રહેલ લાકડાની ભારીના મધ્યમાં વિષને દૂર કરનારી વેલ મળી આવશે, તે લઈ આવી ઘસીને સર્પદંશ ઉપર ચોપડવાથી ઉપદ્રવ શાંત થશે.” શ્રી સંઘે તેમ કરવાથી ઝેર ઉતરી ગયું, પણ ત્યારથી માંડીને જાંગી પર્યંત ગુરુએ છએ વિગયનો ત્યાગ કર્યો, અને હમેશાં આહારમાં માત્ર જુવાર (નો રોટલો) જ લેવાનો નિયમ ગ્રહણ કર્યો.

તેમના રચેલા ગ્રંથો નીચે પ્રમાણે છે:—

સંધ્યાચારભાષ્યવૃત્તિ

સુયધમ્મ-સ્તવ

કાયસ્થિતિ-ભવસ્થિતિ-પ્રકરણ

ચતુર્વિંશતિજિન સ્તવનો

સસ્તાશર્મેત્યાદિ સ્તોત્ર

દેવેન્દ્રૈરનિર્ણય શ્લેષ સ્તોત્ર

યુગં યુગં ત્વમિતિ શ્લેષ સ્તુતિઓ

જય વૃષભેત્યાદિ સ્તુતિઓ વિગેરે

જય વૃષભં સ્તુતિ બનાવવાની હકીકત આ પ્રમાણે છે:—

એકદા કોઈ એક મંત્રીએ અષ્ટ યમકવાણું કાવ્ય બોલીને ગુરુને કહ્યું કે—“હમણાં આવી અતનું કાવ્ય કરવાને કોઈ શક્તિમાન નથી.” ગુરુમહારાજે જણાવ્યું કે—“નથી એમ નહિ.” ત્યારે તે મંત્રીએ કહ્યું કે—“તેવા કવિને બતાવો.” એટલે તેમણે જણાવ્યું કે—“બતાવીશ.” ત્યારબાદ અષ્ટ યમકવાણી જય વૃષભં નામની સ્તુતિ પોતે જ એક રાત્રિમાં બતાવીને ભીંત પર લખેલી મંત્રીને બતાવી. આથી તે મંત્રી આશ્ચર્ય પામ્યો ને પ્રતિબોધિત થયો. તે શ્રી ધર્મધોષસૂરિ વિ. સં. ૧૩૫૭ માં સ્વર્ગે સોંધાવ્યા.

શ્રી ધર્મધોષસૂરિની પાટે સુકતાલીશમા શ્રી સોમપ્રભસૂરિ થયા. તેમણે નમિઝ્ઞ મળદ એવા પાદથી શરૂ થતું આરાધના સૂત્ર બનાવ્યું. તેઓનો વિ. સં. ૧૩૧૦ માં જન્મ થયો હતો તેમજ ૧૩૨૧ માં દીક્ષા ને ૧૩૩૨ માં આચાર્યપદ પ્રદાન થયું હતું. જ્યારે ગુરુએ તેમને મંત્રપુસ્તિકા અર્પણ કરવા માંડી ત્યારે અગ્યાર અંગના બાળ તેમણે “ શુદ્ધ ચારિત્ર એ જ મંત્રપુસ્તિકા છે ” એમ જણાવીને તે મંત્રપુસ્તિકા સ્વીકારી નહિ એટલે બીજા દાઢ યોગ્ય પાત્રના અભાવથી તે મંત્રપુસ્તિકાને જલશરણ કરવામાં આવી.

શ્રી સોમપ્રભસૂરિએ અપકાયની વિરાધના થવાના કારણે જલકુંકણ દેશમાં અને શુદ્ધ પાણીના દુર્લભપણાથી મરુદેશમાં સાધુઓનો વિહાર બંધ કરાવ્યો હતો.

ઢાઈએક વર્ષે એ કાર્તિક માસ હતા ત્યારે પહેલા કાર્તિક માસમાં થનારા અને અન્ય ગચ્છીય અગ્યાર આચાર્યોને નહીં જણાયેલ ભાવીકાળમાં થનારા ભીમપદ્મીના ભંગ- (ઉપદ્રવ)ને સ્વજ્ઞાનશક્તિથી જાણીને, પહેલા કાર્તિક માસની જ ચૈાદશે ચૈામાસી પ્રતિ- ક્રમણ કરીને ત્યાંથી વિહાર કર્યો. પાછળથી તે પદ્મીનો ભંગ-નાશ થયો. જ આચાર્યો ગુરુવચન નહીં માનીને ત્યાં રહ્યા હતા તેઓ દુઃખી થયા.

તેમના રચેલા ગ્રંથો નીચે પ્રમાણે છે.—

યતિજિતકલ્પસૂત્ર

યત્રાશિલેત્યાદિ સ્તુતિઓ

જિનેન ચેનેતિ સ્તુતિઓ

શ્રીમદ્ધર્મેત્યાદિ સ્તુતિઓ

તેમના (૧) શ્રી વિમળપ્રભસૂરિ, (૨) શ્રી પરમાણંદસૂરિ, (૩) શ્રી પદ્મતિલકસૂરિ ને (૪) શ્રી સોમતિલકસૂરિ એ નામના ચાર શિષ્યો હતા.

જ વર્ષે શ્રી ધર્મધોષસૂરિનો સ્વર્ગવાસ થયો તે જ વર્ષે એટલે કે સં. ૧૩૫૭ માં શ્રી સોમપ્રભસૂરિએ શ્રી વિમળપ્રભને આચાર્ય પદ આપ્યું, પરન્તુ તેઓ અદ્વયજીવી નીવડ્યા. ત્યારબાદ પોતાનું આયુષ્ય નજીકમાં જાણીને વિ. સં. ૧૩૭૩ માં શ્રી પરમાણંદસૂરિ અને સોમતિલકસૂરિ બંનેને આચાર્ય બનાવ્યા અને ત્રણ માસને આંતરે વિ. સં. ૧૩૭૩ માં જ સોમપ્રભસૂરિ સ્વર્ગવાસી થયા. તે વખતે સ્તંભતીર્થમાં તેઓના જુદા વસતિસ્થાનને કારણે ત્યાં નજીકમાં રહેલા લોકોએ આકાશને ઝળહળાયમાન બેઠને કહ્યું કે—“આ લોકો(જેનો)ના ગુરુને માટે સ્વર્ગમાંથી વિમાન આવ્યું.” તે જ દિવસે ઢાઈએક નગરમાં, તીર્થ—યાત્રાને ખાટે નીકળેલા—ગયેલા ઢાઈએક દેવે જણાવ્યું કે—“ તપાચાર્ય સૌધર્મ ઇંદ્રના સામાનિક દેવતરીકે ઉત્પન્ન થયા છે ” એવી હકીકત મેરુપર્વત પર હમણાં જ મેં દેવમુખથી સાંભળી છે.

શ્રી પરમાનંદસ્તુતિ પણ આચાર્ય તરીકે ચાર વર્ષ જીવ્યા.

શ્રી સોમપ્રભસૂરિની પાટે અડતાલીશમા પદ્ધર શ્રી સોમતિલકસૂરિ થયા. તેઓનો વિ. સં. ૧૩૫૫ ના માહ માસમાં જન્મ, ૧૩૬૯ માં દીક્ષા અને ૧૩૭૩ માં આચાર્ય પદવી થઈ હતી. વિ. સં. ૧૪૨૪ મા વર્ષે તેઓ સ્વર્ગવાસી થયા હતા, એટલે તેમનું કુલ આયુષ્ય ૬૯ વર્ષનું હતું.

તેમના રચેલા ગ્રંથો નીચે પ્રમાણે છે.

બૃહત્ત્રય ક્ષેત્રસમાસ સૂત્ર

સત્તરિસયકાણ પ્રકરણ

યત્રાસિજ્ઞં જય શૃષ્મં સસ્તાશ્મં પ્રમુખ સ્તવનોની વૃત્તિ

શ્રી તીર્થરાજઃ, ચતુર્થા સ્તુતિ ને વૃત્તિ શુભમાવાનવં શ્રીમદ્વીરં સ્તુતે કમલબંધસ્તવ

શિવશિરામેં શ્રીનામિસંમવં શ્રીશૈલેયં વિગેરે ધણા સ્તવનો.

શ્રી સોમતિલકસૂરિએ (૧) શ્રી પદ્મતિલકસૂરિ (૨) શ્રી ચંદ્રશેખરસૂરિ (૩) શ્રી જયાનંદસૂરિ અને (૪) શ્રી દેવસુન્દરસૂરિને અનુક્રમે આચાર્ય પદવી આપી હતી.

શ્રી પદ્મતિલકસૂરિ શ્રી સોમતિલકસૂરિથી ચારિત્રપર્યાયમાં મોટા હતા તેમજ એક વર્ષ આચાર્ય તરીકે જીવંત રહ્યા, પરંતુ તેઓ સમિતિ-ગુપ્ત આદિ અષ્ટ પ્રવચનમાતા પાળવામાં વિશેષ પરાયણ રહેતા.

શ્રી ચંદ્રશેખરસૂરિનો વિ. સં. ૧૩૭૩ માં જન્મ, ૧૩૮૫ માં દીક્ષા, ૧૩૯૩ માં સૂરિપદ અને ૧૪૨૩ માં સ્વર્ગવાસ થયો હતો. તેમના રચેલા ગ્રંથોની યાદી આ પ્રમાણે:—
ઉષિનભોજન કથા, યવરાજર્ષિ કથા, શ્રીમદ્સ્તંભનકહારબંધ વિ. સ્તવનો, જ સ્તવનો દ્વારા માંત્રત ધૂળથી પણ ઉપદ્રવ કરતા ગરોળીથી લઈને મહાભયંકર સિંહ વિગેરે નાશ પામ્યા હતા.

શ્રી જયાનંદસૂરિનો વિ. સં. ૧૩૮૦ માં જન્મ થયો હતો ને ૧૩૯૨ માં આષાઠ શુદ્ધિ સાતમ ને શુક્રવારે ધારાનગરીમાં દીક્ષા લીધી હતી. તેમના વૃદ્ધ વડીલ ભાઈ સાજણ જયાનંદસૂરિને દીક્ષા લેવાનો આદેશ આપતા ન હતા ત્યારે દેવોએ સાજણને સમજાવ્યા બાદ તેમણે અનુમતિ આપી. વિ. સં. ૧૪૨૦ માં અણુહીલપુર પાટણમાં ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦ ને દિવસે તેમને આચાર્ય પદવી આપવામાં આવી હતી અને ૧૪૪૧ માં તેઓ સ્વર્ગે ગયા હતા. શ્રી સ્થૂલભદ્રચરિત્ર અને દેવ પ્રમોડ્ય વિગેરે સ્તવનો તેમના રચેલા છે.

૪૫ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ

શ્રી જગન્ન્યામ્દ્રસૂરિની પાટે શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ આઠ્યા. તેઓનો જન્મ કયા દેશમાં અને કઈ સ્થાતિમાં થયો હતો તેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળતો નથી, પરંતુ તેઓનો વિહાર મોટે ભાગે માળવા અને શુભરાત દેશમાં જ થયો છે તેથી અનુમાન કરી શકાય કે તે બંને દેશો પૈકી કોઈએક દેશમાં તેઓનો જન્મ થયો હોય. તેમણે માળવા દેશમાં આવેલ ઉજ્જયિની નગરીમાં જિનભદ્ર શ્રેષ્ઠીના વિવાહને માટે તૈયાર થયેલ પુત્ર વીરધવલને લગ્નને અંગે મહોત્સવાદિના આરંભો થયેલા છતાં પ્રતિજ્ઞાથી વિ. સં. ૧૩૦૨ માં દીક્ષા આપી હતી, જે પાછળથી વિદ્યાનંદસૂરિના નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા અને “વિદ્યાનંદ” એવા નામનું નવીન શ્રેષ્ઠ વ્યાકરણ રચ્યું. બાદ તે વીરધવળના નાના ભાઈ ભીમ-સિંહને પણ પ્રતિજ્ઞા પમાડી દીક્ષા આપી હતી, જેઓ પાછળથી “ધર્મકીર્તિ” ઉપાધ્યાય તરીકે અને આચાર્ય પદપ્રદાન પછી “શ્રી ધર્મધોષસૂરિ” એવા નામથી ઓળખાયા હતા. કહેવાય છે કે જ્યારે વિ. સં. ૧૩૨૩માં ને કોઈકના મતે વિ. સં. ૧૩૦૪ માં વિદ્યાનંદને સૂરિ પદવી અને ધર્મકીર્તિને ઉપાધ્યાય પદવી આપવામાં આવી હતી ત્યારે પ્રહલાદનપુર(પાલણપુર)ના મંદિરમાં મંડપમાંથી કંકુની વૃષ્ટિ થઈ હતી.

ક્રિયાઉદ્ધાર કરનાર જગન્ન્યામ્દ્રસૂરિએ દેવેન્દ્રસૂરિને અતિશય પ્રતિભાવંત ને શક્તિ-શાળી બાળ્યેને આચાર્ય પદ આપ્યું હતું અને પોતાના પદે સ્થાપન કર્યા હતા, કારણ કે તાજેતરના ક્રિયાઉદ્ધાર પછી ગરબનો બોલો ઉપાડવો સહેલો નહોતો. તેમના સહાયક તરીકે દેવભદ્રગણિના આગ્રહથી શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિને પણ આચાર્ય પદવી આપવામાં આવી પરંતુ પાછળથી તેઓ શિથિલાચારી એવા અન્ય સાધુઓની શહેમાં તણાયા અને તેમના પોતાના આચારમાં શિથિલતા પ્રવેશી. સાધ્વાચાર માટે તેમણે કેટલીક ભતની છૂટછાટો મૂકી. તેમને અનુસરનારા આવકો મોટા ઉપાશ્રયમાં રહેતા હોવાથી “વૃદ્ધપોશાલિક” (વડીપોશાલ) અને દેવેન્દ્રસૂરિને અનુસરનારા “લઘુપોશાલિક” (લઘુપોશાલ) એવા નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. વિજયચંદ્રસૂરિ વિદ્વાન તેમજ વિચક્ષુ હતા અને તેમણે દેવેન્દ્રસૂરિરચિત કૃતિઓમાં સારી સહાય કરી હતી, પરંતુ પાછળથી તેઓ દેવેન્દ્રસૂરિથી જુદા પડ્યા અને શિથિલાચારને ઉત્તેજન આપ્યું.

દેવેન્દ્રસૂરિ માત્ર વિદ્વાન જ હતા એટલું જ નહિ પરંતુ તેઓનું ચત્રિત્વું પાલન પણ ઉત્કૃષ્ટ હતું તે આપણે તેમણે વિજયચંદ્રસૂરિના શિથિલાચારને નભાવી ન લીધો તે પરથી બાણી શકીએ છીએ. તેઓની વ્યાખ્યાનશક્તિ અદ્ભુત હતી મંત્રી વસ્તુપાળ જેવા શક્તિશાળી વિદ્વાન પણ તેમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવતા. તેમની સમજાવવાની અને રસ જમાવવાની શક્તિ પણ અલૌકિક હતી. ખંભાત શહેરમાં તેમની વ્યાખ્યાનસભામાં ૧૮૦૦ આવકો તો સામાયિક લાઈને જ બેસતા હતા. તે વખતે જૈન ધર્મની સારી

બહોજલાલી હતી. એકલા પ્રહલાદનપુરના જિનમંદિરમાં એક મુંઢા પ્રમાણુ ચોખા અને સોળ મણુ સોપારીની હંમેશની આવક થતી હતી. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિની શિષ્યસંતતિ પણ પ્રભાવિક ને ભવ્ય હતી. જ્યારે દેવેન્દ્રસૂરિથી વિજયચંદ્રસૂરિના અનુયાયી બુદ્ધા પડ્યા અને બંને પોતપોતાના મતનું સમર્થન કરવા માંડ્યા ત્યારે સંશ્રામ સોનીના પૂર્વજ, જેમને જૈનધર્મ પર અતિશય પ્રીતિ હતી, તેમને સંશય પેદા થયો કે-“આ સાચું કે તે સાચું ?” તેને કયા ગચ્છની સેવા-ઉપાસના કરવી તેવી વિમાસણુ થઈ ત્યારે રાત્રે દેવીએ આવી જણાવ્યું કે-“તમારે દેવેન્દ્રસૂરિના પરિવારની સેવા કરવી, કારણ કે ભવિષ્યમાં તે ગચ્છની સારી ઉત્તતિ થવાની છે.”

દેવેન્દ્રસૂરિનું વિહારક્ષેત્ર બહુધા માળવા દેશ હતો અને તેમણે તે પ્રદેશમાં બહુ ઉપયોગી કાર્ય કર્યું હતું. મેવાડનરેશ સમરસિંહ અને તેની માતા જયતલ્લાદેવી પર પણ તેની સારી પ્રભા હતી અને તેઓ બંને આચાર્યશ્રીના ભક્ત હતા. સૂરિજીના જ ઉપદેશથી સમરસિંહની માતા જયતલ્લાએ ચિતોડના કિલ્લામાં શામળીયા પાર્શ્વનાથ-જીનું મંદિર બંધાવ્યું હતું. એ ઉપરાંત સૂરિના પ્રતિબોધ અને પ્રેરણાથી સમરસિંહે સ્વાસ્થ્યમાં અમારી પળાવી હતી. આ ઉપરાંત મેવાડના રાણા પર પણ તેમનો કેટલો પ્રભાવ હતો તેના પુરાવા માટે એક જ ફરમાન ઉતારવું બસ થશે.

“સ્થિતિ શ્રી પદ્મલિંગજી પરસાદાનુ મહારાજાધિરાજ મહારાણાજી શ્રી કુંમાજી આદેસાનુ મેદપાટરા ઉમરાવ ઘાવોદાર કામદાર સમસ્ત મહાજન પંચાકસ્ય અગ્રં આપણે અઠે શ્રીપૂજ તથાવચ્છ કા તો દેવેન્દ્રસૂરિજી કા પંચ કા, તથા પુનમ્યાગચ્છ કા હેમાચારજી કા પર-મોદ હૈ। ધર્મજ્ઞાન બતાયો સો અઠે આણાંકો પંચકો હોવેગા જાણીને માનાગા, પૂજાગા। વચ્ચમ (પ્રથમ) તો આગેસુ હી આપણે ગઢકાંટ મેં નીંવદે જવ પહોલા શ્રીરિષમદેવજીરા દેવરાકી નોંબ દેવાહે હૈ, પૂજા કરે હે અષે અજુ હી માનેગા। સિસોદા પગકા હોવેગા ને સરેપાન (સુરા-પાન) પીંબેગા નહિ ઔર ધરમ મુરજાદ મેં જીવ રાક્ષણો યા મુરજાદા લોચગા જાણીને મહાસત્તા (મહાસતિયો) કી આણ હૈ, ઔર ફેલ કરેગા જાણીને તલાક હૈ।

ગુરુના સ્વર્ગગમનથી તામ્રાવતીના લીમ નામના શ્રાવકે બાર વર્ષ સુધી અસત્માગ થયો હતો. (અસત્તિવાચ બીજી વસ્તુ જ બોરાક તરીકે લીધી હતી) શ્રીમાન દેવેન્દ્રસૂરિ સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત ભાષાના પણ તેટલા જ પારંગત હતા તે તેમના તદ્દત વિષયક રચેલા અંથો જોતા જણાઈ આવે છે. દર્શનશાસ્ત્ર અને કર્મનાસિદ્ધાંતોનું પણ તેમને સારું જ્ઞાન હતું અને તેથી તેમણે પાંચ નવ્ય * કર્મત્રય સંદીક બનાવ્યા. ટીકા મનોરંજક છે ને તેમાં કોઈ વિષય પડતો મૂક્યો નથી. તેમની અંથ રચના નીચે પ્રમાણે જણાય છે :—

* નવ્ય એટલા માટે કહેવાય છે કે જૂના કર્મત્રય તો હતા તેને જ નવા સ્વરૂપમાં સુધારાવધાઈ સાથે ઉદ્યા. નામ પણ તેના તે જ એટલે (૧) કર્મવિપાક, (૨) કર્મફલ, (૩) બંધસ્થાપિત્ય, (૪) પદ્મીતિ અને (૫) ચતક એ પ્રમાણે રાખ્યાં છે. જૂના કર્મત્રયોની રચના શિવજી-

આદ્ધિનકૃત્ય સૂત્ર ને વૃત્તિ	સદીક પાંચ નવ્ય કર્મશ્રંથ
સિદ્ધપંચાશિકા સૂત્ર ને વૃત્તિ	ધર્મરત્ન પ્રકરણ બૃહદ્વૃત્તિ
સુદર્શન ચરિત્ર	ચૈત્યવંદનાદિ ભાષ્યત્રય
સિરિષ્ઠસહવદ્ધમાણ પ્રમુખ સ્તવ	(દેવવંદન, ગુરુવંદન ને પ્રત્યાખ્યાન ભાષ્ય)
સિદ્ધહંડિકા	વન્દાકવૃત્તિ (વંદિતા સૂત્રટીકા)

ચત્તારિ અઠ્ઠ દશ-ગાથા વિવરણ વિગેરે

આ ઉપરાંત તેમની વિશેષ પ્રવૃત્તિ ગ્રંથોને તાડપત્ર પર લખાવવાની હતી. તેમણે તેમજ તેના ગુરુમંદુ શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિએ શ્રીમંત શ્રાવકોને ઉપદેશી “વાગ્દેવતા ભાંડા-ગાર” માટે તાડપત્રીય પ્રતો લખાવી હતી. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૩૨૭ માં માળવા દેશમાં જ કાળધર્મ પામ્યા.

શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિ

સંસારાવસ્થામાં તેઓ મંત્રી શ્રી વસ્તુપાળના ગૃહના હિસાબી-દફતરી હતા. પ્રસંગવશાત્ તેઓ મંત્રીના ગુન્હામાં આવ્યા અને તેમને કેદખાનામાં પૂરવામાં આવ્યા. દેવભદ્ર ઉપાધ્યાયને તેમના પ્રત્યે કરુણા ઉપજી અને તેમણે કહ્યું કે-“ જો તું દીક્ષા લેવાનું કબૂલ કરે તો હું તને કારાગૃહમાંથી મુક્ત કરાવું.” તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરવાનું કબૂલતાં દેવભદ્રોપાધ્યાયે વસ્તુપાળને કહીને, કેદખાનામાંથી છોડાવી દીક્ષા આપી. તેમનામાં સક્રિય હતી પણ સાથેસાથ અભિમાની વૃત્તિ પણ હતી. અભિમાન માણસને આગળ વધવા દેતું નથી. અભિમાનની જીંઝી કક્ષાએ પહોંચેલા માનવને નીચી ગતિમાં ગળાડાવ્યા છે.

તેઓ ધીમેધીમે શાસ્ત્ર-સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ કરતા ગયા અને આગળ વધ્યા છતાં અભિમાન તો એમનું એવ જ રહ્યું. દેવભદ્ર ઉપાધ્યાયની ઇચ્છા તેમને આચાર્યપદ આપવાની હતી તેથી તેમણે જગન્ન્યાસૂરિને તે માટે આગ્રહ કર્યો. મંત્રી વસ્તુપાળે વિજયચંદ્રની ખુમારીભરી લાગણી અને રહેણીકરણી તેમજ વર્તન જોતાં તેમ કરવાનો નિષેધ કર્યો છતાં દેવભદ્રોપાધ્યાયના આગ્રહને વશ થઈ તેમ જ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિના સહાયક થશે તેમ વિચારી જગન્ન્યાસૂરિએ તેમને સૂરિપદવી આપી ત્યારબાદ કેટલાક વખત સુધી તો તેઓ દેવેન્દ્રસૂરિ પ્રત્યે વિનયવાળા રહ્યા; પરંતુ તેમની ચંચળ વૃત્તિ ડામાડોળ થવા લાગી.

આ સમયે શિથિલાચારનો વેગ વધતો જતો હતો. વિજયચંદ્રસૂરિ તે તરફ વળ્યા. સારાસારનો વિચાર ક્યાં વિના જ તેઓ શિથિલાચારી અન્ય સાધુ સમુદાયમાં ભળ્યા અને પોતે તેનું ઉપરીપણું લીધું. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિને આ વાનગી જાણી થઈ અને માળવામાંથી વિહાર કરી તેઓ ખંભાત નગરે આવ્યા. વિજયચંદ્રસૂરિ તેમને વાંદવા નિગિરો પણ ન ગયા. દેવેન્દ્રસૂરિએ કહેરાવ્યું કે “ આર વર્ષ સુધી

મર્શવામી અને ચંદ્રર્ષિ મહત્તર વિગેરે જુદા જુદા આચાર્યોએ કરી હતી. હજી કર્મશ્રંથમાં ૭૦ ગાથા હતી તેથી તે “સમતિકા” કહેવાતો તેમાં પણ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ મહારાજે ૧૯ ગાથા નવી ઉમેરી કુલ ૮૯ ગાથા કરી છે.

તમે એક જ સ્થાને એક જ ઉપાશ્રયમાં કેમ રહ્યા છો ?" ત્યારે જવાબમાં તેમણે જણાવ્યું કે—“અમે તો નિર્મમી અને નિરહંકારી છીએ.” વિજયચંદ્રસૂરિએ લાગલાગટ બાર વર્ષ સુધી ખંભાતમાં વડી પોશાલ (ઉપાશ્રય)માં વાસ કર્યો એટલે માલવદેશ તરફથી આવેલા શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિને લઘુ પોશાલમાં ઊતરવું પડ્યું. ત્યારથી વિજયચંદ્રસૂરિના સંપ્રદાયને “વૃદ્ધપૌશાલિક” અને શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિની શિષ્યસંતાનને “લઘુપૌશાલિક” એવો નામથી ઓળખાવવામાં આવે છે. શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિએ જે છૂટછાટો આપી હતી તે નીચે મુજબ હતી.

- (૧) સાધુએ વસ્ત્રની પોટલીઓ રાખવી
- (૨) હંમેશા વિગય વાપરવાની છૂટ
- (૩) વસ્ત્ર ધોવાની છૂટ
- (૪) ગોચરીમાં ફળ-શાક ગ્રહણ કરવાની છૂટ
- (૫) સાધુ સાધ્વીઓને નીવીના પચ્ચખખાણમાં ભૂત વાપરવાની છૂટ
- (૬) સાધ્વીએ વહોરી લાવેલ આહાર સાધુને સ્વીકારવાની છૂટ
- (૭) હંમેશા બે પ્રકારના પચ્ચખખાણની છૂટ
- (૮) ગૃહસ્થોને રાત્રી રાખવા તેમની સાથે પ્રતિક્રમણ કરવાની છૂટ
- (૯) સંવિભાગને દિવસે તેને ઘેર વહોરવા જવાની છૂટ
- (૧૦) લેપની સર્નિધ રાખવાની છૂટ
- (૧૧) તરતવું જ ઊંટું પાણી વહોરવાની છૂટ વિગેરે વિગેરે

આવી જાતના વર્તનથી તેમની શક્તિઓ પ્રકાશમાં આવવાને બદલે અવરાધ ગઇ. તેમની કોઇ સ્વતંત્ર કૃતિ જાણમાં નથી પણ તેમણે શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિને સશોધન આદિમાં તેમજ સુદર્શન ચરિત્રની રચનામાં સારી સહાય કરી હતી. આ ઉપરાંત તાડપત્ર પર પ્રતા લખાવવા માટે ઉપદેશ આપ્યો હતો. તેમના વજ્રસેન, પદ્મચંદ્ર ન ક્ષેમકીર્તિ નામના શિષ્યો હતા. ક્ષેમકીર્તિએ બદ્રાહ્મસ્વામીરચિત બૃહત-હૃદયસૂત્ર પર વિશેષ વિવરણ કરવા માટે વિદ્વાન્-વૃત્તિ રચી હતી.

શ્રી વિદ્યાનંદસૂરિ

તેઓ માળવામાં આવેલ ઉનૈન શહેરમાં રહેતા હતા. તેઓના પિતાનું નામ જિનભદ્ર હતું, અને તેમનું પોતાનું નામ વીરધવલ હતું. વીરધવલ શાંત પ્રકૃતિનો અને ઉમદા સ્વભાવનો હતો. શોભ્ય વય થતાં પિતાએ વિવાહ માટે પાણિગ્રહણ મહોત્સવ શરૂ કર્યો. દૈવ્યોગે આ જ સમયે શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ સાથે તેનો સંગમ-મેળાપ થયો અને તેની અદ્ભુત વ્યાખ્યાનશૈલીએ વીરધવળના મન પર અજબ અસર કરી. પારસમણિના સંગ કોને પ્રતિભા નથી અપાવતો ? ગુરુઉપદેશના પ્રભાવે તેમણે લગ્ન નહીં કરતાં વિ. સં. ૧૩૦૨ માં સંયમ રવીકાર્યું. આ કંઇ જેવું તેવું કામ નહોતું. પોતાની જીવનનૌકાને તદ્દન ઊલટી જ રીત વાળી હતી. સંસારસાગરમાં ડૂબવા કરતા નિસ્તાર મામવાનું તેમણે પસંદ કર્યું હતું. પણ સમય આત્માને શું શક્ય નથી ? ધીમે ધીમે તેમણે અધ્યયન શરૂ કર્યું અને વિશારદપણ પ્રાપ્ત કર્યું. દેવેન્દ્રસૂરિ સાથે વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ પ્રહ્લાદનપુર આવ્યા ત્યારે ત્યાંના શ્રેષ્ઠોઓએ દેવેન્દ્રસૂરિને કોઇ પણ ઉત્તમ શિષ્યને આચાર્ય પદવી આપવાની પ્રાર્થના કરી. ત્યારે ગુરુએ વીરધવલને

સમયે ને પ્રભાવક બાણી, પોતાની પાટે સ્થાપી “વિદ્યાનંદસૂરિ” એ નામથી (વિ. સં. ૧૩૨૩ (૧૩૦૪ ?)માં સુરિપદ આપ્યું. તેમના નાના ભાઇ ધર્મકીર્તિ (પાછળથી ૪૬ માં પદ્મવર શ્રી ધર્મ-ધોષસૂરિ)ને ઉપાધ્યાય પદ અર્પણ કર્યું. વિદ્યાનંદસૂરિની ચારિત્રશીલતા અત્યંતિમ અને ક્રિયાપરાયણ હતી અને તેથી જ્યારે તેમને આચાર્ય પદ આપવામાં આવ્યું ત્યારે પ્રદહાન વિહારના મંડપમાં અંતરીક્ષમાંથી કુંકુમની વૃષ્ટિ થઇ હતી.

તેમણે પોતાના શુરુ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિને ગંધર્વનામાં તેમજ સંશોધન આદિમાં સંપૂર્ણ સહાય કરી હતી. આ ઉપરાંત તેમણે પોતે ‘વિદ્યાનંદ’ એ નામનું નવીન જ બાકરણ બનાવ્યું કે જે સર્વોત્તમ પૂરવાર થયું હતું. તેમાં સૂત્રો ઘોડા સમાવ્યા હતા જ્યારે અર્થની અતિવ બહુલતા હતી. તેઓશ્રી દેવેન્દ્રસૂરિના સ્વર્ગવાસ બાદ તેરમે દિવસે જ વિદ્યાપુરમાં સ્વર્ગવાસી થયા હતા.

દેવેન્દ્રસૂરિએ પોતાને પાટે તેઓને સ્થાપ્યા હતા અને તેમણે દેવેન્દ્રસૂરિને કર્મમંથની સ્વોપચ દીક્ષા રચવામાં તેમજ તેના સંશોધનમાં સારી સહાય કરી હતી, પરંતુ તેઓના તાત્કાલિક સ્વર્ગવાસ-થી તેમના લઘુ બંધુ ધર્મકીર્તિ ઉપાધ્યાયને શ્રી ધર્મધોષસૂરિ એવું નામ આપી આચાર્યપદ સ્થાપન કરવામાં આવ્યા.

શ્રી ધર્મધોષસૂરિ

તેઓશ્રી સંસારી પક્ષે વિદ્યાનંદસૂરિના લઘુ ભાતા હતા. તેમનું સંસારીપણાનું નામ **લીમકુમાર** હતું. પોતાના લગ્નમહોત્સવનો ત્યાગ કરી વિદ્યાનંદે દીક્ષા લીધા બાદ તપાગચ્છીય શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિએ ‘લીમકુમાર’ને પણ પ્રતિજ્ઞાપી દીક્ષા આપી હતી. સાકંઠની સાથે જ અધ્યયન કરતાં તેઓ પણ સિદ્ધાંતના પારગામી થયા. જ્યારે વિદ્યાનંદસૂરિને પ્રદહાનપુરમાં આચાર્ય પદવી આપવામાં આવી તે જ અવસરે ‘લીમકુમાર’ને **ધર્મકીર્તિ** એવું નામ આપી ઉપાધ્યાય પદ પ્રદાન કરવામાં આવ્યું. બાદ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિના સ્વર્ગવાસ પછી તેર દિવસને આંતરે જ શ્રી વિદ્યાનંદસૂરિ સ્વર્ગવાસી બનતાં, છ માસ વીત્યા બાદ તે જ ધર્મકીર્તિ ઉપાધ્યાયને “શ્રી ધર્મધોષસૂરિ” એવા નામથી આચાર્યપદવી આપી દેવેન્દ્રસૂરિની પાટે સ્થાપવામાં આવ્યા.

તેમનામાં સચોટ બાળ્યાનશૈલી ઉપરાંત ચમત્કારિક શક્તિ પણ હતી. આ ઉપરાંત નૈમિત્તિક જ્ઞાન પણ સારું હતું. પેથડ મંત્રીએ જ્યારે પરિગ્રહપરિમાણ વ્રત સ્વીકારવાની આકાંક્ષા જણાવી ત્યારે પોતાના જ્યોતિષજ્ઞાનના બળે બવિધમાં તે અતિવ ઋદ્ધિસંપન્ન થનાર છે એમ બાણીને તે વખતે તેને તે વ્રત સ્વીકારતાં અટકાવ્યો હતો. બાદ ધીમે ધીમે શુરુના કથન સુજળ પેથડને અત્યંત સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઇ. શુરુના ઉપદેશથી તેણે ચોરાશી જિન-મંદિરો કરાવ્યા અને સાત જ્ઞાનમંડિરો બનાવરાવ્યા. આ ઉપરાંત તેના દ્વારા બીજા પણ ધાર્મિક કાર્યો કરાવ્યા હતા. શ્રી ધર્મધોષસૂરિના ઉપદેશની પેથડ પર એટલી સરસ અસર થઇ હતી કે બત્રીશ વર્ષની યુવાનવયે તેણે **બ્રહ્મચર્ય** વ્રત (ચતુર્થ વ્રત) અંગીકાર કર્યું હતું.

દેવપત્તનમાં પોતાના કોઈ શિષ્યની પ્રાર્થનાથી મંત્રગર્ભિત સ્તુતિ બનાવીને સમુદ્ર મારફત(જિનમંદિરમાં) રત્નાપંથુ (કોટણું) કરાવ્યું હતું. આ ઉપરાંત વજ્રસ્વામીના પ્રભાવથી દૂર કરાયેલા અને મિથ્યાત્વી બનેલા શ્રી કપલ્લી ચક્ષુને ફરી પ્રતિભોધી તેને શ્રી જિનભિંબનો અધિષ્ઠાયક બનાવ્યો હતો.

આ સમયે મંત્ર-તંત્રનું જોર કંઈક વિશેષ પ્રમાણમાં હતું. પોતાની શક્તિ બતાવવા કોઈ ને કોઈ કારણ ગોતી કઢાતું. એકઠા કોઈ એક દુષ્ટ સ્ત્રીએ સાધુઓને કામણુ કરેલાં વંડાં ગોચરીમાં વહોરાવ્યા. ગુરુમહારાજને આ વાતની ખબર પડતાં તેનો ત્યાગ કરાવ્યો અને બીજે દિવસે પ્રભાતે જોયું તો તે વડાઓ ગુરુના મંત્ર-ભાષના પ્રભાવે પત્થરના કટકા બની ગયા હતા. ગુરુમહારાજ વિહાર કરતાં કરતાં વિદ્યાપુર ગયેલા. ગુરુની વ્યાખ્યાનશૈલી તથા કંઠમાધુર્ય એટલાં સરસ હતાં કે હબરો લોકો વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા આવતાં. અન્ય સંપ્રદાયી કેટલીક સ્ત્રીઓએ ગુરુમહારાજને પરાભવ પમાડવાની ઇચ્છા અને ઇર્ષ્યાથી ગુરુમહારાજના કંઠ મધ્યે સ્વશક્તિથી વાળનો ગુચ્છો ઉત્પન્ન કર્યો, કે જેથી સારો સૂર-અવાજ નીકળી શકે નહિ અને કંઠ કુર્કશ બનતાં વ્યાખ્યાન-રસમાં ક્ષતિ પહોંચે. ગુરુએ તે સ્ત્રીઓની આ એટા જાણી એટલે સ્વશક્તિથી તે કેશગુચ્છ દૂર કરી તેઓ સર્વેને ત્યાં ને ત્યાં જ પાપાણુસ્થાનની જેમ સ્થિર કરી દીધી, એટલે પરાભવ પમાડવાને બદલે પોતે જ પરાજિત થવાથી તે સ્ત્રીઓ શરમાઈ ગઈ અને પોતાનો છૂટકારો કરવા પ્રાર્થના કરી. પછી શ્રી સંઘના અતિવ આગ્રહથી “અમે તમારા ગચ્છને કદી પણ ઉપદ્રવ નહીં કરીએ” એવી પ્રતિજ્ઞા કરાવીને તેઓને મુક્ત કરી.

વળી આ સમયે ધીમે ધીમે ચતિઓનું જોર પણ વધતું જતું હતું. અમુક સ્થાનો તો તેમણે પોતાની ગાદી જેવા બનાવ્યા હતા. ઉજ્જયિનીમાં પણ એક યોગીનું અતિશય જોર હતું. કહો કે તેનું જ સામ્રાજ્ય હતું. તેની આજ્ઞા-રજા સિવાય કોઈ સાધુ ત્યાં સ્થિરતા કરી શકતા નહી. પદ્મધર શ્રી ધર્મઘોષસૂરિને આ ન રુચ્યું. તેમણે સંવેગી સાધુઓને વિહાર નિરાબાધિત કરવો હતો. તેઓ પોતાના પરિવાર સાથે ઉજ્જયિની આવી પહોંચ્યા. એક મ્યાનમાં બે તરવાર ન સમાઈ શકે એ ન્યાય પ્રમાણે યોગી અતિશય ક્રોધિત બન્યો અને ગુરુને કોઈ પણ પ્રકારે હેરાન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. ગોચરી માટે જતા સાધુઓને તે યોગી સામો મળ્યો અને કટાક્ષપૂર્વક પૂછ્યું: “કેમ તમારે અહીં રહેવું છે? કેટલું રહેવું છે?” સાધુઓએ જવાબ આપ્યો: “અમે અહીં સ્થિરતા કરવાના છીએ. તું શું કરીશ?” એટલે તે યોગીએ સાધુઓને પોતાના દ્વાર દેખાડ્યા ત્યારે જવાબમાં સાધુઓએ પણ પોતપોતાની કોણી દેખાડી. પછી યોગી આલ્થો અથો અને સાધુઓએ ઉપાશ્રયે આવી ગુરુને બધો વ્યતિકર કહી સંભળાવ્યો.

યોગીએ સ્વસ્થાને જઈને પોતાની મંત્રશક્તિદ્વારા જૈન ઉપાશ્રયમાં જાંઠરોનો મોટો સમૂહ

વિકુળો. આ દેખાવથી અન્ય સાધુઓ ભયભીત થઈ આમતેમ ઢોડાઢોડી કરવા લાગ્યા. ગુરુ તો રાહ જ ભેઈ રહ્યા હતા. તેમને આવા પ્રસંગની જરૂર હતી. આવેલ સમયનો સદુપયોગ કરવા તેમણે નિશ્ચય કર્યો. ગુરુએ સ્વશિષ્યોને ભયરહિત બનાવવા માટે એક ઘડો મગાવી, ઘડાને વજ્રોવડે ઢાંકી દઈ મંત્રજાપ કરવા માંડ્યો. જેમ જેમ જાપનું પ્રમાણ વધતું ગયું તેમ તેમ સ્વસ્થાને રહેલા યોગીને કદ વધવા લાગ્યું અને પછી તો છેવટે અતિશય વેદના સહન ન થવાથી તે તરત જ ગુરુના ચરણમાં આવી આગોટી પડ્યો ને પોતાના મઠ-મત્સર માટે વિનયભાવે માપી માગી.

કેઈ એક નગરમાં શાકિનીઓના ભયથી રાત્રિએ ઉપાશ્રયના દરવાજા મંત્રીને ખંધ કરવામાં આવતાં હતાં, જેથી શાકિની પ્રમુખનો ઉપદ્રવ ન થાય. એક વખત ગુરુ દરવાજા મંત્રવા ભૂલી ગયા એવામાં શાકિનીઓએ ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરી ગુરુની જ પાટ ઉપાડી, એટલે જાગૃત થયેલા ગુરુએ તેઓને પાટ સહિત ત્યાં ને ત્યાં જ સ્તંભિત કરી દીધી. પછી “કદી આવું નહિં કરીએ” એવી કબૂલાત આપ્યા પછી જ શાકિનીઓને મુક્ત કરી.

દૈવયોગે એકઠા ગુરુને સપ્તદંશ થયો. જેમ જેમ ઝેર ચડતું ગયું તેમ તેમ ગુરુને વચ્ચે વચ્ચે મૂંઝાં આવી જવા લાગી. સકળ સંઘ એકઠો થઈ ગયો ને ઉપાયની વિચારણા કરવા લાગ્યો. ગમે તેટલા ઔષધોપચાર કરતાં પણ ઝેર ઊતર્યું નહીં ત્યારે અતિ ગ્લાન બનેલા શ્રી સંઘે વિનયપૂર્વક ગુરુને જ તેના પ્રતિકારનો ઉપાય પૂછ્યો. ગુરુ તો પોતાના દેહપરત્વે નિર્મોહી હતા. તેમને ઔષધની પણ દરકાર નહીં હતી, છતાં શ્રી સંઘના અતિ આશ્રય પછી ગુરુએ જણાવ્યું કે—“નગરના જૂના દરવાજા તરફથી કેઈ એક પુરુષ કાઢનો બારો લઈને ચાલ્યો આવશે. તેના બારાની મધ્યમાં વિષાપહારિણી એટલે ઝેરને દૂર કરનારી વેલ મળી આવશે. તે લાવી ઘસીને સપ્તદંશના સ્થાન પર લગાડવાથી ઝેર ઉતરી જશે.” ગુરુના દરમાન મુજબ શ્રી સંઘે તપાસ કરાવી તો કહ્યા પ્રમાણે જ વેલ મળી આવી. પછી સૂચના મુજબ ક્રિયા કરી અને ઝેર પણ ઉતર્યું. પરંતુ એક વેલ માત્રનો ઉપયોગ કરાવવાથી ગુરુએ તેના પ્રતિકાર રૂપે છએ વિગયનો હંમેશને માટે તે સમયથી જ ત્યાગ કર્યો અને જિંદગી પર્યંત ફક્ત “ભુવાર”નો જ આહાર લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. તેમનું હૃદય દયાથી કેટલું દ્રવીભૂત હતું તેનો આ સચોટ અને અનુપમ દાખલો છે. પોતાના નિમિત્તે અસાધારણ સંયોગોમાં પણ વનસ્પતિનો ઉપયોગ થતાં તેમણે છ વિગયનો ત્યાગ કરી માત્ર તદ્દન સાદું ભોજન સ્વીકાર્યું. જૈન ધર્મની અહિંસા કેટલી અત્યુત્તમ છે તેનો પણ આ ઉત્કૃષ્ટ-અસાધારણ દાખલો છે. ગુરુમાં ફક્ત એકલી મંત્રશક્તિ હતી એટલું જ નહિં પણ સાથોસાથ સાહિત્યનો પણ સારામાં સારો બોધ હતો તે તેમણે કરેલી અંધરચનાથી બાણી શકાય તેમ છે. વળી તેઓ સારાં કાવ્યો અને સ્તુતિઓ પણ રચી શકતા.

કેઈ એક મંત્રીએ ગુરુદેવ સમક્ષ આવી, અભિમાનપૂર્વક અષ્ટ ચમકવાળું કાવ્ય બોલી ગુરુને જણાવ્યું કે “અત્યારે આવું કાવ્ય બનાવનાર કેઈ નથી.” એટલે ગુરુએ શાંતિથી કહ્યું

तत्कृता ग्रन्थाश्च—श्रीआवश्यकौघनिर्धुक्त्वाद्यनेकग्रन्थावचूर्णयः, श्रीमुनिसुव्रतस्तव-
घनौघनवखण्डपार्श्वनाथस्तवादि च ॥

श्रीकुलमण्डनसूरीणां च वि० नवाधिके चतुर्दशशते १४०९ जन्म, सप्तदशाधिके
१४१७ व्रतं, द्विचत्वारिंशदधिके १४४२ सूरिपदं, पंचपंचाशदधिके १४५५ स्वर्गः ॥ सिद्धा-
न्तालापकोद्धारः विश्वश्रीधरेत्यादिअष्टादशारचक्रबंधस्तव—गरीयो० हारबंधस्तवादयश्च तत्कृतग्रन्थाः ।

श्रीगुणरत्नसूरीणां चासाधारणो नियमः । तदुक्तम् (गु० श्लो० ३८१)

जगदुत्तरो हि तेषां, नियमोऽवष्टंभरोषविकथानां ।

आसन्नां मुक्तिरमां, वरति चरित्रादिनैर्मल्यात् ॥ १ ॥ इति

तत्कृताश्च ग्रन्थाः—क्रियारत्नसमुच्चयः, षड्दर्शनसमुच्चयबृहदवृत्यादयः ॥

श्रीसाधुरत्नसूरीणां कृतिर्यतिजीतकल्पवृत्त्यादिकेति ॥ छ ॥

५० पण्णोत्ति—श्रीदेवसुंदरसूरिपट्टे पंचाशत्तमः श्रीसोमसुन्दरधरिः । तस्य वि० त्रिंशद-
धिके चतुर्दशशते १४३० वर्षे मा० व० चतुर्दश्याम् शुके जन्म, सप्तत्रिंशदधिके १४३७ व्रतं,
पञ्चाशदधिके १४५० वाचकपदं, सप्तपञ्चाशदधिके १४५७ सूरिपदं ॥ यमष्टादशशत १८००
साधुपरिकरितं सत्क्रियापरायणं महामहिमालयं गुरुं दृष्ट्वा रुष्टैर्ब्रह्मलिंगिभिरेकः पंचशतद्विंशदानेन
सशस्त्रः पुमांस्तद्वधायोदीरितः । स च दुर्धिया वसतौ प्रविष्टो यावदनुचितकरणाय यतते
तावच्चन्द्रोद्योते जाते सति निद्रालुभिरपि श्रीगुरुमी रजोहरणेन प्रमृज्य पार्श्वं परावर्तितं तद
दृष्ट्वाऽहो निद्रायामपि क्षुद्रप्राणिकृपापरमेनमपराध्य “ कस्यां गतौ मे गति ”रिति विचारणया
परलोकमीतो गुरुपादयोर्निपत्य “ क्षमध्वं मेऽपराध ”मिति वचसा गुरुं प्रबोध्य निजव्यतिकरं
कथितवान् । सोऽपि गुरुभिर्मधुरवाचा तथोदीरितो यथा प्रव्रजित इति वृद्धवचः ॥

तथा यस्य ज्ञानवैराग्यनिधेर्गुणगणप्रतीतिः परपक्षेऽपि प्रतीता । तदुक्तं गुरुगुणरत्नाकरे
(सर्ग २, श्लोक ६२)—

आकर्ण्य यद्गुणगणं गृहिणः प्रहृष्टा, लेखेन दुष्कृतततीरतिदूरदेशात् ।

विज्ञप्य केऽपि कृतिनः परपक्षभाजोऽप्याऽऽलोचनां जगद्गुरास्यकजेन येषां ॥ १ ॥ इति

तत्कृतिश्च—योगशास्त्रोपदेशमालापडावश्यकनवतस्वादिबालाबबोधभाष्यावचूर्णि—कल्याण-
कस्तोत्रादिनीति ।

બીજા શ્રી કુળમંડનસૂરિનો વિ. સં. ૧૪૦૬માં જન્મ, વિ. સં. ૧૪૧૭માં દીક્ષા, વિ. સં. ૧૪૪૨ માં સૂરિપદ અને વિ. સં. ૧૪૫૫ માં સ્વર્ગવાસ થયો હતો. તેમણે સિદ્ધાંતાલાપકોદ્ધાર, વિશ્વશ્રીધર૦ ઈત્યાદિ અઢાર ચક્રબંધ સ્તવ તેમજ ગરીચ અને હારબંધ સ્તવાદિ રચ્યા હતા.

ત્રીજા શ્રી ગુણુરત્નસૂરિનો ઉત્કૃષ્ટ નિયમ (વિષયકપાયાદિનું દમન) હતો (ગુર્વાવલી શ્લોક ૩૮૧). તે માટે કહ્યું છે કે—અહંકાર, રોષ, વિકથા વિગેરે ઉપરનો તેમનો સંયમ ઉત્કૃષ્ટ હતો અને તેમની ચારિત્રની એટલી બધી વિશુદ્ધિ હતી કે લોકો તેમને આસનભવી કહેતા હતા. મોક્ષરૂપી લક્ષ્મી તેમની પાસે દારી જેવી જણાતી હતી.

તેમના કરેલા ગ્રંથોમાં ક્રિયારત્નસમુચ્ચય, પદ્મદર્શનસમુચ્ચય બૃહદ્વૃત્તિ વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ચોથા શ્રી સાધુરત્નસૂરિની કૃતિ યતિજીતકલ્પવૃત્તિ છે.

શ્રી દેવસુંદરસૂરિની પાટે પચાસમા પદ્ધતિ શ્રી સોમસુંદરસૂરિ થયા. તેમનો વિ. સં. ૧૪૩૦ ના માહ વદિ ૧૪ ને શુક્રવારે જન્મ, વિ. સં. ૧૪૩૭ માં દીક્ષા, વિ. સં. ૧૪૫૦ માં વાચકપદ અને વિ. સં. ૧૪૫૭ માં આચાર્ય પદ પ્રદાન થયું હતું. તેમને અઢારસો સાધુથી પરિવરેલ અને સક્રિયાપરાયણ તેમજ અતિવ મહિમાવાળા બળીને ઢાપિત થયેલા યતિવર્ગે પાંચ સો દ્રવ્ય આપવાવડે કરીને ઢાઢ એક સશસ્ત્ર (હથિયારબંધ) પુરુષને શીખવીને ગુરુના વધને માટે મોકલ્યો. તે દુષ્ટ પુરુષ ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશીને જવામાં તે દુષ્ટ કાર્ય કરવા ઉદ્યુક્ત થાય છે તેવામાં ચંદ્રના પ્રકાશમાં, ઊંઘમાં પણ પડ્યું ફેરવતાં ગુરુને રજોહરણવડે પ્રમાર્જન કરતા જોયા એટલે “ ઊંઘમાં પણ સૂક્ષ્મ જંતુઓ પ્રત્યે ગુરુ કેટલા જીવહયાતત્પર છે એમ વિચારી આમનો અપરાધ કરીને મારી કઈ ગતિ થશે ? ” એમ વિચારતાં પરલોકથી ભય પામેલા તે પુરુષે ગુરુના ચરણમાં પડી “ મારો અપરાધ માફ કરો ” એમ કહી માફી માગી. પછી ગુરુને પોતાનો બધો વૃતાંત કહી સંભળાવ્યો. ગુરુએ પણ તેને મીઠી વાણીથી એવો સમજાવ્યો કે તેણે પાછળથી દીક્ષા લીધી એવી લોકાસ્તિ છે.

જ્ઞાન તેમજ વૈરાગ્યના સમુદ્ર સરખા તેમના ગુણોની પ્રતિતી (પ્રતિષ્ઠા) અન્ય ગચ્છમાં પણ જમી હતી. ગુરુગુણુરત્નાકરમાં કહ્યું છે કે—

જમના ગુણુસમૂહને સાંભળીને હર્ષ પામેલા એવા અન્ય ગચ્છીય વિવેકી ગૃહસ્થોએ

૧૪૬૬ માં વાચકપદ મળ્યું હતું. અ્યારે વિ. સં. ૧૪૭૮ માં આચાર્ય પદ પ્રદાન થયું ત્યારે વડનગરના વાસી શા દેવરાજે ૩૨૦૦૦ ટંક (એક જાતનું નાણું) નો વ્યય કરીને મહોત્સવ કર્યો હતો. તેઓ વિ. સં. ૧૫૦૩ માં કાર્તિક મુદ્દિ ૧ ને દિવસે સ્વર્ગવાસી થયા.

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિની પાટે ખાવનમા પદ્ધતિ તરીકે શ્રી રત્નશેખરસૂરિ થયા. તેઓનો વિ. સં. ૧૪૫૭ અને ઠેલકાકના મતે વિ. સં. ૧૪૫૨ માં જન્મ થયો હતો. વિ. સં. ૧૪૬૩ માં દીક્ષા, વિ. સં. ૧૪૮૩ માં પંડિત પદ, વિ. સં. ૧૪૯૩ માં વાચક પદ, વિ. સં. ૧૫૦૨ આચાર્ય પદ અને વિ. સં. ૧૫૧૭ માં પોષ વદિ છઠ્ઠે સ્વર્ગવાસ થયો હતો. “ખાંખી” નામના પંડિતે ખંભાતમાં તેમને “આલસરસ્વતી” એવું બિરુદ આપ્યું હતું.

શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણવૃત્તિ, શ્રાદ્ધવિધિસૂત્ર વૃત્તિ, આચારપ્રદીપ વિગેરે ગ્રંથોની તેમણે રચના કરી હતી.

આ સમયે વિ. સં. ૧૫૦૮ માં લુંકા નામના લેખકથી (લહીયાથી) જિન પ્રતિમાનું ઉત્થાપન કરનાર લુંકા મત પ્રચલિત થયો.

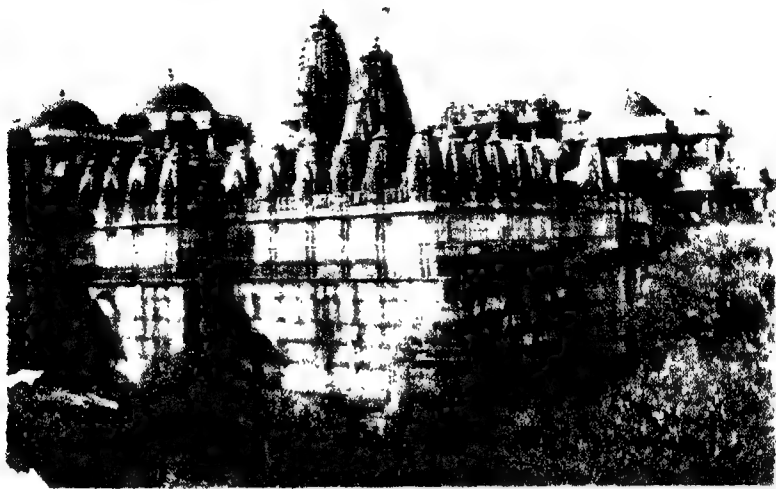
તેમનામાં વેષધારી સાધુઓ તો ૧૧. સં. ૧૫૩૩ માં થયા અને તેમાં “ભાણા” નામનો સૌથી પ્રથમ વેષધારી થયો હતો.

૪૯. શ્રી દેવસુંદરસૂરિ.

જન્મ વિ. સં. ૧૩૯૬: દીક્ષા વિ. સં. ૧૪૦૪: સૂરિપદ વિ. સં. ૧૪૨૦:

શ્રી દેવસુંદરસૂરિ શ્રી સોમતિલકસૂરિની પાટે આવ્યા. તેમનો કયા ગામમાં જન્મ થયો હતો અને તેમની કૌટુંબિક હકીકત કેવી હતી તેને લગતી વિગત મળી શકતી નથી, પરંતુ તેમણે વિ. સં. ૧૪૦૪માં મહેશ્વર ગામમાં દીક્ષા લીધી હતી અને તેમને વિ. સં. ૧૪૨૦માં અણહીલપુર પાટણમાં મહોત્સવપૂર્વક આચાર્ય પદની આપવામાં આવી હતી.

તેમના શરીર પરના ચિહ્નો તથા લક્ષણો ઉત્તમ પ્રકારના હતા અને તેથી તેમની પ્રતિમા સર્વત્ર પડતી. એકલા ત્રણસો યોગીના પરિવારવાળા ઉદયીપા નામના યોગીએ પ્રગટપણે શ્રી દેવસુંદરસૂરિની બહુમાનયુક્ત સ્તુતિ કરી હતી. કોઈ બક્ષે તેનું કારણ પૂછતાં ઉદયીપા યોગીએ જણાવ્યું હતું કે—“મારા ગુરુ કણુચરીપાએ મને જણાવ્યું હતું કે ‘પદ્મ, અક્ષ, ટંડ, પરિકર વિગેરે લક્ષણોથી જે યુક્ત હોય તેને તારે વંદન કરવું’ એ વચનાનુસાર તે તે સર્વ લક્ષણોથી યુક્ત આ સૂરિવરને જોઈને મેં વંદન કર્યું છે.” આટલો પ્રભાવ સૂરિજી જેનેતર સમાજમાં પથ વિસ્તારી શક્યા હતા. તેમનો શિષ્યસમુદાય

ચૌદસો ને ચુમાલીશ સ્તંભવાળું ગણકપરજનું
 " રાજાઈગદીપક " બધું જિનાલય

तेवण्णो पुण लच्छी-सायर सरीसरो मुणेंअब्बो ५३ ।

चउवण्णु सुमइ साहू ५४, पणवण्णो हेमविमलगुरू ५५ ॥ १७ ।

तत्पट्टे श्रीलक्ष्मीसागरसूरिः ।

तत्पट्टे श्रीसुमतिसाधुसूरिः ।

तत्पट्टे श्रीहेमविमलसूरिः ।

आधार्थः—त्रेपनभा श्री लक्ष्मीसागरसूरि, योपनभा श्री सुमतिसाधु-
सूरि अने पंच्यावनभा पट्टधर तरीडे श्री हेमविमलसूरि थया. १७

व्याख्या—५३ तेवण्णोत्ति—श्रीरत्नशेखरसूरिपट्टे त्रिपंचाशत्तमः श्रीलक्ष्मी-
सागरसूरिः ।

तस्य वि० चतुष्षष्ट्यधिके चतुर्दशशत १४६४ वर्षे भाद्र०वदि द्वितीयादिने जन्म,
सप्तत्यधिके १४७७ दीक्षा, षण्णवत्यधिके १४९६ पंच्यासपदं, एकाधिके पंचदशशत १५०१
वर्षे वाचकपदं, अष्टाधिके १५०८ सूरिपदं, सप्तदशाधिके १५१७ गच्छनायकपदं ॥

५४ चउवण्णुत्ति—श्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्टे चतुष्पंचाशत्तमः श्रीसुमतिसाधुसूरिः ।

५५ पणवण्णोत्ति—श्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टे पंचपंचाशत्तमः श्रीहेमविमलसूरिः ।

यः क्रियाशिलसाधुसमुदाये वर्तमानोऽपि साध्वाचाराननतिक्रान्तः । यतो ब्रह्मचर्येण
निष्परिग्रहतया च सर्वजनविख्यातो महायशस्वी संविग्नसाधुसान्निध्यकारी । यदीक्षिता यन्निश्रि-
ताश्च बहवः साधवः क्रियापरायणा आसन् । एतच्चिह्नं समुदायानुरोधेन क्षमाश्रमणादिविहृतं
पक्वजादिकं नात्मना भुञ्ज्वान् ।

ऋ०हाना—ऋ० श्रीपति—ऋ० गणपतिप्रमुखा लुक्कामतमपास्य श्रीहेमविमलसूरिपार्श्वे
प्रव्रज्य तन्निश्रया चारित्रभाजो बभूवांसः ।

सद्युम्नं कंचिद् व्रतिनं ज्ञात्वा गणान्निष्काशयामास ।

न च तेषां क्रियाशिलसाधुसमुदायावस्थाने चारित्रं न संभवतीति शंकीयं, एवं सत्यपि
गणाधिपतेश्चारित्रसंभवात् ।

यदागमः—साले नाम एगे एरण्डपरिवारेत्ति ।

तदानीं वि० द्वाषष्ट्यधिकपंचदशशते १५६२ वर्षे “ संप्रति साधवो न दृग्गमयाती—”
त्यादिप्ररूपणापरकटुकनाम्नो गृहस्थात् त्रिस्तुतिकमतवासितोत्कटुकनाम्ना मृतोत्पत्तिः । तथा

શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ પોતે કોઈ પણ નૂતન ગ્રંથની રચના કરી હોય એવું જણાતું નથી. કેટલાકો જણાવે છે કે તેમણે “ વસ્તુપાળ રાસ ” રચ્યો છે. શાસનની શોભા વધારી તેમ જ ગચ્છ-લેદ મીટાવવા અથાગ પરિશ્રમ સેવી તેઓ વિ. સં. ૧૫૪૭ માં સ્વર્ગવાસી થયા.

૫૪. શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ

શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિની પાટે ચોપનમા પદ્ધતર તરીકે શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ આવ્યા. તેમના જીવનને લગતો વિશેષ વૃતાંત ઉપલબ્ધ થઈ શકતો નથી. ઇડરના રાજા બાણના મંત્રી કોઠારી શ્રીપાલે તેમના આચાર્યપદ-પ્રદાન સમયે મહોત્સવ કર્યો હતો. તેઓ ૧૫૪૫ થી ૧૫૫૧ સુધી ગચ્છનાચક્રપદે રહ્યા હોય તેમ જણાય છે. આ સમયે સાધુઓમાં શિથિલાચારે કંઈક વધુ પ્રમાણમાં પ્રવેશ કર્યો હતો છતાં પણ પોતે જિદગીપર્યંત પાંચે પર્વમાં-તિથિમાં આચંબિલ કરતા. વટવલ્લિ નગરમાં શ્રી શામળા પાર્શ્વનાથની સમીપે ત્રણ મહિના પર્યંત વિધિપૂર્વક સૂરિમંત્રની આરાધના કરી હતી; અને કોઈ પણ એક સર્વેદ વસ્તુના લોજનદ્વારા આચંબિલ તપ કરવાથી અધિષ્ઠાયક દેવ તેમને પ્રત્યક્ષ થયા હતા.

પછી પોતે મંડપદ્ગમાં પધાર્યા અને શા જાઉંજાએ અનર્ગળ દ્રવ્યના વ્યયપૂર્વક ગુરુને પુર-પ્રવેશ કરાવ્યો. બાહ તે જ જાઉંજાને પ્રતિબોધ પમાડીને અગ્યાર શેર વજનની સુવણની પ્રતિમા અને બાવીશ શેર વજનની રૂપાની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

તેઓનો શિષ્યસમુદાય ઘણો વિસ્તૃત હતો. તેઓએ પોતાના પદ પર શ્રી હેમવિમળસૂરિને સ્થાપ્યા કે જેમનાથી વિમળગચ્છની શાખા શરૂ થઈ.

૫૫. શ્રી હેમવિમળસૂરિ

તેમના જીવનને લગતી વિશેષ હકીકત પણ ઉપલબ્ધ થતી નથી. એમના સમયમાં સાધુઓનો શિથિલાચાર અતિશય વૃદ્ધિ પામ્યો હતો, છતાં પણ નિઃસ્પૃહપણાથી તેમજ બ્રહ્મચર્યના અખંડ પાલનથી તેઓશ્રી પોતાની પ્રતિષ્ઠા સાચવી શક્યા હતા અને તેમની ખ્યાતિ પણ સંઘમાં સારી હતી. તેમના પરિવારમાં અગર તો તેમની આજ્ઞામાં ઘણા સંવેગી સાધુઓ ક્રિયાપરાયણ હતા, પરંતુ જે કેટલાકો શાસ્ત્રમર્યાદાથી ચ્યૂત થયા હતા તેઓને તેઓએ ગચ્છ-બહિષ્કૃત કર્યાં હતાં. તેઓનો ગચ્છનાચક્ર થયાનો સંવત ૧૫૫૨ છે અને તેમના શિષ્ય શ્રી આનંદવિમળસૂરિએ પાટ સંજાળી લીધી તે દરમ્યાનના વચગાળાના લાંબા સમય સુધી તેઓને ગચ્છની સારસંજાળ કરવી પડતી. તેમનામાં વ્યાખ્યાન-શક્તિ તેમજ શાસ્ત્રનું રહસ્ય સચોટપણે સમજાવવાની શક્તિ સારી હતી અને તેને જ પરિણામે હુંકામતવાળા ઋષિ હાના, ઋષિ શ્રીપતિ તેમજ ઋષિ ગણપતિએ પોતાના મતનો ત્યાગ કરીને શ્રી હેમવિમળસૂરિ પાસે શુદ્ધ સંવેગી માર્ગ સ્વીકાર્યો હતો. હેમ-

ક્રિયોદ્ધારકરણાનન્તરં ચ શ્રીઆણંદવિમલસૂર્યશ્રતુર્દશ ૧૪ વર્ષાણિ જઘન્યતોઽપિ નિયતતપોવિશેષં વિહાય ષષ્ઠતપોઽભિગ્રહિણઃ ચતુર્થષષ્ઠાભ્યાં વિંશતિસ્થાનકારાધનાઘનેકવિક્ષ્ણતપઃ-
કારિણશ્ર વિ૦ ષળવત્યધિક્ષંચદશશત ૧૧૯૬ વર્ષે ચૈત્રસિતસપ્તમ્યામાજન્માતિચારાઘાલોચ્યા-
ઽનશનં વિધાય ચ નવમિરૂપવાસૈરહમ્મદાવાદનગરે સ્વર્ગં વિમૂષયામાસુઃ ॥ ૧૮ ॥

વ્યાખ્યાન્યાર્થઃ—શ્રી હેમવિમળસૂરિની પાટે ગીતાર્થ મુનિઓમાં મુગટ સમાન અને મિથ્યાત્વરૂપી અધકારનું મથન કરવામાં (નાશ કરવામાં) સૂર્ય સમાન તેજસ્વી શ્રી આણંદવિમળસૂરીશ્વરજી છપ્પનમા પદ્ધર થયા.

તેઓનો વિ. સં. ૧૫૪૭ માં ઈલાહુર્ગમાં જન્મ થયો હતો. તેમણે વિ. સં. ૧૫૫૨ માં ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું હતું અને વિ. સં. ૧૫૭૦ માં તેમને આચાર્ય પદ આપવામાં આવ્યું હતું.

જિનમૂર્તિનો નિષેધ, સાધુ પ્રત્યે અરુચિ વિગેરે ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણારૂપ જળ-રાશિમાં ડુબતા જનસમૂહને જોઈને પોતે ક્રિયાશિથિલ ધણા યતિઓથી પરિવરલ હોવા છતાં વૈરાગ્ય રંગથી ભરપૂર હૃદયવાળા અને કરુણારસ(દયા)થી યુક્ત ચિત્ત-વાળા તેમણે ગુરુની આજ્ઞાથી કેટલાક સંવિજ્ઞ સાધુઓની સહાયદ્વારા વિ. સં. ૧૫૮૨ માં શિથિલાચારના ત્યાગરૂપ ક્રિયોદ્ધાર સમાન વહાણ-નૌકાદ્વારા ઉદ્ધાર કર્યો અને અનેક શ્રેષ્ઠીઓ તેમજ શ્રેષ્ઠીપુત્રોને કુટુંબપરિવાર, ધન વિગેરે પરનો મોહ દૂર કરાવીને દીક્ષા આપી.

“જે કોઈ વાદમાં જીત મેળવે તે જ (મારા) નગર વિગેરે સ્થાનોમાં રહી શકે; બીજા નહીં.” એવો સૌરાષ્ટ્રાધિપતિનો લેખ લખને, સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં સંવિજ્ઞ સાધુઓનો વિહાર કરાવવાને માટે, સુલતાને જને ખેસવાને માટે પાલખીનું વાહન આપેલું હતું એવા તથા પાદશાહે જને “મલિકશ્રીનગદલ” નામનું બિરુદ અર્પણ કર્યું છે તેવા શા “તૂણુસિંહ” નામના ભક્ત શ્રાવકે ગુરુમહારાજ-ને પ્રાર્થના કરીને સંપ્રતિ મહારાજની માફક પંન્યાસ જમર્ષિ વિગેરે સાધુ-મુનિરાજોનો સૌરાષ્ટ્રદેશમાં વિહાર કરાવ્યો હતો.

તેમજ જસલમેર વિગેરે મરુભૂમિમાં પાણીના દુર્લભપણાને કારણે સાધુ-વિહાર દુષ્કર બનીને શ્રી સોમપ્રભસૂરિ(૪૭ મા પદ્ધર)એ તે તે દેશોમાં વિહાર કરવાનો જ નિષેધ કર્યો હતો તેને અંગે તે તે દેશોમાં મિથ્યાત્વ વધી જવાના ભયથી, ત્યાં રહેતા લોકો પરની અનુકંપા-દયાથી તેમજ અતિવ લાભ થવાના કારણથી શ્રી આણંદ-

વિમળસૂરિએ તે પ્રદેશમાં વિહાર કરવાની છૂટ આપી એટલે નાની ઉમ્મર હોવા છતાં શીલથી શ્રી સ્થૂલભદ્ર સરખા, વૈરાગ્યના ભંડાર, અત્યંત નિઃસ્પૃહી, જિંદગી પર્યંત જઘન્ય તપ તરીકે છઠ્ઠ તપના અભિગ્રહવાળા, અને પારણે પણ આયંબિન્ન કરનાર મહોપાધ્યાય શ્રી વિદ્યાસાગર ગણિએ સૌથી પ્રથમ તે પ્રદેશમાં વિહાર કર્યો. તેમણે જસલમેર વિગેરે પ્રદેશોમાં ખરતરોને, મેવાત (મેવાડ) દેશમાં બીજામતીવાળાઓને તેમજ મોરબી આદિ સ્થળોમાં હુંકામત-વાળાઓને પ્રતિબોધ પમાડીને સમકિતરૂપી બીજનું વાવેતર કર્યું, જે અનેક પ્રકારે વૃદ્ધિ પામેલું અત્યારે પણ પ્રતીત થાય છે.

પાર્શ્વચંદ્ર નામના મુનિએ વીરમગામવાસીઓને પોતાના પક્ષમાં આકર્ષ્યા ત્યારે શ્રી આણંદવિમળસૂરિવરે પાર્શ્વચંદ્રને જ વાદમાં પરાજિત કરીને ઘણા લોકોને શુદ્ધ જૈન માર્ગ ગ્રહણ કરાવ્યો હતો. એ જ પ્રમાણે માલવ દેશમાં ઉજ્જયિની પ્રમુખ શહેરોમાં ઉત્સૂત્રભાષીઓને વાદમાં પરાજિત કરીને લોકોને શુદ્ધ માર્ગ બતાવ્યો હતો. વધારે શું કહેવું? શુદ્ધ સંવેગીપણું વિગેરે ગુણોને કારણે જે કીર્તિરૂપ ધ્વજ તેમને પ્રાપ્ત થઈ હતી તે સંતપુરુષના વચનરૂપી પવનવડે આમતેમ હલાવાતી-ધૂજવાતી શાસનરૂપી મહેલના શિખરે અદ્યપિ પર્યંત ફરફરે છે.

ક્રિયોદ્ધાર કર્યા બાદ આણંદવિમળસૂરિ ચૌદ વર્ષ સુધી જઘન્યથી અમુક નિર્ણીત તપ વિશેષ નહીં કરતાં માત્ર છઠ્ઠ તપના અભિગ્રહધારી રહ્યા હતા, અર્થાત્ ચૌદ વર્ષ સુધી છઠ્ઠની તપશ્ચર્યા કરી હતી. બાદ થોથ અને છઠ્ઠભક્તદ્વારા વિંશતિ(વીશ)સ્થાનક પદની આરાધના વિગેરે અનેક પ્રકારનો ઉત્કૃષ્ટ તપ કરીને વિક્રમ સંવત્ ૧૫૮૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૭ ના દિવસે જન્મથી પ્રારંભીને દરેક અતિચારોની આલોચના કરી નવ દિવસના ઉપવાસ-પૂર્વક અનશણ કરીને અહમદાવાદ નગરને વિષે સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

૫૬. શ્રી આણંદવિમળસૂરિ

જન્મ વિ. સં. ૧૫૪૭ : દીક્ષા વિ. સં. ૧૫૫૨ : ઉપાધ્યાયપદ વિ. સં. ૧૫૬૮ : આચાર્યપદ વિ. સં. ૧૫૭૦ : ક્રિયોદ્ધાર વિ. સં. ૧૫૮૨ : ગમ્મનાયક વિ. સં. ૧૫૮૩ : સ્વર્ગગમન વિ. સં. ૧૫૮૬ : સર્વાશુ ૪૬ વર્ષ :

શ્રી હેમવિમળસૂરિની પાટે છપ્પનમા પદ્ધતર તરીકે તેઓશ્રી આવ્યા. તેમનો વિ. સં. ૧૫૪૭ માં ધલાદુર્ગ-ઈકર નગરમાં જન્મ થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ મેઘાણ અને માતાનું નામ માણેકદેવી હતું. તેમનું સંસારીપણાનું નામ વાઘજી કુંવર પાડવામાં

આવ્યું હતું અને કિશોર વયમાં ઉચિત અભ્યાસ માટે તેમને અધ્યાપકને સોંપવામાં આવ્યા હતા. આમાનુશ્રામ વિહાર કરતાં શ્રીમદ્ હેમવિમળસૂરીશ્વર ઇંડર પધાર્યા અને તેમના ઉપદેશા-મૃતના પાનથી વાઘજીકુંવરનો આત્મા તૃપ્તિ પામવા સાથે હર્ષાન્વિત બન્યો. તે સમયે તો હેમવિમળસૂરિ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા અને અમુક સમય પછી પાછા ઇંડર પધાર્યા. આ સમયે સૌ કરતાં વાઘજીકુંવરને સવિશેષ આનંદ થયો. પૂર્વ સંસ્કારના યોગે તેમની મનોવૃત્તિ ધાર્મિક સંસ્કાર તરફ ઢળતી ગઈ હતી તેમાં ગુરુના ઉપદેશામૃતથી પુષ્ટિ મળી.

પ્રસંગ મળતાં તેમણે માતાપિતાને પોતાની દીક્ષાની ભાવના જાહેર કરી. લાડમાં ઉછરેલા પુત્રની આ વાત ઘડીબર તો પુત્રવત્સલ માતાએ સાચી માની નહીં, પરંતુ પુત્રનો અત્યાગ્રહ અને મક્કમ મન જોયા પછી માતાપિતાએ તેમને સમજાવવા માટે અનેક ઉપાયો યોજ્યા. સંયમની કઠિનતા અને શરીરની સુકુમારતા દર્શાવી ગૃહસ્થ ધર્મ પાળવા સૂચવ્યું. વળી લઘુ વય છે માટે મોટો થયા પછી વાત એમ જણાવી વાત ઉડાવવા પ્રયત્ન કર્યો પણ જેને અમૃતરસના પાનની ઇચ્છા થઈ હોય તે સમુદ્રના આરા જળપાનથી કદાપિ રીંછે ? છેવટે માતાપિતાએ રજા આપી અને વિ. સં. ૧૫૫૨ માં માત્ર પાંચ વર્ષની વયે જ તેમણે હેમવિમળસૂરીશ્વર પાસે સંયમ સ્વીકાર્યું. તેમનું અમૃતમેરુ એવું નામ રાખવામાં આવ્યું. ખરેખર તેમના નામ પ્રમાણે તેમની જીવવામાં-વાણીમાં અમૃતના આસ્વાદ જેવો ભાસ થતો.

ગુરુની નિશ્રામાં ધીમે ધીમે અભ્યાસ કરતાં તેમણે વ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્ય વિગેરેમાં અને છએ દર્શનના શાસ્ત્રોમાં પારંગતપણું પ્રાપ્ત કર્યું. તેમનું જ્ઞાનધ્યાન તેમજ શક્તિ જોઈ ગુરુમહારાજે સં. ૧૫૬૮ માં લાલપુર નગરમાં તેમને ઉપાધ્યાયપદથી વિભૂષિત કર્યા. આ મહોત્સવ સમયે સંઘવી ધીરાજી નામના ચેઠે સારો ખર્ચ કર્યો હતો.

હવે તેઓ સ્વતંત્ર રીતે આમાનુશ્રામ વિહાર કરવા લાગ્યા. તેઓની શક્તિ સર્વ પ્રકારે ખીલી ઊઠી હતી. તેમની શાસ્ત્ર-તરવ સમજાવવાની શૈલી જ અનોખી હતી. એ પ્રમાણે બવ્ય જીવો પર ઉપકાર કરતાં અને શાસનશોભા વધારતાં તેઓશ્રી સ્થાન તીર્થે આવ્યા. ગુરુમહારાજ વયોવૃદ્ધ થઈ જવાથી અહીં જ બિરાજતા હતા. આ સમયે સંઘની વિનતિથી તેમને વિ. સં. ૧૫૭૦માં આચાર્યપદથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યા અને આનંદ-વિમળસૂરિ એવું નામ ધારણ કર્યું. આ આચાર્યપદ-પ્રદાન સમયના મહોત્સવનો ખર્ચ જીવરાજ સોનીએ કર્યો હતો.

વિ. સં. ૧૨૦૦ માં તપગચ્છના ઉધ્ધાર પછી ત્રણ સો વર્ષના ગાળા દરમિયાન સાધુસંસ્થામાં શિથિલતાએ સારા પ્રમાણમાં પ્રવેશ કર્યો હતો અને કેટલાકે સ્વ-સ્વ મંતવ્યની પુષ્ટિ અર્થે જુદા જુદા મતો-ગચ્છો સ્થાપન કરીને નિરંકુશ જેવા બની ગયા હતા. અગાઉના વૃતાંતથી આપણે જાણીએ છીએ કે આ સોળમા જ શતકમાં હુંકા,

બીજામતી, કડવામતિ, પાર્શ્વચંદ્ર વિગેરે અનેક ગચ્છો અસ્તિત્વમાં આવ્યા હતા અને પોતપોતાની મનઃકાવતી રીતે સૌ કોઈ સ્વતંત્ર રીતે વર્તતા હતા. આવી જ પ્રવૃત્તિ આમ ને આમ આવું રહે તો સમાજ છિન્નભિન્ન થઈ જાય અને કયું સાચું અને કયું ખોટું તેની વિચારણા પણ મુશ્કેલીવાળી બને.

એકદા એકાંતમાં શાસનની ચિંતા કરતાં ગુરુમહારાજને વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે આત્મીય કર્તવ્યથી વ્યૂત થઈ લોકોને અન્યગચ્છીઓ વિભ્રમમાં નાખે છે, ભગવાન મહાવીરે પ્રજાપેલા શુદ્ધ-નિષ્કલંક ધર્મને પોતાના સુખ-સગવડની ખાતર વિપરીત રૂપે જણાવવામાં આવે છે, ત્યાગના ઓઠા નીચે સમાજને આ લોકો છેતરી રહ્યા છે તે છતી શક્તિએ સહન તો ન જ કરવું જોઈએ. આચાર્યપદની જોખમદારી સવિશેષ છે. ગચ્છની અખંડિતતા જાળવી રાખવી એ મારું કર્તવ્ય છે અને એટલા ખાતર મારે લોકોને ઉન્માર્ગેથી પાછા વાળવા જ જોઈએ. પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી તેમણે તે હકીકત ગુરુમહારાજને જણાવી. તેઓશ્રી આ હકીકત સાંભળી અત્યંત હર્ષિત થયા અને તેમની શક્તિ માટે વિશ્વાસ હોવાથી તેમને ક્રિયોદ્ધાર કરવા માટે રજા આપી.

પછી પોતાની સાથે દૈવ વિચારવાળા ૫૦૦ સાધુઓને લઈને વિ. સં. ૧૫૮૨ માં આણુરમા પાસે આવેલ વડાવળી ગામમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો અને તેને કારણે પોતે વયોવૃદ્ધ થયા હોવાથી ગુરુમહારાજે આણંદવિમળસૂરિને વિ. સં. ૧૫૮૩ માં ગચ્છનાયકપદે-પદ્મધરપદે સ્થાપ્યા.

માણિલદ્રની ઉત્પત્તિ

વિ. સં. ૧૫૮૪ માં હેમવિમળસૂરિના કાળધર્મ બાદ તેઓશ્રી વિહાર કરતાં કરતાં માળવામાં પધાર્યો, અને ઉજ્જયિની નગરી પાસેની ક્ષીપ્રા નદીના “ગંધર્વદેવશાન” માં કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા. આ સમયે તેમની અચળતા અને પરિપક્વ સહન કરવાની શક્તિ વિષે એક જાણવાજ્ઞે પ્રસંગ બન્યો. તે નગરીમાં માણેકચંદ નામનો શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. પહેલાં તો તે જૈનધર્મપરાયણ હતો પણ યતિવર્ગની શિથિલતા અને નિષ્ક્રિયતા જોયા પછી તેની શ્રદ્ધા ધર્મ પરથી ઊઠી ગઈ અને સાધુસમાજને તે ઘૂણાની નજરે જોવા લાગ્યો. આમ છતાં માણેકચંદની માતા પ્રભુ મહાવીરના શાસન પ્રત્યે અચળ ભક્તિભાવવાળી હતી. ગુરુમહારાજે આ અવસરે એક માસની તપશ્ચર્યાનો આરંભ કર્યો એટલે તેની માતાએ માણેકચંદને આજ્ઞા કરી કે-‘ પારણાના અવસરે ગુરુને આપણે ઘેર તેડી લાવજો.’ માણેકચંદને માતા પ્રત્યે એટલો પૂજ્યભાવ હતો કે તે તેમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી શકતો નહિ. પારણાને દિવસે તે ગુરુને તેડી લાવવા ગયો તો ખરો પણ તેની કુતુહલ અને ઘૂણાસ્પદ બુદ્ધિએ એક ટીખળ કયું. ગુરુની પરીક્ષા કરવા માટે તેણે રમશાનમાં અગ્નિ સળગાવીને સૂરિ-

हियोकारः व्याययं श्री व्यातं द्विभगवतीश्वरं मदारार

જીની દાદી પાસે ધરી એટલે દાદી સળગતાં ગુરુદેવનું મુખ દાઝ્યું છતાં પણ પવનથી પર્વતો કંપે નહિ તેમ ગુરુના મુખ પર રંચ માત્ર પણ ફેરફાર ન થયો. માણેકચંદથી આ કાર્ય થતાં તો થઈ ગયું પણ પછી તેના પસ્તાવાનાં પાર ન રહ્યો. આતું કાર્ય કરવા છતાં ગુરુને તેના પર કરુણાભાવ જ ઉપજ્યો; કારણ કે તેઓ મોહની વિલક્ષણતા અને કષાયોની કુટિલતા સમજતા હતા. ગુરુના આવા વાતસલ્યથી બિલટો તે વધુ શરમીદો બન્યો. આપણામાં કહેવત છે કે—વેરીન વશ કરવા માટે પ્રેમ એ જ સર્વોત્તમ વશીકરણ છે. પછી માણેકચંદ ગુરુનો ભક્ત બન્યો અને પોતાના અપરાધ બદલ માફી માગી.

માણેકચંદ વ્યાપારાર્થે પાલી રહેતો હતો તેથી તે ગુરુને આગ્રહ કરી પાલી તેડી ગયો. ત્યાંના આતુર્માંસ દરમિયાન શત્રુજય માહાત્મ્ય સાંભળવામાં આવતાં તે તીર્થની યાત્રા કરવાની તેની ભાવના જાગૃત થઈ અને ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાના યોગમાં ને યોગમાં તાત્કાલિક પ્રતિજ્ઞા પણ લઈ લીધી કે જ્યાંસુધી ગિરિરાજના દર્શન ન થાય ત્યાંસુધી અન્ન-પાણી કંઈ પણ લેવું નહિ. સંઘયાત્રા માટે તરત જ પ્રયાણ શરૂ કર્યું પણ તે સમયે રેલ્વે જેવા ઝડપી સાધનો ન હતા. દિવસો વ્યતીત થવા લાગ્યા અને માણેકચંદને ઉપવાસો ઉપર ઉપવાસો થવા લાગ્યા. ઉપવાસના સાતમો દિવસ થવા આવ્યો છતાં તેઓ માત્ર સિદ્ધપુર નજીક મગરવાડામાં પહોંચ્યા. આ સમયે ત્યાં આગળ વસતી ન હતી. ઝાડીની ગાઢ ઘટાથી ભયંકર જંગલ જેવું હતું. ત્યાં ભિલ્લ લોકોએ સંઘ પર હુમલો કર્યો અને તેમાં માણેકચંદ શેઠને પ્રાણઘાતક પ્રહાર લાગવાથી શુભ ભાવપૂર્વક શત્રુજયના ધ્યાનમાં જ મૃત્યુ પામીને તે વ્યંતર નિકાયમાં માર્ણભદ્ર નામના દેવ થયા.

દિવસે દિવસે ગચ્છ-મમત્વ વધતું જતું હતું. ખરતર તેમ જ તપગચ્છના સાધુઓ વચ્ચે કદાગ્રહ વધી પડ્યો હતો અને યેન કેન પ્રકારેણ એક બીજા અન્ય ગચ્છીય સાધુઓનો પરાભવ કરવામાં રક્ત રહેતા. કહેવાય છે કે આ મમત્વ એવું જોર પકડ્યું કે તેના મદમાં કાર્યોકાર્યનું પણ ભાન ન રહ્યું. ખરતરગચ્છીય સાધુઓએ ભૈરવની આરાધના કરી તેના દ્વારા તપગચ્છીય લગભગ ૫૦૦ સાધુઓનો સંહાર કરાવ્યો. આ નિર્દય સમાચાર સાંભળતાં જ આણંદવિમળસૂરિનું મન ખિન્ન બન્યું. તપગચ્છની સારસંભાળનો બોલો પોતાને શિર હોવાથી આવા કૃત્યોની ઉપેક્ષા કરી શકાય તેમ ન હતું. પોતે પોતાનો પાલણપુર તરફ વિહાર લંબાવી મગરવાડાની ઝાડીમાં વાસ કર્યો. રાત્રિએ ધ્યાનસ્થ અવસ્થા સમયે માણિભદ્ર દેવ તેમની સમક્ષ પ્રગટ થયો અને આજ્ઞા ફરમાવવા જણાવ્યું. ગુરુમહારાજે ખરતરગચ્છીય ચતિચ્છાના જીલ્મોની વાત કહી બતાવી તેવા સ્પીતમોનું નિવારણ કરવાનું કહ્યું. માણિભદ્રે શાસનભક્તિને અંગે તે કથન સ્વીકાર્યું પણ સાથેસાથ માગણી કરી કે તપગચ્છના દેરાસરો તેમ જ ઉપાશ્રયમાં મારી મૂતિની સ્થાપના કરવામાં આવે.

શુરુએ તેનું વચન સ્વીકાર્યું ને તે વાતની સાક્ષીરૂપે અત્યારે પણ કેટલાક સ્થળોએ માણિ-
ભદ્રનો મૂર્તિની સ્થાપના જોવામાં આવે છે.

આનંદવિમળસૂરીશ્વરજીને માટે ક્રિયોદ્ધાર કરવા માત્રથી સંતોષ પકડી શાન્ત રહેવાનું
સર્જનું નહોતું. અન્ય કેટલાક યતિ વિગેરેના સ્વચ્છંદાચારને કારણે જૈનેતર વિદ્વાનો જૈન
શાસન પર આક્ષેપ કરતા અને કોઇ કોઈ વાર તો વાદ પણ શરૂ થતા. પરંતુ એક શક્તિ-
શાળી પદ્ધતિ તરીકે આચાર્યશ્રી આણંદવિમળસૂરીશ્વરજી તે બધાને પહોંચી વળતા,
આ ઉપરાંત નીચેનું એક બીજું મહત્ત્વનું કાર્ય તેમણે તેમના જીવન દરમિયાન કર્યું.

સુડતાલીશમાં પદ્ધતિ શ્રી સોમપ્રભસૂરિએ પોતાના શાસનકાળ દરમિયાન મારવાડ
આદિ પ્રદેશોમાં શુદ્ધ જળના અભાવથી સાધુઓનો વિહાર બંધ કરાવ્યો હતો. આના
લાભ લઈ કેટલાક કુમતવાદીઓએ ત્યાં પોતાનું પરિણ જમાવ્યું હતું. આણંદવિમળ-
સૂરીશ્વરજીને આ ન રચ્યું, કારણ કે જો આવી ને આવી પ્રથા પ્રચલિત રહે તો ભવિષ્યમાં
તે તે ક્ષેત્રોમાં તપાગચ્છીય શુદ્ધ માર્ગ બંધમાં આવી પડે અને કુમતવાદીઓનું અતિ-
શય જોર વધી જાય. લોકો તો ગતાનુગતિક આચરણવાળા હોય છે. તેઓ કયો માર્ગ
સાચો છે તેની જિંડી ગવેષણા-ચોઠસાઈ કરવા તરફ પ્રાયે બેદરકાર હોય છે, જેમ વિચારી
તેમણે અનેક કષ્ટોનો સામનો કરી મારવાડમાં વિહાર શરૂ કરાવ્યો. સૂર્યના પ્રકાશ થતાં
જેમ ખજુઓ ઝાંખો પડી જાય તેમ શુદ્ધ ક્રિયામાર્ગનો તેમ જ સત્ય ઉપદેશનો પ્રચાર
થતાં મિથ્યાત્વીઓની બીછાવેલી બળ ધીમે ધીમે નાશ પામવા લાગી અને
લોકોએ પુનઃ શુદ્ધ જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. આણંદવિમળસૂરિએ જેસલમેર તરફ પોતાના
વિદ્વાન શિષ્ય વિદ્યાસાગરને મોકલ્યા જ્યાં તેમણે ખરતરગચ્છના સાધુઓ સાથે વાદ કરી
તેમને પરાજિત કર્યા. આ વિદ્યાસાગર ઉપાધ્યાય ઉત્કૃષ્ટ શીલવાન ગણાતા હતા. જિંદગી
પર્યંત ઓછામાં ઓછા તપ તરીકે તેમને છઠ્ઠો અભિશ્રુ હતા અને પારણાના દિવસે
પણ આયંબિલ જ કરતા. જેસલમેર ઉપરાંત મેવાડ દેશમાં વીળમતીઓને, અને મોરબી
વિગેરે ગામોમાં લુંકામતવાળાઓનો તેમણે વાદમાં પરાજય કર્યો હતો.

શ્રી આણંદવિમળસૂરીશ્વરજી આવી રીતે શાસનશોભા વધારી રહ્યા હતા છતાં શાસ-
નના મુખ્ય અંગભૂત જિનપ્રતિમા વિષે તેમનું દુર્લક્ષ્ય નહોતું. ક્રમે ક્રમે તેમણે બક્ષા
આવકોને પ્રતિબોધી અજયમેર, સાંગાનયર, જેસલમેર, મંડોવર, નાગોર, નાડલાઈ, સાદડી,
શીરોહી, પાલીતાણા, જુનાગઢ, પાટણ, રાધનપુર, અમદાવાદ, મહેસાણા, કાવી, ગંધાર,
કપડવંજ, ઇડર, ખંભાત આદિ અનેક સ્થળોએ પ્રતિષ્ઠા તેમ જ અંજનશલાકાઓ કરાવી
હતી. સાધુવિહારના અભાવે જેસલમેરમાં ૬૪ જિનપ્રાસાદો બંધ થઈ ગયા હતા અને
કુમતવાદીઓએ ત્યાં કાંટા નખાવ્યા હતા તે બધા જિનમંદિરોને પોતે સ્વપ્રયાસથી
ઉઘડાવ્યા ને લોકોને જિનપૂજપરાયણ બનાવ્યા.

- આવે તો તેની પરીક્ષા કરી વેષ પલટાવવો પણ ગુરુ પાસે વિધિપૂર્વક સીક્ષા દેવરાવીને યોગ વહેવરાવવા.
- ૫ પાટણમાં ગીતાર્થનો સંઘાટો (સમૂહ) રહે, ચોમાસામાં ખીજે નગરે છ છ ઠાણા અને ગામડામાં ત્રણ ત્રણ ઠાણા ચોમાસુ રહે.
- ૬ ગુરુમહારાજ દૂર હોય તો કાગળથી આજ્ઞા મગાવવી.
- ૭ મહાત્માએ પણ એકલા વિહાર ન કરવો.
- ૮ કોઈ સાધુ એકલો વિહાર કરતો આવે તો માંડલે કોઈને ન ખેસારવો.
- ૯ ખીજ, પાંચમ, આઠમ, એકાદશી, ચૌદશ, અમાવાસ્યા અને પૂણિમા એમ એક મહિનામાં ખાર દિવસ વિગય ન વહોરવી. અને ઉપવાસ, આયંજિલ, નીવી યથાશક્તિ તપ કરવો.
- ૧૦ તિથિ વધે (જે હોય) ત્યારે એક દિવસ વિગય ન વહોરવી.
- ૧૧ પાત્રાને ગેગાન ન દેવો.
- ૧૨ પાત્રા કાળાં કાટુળાં કરવાં. (શિભીતા ન કરવા)
- ૧૩ યોગ વધ્યા વિના સિદ્ધાંત ન વાંચવા.
- ૧૪ એક સામાચારીના સાધુ કોઈ વાર ખીજે ઉપાશ્રયે રહ્યા હોય તો ગીતાર્થ પાસે આવી, વાંદણા દઈ, શય્યાતર ગૃહ પૂછી વહોરવા જ
- ૧૫ દિવસમાં આઠ થોયવાળાં દેવ એક વાર વાંદવા.
- ૧૬ દિવસ મધ્યે ૨૫૦૦) સન્નિધિધ્યાન કરવું જોઈએ. પણ ન ખતે તો જઘન્ય ૧૦૦) સન્નિધિધ્યાન તો જરૂર કરવું.
- ૧૭ વસ્ત્ર, પાત્ર, કાંબલ, વિગેરે ઉપગરણો પોતે ઉપાડવાં, ગૃહસ્થ પાસે ઉપડાવવા નહીં.
- ૧૮ વરસ મધ્યે ધોણી એક કરવી; ખીજી ધોણી ન કરવી (વસ્ત્ર જે વાર ન ધોવાં)
- ૧૯ પોસાલમાંહે કોઈએ જવું નહિ.
- ૨૦ પોસાલે ભણવા પણ ન જવું.
- ૨૧ એક સહસ્ત્ર શ્લોક કરતાં વધુ લઠીઆ પાસે ન લખાવવું.
- ૨૨ દ્રવ્ય અપાવી કોઈએ ભટ્ટ (બ્રાહ્મણ) પાસે ન ભણવું.
- ૨૩ જે ગામે ચોમાસુ રહ્યા હોય ત્યાં ચોમાસાના પારણે (ચોમાસુ ઉતરે) વસ્ત્ર વહોરવું ન કરવે.
- ૨૪ અકાળ સન્નિધિ આયંજિલ કરવું.
- ૨૫ એકાસણું સદૈવ કરવું.
- ૨૬ છટ્ટાદિકને પારણે ગુરુ કહે તેવો તપ કરવો.
- ૨૭ પારિધાવણીયાગારણું ન કરવું.
- ૨૮ આઠમ, ચૌદશ, અન્નવાળી પાંચમ-એમ પાંચ તિથિએ ઉપવાસ કરવા.
- ૨૯ આઠમ ચૌદશે વિહાર ન કરવો.
- ૩૦ નીવીમાં એક નિવિયાતાંથી વધારે ન લેવું.
- ૩૧ ચોરાશી ગચ્છમાંહેલા કોઈપણ મહાત્માને ગુરુના કહ્યા વિના ન રાખવો.
- ૩૨ ગુરુને પૂછ્યા વિના નવી પ્રરૂપણા-નવી સામાચારી ન શરૂ કરવી.
- ૩૩ નવો નિવાસસ્થાન ન ધારવો.
- ૩૪ કોઈ લુગડું ન વાપરવું.
- ૩૫ કોરામાંહે ગોડીઆ ભરવા, અટાણુ સાલુ ગીતા રહાથલી ન વાપરવા.

सा० कुराभार्यानाथीगृहे जन्म, षण्णवत्यधिके १९९६ कार्तिकबहुलद्वितीयायां २ पत्तन-
नगरे दीक्षा, सप्ताऽधिके षोडशशतवर्षे १६०७ नारदपुर्या श्रीऋषभदेवप्रासादे पण्डितपदम् ।
अष्टाधिके १६०८ माघशुक्लपञ्चमीदिने नारदपुर्या श्रीवरकाणकपार्श्वनाथसनाथे श्रीनेमिनाथ-
प्रासादे वाचकपदम् । दशाधिके १६१० सीरोहीनगरे सूरिपदम् ॥

तथा येषां सौभाग्यवैराग्यनिःस्पृहतादिगुणश्रेणैरेकमपि गुणं वचोगोचरीकर्तुं वाचस्पति-
रप्यचतुरः । तथा स्तम्भतीर्थे येषु स्थितेषु तत्रत्य श्रद्धालुभिः टङ्ककानामेका कोटिः प्रभावनादि-
भिर्व्ययीकृता । येषां चरणविन्यासे प्रतिपदं सुवर्णटङ्करूप्यनाणकमोचनं पुरतश्च मुक्ताफलादिभिः
स्वस्तिकरचनं प्रायस्तदुपरि च रौप्यकनाणकमोचनं चेत्यादि संप्रत्यपि प्रत्यक्षसिद्धम् ॥

यैश्च सीरोह्यां श्रीकुन्धुनाथबिम्बानां प्रतिष्ठा कृता । तथा नारदपुर्यामनेकानि जिन-
बिम्बानि प्रतिष्ठानि । तथा स्तम्भतीर्थाऽहम्मदावादपत्तननगरादौ अनेकटङ्कलक्षव्ययप्रकृष्टा-
भिरनेकाभिः प्रतिष्ठाभिः सहस्रशो बिम्बानि प्रतिष्ठितानि । येषां च बिहारादौ युगप्रधान-
समानाऽतिशयाः प्रत्यक्षसिद्धा एव ॥

तथाऽहम्मदावादनगरे लुङ्कामताऽधिपतिः ऋषिमेवजीनामा स्वकीयमताऽऽधिपत्यं
“ दुर्गतिहेतु ”रिति मत्वा रज इव परित्यज्य पञ्चविंशतिमुनिभिः सह सकलराजाधिराजपाति-
साहि-श्रीअकब्बरराजाज्ञापूर्वकं तदीयाऽऽतोद्यवादानादिना महामहपुरस्सरं प्रव्रज्य यदीय-
पादाम्भोजसेवापरायणो जातः । एतादृशं च न कस्याऽप्याऽऽचार्यस्य श्रुतपूर्वम् ।

किञ्च । येषामशेषसंविग्नसूरिशेखराणामुपदेशात् सहस्रशो गजानां लक्षशो वाजिनां
गूर्जर-मालव-बिहार-अयोध्या-प्रयाग-फतेहपुर-दिल्ली-लाहुर-मुलतान-क्याबिल-अजमेर-
बङ्गालाद्यभिधानानामनेकदेशसमुदायात्मकानां द्वादशसूबानां चाऽधीश्वरो महाराजाधिराजशिरः-
शेखरः पातिसाहिश्रीअकब्बरनरपतिः स्वकीयाखिलदेशेषु षाण्मासिकाऽपारिप्रवर्तनं, जीजयाऽ-
भिधानकरमोचनं च विधाय सकललोकेषु जाग्रत्प्रभावभवनं श्रीमज्जिनशासनं जनितवान् । तद-
व्यतिकरो विस्तरतः श्रीहीरसौभाग्यकाव्यादिम्योऽवसेयः । समाप्तस्तुवेवम् ।

एकदा कदाचित् प्रधानपुरुषाणां मुखवार्तया श्रीमद्गुरुणां निरुपमशमदमसंवेगवैराग्यादि-
गुणगणश्रवणतश्चमत्कृतचेतसा पातिसाहि-श्रीअकब्बरेण स्वनामाङ्कितं फुरमानं प्रेष्याऽतिबहु-
मानपुरस्सरं गन्धारबंदिरात् दिल्लीदेशे आगराख्यनगरासन्नश्रीफतेहपुरनगरे दर्शनकृते समा-
कारिताः सन्तोऽनेकमव्यजनक्षेत्रेषु बोधिबीजं वपन्तः श्रीगुरवः क्रमेण विहारं कुर्वाणाः विक्रमत
एकोनचत्वारिंशदधिकषोडशशतवर्षे १६३९ ज्येष्ठबहुलत्रयोदशीदिने तत्र संप्राप्ताः । तदानीमेव

च तदोय प्रधानशिरोमणि—शेष(स्व)श्रीअबलफजलाख्यद्वारा उपाध्यायश्रीविमलहर्षगणिप्रभृत्यनेक-
मुनिनिकरपरिकरिताः श्रीसाहिना समं मिलिताः । तदवसरे च श्रीमत्साहिना सादरं स्वागतादि
पृष्ट्वा स्वकीयास्थानमण्डपे समुपवेश्य च परमेश्वरस्वरूपं, धर्मस्वरूपं च कीदृशं च कथं च परमेश्वरः
प्राप्यत इत्यादि धर्मगोचरो विचारः प्रष्टुमारेभे । तदनु श्रीगुरुभिरमृतमधुरया गिराऽष्टादशदोष-
विधुरपरमेश्वरपञ्चमहाव्रतस्वरूपनिरूपणादिना तथा धर्मोपदेशो ददे यथा आगराद्रङ्गतोऽजमेर-
नगरं यावदध्वनि प्रतिक्रोशं कूपिकोपेतमनारान्विधाय स्वकीयाखेटकलाकुशलताप्रकटनकृते
प्रतिमनारं शतशो हरिणविषाणारोपणविधानादिना प्राग् हिसादिकरणरतिरपि स भूपतिर्दयादान-
यतिसङ्गतिकरणादिप्रवणमतिः सञ्जातः ।

ततोऽतीवसन्तुष्टमनसा श्रीसाहिना प्रोक्तम्—यत् पुत्रकलत्रधनस्वजनदेहादिषु निरीहेभ्यः
श्रीमद्रभ्यो हिरण्यादिदानं न युक्तिमत् । अतो यस्मदीयमन्दिरे पुरातनं जैनसिद्धान्तादिपुस्तकं समस्ति,
तच्छात्वाऽस्माकमनुग्रहो विधेयः । पश्चात् पुनः पुनराग्रहवशात् तत्समादाय श्रीगुरुभिः आगरा-
ख्यनगरे चित्कोशतयाऽमोचि । तत्र साधिकप्रहरं यावद्धर्मगोष्ठीं विधाय श्रीमत्साहिना समनुज्ञाताः
श्रीगुरवो महताडम्बरेण उपाश्रये समाजग्मुः । ततः सकलेऽपि लोके प्रवचनोन्नतिः स्फोतिमती सञ्जाता ।

तस्मिन् वर्षे आगराख्यनगरे चतुर्मासककरणान्तरं सुरीपुरे श्रीनेमिजिनयात्राकृते समागतैः
श्रीगुरुभिः पुरातनयोः श्रीऋषभदेव—नेमिनाथसम्बन्धिन्योर्महत्योः प्रतिमयोस्तदानीमेव निर्मित-
श्रीनेमिजिनपादुकायाश्च प्रतिष्ठा कृता । तदनु आगराख्यनगरे सा० मानसिंहकल्याणमल्लकारितश्री-
चिन्तामणिपार्श्वनाथादिबिम्बानां प्रतिष्ठा शतशः सुवर्णटङ्कव्ययादिना महामहेन निर्मिता ।
तत्तीर्थं च प्रथितप्रभावं सञ्जातमस्ति ।

ततः श्रीगुरवः पुनरपि फतेपुरनगरे समागत्य श्रीसाहिना साकं मिलिताः । तदवसरे
च प्रहरं यावद्धर्मप्रवृत्तिकरणान्तरं श्रीसाहिरवदत् यत् श्रीमन्तो मया दर्शनोत्कण्ठतेन दूरदेशादा-
कारिताः । अस्मदीयं च न किमपि गृह्यते । तेनाऽस्मत्सकाशात् श्रीमद्भिः सचित्तं याचनीयं येन
वयं कृतार्था भवामः । तत् सम्यग्विचार्य श्रीगुरुभिस्तदीयाऽखिलदेशेषु पर्युषणार्पवसत्काऽष्टाङ्गिका-
याममारिप्रवर्तनं बन्दिजनमोचनं चाऽयाचि, ततो निर्लोभताशान्तताद्यतिशयितगुणगणातिचमत्कृत-
चेतसा श्रीसाहिना अस्मदीयान्यपि चत्वारि दिनानि समधिकानि भवन्त्विति कथयित्वा स्ववशीकृत-
देशेषु श्रावणबहुलदशमीतः प्रारभ्य भाद्रपदशुक्लषष्ठीं यावदमारिप्रवर्तनाय द्वादशदिनामारिसत्कानि
काञ्चनरचनाञ्चितानि स्वनामाङ्कितानि षट् पुरमानानि त्वरितमेव श्रीगुरुणां समर्पितानि । तेषां
व्यक्तिः—प्रथमं गूर्जरदेशीयं, द्वितीयं मालवदेशसत्कं, तृतीयं अजमेरदेशीयं, चतुर्थं दिङ्गीफतेपुरदेश-
सम्बन्धि, पञ्चमं लाहुरमुल्लानमण्डलसत्कम्, श्रीगुरुणां पार्श्वे रक्षणाय षष्ठं देशपञ्चक—

सम्बन्धि साधारणं चेति । तेषां तु तत्तद्देशेषु प्रेषणेनाऽमारिपटहोदघोषणवारिणा सिक्ता सती पुराऽज्ञायमाननामाऽपि कृपावल्ली सर्वत्राऽऽर्याऽनार्यकुलमण्डपेषु विस्तारवती बभूव ।

तथा बन्दिजनमोचनस्याऽप्यङ्गीकारपुरस्सरं श्रीसाहिना श्रीगुरूणां पार्श्वदुत्थाय तदैवाऽनेकगव्यू तमिते डाबरनाम्नि महासरसि गत्वा साधुसमक्षे स्वहस्तेन नानाजातीयानां देशान्तरीयजनप्राभृतीकृतानां पक्षिणां मोचनं चक्रे । तथा प्रभाते कारागारस्थबहुजनानां बन्धनभञ्जनमप्यकारि । एवमनेकशः श्रीमत् साहेर्मिलनेन श्रीगुरूणां धरित्रीमरुमण्डलादपु श्रीजिनप्रासादोपाश्रयाणामुपद्रवनिवारणायानेकफुरमानविधापनादिना प्रवचनप्रभावनादिप्रभावो यो लाभोऽभवत् स केन वर्णयितुम् शक्यते ? ।

तदवसरे च संजातगुस्तरगुरुभक्तिरागेण मेडतीय सा० सदार्णेण मार्गणगणेभ्यो भूर्तिमद्राजदानाद्विपशदऽध्वदानलक्षप्रासादविधानादिना, दिछादेशे श्राद्धानां प्रतिगृहं सेरद्वयप्रमाणखण्डलम्मनिकानिर्माणादिना च श्रीजिनशामनोन्नतिश्चक्रे । तथेका प्रतिष्ठा सा० थानसिचकारिता । अपरा च सा० दूजणमल्लकारता श्रीफतेपुरनगरेऽनंकटङ्कलक्षव्ययादिना महामहोत्सवोपेता विहिता । किञ्च—

प्रथमचातुर्मासिकमागराख्यद्रङ्गे, द्वितीयं फतेपुरे, तृतीयमाभिरामाबादे, चतुर्थं पुनरप्यागराख्ये चेति चतुर्मासाचतुर्थं तत्र देशं कृत्वा गूर्जरदेशस्थश्रीविजयसेनप्रभृतिसंघस्याऽऽग्रहवशात् श्रीगुरुचरणा धरित्रापवित्राकरप्रवणान्तःकरणाः श्रीशेषजी—श्रीपादजी—श्रीदानीआराऽभिधपुत्रादिप्रवरपरिकराणां श्रीमत्साहिपुरन्दराणां पार्श्वे फुरमानादिकार्यकरणतत्परानुपाध्यायश्रीशान्तिचन्द्रगणिवरान् मुक्त्वा, मेडतादमार्गे विहारं कुर्वाणा नागपुरे चतुर्मासी विधाय क्रमेण सीरोहीनगरे समागताः । तत्रापि नवानचतुर्मुखप्रासादे श्रीआदिनाथादांबम्बानाम्, श्रीअर्जितजिनप्रासादे श्रीअर्जिताजनादांबम्बानां च क्रमेण प्रातःकाले विधाय अर्धुदाचले यात्रार्थं प्रस्थिताः, तत्र विधिना यात्रां विधाय यावद्धारत्रादिश पात्रविधारणं विदधात तावत् महारायश्रीसुलतानजीकेन सारोहीदेशे पुरा कराऽतपोडितभ्य लोकम्य अथ पोडां न विधास्यामि, मारिनिवारणं च करिष्यामोत्यादिविज्ञप्तिं स्वप्रधानपुरुषमुखेन विधाय श्रीगुरवः साराख्यां चतुर्मासिकरणायाऽत्याग्रहात् समाकरिताः । पश्चात् तत्राजोपराधेन, तद्देशायलोकानुकम्पया च तत्र चतुर्मासी विधाय क्रमेण रोहसरोतरामार्गे विहारं कुर्वन्तः श्रीपत्तननगरं पावतवन्तः । अथ पुरा श्रीसूरिराजैः श्रीसाहिहृदयाऽऽलवारोपिता कृपालतोपाध्यायश्रीशान्तिचन्द्रगणिभिः स्वोपज्ञकृपारसकोशारख्यश्रावणजलेन सिक्ता सती वृद्धिमतो बभूव । तदभिज्ञानं च श्रीमत्साहिजन्मसम्बन्धी मासः, श्रीपुरुषणार्पवस्तकानि द्वादशदिनानि, सर्वेऽपि रविवाराः, सर्वसंक्रान्तितथियः, नवरोजसत्को मासः, सर्वे

વિગયોનો જિંદગી પર્યંત ત્યાગ કરનારા, મારી જવા (શ્રી ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય) શિષ્યોને આગમોદ્યયન કરાવવામાં કુબેર સરખા, અનેક વાર અગિયાર અંગની શુદ્ધિ કરનારા, વધારે તો શું કહીએ ? તીર્થંકર પરમાત્માની પેઠે હૃતવચનનો ઉપદેશ આપવાવડે કરીને પરાપકારપરાયણ તેઓશ્રી સર્વ સ્થળે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા.

તેઓનો વિ. સં. ૧૫૫૩ માં જન્મલામાં જન્મ થયો હતો. તેમણે વિ. સં. ૧૫૬૨ માં દીક્ષા લીધી હતી, જ્યારે વિ. સં. ૧૫૮૭ માં તેમને આચાર્યપદ-પ્રદાન કરવામાં આવ્યું હતું. વિ. સં. ૧૬૨૨માં વટપલી(વડાવલી)માં અણશણુ સ્વીકારીને સમ્યગ્ આરાધનપૂર્વક તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસી થયા હતા.

શ્રી વિજયદાનસૂરિની પાટે અઠાવનમા પદ્ધતર તરીકે શ્રી હીરવિજયસૂરિ થયા. તેઓ કેવા પ્રભાવશાલી હતા ? તેઓ આધુનિક કાળે (શ્રી ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયના સમયે) તપગચ્છમાં સંયમરૂપી પ્રકાશને કારણે સૂર્ય સરખા તેજસ્વી છે. તેમનો પ્રહ્લાદનપુરનિવાસી ઊંઠશ જ્ઞાતીય શા કુરાની નાથી નામની સ્ત્રીની કૂખે વિ. સં. ૧૫૮૩ માં માગશર માસની શુદ્ધિ નવમીને દિવસે જન્મ થયો હતો. વિ. સં. ૧૫૯૬ માં કાર્તિક વદિ બીજને દિવસે પાટણ શહેરમાં તેમણે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી હતી. વિ. સં. ૧૬૦૭ માં નારદપુરી(નાડોલ)માં શ્રી ઋષભ-જિનપ્રાસાદમાં પંડિત પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. અને વિ. સં. ૧૬૦૮ ના માહ શુદ્ધિ પાંચમને દિવસે નારદપુરીમાં શ્રીવરકાણા પાર્શ્વનાથના તીર્થસ્થાનની નજીકમાં શ્રી નેમિનાથજિનાલયમાં વાચકપદ આપવામાં આવ્યું હતું. બાદ વિ. સં. ૧૬૧૦ માં શીરોહી નગરમાં આચાર્યપદ-પ્રદાન કરવામાં આવ્યું હતું.

તેમના ભાગ્ય, વૈરાગ્ય તેમજ નિઃસ્પૃહતા આદિ ગુણશ્રેણીમાંથી એક પણ ગુણનું વર્ણન કરવાને બૃહસ્પતિ પણ શક્તિમાન થઈ શકે તેમ નથી. તેઓ જ્યારે ખંભાત નગર-માં રહ્યા ત્યારે તે સમયે શ્રદ્ધાળુ ભકતોએ પ્રભાવના વિગેરે કાર્યોમાં એક કરોડ ટંકનો ખર્ચ કર્યો હતો. વળી જે સ્થળે તેમના પગલા કરાવવામાં આવતાં તે સ્થળે તેમના દરેક પગલે પગલે સોનાનો ટંક અથવા રૂપાનાણું મૂકવામાં આવતું, તેમના સમક્ષ મુક્તાફલ (મોતી) વિગેરેનો સાથીઓ કરવામાં આવતો અને તે સાથીયા પર રૂપાનાણું મૂકવામાં આવતું, જે રિવાજ અધાપિ પર્યંત પ્રચલિત રહ્યો છે.

તેમણે શીરોહીમાં શ્રીકુંડુનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, નારદપુરમાં અનેક જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી તેમજ ખંભાત, અમદાવાદ, પાટણ વિગેરે નગરોમાં

અઢાર દોષથી રહિત પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ તેમજ પંચમહાવ્રત આદિનું સ્વરૂપ સમજાવવા-
પૂર્વક એવો ધર્મબોધ કર્યો કે આગરા શહેરથી પ્રારંભીને અજમેર સુધીના માર્ગમાં દરેક
એક-એક ગાઉએ ફૂવા-વાવ સહિત મીનારાઓ બનાવીને પોતાની શીકાર સંબંધીની
કુશળતા બતાવવાની ખાતર દરેક મિનારે પોતે હણેલા સેંકડો હરણીયાઓના શીંગડાઓને
લટકાવીને હિંસાદિ ક્રિયામાં પહેલા જે આસક્ત હતો તે બાદશાહ અકબર દયાવાળો,
દાનપરાયણ અને સાધુજનની સોખતવાળો બન્યો.

બાદ અતિવ સંતોષ પામેલા બાદશાહે કહ્યું કે-‘પુત્ર, સ્ત્રી, ધન અને કુટુંબીજનો
વિગેરેમાં આસક્તિ રહિત આપને સુવર્ણ વિગેરેનું દાન દેવું યોગ્ય નથી, તેથી અમારા
મહેલમાં જે જેન સિદ્ધાંતના પ્રાચીન પુસ્તકો છે તે સ્વીકારીને અમારા ઉપર મહેરબાની
કરો.’ એવી રીતે વારંવાર આગ્રહ કર્યો ત્યારે ગુરુમહારાજે તે પુસ્તકો આગ્રા નગરના
જ્ઞાનભંડારમાં મૂક્યા. પછી એક પ્રહોરથી વધુ સમય પર્યન્ત ધર્મચર્યા કરીને
બાદશાહે રજા આપેલા ગુરુશ્રી મહોત્સવપૂર્વક ઉપાશ્રયે પધાર્યા. ત્યારબાદ સમગ્ર વિશ્વમાં
જિનશાસનની ઉન્નતિ અતિશય ઉજ્જવળ બની.

તે વર્ષે આગ્રા શહેરમાં ચાતુર્માસ કર્યા પછી શૌરીપુરનગરમાં શ્રી નેમિનાથ ભગ-
વંતની યાત્રા માટે આવેલા સૂરીશ્વરે શ્રી ઋષભજિન તેમજ શ્રી નેમિનાથ ભગવંતની
પ્રાચીન મોટી પ્રતિમાઓની તેમજ તે જ સમયે બનાવાયેલ શ્રી નેમિજિનની પાદુકા-
પગલાંની પ્રતિષ્ઠા કરી. ત્યારબાદ આગ્રા નગરમાં શા. માનસિંહ કલ્યાણમલ્લે કરાવેલ
શ્રી ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથ વિગેરે જિનબિંબોની સેંકડો સુવર્ણ ટંકના ખર્ચપૂર્વક મહો-
ત્સવ કરીને પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તે તીર્થ ત્યારથી પ્રગટ પ્રભાવવાળું બન્યું છે.

ત્યારબાદ ગુરુમહારાજ ફરી વાર કુતેપુર નગરે આવીને બાદશાહને મળ્યા. તે સમયે
એક પહોર સુધી ધર્મગોષ્ઠી કર્યા બાદ બાદશાહ બોલ્યો કે-“આપના દર્શનના અભિલાષી
મેં આપને દૂર દેશથી અત્રે બોલાવ્યા છે, પરંતુ આપ તો અમારું કંઈ પણ આતિથ્ય સ્વીકાર-
તા નથી, છતાં પણ આપને પસંદ પડે તેવી માગણી આપે કરવી જોઈએ કે જથી અમે
કૃતકૃત્ય થઈએ.” એટલે યોગ્ય અવસર વિચારીને ગુરુમહારાજે સમસ્ત દેશમાં પર્યુષણ-
પર્વની અઠ્ઠાઈમાં અહિંસાની ઉદ્દોષણા કરવાનું તેમજ કદીઓના છટકારો કરવાનું કહ્યું
ત્યારે સૂરિના આવા નિર્લોભીપણાથી તેમજ સરલ સ્વભાવ વિગેરે ગુણસમૂહથી ચિત્તમાં ચમ-
ત્કાર પામેલા બાદશાહે “અમારા તરફથી પણ ચાર દિવસ વધારે થાઓ ” એમ બોલીને
પોતાને આધીન સમગ્ર દેશોમાં આવળુ વદિ દશમથી પ્રારંભીને બાદરત્ના શુદ્ધિ છક સુધી

એટલે ચાર દિવસ પર્યંત ‘અમારી’ પળાવવા માટે પોતાના નામની સુવર્ણ મુદ્રાવાળા (છપવાળા) છ ફરમાનો બાદશાહે તરતજ ગુરુમહારાજને સમર્પણ કર્યા. તે છ ફરમાનો આ પ્રમાણે—

પહેલું ગુજરાત દેશનું, બીજું માલવા દેશનું, ત્રીજું અજમેર પ્રાંતનું, ચોથું દિલ્હી તેમજ ફતેપુર નગરનું, પાંચમું લાહોર તેમજ મુલતાનાદિ શહેરોનું અને છઠું પાંચ દેશ સંબંધી ગુરુની પાસે રાખવાનું—એમ છ ફરમાનો સૂચિને સુપ્રત કર્યા. આ પ્રમાણે તે તે દેશોમાં ફરમાનો મોકલવાથી અમારી—પડહની ઉદ્ઘોષણાં પી પાણીથી સીંચાયેલી અને પહેલાં નહિં જણાયેલી કૃપાવદ્ધી (કૃપાં પી વેલ) આર્ય અને અનાર્ય કુળાં પી મંડપો (દેશો) માં વિસ્તારવતી બની અર્થાત્ વિકસિત થઈ એટલે કે તે ફરમાનોને કારણે આર્ય અને અનાર્ય દેશોમાં પણ અમારી પાળવામાં આવી.

આ ઉપરાંત બંદીખાને પડેલા લોકોનો પણ છૂટકારો કરવાનું વચન સ્વીકારીને પાદશાહ ગુરુ પાસેથી ઊભો થયો અને તે જ સમયે અનેક ગાઉના વિસ્તારવાળા ડાબર નામના મહાસરોવરે જઈને, દેશાવરોના લોકોએ બેટણાં તરીકે અર્પણ કરેલા જુદી જુદી જાતના પક્ષીઓનો સાધુ—મુનિરાજે સમક્ષ પોતાના હાથે જ છૂટકારો કર્યો. તેમજ પ્રાતાકાળે કેદખાનામાં પડેલા ઘણા બંદીજનોને મુક્ત કર્યા. આ પ્રકારે પાદશાહ સાથે મેળાપ કરવાથી પૃથ્વીપીઠ ઉપર શ્રી જિનમંદિર, ઉપાશ્રય વિગેરે સ્થળોના ઉપસર્ગને દૂર કરવા માટે ફરમાનો મેળવવાપૂર્વક શ્રી જૈનશાસનની અનેક પ્રકારે પ્રભાવનારૂપ જ લાલ થયો તેનું વર્ણન કરવાને ઠાણુ શક્તિમાન થઈ શકે :

વળી ગુરુના ગુણમાહાત્મ્યથી ભક્તિભાવવાળા મેડતાનગરના વાસી શા સદારંગે યાચકસમૂહને હાથી, ઘોડા અને લાખો રૂપિયાના દાન દેવાવડે તેમજ દિલ્હી દેશમાં દરેક શ્રાવકબંધુને ઘરે બશેર—બશેર મીઠાછ આપીને શ્રી જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરી હતી. શ્રી ફતેપુરનગરમાં લાખો ટંકના વ્યયપૂર્વક મહોત્સવાદિ કરીને શા થાનાસંઘે એક અને શા દૂજણુમદલે બીજી પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

આગ્રામાં પહેલું, ફતેપુરમાં બીજું, અભિરામાબાદમાં ત્રીજું અને ચોથું ફરી વાર આગ્રામાં—એ રીતે ચાર ચાતુર્માસ તે દેશમાં કરીને ગુર્જર દેશમાં રહેલા શ્રી વિજયસેનસૂરીશ્વર વિગેરે સંઘના આગ્રહથી પોતાના ચરણકમળથી પૃથ્વીને પાવન કરતા તેઓ શ્રી શ્રીશેષુજી, શ્રીપાદુજી, શ્રીદાનીઆર વિગેરે નામવાળા પુત્ર—પરિવારવાળા પાદશાહની પાસે ફરમાન વિગેરે કાર્ય કરાવવામાં તત્પર શ્રી શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાયને મૂકીને, મેડતા વિગેરે શહેરોના માર્ગદ્વારા વિહાર કરતાં કરતાં નાગપુરે ચાતુર્માસ કરીને અનુક્રમે શીરોહી નગરે આવી પહોંચ્યા.

ત્યાં અનુક્રમે નવીન બનેલ ચૈામુખ પ્રાસાદમાં શ્રી આદિજિન વિગેરે બિંબોની તેમજ શ્રી અજિતનાથ જિનાલયમાં શ્રી અજિતનાથ આદિ પ્રતિમાઓની એમ બે પ્રતિષ્ઠા કરીને યાત્રા નિમિત્તે આબૂતીર્થે ગયા. ત્યાં વિધિપુરસ્સર યાત્રા કરીને જવામાં વિહાર માટે તૈયારી કરે છે તેવામાં “ શીરોહી દેશમાં અગાઉ કરથી કંટાળી ગયેલા લોકોનો કર લઘશ નહિ તેમજ હિંસા બંધ કરાવીશ ” એ પ્રમાણે મહારાજ સુલતાનજીએ પોતાના પ્રધાન પુરુષોદ્વારા વિજ્ઞપ્તિપૂર્વક કહેવરાવીને શીરોહી નગરમાં જ ચાતુર્માસ કરવાને માટે અત્યંત આગ્રહપૂર્વક ગુરુને બોલાવ્યા એટલે તે રાજના અતિવ આગ્રહથી તેમજ તે નગરમાં રહેનારા લોકો પરની કરુણાને કારણે ત્યાં આગળ ચાતુર્માસ કર્યા બાદ રોહસરો-તરાના માર્ગે વિહાર કરતાં કરતાં તેઓશ્રીએ અનુક્રમે પાટણ આવી પહોંચ્યા.

આ બાબુ ગુરુમહારાજ પાદશાહના હૃદયરૂપી કચારામાં રોપેલી કૃપારૂપી વેલડીને પાદશાહની પાસે રહેલા શ્રી શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાયે પોતાના જ રચેલા કૃપારસકોશ નામના ગ્રંથના સંભળાવવારૂપી જલથી અતિ પદ્ધવિત કરી અથવા પાદશાહના હૃદયને ધર્મરંગથી અતિવ વાસિત કર્યું. એને પરિણામે પાદશાહનો જન્મ થયેલો તે મહિનો, શ્રી પર્યુષણ પર્વના બારે દિવસો, બધા રવિવારો, બધી સંક્રાંતિ તિથિઓ, નવરોજ માસ, બધા ઇદના દિવસો, બધા મિહર દિવસો અને સોફીઆન દિવસો—આ પ્રમાણે છ માસ લગભગ અમારી પાળવા માટે ફરમાન, તેમજ “ જીજ્યાવેરો ” નામનો કર માફ કરતું ફરમાન પાદશાહ પાસેથી પ્રાપ્ત કરીને ભેટણા તરીકે તેમણે ગુરુમહારાજને પાલનપુર નગર મોકલાવ્યું. અર્થાત્ સ્વશક્તિથી શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાયે છ માસ સુધી અમારી પળાવવાના તેમજ “ જીજ્યાવેરો ” માફ કરાવવાના ફરમાનો મેળવ્યાં. આ બધી હકીકત લોકપ્રસિદ્ધ છે. નવરોજ વિગેરે દિવસોનું સ્પષ્ટીકરણ તે ફરમાનદ્વારા બણી લેવું.

દિલ્હી દેશમાં પાદશાહે આપેલા બહુમાનને કારણે અપ્રતિમ રૂપ વિગેરે ગુણ-સમૂહના ધારક શ્રી ગુરુમહારાજનો ઉપદેશ સાંભળવાથી, તેમજ સૂરિજીના દર્શનથી ભ્રેષ્ઠ વિગેરે જાતિના લોકોએ મધ, માંસભક્ષણ તથા જીવહિંસાદિ કાર્યનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ માર્ગનું અવલંબન લીધું. તેમજ કેટલા શાસનના શત્રુઓ હતા તેઓ પણ સંપૂર્ણ ભક્તિભાવવાળા બન્યા અને અન્યપક્ષીય (ગચ્છીય) લોકો પણ તેમના પ્રત્યે ગુણાનુરાગી બન્યા.

પછી પાટણનગરમાં ચાતુર્માસ કર્યા બાદ વિ. સ. ૧૬૪૬માં ખંભાત તીર્થમાં શા તેજપાલે કહેલા હજરો રૂપિયાના વ્યયપૂર્વક અતિ ઉત્તમ પ્રતિષ્ઠા કરીને શ્રી જૈન શાસનની પ્રભાવના કરતા તે શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વર વિજયવંત વર્તે છે.

અને તેમનું “હીરહર્ષ” એવું નામ રાખવામાં આવ્યું. હીરજીની સાથે ખીજા આઠ જણાએ દીક્ષા લીધી. ધીમે ધીમે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતાં તેઓ સંયમ ધર્મમાં પ્રવીણ બન્યા.

હવે ગુરુને તેમને ન્યાયશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ કરવાની ભાવના થઈ. આધુનિક સમયમાં જેમ ન્યાયશાસ્ત્ર માટે બંગાળ અને વ્યાકરણ માટે કાશીને કેન્દ્રસ્થાન માનવામાં આવે છે તેવી રીતે તે સમયે હક્ષિણમાં ન્યાયશાસ્ત્રના વિચક્ષણ વિદ્વાનો રહેતા હતા. ગુરુ-આજ્ઞાથી ધર્મસાગર અને રાજવિમળને સાથે લઈને હીરહર્ષ સુનિ દેવગિરિ (દોલતાબાદ) ગયા. ત્યાં કેટલોક કાળ રહી “ચિંતામણિ” વિગેરે ન્યાયશાસ્ત્રના કઠિનમાં કઠિન ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો. અભ્યાસ કરી આવ્યા બાદ તેમની શક્તિ તેમજ યોગ્યતા એઈ વિ. સં. ૧૬૦૭ માં નાડલાઈ(મારવાડ)માં પંડિતપદ અને વિ. સં. ૧૬૦૮ માં તે જ નગરમાં વાયક-ઉપાધ્યાય પદ આપ્યું. બાદ વિ. સં. ૧૬૧૦ માં શીરોહીમાં ચાંગા મહેતાએ કરાવેલ મહોત્સવપૂર્વક આચાર્ય પદ-પ્રદાન કરવામાં આવ્યું અને તેમનું શ્રી હીર-વિજયસૂરિ એવું નામ સ્થાપવામાં આવ્યું.

આચાર્ય પદવી થઈ ગયા પછી તેઓ વિહાર કરી પાટણ આવ્યા અને ત્યાં તેમનો પાટમહોત્સવ કરવામાં આવ્યો, જે પ્રસંગે સૂબા શેરખાનના મંત્રી બલુશાહી સમરથે અતુલ દ્રવ્ય વાપર્યું. વિ. સં. ૧૬૨૨ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૨ ના રોજ વડાવલી- (પાટણથી પંદર માઈલ દૂર)માં ગુરુમહારાજ વિજયદાનસૂરિનો સ્વર્ગવાસ થતાં તેમના શિર પર ગચ્છની સારસંભાળનો ભાર આવી પડ્યો.

વિક્રમની સોળમી શતાબ્દિમાં ભારતમાં અને ખાસ કરીને ગુજરાત પ્રાંતમાં અરાજકતાનું સામ્રાજ્ય બન્યું હતું. સૂબાઓ લગભગ સ્વતંત્ર જેવા બની ગયા હતા અને કોઈ પણ પ્રકારે પ્રબળ હેરાન કરવી એ જ તેઓનો મનસૂબો રહેતો. આવી અસર સત્તરમા સૈકામાં પણ ચાલુ હતી. કાચા કાનને કારણે સૂબાઓ વગરવિચારે હુકમો કરતા. પ્રબળની સાથેસાથ સંત-સન્ન્યસ પુરુષને પણ હેરાન કરવામાં તેઓ પાછું વાળી જોતા નહિ. શ્રીમાન હીરવિજયસૂરિજીને પણ આવા કેટલાંક કષ્ટદાયક પ્રસંગોમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું.

એક વખત સૂરિજી વિહાર કરતાં કરતાં ખંભાત પધાર્યા. ત્યાં રત્નપાલ દોશી નામના ગૃહસ્થનો રામજી નામનો ત્રણ વર્ષનો પુત્ર વ્યાધિની વ્યથાથી પીડિત થતો હતો. રત્નપાળ ગુરુના પ્રભાવથી વાકેફ હતો. તેણે ગુરુજીને વિશ્વસિ કરી કે-“હે મહારાજ ! આ મારા પુત્રને જો આપ નિરોગી બનાવશો તો હું તે તમને સુપ્રત કરી દઈશ. ” બાદ ગુરુજી ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા અને ભાગ્યાનુયોગે રામજી દિવસે દિવસે નિરોગી બનવા લાગ્યો. પછી તો તેને તદ્દન આરામ થઈ ગયો. જ્યારે રામજી આઠ વર્ષની ઉંમરનો થયો ત્યારે આચાર્યશ્રી પુનઃ ખંભાત પધાર્યા અને રત્ન-
૨૬

ચિત્તોડની યાત્રા માટે સંઘ કાઢ્યો અને આ સંઘયાત્રા પછી ગુરુજી મંધાર પધાર્યા.

હવે સમ્રાટ અકબર સાથે હીરવિજયસૂરિનો સંબંધ કેવી રીતે થયો તે પરત્વે કંઈક દૃષ્ટિપાત કરી લઈએ.

એક વખત બાદશાહ અકબર મહેલના ઝરૂખે બેસી નગરચર્ચા જોઈ રહ્યો હતો તેવામાં તેના કાને વાજિંત્રનો અવાજ પડ્યો, તેથી તેણે પાસે ભેલેલા નોકરને પૂછ્યું કે-‘આ શેનો અવાજ થાય છે?’ જવાબમાં નોકરે જણાવ્યું કે-‘ચાંપા નામની એક શ્રાવિકાએ છ મહિનાના ઉપવાસો કર્યા છે તેના બહુમાન ખાતર આ વાજિંત્રો વાગી રહ્યા છે જોનોના તે ઉપવાસો એવા હોય છે કે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે માત્ર દિવસે જ ગરમ પાણી સિવાય કોઈ પણ પદાર્થ મુખમાં નાખી ન શકાય.’ અકબર આ સાંભળી આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગયો. ‘છ મહિનાના ઉપવાસ’ સંબંધી તેના મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ. તેણે વિચાર્યું કે મુસલમાનો એક મહિનાના રોજ કરે છે તેમાં ય પણ રાત્રે તો પેટ ભરીને ખાય છે તો આ માત્ર પાણી વાપરીને જ છ મહિનાના ઉપવાસ કેમ થઈ શકે? સત્ય વસ્તુની સાબિતી ખાતર તેણે મંગલ ચોધરી અને કમરૂખાનને ચાંપા શ્રાવિકાને ત્યાં તપાસાર્થે મોકલ્યા.

તેઓ બંનેએ ત્યાં જઈને ચાંપાને પૂછપરછ કરી અને સારી વસ્તુ નજરોનજર નીહાળી તેઓ બંને બાદશાહ પાસે પાછા આવ્યા. ચાંપાને લગતી હકીકત કહી સંભળાવી તેઓએ ઉમેર્યું કે-‘આ બધો પ્રતાપ તેમના ગુરુ હીરવિજયસૂરિનો છે એમ ચાંપા શ્રાવિકા કહે છે.’ અકબરને આવા પ્રતાપી ગુરુજીના દર્શન કરવાની ઉત્કંઠા જાગી.

કેટલાક દિવસો બાદ એક મોટો વરઘોડો અકબરની દૃષ્ટિએ પડ્યો એટલે ટોડર-મહલને તેણે પૂછ્યું કે-‘આ શું છે?’ ટોડરમહલે જણાવ્યું કે-‘ચાંપા નામની શ્રાવિકાએ કરેલ છ મહિનાની તપશ્ચર્યા આજે પૂર્ણ થઈ છે અને તે હર્ષદાયક પ્રસંગ નિમિત્તે શ્રાવિકાએ આ વરઘોડો ચઢાવેલ છે.’ ત્યારે રાજાએ પૂછ્યું કે ‘શું તે બંધ પણ આ વરઘોડામાં સામેલ છે?’ ટોડરમહલે હા કહી અને તેવામાં વરઘોડો પણ રાજમહેલ સમક્ષ આવી પહોંચ્યો. બાદશાહે વિવેકી માણસોને મોકલી ચાંપાને આદરપૂર્વક પોતાના મહેલમાં બોલાવી અને તપશ્ચર્યાને લગતી હકીકત પૂછી. ચાંપાએ ક્ષત પોતાના ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિનો પ્રભાવ કહી બતાવ્યો. આ વાત સાંભળી અકબરની ગુરુ-દર્શનની ઉત્કંઠા વધુ બળવત્તર બની અને તરત જ માનુ કહ્યાણુ અંત થાનસિંધ રામજી નામના બે જૈન ગૃહસ્થોને બોલાવી કહ્યું કે-‘તમે હીરવિજયસૂરિને અહીં પધારવા માટે વિનંતિપત્ર લખો, હું પણ એક જુદો પત્ર લખું છું.’

શ્રાવિકાએ સૂરિજી પર પત્ર લખ્યો અને અકબરે ગુજરાતના સૂબા શિહાબખાન

ઉપર પત્ર રવાના કર્યો, અને તેમાં બારે આગતાસ્વાગતાપૂર્વક સૂરિજીને મોકલવા ફરમાન કર્યું.

ખાદશાહ અકબરનો આ પત્ર જોઈ શિહાબખાન તો સ્તબ્ધ જ બની ગયો. પૂર્વે પોતે કરેલ ઉપદ્રવ તેને યાદ આવ્યો. પોતે કરેલ જૂલ માટે તેને પસ્તાવો થવા લાગ્યો. પણ ગત ન જોઈએ એમ સમજી ખાદશાહના હુકમનો કેવી રીતે અમલ કરવો તે જ તે વિચારવા લાગ્યો. પછી અમદાવાદના પ્રસિદ્ધ ગૃહસ્થોને બોલાવીને આગ્રાના શ્રાવકોનો તેમજ ખાદશાહનો ખરીતો વાંચી સંભળાવ્યો. જવાબમાં શ્રાવકોએ જણાવ્યું કે ‘સૂરિજી હાલમાં ગંધારમાં બિરાજે છે, માટે ગંધાર જઈ અમે વિનંતિ કરી આવીએ.’

અમદાવાદના ગૃહસ્થોની સૂચનાથી ખંભાતના કેટલાક ગૃહસ્થો સીધા ગંધાર પહોંચ્યા. અમદાવાદ અને ખંભાતના આગેવાન શ્રાવકોના આગમનથી સૂરિજીને આનંદ તો થયો પણ તેમના અચાનક આગમનનું શું કારણ હશે ? એવી શંકાએ પણ સાથે સાથે હૃદયમાં સ્થાન લીધું. ખપોરના આહાર-પાણી કર્યો ખાદ કેટલાક આગેવાનો તેમજ સૂરિજી એકાંતમાં વિચાર કરવા બેઠા. ગુરુજી પર વીતેલી વીતક-કથાઓથી સૌ કોઈ વાકેફ હતા અને અકબર ખાદશાહના આ અચાનક આમંત્રણથી પણ સૌ કોઈ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ પણ થઈ ગયા હતા. સર્વ પોતપોતાના મનમાં આવે તેવો અભિપ્રાય જણાવવા લાગ્યા. આ ચર્ચા દરમિયાનના બધા સમય સુધી સૂરિજી શાન્ત રહ્યા અને થતી ચર્ચા એકચિત્તે સંભળવા લાગ્યા. ચર્ચાના અંતમાં છેવટે તેમણે જણાવ્યું કે-“ પૂર્વાચાર્યોએ કેવળ શાસનની સેવા માટે માન-અપમાનની દરકાર કર્યો વગર જ રાજદરબારમાં પગ-પેસારો કરી રાજાઓને પ્રતિબોધ્યા હતા એટલું જ નહિ પરંતુ તેઓ દ્વારા શાસન-હિતનાં અનેક કાર્યો કરાવ્યા હતા. લાખો મનુષ્યોને ઉપદેશ આપવામાં જે લાભ રહેલો છે તેના કરતાં પણ અધિક લાભ એક સમ્રાટને પ્રતિબોધવામાં છે, માટે બીજો કોઈ પણ પ્રકારનો વિચાર કરવો ત્યજી દઈ સમ્રાટ અકબર પાસે જવા માટે મારી સાથે સૌ સમ્મત થાઓ.” સૂરિજીના ગંભીરાશયની અને અપૂર્વ હિંમતની શ્રાવકો પર શીઘ્ર અસર થઈ અને સૌ સૂરિજીના અભિપ્રાયને સમ્મત થયા.

માગશર વહિ ૭ ના દિવસે સૂરિજીએ વિહાર શરૂ કર્યો અને પહેલું મુકામ ચાંચો-લમાં કર્યું. ત્યાંથી જાંબુસર થઈ હુઆરજીના આરે મહી નદી પાર કરી વટાદરે આવ્યા જ્યાં પંજાબનો સંઘ વાંદવા આવ્યો હતો આ ગામમાં રાત્રિના સમયે એક અન્નયજ્ઞીભયો બનાવ બન્યો. જ્યારે રાત્રિના સમયે ગુરુજી કંઈક ભગૃત અને કંઈક નિદ્રિત અવસ્થામાં હતા તેવામાં એક દિવ્યાકૃતિવાળી સ્ત્રી આવીને બોલી કે-‘અકબર આપને ધણો જ ચાહે છે માટે કોઈ પણ જાતની શંકા રાખ્યા સિવાય ત્યાં પધારો અને વીરશાસનની શોભા વધારો.’ સૂરિજી વધુ પૂછે તે પહેલાં તો તે દિવ્ય સ્ત્રી અંતર્ધાન

સત્રાઃ અકબરે જગદગુરુ વિજયહીરચૂરીશ્વરના
કરેલ અપૂર્વ આદરસત્કાર

સમાચાર પૂછ્યા. પછી વિશેષ ધર્મચર્ચા કરવા માટે ચિત્રશાળાના એક કમરામાં પધારવા સમ્રાટે સૂરિજીને વિનંતિ કરી એટલે તેઓ ચિત્રશાળા તરફ આદ્યા, પણ પ્રવેશદ્વાર આગળ આવતાં સુંદર બીછાવેલો ગાલીચો જોયો અને તરત જ થોભાઈ ગયા. સૂરિજીને અટકી ગયેલા જોઈ બાદશાહે તેનું કારણ પૂછ્યું એટલે ગુરુએ જણાવ્યું કે-‘ગાલીચા પર યગ મૂકીને ચાલવાનો અમારો અધિકાર નથી.’ બાદશાહને આવી વાતથી વિશેષ આશ્ચર્ય થયું અને કહ્યું કે-‘ગાલીચો તદ્દન સ્વચ્છ છે. કોઈ પણ જીવ-જંતુ તેના પર નથી તો આપને આ ગાલીચા પર ચાલવામાં શી હરકત છે?’ સૂરિજીએ કહ્યું કે-‘અમારો સાધુઓનો એવો આચાર છે કે દૃષ્ટિપૂર્વક ન્યસેત પાદમ્ અર્થાત્ જ્યાં ચાલવું અગર બેસવું હોય ત્યાં દૃષ્ટિથી જમીનને જોઈ લેવી જોઈએ.’ સૂરિજીના આ કથનથી બાદશાહને મનમાં કંઈક હાસ્ય આવ્યું. આવા મનોહર સ્વચ્છ ગાલીચામાં જંતુઓ આવીને ક્યાંથી પેસી જતા હશે? એવો વિચાર કરતાં કરતાં જેવો તેણે ગાલીચાનો એક છેડો ઊંચો કર્યો કે તેની નીચે કીડીઓનો ઢગલો જોયો. બાદશાહ તો આ દૃશ્ય નીહાળી ઢંગ જ થઈ ગયો. ગુરુ પ્રત્યેના ભક્તિભાવમાં ઘણો જ વધારો થયો અને તે તેમને સાચા ફકીર માનવા લાગ્યો. પછી યોગ્ય આસન પર બેસીને ગુરુએ સામાન્ય ઉપદેશ આપ્યો અને પાછળથી ટૂંકમાં શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. ધર્મોપદેશને અંતે અકબરને જણાવ્યું કે-‘આચાર્યશ્રી એક પ્રતાપી અને પંડિત પુરુષ છે. પછી તેણે પોતા પાસે આવેલ પુસ્તકનો ભંડાર* મંગાવ્યો અને સૂરિજીને તે સ્વીકારવા આગ્રહ કર્યો. ગુરુજીએ જણાવ્યું કે-‘અમે અમારાથી ઉઠાવાય તેટલાં જ પુસ્તકો સાથે રાખીએ છીએ. વળી જ્યાં જઈએ ત્યાં અમને પુસ્તક મળી રહે છે. વળી પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવાથી મમત્વભાવ બંધાઈ જાય છે માટે અમે તે સ્વીકારી શકશું નહિ.’ બાદશાહને સૂરિજીની નિઃસ્પૃહતા માટે માન ઉપજ્યું પણ છેવટે અત્યંત આગ્રહથી સૂરિજીને તે સમર્પણ કર્યાં ત્યારે સૂરિજીએ જણાવ્યું કે-‘આટલાં બધાં પુસ્તકો સાથે ફેરવવા તે ઠીક નહિ તેથી જો એને માટે એક ભંડાર બનાવવામાં આવે તો સારું.’ બાદશાહ આ વાતથી અત્યંત રંજિત થયો અને થાનસિંહને તાત્કાલિક જ્ઞાનભંડાર બનાવવા માટે કહેવામાં આવ્યું. છેવટે આગ્રામાં અકબરના નામથી જ એક જ્ઞાનભંડાર બનાવવામાં આવ્યો અને ત્યાં ઉપરોક્ત પુસ્તકો સંગ્રહવામાં આવ્યા.

ફતેહપુર સીકરીમાં થોડીક સ્થિરતા કરી સૂરિજી આગ્રા પધાર્યા અને આતુર્ભાસ પણ ત્યાં જ કર્યું. જ્યારે પશુપણના પવિત્ર દિવસો પાસે આવ્યા ત્યારે આગ્રાના શ્રાવકોએ વિચાર કર્યો કે સૂરિજીને બાદશાહ અત્યંત માન આપે છે તો પશુપણના આઠ દિવસ “અમારી” પાળવામાં આવે તો સારું. પછી પરસ્પર વિચાર કરી શ્રાવકો

* શ્રી હીરવિજયસૂરિ સમ્રાટ અકબરને મળ્યા તે અમાઉ નામપુરીય તપમગ્ધના પદ્મસુંદરગણિ નામના યતિ બાદશાહને મળ્યા હતા. તેઓ વાદી હતા. વાદમાં તેણે રાજસભા મધ્યે એક વાદીને પરાસ્ત કર્યો હતો, તેણે સમ્રાટને પોતાના પુસ્તકો અર્પણ કર્યાં હતાં, તે જ પુસ્તકો સમ્રાટે સૂરિજીને અર્પણ કર્યાં.

સિંધુનદીને કિનારે બાદશાહ પાસે પહોંચ્યા અને વાત કરી. બાદશાહે તરત જ આઠ દિવસનું ફરમાન પત્ર લખી આપ્યું અને આગ્રામાં આઠ દિવસ સુધી કોઈ પણ માણસ કોઈ પણ જીવની હિંસા ન કરે એવો હુકમ ફેરવવામાં આવ્યો.*

ચાતુર્માસ પૂર્ણ કરી સૂરિજી શૌરીપુરની માત્રાએ ગયા. ત્યાંથી પાછા આથે આવ્યા. પ્રતિષ્ઠાદિ કાર્યો કરી પુનઃ ફતેહપુર સીકરી પધાર્યા. આ પ્રસંગે ગુરુજીને બાદશાહ સાથે વધારે સમાગમ કરવાનો સમય મળ્યો હતો. બાદશાહના ખાસ માનીતા અબુલ ફઝલ સાથે સૂરિજીને ગાઢ મિત્રતા જામી હતી અને બંને વિદ્વાન હોઈ જ્ઞાન-ગોષ્ઠીમાં ઉભયને આનંદ ઉપજતો.

એકદા અબુલફઝલ અને હીરવિજયસૂરિ જ્ઞાન-ગોષ્ઠી કરી રહ્યા હતા તેવામાં અબુલ ફઝલના મહેલે બાદશાહ અચાનક આવી ચઢ્યો. પ્રસંગ સાધી અબુલ ફઝલે હીર-વિજયસૂરિના અદ્ભુત જ્ઞાનની અત્યંત પ્રશંસા કરી. બાદશાહ પણ અત્યંત પ્રસન્ન થયો અને જણાવ્યું કે-“આપ આપના સમયનો ભોગ આપી અમારી ઉપર ઉપકાર કરી રહ્યા છો તો મારા લાયક કામ બતાવી મારું કલ્યાણ કરશો તો હું આપનો વધુ ઉપકાર માનીશ.” ‘અભયદાન’ જેવું એકે પુણ્ય નથી એમ સૂરિજી સારી રીતે સમજતા હતા તેથી તેમણે સમગ્ર પક્ષીઓને પાંજરામાંથી મુક્ત કરવા માટે માગણી મૂકી. રાજાએ અત્યંત હર્ષપૂર્વક તે માગણી સ્વીકારી અને પાંજરામાંથી સર્વ પશુ-પક્ષીઓને મુક્ત કર્યાં.

બાદશાહને પણ આ સમયે અવકાશ હતો એટલે ધર્મચર્ચા આગળ ચાલી અને પ્રસંગે પ્રસંગે વાતચીતમાં સૂરિજી અભયદાનનું મહત્ત્વ સમજાવતા ગયા. છેવટે પર્યુષણના આઠ દિવસમાં અકબરના સમગ્ર રાજ્યમાં “અમારી” પળાવવા માટે ઉપદેશ આપ્યો ત્યારે બાદશાહે પોતાના તરફથી ચાર દિવસ વધારી કુલ બાર દિવસ [શ્રાવણ વદિ ૧૦ થી ભાદરવા શુદ્ધિ ૬ સુધી]નું ફરમાન પત્ર લખી આપ્યું. તે ફરમાનની છ નકલો ફરવામાં આવી જેમાંની (૧) ગુજરાત ને સૌરાષ્ટ્ર, (૨) દિલ્હી, ફતેહપુર વગેરેમાં (૩) અજમેર, નાગપુર વગેરેમાં, (૪) માળવા અને દક્ષિણ દેશમાં (૫) લાહોર તથા મુલતાનમાં મોકલવામાં આવી અને છઠ્ઠી નકલ સૂરિજીને સોંપવામાં આવી.

સૂરિજી ફતેહપુર સીકરીમાં રહ્યા ત્યાં સુધીમાં બાદશાહ સાથે અનેક વખત મુલાકાત થઈ અને તે દરમિયાન બુદ્ધા-બુદ્ધા વિષયોને અંગે બાદશાહ સાથે ચર્ચા કરી તેને સત્ય વસ્તુનું સ્વરૂપ સમજાવવામાં આવ્યું. બાદશાહ આથી અતિ રંજિત થયો અને તેના બદલા તરીકે એક મોટી સલા બરી સૂરિજીને “જગદ્ગુને” ના બિરુદથી વિભૂષિત કર્યો. આ પદ-પ્રદાનની ખુશાલીમાં રાજાએ અનેક જનોને અભયદાન પણ આપ્યું.

* હીરસૌભાગ્ય કાવ્ય અને જગદ્ગુરુકાવ્યમાં આ સંબંધી હકીકત આપવામાં આવી નથી જ્યારે “હીરવિજયસૂરિ રાસ” માં ઋષભદાસ કવિ પાંચ દિવસની અમારી પળાવ્યાનું જણાવે છે.

એક દિવસે બીરબલને સૂરિજીની જ્ઞાન-શક્તિ માપવાની ઇચ્છા થઇ. બાદશાહની રજા માગી બીરબલે ગુરુજીને પ્રશ્ન કર્યો કે-

બીરબલ-મહારાજ ! શું શંકર સગુણ હોઈ શકે ?

સૂરિજી-હા, શંકર સગુણ છે.

બીરબલ-હું તો માનું છું કે શંકર નિશુભ જ છે.

સૂરિજી-ના, એમ ન હોઈ શકે. તમે શંકરને ઇશ્વર માને છે ?

બીરબલ-હા.

સૂરિજી-ઇશ્વર જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની ?

બીરબલ-ઇશ્વર જ્ઞાની છે.

સૂરિજી-જ્ઞાની એટલે ?

બીરબલ-જ્ઞાનવાળો.

સૂરિજી-ઠીક, જ્ઞાન ગુણ છે કે નહિ ?

બીરબલ-હાજી, જ્ઞાન ગુણ છે,

સૂરિજી-જો તમે જ્ઞાનને ગુણ માનતા હો તો ઇશ્વર-શંકર “સગુણ” છે, એમ તમારે માનવું જ જોઈએ અને તે તમારા પોતાના શબ્દોથી જ સિદ્ધ થાય છે.

બીરબલ-મહારાજ ! ખરેખર મને પ્રતીત થઇ કે ઇશ્વર-શંકર સગુણ છે.

બાદ બાદશાહ સાથેની એક વધુ મુલાકાત દરમિયાન સૂરિજીના શાંત ઉપદેશ-મૃતથી બાદશાહના અંતરમાં કોમળતાનો સંચાર થયો અને સૂરિજીને કંઈક માગણી કરવા અત્યંત આગ્રહપૂર્વક કહ્યું ત્યારે સૂરિજીએ લોકો પાસેથી લેવાતો જીજીયાવેરો અને તીર્થસ્થાનોમાં લેવાતું મૂંડકું લેવાતું બંધ કરવા કહ્યું. બાદશાહે તે બંને વાત સ્વીકારી.

આવી રીતે કટપનામાં ન હોય તેવી ફલ-પ્રાપ્તિ થઇ, પણ ગુજરાતમાંથી શ્રી વિજય-સેનસૂરિના પત્રો ઉપર પત્રો આવવા લાગ્યા કે-“આપ હવે ગુજરાતમાં પધારો.” સૂરિજીએ પણ વિચાર્યું કે એક સ્થળમાં વધું વખત રહેવું ઇષ્ટ નહિ. પછી પ્રસંગ જોઈ બાદશાહને પોતાની વિહારની ઇચ્છા જણાવી ત્યારે બાદશાહે તેમને ત્યાં જ રોકવા અત્યંત આગ્રહ કર્યો પણ સૂરિજીએ વસ્તુસ્થિતિ સમજાવી અને વિજયસેનસૂરિને તેમની પાસે મોકલવા કબુલાત આપી. બાદશાહે વિજયસેનસૂરિ આવી પહોંચે તે દરમિયાનના સમય માટે કોઈ એક સારા વિદ્વાન શિષ્યને મૂકી જવા પ્રાર્થના કરી એટલે સૂરિજીએ શાંતિચંદ્ર-જીને ત્યાં જ રાખ્યા.

આવ્યું. આ ઉપરાંત ખાનદાન કુટુંબના ઘણા નથીરા તેમજ ગૃહસ્થોએ સૂરિજી પાસે દીક્ષા લીધી. બાદશાહ અકબર પાસે જેતાશાહ નામનો નાગોરી ગૃહસ્થ રહેતો હતો તેણે પણ સૂરિજી પાસે દીક્ષા સ્વીકારી હતી. આ પ્રસંગને અંગે તો સૂરિજીનો મહિમા વધુ વિસ્તૃત બન્યો. તેમનું નામ જિતવિજયજી રાખવામાં આવ્યું અને તેઓ “બાદશાહી યતિ” એવા નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. સૂરિજીએ સ્વહસ્તે એકસો સાર શિષ્યોને દીક્ષા આપી અને પોતાની જિંદગી પથંત એકસો સાર વ્યક્તિઓને પડિત પદ તેમજ સાતને ઉપાધ્યાય પદ અર્પણ કર્યું. તેઓશ્રી લગભગ બે હજાર સાધુઓ અને ૩૦૦૦ સાધ્વીઓના નાયક હતા. આ શિષ્યસમૂહ પેઢી શ્રી વિજયસેનસૂરિ, શાંનિચંદ્ર ઉપાધ્યાય, ભાનચંદ્ર ઉપાધ્યાય, પદ્મસાગર, કલ્યાણવિજય વાગક, સિદ્ધિચંદ્ર, સોમવિજય વિગેરે મુખ્ય શિષ્યો હતા.

સૂરિજીના ભક્ત શ્રાવકો પણ મહાન્ સમૃદ્ધિશાળી અને રાજ્યમાં સારી પ્રતિષ્ઠા ધરાવનાર ગૃહસ્થો હતા. ગુરુના એક જ બોલે તેઓ લાખો રૂપિયાનો વ્યય કરતાં અચકાતાં નહિ સૂરિજીના ઉપદેશથી કેટલાક સ્થાનોએ જિનમંદિરો કરાવવામાં આવ્યા અને બીજા નૂતન ધર્મોપયોગી સ્થળો થયા. તેમણે શીરોહી, શીંગીપુર, આશા, ખંભાત, પાટણ, બિના, દેલવાડા, શ્રી સિદ્ધાચળજી, અમદાવાદ આદિ સ્થળોમાં પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી તેમજ અનેક સ્થળે જિનમંદિરોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. મુસલમાનોના અગાઉના જીલ્લામને કારણે ઘણાં ખરાં સ્થાનોનાં જિનમંદિરો નાશ પામ્યા હતા તેને દુરસ્ત કરાવી નૂતન બનાવવાની દિશામાં પણ તેમણે સારી રીતે પ્રવૃત્તિ કરી હતી.

અનેક જીદા જીદા ગ્રામ-નગરોમાં વિહાર તેમજ ચાતુર્માસાદિ કરી તેઓશ્રી પાટણ પધાર્યા અને શ્રી સિદ્ધાચળની યાત્રા માટે સંઘ કઢાવ્યો. સ્થળે સ્થળે સંઘનો ભવ્ય સત્કાર થયો અને જ્યારે સંઘ પાલીતાણામાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે જીદા જીદા સ્થળોએથી બે લાખ માનવમેદની એકત્ર થયેલ. આ સંઘમાં એક હજાર સાધુઓ સામેલ થયા હતા.

સિદ્ધાચળની યાત્રા કરી સૂરિજી દીવ ગયા અને વિ. સં. ૧૬૫૧ નું ચાતુર્માસ બિનામાં કર્યું. અહીં તેમની તખીયત લથડી અને ઉનાના સંઘે વિહાર ન કરવા દીધો. વ્યાધિ વધતો ગયો અને પગે સોજા સુદ્ધાં ચડી આવ્યા. શ્રાવકોએ ઔષધોપચાર માટે અતીવ આગ્રહ કર્યો પણ સૂરિજીએ સ્પષ્ટ ના જ પાડી. આ સમયે વિજયસેનસૂરિ બાદશાહની પાસે લાહોર હતા. તેમને બોલાવી લાવવા માટે ધનવિજયજીએ વિહાર કર્યો, પણ પંથ કાંઈ થોડો ન હતો. બિના અને લાહોર વચ્ચેનું અંતર અતિશય હતું. વિજયસેનસૂરિનો ગુરુમહારાજની સાથે મેળાપ થાય તે અત્યંત ભવિત જેવું મનાતું હતું. પર્યુષણ પર્વ પણ આવી પહોંચ્યા. આ સ્થિતિમાં પણ સૂરિજીએ કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન વાંચ્યું, પરંતુ તેના પરિશ્રમથી શરીર વધારે શિથિલ થયું અને પરિણામે તેઓશ્રી વિ. સં. ૧૬૫૨ ના બાદરવા શુદ્ધિ ૧૧ ને દિવસે સમાધિપૂર્વક બિનામાં જ સ્વર્ગવાસી થયા.

હીવ તથા જિનાના શ્રી સંઘે દબાદબાપૂર્વક માંડવી તયાર કરી અને અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. ઋષભદાસ કવિ આ પ્રસંગને અનુલક્ષીને જણાવે છે કે-જે દિવસે હીરવિજયસૂરિનું સ્વર્ગગમન થયું તે જ રાત્રે અગ્નિસંસ્કારવાળા સ્થાનમાં અનેક પ્રકારના નાટારંભ થતાં પાસેના ખેતરમાં સૂતેલી વ્યક્તિઓએ સાંભળ્યા હતા. વળી જ્યાં અગ્નિસંસ્કાર કર્યો તે વાડીના તમામ આંખાઓ પર અકાળે ફેરીઓ આવેલી જોવામાં આવી. બાદરવા મહિનામાં ફેરી ક્યાંથી હોય ? શ્રાવકોએ તે ફેરીઓ ઉતારી લીધી અને જુદા જુદા શહેરોના અભગવ્ય શ્રાવકો તેમજ અખુલકુળ અને સમ્રાટ અકબર પાસે પ્રમોકલવામાં આવી.

વિવિધ દિશામાં કાર્ય કરવાનું હોવા છતાં તેમજ ગચ્છનાયક પદની મહત્ત્વની જવાબદારી છતાં તેઓ સાધુધર્મમાં અત્યંત દૃઢ અને સ્થિર રહ્યા હતા. તેઓના સંબંધમાં તેવા બે-ચાર દાખલા આલેખશું તો તે અનુચિત નહિ જ ગણાય.

સૂરિજી અમદાવાદના કાળુપુરના ઉપાશ્રયમાં આવ્યા અને શ્રાવકોને ઉપદેશ દેવા બેસવાને માટે તૈયાર કરાવેલ નવા ગોખમાં બેસવા માટે શ્રાવકોની આજ્ઞા માર્ગે. આવા પ્રકારની રજ માટેની આજ્ઞા સાંભળી શ્રાવકો અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યા અને જણાવ્યું કે : ‘મહારાજ સાહેબ ! અમને પૂછવાની કંઈ જરૂર નથી. એ ગોખ તો આપને બેસવા માટે જ તૈયાર જ કર્યો છે.’ પ્રત્યુત્તરમાં ગુરુશ્રીએ જણાવ્યું કે : ‘ત્યારે તો તે અમને કદ્યે જ નહિ. કારણ કે અમારા નિમિત્તે તૈયાર કરેલ કોઈ પણ વસ્તુ અમારા ઉપયોગમાં લઈ શકાય જ નહિ.’ પછી તેઓશ્રીએ ત્યાં રાખેલ લાકડાની પાટ પર બેસી શ્રાવકોને ધર્મોપદેશ આપ્યો.

x

x

x

એક ગૃહસ્થે એકદા સાધુઓને ગોચરીમાં ખીચડી વહોરાવી. સાધુઓએ આણેલી ખીચડી ફક્ત એકલા સૂરિજીએ જ ખાધી. બીજા સાધુઓ આહાર-પાણી વાપરી હજી નિવૃત્ત થયા નહિ તેવામાં તો જે ગૃહસ્થે ખીચડી વહોરાવી હતી તે ઉપાશ્રયમાં એકદમ આવી પહોંચ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે : ‘આજે મારાથી મોટો અનર્થ થઈ ગયો છે. મારા ઘરેથી જે ખીચડી આપ વહોરી લાવ્યા છો તે એકદમ ખારી છે, માટે મને માફ કરો.’ સાધુઓ તો આ સાંભળી સ્તબ્ધ જ થઈ ગયા, કારણ કે તે ખીચડી તો સૂરિજીએ જ વાપરી હતી છતાં તેઓએ તેના ખારાપણા માટે લેશમાત્ર ઉચ્ચાર પણ કર્યો ન હતો. સૂરિજીએ જિહ્વાઈન્દ્રિય પર કેટલો કાબૂ મેળવ્યો હતો તેનું આ જ્વલંત દૃષ્ટાંત છે. બીજી બાબતો પર સમભાવ રાખવાવાળા-કેળવવાવાળા હબરો મનુષ્યો મળી આવે છે પરંતુ રસેન્દ્રિયજિત તો વિરલ જ હોય છે.

x

x

x

જ્યારે સૂરિજી જિનામાં હતા ત્યારે તેમની કમ્બરમાં એક ગુમડું થયું. વેદના

ઘણી થતી હતી છતાં સમભાવપૂર્વક શાંતિથી તે સહન કરતા હતા. તેઓ સમજતા હતા કે કેાંઈ પણ વ્યાધિ એ પાપપ્રકૃતિનું જ પરિણામ છે માટે “ હાય વોય ” કરવાથી કંઈ વેદના શાંત થતી નથી. ઉલટું તે “ હાય વોય ” જ નવાં કર્યો ઉપાજન કરાવે છે. એવામાં બન્યું એવું કે એક ભક્તિવાન શ્રાવક, સૂરિજીએ સંથારો કર્યો ત્યારે ભક્તિ કરવા આવ્યો. તેણે હાથમાં સોનાનો વેદ પહેર્યો હતો તેની અણી પેલા કામડાની અંદર પેસી ગઈ. આથી તો ગુરુજીને ક્ષત ઉપર ક્ષાર જેવું દુઃખ થયું. હોહી ૧ થી નીકળ્યું અને વેદનામાં વધારો થયો છતાં સૂરિજીએ અરેકારો પણ કર્યો નહીં કે તે શ્રાવકને કંઈ કહ્યું પણ નહિ. પ્રાતઃકાળમાં સોમવિજયજીએ ગુરુના કપડાં હોહીહોહી થયેલા બેઠને વસ્તુસ્થિતિ પારખી, ને પેલા ગૃહસ્થ પાસે બેઠ પ્રદર્શિત કર્યો, ત્યારે સૂરિજીએ શાંત વાણીમાં કહ્યું કે: ‘ પૂર્વાચાર્યોએ સહન કરેલા પરિતાપો પાસે આ કષ્ટ-દર્દ કંઈ ગણતરીમાં છે ? ’

x x x

સૂરિજીનો ગુરુભક્તિનો ગુણ પણ પ્રશંસનીય હતો. ગુરુઆજ્ઞાને તેઓ સર્વસ્વ માનતા. એકદા વિજયદાનસૂરિએ તેમના પર પત્ર લખી જલ્દી પોતાની પાસે આવવા જણાવ્યું. પત્ર મળતાં જ સૂરિજીએ પ્રયાણ કર્યું. તે દિવસે તેમને છઠ્ઠું પારણું હતું છતાં તે કર્યા વિના જ વિહાર કર્યો. શ્રાવકોએ પારણું કરવા માટે એકાદ કલાક રોકાવાની પ્રાર્થના કરી પણ સૂરિજીએ જણાવ્યું કે: “ ગુરુદેવની આજ્ઞા જલ્દી આવવાની છે, માટે મારાથી એક ઘડી પણ રોકાઈ શકાય નહીં. ” ગુરુ પાસે પહોંચતા વિજયદાનસૂરિએ પૂછ્યું કે: ‘ આટલા જલ્દી કેમ આવ્યા ? ’ સૂરિજીએ જણાવ્યું કે: ‘ આપની આજ્ઞા જલ્દી આવવાની હતી તેથી મારાથી ઘડીનો પણ વિલંબ કરી શકાય જ નહીં. ’ ત્યારબાદ જ્યારે ગુરુજીએ બોલ્યું કે છઠ્ઠું પારણું કર્યા વિના જ હીરવિજયસૂરિ અત્રે આવવા રવાના થયા હતા ત્યારે તેમની પ્રસન્નતાનો પાર ન રહ્યો.

x x x

સૂરિજીમાં રહેલા અનેક ગુણો પૈકી ગુણાનુરાગતાનો ગુણ સૌથી વિશેષ વર્ણનીય અને મહત્ત્વતાભર્યો છે. લાખો જૈનોનું તેઓ આધિપત્ય ભોગવતા હતા, બેથી અઢી હજાર સાધુઓ તેમની નીશ્રામાં હતા, રાજા-મહારાજાઓને પ્રતિબોધવાની શક્તિ ધરાવતા હતા અને સમ્રાટ અકબર જેવા પણ જેમને માનની નજરે જોતા હતા તેવી ઊંચી હદે પહોંચેલા હોવા છતાં તેઓ કેાંઈ પણ મનુષ્યમાં રહેલા ગુણની પ્રશંસા કે મહત્તા પ્રકાશ્યા વિના રહેતા નહિ.

સૂરિજીના શિષ્ય સમુદાયમાં અમરવિજયજી નામના એક સાધુ હતા. તેઓ ત્યાગી, વૈરાગી અને મહાન્ તપસ્વી ઉપરાંત નિર્દોષ આહાર લેવા પ્રત્યે અત્યંત લક્ષ્યવાળા હતા. એવું બનતું કે ત્રણ-ચાર ઉપવાસ કર્યા હોય છતાં પણ બે શુદ્ધ આહારની પ્રાપ્તિ ન થાય

તો ઉપરાઉપરી ઉપવાસ જ કરતાં. હીરવિજયસૂરિ તેમની આવી ત્યાગવૃત્તિ ઉપર મુગ્ધ બન્યા. એક વખત બધા સાધુઓ આહાર-પાણી કરવા બેઠા હતા તે સમયે સૂરિજીએ અમરવિજયજીને કહ્યું કે: ‘ મહારાજ ! આજ તો આપ આપના હસ્તથી જ મને આહાર આપો. ’ કેટલી બધી લઘુતા ! ગુણી પ્રત્યે કેટલો બધો અનુરાગ !

હીરવિજયસૂરિના જીવનની સાર્થકતા સંબંધમાં જેટલું લખીએ તેટલું બોધું છે. બધું વૃત્તાંત આલેખતા એક મોટો ગ્રંથ જ કરવો પડે. શુદ્ધ ચારિત્ર-પાલન, ઉપદેશક વૃત્તિ અને ગરબસંભાળની અદ્ભુત શક્તિ હોવા છતાં તેમનામાં ત્યાગવૃત્તિ પણ કંઈ કમ ન હતી. તેઓ હમેશાં ગણત્રીની જ વસ્તુઓ વાપરતા. તેમણે પોતાની જિંદગી દરમિયાન નીચે પ્રમાણે તપસ્યા કરી હતી.

એકાશી અઠ્ઠમ, સવાળસો છઠ્ઠ, છત્રીસો ઉપવાસ, બે હજાર આયંબિલ, બે હજાર નીવી. આ ઉપરાન્ત વીશ સ્થાનકની વીશ વાર આરાધના કરી, જેમાં ચારસો આયંબિલ અને ચારસો ચોથ ભક્ત કર્યા. સૂરિમંત્રનું ધ્યાન-આરાધન કરવા માટે ત્રણ મહિના ધ્યાનમાં રહ્યા અને તે ત્રણ મહિના ઉપવાસ, આયંબિલ અને નીવી તેમ જ એકાસણા આદિમાં જ બ્યતીત કર્યા. જ્ઞાનની આરાધના કરવા માટે પણ તેમણે બાવીશ મહિના તપશ્ચર્યા કરી હતી. ગુરુભક્તિતપમાં પણ તેમણે તેર મહિના પર્યન્ત છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ, ઉપવાસ, આયંબિલ અને નીવી આદિ કર્યાં હતાં.

આ બધા વિવેચન પછી સૂરિજીની વિદ્વત્તાના સંબંધમાં પણ કંઈક નોંધવું આવશ્યક થઈ પડ્યો. તેમના બનાવેલા ગ્રંથો—શાન્તિનાથ રાસ, દ્વાદશજિન વિચાર, મૃગાવતી ચરિત્ર, જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાસિ ટીકા, અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવ વિગેરે પૈકી હાલમાં થોડાંક જ ઉપલબ્ધ થાય છે, પરન્તુ તેમણે કરેલા કાર્યો તરફ દૃષ્ટિપાત કરતાં તેમની વિદ્વત્તાના સંબંધમાં વિશેષ લખવાની જરૂર રહેતી નથી.

હીરવિજયસૂરિ એક જબરજસ્ત પ્રભાવક થયા. સમગ્ર સતરમા શતક પર તેમનો તેમજ તેમના સમર્થ શિષ્યોનો સારો પ્રભાવ પડ્યો હતો. હીરવિજયસૂરિ માટે તેમના સમયમાં અનેક સંસ્કૃત અને ગુજરાતી કાવ્યો રચાયાં છે. ખરેખર શ્રી હીરવિજયસૂરિએ જૈન ધર્મની ઉન્નતિ કરી ધર્મરૂપી મહેલ ઉપર કીર્તિનો કળશ ચઢાવ્યો હતો.*

*સૂરિજીના જીવનના વિશેષ પરિચય માટે જુઓ નીચેના ગ્રંથો—

સૂરીશ્વર ને સમ્રાટ,
હીરવિજયસૂરિ રાસ,
લાભોદય રાસ
કર્મચંદ્ર ચોપાઇ
કૃપારસ કેશ

ખંભાતની તીર્થમાળા
હીરવિજયસૂરિ કથા પ્રબંધ
હીરસૌભાગ્ય કાવ્ય
જગદ્ગુરુ કાવ્ય
જૈન રાસમાળા ભાગ ૧ ભો

વિજય પ્રશસ્તિ કાવ્ય

સિરિવિજયસેનસૂરિ-પ્પમુહેર્હિં અણેગસાટ્વગ્ગેર્હિં ।

પરિકલિઆ પુહ્વિઅલે, વિહરન્તા દિંતુ મે મહં ॥ ૨૦ ॥

૫૯ તત્પદ્મે શ્રી વિજયસેનસૂરિઃ ।

ગાથાર્થઃ-શ્રી વિજયસેનસૂરિ પ્રમુખ અનેક સાધુવર્યોથી પરિવરેલ, અને પૃથ્વીતળ પર વિચરતા શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી અને કલ્યાણ આપો-માર્ગ કલ્યાણ કરો. ૨૦.

વ્યાખ્યા-સિરિત્તિ-તે ચ શ્રીહીરવિજયસૂરયઃ સંપ્રતિ ૫૯ વિજયસેનસૂરિપ્રમુખનેકસાધુમિઃ પરિકલિતાઃ પૃથ્વીતલે વિહારં કુર્વાણા મે મમ મહં પ્રયચ્છન્તુ ॥ ૨૦ ॥

इति महोपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिविरचिता
श्रीतपागच्छपट्टावलीसूत्रवृत्तिः समाप्ता ॥ छ ॥

તથા ચેયં શ્રીહીરવિજયસૂરીણાં નિર્દેશાત્ ઉપાધ્યાય શ્રીવિમલહર્ષગણિ-ઉપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજયગણિ-ઉપાધ્યાય શ્રીસોમવિજયગણિ-પં૦ લલિતસાગરગણિપ્રમુખગીતાર્થેઃ સંભૂય સંવત્ ૧૬૪૮ વર્ષે ચૈત્રબહુલષષ્ઠી શુક્રે અહમ્મદાવાદનગરે શ્રીમુનિસુંદરસૂરિકૃતગુર્વાવલો-જીર્ણપટ્ટાવલી-દુષ્પ્રમાસંઘસ્તોત્રયંત્રાધનુસારેણ સંશોધિતા । તથાપિ યકિંચિત્ શોધનાર્હં ભવતિ તત્ત્મધ્યસ્થગીતાર્થેઃ સંશોધ્યં ॥

किंचाऽस्याः पट्टावल्याः शोधनात्प्रागू बहव आदर्शाः संजाताः सन्ति ते चास्योपरि संशोध्य वाचनीया न त्वन्यथेति श्रीमत्परमगुरूणामनुशिष्टिरिति ॥

वाचकशिरोवर्तसश्रीकल्याणविजयगणि
तत् शिष्य महोपाध्याय गणि
तत् शिष्य गणि ज्ञानविजयेन लिपीकृता ।

पट्टपरंपरणं वायगसिद्धिम्मसायरगुर्हि ।

परिसंस्वाया सिरिमंतसूरिणो दिन्तु सिद्धिसुहं ॥ ૨૧ ॥

इयं गाथा शिष्यकृता । छः ॥ छः ॥

વ્યાખ્યાર્થઃ-જ્યોગણસાહમા પદ્ધતર શ્રી વિજયસેનસૂરિ પ્રમુખ અનેક સાધુવર્યોથી પરિવરેલ અને પૃથ્વી પર વિહાર કરતા શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી મહારાજના માર્ગ કલ્યાણ કરો. ૨૦.

મહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરગણિરચિત

શ્રીતપાગચ્છપટ્ટાવલી સૂત્રવૃત્તિ સંપૂર્ણ

આચાર્ય શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજીના આદેશથી ઉપાધ્યાય શ્રી વિમળહર્ષ ગણિ, ઉપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજયમણિ, ઉપાધ્યાય શ્રી સોમવિજયગણિ, તથા પંન્યાસ લખિધસાગરગણિ વિગેરે ગીતાર્થોએ વિ. સંવત્ ૧૬૪૮ના ચૈત્ર વદિ છઠ્ઠે ને શુક્રવારના દિને શ્રી અમદાવાદનગરમાં એકત્ર થઇને આ તપાગચ્છ પટ્ટાવલી શ્રી મુનિસુન્દરસૂરિકૃત ગુર્વાવલી, જીર્ણ પટ્ટાવલી તેમજ દુષ્પ્રમાસંઘસ્તોત્રચત્ર વિગેરેને અનુસારે તપાસેલ છે; છતાં પણ કઈ તપાસવા-શોધવા યોગ્ય વસ્તુ હોય તો તટસ્થ-પક્ષપાત વિનાના ગીતાર્થોએ તે તપાસવું.

આ પટ્ટાવલીના સંશોધન પૂર્વે ઘણી પટ્ટાવલીઓ લખાએલ છે તે બધી આ પટ્ટાવલીને લક્ષમાં રાખીને વાંચવી, આ પટ્ટાવલીથી અલગ પાડવી નહિ એવો શ્રીમાન ગુરુમહારાજનો આદેશ છે.

વાચકશિરોમણિ શ્રીમાન કલ્યાણવિજયગણિના પ્રશિષ્ય શ્રી જ્ઞાનવિજય ગણિએ બરાબર વિચારીને આ પ્રત લખી છે.

વાચક શ્રી ધર્મસાગર ગુરુવડે પદ્ધતિની પરંપરાના ક્રમથી ગણત્રી કરાયેલા શ્રીમાન સુરિવર્યો મને સિદ્ધિસુખ-મોક્ષસુખ આપો. આ છેલ્લી ગાથા ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરના ડોહ શિષ્યે રચેલી જણાય છે. ૨૧.

૫૯. શ્રી વિજયસેનસૂરિ

જન્મ વિ. સં. ૧૬૦૪ : દીક્ષા વિ. સં. ૧૬૧૩ : પંડિતપદ વિ. સં. ૧૬૨૬ : આચાર્ય પદ વિ. સં. ૧૬૨૮ : સ્વર્ગવાસ વિ. સં. ૧૬૭૧ : સર્વાયુ ૬૭ વર્ષ :

તેઓ મારવાડના નાડલાર્ધ ગામના રહેવાસી હતા. તેમના પિતાશ્રીનું નામ કર્માશાહ અને માતુશ્રીનું નામ કોડિમદે હતું. તેમનું પોતાનું સંસારાવસ્થાનું અભિધાન જ્ઞેસિંઘ હતું અને તેઓ રાજા દેવડની પાંત્રીશમી પેઢીએ થયેલ મનાય છે. વિ. સં. ૧૬૦૪ના ક્ષાણ શુદ્ધિ પુનમના રોજ તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમણે વિ. સં. ૧૬૧૩ના જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૧૧ના રોજ પોતાની માતા સાથે સૂરત શહેરમાં શ્રી વિજયદાનસૂરિ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી અને પછી તુરત જ શ્રી વિજયદાનસૂરિએ તેમને હીરવિજયસૂરિને તેમના શિષ્ય તરીકે સોંપ્યા હતા.

ક્રમશઃ શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતાં કરતાં તેઓ પ્રખર પંડિત બન્યા અને વિ. સં. ૧૬૨૬માં ખંભાતમાં તેમને પંડિતપદ અર્પણ કરવામાં આવ્યું. બાદ વિ. સં. ૧૬૨૮માં આચાર્ય પદ-પ્રદાન કર્યું ત્યારે મૂળા શેઠ અને વીંધા પારેખે સારો મહોત્સવ કર્યો હતો. તેમના સમર્થ ગુરુ વિજયહીરસૂરીશ્વરજીના ઘણા ગુણો તેમનામાં જિતર્યો હતા. લગભગ તેઓ સ્વગુરુ જેવા જ સમર્થ અને પ્રતાપી હતા. જ્યારે હીરવિજયસૂરીશ્વરજી સમ્રાટ અકબર પાસે ફતેપુર સીક્રી ગયા અને ત્યારબાદ પણ આસપાસના શહેરોમાં ચાતુર્માસ રહ્યા તે બધા સમય દરમિયાન તેમણે ગચ્છની જવાબદારી સંભાળી લીધી હતી, અને ગુજરાતમાં રહી સારી રીતે શાસનોપલ્લિ કરી હતી. જ્યારે હીરવિજયસૂરિ ગુજરાત તરફ આવવા નીકળ્યા ત્યારે તેમણે બાદશાહને જણાવેલું કે-‘તમને ઉપદેશ આપવા માટે-તમારી સાથે ધર્મચર્યા કરવા માટે-મારા પૃથ્વી શિષ્ય શ્રી વિજયસેનસૂરિને મોકલીશ.’

સમ્રાટ અકબર પાસે જવાની ગુરુગ્રીની આજ્ઞા થતાં જ વિહાર કરતાં તેઓશ્રી પાટણ વિગેરે નગરોમાં થઈને, આખૂ તીર્થની યાત્રા કરીને શીરોહી આવી પહોંચ્યા. શીરોહીના સુરત્રાણે પણ તેમનો અતીવ આદરસત્કાર કર્યો. ત્યારબાદ રાણકપુર, વરકાણા તીર્થની યાત્રા કરી, સ્વજન્મભૂમિ નાડોલ થઈને વિહાર કરતાં તેઓ હુધીયાણા આવ્યા. ત્યાં સમ્રાટ અકબરને પણ માન્ય શેખ અબુલફઝલનો બાઈ ફૈઝી સૂરિજીને મળ્યો. હુધિયાણામાં સૂરિજીએ આઠ અવધાનાં કરી બતાવ્યા તે જોઈ ફૈઝી અતીવ આશ્ચર્ય પામ્યો અને લાહોર બાદશાહ પાસે જઈને તેણે વિજયસેનસૂરિના ઘણાં વખાણ કર્યાં. અને જ્યારે તેઓશ્રીએ લાહોરમાં સં. ૧૬૪૬ના જેઠ શુદ્ધ બારશે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે સમ્રાટ અકબરે બાદશાહી સરંજામથી તેમનો અતીવ આદરસત્કાર કર્યો. તેમણે સમ્રાટ પાસે સ્વગુરુની જિજ્ઞાસ જણાવા લીધી નહિ. અકબર તેમની વિદ્વત્તાથી અતીવ રંજિત થયો અને તેમના ઉપદેશથી જીવદયાના કેટલાક વધુ ફરમાનો કાઢ્યા.

જેકદા પ્રસંગ જોઈ સૂરિજીએ સમ્રાટને છ વસ્તુનો નિષેધ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો અને તેને પરિણામે સમ્રાટે તે હકીકત સાનંદ કબૂલ રાખી તેના ફરમાનો હેશબરમાં મોકલી આપ્યા. તે ફરમાનમાં નીચે મુજબ જણાવેલ હતું. (૧-૪) ગાય, બળદ, પાડા ને ભેંસની હિંસા ન કરવી, (૫) અપુત્રીયાનું દ્રવ્ય ન લેવું અને (૬) બંદીવાનોને ન પકડવા.

તેઓ વિદ્વાન્ હોવા સાથે સમર્થ વાદી પણ હતા. વિજયસેનસૂરિના સમ્રાટ પર વધતા જતાં પ્રાબલ્યને બ્રાહ્મણો સહન કરી શક્યા નહિ. તેઓ તેમને કોઈ પણ પ્રકારે પરાજિત કરવા માગતા હતા. પ્રસંગ જોઈ બ્રાહ્મણોએ અકબર પાસે વાત કાઢી કે જૈનો ઇશ્વરને માનતા જ નથી, સૂર્યનો દેવ તરીકે સ્વીકાર કરતા નથી અને ગંગાની પણ અવગણના કરે છે.

અકબરે વિજયસેનસૂરિને આ બાબતમાં પૂછતાં તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે- ‘રાજસભામાં સર્વજન સમક્ષ આ વસ્તુની ચર્ચા કરશું.’ બાદ નિષ્ણીત ઢિવસે તે વસ્તુ પરત્વે વાદ ચાલતાં વિજયસેનસૂરિએ સૌને નિરુત્તર કર્યા હતા.

વાદવિવાદ પ્રસંગે ધૃત્વરત્નું ક્ષપ્ત સ્વરૂપ સાંભળી બાદશાહ પોતે પણ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો. સૂરિશ્રીએ એક જ શ્લોકદ્વારા તેમના જ શાસ્ત્રોને શસ્ત્રરૂપે બનાવીને પ્રાક્ષણોને નિરુત્તર કર્યા હતા. તે શ્લોક નીચે પ્રમાણે હતો.

યં શૈવાઃ સમુપાસતે શિવ ઇતિ બ્રહ્મેતિ વૈવાસ્તિનો
 બૌદ્ધા બુદ્ધ ઇતિ પ્રમાણપટ્ટઃ કર્મેતિ મીમાંસકાઃ ।
 અર્હસ્મિત્યથ જૈનશાસનરતાઃ કર્તેતિ નૈયાયિકાઃ,
 સાંડયં વો વિદ્ધાતુ વાઙ્મિહતફલં ત્રૈલોક્યનાથો હરિઃ ॥

સૂર્યદેવના સ્વીકાર બાબત એવો જડબાતોડ શ્લોક કહ્યો કે જે સાંભળી પ્રાક્ષણવર્ગને મોનનો આશરો લીધા સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ જ ન રહ્યો. તે શ્લોક નીચે પ્રમાણે હતો.

અધામધામધામેર્ધં વયમેવ સ્વચેતસિ ।
 યસ્યાસ્તસ્યસને પ્રાપ્તે, સ્યજામો મોક્ષનોદકે ॥

અને ગંગાની અવગણના બાબતનું નિરસન કરતાં સૂરિશ્રીએ જણાવ્યું કે ગંગાજળ વિના અમારાં પ્રતિષ્ઠાદિક કાર્યો અપૂર્ણ જ રહે છે અર્થાત્ જિનપ્રતિમા-પ્રતિષ્ઠાદિ કાર્યોમાં અમે ગંગાજળનો ઉપયોગ કરીએ છીએ.

વાદવિવાદની તેમજ સામા પક્ષને યુક્તિપૂર્વક નિરુત્તર કરવાની તેમની આવી શક્તિથી અતીવ હર્ષિત થઈ સમ્રાટ અકબરે તેમને ‘‘ સૂરિસ્વાધ ’’નું ખિરદ અર્પણ કર્યું હતું. આ ઉપરાંત તેમણે સૂરતમાં ભૂષણ નામના દિગંબરાચાર્યને શાસ્ત્રાર્થમાં નિરુત્તર કરી પરાજિત કર્યો હતો. વાદવિવાદ કરવાની શક્તિ ઉપરાંત નૂતન રચના માટેની અદ્ભુત કૌશલ્યતા માટે એક જ ઉદાહરણ બસ છે કે તેમણે યોગશાસ્ત્રના પ્રથમ જ શ્લોકના પાંચ સો અથવા તો સાત સો જેટલા અર્થો કરેલા છે.

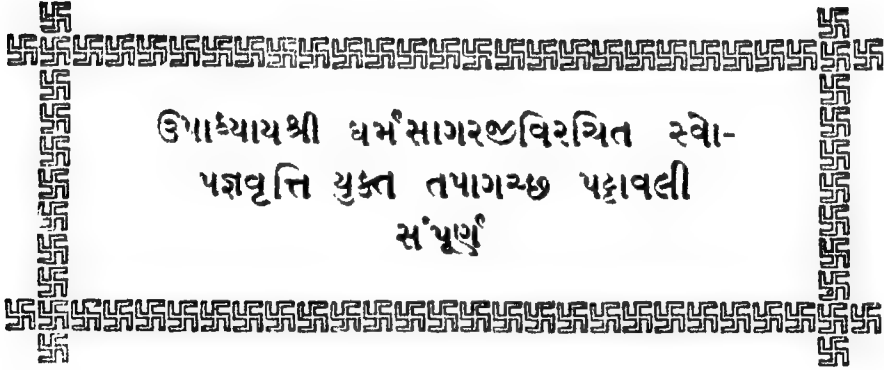
તેમની ત્યાગવૃત્તિ અને નિઃસ્પૃહતા પણ તેવી જ પ્રશંસનીય હતી. ગુરુભક્તિ પણ અભેડ હતી. ગુરુની વ્યાધિની વાત સાંભળી સ્વગુરુના અંતિમ સમયે તેમની પાસે પહોંચી જવા શ્રમ કે સુખ-સગવડની પરવા કર્યા વિના તેમણે લાંબાં-લાંબાં વિહાર કર્યા; પરંતુ ભાગ્યાનુયોગે તેઓ તેમને મળી શક્યા નહતા.

તેમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન શાસનપ્રભાવના નિમિત્તે જ ગાળ્યું છે. તેમને વિશેષ ખ્યાતિનો મોહ ન હતો. તેમણે કાવી, ગંધાર, ચાંપાનેર, અમદાવાદ, ખંભાત અને પાટણ આદિ અનેક પુર-નગરોમાં લગભગ ચાર લાખ જિનજિંઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

આ ઉપરાંત તારંગાજી, શંખેશ્વર, સિદ્ધાચળ, પંચાસર, રાણકપુર, આરાસણ આદિ તીર્થ-સ્થાનોના જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. તેમણે સુમિત્ર રાસ અને સૂક્તાવલી ગ્રંથ રચ્યાનો ઉલ્લેખ સાંપડે છે.

સડસઠ વર્ષનું આયુ ભોગવી તેઓશ્રી વિ. સં. ૧૬૭૧ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૧ના રોજ ખંભાતની પાસે આવેલા અકબરપુરમાં સ્વર્ગવાસી થયા. તેમની અગ્નિસંસ્કારવાળી ભૂમિ પર ખંભાતના સોમજી શાહે સ્તૂપ કરાવ્યો હતો. બાદશાહ જહાંગીરે તેમના સ્તૂપને માટે દસ વીઘા જમીન અર્પણ કરી હતી.*

* વિજયસેનસૂરિજીના જીવનને લગતું વિસ્તૃત વિવેચન વિજયપ્રશસ્તિકાવ્યમાંથી જોઈ શકેવું.

આ ગ્રંથની સાલવારી

મ. નિર્વાણ સંવત્ ૧	જંબૂસ્વામી દીક્ષા
" "	૧૩ સુધર્માસ્વામી કેવળજ્ઞાન
" "	૨૦ સુધર્માસ્વામી મોક્ષગમન
" "	૨૦ જંબૂસ્વામી યુગપ્રધાન
" "	૩૬ શચ્ચંભવસૂરિનો જન્મ
" "	૬૨ યશોભદ્રસૂરિનો જન્મ
" "	૬૪ જંબૂસ્વામી મોક્ષગમન
" "	૬૪ પ્રભવસ્વામી યુગપ્રધાન
" "	૬૪ શચ્ચંભવસૂરિ દીક્ષા
" "	૬૬ સંભૂતિવિજયનો જન્મ
" "	૭૫ પ્રભવસ્વામી સ્વર્ગગમન
" "	૭૫ શચ્ચંભવસૂરિ યુગપ્રધાન
" "	૮૪ યશોભદ્રસૂરિ દીક્ષા
" "	૯૪ ભદ્રબાહુસ્વામીનો જન્મ
" "	૯૮ શચ્ચંભવસૂરિ સ્વર્ગગમન
" "	૯૮ યશોભદ્રસૂરિ યુગપ્રધાન
" "	૧૦૮ સંભૂતિવિજય દીક્ષા
" "	૧૧૬ રથૂલભદ્રનો જન્મ
" "	૧૩૯ ભદ્રબાહુસ્વામી દીક્ષા
" "	૧૪૫ આર્યમહાગિરિનો જન્મ
" "	૧૪૬ રથૂલભદ્ર દીક્ષા
" "	૧૪૮ યશોભદ્રસૂરિ સ્વર્ગગમન
" "	૧૪૮ સંભૂતિવિજય યુગપ્રધાન
" "	૧૫૬ સંભૂતિવિજય સ્વર્ગગમન
" "	૧૫૬ ભદ્રબાહુસ્વામી યુગપ્રધાન
" "	૧૬૦ પાટલીપુત્રની વાચના
" "	૧૭૦ ભદ્રબાહુસ્વામી સ્વર્ગગમન
" "	૧૭૦ રથૂલભદ્ર યુગપ્રધાન
" "	૧૭૫ આર્યમહાગિરિ દીક્ષા
" "	૧૯૧ આર્યસુહસ્તિસૂરિ જન્મ
" "	૨૧૪ અમ્બકા નામનો નિહવ થયો
" "	૨૧૫ રથૂલભદ્ર સ્વર્ગગમન

મ. નિર્વાણ સંવત્ ૨૧૫	આર્યમહાગિરિ યુગપ્રધાન
" "	૨૨૦ સામુદ્ધેદિક નામનો નિહવ થયો
" "	૨૨૧ આર્યસુહસ્તિસૂરિ દીક્ષા
" "	૨૨૮ અંગ નામનો નિહવ થયો
" "	૨૪૩ સુસ્થિતસૂરિ જન્મ
" "	૨૪૫ આર્યમહાગિરિ સ્વર્ગગમન
" "	૨૪૫ આર્યસુહસ્તિસૂરિ યુગપ્રધાન
" "	૨૭૪ સુસ્થિતસૂરિ દીક્ષા
" "	૨૯૧ આર્યસુહસ્તિસૂરિ સ્વર્ગગમન
" "	૨૯૧ સુસ્થિતસૂરિ યુગપ્રધાન
" "	૩૩૯ સુસ્થિતસૂરિ સ્વર્ગગમન
" "	૩૭૬ આર્યસ્થામાચાર્ય સ્વર્ગગમન
" "	૪૫૩ કાલકાચાર્યનો જન્મ
" "	૪૫૩ આર્ય અપુટાચાર્યનો જન્મ (પ્રભાવક ચરિત્રના મતે ૪૮૪)
" "	૪૬૭ આર્ય મંચુનો જન્મ
" "	૪૭૦ વિક્રમ સંવત્ શરૂ
* વિક્રમ સંવત્ ૨૨	વજ્રસેનસૂરિ જન્મ
" "	૨૬ વજ્રસ્વામી જન્મ
" "	૩૧ વજ્રસેન દીક્ષા
" "	૩૪ વજ્રસ્વામી દીક્ષા
" "	૫૫ શત્રુંજય યાત્રાવિગ્રહે
" "	૬૩ ભદ્રગુપ્તાચાર્ય સ્વર્ગગમન
" "	૭૮ વજ્રસ્વામી યુગપ્રધાન
" "	૭૮ ગુપ્તસૂરિ સ્વર્ગગમન
" "	૧૦૦ જલવડોદાર (મતાંતરે ૧૦૮)
" "	૧૦૬ ચંદ્રસૂરિનો જન્મ
" "	૧૧૪ વજ્રસ્વામીનો સ્વર્ગવાસ

* મહાવીર નિર્વાણ પછી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમનો સંવત્સર પ્રવર્ત્યો એટલે વિક્રમસંવત્ની સંખ્યામાં ૪૭૦ વર્ષ ઉમેરતાં મહાવીર નિર્વાણ સંવત્ થયો.

વિક્રમ સંવત	૧૨૭	આચાર્યશક્તિસૂરિ સ્વર્ગગમન
"	"	૧૩૬ દિગંબરોત્પત્તિ
"	"	૧૪૩ ચંદ્રસૂરિ દીક્ષા
"	"	૧૪૭ વજ્રસેનસૂરિ યુગપ્રધાન
"	"	૧૫૦ વજ્રસેનસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૫૦ ચંદ્રસૂરિ યુગપ્રધાન
"	"	૧૭૩ ચંદ્રસૂરિ સ્વર્ગગમન
"	"	૨૦૦ જગજગસૂરિએ સત્યપુરમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી
"	"	૨૨૫ વૃદ્ધદેવસૂરિએ કોરંટક નગરમાં પ્રતિષ્ઠા કરી
"	"	૩૦૦ વીરસૂરિએ નાગપુરમાં શ્રી નમિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી
"	"	૩૭૫ વલ્લભી ભંજ
"	"	૪૧૨ ચૈત્યસ્થિતિ
"	"	૪૧૬ બ્રહ્મહોપિકા શાખા શરૂ થઇ
"	"	૪૨૬ નાગાર્જુન સ્વર્ગવાસ
"	"	૫૨૩ પંચમીને બદલે ચોથની સંવ- ત્સરી થઇ
"	"	૫૮૫ હરિભદ્રસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૬૪૫ શ્રી જિનભદ્રગણિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૭૦૦ રવિપ્રભસૂરિએ નાડોલમાં શ્રી નેમિનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી
"	"	૭૨૦ હિમાસ્વાતી થયા
"	"	૮૦૦ બપ્પભટ્ટસૂરિનો જન્મ
"	"	૮૦૨ અણ્ણહીલપુર પાટણની સ્થાપના
"	"	૮૬૫ બપ્પભટ્ટસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૯૯૪ સર્વદેવસૂરિ યુગપ્રધાન
"	"	૧૦૧૦ સર્વદેવસૂરિએ રામસૈન્યપુરમાં શ્રીચંદ્રપ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરી
"	"	૧૦૨૯ ધનપાળે દેશીનામમાળાની રચના કરી
"	"	૧૦૭૨ અભયદેવસૂરિનો જન્મ

વિક્રમ સંવત	૧૦૮૮	અભયદેવસૂરિ આચાર્યપદ
"	"	૧૦૯૬ વાદીવેતાલ શાંતિસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૧૩૨ શ્રી જિનદત્તસૂરિનો જન્મ
"	"	૧૧૩૪ વાદી દેવસૂરિનો જન્મ
"	"	૧૧૩૫ અભયદેવસૂરિ સ્વર્ગવાસ (મતાંતર ૧૧૩૬)
"	"	૧૧૪૧ જિનદત્તસૂરિ દીક્ષા
"	"	૧૧૪૩ વાદી દેવસૂરિનો જન્મ
"	"	૧૧૪૫ કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્ર સૂરિનો જન્મ
"	"	૧૧૪૬ પૂર્ણિમા મતોત્પત્તિ
"	"	૧૧૫૦ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિ દીક્ષા
"	"	૧૧૫૨ વાદી દેવસૂરિ દીક્ષા
"	"	૧૧૬૬ કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રસૂરિ આચાર્યપદ
"	"	૧૧૬૭ શ્રી જિનવલ્લભસૂરિનો સ્વર્ગ- વાસ
"	"	૧૧૬૯ જિનદત્તસૂરિ આચાર્યપદ
"	"	૧૧૭૪ વાદી દેવસૂરિ આચાર્યપદ
"	"	૧૧૭૮ મુનિચંદ્રસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૧૯૨ સિદ્ધરાજે માળવા પર જીત મેળવી
"	"	૧૧૯૯ સિદ્ધરાજનું મૃત્યુ
"	"	૧૨૦૪ વાદી દેવસૂરિએ ક્ષેત્રધીમાં પ્રતિષ્ઠા કરી
"	"	૧૨૦૪ ખરતર ગચ્છોત્પત્તિ
"	"	૧૨૧૧ જિનદત્તસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૨૧૩ આંચલિક મતોત્પત્તિ
"	"	૧૨૨૨ બાહડે કરાવેલ શત્રુંજયોદ્ધાર
"	"	૧૨૨૬ વાદી દેવસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૨૨૯ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિ સ્વર્ગવાસ

વિક્રમ સંવત્ ૧૨૩૬	સોમપ્રબસૂરિએ ગચ્છોત્પત્તિ
" "	૧૨૪૧ સોમપ્રબસૂરિએ કુમારપાળા- પ્રતિભોધ ગ્રંથ પૂર્ણ કર્યો
" "	૧૨૫૦ આગમિક ગચ્છોત્પત્તિ
" "	૧૨૮૫ તપાગચ્છની ઉત્પત્તિ
" "	૧૩ ૨ વિદ્યાનંદસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૩૧૦ સોમપ્રબસૂરિ(ખીખી)નો જન્મ
" "	૧૩૨૧ સોમપ્રબસૂરિ(ખીખી)ની દીક્ષા
" "	૧૩૨૩ વિદ્યાનંદસૂરિ આચાર્ય પદ
" "	૧૩૨૭ દેવેન્દ્રસૂરિ સ્વર્ગવાસ
" "	૧૩૩૨ સોમપ્રબસૂરિ(ખીખી)આચાર્ય
" "	૧૩૫૫ સોમતિલકસૂરિનો જન્મ
" "	૧૩૫૭ ધર્મધોપસૂરિ સ્વર્ગવાસ
" "	૧૩૬૯ સોમતિલકસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૩૭૩ સોમતિલકસૂરિ આચાર્ય
" "	૧૩૭૩ સોમપ્રબસૂરિ (ખીખી) સ્વર્ગવાસ
" "	૧૩૭૩ ચંદ્રશેખરસૂરિનો જન્મ
" "	૧૩૮૦ જય્યાનંદસૂરિનો જન્મ
" "	૧૩૮૫ ચંદ્રશેખરસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૩૯૨ જય્યાનંદસૂરિની દીક્ષા
" "	૧૩૯૩ ચંદ્રશેખરસૂરિ આચાર્ય પદ
" "	૧૩૯૬ દેવસુંદરસૂરિનો જન્મ
" "	૧૪૦૪ દેવસુંદરસૂરિની દીક્ષા
" "	૧૪૦૫ જ્ઞાનસાગરસૂરિ જન્મ
" "	૧૪૦૯ કુળમંડનસૂરિ જન્મ
" "	૧૪૧૭ જ્ઞાનસાગરસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૪૧૭ કુળમંડનસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૪૨૦ જય્યાનંદસૂરિ આચાર્ય પદ
" "	૧૪૨૦ દેવસુંદરસૂરિ આચાર્ય પદ
" "	૧૪૨૩ ચંદ્રશેખરસૂરિ સ્વર્ગવાસ
" "	૧૪૨૪ સોમતિલકસૂરિ સ્વર્ગવાસ
" "	૧૪૩૦ સોમસુંદરસૂરિ જન્મ

વિક્રમ સંવત્ ૧૪૩૬	મુનિસુંદરસૂરિ જન્મ
" "	૧૪૩૭ સોમસુંદરસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૪૪૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિએ આવશ્યક સૂત્રની અવચૂરી રચી
" "	૧૪૪૧ જય્યાનંદસૂરિનો સ્વર્ગવાસ
" "	૧૪૪૧ જ્ઞાનસાગરસૂરિ આચાર્ય
" "	૧૪૪૧ જ્ઞાનસાગરસૂરિએ ઉત્તરા- ખ્યત્તેન તેમજ ઓધનિર્મુક્તિ પર અવચૂરી રચી.
" "	૧૪૪૨ કુળમંડનસૂરિ આચાર્ય પદ
" "	૧૪૪૩ મુનિસુંદરસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૪૫૦ સોમસુંદરસૂરિને વાચકપદ
" "	૧૪૫૫ કુળમંડનસૂરિ સ્વર્ગવાસ
" "	૧૪૫૭ સોમસુંદરસૂરિ આચાર્ય
" "	૧૪૫૭ રત્નશેખરસૂરિ જન્મ
" "	૧૪૬૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિ સ્વર્ગવાસ
" "	૧૪૬૩ રત્નશેખરસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૪૬૪ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ જન્મ
" "	૧૪૬૬ મુનિસુંદરસૂરિ વાચકપદ
" "	૧૪૬૬ ગુણરત્નસૂરિએ ક્રિયારત્ન- સમુચ્ચય નામનો ગ્રંથ રચ્યો
" "	૧૪૭૭ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ દીક્ષા
" "	૧૪૭૮ મુનિસુંદરસૂરિ આચાર્ય પદ
" "	૧૪૭૯ સોમસુંદરસૂરિએ તારંગાણ પર શ્રી આંજનાનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી
" "	૧૪૮૩ શ્રી જ્ઞાનસુંદરસૂરિએ દીવાળી- કલ્પની રચના કરી
" "	૧૪૮૩ રત્નશેખરસૂરિને પંડિતપદ
" "	૧૪૮૩ રત્નશેખરસૂરિને વાચકપદ
" "	૧૪૮૬ સોમસુંદરસૂરિએ રાણકપુરજીની પ્રતિષ્ઠા કરી
" "	૧૪૮૬ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ પંચાસપદ
" "	૧૪૮૯ ચારિત્રરત્ન ગણિએ દાન પ્રદીપ ગ્રંથ રચ્યો

વિક્રમ સંવત	૧૫૦૧	લક્ષ્મીસાગરસૂરિને વાચકપદ
"	"	૧૫૦૨ રત્નશેખરસૂરિ આચાર્ય
"	"	૧૫૦૩ સુનિસુંદરસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૫૦૪ સોમદેવે કથામહોદધિ નામનો ગ્રંથ રચ્યો.
"	"	૧૫૦૫ જયસુંદર (જયચંદ્ર) સૂરિએ દેલવાડામાં શ્રી અભિનંદન સ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી.
"	"	૧૫૦૮ લુકા મતોત્પત્તિ
"	"	૧૫૦૮ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ આચાર્ય
"	"	૧૫૧૭ રત્નશેખરસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૫૧૭ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ ગચ્છનાયક
"	"	૧૫૨૧ લાવણ્યસમયનો જન્મ
"	"	૧૫૨૨ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ ગચ્છ- પરિધાપનિકા મહોત્સવ કર્યો.
"	"	૧૫૨૬ લાવણ્યસમયની દીક્ષા
"	"	૧૫૩૩ બાણા નામનો વેપધારી થયો
"	"	૧૫૪૧ સોમચારિત્ર ચુરુચુરતના કર નામનું કાવ્ય રચ્યું.
"	"	૧૫૪૭ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૫૪૭ આણંદવિમળસૂરિનો જન્મ
"	"	૧૫૫૮ આણંદવિમળસૂરિ દીક્ષા
"	"	૧૫૫૩ વિજયદાનસૂરિ જન્મ
"	"	૧૫૬૨ વિજયદાનસૂરિ દીક્ષા
"	"	૧૫૬૨ કડવા મતોત્પત્તિ
"	"	૧૫૬૪ કડવાનું મૃત્યુ
"	"	૧૫૬૮ આણંદવિમળસૂરિને ઉપાધ્યાય પદ
"	"	૧૫૭૦ ખીજા મતોત્પત્તિ
"	"	૧૫૭૭ આણંદવિમળસૂરિ આચાર્ય પદ
"	"	૧૫૭૨ પાર્શ્વચંદ્ર(પાયચંદ્ર)ગચ્છોત્પત્તિ
"	"	૧૫૮૨ આણંદવિમળસૂરિએ કથિયાદાસ કર્યો
"	"	૧૫૮૩ આણંદવિમળસૂરિએ પાંતીયા બોલનો નિયમ બહાર પાડ્યો

વિક્રમ સંવત	૧૫૮૩	હીરવિજયસૂરિનો જન્મ
"	"	૧૫૮૪ હેમવિમળસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૫૮૭ વિજયદાનસૂરિ આચાર્ય પદ
"	"	૧૫૯૩ હીરવિજયસૂરિ દીક્ષા
"	"	૧૫૯૬ આણંદવિમળસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૬૦૪ વિજયસેનસૂરિનો જન્મ
"	"	૧૬૦૭ હીરવિજયસૂરિ પંડિતપદ
"	"	૧૬૦૮ હીરવિજયસૂરિ વાચકપદ
"	"	૧૬૧૦ હીરવિજયસૂરિ આચાર્ય પદ
"	"	૧૬૧૩ વિજયસેનસૂરિ દીક્ષા
"	"	૧૬૨૨ વિજયદાનસૂરિ સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૬૨૬ વિજયસેનસૂરિને પંડિતપદ
"	"	૧૬૨૮ વિજયસેનસૂરિ આચાર્ય પદ
"	"	૧૬૨૮ લોડામતના મેઘજી ઋષિ લોકા ગચ્છના ત્યાગ કરી તપાગચ્છમાં સામેજ થયા
"	"	૧૬૩૦ હીરવિજયસૂરિને ભોરસદમાં ઉપસર્ગ
"	"	૧૬૩૬ હીરવિજયસૂરિને અમદાવાદમાં ઉપસર્ગ
"	"	૧૬૩૯ હીરવિજયસૂરિની સમ્રાટ અકબર સાથે મુલાકાત
"	"	૧૬૪૬ હીરવિજયસૂરિએ ખંભાતમાં પ્રતિષ્ઠા કરી
"	"	૧૬૪૮ તપાગચ્છ પદાવલી(આ પુસ્તક) નું સંશોધન થયું.
"	"	૧૬૪૯ વિજયસેનસૂરિનો બાદશાહ સાથે મેળાપ
"	"	૧૬૫૧ હીરવિજયસૂરિનું જિનામાં ચાતુર્માસ
"	"	૧૬૫૨ હીરવિજયસૂરિનો સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૬૫૩ ઉપા. ધર્મસાગરનો સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૬૭૧ વિજયસેનસૂરિનો સ્વર્ગવાસ
"	"	૧૭૦૯ લવજી શાહ દ્વારા હુંદક મતની સ્થાપના

महापाध्यायश्रीधर्मसागरगणिरचितं
श्रीतिपागच्छपद्मावली सूत्रम्

[स्वोपज्ञया वृत्त्या समलंकृतम्]

सिरिमंतो सुहहेउ, गुरुपरिवाडीइ आगओ संतो ।

पज्जोसवणाकप्पो, वाइज्जइ तेणुतं वुच्छं ॥ १ ॥

व्याख्या—सिरिमंतोत्ति, यत्तदोर्नित्याभिसंबंधात् येन कारणेन श्रीमान् सश्रीकः श्रियां मंत्रो वा पर्युषणाकल्पो गुरुपरिपाठ्या समागतः सन् वाच्यते । उपलक्षणात् श्रूयते च । किं लक्षणः ? शुभहेतुः स्वर्गापवर्गकारणं । तेन कारणेनाहं तां गुरुपरिपाटीं बक्ष्ये इत्यन्वयः । श्रीमानिति विशेषणं तीर्थकरचरित्रस्थविरावलीनामकीर्तनपुरस्सरं साध्वाचारप्रतिपादनेन सर्वेष्वपि मंगलभूतेषु श्रुतेषु सश्रीकत्वमस्यैवेति ख्यापनपरमिति । गुरुपरिपाट्यागत इति च विशेषणं । गुरुपरिपाट्यागतयोगाद्यनुष्ठानविधिर्नैव वाच्यमानः । ‘एगग्गचित्ता निणसासणम्मि, पभावणापूअपरायणा जे ।’ इत्यादि विधिना च श्रूयमाणः, शुभहेतुर्मोक्षफलहेतुर्नान्यथेति ज्ञापनपरमिति गार्थः ॥ १ ॥

गुरुपरिवाडीमूलं, तित्थयरो वद्धमाणनामेणं ।

तप्पद्दोदयपढमो, सुहम्मनामेण (१) गणसामी ॥ २ ॥

—श्री वर्धमानतीर्थकरः । १ तत्पद्दे श्रीसुधर्मास्वामी ।

व्याख्या—गुरुपरिवाडित्ति, गुरुपरिपाट्या मूलमाद्यं कारणं वर्धमाननाम्ना तीर्थकरः । तीर्थकृतो हि आचार्यपरिपाट्या उत्पत्तिहेतवो भवन्ति न पुनस्तदन्तर्गताः । तेषां स्वयमेव तीर्थप्रवर्तनेन कस्यापि पट्टधरत्वाभावात् ॥

१-तस्मात् श्रीमहावीरस्य पट्टे उदये च प्रथमः श्रीसुधर्मास्वामी पंचमो गणधरः । स च किं लक्षणो ? गणस्वामी मत एकादशानामपि गणधरपदस्थापनावसरे श्रीवीरेण श्रीसुधर्मास्वामिनं पुरस्कृत्य गणोऽनुज्ञातः दुष्प्रसभं यावत् श्रीसुधर्मास्वाम्यपत्यानामेव प्रवर्तनात् ॥ तत्पट्टोदये-त्यत्रोदयपदं प्रथमोदयस्यापि प्रथमाचार्यः श्रीसुधर्मेति सूचकं ॥ स च पंचाशद् वर्षाणि (५०) गृहस्थपर्याये, त्रिंशद् वर्षाणि (३०) वीरसेवायां, वीरे निर्वृते वा द्वादशवर्षाणि (१२) छात्रस्थये, अष्टौ (८) वर्षाणि केवलपर्याये चेति सर्वायुः शतमेकं (१००) परिपास्य श्रीवीराद् विंशत्या (२०) वर्षैः सिद्धिं गतः ॥ श्रीवीरज्ञानोत्पत्तेश्चतुर्दश (१४) वर्षे जमालिनामा प्रथमो निहवः । षोडश (१६) वर्षे तिष्यगुप्पनामा द्वितीयो निहवः ॥ २ ॥

वीओ जंबू (२) तईओ, पमवो (३) सिज्जंभवो (४) चउत्थो अ ।

पंचमओ जसमदो (५), छट्ठो संभूय-महगुरू (६) ॥ ३ ॥

२-तत्पट्टे श्रीजंबूस्वामी । ३-तत्पट्टे श्रीप्रभवस्वामी । ४-तत्पट्टे श्रीज्ञान्यभव-स्वामी । ५-तत्पट्टे श्रीयशोभद्रस्वामी । ६-तत्पट्टे श्रीसंभूतिविजयश्रीभद्रबाहुस्वामिनौ ।

व्याख्या—२-वीओ जंबूति, श्रीसुधर्मास्वामिपट्टे द्वितीयः श्रीजंबूस्वामी । स च नव-नवतिकोटिसंयुक्ता अष्टौ कन्यकाः परित्यज्य श्रीसुधर्मस्वाम्यंतिके प्रव्रजितः । स च षोडश (१६) वर्षाणि गृहस्थपर्याये, विंशति (२०) वर्षाणि व्रतपर्याये, चतुश्चत्वारिंशद्वर्षाणि (४४) युगप्रधान-पर्याये चेति सर्वायुरशीति (८०) वर्षाणि परिपास्य श्रीवीरात् चतुर्षाष्ट (६४) वर्षैः सिद्धः ।

अत्र कविः—

मच्छते जंबुना त्यक्ता, नवौदा नवकन्यकाः ।

तन्मन्ये मुक्तिवध्वाऽन्यो, न वृतो भारतो नरः ॥ १ ॥

चित्तं त नीतं वनिताविकारै-र्वित्तं न नीतं चतुरैश्च चौरैः ।

यद्देहगेहे हितयं निशीये, जंबूकुमाराय नमोऽस्तु तस्मै ॥ २ ॥

मण १ परमोहि २ पुलाए ३, आहार ४ स्ववग ५ उवसमे ६ कप्पे ।

संजयतिग ८ केवल ९ सि-ज्झणा य १० जंबुम्मि वुच्छिण्णा ॥ ३ ॥

३-तईओति, श्रीजंबूस्वामिपट्टे तृतीयः श्रीप्रभवस्वामी । स च त्रिंशद् (३०) वर्षाणि गृहस्थपर्याये, चतुश्चत्वारिंशत् (४४) वर्षाणि व्रतपर्याये, एकादश (११) वर्षाणि युगप्रधानपर्याये चेति सर्वायुः पंचाशीति (८५) वर्षाणि परिपास्य, श्रीवीरात् पंचसप्तति (७५) वर्षातिक्रमे स्वर्गप्राप्ति ॥ ७ ॥

४-सिञ्जभवोत्ति, श्रीप्रभवस्वामिप्रहितसाधुमुखान् “अहो कष्टमहो कष्टे, तत्त्वं न ज्ञायते परम् ” इत्यादि वचसा यज्ञस्तंभादयः श्रीश्रीतिनाथविंबदर्शनादवाप्तधर्मा प्रव्रज्य, क्रमेण मनकनाम्नः स्वसुतस्य निमित्तं दशवैकालिकं कृतवान् ।

यतः—कृतं विकारवेलायां, दशाध्ययनगर्भितम् ।

दशवैकालिकमिति—नाम्ना शास्त्रं बभूव तत् ॥ १॥

अतः परं भविष्यति, प्राणिनो ह्यल्पमेवसः ।

कृतार्थास्ते मनकवत्, भवंतु त्वत्प्रसादतः ॥ २॥

श्रुतांभोजस्य किञ्चकं, दशवैकालिकं ह्यदः ।

आचम्याचम्य मोदन्ता—मनगारमधुव्रताः ॥ ३॥

इति संघोपरोधेन, श्रीशय्यमवसूरिभिः ।

दशवैकालिको ग्रंथो, न संवत्से महात्मभिः ॥ ४॥

स चाष्टाविंशति (२८) वर्षाणि गृहस्थपर्याये, एकादश (११) व्रते, त्रयोविंशति (२३) युग० चेति सर्वायुर्द्वापष्टि (६२) वर्षाणि परिपाल्य श्रीवीरादष्टनवति (९८) वर्षातिक्रमे स्वर्गभाक् ॥ छ ॥

५—पंचमओत्ति, श्रीशय्यमवस्वामिपट्टे पंचम श्रीयशोभद्रस्वामी । स च द्वाविंशति (२२) वर्षाणि गृहे, चतुर्दश (१४) व्रते, पञ्चाशत् (५०) वर्षाणि युग० सर्वायुः षडशीति (८६) वर्षाणि परिपाल्य श्रीवीरादष्टचत्वारिंशदधिके शते (१४८)ऽतिक्रान्ते स्वर्गभाक् ॥ छ ॥

६—छट्टो संभूयति, श्रीयशोभद्रस्वामिपट्टे षष्ठौ पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् संभूतेति श्रीसंभूतिविजयः, भवति श्रीभद्रबाहुस्वामीत्युभावपि षष्ठपदधरावित्यर्थः । तत्र श्रीसंभूतिविजयो द्विचत्वारिंशत् (४२) व० गृहे, चत्वारिंशत् (४०) व्रते, अष्टौ (८) युग० चेति सर्वायुर्नवति (९०) वर्षाणि परिपाल्य स्वर्गभाक् ॥

श्रीभद्रबाहुस्वामी तु श्रीआवश्यकादिनिर्युक्तिविधाता । व्यंतरीभूतवराहमिहिरकृतसंघोपद्रव-निवारकोपसर्गहरस्तवनेन प्रवचनस्य महोपकारं कृत्वा पञ्चचत्वारिंशत् (४५) गृहे, सप्तदश (१७) व्रते, चतुर्दश (१४) युगम० चेति सर्वायुः षट्सप्तति (७६) परिपाल्य श्रीवीरात् सप्तत्यधिकशत (१७०) वर्षे स्वर्गभाक् ॥ छ ॥ ३ ॥

सिरिथूलभट्ट सत्तम ७, अट्टमगा महागिरी—सुहृत्थी ८ अ ।

सुद्विअ—सुप्पडिबद्ध, कोडिअकाकंदिगा नवमा ९ ॥ ४ ॥

७-तत्पदे श्रीस्थूलभद्रस्वामी । ८-तत्पदे श्रीआर्यमहागिरि-श्रीआर्यसुहस्तिनौ ।
९-श्रीआर्यसुहस्तिपदे श्रीसुस्थितसुप्रतिषदौ ।

व्याख्या-७ सिरिथूलभदति, श्रीसंमृतिविजय-भद्रबाहुस्वामिनोः सप्तमपट्टः श्रीस्थूल-
भद्रस्वामी कोशाप्रतिबोधजनितबोधबलीकृताखिलजगत् सर्वजनप्रसिद्धः । चतुर्दशपूर्वविदां
पश्चिमः । क्वचिच्चत्वार्यन्त्यानि पूर्वाणि सूत्रतोऽधीतवानित्यपि । स च त्रिंशत् ३० गृहे,
चतुर्विंशति २४ व्रते, पंचचत्वारिंशत् ४५ युगप्रधाने, सर्वायुर्नवनवति ९९ वर्षाणि परिपाल्य
श्रीवीरात् पंचदशाधिकशतद्वय २१५ वर्षे स्वर्गभाक् । अत्र कविः—

श्रीनेमितोऽपि शकटालसुतं विचार्य, मन्यामहे वयममुं भट्टमेकमेव ।

देवोऽद्रिदुर्गमधिरुह्य जिघाय मोहं, यन्मोहनाल्यमयं तु वशी प्रविश्य ॥ १ ॥

श्रीवीरनिर्वाणात् चतुर्दशाधिकवर्षशतद्वये २१४ आषाढाऽऽचार्यात् अव्यक्तनामा
तृतीयो निहवः ॥ छ ॥

८-अट्टमगति, श्रीस्थूलभद्रपट्टेऽष्टमौ पट्टधरौ श्रीआर्यमहागिरिः श्रीसुहस्ती चेत्युभावपि
गुरुभ्रातरौ । तत्र श्रीआर्यमहागिरिर्जिनकल्पिकतुलनामारूढो, जिनकल्पिककल्पः । त्रिंशत् ३०
गृहे, चत्वारिंशत् ४० व्रते, त्रिंशत् ३० युग ० सर्वायुः शत १०० वर्षं परिपाल्य स्वर्गभाक् ॥

द्वितीयेनाऽऽर्यसुहस्तिना पूर्वमेव द्रमकोभृतोऽपि संप्रतिजीवः प्रत्राज्य त्रिखंडाधिपतित्वं
प्रापितः । येन संप्रतिना त्रिखंडमितापि मही जिनप्रासादमंडिता विहिता, साधुवेषधारिनिजबन्ध-
पुरुषप्रेषणेनाऽनार्यदेशेऽपि साधुविहारः कारितः ॥ स च आर्यसुहस्ती त्रिंशत् ३० गृहे, चतुर्विंशति
२४ व्रते, षट्चत्वारिंशत् ४६ युग ० सर्वायुः शतमेकं १०० परिपाल्य श्रीवीरात् एकनवत्य-
धिकशतद्वये २९१ स्वर्गभाक् ।

यद्यपि श्रीस्थूलभद्रस्य पंचदशाधिकशतद्वय २१५ वर्षे स्वर्गो गुर्वावल्यनुसारेणोक्तः ।
श्रीमहागिरि-सुहस्तिनौ तु त्रिंशत् ३० वर्षाणि गृहस्थपर्यायावपि शत १०० वर्षजीविनौ दुष्मा-
संघस्तोत्रयंत्रकानुसारेणोक्तौ ॥ तथा च सति श्रीआर्यसुहस्तिः श्रीस्थूलभद्रदीक्षितो न संपद्येत,
तथापि गृहस्थपर्यायवर्षाणि न्यूनानि व्रतवर्षाणि चाधिकानोति विभाव्य घटनीयमिति ॥

तथा श्रीसुहस्तिदीक्षिताऽर्चिसुकुमालमृतिस्थाने तत्सुतेन देवकुलं कारितं तस्य च
“ महाकाल ” इति नाम संजातं ।

श्रीवीरनिर्वाणात् विंशत्यधिकवर्षशतद्वये २२० अश्वमित्रात् सामुच्छेदिकनामा चतुर्थो
निहवः । तथा अष्टविंशत्यधिकशतद्वये २२८ गंगनामा द्विक्रियः पंचमो निहवः ॥ छ ॥

९—सुट्टिभक्ति, श्रीसुहस्तिनः पट्टे नवमौ श्रीसुस्थित—सुप्रतिबद्धौ, कौटिक—कार्कविकौ ।
कौटिशः सूरिमंत्रजापात् कोट्यंशसूरिमंत्रधारित्वाद्वा । ताम्यां कौटिकनाम्ना गच्छोऽभूत्, अयं
भावः—श्रीसुधर्मस्वामिनोऽष्टौ सूरिन् यावत् निर्ग्रन्थाः साधवोऽनगारा इत्यादि सामान्यार्थाभिधा-
यिन्याख्याऽऽसीत् नवमे च तत्पट्टे कौटिका इति विशेषार्थावबोधकं द्वितीयं नाम प्रादुर्भूतं ॥

श्रीआर्यमहागिरेस्तु शिष्यौ बहुल—बलिस्सहौ यमलभ्रातरौ, तस्य बलिस्सहस्य शिष्यः
स्वातिः तत्त्वार्थादयो ग्रन्थास्तु तत्कृता एव संभाव्यन्ते ।

तच्छिष्यः श्यामाचार्यः प्रज्ञापनाकृत श्रीवीरात् षट्सप्तत्यधिकशतत्रये ३७६ स्वर्गभाक् ॥
तच्छिष्यः सांडिल्यो जीतमर्यादाकृदिति नंदिस्थविरावल्यामुक्तमस्ति । परं सा पट्टपरंपराऽन्येति
बोध्यं ॥ ४ ॥

सिरिइंददिभस्वरि दसमो १० इकारसो अ दिभगुरु ११ ।

वारसमो सीहगिरी १२, तेरसमो वयरसामिगुरु १३ ॥ ५ ॥

१०—तत्पट्टे श्रीइंद्रदिभस्वरिः । ११—तत्पट्टे श्रीदिभस्वरिः । १२—तत्पट्टे श्री-
सिंहगिरिः । १३—तत्पट्टे श्रीवज्रस्वामी ।

व्याख्या—१०—सिरि इंदत्ति, श्रीसुस्थित—सुप्रतिबद्धयोः पट्टे दशमः श्रीइंद्रदिभस्वरिः ।
अत्रांतरे श्रीवीर० त्रिपञ्चाशदधिकचतुःशतवर्षातिक्रमे ४९३ गर्दभिच्छोच्छेदी कालकसूरिः ।
श्रीवीरात् त्रिपञ्चाशदधिकचतुःशतवर्षातिक्रमे ४९३ भृगुकच्छे आर्यस्वपुटाऽऽचार्य इति पट्टावल्यां ।
प्रभावकचरित्रे तु चतुरशीत्यधिकचतुःशत ४८४ वर्षे आर्यस्वपुटाचार्यः । सप्तषष्ठ्यधिकचतुःशत-
४६७ वर्षे आर्यमंगुः । वृद्धवादी पादलिप्तश्च तथा सिद्धसेनदिवाकरो, येनोज्जयिन्यां महाकालप्रासाद-
रुद्रलिङ्गास्फोटनं विधाय कल्याणमंदिरस्तवेन श्रीपार्श्वनाथबिंबं प्रकटीकृतं, श्रीविक्रमादित्यश्च प्रति-
बोधितस्तद्वाज्यं तु श्रीवीर० सप्ततिवर्षशतचतुष्टये ४७० संजातं । तानि वर्षाणि चैवम्—

जं रयणि कालमाओ, अरिहा तित्थं करो महावीरो ।

तं रयणि अवणिवई, अहिसित्तो पालओ राया ॥ १ ॥

सट्टी पालयरण्णो ६०, पणवण्णसयं तु होई नंदाणं १९९ ।

अट्टसयं मुरियाणं १०८, तीस खिअ पूसमित्तस्स ३० ॥ २ ॥

बळमित्त—माणुमित्त, सट्टी ६० वरिसाणि चत्त नहवाणे ४० ।

तह गहभिद्धरज्जं, तेरस १३ वरिस सगस्स चउ (वरिसा) ४ ॥ ३ ॥

११-इकारसोत्ति, श्रीइन्द्रदिक्कसूरिपट्टे एकादशः श्रीदिक्कसूरिः ।

१२-बारसमोत्ति, श्रीदिक्कसूरिपट्टे द्वादशः श्रीसिंहगिरिः ।

१३-तेरसमोत्ति, श्रीसिंहगिरिपट्टे त्रयोदशः श्रीवज्रस्वामी । यो बाल्यादपि जाति-
स्मृतिभाग् नभोगमनविद्यया संधरक्षाकृत, दक्षिणस्यां बौद्धराज्ये जिनेन्द्रपूजानिमित्तं पुष्पाद्यानयनेन
प्रवचनप्रभावनाकृत देवाभिबंदितो दशपूर्वविदामपश्चिमो वज्रशास्त्रोत्पत्तिमूलं । तथा स भगवान्
षण्णवस्थधिकचतुःशत ४९६ वर्षाति जातः सन् अष्टौ ८ वर्षाणि गृहे, चतुश्चत्वारिंशत् ४४ वर्षाणि
व्रते, षट्त्रिंशत् ३६ वर्षाणि युगप्रधानपदे सर्वायुरष्टाशीति ८८ वर्षाणि परिपाल्य श्रीवीरात्
चतुरशीत्यधिकपंचशत ५८४ वर्षान्ते स्वर्गभाक् । श्रीवज्रस्वामिनो दशपूर्व-चतुर्थसंहनन-
संस्थानानां व्युच्छेदः ।

चतुष्कुलसमुत्पत्ति-पितामहमहं विभुं । दशपूर्वनिर्धि वंदे, वज्रस्वामिमुनीश्वरं ॥ १ ॥

अत्र श्रीआर्यसुहृस्तिश्रीवज्रस्वामिनोरंतराले १ श्रीगुणसुंदरसूरिः, २ श्रीकालिकाचार्यः,
३ श्रीस्कंदिलाचार्यः, ४ श्रीरेवतीमित्रसूरिः, ५ श्रीधर्मसूरिः, ६ श्रीभद्रगुप्ताचार्यः, ७ श्रीगुप्ता-
चार्यश्चेति क्रमेण युगप्रधानसप्तकं बभूव । तत्र श्रीवीरात् त्रयस्त्रिंशदधिकपंचशत ५३३ वर्षे
श्रीआर्यरक्षितसूरिणा श्रीभद्रगुप्ताचार्यो निर्यामितः स्वर्गभागिति पट्टावल्यां दृश्यते, परं दुष्पमासंघ-
स्तवयंत्रकानुसारेण चतुश्चत्वारिंशदधिकपंचशत ५४४ वर्षातिक्रमे श्रीआर्यरक्षितसूरिणां दीक्षा
विज्ञायते तथा चोक्तसंवत्सरे निर्यापणं न संभवतीत्येतद् बहुश्रुतगम्यं ।

तथाऽष्टचत्वारिंशदधिकपंचशतवर्षान्ते ५४८ त्रिराशिकजित् श्रीगुप्तसूरिः स्वर्गभाक् ।
तथा वीरात् सपादपंचशत ५२५ वर्षे श्रीशत्रुंजयोच्छेदः सप्तत्यधिकपंचशत ५७० वर्षे जाव-
ड्युद्धार इति ॥ ५ ॥

सिरिवज्रसेणसूरी १४, चाउद्दमो चंदसूरि पंचदसो १५ ।

सामंतमद्दसूरी, सोलसमो १६ रणवासरेई ॥ ६ ॥

१४तत्पट्टे श्रीवज्रसेनः । १५तत्पट्टे श्रीचंद्रसूरिः । १६तत्पट्टे श्रीसामंतमद्दसूरिः(वनवासी)

व्याख्या—१४ सिरिवज्रज्जित्, श्रीवज्रस्वामिपट्टे चतुर्दशः श्रीवज्रसेनसूरिः । स च दुर्भिक्षे
श्रीवज्रस्वामिवचसा सोपारके गत्वा जिनदत्तगृहे ईश्वरीनाम्न्या तद् भार्यया लक्षपाकभोज्ये विषनि-
क्षेपविधानचित्तनश्रावणे सति प्रातः सुकाले भावीत्युक्त्वा [क्त्वा], विषं निवार्य १ नागेंद्र,
२ चंद्र, ३ निर्वृति, ४ विद्याधराख्यान् चतुरः सकुटुंबानिम्यपुत्रान् प्रव्राजितवान् । तेभ्यश्च
स्वस्वनामांक्तानि चत्वारि कुलानि संजातानीति । स च श्रीवज्रसेनो नव ९ वर्षाणि गृहे,

षोडशाधिकशत ११६ व्रते, त्रीणि ३ वर्षाणि युगप्रधानपदे सर्वायुः साष्टाविंशतिशतं १२८ परि-
पाल्य श्रीवीरात् विंशत्यधिकषट्शत ६२० वर्षाति स्वर्गभाक् ॥

अत्र श्रीवज्रस्वामिश्रीवज्रसेनयोरंतरालकाले श्रीमदार्यरक्षितसूरिः श्रीदुर्बलिकापुष्प-
(मित्र)श्रेति क्रमेण युगप्रधानद्वयं संजातं । तत्र श्रीमदार्यरक्षितसूरिः सप्तनवत्यधिक-
पंचशत ५९७ वर्षाति स्वर्गभागिति पट्टावल्यादौ दृश्यते, परमावश्यकवृत्त्यादौ श्रीमदार्यरक्षितसूरीणां
स्वर्गगमनानंतरं चतुरशीत्यधिकपंचशत ५८४ वर्षान्ते सप्तमनिह्वात्पत्तिरुक्तास्ति । तनैतद्
बहुभ्रतगम्यमिति । नवाऽधिकषट्शत ६०९ वर्षान्ते दिगंबरोत्पत्तिः ।

१५—चंद्रसूरिति, श्रीवज्रसेनपट्टे पंचदशः श्रीचंद्रसूरिः तस्माच्चन्द्रगच्छ इति तृतीयं
नाम प्रादुर्भूतं । तस्माच्च क्रमेणाऽनेकगणहेतवोऽनेके सूरयो बभूवांसः ।

१६—सामन्तभद्वति, श्रीचंद्रसूरिपट्टे षोडशः श्रीसामंतभद्रसूरिः । स च पूर्वगतश्रुतवि-
शारदो वैराग्यनिधिर्निर्ममतया देवकुलवनादिष्वऽवस्थानात् लोके वनवासीत्युक्तस्तस्माच्चतुर्थं नाम
वनवासीति प्रादुर्भूतं ॥ ६ ॥

सत्तरस बुद्धदेवो १७, सूरि पञ्जोअणो अठारसमो १८ ।

एगुणवीसइ इमो सूरि सिरिमाणदेवगुरू १९ ॥ ७ ॥

१७—तत्पट्टे श्रीवृद्धदेवसूरिः । १८—तत्पट्टे श्रीप्रद्योतनसूरिः । १९—तत्पट्टे श्रीमानदेवसूरिः ।

व्याख्या—१७ सत्तरति, श्रीसामंतभद्रसूरिपट्टे सप्तदशः श्रीवृद्धदेवसूरिः । वृद्धो देव-
सूरिरिति ख्यातः । श्रीवीरात् पंचनवत्यधिक ५९९ (६९९) वर्षातिक्रमे कोरंटके नाहडमंत्रि-
निर्मापितप्रासादे प्रतिष्ठाकृत ।

श्रीजज्जगसूरिणा च ६७० सप्तत्यधिकषट्शतवर्षे सत्यपुरे नाहडनिर्मितप्रासादे श्री-
महावीरः प्रतिष्ठितः ।

१८—सूरिपञ्जोअणत्ति, श्रीवृद्धदेवसूरिपट्टेऽष्टादशः श्रीप्रद्योतनसूरिः ।

१९—एगूणत्ति, श्रीप्रद्योतनसूरिपट्टे एकोनविंशतितमः श्रीमानदेवसूरिः । सूरिपदस्था-
पनाऽवसरे यत्कंधयोरुपरि सरस्वतीलक्ष्म्यौ साक्षाद् बीक्ष्य चरित्रादस्य अंशो भावीति विचारणया
विषण्णचित्तं गुरुं विज्ञाय येन भक्तकुरुभिक्षाः सर्वाश्च विरक्तयस्त्यक्ताः । तत्तपसा नडुलपुरे १ पद्मा,
२ जया, ३ बिजया, ४ अपराजिताऽभिषामाभिः देवीभिः पर्युपासमानं दृष्ट्वा कथं नारीभिः परि-
करितोऽयं सूरिरिति शंकापरायणः कश्चित् मुग्धस्ताभिरेव शिक्षित इति ॥ ७ ॥

सिरिमाणतुंगसूरी २०, वीसहमो एगवीस सिरिवीरो २१ ।

बावीसो जयदेवो २२, देवाणंदो य तेवीसो २३ ॥ ८ ॥

२०—तत्पट्टे श्रीमानतुंगसूरिः । २१—तत्पट्टे श्रीवीरसूरिः । २२—तत्पट्टे श्रीजयदेव-
सूरिः । २३—तत्पट्टे श्रीदेवानंदसूरिः ।

व्याख्या—२० सिरिमाणतुंगति, श्रीमानदेवसूरिपट्टे विंशतितमः श्रीमानतुंगसूरिः ।
येन भक्तामरस्तवनं कृत्वा बाण—मयूरपंडितविद्याचमत्कृतोऽपि क्षितिपतिः प्रतिबोधितः । भयहर-
स्तवनकरणेन च नागराजो वशीकृतः । भक्तिभरेत्यादि स्तवनानि च कृतानि । श्रीप्रभावकचरित्रे
प्रथमं मानतुंगचरित्रमुक्तं, पश्चाच्च देवसूरिशिष्यश्रीप्रद्योतनसूरिशिष्यश्रीमानदेवसूरिप्रबंधा
उक्ताः, परं तत्र नाऽऽशंका यतस्तत्राऽन्येऽपि प्रबंधा व्यस्ततयोक्ता दृश्यन्ते ।

२१ एगवीसति, श्रीमानतुंगसूरिपट्टे एकविंशतितमः श्रीदेवानंदसूरिः । स च भीवीरात्
सप्ततिसप्तशत ७७० वर्षे, विक्रमतः त्रिशती ३०० वर्षे नागपुरे श्रीनमिप्रतिष्ठाकृत् । यदुक्तम्—

नागपुरे नमिभवन—प्रतिष्ठया महितपाणिसौभाग्यः ।

अभवद् वीराचार्य—स्त्रिभिः शतैः साधिकै राज्ञः ॥ १ ॥

२२ बावीसति, श्रीवीरसूरिपट्टे द्वाविंशतितमः श्रीजयदेवसूरिः ॥ ७ ॥

२३ देवाणंदोत्ति, श्रीजयदेवसूरिपट्टे त्रयोविंशतितमः श्रीदेवानंदसूरिः । अत्रांतरे
श्रीवीरात् पंचचत्वारिंशदधिकाष्टशत ८४५ वर्षातिक्रमे वल्लभीभङ्गः । द्वयशीत्यधिकाष्टशत ८८२
वर्षातिक्रमे चैत्यस्थितिः । षडशीत्यधिकाष्टशत ८८६ वर्षातिक्रमे ब्रह्मद्वीपिकाः ॥ ८ ॥

चउवीसां सिरिविक्रम २४, नरसिंहो पंचवीस २५ छव्वीसो ।

सूरिसमुद् २६ सत्ता—वीसा सिरिमाणदेवगुरु २७ ॥ ९ ॥

२४—तत्पट्टे श्रीविक्रमसूरिः । २५—तत्पट्टे श्रीनरसिंहसूरिः । २६—तत्पट्टे श्रीसमुद्र-
सूरिः । २७ तत्पट्टे श्रीमानदेवसूरिः ।

व्याख्या—२४ चउवीसोत्ति, श्रीदेवानंदसूरिपट्टे चतुर्विंशतितमः श्रीविक्रमसूरिः ।

२५ नरसिंहोत्ति, श्रीविक्रमसूरिपट्टे पंचविंशतितमः श्रीनरसिंहसूरिः । यतः—

नरसिंहसूरिरासोदतोऽखिलग्रंथपारगो येन ।

यक्षो नरसिंहपुरे, मांसरतिं त्याजितः स्वगिरा ॥ १ ॥

२६ छव्वीसोत्ति, श्रीनरसिंहसूरिपट्टे षड्विंशतितमः श्रीसमुद्रसूरिः ।

स्वोमाणराजकुलजोऽपि समुद्रसूरि-गच्छं शशास किल यः प्रवणप्रमाणी ।

जित्वा तथा क्षपणकान् यशं वितेने, नागहृदे भुजगनाथनमस्य तीर्थे ॥ १ ॥

२७ सत्तावोसोत्ति, श्रीसमुद्रसूरिपट्टे सप्तविंशतितमः श्रीमानदेवसूरिः ।

विद्यासमुद्रहरिभद्रमुनीन्द्रमित्रं, सूरिर्वभूव पुनरेव हि मानदेवः ।

मांघात्प्रपातमपि योऽनघसूरिमंत्रं, लेभेऽबिकामुखगिरा तपसोज्जयन्ते ॥ १ ॥

श्रीवीरात् वर्षसहस्रे १००० गते सत्यमित्रे पूर्वव्यवच्छेदः ।

अत्र च श्रीनागहस्ती १, रेवतीमित्र २, ब्रह्मद्वीपो ३, नागार्जुनो ४, भूतदिनः ५, श्रीकालकसूरिश्चेति ६ षड्युगप्रधाना यथाक्रमं श्रीवज्रसेनसत्यमित्रयोरंतरालकालवर्तिनो बोध्याः । एषु च युगप्रधानशक्राभिर्बंदिताप्रथमानुयोगसूत्रणासूत्रधारकल्पश्रीकालकाचार्यैः श्रीवीरात् त्रिनवत्यधिकनवशत ९९३ वर्षातिक्रमे पंचमीतश्चतुर्थ्या पर्युषणापूर्वाऽऽनीतमिति । श्रीवीरात् पंचपंचाशदधिकसहस्र १०५५ वर्षे, वि० पंचशीत्यधिकपंचशतवर्षे ५८५ याकिनीसुनुः श्रीहरिभद्रसूरिः स्वर्गभाक् । पंचदशाधिकैकादशशत १११५ वर्षे श्रीजिनभद्रगणिर्युगप्रधानः । अयं च जिनभद्रियध्यानशतकादेर्हरिभद्रसूरिर्भिवृत्तिकरणाद्भिज्न इति पट्टावल्यां, परं तस्य चतुरत्तरशतवर्षायुष्मत्त्वेन श्रीहरिभद्रसूरिकालेऽपि संभवात्ताऽशंकावकाश इति ॥ ९ ॥

अट्टावीसो विबुहो २८, एगुणतीसे गुरु जयाणंदो २९ ।

तीसो रविप्पहो ३० इग-तीसो जसदेवसूरिवरो ३१ ॥ १० ॥

२८-तत्पट्टे श्रीविबुधप्रभसूरिः । २९-तत्पट्टे श्रीजयानंदसूरिः । ३०-तत्पट्टे श्रीरविप्रभसूरिः । ३१-तत्पट्टे श्रीयशोदेवसूरिः ।

व्याख्या—२८ अट्टावीसोत्ति, श्रीमानदेवसूरिपट्टेऽष्टाविंशतितमः श्रीविबुधप्रभसूरिः ।

२९ एगुणतीसोत्ति, श्रीविबुधप्रभसूरिपट्टे एकोनत्रिंशत्तमः श्रीजयानंदसूरिः ।

३० तीसो रविति, श्रीजयानंदसूरिपट्टे त्रिंशत्तमः श्रीरविप्रभसूरिः । स च श्रीवीरात् सप्तत्यधिकैकादशशत ११७० वर्षे, वि० सप्तशतवर्षे ७०० नकुलपुरे श्रीनेमिनाथप्रासादप्रतिष्ठाकृत् । श्रीवी० नवत्यधिकैकादशशत ११९० वर्षे श्रीउमास्वातिर्युगप्रधानः ।

३१ इगतीसोत्ति, श्रीरविप्रभसूरिपट्टे एकत्रिंशत्तमः श्रीयशोदेवसूरिः । अत्र च श्रीवीरात् द्विसप्तत्यधिकद्वादशशतवर्षे १२७२, वि० द्वात्युत्तराष्टशतवर्षे ८०२ अणहिल्लपुरपत्तनस्थापना वनराजेन कृता । श्रीवीर० सप्तत्यधिकद्वादशशतवर्षे १२७०, वि० अष्टशतवर्षे ८००

भाद्रशुक्लतीयायां वृषभद्वेर्जन्म, येनामराजा प्रतिबोधितः । स च श्रीवी० पंचषष्ठ्यधिकत्रयोदश-
शतवर्षे १३६९, वि० पंचनवत्यधिकाष्टशतवर्षे ८९९ भाद्रशुक्लपष्ठ्यां स्वर्गभाक् ॥ १० ॥

वत्तीसो पञ्चुण्णो ३२, तेतीसो माणदेव जुगपवरो ३३ ।

चउतीस विमलचंदो ३४, पणतीसुज्जोअणो सूरि ३५ ॥ ११ ॥

३२-तत्पट्टे श्रीप्रद्युम्नसूरिः । ३३-तत्पट्टे श्रीमानदेवसूरिः । ३४-तत्पट्टे श्रीविमल-
चन्द्रसूरिः । ३५-तत्पट्टे श्रीउद्योतनसूरिः ।

व्याख्या—३२ वत्तीसोत्ति, श्रीयशोदेवसूरिपट्टे द्वात्रिंशत्तमः श्रीप्रद्युम्नसूरिः ।

३३ तेतीसोत्ति, श्रीप्रद्युम्नसूरिपट्टे त्रयस्त्रिंशत्तमः श्रीमानदेवसूरिः, उपधानवाच्यग्रंथविधाता ।

३४ चउतीसत्ति, श्रीमानदेवसूरिपट्टे चतुस्त्रिंशत्तमः श्रीविमलचन्द्रसूरिः ।

३५ पणतीसोत्ति, श्रीविमलचन्द्रसूरिपट्टे पंचत्रिंशत्तमः श्रीउद्योतनसूरिः । स चाऽर्जुदाचल-
यात्रार्थं पूर्वावनोतः समागतः । टेलिग्रामस्य सीम्नि पृथोर्वटस्य छायायामुपविष्टो निजपट्टोदय-
हेतुं भव्यमुहूर्त्तमवगम्य श्रीवीरात् चतुष्षष्ठ्यधिकचतुर्दशशतवर्षे १४६४ वि० चतुर्नवत्यधिक-
नवशतवर्षे ९९४ निजपट्टे श्रीसर्वदेवसूरिप्रभृतीनष्टौ सूरिन् स्थापितवान् । केचित्तु सर्वदेवसूरि-
मेकमेवेति वदन्ति । वटस्याऽधः सूरिपदकरणात् वटगच्छ इति पंचमनाम लोकप्रसिद्धं । प्रधान-
शिष्यसंतत्या ज्ञानादिगुणैः प्रधानचरित्रैश्च बृहत्वादबृहद्गच्छ इत्यपि ॥ ११ ॥

सिरिसव्वदेवसूरी छत्तीसो ३६, देवसूरि सगतीसो ३७ ।

अडतीसइमो सूरि पुणोवि, सिरिसव्वदेवगुरु ३८ ॥ १२ ॥

३६-तत्पट्टे श्रीसर्वदेवसूरिः । ३७-तत्पट्टे श्रीदेवसूरिः । ३८-तत्पट्टे श्रीसर्वदेवसूरिः ।

व्याख्या—३६ सिरिसव्वत्ति, श्रीउद्योतनसूरिपट्टे षट्त्रिंशत्तमः श्रीसर्वदेवसूरिः ।
केचित् श्रीप्रद्युम्नसूरिमुपधानग्रंथप्रणेतृश्रीमानदेवसूरिं च पट्टधरतया न मन्यन्ते तदभिप्रायेण चतुस्त्रि-
शत्तम इति । स च गौतमवत् सुशिष्यलब्धिमान् । वि० दशाधिकदशशतवर्षे १०१० राम-
सैन्यपुरे श्रीचंद्रप्रभप्रतिष्ठाकृत । चंद्रावत्यां निर्मापितोत्तुंगप्रासादं कुंकुणमंत्रिणं स्वगिरा प्रतिबोध्य
प्राव्राजयत् । यदुक्तं—

चरित्रशुद्धिं विधिवज्जिनागमा-द्विधाय भव्यानभितः प्रबोधयन् ।

चकार जैनेश्वरशासनोन्नतिं यः, शिष्यलब्ध्याभिनवो नु गौतमः ॥ १ ॥

नृपाददशाग्रे शरदां सहसे १०१०, वो रामसैन्याह्वपुरे चकार ।

नाभेयचैत्येऽष्टमतीर्थराज-विषप्रतिष्ठां विधिवत् सदर्थ्यः ॥ २ ॥

चंद्रावतीभूपतिनेत्रकल्पं, भीकुं कुणं मंत्रिणमुच्चक्रादि ।

निर्मापितोत्तुंगविशालचैत्यं, योऽदीक्षयत् बुद्धगिरा प्रबोध्य ॥ १ ॥

तथा वि० एकोनत्रिंशदधिकदशशत १०२९ वर्षे धनपालेन देशीनाममाता कृता । वि०
षण्णवत्यधिकसहस्र १०९६ वर्षे श्रीउत्तराध्वयनटीकाकृत थिरापद्रमच्छोयवादिवेताल-
श्रीशांतिसूरिः स्वर्गभाक् ॥

३७ देवसूरिति, श्रीसर्वदेवसूरिपट्टे सप्तत्रिंशत्तमः श्रीदेवसूरिः । रूपभीरिति भूपप्रदत्त-
विरुद्धधारी ॥

३८ अडतीसइमोति, श्रीदेवसूरिपट्टेऽष्टत्रिंशत्तमः पुनः श्रीसर्वदेवसूरिः, यो यशोभद्र-
नेमिचंद्रादीनष्टौ सूरिन् कृतवान् ॥ छ ॥ १२ ॥

एगुणचालीसइमो, जसभइो नेमिचंद्रगुरुबंधू ३९ ।

चालीसो मुणिचंदो ४०, एगुआलीसो अजिअदेवो ४१ ॥ १३ ॥

३९-तत्पट्टे श्रीयशोभद्रसूरि-श्रीनेमिचंद्रसूरी । ४०-तत्पट्टे श्रीमुनिचंद्रसूरिः ।
४१-तत्पट्टे श्रीअजितदेवसूरिः ।

व्याख्या—३९ एगुणत्ति, श्रीसर्वदेवसूरिपट्टे एकोनचत्वारिंशत्तमौ श्रीयशोभद्र-नेमिचंद्रौ
द्वौ सूरि गुरुधारायौ । वि० पंचत्रिंशदधिकैकादशशत ११३९ वर्षे, केचित् एकोनचत्वारिंशदधि-
कैकादशशत ११३९ वर्षे नवांगवृत्तिकृतश्रीअभयदेवसूरिः स्वर्गभाक् । तथा कूर्चपुरगच्छोम
चैत्ववासीजिनेश्वरसूरिशिष्यो जिनवल्लभश्चित्रकूटे षट्कस्याणकप्ररूपणया निजमतं प्ररूपितवान् ।

४० चालीसोत्ति, श्रीयशोभद्रसूरि-श्रीनेमिचंद्रसूरिपट्टे चत्वारिंशत्तमः श्रीमुनिचंद्रसूरिः ।
स भगवान् यावज्जीवमेकसौवीरपायी, प्रत्याख्यातसर्वविकृतिकः । श्रीहरिभद्रसूरिकृताऽनेकांतपता-
काद्यनेकग्रंथपञ्जिकोपदेशपदवृत्त्यादिविधानेन तार्किकशिरोमणितया ख्यातिभाक् । यदुक्तम्—

सौवीरपायोति तदेकवारि-पानाद्विधिज्ञो विरुद्धं बभार ।

जिनागमांभोनिधिधौतबुद्धिर्यः शुद्धचारित्रिषु लब्धरेखः ॥ १ ॥

संविज्ञमौलिर्विकृतीश्च सर्वा-स्तत्याज देहेऽप्यममः सदा यः ।

विद्वद्विनेयाभिवृतः प्रभाव-प्रभागुणौघैः किल गौतमाभः ॥ २ ॥

हरिभद्रसूरिरचिताः, श्रीमदनेककांतजयपताकाद्याः ।

ग्रंथनगा विबुधानामप्यधुना दुर्गमा येऽत्र ॥ ३ ॥

सत्पञ्चिकादिपद्या—विरचना या भगवता कृता येन ।

मंदधियामपि सुगमास्ते सर्व्वे विश्वहितबुध्या ॥ ४ ॥

अष्टहयेश (११७८) मिताब्दे विक्रमकालाद्धिवं गतो भगवान् ।

श्रीमुनिचंद्रमुनीन्द्रो, ददातु भद्राणि संघाय ॥ ५ ॥

अनेन चानंदसूरिप्रभृतयोऽनेके निजबांधवाः प्रव्राज्य सूरिकृताः ।

अयं च श्रीमुनिचंद्रसूरिः श्रीनेमिचंद्रसूरिगुरुभ्रातृश्रीविनयचंद्रोपाध्यायस्य शिष्यः श्रीनेमि-
चंद्रसूरिभिरेव गणनायकतया स्थापितः । यदुक्तं—

गुरुबंधुविनयचंद्राध्यापकशिष्यं स नेमिचंद्रगुरुः । यं गणनायककर्मिणं, स जयति मुनिचंद्रसूरिरिति ॥ १ ॥

अत्र च एकोनषष्ठ्यधिकैकादशशत ११५५ वर्षे पौर्णिमीयकमतोत्पत्तिः, तत्प्रतिबोधाय
च मुनिचंद्रसूरिभिः पाक्षिकसप्ततिका कृतेति ।

तथा श्रीमुनिचंद्रसूरिशिष्याः श्रीअजितदेवसूरि—वादिश्रीदेवसूरिप्रभृतयः । तत्र वादिश्री-
देवसूरिभिः श्रीमदणहिल्लपुरपत्तने जयसिंहदेवराजस्याऽनेकविहज्जनकलितायां सभायां चतुरशीति-
वादलब्धजययशसं दिगंबरचक्रवर्तिनं बादलिप्सुं कुमुदचंद्राचार्यं वादे निर्जित्य श्रीपत्तने दिगंबर-
प्रवेशो निवारितोऽद्यापि प्रतीतः । तथा वि० चतुरधिकद्वादशशत १२०४ वर्षे फलवर्षिग्रामे चैत्य-
विंबयोः प्रतिष्ठा कृता । तत्तीर्थं तु संप्रत्यपि प्रसिद्धं । तथा आरासणे च नेमिनाथप्रतिष्ठा कृता ।
चतुरशीतिसहस्र ८४००० प्रमाणः स्याद्वादरत्नाकरनामा प्रमाणग्रंथः कृतः । येभ्यश्च यन्मानैव
ख्यातिमत् चतुर्विंशतिसूरिशाखं बभूव । एषां च वि० चतुस्त्रिंशदधिके एकादशशत ११३४ वर्षे
जन्म, द्विपंचाशदधिके ११५२ दीक्षा, चतुःसप्तत्यधिके ११७४ सूरिपदं, षड्विंशत्यधिकद्वादशशत
१२२६ वर्षे श्रावणवदिसप्तम्यां ७ गुरौ स्वर्गः ।

तत्समये श्रीदेवचंद्रसूरिशिष्यस्त्रिकोटिग्रंथकर्ता कलिकालसर्वज्ञव्याप्तिमान् श्रीहेमचंद्रसूरिः,
तस्य वि० पंचचत्वारिंशदधिके एकादशशत ११४५ वर्षे कार्तिकशुद्धिपूर्णिमायां १५ जन्म,
पंचाशदधिके ११५० व्रतं, षट्षष्ठ्यधिके ११६६ सूरिपदं, एकोनत्रिंशदधिकद्वादशशत १२२९
वर्षे स्वर्गः ॥

४१ एगुआलीसोत्ति, श्रीमुनिचंद्रसूरिपट्टे एकचत्वारिंशत्तमः श्रीअजितदेवसूरिः । तत्समये
वि० चतुरधिकद्वादशशत १२०४ वर्षे खरतरोत्पत्तिः । तथा वि० त्रयोदशाधिके द्वादशशत १२१३
वर्षे आंचलिकमतोत्पत्तिः । वि० षट्त्रिंशदधिके १२३६ वर्षे सार्धपौर्णिमीयकोत्पत्तिः । वि०

पंचाशदधिके १२९० आद्यमिकमतोत्पत्तिः । श्रीवीरात् द्विनवत्यधिकषोडशशत १६९२ वर्षे बाहडोद्वारः ॥ छ ॥ १३ ॥

बायालु विजयसीहो ४२, तेआला हुंति एगगुरुभाया ।

सोमप्यह—मणिरयणा ४३, चउआलीसो अ जगचंदो ४४ ॥ १४ ॥

४२—तत्पट्टे श्रीविजयसिंहसूरिः । ४३—तत्पट्टे श्रीसोमप्रभसूरिः श्रीमणिरत्नसूरिश्च ।
४४—तत्पट्टे श्रीजगचन्द्रसूरिः ।

व्याख्या—४२ बायालुति, श्रीअजितदेवसूरिपट्टे द्विचत्वारिंशत्तमः श्रीविजयसिंहसूरिः, विवेकमंजरीशुद्धिकृत् ।

यस्य प्रथमः शिष्यः, शतार्थितया विख्यातः । श्रीसोमप्रभसूरिः द्वितीयस्तु मणिरत्नसूरिः ॥ १ ॥

४३ तेआलति, श्रीविजयसिंहसूरिपट्टे त्रयश्चत्वारिंशत्तमौ श्रीसोमप्रभसूरि—श्रीमणि-
रत्नसूरी ॥

४४ चउआलीसोति—श्रीसोमप्रभ—श्रीमणिरत्नसूरिपट्टे चतुश्चत्वारिंशत्तमः श्रीजगचंद्रसूरिः ॥

यः क्रियाशिथिलमुनिसमुदायं ज्ञात्वा गुर्वाज्ञया वैराग्यरसैकसमुद्रं चैत्रगच्छोयश्रीदेवभद्रो-
पाध्यायं सहायमादाय क्रियायामौघ्यात् हीरलाजगचंद्रसूरिरितिख्यातिभाक् बभूव । केचित्तु
आघाटपुरे द्वात्रिंशता दिगंबराचार्यैः सह विवादं कुर्वन् हीरकवदभेद्यो जात इति राज्ञा हीरला-
जगचंद्रसूरिरिति भणित इत्याहुः ॥ तथा यावज्जीवमाचाम्लतपोऽभिगृहीतद्वादशवर्षैस्तपाविरुदमा-
प्तवान् ॥ ततः षष्ठं नाम वि० पंचाशीत्यधिकद्वादशशत १२८९ वर्षे तथा इति प्रसिद्धं ॥

तथा च १ निर्ग्रन्थ, २ कौटिक, ३ चन्द्र, ४ वनवासि, ५ वटगच्छेत्यपरनामकबृहद्-
गच्छ, ६ तपा—इति षण्णां नाम्नां प्रवृत्तिहेतव आचार्याः क्रमेण १ श्रीसुधर्मास्वामि, २ श्रीसु-
स्थित, ३ श्रीचंद्र, ४ श्रीसामंतभद्र, ५ श्रीसर्वदेव, ६ श्रीजगचंद्रनामानः षट् सूरयः ॥छ॥ १४॥

देविंदो पणयालो ४५, छायालीसो अ धम्मघोसगुरू ४६ ।

सोमप्यह सगचत्तो ४७, अडचत्तो सोमतिलगगुरू ४८ ॥ १५ ॥

४५—तत्पट्टे श्रीदेवेन्द्रसूरिः । ४६—तत्पट्टे श्रीधर्मघोषसूरिः । ४७—तत्पट्टे श्रीसोमप्रभ-
सूरिः । ४८—तत्पट्टे श्रीसोमतिलकसूरिः ।

व्याख्या—४५ देविंदोति, श्रीजगचंद्रसूरिपट्टे पंचचत्वारिंशत्तमः श्रीदेवेन्द्रसूरिः ।
स च मालवके उज्जयिन्यां जिनभद्रनाम्नो महाम्यस्य वीरधवलनाम्नस्तत्सुतस्य पाणिग्रहणनिमित्तं

महोत्सवे जायमाने वीरधवलकुमारं प्रतिबोध्य, वि० द्युतरत्रयोदशशत ११०२ वर्षे प्रव्राज्यत् ॥ तदनु तदभ्रातरमपि प्रव्राज्य चिरकालं मालवके एव विहृतवान् । ततो गृर्जरधरिभ्यां श्रीदेवेन्द्र-सूरयः श्रीस्तंभतीर्थे समायाताः ॥

तत्र पूर्वे श्रीविजयचन्द्रसूरयः १-गीतार्थानां पृथक् पृथक् बरूपपुट्टलिकादानं, २-नित्य-विकृत्तनुज्ञा, ३-चीवरक्षालनानुज्ञा, ४-फलशाकग्रहणं, ५-साधु-साध्वीनां निर्विकृतिकप्रत्याख्यानं निर्विकृतिकग्रहणं, ६-आर्यिकासमानीताऽशनादिभोगानुज्ञा, ७-प्रत्यहं द्विविधप्रत्याख्यानं, ८-गृह-स्थावर्जननिमित्तं प्रतिक्रमणकरणानुज्ञा, ९-संविभागदिने तदगृहे गीतार्थेन गंतव्यं, १०-लेपसंनि-ध्यभावः, ११-तत्कालेनोष्णोदकग्रहणं इत्यादिना क्रियाशैथिल्यरुचीन् कतिचिन् मुनीन् स्वायत्ती-कृत्य सदोषत्वात् श्रीजगच्चंद्रमूरिभिः परित्यक्तायामपि विशालायां पौषधशालायां लोकाग्रहात् द्वादशवर्षाणि स्थितवन्तः । प्रव्रज्यादिककस्यम् गुर्वाज्ञामंतरेणैव कृतवन्तश्च ।

श्रीविजयचंद्रसूरिव्यतिकरस्त्वेवं—

मंत्रिवस्तुपालगृहे विजयचंद्राख्यो लेख्यकर्मकृत् मंत्र्याऽऽसीत् । कश्चनाऽपराधे कारागारे प्रक्षिप्तः । श्रीदेवभद्रोपाध्यायैः प्रव्रज्याग्रहणप्रतिज्ञया विमोच्य प्रव्राजितः । स च सप्रज्ञो बहुश्रुतीभूतो मंत्रिवस्तुपालेन नाऽयं साभिमानी सूरिपदयोग्य इत्येवं वार्यमाणैरपि श्रीजगच्चंद्रसरिभिः श्रीदेवभद्रोपाध्यायानुरोधात् श्रीदेवेन्द्रसूरीणां सहायो भविष्यतीति विचिंत्य च सूरीकृतः । बहुकालं च श्रीदेवेन्द्रसूरिषु विनयवानेवासीत् ।

मालवदेशात्समागतानां श्रीदेवेन्द्रसूरीणां तदा वंदनार्थमपि नाऽऽयातः गुरुभिर्ज्ञोपितं कथ-मेकस्यां वसतौ द्वादशवर्षाणि स्थितिमिति श्रुत्वा “निर्मम-निरहंकारा” इत्यादि प्रत्युत्तरं प्रेषितवान् ॥ संविज्ञास्तु न तं प्रत्याश्रिताः । श्रीदेवेन्द्रसूरयस्तु पूर्वमनेकसंविज्ञसाधुपरिकरिता “उपाश्रय” एव स्थितवन्तः ॥ लोकैश्च वृद्धशालायां स्थितत्वात् श्रीविजयचंद्रसमुदायस्य “वृद्धशा-लिक” इत्युक्तं । तदवशात् श्रीदेवेन्द्रसूरिनिश्रितसमुदायस्य “लघुशालिक” इति ख्यातिः ।

स्तंभतीर्थे च चतुष्पथस्थितकुमारपालबिहारे धर्मदेशनायामष्टादशशत १८०० मुखवस्त्रि-काभिर्मंत्रिवस्तुपालः चतुर्वेदादिनिर्णयदातृत्वेन स्वसमयपरसमयविदां श्रीदेवेन्द्रसूरीणां वन्दनकदा-नेन बहुमानं चकार । श्रीगुरवस्तु विजयचंद्रमुपेक्ष्य विहरमाणाः क्रमेण पाल्हरणपुरे समायाताः । तत्र चानेकजनतान्त्रिताः शीकरीयुक्तसुखासनगामिनश्चतुरशीतिरिम्या धर्मश्रोतारः । प्रल्हादनविहारे प्रत्यहं मूढकप्रमाणा अक्षताः, क्रयविक्रयादौ नियतांशग्रहणात् षोडशमणप्रमाणानि पूगीफलानि चायान्ति । प्रत्यहं पंचशतीबीशलप्रियाणां भोगः । एवं व्यतिकरे सति श्रीसंघेन विज्ञप्ता गुरवः यदत्र गणाधिपतिस्थापनेन पूर्यतामस्मन्मनोरथः । गुरुभिस्तु तथाविधमौचित्यं विचार्य प्रल्हादन-

विहारे वि० त्रयोविंशत्यधिके त्रयोदशशते १३२३ वर्षे, क्वचिच्चतुरधिके १३०४ श्रीविद्यानन्द-
सूरिनाम्ना वीरघवलस्य सूरिपददानं । तदनुजस्य च भीमसिंहस्य धर्मकीर्तिनाम्नोपाध्यायपदमपि
तदानीमेव संभाव्यते । सूरिपददानावसरे सौवर्णकपिशीर्षके प्रल्हादनविहारे मंडपात् कुंकुमघृष्टिः ।
सर्वोऽपि जनो महाविस्मयं प्राप्नोति, आद्वैतं महानुत्सवश्चक्रे । तैश्च श्रीविद्यानन्दसूरिभिर्विद्यानंदा-
भिर्धं व्याकरणं कृतं । यदुक्तम्—

विद्यानंदाभिर्धं येन, कृतं व्याकरणं नवम् ।

भाति सर्वोत्तमं स्वल्प-सूत्रं बह्वर्थसंग्रहं ॥ १ ॥

पश्चात् श्रीविद्यानन्दसूरीन् धरिष्यामाऽऽज्ञाप्य, पुनरपि श्रीगुरवो मालवके विहृतवन्तः ।
तत्कृताश्च ग्रंथास्त्वेते—

२-आद्यदिनकृत्यसूत्र-वृत्ति, २-नव्यकर्मग्रंथपंचकनूत्र-वृत्ति, २-सिद्धपंचाशिकासूत्र-
वृत्ति, १-धर्मरत्नवृत्तिः, २-(१) सुदर्शनचरित्रं, ३ त्रीणि भाष्यानि, “ सिरिउसहबद्धमाण ”
प्रभृतिस्तवादयश्च । केचित्तु आवकदिनकृत्यसूत्रमित्याहुः ॥ विक्रमात् सप्तविंशत्यधिकत्रयोदशशत-
१३२७ वर्षे मालवक एव देवेन्द्रसूरयः स्वर्गं जग्मुः ॥

दैवयोगात् विद्यापुरे श्रीविद्यानन्दसूरयोऽपि त्रयोदशदिनांतरिताः स्वर्गभाजः । अतः षड्भि-
र्मसैः सगोत्रसूरिणा श्रीविद्यानन्दसुरिबांधवानां श्रीधर्मकीर्त्युपाध्यायानां श्रीधर्मघोषसूरिरितिनाम्ना
सूरिपदं दत्तं ॥

श्रीगुरुभ्यो विजयचंद्रसूरिपृथग्भवने कं गुरुं सेवेऽहमिति संशयानस्य सौवर्णिकसंग्रामपूर्वजस्य
निशि स्वप्ने देवतया भीदेवेन्द्रसूरीणामन्यो भव्यो भविष्यतीति तमेव सेवस्वेति ज्ञापितं ॥

श्रीगुरुणां स्वर्गममनं श्रुत्वा संघाधिपतिना भीमेन द्वादशवर्षाणि धान्यं त्यक्तं ॥ छ ॥

४६ छायालीसोत्ति, भीदेवेन्द्रसूरिपट्टे षट्चत्वारिंशत्तमः श्रीधर्मघोषसूरिः । येन मंडपा-
चले सा० पृथ्वीधरः पंचमव्रते लक्षप्रमाणं परिग्रहं निगमयन् ज्ञानातिशयात्तदभंगमवगम्य प्रति-
षेधितः । स च मंडपाचलाधिपस्य सर्वलोकाभिमतं प्राधान्यं प्राप्नोति, ततो धनेन धनदोषमः जातः ।
पश्चात्तेन चतुरशीति(८४)जिनप्रासादाः सप्त च ज्ञानकोशाः कारिताः । श्रीशत्रुंजये च एक-
विंशतिघटीप्रमाणसुवर्णव्ययेन रौमयः श्रीऋषभदेवप्रासादः कारितः । केचिच्च तत्र षट्पंचाशत्सुवर्ण-
घटीव्ययेनैन्द्रमालायां (लां यो) परिहितवानिति वदन्ति ।

तथा धरिष्यां केनचित्साधर्मिकेण ब्रह्मचारिवेषदानावसरे महर्षिकत्वात् पृथ्वीधरस्यापि तट्टेषः
प्राभूतोक्तः, स च तमेव वेषमादाय ततःप्रभृति द्वात्रिंशद्वर्षीयोऽपि ३२ ब्रह्मचार्यभूत् ॥

तस्य च पुत्र सा० श्रांशणनाम्ना एक एवाऽऽसीत् । येन श्रीशत्रुंजयोज्ज्वलतगिर्योः शिखरे द्वादशयोजनप्रमाणः सुवर्णरूप्यमय एक एव ध्वजः समारोपितः । कर्पूरकृते राजासारंगदेवः करयोजनं कारितः ।

येन च मंडपाचले जीर्णटंकानां द्विसप्तत्या क्वचित् षट्त्रिंशता सहस्रैर्गुरुणां प्रवेशोत्सवश्चक्रे ।

देवपत्तने च शिष्याभ्यर्थनया मंत्रमयस्तुतिविधानतो येषां रत्नाकरस्तरंगै रत्नढौकनं चकार । तथा तत्रैव ये स्वध्यानप्रभावात्प्रत्यक्षीभूतनवीनोत्पन्नकपर्दियक्षेण वज्रस्वामिमहात्म्याच्छत्रुंजया-
न्निष्काशितं जोर्णकपर्दिराजं मिथ्यात्वमुत्सर्पयंतं प्रतिबोध्य श्रीजैनविंवाधिष्ठायकं व्यधुरिति । एकदा काभिश्चिद् दुष्टस्त्रीभिः साधूनां विहारिता कर्मणोपेता वटका भूषीठे यैस्त्याजिताः संतः प्रभाते पाषाण अभवन् । तदनु चाभिमंत्र्याऽर्पितपट्टकासनास्ताः स्तंभिताः सत्यः रुपया मुक्ता इति । तथा विद्यापुरे पक्षांतरीयतथाविधस्त्रीभिर्गुरुणां व्याख्यानरसे मात्सर्यात् स्वरभंगाय कण्ठे केशगुच्छके कृते यैर्विज्ञातस्वरूपास्ताः प्राग्वत् स्तंभिताः संत्योऽतः परं भवद्गणे न वयमुपद्रोष्याम इति वाग्दानपुरःसरं संघाग्रहान्मुक्ता इति ।

उज्जयिन्यां च योगिभयात् साध्वस्थिते गुरव आगता योगिना साधवः प्रोक्ताः “अत्रागतैः स्थिरैः स्येयं ?” साधुभिरुक्तं “स्थिताः स्मः किं करिष्यसि ?” तेन साधूनां दन्ता दशिताः, साधुभिस्तु कफोर्णिर्दशिता । साधुभिर्गत्वा गुरुणां विज्ञप्तं । तेन शालायामुन्दरबृन्दं विकुर्वितं । साधवो भीता गुरुभिर्घटमुखं वस्त्रेणाऽऽच्छाद्य तथा जप्ते यथा राटिं कुर्वन् स योगी आगत्य पादयोर्लग्नः ॥

कचनपुरे निश्यभिमंत्रितद्वारदानं, एकदा अनभिमंत्रितद्वारदाने शाकिनीभिः पट्टिरूपाटिता स्तंभितास्ता वाग्दाने च मुक्ताः ।

यैरेकदा सर्पदेशे रात्रौ विषेणांतरांतरामूर्छामुपगतैरुपायविधुरं संघं प्रत्यूचे “प्राचीनप्रतोल्यां कस्यचित्पुंसो मस्तके काष्ठभारिकामध्ये विषापहारिणी लता समेप्यति, सा च घृण्य दंशे देया” इत्येवं प्रोक्ते संघेन च तथा विहिते तथा प्रगुणीभूय ततः प्रभृति यावज्जीवं षडपि विकृतयस्त्यक्ता, आहारस्तु तेषां सदा युगंधर्या एव ।

तत्कृता ग्रंथास्त्वेवं-संघाचारभाष्यवृत्तिः, सुअधम्मेतिस्तवः, कायस्थितिभबस्थितिस्तवौ, चतुर्विंशतिजिनस्तवाः सस्ताशमेत्यादिस्तोत्रं, देवद्वैरनिशं० इति श्लेषस्तोत्रं, यूयं यूवां त्वमिति श्लेषस्तुतयः, जय वृषभेत्यादिस्तुत्याद्याः ।

तत्र जय वृषभेत्यादिस्तुतिकरणव्यतिकरस्त्वेवं-एकेन मंत्रिणाऽष्टयमकं काव्यमुक्त्वा प्रोचे-‘ इदृग्काव्यमधुना केनाऽपि कर्तुं न शक्यं । ’ गुरुभिरूचे-नास्तिर्नास्ति । तेनोक्तं तं कविं दर्शयत । तैरुक्तं ज्ञास्यते । ततो जय वृषभस्तुतयो अष्टयमका एकया निशा निष्पाद्य भित्तिलिखिता दर्शिताः । स च चमत्कृतः प्रतिबोधितश्च । ते च वि० सप्तपंचाशदधिकत्रयोदशशत १३९७ वर्षे दिवं गताः ।

४७ सोमप्पहृत्ति, श्रीधर्मघोषसूरिपट्टे सप्तचत्वारिंशत्तमः श्रीसोमप्रभसूरिः । ‘नमिऊण भणइ’ एवमित्याधाराधनासूत्रकृत् । तस्य च वि० दशाधिकत्रयोदशशत १३१० वर्षे जन्म, एकविंशत्यधिके १३२१ व्रतं, द्वात्रिंशदधिके १३३२ सूरिपदं, कण्ठगतैकादशांगसूत्रार्थो गुरुभिर्दीयमानायां मंत्रपुस्तिकायां यच्छ्रुतचारित्रं मंत्रपुस्तिकां वेत्युक्त्वा न मंत्रपुस्तिकां गृहीतवान् । अपरस्य योग्यस्याऽभावात् सा जलसात्कृता ।

येन श्रीसोमप्रभसूरिणा जलकुंकुणदेशेऽपूकायविराधनाभयात् मरौ शुद्धजलदौर्लभ्यात् साधूनां विहारः प्रतिषिद्धः ॥

तथा भीमपत्न्यां कार्तिके द्वये प्रथम एव कार्तिके एकादशाऽन्यपक्षीयाऽऽचार्याऽविज्ञातं भाविनं भंगं विज्ञाय चतुर्मासीं प्रतिक्रम्य विहृतवन्तः, पश्चात्तद्भंगोऽभवत् । ते चाऽऽचार्या अकृतगुरुवचना भंगमध्येऽपतन्निति ।

तत्कृता ग्रंथास्तु-सविस्तरयतिजीतकल्पसूत्रं, यत्राखिलेत्यादिस्तुतयः, जिनेन येनेस्ति-स्तुतयः, श्रीमद्धर्मैत्यादयश्च ॥

तच्छिष्याः-१ श्रीविमलप्रभसूरि २ श्रीपरमानंदसूरि ३ श्रीपद्मतिलकसूरि ४ श्रीसोमतिलकसूरय इति ।

यस्मिन् वर्षे श्रीधर्मघोषसूरयो दिवं गताः तस्मिन्नेव वर्षे १३९७ श्रीसोमप्रभसूरिभिः श्रीविमलप्रभसूरीणां पदं ददे । ते च स्तोत्रं जीविता । ततः स्वायुर्ज्ञात्वा त्रिसप्तत्यधिकत्रयोदशशत १३७३ वर्षे श्रीपरमानंदसूरि-श्रीसोमतिलकसूरीणां सूरिपदं दत्त्वा, मासत्रयेण वि० त्रिसप्तत्यधिकत्रयोदशशत १३७३ वर्षे श्रीसोमप्रभसूरयो दिवं गताः । तदानीं च स्तंभतीर्थे तेषां माऽऽलिवसतिस्थित्वेन तत्रत्याः प्रत्यासन्ना लोका आकाशोद्योताद्यालोक्योक्तवन्तो यदेतेषां गुरुणां स्वर्गाद् विमानमागादिति । अन्यत्र च क्वापि पुरे तद्दिने यात्रावतीर्णदेवतयेत्युक्तं “ यत्तपाचार्याः सौधमेन्द्रसामानिकत्वेन समुत्पन्ना ” इति प्रवादोऽधुना मया मेरौ देवमुखात् श्रुत इति ।

श्रीपरमानंदसूरिरपि वर्षचतुष्टयं जीवितः ॥ छ ॥

४८-अडचत्तोति, श्रीसोमप्रभसूरिपट्टेऽष्टचत्वारिंशत्तमः श्रीसोमतिलकसूरिः । तस्य वि० पंचपंचाशदधिके त्रयोदशशत १३५५ वर्षे माघे जन्म, एकोनसप्तत्यधिके १३६९ दीक्षा, त्रिसप्तत्यधिके १३७३ सूरिपदं, चतुर्विंशत्यधिकचतुर्दशशते १४२४ वर्षे स्वर्गः, सर्वायुरेकोनसप्तति ६९ वर्षाणां ॥

तत्कृता ग्रंथाः—बृहन्नव्यक्षेत्रसमाससूत्रं, सत्तरिसयठाणं, यत्राखिल० जय वृषभ० लस्ताशर्म० प्रमुखस्तववृत्तयः श्रीतीर्थराजः० चतुर्थस्तुतिस्तद्वृत्तिः, शुभभावानव० श्रीमदवीरं स्तुवे इत्यादि कमलबन्धस्तवः शिवशिरसि० श्रीनाभिसंभव० श्रीशैवैय० इत्यादीनि बहूनि स्तवनानि च ॥

श्रीसोमतिलकसूरिभिस्तु क्रमेण १ श्रीपद्मतिलकसूरि २ श्रीचंद्रशेखरसूरि ३ श्रीजयानन्दसूरि ४ श्री देवसुन्दरसूरीणां सूरिपदं दत्तं ॥

तेषु श्रीपद्मतिलकसूरयः श्रीसोमतिलकसूरिभ्यः पर्णायज्येष्ठा एकं वर्षं जीविताः, परं समित्यादिषु परमयतनापरायणाः ॥

श्रीचंद्रशेखरसूरेः वि० त्रिसप्तत्यधिके त्रयोदशशत १३७३ वर्षे जन्म, पंचाशीत्यधिके १३८५ व्रतं, त्रिनवत्यधिके १३९३ सूरिपदं, त्रयोविंशत्यधिकचतुर्दशशते १४२३ वर्षे स्वर्गः । तत्कृतानि—उषितभोजनकथा, यवराजर्षिकथा, श्रीमद्भक्तभनकहारबंधस्तवनानि । यदभिर्मंत्रितरजसाप्युपद्रवं कुर्वाणा गृहहरिकादुर्द्धरमृगराजश्च मेशुरिति ।

श्रीजयानन्दसूरेः वि० अशीत्यधिके त्रयोदशशत १३८० वर्षे जन्म, द्विनवत्यधिके १३९२ आषाढशुक्लसप्तमी ७ शुके घरायां व्रतं, साज्जणाख्यो वृद्धभ्राता प्रव्रज्याऽऽदेशदानाऽनभिमुखो देवतया प्रतिबोधितो दीक्षादेशमनुमेने, विंशत्यधिके चतुर्दशशत १४२० वर्षे चै० शु० दशम्यां १० अणहिल्लपत्तने सूरिपदं, एकचत्वारिंशदधिके १४४१ स्वर्गः । तत्कृतग्रंथाः—श्रीस्थूलभद्रचरितं, देवाः प्रभोऽयं० प्रभृतिस्तवनानि ॥ १५ ॥

एगुणवण्णो सिरिदेव-सुंदरो ४९ सोमसुंदरो पण्णो ५० ।

मुनिंसुंदरेगवण्णो ५१, वावण्णो रयणसेहरओ ५२ ॥ १६ ॥

४९-तत्पट्टे श्रीदेवसुंदरसूरिः । ५०-तत्पट्टे श्रीसोमसुंदरसूरिः । ५१-तत्पट्टे श्रीमुनिंसुंदरसूरिः । ५२-तत्पट्टे श्रीरत्नशेखरसूरिः ।

व्याख्या—४९ एगुणवण्णोत्ति, श्रीसोमतिलकसूरिपट्टे एकोनपंचाशत्तमः श्रीदेवसुन्दरसूरिः । तस्य वि० षण्णवत्यधिके त्रयोदशशत १३९६ वर्षे जन्म, चतुर्वर्षाधिके चतुर्दशशत १४०४ वर्षे व्रतं

महेश्वरग्रामे, विंशत्यधिके १४२० अणहिक्षपत्तने सूरिपदं । यं पत्तने गुंगडीसरःकृतस्थितिः प्रधानतरयोगिशतत्रयपरिवृत्तो मंत्रतंत्रादिसमृद्धिमंदिरं स्थावरजंगमविषापहारी जलानलव्यालहरिभय-
भेत्ता अतीतानागतादिवस्तुवेत्ता राजमंत्रिप्रमुखबहुजनबहुमानपूजितः उदयीपा योगी प्रजासमक्षं
स्तुतिं कुर्वाणः प्रकटितपरमभक्तिदंबरः साडंबरं वंदितवान् । तदनु च संघाधिपनरिआद्यैर्वदनकारणं
पृष्ठः स योगी उवाच—“ पद्माऽक्षदंडपरिकरचिह्नैरुपलक्ष्ययुगोत्तमगुरवस्त्वया बंदनीया ” इति
दिव्यज्ञानशक्तिमतः कणयरीपाऽभिधानस्वगुरोर्वचसा बंदित ” इति ।

श्रीदेवसुन्दरसूरीणां च श्रीज्ञानसागरसूरयः, श्रीकुलमंडनसूरयः, श्रीगुणरत्नसूरयः, श्री-
सोमसुंदरसूरयः, श्रीसाधुरत्नसूरयश्चेति पंचशिष्यास्तत्र श्रीज्ञानसागरसूरीणां वि० पंचाधिके चतुर्दशशत
१४०९ वर्षे जन्म, सप्तदशाधिके १४१७ दीक्षा, एकचत्वारिंशदधिके १४४१ सूरिपदं, षष्ठ्यधिके
१४६० स्वर्गः । स च चतुर्थः । तदुक्तं गुर्वावल्यां (श्लो० ३३८, ३३९)

खरतरपक्षभाडो, मंत्रिवरो गोवलः सकलरात्रिम् ।

अनशनसिद्धौ भक्त्या—ऽगुरुर्पूरादिभोगकरः ॥ १ ॥

ईषन्निद्रामाप्याऽपश्यस्त्वप्ने सुदिव्यरूपधरान् ।

तानिति वदतस्तुयै, कल्पे स्मः शक्रसमविभवाः ॥ २ ॥ युग्ममिति ॥

तत्कृता ग्रंथाश्च—श्रीआवश्यकौघनिर्युक्त्याद्यनेकग्रंथावचूर्णयः, श्रीमुनिसुव्रतस्तव-
धनौघनवखण्डपार्श्वनाथस्तवादि च ॥

श्रीकुलमण्डनसूरीणां च वि० नवाधिके चतुर्दशशते १४०९ जन्म, सप्तदशाधिके १४१७
व्रतं, द्विचत्वारिंशदधिके १४४२ सूरिपदं, पंचपंचाशदधिके १४९९ स्वर्गः ॥ सिद्धान्तालापकोद्धारः
विश्वश्रीधरेत्यादिअष्टादशारचक्रबंधस्तव—गरीयो० हारबंधस्तवादयश्च तत्कृतग्रन्थाः ।

श्रीगुणरत्नसूरीणां चासाधारणो नियमः । तदुक्तम् (गु० श्लो० ३८१)

जगदुत्तरो हि तेषां, नियमोऽवष्टंभरोषविकथानां ।

आसन्नां मुक्तिरमां, वदति चरित्रादिर्नैर्मल्यात् ॥ १ ॥ इति

तत्कृताश्च ग्रंथाः—क्रियारत्नसमुच्चयः, षड्दर्शनसमुच्चयबृहद्वृत्त्यादयः ॥

श्रीसाधुरत्नसूरीणां कतिर्यतिजीतकल्पवृत्त्यादिकेति ॥ छ ॥

९० पण्णोत्ति, श्रीदेवसुंदरसूरिपट्टे पंचाशत्तमः श्रीसोमसुन्दरसूरिः ।

तस्य वि० त्रिंशदधिके चतुर्दशशते १४३० वर्षे मा० व० चतुर्दश्याम् शुके जन्म, सप्त-
त्रिंशदधिके १४३७ व्रतं, पञ्चाशदधिके १४९० वाचकपदं, सप्तपञ्चाशदधिके १४९७ सूरिपदं ॥

ममष्टादशशत १८०० साधुपरिकरितं सत्क्रियापरायणं महामहिमालयं गुरुं दृष्ट्वा रुष्टैर्द्रव्यलिङ्गिभिरेकः पञ्चशतद्रविणदानेन सशस्त्रः पुमांस्तद्वधायोदीरितः । स च दुर्धिया वसतौ प्रविष्टो यावदनुचितकरणाद्यतते तावच्चन्द्रोद्योते जाते सति निद्रालुभिरपि श्रीगुरुभी रजोहरणेन प्रमृज्य पार्श्वं परावर्तितं, तददृष्ट्वाऽहो निद्रायामपि क्षुद्रप्राणिकृपापरमेनमपराध्य “ कस्यां गतो मे गति ” रिति विचारणया परलोकभीतो गुरुपादयोर्निपत्य “ क्षमध्वं मेऽपराध ” मिति वचसा गुरुं प्रबोध्य निजव्यतिकरं कथितवान् । सोऽपि गुरुभिर्मधुरवाचा तद्योदीरितो यथा प्रव्रजित इति वृद्धवचः ॥

तथा यस्य ज्ञानवैराग्यनिधेर्गुणगणप्रतीतिः परपक्षेऽपि प्रतीता । तदुक्तं गुरुगुणरत्नाकरे (सर्ग २, श्लोक ६२)—

आकर्ण्य यद्गुणगणं गृहिणः प्रहृष्टा, लेखेन दुष्कृतततीरतिदूरदेशात् ।

विज्ञप्त्वा केऽपि कृतिनः परपक्षमाजोऽप्याऽऽलोचनां जगदुरास्यकजेन येषां ॥ १ ॥ इति

तत्कृतिश्च—योगशास्त्रोपदेशमालाषडावश्यकनवतत्त्वादिबालावबोधमाप्यावचूर्णि—कल्याण-कस्तोत्रादिनीति ।

तच्छिष्यास्तु—१ श्रीमुनिसुन्दरसूरिः, २ कृष्णसरस्वतीविरुद्धधारक—श्रीजयसुन्दरसूरिः, ३ महाविद्याविडम्बनटिप्पनकारक—श्रीभुवनसुन्दरसूरिः, ४ कण्ठगतैकादशाङ्गीसूत्रधारकदीपावलि-कल्पादिकारक—श्रीजिनसुन्दरश्चेति चत्वारः । तैः परिकरितो राणपुरे श्रीधरणचतुर्मुखविहारे ऋषभाद्यनेकशतबिम्बप्रतिष्ठाकृत ॥ अनेकभव्यप्रतिबोधादिना प्रवचनमुद्भाव्य वि० नवनवत्यधिक-चतुर्दशशत १४९९ वर्षे स्वर्गभाक् ।

९१ मुनिसुन्दरेगवण्णोत्ति, श्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टे एकपञ्चाशत्तमः श्रीमुनिसुन्दरसूरिः । येनानेकप्रासादपद्मचक्रषट्कारकक्रियागुप्तकाऽर्धभ्रमसर्वतोभद्रमुरजसिंहासनाऽशोकभेरीसमवसरणसरो-वराऽष्टमहाप्रातिहार्यादिनव्यत्रिशतीवधतर्कप्रयोगाद्यनेकचित्राक्षरद्वयक्षरपञ्चवर्गपरिहाराद्यनेकस्तवमय-“त्रिदशतरङ्गिणी” नामधेमाष्टोत्तरशतहस्तमितो लेखः श्रीगुरूणां प्रेषितः ॥ चातुर्वैद्यवैशारद्य-निधिरुपदेशरत्नाकरप्रमुखग्रन्थकारकः ॥ स्तभंतीर्थे दफरस्नानेन “ वादिगोकुलसंड ” इति भणितः, दक्षिणस्यां “ कालीसरस्वती ” ति प्राप्तविरुद्धः, अष्टवर्षगणनायकत्वानंतरं वर्षत्रिकं “ युगप्रधानपदव्युदयी ” ति जनैरुक्तः, अष्टोत्तरशत १०८ वर्तुलिकानादौपलक्षकः, बाल्येऽपि सहस्राभिधानधारकः, संतिकरमिति समहिमस्तवनकरणेन योगिनीकृतमार्युपद्रवनिवारकः, चतुर्विंश-तिवार २४ विधिना सरिमंत्राराधकः ॥ तेष्वपि चतुर्दशवारं यदुपदेशतः स्वस्वदेशेषु चंपकराजदेपा-धारादिराजभिरमारिः प्रवर्तिता । सीरोहीदिशि सहस्रमल्लराजेनाऽप्यमारिप्रवर्तने कृते येन तिड्डको-पद्रवो निवारितः ।

श्रीमुनिसुन्दरसूरैर्वि० षट्त्रिंशदधिके चतुर्दशशत १४३६ वर्षे जन्म, त्रिचत्वारिंशदधिके १४४३ व्रतं, षट्षष्ठ्यधिके १४६६ वाचकपदं, अष्टसप्तत्यधिके १४७८ द्वात्रिंशत्सहस्र ३२००० टंकव्ययेन वृद्धनागरीयसं० देवराजेन सूरिपदं कारितं, त्र्युत्तरपंचदशशत १९०३ वर्षे का० शु० प्रतिपत् १ दिने स्वर्गभाक् ॥

९२ बावण्णोत्ति, श्रीमुनिसुन्दरसूरिपट्टे द्विपंचाशत्तमः श्रीरत्नशेखरसूरिः । तस्य वि० सप्तपंचाशदधिके चतुर्दशशत १४९७ वर्षे क्वचिद्वा द्विपंचाशदधिके १४९२ जन्म, त्रिषष्ठ्यधिके १४६३ व्रतं, त्र्यशीत्यधिके १४८३ पण्डितपदं, त्रिनवत्यधिके १४९३ वाचकपदं, द्व्युत्तरे पंचदशशते १९०२ वर्षे सूरिपदं, सप्तदशाधिके १९१७ पोषवदिषष्ठीदिने ६ स्वर्गः । स्तंभ-तीर्थे बांवीनाम्ना भट्टेन “ बालसरस्वती ” ति नाम दत्तं ॥

तत्कृता ग्रंथाः—१ श्राद्धप्रतिक्रमणवृत्तिः, २ श्राद्धविधिसूत्रवृत्तिः, ३ आचारप्रदीपश्चेति ।

तदानीं च लुंकाख्याल्लेखकात् वि० अष्टाधिकपंचदशशत १९०८ वर्षे जिनप्रतिमोत्थानपरं लुंकाभूतं प्रवृत्तं ॥ तन्मते वेषधरास्तु वि० त्रयस्त्रिंशदधिकपंचदशशत १९३३ वर्षे जाताः । तत्र प्रथमो वेषधारी भाणाल्योऽभूदिति ॥ १६ ॥

तेवण्णो पुण लच्छी-सायर सरीसरो मुण्णेअव्वो ५३ ।

चउवण्णु सुमइ साहू ५४, पणवण्णो हेमविमलगुरू ५५ ॥ १७ ॥

५३-तत्पट्टे श्रीलक्ष्मीसागरसूरिः । ५४- तत्पट्टे श्रीसुमतिसाधुसूरिः । ५५-तत्पट्टे श्रीहेमविमलसूरिः ।

व्याख्या—५३ तेवण्णोत्ति, श्रीरत्नशेखरसूरिपट्टे त्रिपंचाशत्तमः श्रीलक्ष्मीसागरसूरिः ।

तस्य वि० चतुष्पष्ठ्यधिके चतुर्दशशत १४६४ वर्षे भाद्र० वदि द्वितीयादिने जन्म, सप्तत्यधिके १४७७ दीक्षा, षण्णवत्यधिके १४९६ पंन्यासपदं, एकाधिके पंचदशशत १९०१ वर्षे वाचकपदं, अष्टाधिके १९०८ सूरिपदं, सप्तदशाधिके १९१७ गच्छनायकपदं ॥

५४ चउवण्णुत्ति, श्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्टे चतुष्पंचाशत्तमः श्रीसुमतिसाधुसूरिः ।

५५ पणवण्णोत्ति, श्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टे पंचपंचाशत्तमः श्रीहेमविमलसूरिः ।

यः क्रियाशिथिलसाधुसमुदाये वर्तमानोऽपि साध्वाचाराननतिक्रान्तः । यतो ब्रह्मचर्येण निष्परिग्रहतया च सर्वजनविख्यातो महायशस्वी संविज्ञसाधुसान्निध्यकारी । यदीक्षिता यन्निभिताश्च बहवः साधवः क्रियापरायणा आसन् । तच्चिह्नं समुदायानुरोधेन क्षमाश्रमणादिविहृतं पक्कान्नादिकं नात्मना भुक्तवान् ।

क्र० हाना-क्र० श्रीपति-क्र० गणपतिप्रमुखा लुङ्कामतमपास्य श्रीहेमविमलसूरिपार्श्वे प्रव्रज्य तन्निश्रया चारित्रभानो बभूवांसः ।

सद्युष्मं कंचिद व्रतिनं ज्ञात्वा गणान्निष्काशयामास ।

न च तेषां क्रियाशिथिलसाधुसमुदायावस्थाने चारित्रं न संभवतीति शंकनीयं, एवं सत्यपि गणाधिपतेश्चारित्रसंभवात् ।

यदागमः—साले नाम एगे एरण्डपरिवारेति ।

तदानीं वि० द्वाषष्ठ्यधिकपंचदशशते १९६२ वर्षे “ संप्रति साधवो न दृश्यमायाती -”
त्यादिप्ररूपणापरकटुकनाम्नो गृहस्थात् त्रिस्तुतिक्रमतवासितोत्कटुकनाम्ना मतोत्पत्तिः । तथा
वि० सप्तत्यधिकपंचदशशत १९७० वर्षे लुङ्कामतान्निर्गत्य बीजाख्यवेषधरेण “ बीजामती ”
नाम्ना मतं प्रवर्तितं ॥ तथा वि० द्विसप्तत्यधिकपंचदशशत १९७२ वर्षे नागपुरीयतपागणान्नि-
र्गत्य उपाध्यायपार्श्वचंद्रेण स्वनाम्ना मतं प्रादुष्कृतमिति ॥ १७ ॥

सुविहिअमुणिचूडामणि, कुमयतमोमहणमिहिरसममहिमो ।

आणंदविमलसूरी—सरो अ छावण्णट्टधरो ॥ १८ ॥

५६-तत्पट्टे श्रीआणंदविमलसूरिः ।

व्याख्या—५६ सुविहिअत्ति, श्रीहेमविमलसूरिपट्टे षट्पंचाशत्तमपट्टधरः सुविहित-
मुनिचूडामणि-कुमततमोमथनसूर्यसममहिमा श्रीआणंदविमलसूरिः ।

तस्य च वि० सप्तत्वारिंशदधिके पंचदशशत १९४७ वर्षे इलादुर्गे जन्म, द्विपंचाशदधिके
१९९२ व्रतं, सप्तत्यधिके १९७० सूरिपदं ॥

तथा यो भगवान् क्रियाशिथिलबहुयतिजनपरिकरितोऽपि संवेगरंगभावितात्मा जिनप्रतिमा-
प्रतिषेध-साधुजनाभावप्रमुखोत्सूत्रप्ररूपणप्रबलजलप्लाव्यमानं जननिर्जरमवलोक्य करुणारसावल्लभ-
चेतो गुर्वाज्ञया कतिचित् संविग्नसाधुसहायो वि० द्वात्रिंशत्यधिकपंचदशशत १९८२ वर्षे शिथिला-
चारपरिहाररूपक्रियोद्धरणयानपात्रेण तमुदधृतवान्, अनेकानि चेभ्यानामिष्यपुत्राणां च शतानि
कुटुंबघनादिमोहं संत्याज्य प्रव्रान्जितानि ॥

“ यो वादे जयी स नगरादौ स्थास्यति नाऽन्य ” इति सुराष्ट्राधिपतिनामांकितलेख-
मादाय सुराष्ट्रे साधुविहारनिमित्तं यदीयश्रावकः सुरत्राणदत्तपर्यस्तिकावाहनः प्रातसाहिप्रदत्त-
“ मलिकश्रीनगदल ” विरुदः सा० तूणसिंहाख्यः श्रीगुरुणां विज्ञप्तिं कृत्वा संप्रतिभूपतिरिव
पण्यासजगर्षिप्रमुखसाधुविहारं कारितवान् ।

तथा जेसलमेर्वादिमरुभूमौ जलदौर्लभ्याददुष्करोऽयमिति धिया श्रीसोमप्रभसूरिभिर्यौ बिहारः प्रतिषिद्ध आसीत् सोऽपि व्यवहारः कुमतव्याप्तिभिया तत्रत्वननानुकंपया च भूयो लाभहेतवे पुनरप्यनुज्ञातः । तत्रापि प्रथमं लघुवया अपि शीलेन श्रीस्थूलभद्रकल्पो वैराग्यनिधिर्निःस्पृहा-वधिर्यावज्जीवं जघन्यतोऽपि षष्ठतपोऽभिग्रही पारणकेऽप्याऽऽचाम्लादितपोविधायी महोपाध्यायश्री-विद्यासागरगणिविहृतवान् । तेन च जेसलमेर्वादौ खरतरान्, मेवातदेशे च बीजामतीप्रभृतीन्, मौरव्यादौ (मौख्यादौ) लुक्कादीन् प्रतिबोध्य सम्यक्त्वबीजमुप्तं सदनैकधा वृद्धिमुपागतम-द्याऽपि प्रतीतं ॥

तथा पार्श्वचन्द्रव्युदग्राहिते वीरमग्रामे पार्श्वचन्द्रमेव वादे निरुत्तरीकृत्य भूयान् जनो जैन-धर्मं प्रापितः । एवं मालवकेऽप्युज्जयिनीप्रभृतिषु । किं बहुना ? संविम्वत्वादिगुणैर्यत्कीर्तिपताका पुनरद्यापि सज्जनवचोवातेनेतस्तत् उद्धूयमाना प्रवचनप्रासादशिखरे समुल्लसति ।

क्रियोद्धारकरणानन्तरं च श्रीआणंदविमलसूरयश्चतुर्दश १४ वर्षाणि जघन्यतोऽपि नियत-तपोविशेषं विहाय षष्ठतपोऽभिग्रहिणः चतुर्थषष्ठ्यां विंशतिस्थानकराधनाद्यनेकविकृष्टतपःकारिणश्च बि० षण्णवत्यधिकपंचदशशत १५९६ वर्षे चैत्रसितसप्तम्यामाजन्मातिचारोद्यालोच्याऽनशनं विधाय च नवभिरुपवासैरहम्मदावादनगरे स्वर्गं विभूषयामासुः ॥ १८ ॥

सिरिविजयदानसूरी, पट्टे सगवण ५७ अ अडवण्णे ।

सिरिहीरविजयसूरी ५८, संपइ तवगणदिणिदसमा ॥ १९ ॥

५७-तत्पट्टे श्रीविजयदानसूरिः । ५८-तत्पट्टे श्रीहीरविजयसूरिः ।

व्याख्या—५७ सिरिविजयति, श्रीआनन्दविमलसूरिपट्टे सप्तपंचाशत्तमः श्रीविजय-दानसूरिः । येन भगवता स्तंभतीर्थाऽ-हम्मदावाद-पत्तन-महोशानक-गन्धारबंदिरादिषु महामहो-त्सवपुरस्सरमनेकजिनबिंबशतानि प्रतिष्ठितानि ॥

यदुपदेशमवाप्य सूरत्राणमहिमदुमान्येन मंत्रिगलराजाऽपरनामकमलिकश्रीनगदलेनाऽश्रुत-पूर्वा षाण्मासीं शत्रुंजयमुक्तिं कारयित्वा सर्वत्र कुंकुमपत्रिकाप्रेषणपुरस्सरसम्मीलिताऽनेकदेश-नगर-ग्रामदिसंघसमेतेन श्रीशत्रुंजययात्रा, मुक्ताफलादिना श्रीशत्रुंजयवर्धापनं श्रीभरतचक्रिवच्चक्रे ।

तथा यदुपदेशपरायणैर्गोचारीय सा० रामजी, अहम्मदावादसत्क सं० कूंअरजोप्रभृतिभिः शत्रुंजये चतुर्मुखाऽष्टापदादिप्रासादा देवकुलिकाश्च कारिताः । उज्जयन्तगिरौ जीर्णप्रासादोद्धारश्च ॥

तंथा सूर्यस्येव यस्योदये तारका इवोत्कटवादिनोऽदृश्यता प्रापुः ।

यो भगवान् सिद्धांतपारगामी अखण्डितप्रतापाज्ञोऽप्रमत्तया रूपश्रिया च श्रीगौतमप्रतिमो

गूर्जर-मालव-मरुस्थली-कुंकुणादिदेशेष्वप्रतिबद्धविहारी षष्ठाऽष्टमादितः कुर्वन्नपि यावज्जीवं धृता-
ऽतिरिक्तविकृतिपंचकपरिहारी मादृशमपि शिष्याणां श्रुतादिदाने वैश्रमणाऽनुकारी अनेकवारैकाद-
शांगपुस्तकशुद्धिकारी । किं बहुना ? तीर्थकर इव हितोपदेशादिना परोपकारी सर्वजनप्रतीतः ॥

तस्य वि० त्रिपंचाशदधिके पंचदशशत १९९३ वर्षे जामलास्थाने जन्म, द्वाषष्ठ्यधिके
१९६२ दीक्षा, सप्ताशीत्यधिके १९८७ सूरिपदं, द्वाविंशत्यधिकषोडशशत १६२२ वर्षे वट-
पल्यामनशनादिना सम्यगाराधनपुरस्सरं स्वर्गः ॥

९८ अडवण्णेत्ति, श्रीविजयदानसूरिपट्टेऽष्टपञ्चाशत्तमाः श्रीहीरविजयसूरयः । किं
विशिष्टाः ? संप्रति तपागच्छे आदित्यसदृशास्तदुद्योतकत्वात् । तेषां विक्रमतः त्र्यशीत्य-
धिके पञ्चदशशतवर्षे १९८३ मार्गशीर्षशुक्लनवमीदिने प्रह्लादनपुरवास्तव्य ऊकेशज्ञातोय
सा० कुराभार्यानाथीगृहे जन्म, षण्णवत्यधिके १९९६ कार्तिकबहुलद्वितीयायां २ पत्तन-
नगरे दीक्षा, सप्ताऽधिके षोडशशतवर्षे १६०७ नारदपुर्यां श्रीऋषभदेवप्रासादे पण्डितपदम् ।
अष्टाधिके १६०८ माघशुक्लपञ्चमीदिने नारदपुर्यां श्रीवरकाणकपार्श्वनाथसनाथे श्रीनेमिनाथ-
प्रासादे वाचकपदम् । दशाधिके १६१० सीरोहीनगरे सूरिपदम् ॥

तथा येषां सौभाग्यवैराग्यनिःस्पृहतादिगुणश्रेणेरैकमपि गुणं वचोगोचरीकर्तुं वाचस्पति-
रप्यचतुरः । तथा स्तम्भतीर्थे येषु स्थितेषु तत्रत्य श्रद्धालुभिः टङ्कानामेका कोटिः प्रभावनादि-
भिर्व्ययीकृता । येषां चरणविन्यासे प्रतिपदं सुवर्णटङ्करूप्यनाणकमोचनं पुरतश्च मुक्ताफलादिभिः
स्वस्तिकरचनं प्रायस्तदुपरि च रौप्यकनाणकमोचनं चेत्यादि संप्रत्यपि प्रत्यक्षसिद्धम् ॥

यैश्च सीरोह्यां श्रीकुन्धुनाथबिम्बानां प्रतिष्ठा कृता । तथा नारदपुर्यामनेकानि जिन-
बिम्बानि प्रतिष्ठानि । तथा स्तम्भतीर्थाऽहम्मदावादपत्तननगरादौ अनेकटङ्कलक्षव्ययप्रकृष्टा-
भिरनेकाभिः प्रतिष्ठाभिः सहस्रशो बिम्बानि प्रतिष्ठितानि । येषां च विहारादौ युगप्रधान-
समानाऽतिशयाः प्रत्यक्षसिद्धा एव ॥

तथाऽहम्मदावादनगरे लुङ्कामताऽधिपतिः ऋषिमेघजीनामा स्वकीयमताऽऽधिपत्यं
“ दुर्गतिहेतु ” रिति मत्वा रज इव परित्यज्य पञ्चविंशतिमुनिभिः सह सकलराजाधिराजपति-
साहि-श्रीअकब्बरराजाज्ञापूर्वकं तदीयाऽऽतोषवादनदिना महामहपुरस्सरं प्रव्रज्य यदीय पादाम्भोज-
सेवापरायणो जातः । एतादृशं च न कस्याऽप्याऽऽचार्यस्य श्रुतपूर्वम् ।

किञ्च । येषामशेषसंविग्नसूरिशेखराणामुपदेशात् सहस्रशो गजानां लक्षशो वाजिनो
गूर्जर-मालव-बिहार-अयोध्या-प्रयाग-फतेहपुर-बिछी-लाहुर-मुलतान-क्याबिल-अजमेर-

बङ्गालाद्यभिधानानामनेकदेशसमुदायात्मकानां द्वादशसूत्रानां चाऽधीश्वरो महाराजाधिराजशिरः—
शेखरः पातिसाहिश्रीअकब्बरनरपतिः स्वकीयाऽखिलदेशेषु षाण्मासिकाऽमारिप्रवर्तनं जीजयाऽ-
भिधानकरमोचनं च विधाय सकललोकेषु जाग्रत्प्रभावभवनं श्रीमज्जनशासनं जनितवान् । तद्
व्यतिकरो विस्तरतः श्रीहीरसौभाग्यकाव्यादिभ्योऽवसेयः । समासतस्त्वैवम् ।

एकदा कदाचित् प्रधानपुरुषाणां मुखवार्त्तया श्रीमदगुरुणां निरुपमशमदमसंबेगवैराग्यादि-
गुणगणश्रवणतश्चमत्कृतचेतसा पातिसाहि—श्रीअकब्बरेण स्वनामाङ्कितं फुरमानं प्रेष्याऽतिबहु-
मानपुरस्सरं गन्धारवंदिरात् दिङ्मिदेशे आगराख्यनगरात्तत्रश्रीफतेपुरनगरे दर्शनकृते समा-
कारिताः सन्तोऽनेकमव्यजनक्षेत्रेषु बोधिवोजं वपन्तः श्रीगुरवः क्रमेण विहारं कुर्वाणाः विक्रमत
एकोनचत्वारिंशदधिकषोडशशतवर्षे १६३९ ज्येष्ठबहुलत्रयोदशीदिने तत्र संप्राप्ताः । तदानीमेव
च तदीय प्रधानशिरोमणि—शेष(स्व)श्रीअबलफजल्लाख्यद्वारा उपाध्यायश्रीविमलहर्षगणिप्रभृत्यने-
कमुनिनिकरपरिकरिताः श्रीसाहिना समं मिलिताः । तदवसरे च श्रीमत्साहिना सादरं स्वागतादि
पृष्ठा स्वकीयास्थानमण्डपे समुपवेश्य च परमेश्वरस्वरूपं, धर्मस्वरूपं च कीदृशं कथं च परमेश्वरः
प्राप्यत इत्यादि धर्मगोचरो विचारः प्रष्टुमारेभे । तदनु श्रीगुरुभिरमृतमधुरया गिराऽष्टादशदोष-
विधुरपरमेश्वरपञ्चमहाव्रतस्वरूपनिरूपणादिना तथा धर्मोपदेशो ददे यथा आगराद्रङ्गतोऽजमेरनगरं
यावद्ध्वनि प्रतिक्रोशं कूपिकोपेतमनारान्विधाय स्वकीयाखेटककलाकुशलताप्रकटनकृते प्रतिमनारं
शतशो हरिणविषाणारोपणविधानादिना प्राग् हिंसादिकरणरतिरपि स भूपतिर्दयादानयतिसङ्गतिकर-
णादिप्रवणमतिः सञ्जातः ।

ततोऽतीवसन्तुष्टमनसा श्रीसाहिना प्रोक्तम्—यत् पुत्रकलत्रधनस्वजनदेहादिषु निरीहेभ्यः
श्रीमदभ्यो हिरण्यादिदानं न युक्तिमत् । अतो यस्मदीयमन्दिरे पुरातनं जैनसिद्धान्तादिपुस्तकं समस्ति,
तच्छात्वाऽस्माकमनुग्रहो विधेयः । पश्चात् पुनः पुनराग्रहावशात् तत्समादाय श्रीगुरुभिः आगराख्य-
नगरे चित्कोशतयाऽमोचि । तत्र साधिकप्रहरं यावद्धर्मगोष्ठीं विधाय श्रीमत्साहिना समनुज्ञाताः श्री-
गुरवो महताऽम्बरेण उपाश्रये समाजग्मुः । ततः सकलेऽपि लोके प्रवचनोन्नतिः स्फीतिमती सञ्जाता ।

तस्मिन् वर्षे आगराख्यनगरे चतुर्मासकक्षरणान्तरं सुरीपुरे श्रीनेमिजिनयात्राकृते समागतैः
श्रीगुरुभिः पुरातनयोः श्रीऋषभदेव—नेमिनाथसम्बन्धिन्योर्महत्सोः प्रतिमयोस्तदानीमेव निर्मित-
श्रीनेमिजिनपादुकायाश्च प्रतिष्ठा कृता । तदनु आगराख्यनगरे सा० मानसिंह कल्याणमङ्गुकारित-
श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथादिबिम्बानां प्रतिष्ठा शतशः सुवर्णटङ्कव्यादिना महामहेन निर्मिता ।
तत्तीर्थं च प्रथितप्रभावं सञ्जातमस्ति ।

ततः श्रीगुरवः पुनरपि फतेपुरनगरे समागत्य श्रीसाहिना साकं मिलिताः । तदवसरे च प्रहरं यावद्धर्मप्रवृत्तिकरणानन्तरं श्रीसाहिरवदत् यत् श्रीमन्तो मया दर्शनोत्कण्ठितेन दूरदेशाद-
कारिताः । अस्मदीयं च न किमपि गृह्यते । तेनाऽस्मत्सकाशात् श्रीमदभिः सच्चित्तं याचनीयं येन
वयं कृतार्था भवामः । तत् सम्यग् विचार्य श्रीगुरुभिस्तदीयाऽखिलदेशेषु पर्युषणापर्वस्तकाऽष्टाद्विका-
याममारिप्रवर्तनं बन्दिजनमोचनं चाऽयाचि, ततो निर्लोभताशान्तताद्यतिशयितिगुणगणातिचमत्कृत-
चेतसा श्रीसाहिना अस्मदीयान्यपि चत्वारि दिनानि समधिकानि भवन्त्विति कथयित्वा स्ववशीकृत-
देशेषु श्रावणबहुलदशमीतः प्रारभ्य भाद्रपदशुक्लषष्ठीं यावदमारिप्रवर्तनाय द्वादशदिनामारिसत्कानि
काञ्चनरचनाञ्चितानि स्वनामाङ्कितानि षट् फुरमानानि त्वरितमेव श्रीगुरूणां समर्पितानि । तेषां
व्यक्तिः—प्रथमं गूर्जरदेशीयं, द्वितीयं मालवदेशसत्कं, तृतीयं अजमेरदेशीयं, चतुर्थं दिछीफतेपुरदेश-
सम्बन्धि, पञ्चमं लाहुरमुल्तानमण्डलसत्कम्, श्रीगुरूणां पार्श्वे रक्षणाय षष्ठं देशपञ्चक-
सम्बन्धि साधारणं चेति । तेषां तु तत्तद्देशेषु प्रेषणेनाऽमारिपटहोदघोषणवारिणा सिक्ता सतो
पुराऽज्ञायमाननामाऽपि कृपावल्ली सर्वत्राऽऽर्याऽनार्यकुलमण्डपेषु विस्तारवती बभूव ।

तथा बन्दिजनमोचनस्याऽप्यङ्गीकारपुरस्सरं श्रीगुरूणां पार्श्वदुत्थाय तदैवाऽनेक-
गव्यूतमिते डाबरनाम्नि महासरसि गत्वा साधुसमक्षं स्वहस्तेन नानाजातीयानां देशान्तरीयजन-
प्राभृतीकृतानां पक्षिणां मोचनं चक्रे । तथा प्रभाते कारागारस्थबहुजनानां बन्धनभञ्जनमप्यकारि ।
एवमनेकशः श्रीमत्साहेर्मिलनेन श्रीगुरूणां धरित्रीमरुमण्डलादिषु श्रीजिनप्रासादोपाश्रयाणामुप-
द्रवनिवारणायामेकफुरमानविधापनादिना प्रवचनप्रभावनादिप्रभावो यो लाभोऽभवत् स केन वर्ण-
यितुम् शक्यते ? ।

तदवसरे च संजातगुरुतरगुरुभक्तिरागेण मेडतीय सा० सदार्गेण मार्गणगणेभ्यो
मूर्तिमदगजदानद्विपशदऽश्वदानलक्षप्रासादविधानादिना, दिछीदेशे श्राद्धानां प्रतिगृहं सेरद्वयप्रमाण-
खण्डलम्भनिकानिर्माणादिना च श्रीजिनशासनोच्चतिश्चक्रे । तथैका प्रतिष्ठा सा०थानसिंघ-
कारिता । अपरा च सा० दूजणमल्लकारिता श्रीफतेपुरनगरेऽनेकटङ्कलक्षव्ययादिना महामहोत्सवो-
पेता विहिता । किञ्च—

प्रथमचातुर्मासकमागराख्यद्रष्टे, द्वितीय फतेपुरे, तृतीयमभिरामाबादे, चतुर्थं पुनरप्याग-
राख्ये चेति चतुर्मासीचतुष्टयं तत्र देशे कृत्वा गूर्जरदेशस्थश्रीविजयसेनप्रभृतिसंघस्याऽऽग्रह-
वशात् श्रीगुरुचरणा धरित्रीपवित्रीकरणप्रवणान्तःकरणाः श्रीशेषूजी—श्रीपादूजी—श्रीदानीआराऽ-
भिधपुत्रादिप्रवरपरिकराणां श्रीमत्साहिपुरन्दराणां पार्श्वे फुरमानादिकार्यकरणतत्परानुपाध्यायश्री-
शान्तिचंद्रगणिबरान् मुक्त्वा, मेडतादिमार्गे विहारं कुर्वाणा नागपुरे चतुर्मासीं विषाय क्रमेण

सीरोहीनगरे समागताः । तत्रापि नवीनचतुर्मुखप्रासादे श्रीआदिनाथादिबिम्बानाम्, श्रीअजित-
जिनप्रासादे श्रीअजितजिनादिबिम्बानां च क्रमेण प्रतिष्ठाद्वयं विधाय अर्बुदाचले यात्रार्थं प्रस्थिताः,
तत्र विधिना यात्रां विधाय यावद्धरित्रीदिशि पादावधारणं विदधति तावत् महारायश्रीसुलतान-
जीकेन सीरोहीदेशे पुरा कराऽतिपीडितस्य लोकस्य अथ पीडां न विधास्यामि, मारिनिवारणं च
करिष्यामीत्यादिविज्ञप्तिं स्वप्रधानपुरुषमुखेन विधाय श्रीगुरवः सीरोह्यां चतुर्मासीकरणायाऽत्याग्रहात्
समाकरिताः । पश्चात् तद्वाजोपरोधेन, तद्देशीयलोकानुकम्पया च तत्र चतुर्मासीं विधाय क्रमेण
रोहसरोत्तरमार्गे विहारं कुर्वन्तः श्रीपत्तननगरं पावितवन्तः । अथ पुरा श्रीसूरिराजैः श्रीसाहि-
हृदयाऽऽलवारोपिता कृपालतोपाध्यायश्रीशान्तिचंद्रगणिभिः स्वोपज्ञकुपारसकोशाख्यश्रावण-
जलेन सिक्का सती वृद्धिमती बभूव । तदभिज्ञानं च श्रीमत्साहिजन्मसम्बन्धी मासः, श्रीषयुषणा-
पर्वसत्कानि द्वादशदिनानि, सर्वेऽपि रविवाराः, सर्वसंक्रान्तितिथयः, नवरोजसत्को मासः, सर्वे
ईदवासराः, सर्वे मिहरवासराः, सोफीआनकवासराश्चेति षण्मासिकामारिसत्कपुरमानं, जीजी-
आमिधानकरमोचनसत्कानि पुरमानानि च श्रीमत्साहिपार्श्वात् समानीय हरित्रीदेशे श्रीगुरूणां
प्राभृतीकृतानीति । एतच्च सर्वजनप्रतीतमेव । तत्र नवरोजादिवासराणां वक्त्रितस्तत्पुरमानतोऽव-
सेया । किञ्च, अस्मिन् दिल्लीदेशविहारे श्रीमद्गुरूणां श्रीमत्साहिप्रदत्तबहुमानतः निष्पतितरू-
पादिगुणगणानां श्रवणबोक्षणतश्चानेकम्लेच्छादिजातीया अपि सद्यो मद्यमांसाशनजीवहिंसनादिरिति
परित्यज्य सद्धर्मकर्मासक्तमतयः, तथा केचन प्रवचनप्रत्यनीका अपि निर्भरभक्तिरतयः अन्यपक्षीया
अपि कक्षीकृतसद्भूतोद्भूतगुणततयश्चाऽऽसन् । इत्याद्यनेकेऽवदाताः षड्दर्शनप्रतीता एव ।

तथा श्रीपत्तननगरे चतुर्मासकरणादनु विक्रमतः षट्चत्वारिंशदधिकषोडशशत १६४६
वर्षे स्तम्भतोर्थे सा० तेजपालकारिता सहस्रशो रूप्यकव्ययादिनाऽतीवश्रेष्ठां प्रतिष्ठां विधाय श्री-
जिनशासनोन्नतिं तन्वाना श्रीसूरिराजो विजयन्ते ॥ १९ ॥

सिरिविजयसेणसूरि-पुमुहेहि अणेगसाहुवग्गेहि ।

परिकलिआ पुहविअले, विहरन्ता दितु मे भइं ॥ २० ॥

५९-तत्पट्टे श्रीविजयसेनसूरिः ।

व्याख्या-सिरित्ति, ते च श्रीहीरविजयसूरयः संप्रति ५९ विजयसेनसूरिप्रभृत्यनेकसाधुभिः
परिकलिताः पृथ्वीतले विहारं कुर्वाणा मे मम भद्रं प्रयच्छन्तु ॥ २० ॥

इति महोपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिविरचिता

श्रीतपागच्छपट्टावलीसूत्रवृत्तिः समाप्ता ॥ ७ ॥

तथा चेवं श्रीहीरविजयसूरीणां निर्देशात् उपाध्याय श्रीविमलहर्षगणि-उपाध्याय श्री

कल्याणविजयगणि—उपाध्याय श्रीसोमविजयगणि—पं० लब्धिसागरगणिप्रमुखगीतार्थैः संभूष
संवत् १६४८ वर्षे चैत्रबहुलषष्ठी शुके अहम्मदावादनगरे श्रीमुनिसुंदरसूरिकृतगुर्वाबली-
जीर्णपट्टावल्ली—दुष्पमासंघस्तोत्रयंत्राद्यनुसारेण संशोधिता । तथापि यत्किञ्चित् शोधनार्हं भवति
तत्प्रवक्ष्यामि । संशोध्यं ॥

किंचाऽस्याः पट्टावल्याः शोधनात्प्राग् बहव आदर्शाः संज्ञाताः सन्ति ते चास्योपरि संशोध्य
वाचनीया न त्वन्यथेति श्रीमत्परमगुरूणामनुशिष्टिरिति ॥

वाचकशिरोवतंसश्रीकल्याणविजयगणि

तत् शिष्य महोपाध्यायगणि

तत् शिष्य गणि ज्ञानविजयेन लिपीकृता ।

पट्टपरंपरणं वायगसिरिधम्मसायरगुरुर्हि ।

परिसंख्याया सिरिमंतसूरिणो दिन्तु सिद्धिसुहं ॥ २१ ॥

इयं गाथा शिष्यकृता । छः ॥ छः ॥

વિશેષનામોની અકારાદિ અનુક્રમણિકા

આ વિશેષનામોની અનુક્રમણિકાના ત્રણ વિભાગ પાઠવામાં આવ્યા છે.
 (૧) સૂરીશ્વરો, મંથકારો, શ્રાવકો, પદ્ધતરો અને રાજાઓ વિગેરેનો
 (૨) મંથા, સ્તુતિ તથા સ્તોત્રો વગેરેનો અને (૩) નગરો, તીર્થ-
 સ્થાનો, ગોત્રો તેમજ ગચ્છાનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
 ૧. સૂરીશ્વરો, મંથકારો, શ્રાવકો, રાજાઓ, પદ્ધતરો વિગેરે વિગેરે

અ.
 અકબર ૨૧૪, ૨૧૬, ૨૨૬, ૨૨૮, ૨૨૯, ૨૩૦
 ૨૩૧, ૨૩૨, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૬, ૨૩૭,
 ૨૪૨, ૨૪૩.
 અબયપાળી ૧૩૬, ૧૪૦
 અગ્નિતદેવસૂરિ ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૨૫,
 ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૬, ૧૫૦, ૧૫૧.
 અગ્નિતનાથ ૧૩૫, ૧૬૦, ૨૦૦, ૨૧૬, ૨૨૨.
 અગ્નિતા ૮૧.
 અનંતલક્ષ ૨૦૧.
 અપરાજિતા ૮૦, ૮૧, ૮૩.
 અંબા ૧૩૫, ૧૪૭.
 અંબિકા (અંબાદેવી) ૮૩, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૧૦૩,
 ૧૨૭, ૧૩૩, ૧૪૬.
 અમુલકઝલ ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૩૦, ૨૩૨, ૨૩૭, ૨૪૨.
 અભયતિલક ૨૦૧.
 અભયદેવસૂરિ ૧૧૭, ૧૧૬, ૧૨૧, ૧૨૨, ૧૨૩,
 ૧૨૪, ૧૪૩, ૧૪૪.
 અભિનંદનસ્વામી ૧૬૩.

અમરનંદી ૨૦૧,
 અમરવિજય ૨૩૮, ૨૩૯.
 અમરસિંહ ૧૪૦.
 અણ્ણીરાજ ૧૩૪.
 અલાહિદીન ૧૭૮.
 અવંતીસુકુમાલ ૩૩, ૩૪, ૪૭.
 અવ્યક્ત ૩૨, ૩૪.
 અશ્વમિત્ર ૩૩, ૩૪.
 આ.
 આગમમંડન ૨૦૧.
 આગમખાન ૨૩૫.
 આહી ૭૩.
 આનંદવિમળસૂરિ ૨૦૨, ૨૦૩, ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૦૬,
 ૨૦૭, ૨૦૮, ૨૦૯, ૨૧૦, ૨૧૧, ૨૧૩,
 ૨૧૭, ૨૨૩, ૨૨૪.
 આનંદસૂરિ ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૫.
 આમરાજ ૬૮, ૬૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩.
 આર્યમહાગિરિ ૩૨, ૩૪, ૪૩, ૪૪, ૪૭, ૪૮.
 આર્યમંત્ર ૫૦, ૫૨, ૫૩, ૫૭.

આર્ચરક્ષિતસૂરિ ૫૧, ૫૩, ૬૮, ૭૧, ૭૨, ૭૪,
૭૫, ૭૬, ૭૭.

આર્ચસંમિતસૂરિ ૬૩, ૬૪, ૬૦.

આર્ચસુહૃતસૂરિ ૩૨, ૩૪, ૪૩, ૪૪, ૪૬, ૪૭,
૪૮, ૫૧, ૫૩.

આષાઢાચાર્ય ૩૨, ૩૪.

આસડકવિ ૧૫૧.

આહ્વાદન રાજા ૧૨૮.

ઇ.

ઇન્દ્રિન્નસૂરિ ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩.

ઇન્દ્રનંદીસૂરી ૨૦૧.

ઇન્દ્રસં ૨૦૧.

ઇન્દ્ર ૨૦૦.

ઇન્દ્રવરી ૭૧, ૭૨, ૭૬.

ઉ.

ઉદ્યોતવિજય ૨૩૫.

ઉદ્યોતનસૂરિ ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮.

ઉદય ૧૨૭.

ઉદયકરજી ૨૨૭.

ઉદયચંદ્ર ૧૪૦.

ઉદયનમંત્રી ૧૩૦, ૧૩૪, ૧૩૭, ૧૪૬, ૧૪૭.

ઉદયનંદી ૧૬૩.

ઉદયપ્રભસૂરિ ૨૨૬.

ઉદયીપા ૧૮૧, ૧૮૪, ૧૮૭.

ઉદાયન ૭૪.

ઉપનંદ ૨૮.

ઉમા ૪૬.

ઉમારવાતી ૬૮, ૬૯.

ઉમારવાતી વાચક ૩૩, ૩૫, ૪૮, ૪૯.

ઋ.

ઋષભદત્ત ૯, ૧૦, ૧૧.

ઋષભદાસ કવિ ૨૩૨, ૨૩૭.

ઋષભદેવ (આદિનાથ) ૭૮, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૧૧,

૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૪૬, ૧૫૫, ૧૬૦,

૧૬૬, ૧૮૩, ૧૮૬, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬,

૨૧૮, ૨૨૦, ૨૨૨.

ઋષિ મણુપતિ ૧૬૮, ૧૬૯, ૨૦૨.

ઋષિ મેધજી ૨૧૪, ૨૧૬, ૨૩૫.

ઋષિ શ્રીપતી ૧૬૮, ૧૬૯, ૨૦૨.

ઋષિ હાના ૧૬૮, ૧૬૯, ૨૦૨.

એ.

એરિસ્ટોટલ ૧૪૨.

ક.

કેમકીર્તિ ૧૬૮.

કદુક (કડવો) ૧૬૮, ૧૬૯, ૨૦૩.

કટૈશ્વરી ૧૩૬.

કલ્પયરીપા ૧૮૧, ૧૮૪, ૧૮૭.

કનકવતી ૧૦.

કનકશ્રી ૧૦, ૧૬

કપદી (યક્ષ) ૬૬, ૭૦, ૭૩, ૮૩, ૧૪૮, ૧૫૫,
૧૬૧, ૧૭૦.

કમરુખાન ૨૨૮.

કર્ણ ૨૨૬.

કર્ણસિંહ ૧૧૭.

કર્માશાહ ૨૪૧.

કરમાશાહ (શત્રુજયોદ્ધારક) ૨૧૧.

કસ્માણુવિજયમણિ ૨૩૬, ૨૪૦, ૨૪૧.

કલાખાન ૨૨૭.

કલાવતી ૧૧૭.

કાન્હડીઓ ૧૦૮.

કામદેવ ૧૧૧.

કામપતાકા ૧૬.

કાલકાચાર્ય ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૭૬, ૬૧, ૬૨.

કાલિદાસ ૧૪૦.

કાસમખાન ૨૩૫.

કુંકલ્પમંત્રી ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮.

કુજ્જાલ ૪૫.
કુંથુનાથ ૨૧૪, ૨૧૮.
કુંઠકુંઠાચાર્ય ૪૯.
કુબેર ૧૧૧.
કુબેરદત્ત ૧૦.
કુબેરસેન ૧૦.
કુબેરસેના ૧૦.
કુંભાળ ૧૬૬.
કુમારપાળ ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮,
૧૩૯, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૯.
કુમુદચંદ્ર (દિગંધર) ૧૧૬, ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૮, ૧૨૯.
કુંરાશા ૨૧૪, ૨૧૮, ૨૨૪.
કુરુપુત્રા ૧૦૮.
કુલમંડનસૂરિ ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૪, ૧૮૫, ૧૮૮.
કુલાર્ક ૧૬૪.
કુંવરજી ૨૧૩, ૨૧૭, ૨૨૭.
કુહાડી ૭૩.
કૃષ્ણાચાર્ય ૭૭.
કોટિ (વ્યવહારી) ૧૪૫.
કોટિમહે ૨૪૧.
કોશા વેશ્યા ૩૨, ૩૩, ૩૫, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧.
કોશવીર ૭૮.
કૌડિન્ય ૭૮.

ખ.

ખપુટાચાર્ય ૫૦, ૫૨, ૫૩, ૫૫, ૫૬.

ગ.

ગંગ ૩૩, ૩૪, ૪૮.
ગણિભદ્ર ૨૮.
ગર્દભી (વિદ્યા) ૫૪.
ગર્દભીલ્લ ૫૧, ૫૨, ૫૪.
ગલરાજ ૨૧૩, ૨૧૭.
ગુણચંદ્રસૂરિ ૧૪૦.
ગુણરાત્નસૂરિ ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૫, ૧૮૮.

ગુણરાજ ૧૬૪.
ગુણસુંદરસૂરિ ૫૧, ૫૩.
ગુણસોમ ૨૦૧.
ગુણાકરસૂરિ ૫૩.
ગુપ્તાચાર્ય ૫૧, ૫૩.
ગોમદે ૧૭૫.
ગોફુ ૧૪૪.
ગોપ ૧૭૭.
ગોવલ્લ ૧૮૧, ૧૮૪.
ગોવીંદ ૧૮૬, ૧૯૩.
ગોવીંદાચાર્ય ૧૦૨, ૧૦૩.
ગોષામાહિલ ૭૫, ૭૬.
ગૌતમ (મહર્ષિ) ૬૧.
ગૌતમસ્વામી (ઈદ્રભૂતિ) ૩, ૪, ૫, ૩૧, ૪૬,
૫૦, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૧૭, ૧૧૯,
૨૧૩, ૨૧૭.

ઘ.

ઘૃતપુષ્પમિત્ર ૭૫.

ચ.

ચક્રેશ્વરી ૬૬, ૭૦, ૧૪૫.
ચદ્ ૨૧.
ચંડિકા (આમુંડા) ૮૧, ૮૨, ૮૮, ૯૩, ૧૨૪.
ચંદ્રગુપ્ત ૩૦.
ચંદ્રગ્રજ ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૨૫, ૧૩૭, ૨૨૭.
ચંદ્રર્ષિ મહત્તર ૧૬૭.
ચંદ્રશેખરસૂરિ ૧૫૭, ૧૬૪, ૧૮૦.
ચંદ્રસાધુ ૨૦૦.
ચંદ્રસૂરિ ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૬, ૧૫૦.
ચંપકરાજ ૧૮૩, ૧૮૬.
ચાંમહેવ ૧૩૦.
ચાંગા ૨૨૫.
ચાચીગ ૧૩૦.
ચાંચોલ ૨૨૬.
ચાંપા આવિકા ૨૨૬.

ચાહિણી ૧૩૦.

ચારિત્રસંગણિ ૧૬૪.

ચારિત્રહંસ ૨૦૧.

ચારુકીર્તિ ૮૬.

ચિરંતનાચાર્ય ૧૨૫, ૧૬૪.

જ.

જ્ઞાનજી ૧૬૬.

જ્ઞાનવિજય ૨૪૦, ૨૪૧.

જ્ઞાનસાગરસૂરિ ૧૮૧, ૧૮૪, ૧૮૮, ૧૮૯.

જમચંદ્રજી ૨૩૫.

જમચંદ્રસૂરિ ૧૪૯, ૧૫૦, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૭,
૧૬૫, ૧૬૭, ૧૭૨.

જમખાલ ૨૨૬.

જમર્ષિ ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૧૧.

જનજનસૂરિ ૮૦, ૮૧.

જંખૂરવામી ૫, ૬, ૭, ૮, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩,
૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩,
૩૧, ૩૭, ૧૭૭.

જમાલી ૩.

જયકલ્યાણ ૨૦૧.

જયતલ્લા ૧૬૬.

જયદેવસૂરિ ૮૫, ૮૬, ૮૯.

જયધવલ ૭૮.

જયરશ્મિ ૨૦૧.

જયશ્રી ૧૦, ૨૦.

જયસિંહદેવ ૧૭૪.

જયસિંહસૂરિ ૧૪૪.

જયસુંદરસૂરિ ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૯૩.

જયાદેવી ૮૦, ૮૧, ૮૩, ૮૪.

જયાનંદસૂરિ ૬૮, ૬૯.

જયાનંદસૂરિ (પદધર) ૧૫૭, ૧૬૪, ૧૮૦, ૧૮૯.

જહાંગીર ૨૪૪.

જહિજી ૨૦૨.

જનજનમ ૭૦.

ભવડશાહ ૫૧, ૫૩, ૬૯, ૭૦, ૭૩.

ભિતવિજયજી ૨૩૬.

ભિતશત્રુ ૧૮.

ભિતારી ૬૪.

ભિનકીર્તિ ૧૬૩.

ભિનચંદ્રસૂરિ ૧૨૪, ૧૪૪.

ભિનદત્ત ૭૧, ૭૨, ૭૯.

ભિનદત્તસૂરિ (ખરતર) ૧૨૩, ૧૪૩, ૧૪૪.

ભિનદાસ ૧૬.

ભિનદાસ (ખીજો) ૧૮, ૧૯.

ભિનદાસ (ત્રીજો) ૧૧૭.

ભિનદેવ ૧૧૫

ભિનદેવ (ખીજો) ૨૫૧

ભિનદેવી ૧૨૬

ભિનપ્રભસૂરિ (ખરતર) ૫૦, ૧૮૦, ૧૯૬.

ભિનભદ્રગણિ ક્ષમાક્ષમણ ૯૧, ૯૨, ૯૪, ૯૭, ૯૮.

ભિનભદ્ર ૧૫૩, ૧૫૭, ૧૬૫, ૧૬૮.

ભિનભદ્રસૂરિ (ખરતર) ૧૮૮.

ભિનમંડન ૧૬૩.

ભિનમાણિક્ય ૨૦૧.

ભિનવલ્લભસૂરિ ૧૧૭, ૧૧૯, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૪૩,
૧૪૪.

ભિનસિંહસૂરિ ૮૭.

ભિનસુંદરસૂરિ ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૯૪.

ભિનસોમસૂરિ ૨૦૧.

ભિનહંસસૂરિ ૨૦૧.

ભિનેશ્વરસૂરિ ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૨૧, ૧૨૩, ૧૪૪.

જીવંતરવામી ૪૪, ૪૭.

જીવરાજ સોની ૨૦૭.

જીવાજી ૧૯૭.

જૈત્રસિંહ ૧૫૨.

ઝ.

ઝાંઝણ ૧૫૫, ૧૬૧, ૧૭૩, ૧૭૪, ૧૭૮.

૨. ટાડરમદ્વ ૨૨૮.
૬. ઢઢૂર ૭૪.
૮. તડિત ૬૭.
તપન ૬૯.
તિબ્યશુપ્ત ૩.
તીશભદ્ર ૨૮.
તૂણસિંહ ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૧૧.
તેજપાળ ૨૧૭, ૨૨૨.
તોડા ધામી ૨૨૭.
તોસલીપુત્ર આચાર્ય ૬૮, ૭૪, ૭૫.
થ. ચાનસંધ ૨૧૬, ૨૨૧, ૨૨૮, ૨૩૦, ૨૩૧.
ઢ. ઢંડી ૧૧૩.
ઢત્તરાગ્ન ૫૫.
ઢકરઆન ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૯૪.
ઢશાર્યભદ્ર ૪૩.
ઢાક્ષિણ્યપદ્મસૂરિ ૧૦૫.
ઢાક્ષિણ્યચિત્તસૂરિ ૧૦૫.
ઢાક્ષિણ્યાંકસૂરિ ૧૦૫.
ઢાનીઆર ૨૧૬, ૨૨૧.
ઢિત્તસૂરિ ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩.
ઢીર્ઘભદ્ર ૨૮.
ઢુન્નણુમદ્વ ૨૧૬, ૨૨૧.
ઢુપ્પસહસૂરિ (ઢુપ્પભસૂરિ) ૨, ૩.
ઢુપ્પલિકા પુપ્પમિત્ર ૭૧, ૭૨, ૭૫, ૭૬, ૭૭.
ઢુલ્લભરાજ ૧૨૩.
ઢેઢ ૧૭૨, ૧૭૩.
ઢેવચંદ્ર ૧૪૦
ઢેવચંદ્રસૂરિ ૯૯.

ઢેવચંદ્રસૂરિ (ઢેવચંદ્રાચાર્યના ચુરુ) ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૩૦, ૧૩૧.
ઢેવજી ૨૨૭.
ઢેવડ રાજ ૨૪૧.
ઢેવદત્ત ૧૪, ૧૫.
ઢેવદિન ૧૪, ૧૫.
ઢેવભોધિ ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૩૭, ૧૩૮.
ઢેવપાળ ૫૯.
ઢેવભદ્રસૂરિ (આમ્મિઢ) ૧૪૬.
ઢેવભદ્રાચાર્ય ૧૨૪, ૧૪૩.
ઢેવભદ્રોપાધ્યાય (ચૈત્રમચ્છ) ૧૫૦, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૮, ૧૬૫, ૧૬૭.
ઢેવભૂષણ ૨૦૧.
ઢેવદ્વિગ્ધિ ક્ષમાક્ષમણ ૯૩.
ઢેવર્ષિ ૫૮.
ઢેવર્ષિ (ખીળ) ૧૦૮.
ઢેવરાજ ૧૮૩, ૧૮૭, ૧૯૪.
ઢેવશમી ૯૦.
ઢેવસુંદરસૂરિ ૧૫૭, ૧૬૪, ૧૮૦, ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૪, ૧૮૫, ૧૮૭, ૧૮૮, ૧૮૯.
ઢેવસૂરિ ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૧૭.
ઢેવાનંદસૂરિ ૮૫, ૮૬, ૮૯, ૯૦.
ઢેવેંદ્રસૂરિ ૧૩૦, ૧૩૧.
ઢેવેંદ્રસૂરિ (તપમચ્છ) ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૫૯, ૧૬૦, ૧૬૫, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૬૯, ૧૭૩.
ઢ્રોણ ૧૪૪.
ધ. ધન ૬૩.
ધનગિરિ ૬૩, ૬૪.
ધનદેવ ૮૬.
ધનદેવ (ખીળ) ૧૧૪.
ધનદેવી ૧૨૧.
ધનપાળ ૬૩.

ધનપાળ કવિ ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦,
૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬.

ધનવિજય ૨૩૬.

ધનશ્રી ૧૧૪.

ધનસાર ૮૧.

ધનેશ ૧૨૨.

ધનેશ્વર ૮૨.

ધમ્મિલ ૪.

ધર્મ (વાદી) ૧૧૨, ૧૧૫, ૧૧૬.

ધર્મધોષસૂરિ ૧૨૬, ૧૫૨, ૧૫૪, ૧૫૬, ૧૬૦, ૧૬૧,
૧૬૨, ૧૬૩, ૧૬૫, ૧૬૬, ૧૭૦, ૧૭૩,
૧૭૫, ૧૭૭, ૧૭૮, ૧૭૯.

ધર્મદાસ ગણિ ૫૭.

ધર્મરાજ ૧૦૧, ૧૦૨.

ધર્મસાગર હિપાખ્યાય ૨૦૩, ૨૧૮, ૨૨૩, ૨૨૫,
૨૪૦, ૨૪૧, ૨૪૪.

ધર્મસૂરિ ૫૧, ૫૩.

ધર્મહંસ ૨૦૧.

ધરણ્યશ્રેષ્ઠી ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૮૯, ૧૯૬.

ધવળ ૭૮.

ધારિણી ૬, ૧૦.

ધારિણી (ખીજી) ૮૨.

ધીરાજી ૨૦૭.

ન

નંદનભદ્ર ૨૮.

નંદરાજ ૨૬, ૩૫, ૩૬, ૩૮.

નત્રસૂરિ ૧૦૨, ૧૦૩.

નભઃસેના ૧૦, ૧૮.

નમિનાથ ૮૫, ૮૬, ૮૯.

નરવાહન ૫૨.

નરસિંહ ૧૮૬.

નરસિંહસૂરિ ૬૦, ૬૧, ૬૨.

નરસિંહસૂરિ (ખીજી) ૧૪૫.

નવવલ્લુ ૧૪૬.

નામશર્મા ૨૧.

નામશ્રી ૨૦, ૨૧.

નામહસ્તિસૂરિ ૬૧, ૬૨, ૬૧, ૬૨.

નામાર્જુન ૬૩.

નામાર્જુન (વલ્લભીવાચનાવાળા) ૬૧, ૬૨, ૬૩.

નાગિણી દેવી ૧૧૬.

નાગેન્દ્ર ૬૨

નાગેન્દ્ર ૭૧, ૭૨, ૭૬.

નાથી ૧૪૫.

નાથીગામ (હીરવિજયસૂરિની માતા) ૨૧૪, ૨૧૮, ૨૨૪

નાહડ મંત્રી ૮૦, ૮૧, ૮૨.

નીચ ૧૬૪.

નુપુરપંડિતા (કુર્મિલા) ૧૪, ૧૫.

નેમિયંદ્રસૂરિ ૧૦૭, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦,
૧૨૧.

નેમિનાથ ૩૨, ૩૪, ૬૮, ૬૯, ૧૦૩, ૧૧૬, ૧૧૮,
૧૨૦, ૧૨૬, ૧૩૨, ૧૩૩, ૧૭૮, ૨૧૪,
૨૧૫, ૨૧૮, ૨૨૦.

પ

પ્રતાપ ૨૩૪.

પ્રતિમા ૬૧.

પ્રતિષ્ઠાકલ્યાણ ૨૦૧.

પ્રતિષ્ઠાસોમ ૧૬૩.

પ્રથમણી ૧૭૩, ૧૭૭.

પ્રણમ્નસૂરિ ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૬, ૧૦૭.

પ્રણોત્તનસૂરિ ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૫, ૮૬.

પ્રભવસ્વામી ૫, ૬, ૭, ૮, ૧૧, ૧૨, ૨૨, ૨૩,
૨૪, ૨૫, ૩૧.

પ્રભારાજ ૨૦૧.

પ્રજ્ઞ ૨૩.

પતા ૨૦૦.

પદ્મ ૧૧૫.

પદ્મચંદ્ર ૧૬૮.

પદ્મતિલકસૂરિ ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૬૩, ૧૬૪, ૧૭૬.

પશ્ચિમજી ૮૯.

પશ્ચિમી ૧૦, ૧૭.

પશ્ચિમી ૨૩૬.

પશ્ચિમી ૨૩૧.

પશ્ચિમી ૧૦, ૧૪.

પશ્ચિમી ૩૦, ૮૦, ૮૧, ૮૩, ૮૬, ૧૦૫, ૧૪૫,
૧૮૫.

પર્વત ઐથી ૧૬૪.

પરમહંસ ૬૫.

પરમાનંદસુરિ ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૬૩, ૧૬૪, ૧૭૬,
૧૮૦.

પાંડુભદ્ર ૨૮.

પાંડુજી ૨૧૬, ૨૨૧.

પાણિની ૧૪૦.

પાદસિપ્તસુરિ ૫૦, ૫૨, ૫૩, ૬૧, ૬૨, ૬૩.

પાર્વતી ૧૪૦, ૧૩૪.

પાર્શ્વ (યક્ષ) ૩૦.

પાર્શ્વચંદ્ર ૧૯૯, ૨૦૩, ૨૦૪, ૨૦૬.

પાર્શ્વનાથ ૩૦, ૫૦, ૫૨, ૬૧, ૮૪, ૯૬, ૧૨૨,
૧૬૬, ૧૭૩, ૨૦૨, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૮,
૨૨૦, ૨૩૯.

પાલક ૫૧, ૫૨.

પાદિણી ૧૩૦, ૧૩૧.

પિંગલાચાર્ય ૧૪૦.

પિટર્સન ૧૫૧.

પીરોજખાન ૧૬૭.

પૂષ્પમિત્ર ૫૧, ૫૨.

પૂર્ણ ૧૭૮.

પૂર્ણચંદ્ર ૧૨૬.

પૂર્ણભદ્ર ૨૮.

પૂર્ણી ૬૦.

પેથડમંત્રી (પૃથ્વીધર) ૧૫૪, ૧૫૫, ૧૬૦, ૧૬૧,
૧૬૬, ૧૭૨, ૧૭૩, ૧૭૪, ૧૭૫, ૧૭૬,
૧૭૭, ૧૭૮, ૧૮૧.

કે

કલ્પચરિત ૭૪, ૭૫, ૭૬.

કુલ્લ ૬૧.

કુલ્લાખાત ૧૬૭.

કૌમી ૨૪૨.

ખ

ખલ્લદીપ ૬૧, ૬૨.

ખલ્લસાંતિ ૮૩.

ખલ્લા ૧૨૭, ૨૪૩.

ખઠ ૧૨.

ખપ્પ ૬૬.

ખપ્પભટ્ટસુરિ ૬૮, ૬૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩.

ખત્રમિત્ર ૫૧, ૫૨, ૫૪.

ખલિરસહ ૩૩, ૩૫, ૪૮.

ખલ્લકર ૫૫.

ખલ્લ ૩૩, ૩૫, ૪૮.

ખાલુ ૮૫, ૮૭, ૮૮, ૧૧૩, ૧૪૦.

ખાલચંદ્ર ૧૫૧.

ખાલચંદ્ર (હિમચંદ્રસુરિ શિષ્ય) ૧૩૬, ૧૪૦.

ખાલુ ૧૨૦, ૧૨૮, ૧૩૪, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮, ૧૪૯.

ખાંખી ૧૮૩, ૧૮૭, ૧૯૬.

ખીજા (વેપારી) ૧૯૭, ૧૯૯. ૨૦૩.

ખીરખલ ૨૩૩.

ખુદ્ધિસાગરસુરિ ૧૨૩.

ખૂદરપતિ ૧૩૮.

ભ

ભટ્ટી ૬૬.

ભદ્રકાર્તિ ૧૦૦.

ભદ્રગુપ્તાચાર્ય ૫૧, ૫૩, ૬૫, ૬૬, ૬૮, ૭૫.

ભદ્રખાલુસ્વામી ૫, ૬, ૭, ૮, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦,

૩૧, ૩૩, ૪૨, ૪૩, ૧૬૮.

ભદ્રા ૪૭, ૪૮.

ભદ્ધિલા ૪.

ભદ્રેશ્વરસુરિ ૧૨૬.

ભરતચક્રવર્તી ૨૧૭, ૨૧૭.
 ભવાની દેવી ૧૧૩.
 ભાષ્ય રાજ ૨૦૦, ૨૦૨.
 ભાષ્યો (વેષધારી) ૧૮૪, ૧૮૭, ૧૮૭.
 ભાનુચંદ્ર ૨૩૬.
 ભાનુમિત્ર ૫૧, ૫૨, ૫૪.
 ભાવડ ૬૯.
 ભાવલા ૬૯.
 ભીમ ૧૧૪.
 ભીમ રાજ ૧૧૫.
 ભીમ શ્રેષ્ઠી ૧૭૪.
 ભીમ સંધર્ષિ ૧૫૪, ૧૬૦, ૧૬૬, ૧૭૭, ૨૦૦
 ભીમો કુડલીયો ૧૪૭, ૧૪૮.
 ભીષ્મ પિતામહ ૧૭૭.
 ભુવન ૫૫, ૫૬.
 ભુવનવિવેક ૨૦૧.
 ભુવનસુંદરસૂરિ ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૮૪.
 ભૂતહત્તા ૩૫.
 ભૂતદિન ૬૧, ૬૨.
 ભૂતા ૩૫.
 ભૂપણ ૨૪૩.
 ભોજરાજ ૧૦૬, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪,
 ૧૧૫, ૧૨૩, ૧૩૨.
 ભોજક (યક્ષ) ૧૮.
 મ.
 મંજળ મોધરી ૨૨૮.
 મંડનમણિ ૬૨.
 મણિરતનસૂરિ (મુનિરતનસૂરિ) ૧૪૯, ૧૫૦, ૧૫૧,
 ૧૫૨.
 મનક ૬, ૮, ૨૫, ૨૬ ૨૭.
 મમ્મટ ૧૪૦.
 મધૂર ૮૫, ૮૭, ૮૮.
 મલયગિરિ ૫૦, ૧૩૦, ૧૩૧.
 મહાકીર્તિ ૮૬, ૮૭.

મહાદેવશ્રેષ્ઠી ૧૬૬, ૨૦૦.
 મહાધવળ ૭૮.
 મહીધર ૧૨૧.
 મહીપાળ ૨૦૦.
 મહીસયુદ્ધ ૨૦૧.
 મહેન્દ્ર ૫૬.
 મહેન્દ્રસૂરિ ૧૦૬, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૫.
 મહેન્દ્રસૂરિ (હિમચંદ્રાચાર્ય શિષ્ય) ૧૪૦.
 મહેશ્વર ૧૮૧, ૧૮૪, ૧૮૭.
 માણિક્યવિજય ૧૨૮.
 માણિભદ્ર ૨૦૮, ૨૦૯, ૨૧૦.
 માણિક્યદેવી ૨૦૬.
 માનતુંજસૂરિ ૮૪, ૮૫, ૮૬.
 માનદેવસૂરિ (પહેલા) ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪,
 ૮૫, ૮૬, ૮૭.
 „ (બીજા) ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૮.
 „ (ત્રીજા) ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭.
 માનસિંહ ૨૧૫, ૨૨૦, ૨૨૬.
 માનુક્યાણ ૨૨૬, ૨૨૮, ૨૩૦.
 માલ્લજીદેવી ૧૮૬.
 મુકુંદ ૫૭
 મુન્નરાજ ૧૧૨, ૧૧૩.
 મુનિકીર્તિ ૨૦૧.
 મુનિચંદ્રસૂરિ ૧૧૫, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦,
 ૧૨૧, ૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૪૨, ૧૬૫.
 મુનિસુંદરસૂરિ ૧૮૧, ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૮૭, ૧૮૩,
 ૧૮૪, ૧૮૬, ૨૦, ૨૪૦, ૨૪૧.
 મુનિસુપ્રતપ્તવામી ૫૫, ૧૩૫.
 મુરંડ ૬૨.
 મુરાર ૨૩૫.
 મુળરાજ ૧૪૨.
 મુળા શેઠ ૨૪૨.
 મેધરથ ૧૬, ૧૭.
 મેઘાણ ૨૦૬.

मेरुराज २०१.

य

यक्षा ३१, ३५, ३७.

यक्षहता ३५, ३७.

यश ११६.

यशस्यंद्र १४०.

यशोदेवसूरि ६८, ६९.

यशोधन १४५.

यशोभद्र (संभूतिविजय शिष्य) २८.

यशोभद्र १०७, ११७, ११९, १२१.

यशोभद्रस्वामी ५, ६, ८, २७, २८, ३१.

यशोभिन्न ६, १०.

यशोवर्मा १००.

याकिनी महत्तरा ६४.

२

रत्नप्रभसूरि १२६.

रत्नपाल २२५, २२६.

रत्नमंडन २००.

रत्नशेखरसूरि १८१, १८३, १८७, १८९, १९८,
१९९.

रंभा २२४.

रविप्रभसूरि ६८, ६९.

राघवमंधर्व २२७.

राज १५१.

राजतिष्ठक २०१.

राजप्रियसूरि २०१.

राजविमल २२५.

राष्ट्री २२४.

राभयंद्रसूरि १४०.

राभण २१३, २१७.

राभण (भीम) २२५, २२६.

इकिमल्ली ६६.

इंद्रसोभा ७४, ७५.

इपण १६७.

रेष्ठा ३५.

रेवतीभिन्नसूरि ५१, ५३.

रेवतीभिन्नसूरि (भीम) ६१, ६२.

ल

लक्ष्मीधर ८६.

लक्ष्मीपति १२३.

लक्ष्मीवती ३५.

लक्ष्मीसागरसूरि १६८, १६९, २००, २०१, २०२.

लक्ष्मणी १६७.

लक्ष्मिसमुद्र २०१.

लक्ष्मिसागर २४०, २४१.

ललिता २१.

ललितांग २१, २२.

लवण १६७.

लावण्यसमय २०१.

लुंडाशाह १८३, १८७, १८९, १९७, २३५.

व

वज्रस्वामी ५०, ५१, ५२, ५३, ६३, ६४, ६५,

६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२,

७५, ७६, १५५, १६१, १७०.

वज्रसेन १६८.

वज्रसेनसूरि ६७, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७६,

६१, ६२.

वनराज ६८, ६९.

वर्धनकुंजर १०२.

वर्धमानगण्डि १४०.

वर्धमानस्वामी (महावीरस्वामी) २, ३, ४, ५, ७,

४७, ५०, ५१, ५२, ८०, ८१, १०१,

११०, ११२, १२४, १२८, १४५, १६५,

२०८.

वर्धमानसूरि १२३.

वररुचि ३६, ३७, ३८.

वरसिंह १६७.

वराहमिहिर ७, ८, २८, २९.

वस्त्र-पुष्पमित्र ७५.

वस्तुपाण १५२, १५३, १५८, १६५, १६७.

वस्तुपालित १०.

वस्तुभूति ४४.

वस्तुषेष्ठ १०.

वाङ्मी १४३.

वाहीदेवसूरि ११६, ११८, १२०, १२५, १२६, १२७,
१२८, १२९, १४२.

वानर ऋषि २११.

वाभदेव १३८.

वाहउ १४३.

विक्रमराज ५०, ५२, ५८, ५९, ६०, ६१, ६६,
१४०.

विक्रमसूरि ६०, ६१, ६२.

विजयचंद्र (तपा.) १५२, १५३, १५८, १५९,
१६०, १६५, १६७, १६८.

विजयचंद्र (अंयण) १४५.

विजयदानसूरि २०३, २१३, २१७, २१८, २२३,
२२४, २२५, २७८.

विजयप्रह्ला ६१.

विजयवर्मा ५६.

विजयशेठ १७७.

विजयसिंहसूरि (तपागच्छ) १४९, १५०, १५१.

विजयसिंहसूरि (धिराप्रह्ला) ११४, ११५.

विजयसेनसूरि २१६, २२१, २३३, २३५, २३६,
२४०, २४१, २४२, २४३, २४४.

विजयसेनसूरि (नागेन्द्रगच्छ) १५१.

विजया शैलेश्वरी १७७.

विजया (देवी) ८०, ८१, ८३, ८४, ८३.

विद्याधर ७१, ७२, ७६.

विद्यानंदसूरि १५४, १५९, १६०, १६८, १६९.

विद्यासागरगच्छि २०४, २०५, २१०.

विद्यु-भावी १६, १७.

विंध्य १३.

विंध्य (राज) २३.

विंध्य मुनि ७५.

विनयचंद्रोपाध्याय ११८, १२०, १२१, १२४.

विनयधर २३.

विष्णुप्रभसूरि ६८, ६९.

विमलचंद्रसूरि १०३, १०४, १०५.

विमलप्रभसूरि १५६, १६३, १७६, १८०.

विमलश्री १७२, १७३.

विमलहर्ष २१५, २१६, २३०, २४०, २४१.

विमला २२४.

विमलेश्वर १३१.

विशाखराज १६३.

विष्णु (भुरारि) १११, ११३, ११४, १२७.

वीपा पारेभ २४२.

वीरगच्छि १२१.

वीरग १६७.

वीरदत्त ८४.

वीरनाम १२६.

वीरविजय ४०, १२०.

वीरसिंह ५३.

वीरसूरि ८५, ८६, ८९.

वीरशेठ १५४ १५९.

वृद्धदेवसूरि ८०, ८१, ८२.

वृद्धवाहीसूरि ५०, ५२, ५३, ५७, ५८, ५९, ६०.

वेष्टा ३५.

वैरोद्या(देवी) ६१.

२१

अभयदत्त १०.

श्रीधर १२३.

श्रीपाति १२३.

श्रीपाल कवि १२८, १५१.

श्रीपाल (वीरविजयसूरिना अंधु) २२४.

श्रीपाण ठाठारी २०२.

श्रीयक ३५, ३८, ३९.

श्रीराम. १७५.

श्रीवत्स १८३.

श्रेष्ठिक ६.

शकडाल २६, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ४१.

शंकर (महादेव) ६१, ११०, १११, ११२, ११३, ११४, १३४, २३३, २४३.

शंकराचार्य १०२, १४२.

शतायुद्ध ११.

शायंभवसूरि ५, ६, ८, २३, २४, २५, २६, २७, ३१.

श्यामाचार्य ३३, ३५, ४८, ५०.

शातवाहन ४५.

शांतियंद्रोपाध्याय २१६, २२१, २२२, २३३, २३४, २३५, २३६.

शान्तिनाथ ६, ८, २५, ४३.

शान्तिसुरि (वाहीवेताल) ८६, १०६, १०७, ११२, ११४, ११५, ११६, १२४, १२५, १२८.

शालिभद्र ४३.

शिवभूति ७७.

शीताम्भान २२६.

शीलगुणसूरि ६६.

शीलगुणसूरि (आत्मिक) १४६.

शीलांकाचार्य १२१.

शीलाम्भान २१७, २२८, २२९, २३०.

शुभतिलक २०१.

शुभरत्न १६३.

शुभरत्नसूरि २०१.

शेरम्भान २२५.

शेषुल २१६, २२१.

शोभन (यक्ष) १५.

शोभन (भुनि) १०८, १०९, ११०, ११२.

स

सकंदिलाचार्य (भायुरी वायनावाणा) ६३.

सकंदिलाचार्य ५१, ५३, ५६.

सखलभद्र २८, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ४०, ४१, ४२, ४३, ४७, १७७, २०४, २०५.

स्वाति ४६.

संजभसिंह ६२.

संजामसोनी १५४, १६०.

संघण २२४.

संघसाधु २०१.

संजजन भन्त्री १३३.

संजजन १८६.

सत्यभित्र ६१, ६२.

सदार्थ २१६, २२१.

संग्रति ३२, ३४, ४४, ४५, ४६, ४७, ६६, १३५, २०४, २०५.

संभूतिविजय ५, ६, ८, २७, २८, ३१, ३३, ३६, ४२.

समर्थ २२५.

समरराज १४६.

समरसिंह १६६.

समुद्रदत्त १०.

समुद्रप्रिय १०.

समुद्रश्री ६, १०.

समुद्रसूरि ६०, ६१, ६२, ६३.

सर्वदेव १५१.

सर्वदेव १०८, १०९.

सर्वदेवसूरि (पडेला) ८२, १०४, १०५, १०६, १०७, १०८, १५०.

सर्वदेवसूरि (जीन) १०६, १०७, ११७, ११८, १२१.

सर्वानुभूति (यक्ष) १०५, १०८.

सरस्वती ५३, ५४.

सहस्रभल १८३, १८६, १८५.

सहस्रभल ७८.

सागरदत्त १०.

सांख्य १५७, १६४.

સાંહિય ૩૩, ૩૫, ૫૦.

સાધુરત્નસૂરિ ૧૮૧, ૧૮૪, ૧૮૫, ૧૮૮, ૨૦૩.

સામંતભદ્રસૂરિ ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૬, ૮૦, ૮૧, ૧૫૦.

સામંત મંત્રો ૬૯.

સામુદ્રેદિક ૩૩, ૩૪, ૪૮.

સારંગદેવ ૧૫૫, ૧૬૧, ૧૭૮.

સાદહ ૨૦૦.

સાલિગ ૮૧.

સિદ્ધપાલ ૧૫૧.

સિદ્ધરાજ જયસિંહ ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૮,
૧૨૯, ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૮,
૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૩.

સિદ્ધસારસ્વત કવિ ૧૧૫.

સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ ૫૦, ૫૨, ૫૩, ૫૭, ૫૮,
૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૮, ૧૪૩.

સિદ્ધસેનસૂરિ ૬૯, ૧૦૦.

સિદ્ધાન્તરુચિ ૨૦૧.

સિદ્ધાન્તવિવેક ૨૦૧.

સિદ્ધિચંદ્ર ૨૩૫, ૨૩૬.

સીમંધરસ્વામી ૭૬, ૧૨૧, ૧૨૭, ૧૪૫.

સીંહગિરિ ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૬૩, ૬૪, ૬૮.

સુકર્મી ૭૩.

સુદર્શન શેઠ ૧૭૭.

સુધર્માસ્વામી ૨, ૩, ૪, ૭, ૯, ૧૧, ૨૨, ૩૧,
૩૩, ૩૫, ૪૯, ૭૮, ૧૨૧, ૧૫૦.

સુધાનંદસૂરિ ૨૦૧.

સુધાભૂષણ ૨૦૧.

સુનંદા ૬૩, ૬૪.

સુપ્રતિપદસૂરિ ૩૨, ૩૫, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૨.

સુયધુ ૧૧૩.

સુમતિશ્રુત ૨૦૧.

સુમતિસાધુસૂરિ ૧૬૮, ૧૬૯, ૨૦૧, ૨૦૨.

સુમતિસિંહ ૧૪૫.

સુમતિસુંદરસૂરિ ૨૦૧.

સુરજ ૨૨૪.

સુરપાળ ૬૫, ૬૬.

સુરસુંદરી ૫૩.

સુરિયતસૂરિ ૩૨, ૩૫, ૪૯, ૫૦, ૫૨, ૧૫૦.

સુસીમ ૧૨.

સેણા ૩૫.

સોમચારિત્રમણિ ૨૦૦, ૨૦૧.

સોમજય ૧૬૩.

સોમજયસૂરિ ૨૦૧.

સોમજ ૨૪૪.

સોઠ ૧૧૬.

સોઠલ ૧૧૩.

સોમતિલકસૂરિ ૧૫૨, ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૬૩, ૧૬૪,
૧૭૯, ૧૮૦, ૧૮૧, ૧૮૪, ૧૮૭.

સોમદત્ત (પહેલા) ૧૯.

સોમદત્ત (બીજો) ૨૦.

સોમદેવ ૧૬૩, ૨૬૬, ૨૦૦, ૨૦૧.

સોમદેવ ૭૪, ૭૫.

સોમગ્રભસૂરિ (પહેલા) ૧૪૯, ૧૫૦, ૧૫૧, ૧૫૨.

સોમગ્રભસૂરિ (બીજો) ૧૫૨, ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૬૩,
૧૬૪, ૧૭૯, ૧૮૦, ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૧૦.

સોમવિજયમણિ ૨૩૬, ૨૩૮, ૨૪૦, ૨૪૧.

સોમશ્રી ૧૯.

સોમસાગર ૨૨૭.

સોમસુંદરસૂરિ ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૩, ૧૮૪, ૧૮૫,
૧૮૬, ૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦, ૧૯૩, ૧૯૪,
૨૦૦, ૨૨૪, ૨૨૬.

સોમિલ ૪.

સોલ્લક ૧૯.

સૌભાગ્યદેવી ૧૭૪.

હ.

હબીબુલ્લાહ ૨૩૫.

હપદેવ ૮૬.

હર્ષ રાજા ૧૪૦.

હરિકીર્તિ ૨૦૩.

હરિભદ્રસૂરિ ૫૦, ૮૯, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫,
૯૬, ૯૮, ૧૦૬, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯,
૧૨૨, ૧૨૫, ૧૮૯.

હરિમેળ ૧૯૬.

હંસ ૯૫.

હંસધીર ૨૦૩.

હીરવિજયસૂરિ ૨૧૩, ૨૧૮, ૨૨૨, ૨૨૩, ૨૨૪,
૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૩૧, ૨૩૨,

૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૭, ૨૩૮, ૨૩૯, ૨૪૦,
૨૪૧, ૨૪૨.

હ્રીદેવી ૧૦૫.

હેમચંદ્રાચાર્ય ૪૯, ૯૮, ૧૧૩, ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૮,
૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૩૩, ૧૩૪,
૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૫,
૧૪૮, ૨૩૪.

હેમચિમળસૂરિ ૧૯૮, ૧૯૯, ૨૦૨, ૨૦૪, ૨૦૫,
૨૦૬, ૨૦૭, ૨૦૮.

હેમાદિ ૧૭૫, ૧૭૬.

૨. ગ્રંથો, સ્તુતિઓ તથા સ્તોત્રો વિગેરે

અ.

અંગુલ સપ્તતિ ૧૨૫, ૧૯૫.

અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ ૧૯૫.

અધ્યાત્મદીપિકા ૧૪૪.

અન્યયોગવ્યવસ્થેદદ્વાત્રિંશિકા ૧૪૧, ૧૪૨.

અનુયોગદ્વારસૂત્ર ૯૭.

અનુશાસનાંકુશકુલક ૧૨૬.

અનેકાર્થકોશ ૧૪૧.

અનેકાંતજ્ઞપપતાકા ૯૭, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૫.

અનેકાંતવાદપ્રવેશ ૯૭.

અયોગવ્યવસ્થેદદ્વાત્રિંશિકા ૧૪૧.

અર્હતસહસ્રનામસમુચ્ચય ૧૪૧.

અર્હતીતિ ૧૪૧, ૧૪૨.

અવસ્થાકુલક ૧૪૪.

અષ્ટક પ્રકરણો ૯૭.

આ.

આગમઅષ્ટોત્તરી ૧૨૨.

આગમિક વસ્તુવિચારસાર ૧૨૪.

આચાર્યપ્રદીપ ૧૮૩, ૧૮૭, ૧૯૬.

આચારંગ નિર્યુક્તિ ૩૧.

આત્મનિર્દાદ્વાત્રિંશિકા ૧૩૬.

આત્મપ્રવાદ ૨૭.

આપ્તમીમાંસા ૮૦.

આરાધના કુલક ૧૨૨.

આરાધના પતાકા ૧૯૩.

આરાધનાસૂત્ર (પયજો) ૧૫૬, ૧૬૩, ૧૭૯.

આવસ્થક નિર્યુક્તિ, વૃત્તિ ૭, ૮, ૩૧, ૭૧, ૭૨,
૯૭, ૧૮૨, ૧૮૪, ૧૮૮, ૧૯૭.

આવસ્થક પાક્ષિક સપ્તતિ ૧૨૫.

ઉ.

ઉત્સૂત્રપટોદ્ધૃત કુલક ૧૪૪.

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર, રીકા, નિર્યુક્તિ ૩૧, ૫૦, ૧૦૬,
૧૦૭, ૧૧૬, ૧૨૮, ૧૮૮.

ઉદયસુંદરી ૧૧૩.

ઉપદેશકુલક ૧૪૪.

ઉપદેશપંચાશિકા ૧૨૬.

ઉપદેશ પદ પ્રકરણ ને વૃત્તિ ૯૭, ૧૧૭, ૧૧૯, ૧૨૫.

ઉપદેશમાળા ૫૭, ૧૪૨, ૧૮૨, ૧૮૬, ૧૯૩.

ઉપદેશરતનાકર ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૯૫.

ઉપદેશાચૃત કુલક (૧-૨) ૧૨૬.

ઉવસંગહરસ્તવ ૭, ૮, ૩૦.

ઉપિત ભોજન કથા ૧૫૭, ૧૬૪, ૧૮૦.

બ્રિજુદિ સૂત્રવૃત્તિ ૧૪૧.

ઋષભચરિત્ર ૧૧૩.
 ઋષભપંચાશિકા ૧૧૨.
 ઋષિભાષિત નિર્યુક્તિ ૩૧.
 ઋ
 ઋકાર્યકોશ ૧૪૧.
 ઋ
 ઋધનિર્યુક્તિ ૩૧, ૧૮૮.
 ક
 ક્ષમાવલ્લીખીજ ૬૭.
 ક્ષેત્રવિચાર ૫૦.
 ક્ષેત્રસમાસ ૧૮૬.
 કથાકોશ ૬૭.
 કથામહોદધિ ૧૯૬.
 કર્પૂરપ્રકર ૧૯૬.
 કર્મત્રય ૧૫૪, ૧૬૦, ૧૬૭, ૧૮૬.
 કર્મત્રય ચોપાધ ૨૩૬.
 કર્મપ્રકૃતિ ૧૨૫.
 કર્મપ્રવાહ ૨૭.
 કર્મસ્તવ વૃત્તિ ૬૭.
 કર્મસૂત્ર ૩૧, ૧૬૮, ૨૩૬.
 કર્મ્યાણુક સ્તોત્ર ૧૮૨, ૧૮૬, ૧૯૩.
 કર્મ્યાણુમંદિર સ્તવ ૫૦, ૫૨, ૬૧.
 કાદંબરી ૧૧૩.
 કાલશતક ૧૨૬.
 કાલરવરૂપકાવિશિકા ૧૪૪.
 કાયરિચિતિભવરિચિતિ પ્રકરણ ૧૫૬, ૧૬૨, ૧૭૨.
 કાવ્યપ્રકાશ ૧૯૩.
 કાવ્યાનુશાસન ૧૧૩, ૧૪૧, ૧૪૨.
 ક્રિયારત્નસમુચ્ચય ૧૮૨, ૧૮૪, ૧૮૬.
 કુમતિમતકુદાલ ૨૦૩, ૨૨૩.
 કુમારપાળચરિત ૧૪૨.
 કુમારપાળ પ્રતિભાષ ૧૫૧.
 કુવલયમાળા ૧૦૫, ૧૦૬.
 કૃપારસકોશ ૨૧૬, ૨૨૨, ૨૩૪, ૨૩૬.

ગ
 ગચ્છાચારપચન્નો ૨૨૧.
 ગણધરસાધર્શતક ૧૪૪.
 ગણુપાઠ ૧૪૨.
 ગાથા કોષ ૧૨૫.
 ગુર્વાવલી ૩૩, ૩૪, ૧૮૧, ૧૮૪, ૧૮૫, ૧૮૮,
 ૧૯૫, ૨૪૦, ૨૪૧.
 ગુરુગુણુરત્નાકર ૧૮૨, ૧૮૫, ૨૦૦, ૨૦૧.
 ગુરુપારતંત્રસ્તોત્ર ૧૪૪.
 ગોમદસાર. ૭૮.
 ઘ
 ઘનોધનવખંડપાર્શ્વનાથ ૧૮૨, ૧૮૪, ૧૮૮.
 ઘ
 ઘટુવિંશતિગ્નિનસ્તુતિ ૧૦૩, ૧૧૨.
 ચર્યારી પ્રકરણ ૧૪૪.
 ચિંતામણિ ૨૨૫.
 ચૂડામણિ વૃત્તિ ૧૪૧.
 ચૈત્યવંદન કુલક ૧૪૪.
 ચૈત્યવંદન મહાભાષ્ય ૧૧૬.
 છ
 છંદોનુશાસન ૧૧૩, ૧૪૨.
 જ
 જ્ઞાનપંચક વિવરણ ૬૭.
 જ્ઞાનાદિત્ય પ્રકરણ ૬૭.
 જમદગુરુ કાવ્ય ૨૩૨, ૨૩૬.
 જંબૂદ્વીપ પ્રગ્લિત વૃત્તિ ૬૭, ૨૩૬.
 જંબૂદ્વીપ સંગ્રહણી ૬૭.
 જંબૂદ્વીપ સમાસ ૫૦.
 જયજંગુકાવ્ય ૧૧૧.
 જયતિકૃત્તમણ ૧૨૨.
 જયવૃષભ ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૬૨, ૧૬૪, ૧૭૨.
 જયનાંદ ચરિત ૧૬૫.
 જાતિવ્યાવૃત્તિ ૧૪૨.
 જિતકર્મસૂત્ર ૬૭.

प्रभोधयद्रोहय वृत्ति १६९.
 प्रभोधयय ग्रंथ १४४.
 प्रभावक्यरित्र ५०, ५२, ५७, ८२, ८५, ८७.
 प्रभाषुनयतत्त्वालोकाङ्कार १२६.
 प्रभाषुमीमांसा १४१.
 प्रमेयतन्त्रोश १२५.
 प्रश्नप्रकाश ६३.
 प्रश्नोत्तरशतक १२४.
 प्रश्नभरति प्रकरण ५०.
 प्राजातिके स्तुति १२६.
 पंचलिंजी ६७.
 पंचवस्तु प्रकरण ६७.
 पंचस्थानक ६७.
 पंचसंग्रह टीका ६७.
 पंचसूत्र प्रकरण ६७.
 पंचाशक ५०.
 पंचाशक प्रकरण ६७, १२२.
 पद्मावली ६८, ७१, ७२, ८१, ८२, १२३, १४४.
 पदस्थानविधि १४४.
 पर्युषणकल्प १, २.
 परिशिष्ट पर्व १४१.
 पाक्षिकसप्ततिका ११८, १२०, १२५, १६५.
 पांडवचरित्र १४२.
 पार्श्वनाथ स्तोत्र १४४.
 पिंडनियुक्ति ३१, १२१, १६४.
 पिंडविशुद्धि १२४.
 पूजप्रकरण ५०.
 पौषध विधि प्रकरण १२४.
 अ
 अलापलसूत्र वृत्ति १४२.
 आलभाया व्याकरण १४१.
 अक्षिसागर व्याकरण १२३.
 अक्षतक्षेत्रसमास ६७.
 अक्षतक्षेत्रसूत्र ३१.

अक्षतक्षेत्र क्षेत्रसमास १५७, १६४, १८०.
 अक्षतक्षेत्रसंग्रहणी ६७.

अ

अक्षताभरस्तोत्र ८५, ८८.
 अक्षवती (विवाहपन्नति) ५०, २००.
 अक्षर (नभिजिष्णु) स्तव ८५, ८६.
 अविसयसत्तकला १४४.
 आष्य १५४, १६०, १६७, १८२, १८६.

अ

अंडण विचारकुलक १२६.
 अक्षरद्विस्तोत्र १४४.
 अक्षानिशीथ ६८.
 अक्षविद्याविडम्बन १६४.
 अत्रयतुल्य कथा १६५.
 अत्रिस्तुतस्तव १८२, १८४, १८८.
 अत्रापुत्रनी सन्याय २०३.
 अत्रापती चरित्र २३६.
 अक्षोपदेश पंचाशिका १२६.

अ

अत्रापि १५६, १५७, १६३, १६४, १७६.
 अत्रिस्तुतस्तव १५६, १६३, १७६, १८२, १८५, १८८.
 अत्रिस्तुतस्तव ६७.
 अक्षर (स्तुति) १४४.
 अक्षरान्तरि कथा १५७, १६४, १८०.
 अक्षरानुशासन ८०.
 अक्षरद्विस्तुतस्तव ६६, ६७.
 अक्षरान्तरि ६६, ६७.
 अक्षरविशिका ६६.
 अक्षरशतक ६६.
 अक्षरशास्त्र १३६, १३८, १४१, १८२, १८६, १८३.
 १८६, २४३.

अ

अक्षरयकुलक १२६.

स

सधुशान्ति ८१, ८४.
सक्षितविस्तरा ६७, १२५.
सामोदयदास २३६.
सिंमानुशासन १४१.
सोक्ततन्त्रनिर्णय ६७.
सोक्तमिन्दु ६७.

व

व्यवहारसूत्र ३१.
व्याकरभुक् ६७.
व्याख्यानदीपिका १६४.
वनस्पतिसप्ततिका १२५, १६५.
वस्तुपाल रास २०२.
वासवहता ११३.
वियाराभृतसंमल १८८.
विजयप्रशस्ति काव्य २३६, २४४.
विज्ञानं व्याकरभु १५४, १५६, १६५, १६६.
विविधतीर्थकल्प ५०.
विवेकभंजरी १४६, १५० १५१.
विश्वश्रीधर १८२, १८५, १८८.
विंशतिविंशतिका ६७.
विशेषधुवती ६७.
विशेषावश्यक भाष्य-टीका ६७, ६८.
वीतराग महादेव स्तोत्र १३६, १४१.
वीरस्तव ६७, ११२.

श

श्राद्धदिनकृत्य १५४, १६०, १६७.
श्राद्ध प्रतिक्रमण वृत्ति १८३, १८७, १६६.
श्राद्धविधिसूत्र १८१, १८३, १६६.
श्रावकप्रवृत्ति ५०.
श्रीतीर्थराज १५७, १६४.
श्रीनामिसंभव १५७, १६४.
श्रीमहर्ष १५६, १६३, १७६.
श्रीमहवीर १५७, १६४.

श्रीशैवेय १५७, १६४.
शतार्थी १५१.
शान्तरसभावना १६५.
शांतिनाथ रास २३६.
शास्त्रवातासमुच्चय ६७.
शिवशर्मस्वामी १६७.
शिवशिरसि १५७, १६४.
शुक्लशास्त्र १४४.
शुभभावानल १५७, १६४.
शृंगारशतक १२४.
शेष नामभाषा १४१.
श्रीकहर छपदेशक कुल १२६.

ष

षड्दर्शनसमुच्चय ६७, १८२, १८५, १८६.
षडावश्यकभाषावर्ण १८२, १८६, १८७.
षष्टिशतक १६३.

स

स्तंभभवहरस्तोत्र १४४.
स्तंभनक हारणं स्तव १५७, १६४, १८०.
स्थूलभद्रचरित्र १५७, १६४, १८०.
स्नातस्या १४०.
स्यादाहरनाकर ११८, १२०, १२६.
सस्ताशर्म १५६, १५७, १६२, १६४, १७२.
स्वप्नाष्टकविवार १२४.
स्वयंभूस्तोत्र ८०.
संधपट्टक १२४.
संधायार भाष्य १५६, १६२, १७२.
सत्यप्रवाद २७.
सत्तरिशयकाण्ड (सप्ततिसप्तस्थानक) १५७, १६४, १८०.
संतिकर १८३, १८६, १६५.
संदेहोदाहरण १४४.
संभतितर्क ६१, १२२, १६३.
सप्तसंधान महाकाव्य १४१.
संभोध प्रकरण ६७.

સંયોધસમતિકા ૬૭
 સમ્યક્ત્વકૌમુદી ૧૬૪.
 સમ્યક્ત્વોત્પાદકવૃત્તિ ૧૨૬.
 સમકિતપદ્મીસી ૬૭.
 સમરાધ્યયકલા ૬૬, ૬૭.
 સમવાયાંગ ૫૦.
 સંવેગરંગશાલા ૧૨૪.
 સરસ્વતીસ્તોત્ર ૧૦૩.
 સંસક્તા નિર્મુક્તિ ૩૧.
 સંસારદાવા ૬૬.
 સામાન્યગુણોપદેશકુલક ૧૨૬.
 સાવયવિહિ (શ્રાવકવિધિ) ૧૧૨.
 સિંદુરપ્રકર ૧૫૧.
 સિદ્ધદંડિકા ૧૬૭.
 સિદ્ધપંચાશિકા ૧૫૪, ૧૬૦, ૧૬૭.
 સિદ્ધહેમ ૧૩૨, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૮૬.
 સિદ્ધાન્તસ્તવ ૧૬૬.
 સિદ્ધાન્તાલાપકોદ્ધાર ૧૮૨, ૧૮૫, ૧૮૮.
 સિરિહિસદવધમાણ ૧૫૪, ૧૬૦, ૧૬૭.
 સીમંધર સ્તુતિ ૧૬૫.
 સુકૃતસાગર ૧૭૭.

સુદર્શનચરિત્ર ૧૫૪, ૧૬૦, ૧૬૭, ૧૬૮.
 સુખતિ ચરિત્ર ૧૫૧.
 સુમિત્રરાસ ૨૪૪.
 સુયધમ્મસ્તવ ૧૫૬, ૧૬૨, ૧૭૨.
 સૂક્તાવલી ૨૪૪.
 સૂક્ષ્માર્થસાધર્મશતક ૧૨૫.
 સૂક્ષ્માર્થસિધ્ધાન્તવિચારસાર ૧૨૪.
 સૂત્રકૃતાંગ. ૩૧, ૨૦૩.
 સૂર્યપ્રજ્ઞાપ્તિ ૩૧.
 સૂરીશ્વર ને સત્રાટ ૨૩૬.
 સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય ૧૬૩.

હ

હિતોપદેશ કુલક ૧૨૬.
 હીરવિજયસૂરિ કથાપ્રબંધ ૨૩૬.
 હીરવિજયસૂરિ રામ ૨૭૩, ૨૩૬.
 હીરસૌભાગ્યકાવ્ય ૨૧૪, ૨૧૬, ૨૩૨, ૨૩૬.
 હેમન્યાયાર્થ મંજૂષા ૧૪૨.
 હૈમવ્યાકરણ ૧૬૬.
 હૈમવાદાનુશાસન ૧૪૧.
 હૈમવિભ્રમ સૂત્ર ૧૪૧.

૩. નગરો, તીર્થસ્થાનો, ગોત્રો તથા ગચ્છો વિગેરે

અ

અકબરપુર ૨૪૪.
 અગ્નિ વૈશ્યાયન ૩, ૪.
 અંગદેશ ૧૩૨.
 અચળપુર ૬૦.
 અજમેર ૮૨, ૧૪૪, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૨૦,
 ૨૨૧, ૨૩૨.
 અજયમેર ૨૧૦.
 અણુહીલપુરપાટણ ૬૩, ૬૮, ૬૯, ૧૦૬, ૧૧૪,
 ૧૧૫, ૧૧૬, ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૨, ૧૨૪,
 ૧૨૫, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૩૬, ૧૩૮, ૧૪૫,
 ૧૪૮, ૧૫૭, ૧૬૪, ૧૮૦, ૧૮૧, ૧૮૪,

૧૮૭, ૧૮૮, ૧૯૪, ૨૦૧, ૨૧૦, ૨૧૧,
 ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૬, ૨૧૭, ૨૧૮, ૨૨૨,
 ૨૨૩, ૨૨૪, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૭, ૨૩૦,
 ૨૩૬, ૨૪૨, ૨૪૩.
 અભિરામાખાદ ૨૧૬, ૨૨૧, ૨૩૦.
 અમદાવાદ ૧૬૬, ૨૦૧, ૨૦૩, ૨૦૫, ૨૦૬, ૨૧૦,
 ૨૧૧, ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૭, ૨૧૮, ૨૧૯,
 ૨૨૭, ૨૨૯, ૨૩૦, ૨૩૬, ૨૩૭, ૨૪૦,
 ૨૪૧, ૨૪૩.
 અયોધ્યા ૧૧૨, ૨૧૪, ૨૧૬.
 અર્જુનાચલ (આણુ) ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૨૬, ૧૨૭,
 ૧૭૫, ૧૭૮, ૨૧૬, ૨૨૨, ૨૨૮, ૨૪૦.

અવંતી (ઉલ્લેખ) ૪૪, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૫૦, ૫૨,
૫૪, ૫૫, ૫૬, ૬૦, ૬૫, ૬૬, ૬૮,
૧૧૫, ૧૩૨, ૧૫૩, ૧૫૫, ૧૫૭, ૧૬૧,
૧૬૫, ૧૬૮, ૧૭૦, ૧૭૨, ૨૦૪, ૨૦૬,
૨૦૮.

આ

આગમિક ૧૧૬, ૧૨૦, ૧૪૪, ૧૪૬, ૨૦૩.
આગ્રા ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૮, ૨૨૦, ૨૨૧,
૨૩૧, ૨૩૨, ૨૩૬.
આઘાટપુર (આહાડ) ૧૫૦, ૧૫૨, ૧૬૩, ૧૬૭.
આંચલિક ૧૧૬, ૧૨૦, ૧૪૪, ૧૪૬.
આરાસણ ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૬, ૧૬૦, ૨૪૪.

ઇ

ઇડર ૧૮૬, ૧૯૦, ૧૯૩, ૨૦૦, ૨૦૨, ૨૦૪, ૨૦૫,
૨૦૬, ૨૦૭, ૨૧૦.

ઉ

ઉદયપુર ૧૫૨, ૧૬૦.
ઉનાયુ ૧૧૪.
ઉમાપુર ૨૦૦.
ઉના ૨૩૬, ૨૩૭.

એ

એલાપત્ય ૪૩.

ઓ

ઓંકારનગર ૬૨, ૧૭૫.

ક

ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત ૧૬.
ક્ષીપ્રા ૨૦૮.
ક્ષુદ્ર હિમવંત ૬૭.
કદુકમત ૧૬૮, ૧૬૯, ૨૦૩, ૨૦૮.
કનોજ ૬૬, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૭૪, ૧૭૫.
કપડવંજ ૧૨૨, ૨૧૦.
કર્ણાટક ૫૮, ૧૩૨.
કર્ણાવતી ૧૨૮, ૧૭૮.
કન્યાશુકટક ૧૩૪.

કલિંગ ૧૩૨.

કાકંદી ૪૬.

કાત્યાયન ૨૩.

કાંતિપુરી ૧૩૧.

કાંપિલ્યપુર ૬૯.

કાણલ (કયાખીલ) ૨૧૪, ૨૧૬.

કાવી ૨૧૦, ૨૪૩.

કારમીર ૫૭, ૫૮, ૮૮, ૧૨૭, ૧૩૦, ૧૩૨.

કાશ્યપ ૬.

કુલ્યુગેર ૨૨૬, ૨૨૭.

કુમારગ્રામ ૧૩૦.

કુચપુરગઢ ૧૧૭, ૧૧૯, ૧૨૩.

કુમીપુર ૫૬.

કૂબ્જા ૬૦.

કોંકણ ૨૧૩, ૨૧૭.

કોટડા ૬૩.

કોટિક-કાકંદિક ૩૩, ૩૫, ૪૬, ૧૫૦.

કોડીનાર ૧૩૩.

કોરંટક (કોરટા) ૮૦, ૮૧, ૮૨.

કોસ્લાક ૪.

કોશલા ૫૭, ૬૧.

કોશીપણ ૪૬.

કોશખી ૪૪, ૫૮.

કોશિક ૫૩, ૭૨.

ખ

ખંભાત ૧૦૩, ૧૩૦, ૧૩૩, ૧૫૩ ૧૫૭, ૧૫૮,

૧૫૯, ૧૬૩, ૧૬૫, ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૭૩,

૧૮૩, ૧૮૬, ૧૮૭, ૧૮૮, ૧૯૪, ૧૯૬,

૨૦૦, ૨૦૭, ૨૧૦, ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૭,

૨૧૮, ૨૨૨, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૭, ૨૨૯,

૨૩૬, ૨૩૯, ૨૪૨, ૨૪૩, ૨૪૪.

ખરતર ૧૧૬, ૧૨૦, ૧૨૩, ૧૪૩, ૧૪૪, ૨૦૩,

૨૦૪, ૨૦૬, ૨૧૦.

ખરસડી ૬૨.

ખોમાણ ૬૧, ૬૨.

ગ

ગંઝા ૩૭, ૩૮, ૨૪૨, ૨૪૩.

ગંધાર ૨૧૦, ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૭, ૨૧૯, ૨૨૬,
૨૨૮, ૨૨૯, ૨૪૩.

ગિરનાર (રૈવતાચલ) ૬૧, ૮૪, ૬૧, ૬૨, ૬૩,
૧૦૩, ૧૧૬, ૧૩૨, ૧૩૬, ૧૪૭, ૧૪૯,
૧૫૫, ૧૬૧, ૧૭૮, ૧૮૯, ૨૧૩, ૨૧૭.

ગિરિપુર (કુંગરપુર) ૨૦૦.

ગીઝની ૧૩૭, ૧૩૮.

ગુંગડી સરોવર ૧૮૧, ૧૮૪.

ગુજરાત ૬૨, ૧૨૫, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૪૦, ૧૫૨,
૧૫૩, ૧૫૮, ૧૬૫, ૧૮૮, ૧૯૬, ૨૦૦,
૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૭, ૨૧૯,
૨૨૧, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૮, ૨૩૨, ૨૩૩,
૨૩૪, ૨૫૨.

ગુડશક્ત ૫૫, ૫૬.

ગોપગિરિ ૧૨૭.

ગૌતમ ૩૫, ૫૩, ૬૩.

ગાડ (બંગાળ) ૫૭, ૫૮, ૧૦૧, ૧૩૨, ૨૧૪,
૨૧૬, ૨૨૫.

ચ

ચંદ્રગચ્છ ૭૧, ૭૨, ૭૬, ૧૦૫.

ચંદ્રાવતી ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮.

ચંપાપુરી ૨૫.

ચાણુરમા ૨૦૮.

ચાંપાનેર ૨૪૩.

ચાર્વાક ૧૨૭.

ચાર્પ ૧૨૨.

ચિત્રકૂટ (ચીતોડ) ૫૬, ૬૪, ૧૦૫, ૧૧૭, ૧૧૯,
૧૨૪, ૧૨૭, ૧૪૩, ૧૬૬, ૧૭૬, ૧૯૪,
૨૧૧, ૨૨૮.

ચૈત્રગચ્છ ૧૫૦, ૧૫૨.

જ

જંબુસર ૨૨૯.

જયપુર ૨૩.

જામ્નાધિપુર (જામોર) ૧૦૬.

જામલા ૨૧૩, ૨૧૮, ૨૨૩.

જિરાહલા તીર્થ ૧૪૩.

જેસલમેર ૧૫૬, ૧૬૩, ૧૭૬, ૧૮૮, ૨૦૪,
૨૦૫, ૨૧૦.

ઢ

ડીમાણા ૧૪૭.

ડેલી ૧૦૪, ૧૦૫.

ડ

ડાખર ૨૧૬, ૨૨૧.

ડીસાકેમ્પ ૧૭૬.

ડુંગ ૬૬, ૧૦૦.

ડેરાહિલ ૮૪.

ડેરાગાજીખાન ૮૪.

ઢ

ઢીલ્લી ૧૭૪.

ઢુંઢીયા ૧૬૭.

ત

તક્ષશિલા ૬૬, ૮૩, ૮૪.

તપાગચ્છ ૧૫૦, ૧૫૨, ૨૦૩.

તામ્રાવતી ૧૬૦, ૧૬૬, ૧૭૭.

તારંગાજી ૧૩૫, ૧૮૬, ૨૪૪.

તારામણ ૧૦૩.

તીર્થમાન ૭૩.

તુંગીયામન ૨૭.

તુંગવન ૬૩.

થ

થરાહ ૧૫૧, ૨૦૩.

થિરાપદગચ્છ ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૧૪.

ઢ

ઢંત્રાણા ૧૪૪.

દશપુર ૭૪, ૭૫, ૭૬.

દીલ્લી ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૭, ૨૧૮, ૨૨૧,
૨૨૨, ૨૩૨.

દીવ ૨૩૬, ૨૩૭.

દેવકુલપાટક (દેલવાડા) ૧૬૦, ૧૬૩, ૧૬૪,
૧૬૫, ૨૩૬.

દેવગિરિ (દોલતાખાદ) ૧૭૩, ૧૭૫, ૧૭૬, ૧૭૮,
૧૬૬, ૨૦૦, ૨૨૫.

દેવપદ્મ ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૫૫, ૧૬૧, ૧૭૦.

ધ

ધંધુકા ૧૩૦, ૧૪૩.

ધવલ ૧૦૬.

ધવલપુર (ધોળકા) ૧૨૭.

ધાન્ધાર ૬૨.

ધારાનગરી ૧૦૬, ૧૧૨, ૧૨૧, ૧૨૩, ૧૨૭, ૧૬૪.

ધારાપદ્મ ૧૧૬.

ધારાવાસ ૫૩.

ન

ન્યમોષિકા ૪૬.

નર્મલપુર (નાડોલ) ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૮,
૮૯, ૧૧૫, ૧૨૪, ૨૧૪, ૨૧૮, ૨૪૨.

નમ્યાર ૧૭૨.

નર્મદા ૧૩.

નરવરપુર ૧૨૪.

નરસિંહપુર ૬૧, ૬૨.

નલિનીચુલ્મ ૪૭, ૪૮.

નામપુર ૮૫, ૮૬, ૮૯, ૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૭, ૧૨૮,
૧૩૧, ૨૧૬, ૨૨૧, ૨૩૨.

નામહદ ૬૧, ૬૩.

નાગોર ૨૧૦.

નાડલાઈ ૨૦૩, ૨૧૦, ૨૨૫, ૨૪૧.

નાંદુરી ૧૭૨.

નિર્મથ ૫, ૭૫, ૪૬, ૭૬, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૫૦, ૧૫૨.

નિર્દેશિ ૭૧, ૭૨, ૭૬.

૩૮

નેપાળ ૩૦, ૪૨.

નેપાથિક ૧૨૭, ૨૪૩.

પ

પ્રતિજ્ઞાનપુર ૨૮, ૫૫, ૬૧.

પ્રભાકર (ગઝ) ૧૨૭.

પ્રયાગ ૨૧૪, ૨૧૬.

પંચાસર ૬૬, ૨૪૪.

પંજાબ ૨૨૬.

પત્યમદ ૧૨૧.

પરબ્રહ્મોત્થાપન ૧૬૪.

પાંચાલ ૫૪, ૬૬.

પાટલીપુર (કુસુમપુર) ૨૫, ૨૭, ૩૫, ૩૬, ૪૨,
૪૪, ૪૬, ૫૫, ૬૨, ૬૩, ૬૬, ૭૪, ૭૫.

પાદલિપુર (પાલીતાણા) ૬૩, ૧૪૬, ૨૧૦, ૨૩૬.

પાદલિપુર (પાલનપુર) ૧૫૩, ૧૫૬, ૧૬૫, ૧૬૬,
૧૬૮, ૧૬૯, ૧૮૬, ૨૦૬, ૨૧૩, ૨૧૮,
૨૨૪.

પાલી ૨૦૬.

પાવામદ ૧૪૫.

પાર્શ્વચંદ્ર (ગઝ) ૧૬૬, ૨૦૩, ૨૦૮.

પુનમીઆ (ગઝ) ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૫.

પેટલાદ ૨૨૬.

ફ

ફતેહપુર ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૮, ૨૨૦, ૨૩૦,
૨૩૧, ૨૩૨, ૨૪૨.

ફોધી ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૬.

બ

બ્રહ્મપિકા શાખા ૮૫, ૮૬, ૮૯, ૯૦.

બુના ૧૪૫.

બાહડમેર ૬૩.

બારેળ ૨૩૦.

બિહાર ૨૧૪, ૨૧૬.

બીજામત ૧૬૬, ૨૦૩, ૨૦૮.

બેણુપ ૧૪૫.

બોરસદ ૨૨૬, ૨૨૭.

બોદ ૧૨૭, ૨૪૩.

બ

બાટી (જાતિ) ૮૬.

બાલેજ ૧૪૫.

બારંદાજ ૭૨.

બિલ(ન)માલ ૮૬.

બીમપક્ષી (બીલડી) ૧૫૬, ૧૬૩, ૧૭૬.

ભૂચકન્થ (ભરુચ) ૫૦, ૫૨, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૧૦૮, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૩૫, ૧૪૩, ૧૭૮.

બેસ્તા ૬૭.

બોટ (દેશ) ૯૫.

મ

મમથ ૫૮.

મમરવાડી ૨૦૬.

મંડપાયલ (માંડવમઠ) ૧૫૪, ૧૫૫, ૧૬૦, ૧૬૧, ૧૭૩, ૧૭૫, ૧૭૮, ૨૦૦, ૨૦૨.

મંડોવર ૨૧૦.

મથુરા ૫૭, ૬૨, ૭૬, ૯૩.

મદાહત (મદુઆ) ૧૨૬.

મધુમતી (મદુવા) ૬૯, ૭૩, ૧૯૪.

મરુધર ૮૬, ૧૫૬, ૧૬૩, ૧૭૬, ૨૦૦, ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૧૦, ૨૧૩, ૨૧૭, ૨૪૧.

મહાકાળ ૩૩, ૩૪, ૪૮, ૫૦, ૫૨, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨.

મહાપુર ૬૬.

મહારાષ્ટ્ર ૫૮.

મહીનદી ૨૨૬.

મહેસાણા ૨૧૦, ૨૧૩, ૨૧૭.

માઠર ૨૮.

માતર ૨૩૦.

માહેશ્વર ૬૭.

માળવા ૫૪, ૬૭, ૧૧૫, ૧૧૭, ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૫૩, ૧૫૪, ૧૫૭, ૧૬૫, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૭૩, ૨૦૦, ૨૦૪, ૨૦૬, ૨૦૮, ૨૧૦, ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૭, ૨૧૬, ૨૨૧, ૨૩૨.

મીમાંસક ૧૨૭, ૨૪૩.

મુંડસ્થળ ૨૦૦.

મુલતાન ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૨૧, ૨૩૨.

મેડતા ૨૧૬, ૨૨૧.

મેદપાટ ૧૦૬, ૧૨૪, ૧૫૨, ૧૬૬, ૨૦૪, ૨૦૬, ૨૧૦, ૨૩૪.

મેરુપર્વત ૧૫૭, ૧૬૩.

મેઢેરા ૯૬, ૧૦૨, ૧૦૩.

મેરખી ૨૦૬.

ર

રથવીરપુર ૭૭.

રથાવર્તી તીર્થ ૬૭.

રાજગૃહી ૬, ૧૦, ૧૪, ૨૪.

રાજપુતાના ૧૮૮.

રાણપુર ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૮૯, ૧૯૬, ૨૪૨, ૨૪૪.

રાધનપુર ૨૧૦.

રામસેન્યપુર ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮.

રેવતાવતાર ૧૩૦.

રોહસરોતરા ૨૧૬, ૨૨૨.

લ

લાટ ૫૪, ૬૨, ૧૨૫.

લાટપક્ષી ૨૦૦.

લાલપુર ૨૦૭.

લાહોર ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૨૧, ૨૩૨, ૨૩૫, ૨૩૬, ૨૪૨.

લુક્કામત ૧૮૪, ૧૮૭, ૧૯૭, ૧૯૮, ૧૯૯, ૨૦૨, ૨૦૩, ૨૦૪, ૨૦૬, ૨૧૪, ૨૧૬.

લુધિયાણા ૨૪૨.

૫

બ્યાધાપાત્ર ૪૬.

વક્ષસ ૨૩.

વટવક્ષી ૨૦૨.

વટાદર ૨૨૬.

વડમઝ (બૃહદ્મઝ) ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૫૦.

વડનગર. ૧૪૩, ૧૮૭.

વડાવક્ષી ૨૦૮, ૨૧૩, ૨૧૮, ૨૨૩, ૨૨૫, ૨૨૭.

વત્સ ૨૩.

વનવાસી મઝ ૭૧, ૭૨, ૭૬, ૧૫૦.

વરકાણા ૨૪૨.

વલ્લભીપુર ૮૬, ૬૩.

વાત્સ ૨૩.

વારાણસી (કાશી) ૮૬, ૨૨૫.

વાશિષ્ઠ ૪૩.

વિદ્યાપુર (વીળપુર) ૧૫૪, ૧૫૫, ૧૬૦, ૧૬૧, ૧૬૬, ૧૭૩.

વિમળમઝ ૨૦૨, ૨૦૩.

વીરમગામ ૧૬૪, ૨૦૪, ૨૦૬.

વીસનગર ૨૦૩.

વૈભારગિરિ ૬.

વૈશેષિક ૧૨૭.

૬

શ્રીકાંતા ૧૨૨.

શ્રીમાલનગર ૧૫૧.

શકાવતાર ૧૧૨.

શકિસ્તાન ૫૫.

શકુનિકાવિહાર ૪૬.

શંખેશ્વર ૨૪૪.

શત્રુજય (વિમળાયળ, સિદ્ધાયળ) ૬૧, ૬૩, ૬૬,

૭૩, ૧૦૩, ૧૦૨, ૧૩૬, ૧૪૬, ૧૪૭,

૧૪૮, ૧૪૯, ૧૫૪, ૧૫૫, ૧૬૦, ૧૬૧,

૧૭૭, ૧૭૮, ૧૮૬, ૨૦૦, ૨૦૬, ૨૧૧,

૨૧૩, ૨૧૭, ૨૩૬, ૨૪૪.

શત્રુજય મહાત્મ્ય ૭૩.

શાકંભરી ૧૭૫.

શાલિગ્રામ ૧૭.

શિવમંજ ૮૧.

શીરોહી ૧૮૩, ૧૮૬, ૧૯૫, ૧૯૭, ૨૧૦, ૨૧૪, ૨૧૬, ૨૧૮, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૨૫, ૨૩૬, ૨૪૨.

શૌરીપુર ૨૧૫, ૨૨૦, ૨૩૨, ૨૩૬.

૭

સંકાશ્ય ૧૦૮.

સત્યપુર ૮૦, ૮૧, ૧૧૨, ૧૨૭.

સમ્મેતશિખર ૧૦૫.

સરસ્વતી (નદી) ૬૨.

સલ્લહડ ૭૬.

સાંખ્ય ૧૨૭.

સાંમાનગર ૨૧૦, ૨૩૦.

સાદહી ૨૧૦.

સાધ્વિનમીયા (મઝ) ૧૧૬, ૧૨૦, ૧૪૪, ૧૪૫.

સિદ્ધપુર ૨૦૬.

સીધુ નદી ૨૩૨.

સુરત ૧૬૧, ૨૪૧, ૨૪૩.

સુવર્ણગિરિ ૮૨.

સેટિકા (સેદી નદી) ૧૨૨.

સેરીસા ૧૩૧.

સોજા ૨૩૦.

સોપારક ૭૧, ૭૨, ૭૬, ૧૮૬.

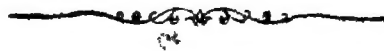
સૌરાષ્ટ્ર ૫૪, ૬૬, ૭૩, ૧૪૬, ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૧૧, ૨૩૨.

૮

હાલાર ૧૧૭.

આ પુસ્તકના પદ્ધરોની નામાવતિ

૧	શ્રી સુધર્માસ્વામી (નિર્ગ્રંથ ગચ્છ)	૩૦	શ્રી રવિપ્રભસૂરિ
૨	„ જંબૂસ્વામી	૩૧	„ યશોદેવસૂરિ
૩	„ પ્રભવસ્વામી	૩૨	„ પ્રહુમ્નસૂરિ
૪	„ શશ્યંભવસૂરિ	૩૩	„ માનદેવસૂરિ (ત્રીજા)
૫	„ યશોભદ્રસૂરિ	૩૪	„ વિમળચંદ્રસૂરિ
૬	„ સંભૂતિવિજય અને ભદ્રબાહુસ્વામી	૩૫	„ ઉદ્યોતનસૂરિ
૭	„ સ્થૂલભદ્ર	૩૬	„ સર્વદેવસૂરિ (વડગચ્છ)
૮	„ આર્યમહાગિરિ અને આર્યસુહસ્તિસૂરિ	૩૭	„ દેવસૂરિ
૯	„ સુસ્થિતસૂરિ અને શ્રી સુપ્રતિષ્ઠસૂરિ (કોટિક ગચ્છ)	૩૮	„ સર્વદેવસૂરિ (બીજા)
૧૦	„ ઈંદ્રદિનસૂરિ	૩૯	„ યશોભદ્રસૂરિ અને નેમિચંદ્રસૂરિ
૧૧	„ દિનસૂરિ	૪૦	„ મુનિચંદ્રસૂરિ
૧૨	„ સિદ્ધિગિરિસૂરિ	૪૧	„ અજિતદેવસૂરિ
૧૩	„ વજ્રસ્વામી	૪૨	„ વિજયસિંહસૂરિ
૧૪	„ વજ્રસેનસૂરિ	૪૩	„ સોમપ્રભસૂરિ અને મહિરતનસૂરિ
૧૫	„ ચંદ્રસૂરિ (ચંદ્રગચ્છ)	૪૪	„ જગન્નયંદ્રસૂરિ (તપાગચ્છ)
૧૬	„ સામન્તભદ્રસૂરિ (વનવાસી ગચ્છ)	૪૫	„ દેવેન્દ્રસૂરિ
૧૭	„ વૃદ્ધદેવસૂરિ	૪૬	„ ધર્મધોપસૂરિ
૧૮	„ પ્રદ્યોતનસૂરિ	૪૭	„ સોમપ્રભસૂરિ (બીજા)
૧૯	„ માનદેવસૂરિ	૪૮	„ સોમતિલકસૂરિ
૨૦	„ માનવૃગસૂરિ	૪૯	„ દેવસુન્દરસૂરિ
૨૧	„ વીરસૂરિ	૫૦	„ સોમસુન્દરસૂરિ
૨૨	„ જયદેવસૂરિ	૫૧	„ મુનિસુન્દરસૂરિ
૨૩	„ દેવાનંદસૂરિ	૫૨	„ રત્નશૈખરસૂરિ
૨૪	„ વિક્રમસૂરિ	૫૩	„ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ
૨૫	„ નરસિંહસૂરિ	૫૪	„ સુમતિસાધુસૂરિ
૨૬	„ સમુદ્રસૂરિ	૫૫	„ હેમવિમળસૂરિ
૨૭	„ માનદેવસૂરિ (બીજા)	૫૬	„ આનાંદવિમળસૂરિ
૨૮	„ વિષ્ણુપ્રભસૂરિ	૫૭	„ વિજયદાનસૂરિ
૨૯	„ જયાનંદસૂરિ	૫૮	„ હીરવિજયસૂરિ
		૫૯	„ વિજયસેનસૂરિ

पुस्तकालय

253

प्रारम्भ

लेखक

शीर्षक कृती तथा पटावली / 662

स्वपड

क्रम संख्या

[illegible]